UIT HET LEVEN VAN 32 GELOVIGEN IN NEDERLAND

GIJS BAARDWIJK

JANNES DEN BESTEN

WILLEM BIJL EN JILLES BIJL

AARNOUD DIRKSZ

JACOB VAN EKRIS

JAN VAN ESCH

GROOTVADERS JEUGD

WILLEM HENDRIKS

PELGRIMFATHERS

DE MOLENAAR VAN HEINSDIJK

HENDRIK LICHTENBERG

DOMINEE JAN KARS

Ds. PIETER LOS. 4 brochures

JANNES VAN DE LUYSTER

PETRUS VAN DER VELDEN

PIETER VERSLUYS

AART VERRIPS

JAN UTENHOVE

TWEELINGBROEDERS GIJS EN BART

AREND BAAN

HENDRIKUS LIGTENBERG

K. VAN DE W. Lege plaatsen

LANDWEERSOLDAAT

EEN VISSER UIT ZOUTELANDE

EEN ROVER

BRIEVEN / GEDICHTEN VAN 6 GODVREZENDE VROUWEN

ARNOLDA SONNEVELDT. 14 BRIEVEN

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2021

EEN KORT VERHAAL

Van de weg welke de Heere gehouden heeft met

GIJS BAARDWIJK

Overleden te Hardinxveld de 3e maart 1901
In de ouderdom van 63 jaar.

Door hemzelf beschreven

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2021

INLEIDING.

Een kort doch wáár verhaal, nagelaten voor mijn naaste betrekkingen. Hoe dat God mij als uit de kaken van de hel getrokken en gebracht heeft tot zijn wonderbaar licht. Waarnaar de engelen begerig waren om in te zien, hoe dát zonder krenking van Zijn Majesteit en krenking van één Zijner deugden kon zijn.
Ik hoop dat de Heere daartoe mijn hart en pen besture opdat dit moge strekken tot Zijn eer en uw zaligheid.

LEVEN IN DE WERELD.

Mijn[1] leven is zover mijn geheugen strekt van mijn jeugd aan, een leven geweest vèr beneden het redeloze dier. Dit ging zo tot aan mijn huwelijk, (ik was toen 22 jaar) en ik ben later ook nog koekkramer geweest, de kermissen afreizende.
Omtrent[2] die tijd had ik zulk een ontwaakt geweten dat ik gedurig drank gebruikte om mijn consciëntie te stillen. Dan was Zondags de herberg mijn kerk en het biljart mijn god. O wat is toch een mens!
Dit heeft, zo omtrent nog twee volle jaren geduurd. Ik heb heel wat tranen in die tijd gestort en wat goede voornemens gehad. O, dan zou mij dit nooit meer gebeuren! Dat ging dan somtijds met zware verwensingen van mijzelf en och, dan stortte ik zoveel tranen dat de Hoogendijk er mede bezaaid was. En als ik dan van Gorinchem naar huis kwam was ik nog half dronken. Och wat is toch een mens! Had mijn vrouw mij dan geslagen, ik had het gewillig gedragen, maar het tegenovergestelde gebeurde. Zij was dan goed en zacht tegen mij en dat prikkelde mij nog meer, daar ik er zeker wel 8 gulden van doorgebracht had, waar vrouw en kinderen dan die week gebrek om leden. Maar het gebeurde dat zij er dan des morgens geschikt over begon te praten. Dan kon ik het onmogelijk in huis uithouden en dan vluchtte ik naar boven. En o, dan brulde ik het uit, en deed dan somtijds zulke akelige verwensingen dat, wanneer het mij nu meer zou gebeuren…ze te akelig zouden zijn om neer te schrijven. Och, wat is toch een mens een werktuig des satans.
Maar onder dat alles door (uit kracht van opvoeding) had ik nog altijd tweemaal in de Bijbel gelezen, maar drie weken voor dat God mij te sterk werd las ik die niet meer en durfde de Bijbel niet meer in handen te nemen denkende dat er dan wat wonders aan mij zou gebeuren.

BEKERING.

Maar om nu tot het punt te komen namelijk dat God mij te sterk werd en overmocht.[3] Dit gebeurde op Dinsdag bij het vallen van de avond. Want 's maandags was ik weer naar Gorinchem geweest en was mijn consciëntie zo beroerd geworden dat ik in de herberg een groot glas jenever vroeg en dacht terwijl ik het uitdronk ik ben nu toch voor de duivel, ik zal mijn hart nog maar eens goed ophalen zolang ik hier nog ben. Och, wat is toch een mens! Dien dag heb ik dan ook niets meer gevoeld en ik kwam 's

---

[1] Geboren 1838
[2] 1860.
[3] 24 jaar.

avonds om elf uur thuis en herinner mij niet iets meer gewaar geworden te zijn dan op dinsdag avond.
Toen kwam er een klap in huis en deze waarheid met zoveel kracht in mijn hart dat het mij door merg en been drong: *"Bereidt uw huis want gij zult sterven".* Ik stond daar als bestorven en aan de grond genageld, ik durfde de vensters niet meer toe te doen en eer het 's avonds acht uur was, lag ik al met de koorts te bed en de dood voor ogen. Toen heb ik wel honderdmaal uitgedrukt: *voor het sterven ben ik niet bevreesd, maar o dat ik maar bekeerd was!* O die drang welke ik toen voor het eerst gevoelde om bekeerd te worden, kan ik nooit uitdrukken. En och wat zijn wij toch blind, want als er toen aan mij gevraagd geworden was: *wat moet er dan bij u gebeuren?* Dan had ik het niet geweten. Of als men mij gevraagd had*: "zijt gij dan zo een slecht mens of zo een groot zondaar?"* O, dat wist ik ook niet. Doch toen dit zo twee dagen geduurd had, toen daalde deze waarheid met kracht in mijn gemoed: *"Ontwaakt gij die slaapt en staat op uit de doden en Christus zal over u lichten."* Dat gaf toen zulk een ontroering in mijn gemoed; maar och, ik blinde worm, ik begreep er niets van.
En God beliefde het toen om mij van mijn zonden te overtuigen, die toen als een levendig register als van de aarde tot aan den hemel reikende, mij levend voor ogen gesteld werden. O, kon ik dat eens goed schrijven: een vertoornd God boven mij en een geopende afgrond onder mijn voeten waar ik ieder ogenblik dacht in te storten. Hier zal ik maar *iets* schetsen; anders kon ik daar wel een boekdeel mede vullen. Want daar heb ik wel twintig weken in gelegen zonder ooit de minste rust genoten te hebben. En ik kreeg daarbij zulke zware koortsen dat ik dacht dat het iedere dag voor eeuwig met mij zou gedaan zijn. En o, als ik dan met de belijdenis van mijn zonden komen mocht, dan doornatte ik mijn bedstede met mijne tranen. O, dan had ik zoveel ademtocht in mijn gemoed. O, dan hoopte ik dat ik zo schreiende maar mocht sterven. Maar o, als ik niet schreien kon dan stond de zonde mij levendig voor ogen, dan grepen de angsten der hel zo aan dat ik wel door de bedstede heen vloog.

Ik werd toen door twee man bewaakt. Acht dagen heb ik toen wel doorgebracht dat er geen slaap kwam in mijne ogen vanwege de verschrikkingen der hel die toen zich openbaarde. Ik had zo hard de handen gewrongen en zo op mijn tanden geknerst, dat ik een sneedje brood zo dik als de rug van een mes, niet meer over de handen krijgen kon. Zo was alles uit elkaar gewrongen. Kon ik het eens recht schrijven hoe ik nog gelegen heb! Waar dat nog bij kwam dat ik een vrouw had welke drie weken in het kraambed lag en er was ook niets meer in huis om te eten of te gebruiken. En dat werd mij dan levendig voor ogen gesteld, dat ik nu van alles de schuld was dat nu vrouw en kinderen om komen moesten. Daar heb ik acht dagen mijn bedstede doornat van tranen. O, dat smartelijk gevoel! O, toen heb ik wat uitgedrukt: "O God, dat ik nu omkomen moet dat is rechtvaardig"! O, dat kon ik toen met mijn bloed wel ondertekenen. Maar o, dat smartelijk gevoel dat nu mijn vrouw en kinderen om mijnentwil moesten sterven. O, dat hartelijk leedwezen, dat kan ik niet verklaren. Maar de Heere God redde keer op keer wonderlijk.
Zo bracht ik twintig weken door. Toen geliefde God de weg voor mij om te keren en kreeg een levendig gezicht tegen welk een goed en goeddoend God ik gezondigd had. O, toen leidde Hij mij door Zijn lieve Geest als bij de hand terug en toonde mij alle plaatsen waar Hij mij eens geroepen en als biddend tot mijn hart gestaan had. O, toen zag ik klaar en levendig hoe dat ik mij als met sterken drank tegen God had gesteld. Toen kon ik niet begrijpen waarom God mij niet in de eeuwige afgrond had neergestort. Toen heb ik tijden gekend dat ik mijn eigen leven aan dacht te tasten vanwege het moedwillige zondigen tegen zo een goeddoend God. O, dat onderscheid

wat ik toen heb leren kennen tussen tranen en tranen! O, nu geen angst der hel, maar een levendig gezicht dat ik nu door de zonden van een goeddoend God gescheiden was en dat voor eeuwig. O, toen stortte ik hete tranen voor God. Ik dronk veel glazen water uit vanwege de brandende begeerte welke mijne ziel naar God gevoelde. O, toen heb ik wel gewenst dat Hij mij maar met gescheurde klederen bedelen deed, om langs de huizen om een cent te gaan; o als ik dan nog eens, genade in Zijn ogen vinden mocht! O, dat van God gescheiden te zijn! O, die inwendige smart die mijne ziel toch voelde om al zulke zaken! Was ik dan tot God biddende, o dan stortte ik mijn ziel uit, met hete tranen om nog genade te vinden in Zijne ogen. O, dan vloeide deze waarheid met kracht in mijn hart: *"God wil dat zijn gerechtigheid genoeg geschiedt".* O, dat is mij wel tien maal gebeurd. O, daar lag ik dan van God gescheiden. O, en dan werd mijn ziel zo ingewonnen voor de deugden Gods dat ik dan God en Zijn heilige rechtvaardigheid zo lief kreeg dat ik dan gevoelde en uitdrukte: *liever verloren te zullen gaan dan dat Hij één van Zijne deugden zou krenken om mijnentwil.* Maar daar ligt zijn ziel nog vóór het recht Gods, 't welk ik 14 dagen later geleerd heb.

God kwam toen alles af te snijden, zodat ik afscheid nam van mijn vrouw en kinderen. O, toen heb ik 2 minuten beleefd dat de hel in mijn consciëntie geopend werd, dat ik het gekners der tanden en het wringen van handen in het gevoel van de verdoemenis, klaar in mijn ziel gevoelde. O, toen lag ik in mijn bed ineengekrompen en ik heb toen eens gezegd*: o God, het diepste van de hel ben ik eeuwig waardig!* En ik dacht er ook voor eeuwig in te zinken. Toen ontsloot de Heilige Geest eerst een zalige kalmte in mijn ziel en toen openbaarde de eerste Persoon van het Goddelijke Wezen, die lieve en dierbare Jezus in mijn hart. O eeuwig wonder, de eeuwige dood te verdienen en het eeuwige leven te krijgen. En toen kreeg ik voor het eerst behoefte aan de Bijbel, waar ik toen om vroeg. En ik sloeg hem open bij de 116e Psalm:

"God heb ik lief, want die getrouwe Heer',
Hoort mijne stem, mijn smekingen en klagen."

O, en wat volgde er op elke regel, ja ieder woord: het was als een goudmijn in mijn ziel. Tot ik gekomen was:

'k Was uitgeteerd, doch Hij zag op mij neder.
Keer mijne ziel, tot uwe ruste weder;
Gij zijt verlost; God heeft u wèl gedaan."

Toen ben ik met de Bijbel op mijn hart achterover op bed gevallen, ik wist niet meer dat ik op de aarde was. Zo heb ik wel een half uur gelegen eer ik weer tot mijzelf gekomen was. O, kon ik dat eens beschrijven! Ik omhelsde een Drie-enig God. O, die zalige uitlatingen van de lieve Jezus die ik toen in mijn hart ontwaarde! O, dan gebeurde het wel dat ik, blinde worm, mijn armen naar boven uitstrekte om Jezus te omhelzen. O, dan riep ik uit: *"Zulk Een is mijn Liefste. Hij draagt de banier boven tien duizend. Hij is blank en rood."* O, dan gaf ik mij wel honderd maal aan die lieve Jezus over, met ziel en lichaam en zei: o, dan volg ik niet alleen door bezaaide maar ook door onbezaaide wegen door voor- en tegenspoed.

Ik dacht dan zo van kracht tot kracht voort te gaan en alzo voor God te verschijnen in Sion. En mij werd dan wel eens gevraagd: of ik niet weer opgericht zou willen worden? En o, dan kon ik zo eerlijk verklaren: dat ik nu geen wil meer had, wat nu mijn lieve koning Jezus deed, was mij goed. Maar als zij dan zeiden "als gij nu maar weer eens betert, zult gij uw bedorven natuur wel weer leren kennen." O, dan zei ik oprecht: "o, dan wil ik liever dadelijk sterven, dan ooit meer een zonde in mijn hart te

hebben." O neen, nu geheel heilig te worden gelijk die lieve Jezus heilig is. Zie, dit was de eerste troost, welke ik in die dertig weken ooit gehad heb. Ik wilde tevoren nooit van enige vertroosting horen; neen ik schatte mijzelf altijd voor eeuwig verloren. Als zij in die tijd van genade tot mij spraken, o dan was het of zij met messen door mijn ziel priemden. Maar als zij spraken van de rechtvaardigheid Gods en dat Hij over de zulken met vlammend vuur wraak zal doen, o dat eerbiedigde mijn ziel. O, ik heb toen mijzelf wat liggen onderzoeken, van het hoofd tot de voeten, want ik dacht als er nog maar een deugd in mij geweest was, dan dacht ik, kon God mij nog genade geven. Maar dan was het mij of de stank der zonde mij de keel uitkwam en in mijn neus kwam. Dan sprak ik "ik stink vanwege de ongerechtigheden".

RECHTVAARDIGMAKING.

Maar nu dacht ik voor eeuwig klaar te zijn. O, dat was wel wáár aan de zijde Gods, maar och, ik blinde worm kende nog niets van mij zelf. O, toen die lieve Jezus de invloeden begon in te houden, toen begon van lieverlee zich mijn oude natuur in mij te openbaren waartegen ik dan bad, schreide en worstelde. Dit was om de zonden uit mijn hart te houden. O, ik kan hier in oprechtheid zeggen, dat ik mijn handen wrong en tanden knerste om de zonden in mij te overwinnen. En o, ik werd daarentegen al zondiger, zo dat ik dan wel zei: "het is of er een bron in mij is van ongerechtigheid."

O, dan werd ik zo moedeloos, dan zei ik: *"nu heb ik mij voor eeuwig bedrogen."* O, dan was het alles maar verbeelding van mij geweest. Dat kon, dacht ik, in geen bekeerd mens meer zijn. O, dan gaf ik het moedeloos op, en dacht nu is het kwijt. Maar o eeuwig wonder van genade, de Heere gaf het niet op, en dan viel ik weer in een vloed van tranen. O ik was dan zo bitterlijk bedroefd naar God. Dan bad ik om nog bekeerd te worden, en toen daalde die lieve Jezus weer met een zoete zalige bediening in mijn hart af, waarin ik zo levendig kreeg te zien hoe dat Hij wel in mij geopenbaard was, maar dat ik de Persoon miste. Maar o, de noodzakelijkheid en de dierbaarheid welke ik dan weer in die Jezus zag om in Hem geborgen te zijn! O, dan durfde ik 's avonds niet te gaan slapen, uit vrees dat ik dan mijn biddende werkzaamheid kwijt zou raken. Dan liep ik soms met mijn handen op mijn hart om toch alzo mijn biddende gestalte te bewaren en zo de Heere welbehaaglijk te zijn. O, ik heb toen wel gezegd: *"Heere Jezus wat scheelt er nu aan?"* Ik gevoel mij dan zo gewillig om mij over te geven en ook ik raak mij zelf nooit kwijt. O dat gevoelde ik dan goed.

Maar om tot het einde te komen. Zo heb ik dan nog tien jaar in een *toeleidende* weg verkeerd. Vijf ervan *gestaltelijk,* naar die mate dat ik hartelijk kon bidden en met een verbroken hart over God en Zijn wegen spreken kon. O, dan teer te leven! O, dan dacht ik dat het nog al wel ging. O en dan zó vroom te worden, zo dat ik mijn lichaam wel in bochten wrong om maar oprecht te zijn voor God. O, dit gebeurde alles uit oprechtheid; want daar hing van binnen dan ook de zaligheid van af; ik meette daaraan mijzelf af, na welker mate ik geloofde. En de Heere liet dat zo nog lang goed gaan. O, daar was ik al zo ver in toen alles van binnen al erg verslapt was, en al biddelozer werd. En o, als dan de geliefkoosde heimelijke boezemzonden al de overhand in mij begonnen te krijgen, o als ik dan maar weer zeggen kon, met smart tot God: *"Gij weet dat zij mij smarten."* O, dan hoopte ik weer en dan had ik soms wel eens een versje waar zoetigheid in lag; en daar lag mijn grond.

Maar om tot de zaak te komen. Aan dit alles heb ik dan nog wel 5 jaar mijn leven gehad en mijne bevindingen waren dan mijn al. En naar die mate als ik er dan eens uit spreken kon met gevoel en tranen, o, dan ging het goed naar mijn zin, zodat ik mijzelf wel bewogen zou hebben om er toch maar gevoel van te hebben als ik aan het spreken was. O, dan dacht ik dat een ander er ook meer geloof en achting voor had, zodat ik ten slotte mijn bekering en bevinding wel van buiten kende. En dat ging zolang, tot ik zover in de zonden van binnen afzakte waar ik tevoren zoveel smart van had ondervonden en zoveel tranen voor gestort had. Die kregen toch zo de overhand over mij, zodat ik dezelve al begon te koesteren en zij een lekkere bete onder mijn tong waren. O, dan durfde ik niet meer op mijn knieën voor God komen; dan was het mij of ik met God spotte, en later durfde ik het ook niet. O bange tijd! Zo begon ik zeker te geloven dat ik die man was welke de zonden willens en wetens bedreven had en er bleef dan geen slachtoffer voor mij over voor die zonden. O, dan was ik zo diep ongelukkig bij mij zelf dat ik niet geloofde, ooit zulk een monster op de wereld geweest te zijn, gelijk ik. O, dan geloofde ik zeker, dat ik die man was welke eens was verlicht geweest, de hemelse gaven gesmaakt, het goede woord Gods en de krachten der toekomende eeuw; en nu weer afvallig geworden waren en dat de zulken niet meer tot de vernieuwing der bekering konden komen. O, dan was ik toch zo bitter ongelukkig!
O, het is mij gebeurd dat de godlozen dronken en vloekende uit de herberg kwamen, dat ik dan in een vloed van tranen begon te schreien. Dan zei ik: "O, God wat zijn die nog gelukkig." Die deden dat in hunne blindheid die konden nog bekeerd worden; die deden dat alles in hun blindheid, maar met mij was het nu voor eeuwig kwijt, ik had nu de zonde tegen de Heiligen Geest gedaan. O, wat was ik ongelukkig! En dan stortte ik hete tranen. O, daar durfde ik geen een echt kind van God te spreken. Dan zeiden ze: "Dan wordt dadelijk openbaar dat ge altijd maar een huichelaar geweest zijt." En dat wilde ik ook nog niet zijn. Ik had toch tevoren alzo veel gesproken en een bekeerd mens vertoond. Och, dacht ik dan, had ik maar nooit gepraat, want nu (dacht ik) zou de Naam Gods om mij gelasterd worden. En daarom wenste ik dikwijls dat ik maar in een vreemd land woonde; ze zouden dan mijn stem nooit meer horen. O, dat was een bang leven. Ik was als een voortgedreven zee. Dat ging zo ver door, dat een 'koningszonde', zo zeer de overhand over mij kreeg, dat ik op zekere keer zover kwam dat ik wel vier borreltjes uitdronk, om toch maar door te breken in die zonden. En o, eeuwig wonder, ik bleef doodnuchter als of ik water dronk. Zie, zo belette God mij door te breken in de zonden.

Onder dat alles door was het of ik naar een Godvrezend mens bij ons gedreven werd, die veel van de Heere genoot, bij de dag. O, dan begon die vrouw te spreken wat zij van de Heere genoot, o dan is het mij nog een wonder, dat ik nooit tegen haar uitbrulde welk een beest dat ik was. Dan ging ik weer met de volle vracht naar huis, o dan kwam ik wel met de consciëntie in de schuld zo dat ik wel tranen stortte, o dan zei ik wel: "o God, Gij waart rechtvaardig, wanneer Gij de aarde opende en ik gelijk een Korach, Dathan en Abiram levendig ter helle voer." Maar zie, ik kwam niet voor God in de schuld, totdat het God behaagde over mij op te staan en wel met deze woorden daalde God in mijn ziel af: *"Al hebt gij met vele boeleerders geboeleerd, keer nochtans weder, gij afkerige kinderen en Ik zal uw afkeringen genezen."* Toen ben ik plat voor God neergevallen en ik heb niets anders uitgedrukt, als "o God, mocht Gij eens tot mijn ziel weder keren." Want ik gevoelde dat ik met een eeuwige afkering zou afgekeerd blijven.

En toen keerde God tot mij weder en Hij leidde mij met de verloren zoon terug, hoe ik alles had doorgebracht. O, had ik mij toen voor God dood kunnen schreien, o toen werden mij de zonden zeventien maal meer smartelijk dan ooit tevoren, O, toen beliefde Hij door Zijn eeuwige Geest het Godsgemis in mijn hart te ontsluiten, zodat ik naakt voor God gedaagd werd.
O, toen ben ik wat van beneden naar boven gevlucht, en dan stortte ik mijn hart uit voor Hem en dan kwam God mij met kracht voor: *"Ik zie hare wegen en Ik zal ze genezen."* Maar o, als ik dan weer beneden kwam, dan was het: "dacht ik aan God zo maakte ik misbaar."
Tot ik geheel naakt voor God kwam en niet anders dacht als nu zal ik eeuwig die God moeten lasteren en dat rechtvaardig! En toen kwam die lieve Jezus voor de Vader en zei: *"Vader, Ik wil dat die zijn daar Ik ben, die Gij mij gegeven hebt."* Waarop dat lieve Wezen een welbehagen nam in dat lieve Offer, waarop de liefde Gods zo in mij afdaalde, dat ik toen maar wegzonk en zakte in de liefde Gods. O ik lag toen net als een pasgeboren kind, dat leeft en niet weet dat het leeft, zo was het toen met mij.

OPENBARING VAN GOD DE VADER.

Dit duurde zo tot den volgende morgen; ik had een weinig geslapen, toen was de liefde Gods in mij minder. Toen zeiden ze van binnen, dat alles wat er bij mij gebeurd was, maar was voortgevloeid uit de benauwdheid welke ik op de luchtpijpen had. O, toen heb ik door mijn hele lichaam een schok gevoeld en toen is de eerste Persoon met kracht in mij afgedaald, met deze woorden: "Als zij nu deze uwe huid doorknaagd zullen hebben, zo zult gij uit uw vlees God aanschouwen." En daar ging zoveel kracht uit van God in mijn hart, dat ik met beide handen op mijn borst drukte en zeide: "Ja lieve God, dat zal ik."
Toen voelde ik voor het eerst dat mijn ziel in God geborgen was, en toen daalde God af met deze waarheid: *"Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn enig geboren Zoon gegeven heeft; opdat een iegelijk die in Hem gelooft niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe".* O, toen heb ik mijn handen zitten wringen, vanwege de eeuwige liefde Gods. O, de liefde des Vaders drong mij boven alle liefde. O, die God was mij van tevoren, [met alles wat er ook al aan mijn ziel was gebeurd, en de zoetigheid er dan weer van weg was, o dan bleef de eerste Persoon mij] een verschrikking; en voornamelijk als ik aan den dood dacht. O, dan grepen angsten en benauwdheden mij aan. En nu was Hij de eerste werkende Oorzaak van mijn eeuwige zaligheid. O, ik dacht dat ik het vel van mijn vingers zou gewrongen hebben, van de eeuwige liefde Gods des Vaders welke toen in mij openbaarde.
O, toen sloeg ik zo de bijbel open net bij Jesaja 25, en ieder woord was als een goudmijn in mijn ziel uitgewerkt. Daar komt zo in voor: "Dat Hij van die vaste stad een vervallen steenhoop gemaakt had en dat nu die stad in eeuwigheid niet meer herbouwd zou worden, en hoe dat er op dien berg reine wijnen en vet vol mergs, wijnen welke gezuiverd zijn zullen genoten worden." O, die proeft en smaakte mijn ziel zo, dat het toen een overvloeiende beek was.
O, ik heb toen 6 weken in de dadelijke tegenwoordigheid Gods verkeerd, zodat er geen dag voorbij ging, of dat lieve Goddelijk wezen kwam door Zijn eeuwige Geest, mijn ziel maar verzekeren en verzegelen door Zijn eeuwig blijvend woord, dat ik Zijn kind was en Hij mijn God. God zond van alle zijden Zijn lieve volk, zo dat 6 weken lang mijn klein huisje vol met volk was.

Dit was de *tweede maal* dat God Zijn werk in mijn ziel doorwerkte, zodat ik vrede Gods had door het bloed des verbonds.[4]

Nu begon het volk weer zachtjes aan weg te blijven. De Heere God had mij nu een andere les te leren. Ik was nu een goed bekeerd mens geworden met al de grote weldaden welke God nu aan mij gedaan had. O, ik kon daar nu wel mee door Nederland en bij al Zijn volk gaan praten. Ik had daar nog al wat gaven en kennis bij en werd daarin dan ook geëerd, zodat ik mij zelf verheerlijkte met de weldaden die God aan mij gedaan had. En o, dat wist ik blinde worm niet, maar ik dacht God tot eer te zijn wanneer ik met tranen en een verbroken hart spreken kon over mijn bekering en over de weldaden die God aan mij bewezen had. En dan een teer leven! O, dat dacht ik ook dat heiligmaking was. O, daar stond mijn ziel zo blind voor als een mol en heb ook nooit geweten wat heiligmaking was, *namelijk, heiligmaking welke uit God vloeit.*

Na zo een groot jaar doorgebracht te hebben, behaagde het God om voor de *derde maal* over mij op te staan en wierp mij weer ziek te bed en wel zo erg, dat er niets anders van dag tot dag te wachten was, als dat ik de grote eeuwigheid zou ingaan. Ik bracht halve waterpotten vol, slijm met bloed op en daarbij kreeg ik een levendig gezicht van de Heere en Hij toonde mij bij elke weldaad welke Hij aan mij gedaan had, wat ik daarmede had gedaan, hoe ik mijzelf daar in had verheerlijkt en als het ware God van de troon gezet en mijzelf daar op gezet. O, dat was geen morgenwolk die ras voorbijging. 12 weken heb ik in dien toestand doorgebracht dat Hij met mij van regel tot regel en gebod tot gebod doorging. O, ik heb toen wat slapeloze nachten doorgebracht. O, toen heb ik in mijn bedstede wat doornat van hete tranen en heb toen met David wat uitgeroepen: "o, mijn ingewand mijn ingewand; o wanden mijns harten; ik maak getier voor God". O, toen was het of mijn ingewanden zeer deden van de smart welke ik toen voor God gevoelde. O, ik dacht met mijn tranen God te zullen bewegen, dat alles was mis. God antwoordde mij niet, zo dat ik zeker dacht dat God mij onrein verklaard had en tot aan de avond van mijn leven hier geen gunst meer zou genieten. Zodat ik moedeloos uitriep: "Het is tevergeefs mijn roepen tot God, de God Jacobs hoort niet naar mijn geschrei. Hij merkt er niet meer op." En toen daalde God af met deze woorden uit Psalm 139:

"Mijn onbekende wetenschap.
Geen woord is nog uw tong ontgleden,
of ik versta alreeds uw reden".

Ik was zo verblijd dat die goede God nog bemoeienissen met mij maakte (hoewel ik niet gered was.)

Hij toonde mij ook dat mijn tranen van smart en leedwezen over de zonden in Zijn fles vergaderd waren. Ik had daar wel enigszins lucht in maar ik was niet gered. Tot ik de anderen dag weer zo bitter bedroefd zijnde naar God, omdat ik uit Zijn gunst was, en dat God afdaalde met deze woorden:

"Gij deed mij veel benauwdheid smaken,
nu drukkend harte leed.
Maar tot uw hulp gereed
Zult gij Mij weder levendmaken.
Mij uit dien afgrond trekken.

[4] 35 jaar

Weer met uw vleugelen dekken."

Dat ging met zoveel kracht; dat ik dacht gered te zijn, maar toen het was doorgegaan zei ik: "Ge hebt de blijdschap niet groot gemaakt".

Naar het lichaam ging het achteruit. Mijn vrouw ging Zaterdags voor mij naar dokter de Haan, waar ik toen dokterde en zij was nog geen vijf minuten weg toen mij God voorkwam met deze woorden uit Jesaja 60: "Maakt u op en wordt verlicht, want uw licht komt, en de duisternis zal de aarde bedekken, en donkerheid de volken. Doch over u zal de Heere opstaan, en de heerlijkheid des Heeren zal over u gezien worden."
O, zo ging dat hele kapittel in mij door of ik het levendig voor mijn aangezicht las. Ik was toch wonder gesteld dien dag. O, ik was zo kinderlijk, dat ik wel tien maal door de ruiten keek, en dan zei ik gedurig: "O, lieve God wat moet er toch gebeuren?" Want dat er iets gebeuren moest daar was ik zeker van, dat voelde ik. Maar ik blinde worm, had er alweer een verkeerde toepassing van. Ik dacht de Heere zal mij in Zijn heerlijkheid opnemen.
's Middags kwam mijn vrouw weer thuis en durfde eerst niet te zeggen wat de dokter gezegd had. Ik zeide toen: "O vrouw, zeg het maar gerust, want het leven is mij Christus en het sterven is mij gewin." Toen zei zij dat de dokter gezegd had: "Dat ik er zeker van moest sterven en dat het een zware slijmtering was". Hij had ook geen medicijnen meer meegegeven. Nu daar schrok ik ook niets van.
Ik werd verschud en toen kwamen **Engel den Breeden en Koosje Boeren** bij mij kijken. Engel vroeg hoe het mij ging. Ik zeide: "Och dat weet ik niet maar er zal wat gebeuren, ik denk dat God mij wegnemen zal." Dit is alles wat ik toen heb gesproken, want dit heb ik toen geleerd dat als God daden aan ons komt te doen, de aarde dan zwijgt voor het aangezicht des Heeren. Dan kan God ons met grote zaken voorkomen en in ons uitwerken en o, dan hebben wij nodig dat Hij er ons met Zijn lieve Geest in leidt en dan als zegt: "Kijk, mijn kind dit heb Ik nu in u gedaan." O, dan krijgen wij de profijten en zaligheid eerst recht van Zijn werken.
Dat was bij mij zo, want toen ik dat tegen Engel zei dat ik dacht dat God mij zou wegnemen, zei Engel: "Welnu, sterft gij dan maar, daar is niets aan verbeurd." Toen hebben zij mij weer op bed gelegd. Ik had die nacht niets geslapen van de benauwdheden in mijn borst. Tegen de morgen kreeg ik de koorts in mijn borst zodat ik het erg bang had, en toen daalde de Heere zo zoet, zalig in mij af met deze woorden:

"In de grootste smarten,
Blijven onze harten,
In den Heere gerust."

O, kon ik toch eens schrijven hoe zalig kalm ik daarbij toch lag! En dit duurde zo tot aan de middag en daar ik het erg bang in de borst had was er niets anders te wachten dan het einde. Toen daalde de Heere met deze waarheid af: "Uw hart worde niet ontroerd. Gijlieden gelooft in God gelooft ook in Mij". Waaronder ik gesteld was als onder de eerste waarheid. Zalig en kalm lag mijn ziel onder God.
En om half één liet ik mijn vrouw **Koosje Boeren** roepen en ik dacht dat de laatste ogenblikken gekomen waren, hetwelk Koosje ook dacht. Toen daalde God met Zijn licht en genade zo levendig in mijn ziel af met dit versje uit den 17e Psalm:

"Het blij vooruitzicht dat mij streelt.
Ik zal ontwaakt Uw lof ontvouwen.

U in gerechtigheid aanschouwen.
Verzadigd met uw Goddelijk beeld".

O, ik was zo aangedaan en verrukt dat ik mijn armen naar omhoog uitstrekte om mijn God te omhelzen. O, ik was als uitzinnig van de liefde Gods welke mij bestraalde. God kwam Jesaja 60 in mij te openbaren en te vervullen, 't welk ik toen niet wist. God was mij daarin voorgekomen: "De vijanden die tevoren uw naam lasterden, die zullen nu tot u komen en zullen zich buigen aan de planting uwer voeten en zullen zeggen: ziet, dit is de stad Gods, de berg onzes Heeren!" O dat kwam God die zondag te vervullen. O, er kwamen mensen die tevoren nooit tegen mij spraken uit kracht van vijandschap tegen mijn leven. Die vrome mensen waren in deugden en plichten, o diè moesten dat getuigenis Gods vervullen.

O, die dag heb ik nog wat gesproken tot ik telkens het bewustzijn verloor. Dan moesten zij mij weer bij-wassen en 's avonds ten half 11 hebben zij mij in bed gelegd. En o, een God van wonderen zowel naar het lichaam als naar de ziel. Dit ondervond ik ook in deze weg. De Heere deed mij tot aan de morgen slapen, ik ontwaakte of ik niet ziek was. O eeuwig wonder! Dit was in geen drie maanden gebeurd. Ik rees zelf overeind, trok mijn kousen aan en zocht zo alleen van bed te komen (daar ze mij anders met twee man van bed moesten halen) ging in de stoel en met een stoof bij 't vuur zitten. En och, ik had vanwege de grote daden Gods geen mensenverstand overgehouden, zodat ik zo onnozel in het vuur zat te staren als een kind van twee jaar. Al had er toen voor nog zo veel waarde verbrand ik had er geen wezen van.
Zo in gedachten, daalde het Goddelijk Wezen eenzijdig met Zijn licht en genade af in mijn hart en Hij leidde mij weer tot Jesaja 60 terug en kwam mij zo laagbukkend bij ieder vers voor, of Hij nu dat licht niet in mij had doen opgaan? En zo leidde Hij mij van vers tot vers door, tot Hij mij inleidde tot dit vers: "Gij zult nu de zon des daags noch de maan des nachts niet meer behoeven, want die God zal u tot een eeuwig Licht zijn, en de Heere tot uwe sierlijkheid". Toen ben ik het bewustzijn kwijt geraakt. En toen ze mij bij mijzelf gebracht hadden, hebben ze mij in een stoel gezet.

OPENBARING VAN DE HEILIGE GEEST ALS HEILIGMAKER.

En zie, dit alles was nu gebeurd en ik kende nog geen heiligmaking welke uit God is. *Ook kende ik geen derde Persoon namelijk, de Heilige Geest als een Goddelijk Persoon*. O, toen Hij mij werd geopenbaard, o toen zat ik als bestorven op mijn stoel neer als een mens waar geen levensgeest in blijft. Met deze waarheid werd mijn ziel toen krachtig in God voorgezet: "Ik zal die kroon omgekeerd, omgekeerd, omgekeerd stellen." O, toen heb ik mijn handen zitten wringen van de aanbiddelijke verwondering in God. En heb ik niets anders uitgedrukt als: *amen, amen, ja amen, amen lieve God*. O, ik heb dat toen wel vijftigmaal in tranen uitgedrukt, o die zalige vrucht van dat leven, o dat zalige, o nu die God Zijn deugden in mijn ziel verkondigde en ik daar de zalige profijten van trekken mocht! O dat zalige omgekeerde 't welk ik nu gevoelde, o dat ik nu beleefde! O, met alle andere weldaden verheerlijkte ik God, prees ik God, o dat was ook mijn levenslust en genoegen. Ik zag ook niet verder en dacht toch goed bekeerd te zijn en sprak ook over een oude en nieuwe mens, over vlees en geest. En o, nu moet ik eerlijk bekennen dat ik nooit anders dan een kleed van tweeërlei weefsel gemaakt heb, 't welk ik zelf niet wist. O, wij zijn toch zo blind voor het leven en de vrucht van de Heilige Geest, *de derde Persoon tot vrucht van heiligmaking, ten eeuwigen leven!*

Toen is die Goddelijke Geest mijn ziel gaan ontbloten, van dag tot dag aan al mijn bekeringen en rechtvaardigmakingen, zodat ik mij bij vernieuwing een zalige onnozele gevoelde; o, een niets-wetende worm onder en achter dat lieve Vaderlijke Wezen. O, dat zalige kindschap dat ik toen had in levendige meditatiën, met een totale afsnijding van mijn zelf-zijn. O, toen heb ik wat gezegd: "Hier weidt mijn ziel met een verwonderd oog." Hier had mijn ziel wel willen tabernakelen, maar God de Heilige Geest ging eenzijdig voort Zijn heerlijkheid in die standen in mijn ziel te openbaren en te verheerlijken.
O, toen ging die lieve Goddelijke Geest een zuivere scheiding stellen, tussen vlees en geest, tussen de oude en de nieuwe mens. O, de Heere ging toch zo helder tussen de stukken door, gelijk als bij Abram! En toen is de Christus als de Gezalfde Gods in mij geopenbaard *tot vrucht van heiligmaking* ten eeuwigen leven, waartoe Hij ook van de Vader van eeuwigheid gezalfd is om nu in al Zijn ambten en graveerselen over deze berg welke Hijzelf tot Zijn eigendom verkoren had, al Zijn heerlijkheid te tonen en te openbaren in mijn ziel, als de van eeuwigheid van God Gezalfde. O, om Hem nu als Profeet, Priester en Koning te mogen omhelzen tot vrucht van heiligmaking!
O let op: niet *tot vrucht van rechtvaardigmaking* en het stellen in een dagelijkse verzoening, zoals men in deze dagen helaas zoveel hoort.[5] O neen, ik ben toen in de beoefening gekomen, van een dagelijkse ellende, ik ben toen pas in de lering gekomen wat de diepe val in mij teweeg bracht in de vrucht welke uit die diepe val bij de dag in mij openbaarde. O, waartoe ik juist die Christus kreeg te benodigen in al Zijn graveerselen, *om als die Gezalfde Gods over mijn hart te heersen*. O, toen heb ik verstaan: "U dan gij die gelooft, is Hij dierbaar." O, onmisbaar in al Zijn eigenschappen. O, toen heb ik wel eens gezegd: "O het is of ik nu iets versta, waarin het afsterven van de oude en de opstanding van de nieuwe mens, personeel in mijn ziel bestaat." Toen is er een flikkerend straaltje van het eeuwige, lieve, vrije Gods in mij geopenbaard, tegen een afsnijding van al het mijne. O eeuwig wonder van vrije genade Gods!

Daarbij leerde ik iets Wie God was en voor mij bleef tot in alle eeuwigheid en wie ik was en bleef voor God en mijn diepe val tot in alle eeuwigheid. Twee standen openbaarden zich hier. De diepe val verheerlijkt nu de opstanding van Christus, maar in *de ziel.* Daarom, nam gij nu de val weg, ge nam ook Christus als de Gezalfde weg, waartoe Hij van de Vader juist gezalfd is, om nu Zijn Verlossers weldaden in die ziel te gaan openbaren en te verheerlijken. O, als mijn ziel daar iets van hebben mag, dan is het mij of ik schatten van goudmijnen in die Christus gevoel, welke Hij verworven heeft, die in het kabinet des Genadeverbonds opgesloten liggen. Dan voel ik dat die voor mijn ziel verborgen zijn. Dit doet mijn ziel Hem eenzijdig achteraan kleven en met Paulus zeggen: "Ik jaag er na." O, ik strekte er naar uit om er in toe te nemen. O, dit is toch zo een verborgen leven Gods, zodat Paulus er van getuigt: "O diepte der wijsheid en der kennis Gods." O, en die lieve en dierbare Jezus dankt Zijn Vader: *"dat Hij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen heeft maar de kinderen geopenbaard."*

O, hierbij, eeuwig wonder van genade Gods, leerde Hij mij een sterven van dag tot dag aan mijzelf kennen. O, waarbij wij dan bij Goddelijk licht zien, dat wij vol met de wereld van onze 'zelfheid' zitten, om nu uitgezuiverd te worden van dag tot dag, ook van onze oude zuurdesem en alzo meer en meer een nieuw deeg te worden in de Heere. O, dat zó die Christus als de Gezalfde Gods een gestalte begint te krijgen in

[5] N.l. als Gods kinderen de heiligmaking vereenzelven met de rechtvaardigmaking.

onze ziel! O, hierbij, eeuwig wonder van genade, leerde mijn ziel kennen, dat ik zalig ontchristend werd in mijzelf. O, hierbij werd ik in mijzelf zalig dwaas, opdat de wijsheid Gods mijn hart bestralen zou; zalig onnozel, ja zalig kinderachtig werd mijn ziel hierbij. O, dat zalig *niet* worden voor God, zodat mijn ziel dan wel eens heeft uitgedrukt, "Hier weidt nu mijn ziel met een verwonderd oog." Zodat ik met Paulus uitdrukte: *"O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods, hoe onnaspeurlijk zijn toch Uw wegen. Wie heeft de zin des Heeren verstaan of wie is Zijn Raadsman geweest?"* Ik zei dan wel eens: "lieve, lieve Heere, de beste wijn hebt Gij tot het einde bewaard." O dit is een flikkering van het vrije Gods, welke vloeit uit de derde Persoon tot vrucht van heiligmaking ten eeuwigen leven. Daarom zegt Paulus "Wij kennen daar van ten dele en wij profeteren daar van ten dele, maar als het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal hetgene wat ten dele is te niet gedaan worden." O dit is een wonder leven, hoe meer ik daar eens iets van hebben mag, hoe minder ik zie wat ik er van belijd. Hier leert mijn ziel te verstaan wat Paulus zegt: "Ik sterf alle dagen," waar ook de roem in ligt voor mijn ziel, zodat in mijn zwak-zijn de sterkte Godes ligt. Daarom worden wij hierin gedurig in de dood overgegeven opdat het leven Christi in onze sterfelijke lichamen geopenbaard zou worden, tot nieuwe lering, tot nieuwe besturing om tot uitzuivering van de ouden zuurdesem, waar wij toch zo doortrokken mee zijn. En van die *wettische* woelingen, om was het nog mogelijk, door *genade* nog te bewegen. En dan die "o" en "och Heere", dat zijn die kleine vosjes welke aan de wijngaard van het vrije Gods zitten te knagen om die zodoende te bederven. Neen, sterven aan al wat geen God is, zich laten zalig, is een heilige kunst!

Ik zeg wel eens: "O, in de grote eeuwigheid dan zal ik God eerst verstaan, wat vrije genade is, om dan eeuwig de kroon met al de duurgekochten voor het lieve Lam Gods neer te werpen en eeuwig uit te galmen: "Gij hebt ons Gode gekocht met Uw bloed." Dan zullen wij verstaan wat vrije genade is, o het dan beleven tot in alle eeuwigheid! Hier in dit leven komt mijn ziel niet verder zoals Paulus, die zegt: "Ik jaag er na of ik het ook grijpen mocht" O, dan heeft mijn ziel er toch zo'n zin in om daarin op te mogen wassen, in te sterven aan mijn eigen zin en wil en aan alles wat geen God is en alzo met Lodenstein te zeggen:

"Het gaat alles zonder uitbeding.
Het Lam te volgen waar Het ging."

Daar heeft in deze weg mijn ziel nog wat van genoten, toen ik naar Huis dacht te gaan. Toen daalde God met deze waarheid in mijn ziel af:

"Laat het nu gaan zo 't wil,
Zijt u gerust zwijg Gode stil."

Waarbij mijn ziel zo diep onder God wegzakte dat ik gevoelde dat de gebeden Davids de zoon van Isaï, een einde in mij hadden. Waarbij mijn ziel wonder onnozel, zalig gestemd was en ik dit versje kreeg en zong:

"Zo zingen wij in God verblijd,
Aan Hem gewijd enz."

Toen kreeg ik een hevige ontsteking in mijn buik, ik raakte veel bloed en materie kwijt en ik kreeg zulke vreselijke pijnen, dat de dokter mij driemaal gevoelloos heeft moeten spuiten. In en onder dat alles door heb ik niets anders gedaan, dan de deugden Gods geprezen, waardoor mijn ziel bestraald werd. Er is geen 'o' of 'ach' van mijn lippen gehoord, noch dat Hij de pijn matigen mocht. O, mijn ziel was maar met

ootmoed in God verblijd. Ik was zo wonder gesteld, dat ik geen begeerte had, of Hij mij oprichtte of mij wegnam, ik was niet meer.
Twee dagen later werd ik verschud en toen begon ik te schreien voor God en ik zei: "Wel lieve God nu begrijp ik toch niets meer van mijzelf; de dood voor ogen en niet één bezwaar, geen betrekking op vrouw en kinderen of iets in de gehele wereld." En toen daalde God weer af met deze waarheid: "De zee en de dood was niet meer, zij waren geworpen in den poel". Toen ben ik onder God weggezakt en ik zei toen: "O lieve God ik ben ook niet meer."
In die toestand heb ik vijf dagen gelegen; wanneer het etenstijd was, deed ik ook mijn handen samen, maar ik weet niet dat ik een woordje voor Gods aangezicht voortgebracht heb maar ik zat dan soms te schreien voor God in verwondering en in de aanbiddelijkheid te verdwijnen. O, denk niet dat men hier iets mee wordt in zichzelf. O, een ontworden in mijzelf aan alles wat geen God is. O, bij dit licht wordt men eerst een recht diep gevallen hellewicht in zich voor God. En wat men meer is, o is men te veel. O, dit licht ontdekt eerst recht de vrucht van onze diepe val, welke wij toch in Adam gevallen zijn, o, die bij de dag al meerder wordt. Zodat hij ook door dàt genadelicht, van zichzelf krijgt te walgen en zichzelf wel voor eeuwig zou willen uitspuwen. O, dan zeg ik wel eens: "O, Heere ik ben niet waardig een plekje op het stof der aarde te beslaan noch mijn adem te halen in het uitspansel Zijner heerlijkheid."

Zie, dit is ontdekking aan zijn ellendestaat, maar geen dagelijkse schuld om een dagelijkse verzoening of *rechtvaardigmaking* te stellen, zoals toch in deze dagen gesteld wordt. Ook een bewijs dat zij een heiligmaking stellen die vloeit uit het vlees en geen kennis hebben van een *heiligmaking die uit God de Heilige Geest* de derde Persoon vloeit. Want Die komt ook een heilige gesepareerde scheiding te zetten in de ziel, tussen vlees en Geest, tussen de oude en de nieuwe mens. Zodat men niet langer een kleed van tweeërlei weefsel maken kan en niet langer genade en werken, wet en evangelie door elkander mengen kan, maar hier leert hij iets wat Ezechiël doen moest. Deze moest al dieper en dieper in de wand graven. O, dat er hoe langer hoe meer gruwelen openbaar worden, o, dat vernedert hem toch zo diep voor de Heere, in ootmoed voor God! Om die Christus in al Zijn graveerselen nodig te krijgen, waartoe Hij juist gezalfd is over de berg Zijner heiligheid.
Zie, geliefden, nam gij deze ontdekking van ellende weg zo neemt ge ook Christus als die Gezalfde Gods weg. Dan zouden wij Hem daartoe niet altijd nodig hebben. Zie dit is schuld voor mij, wanneer de zonden zich in mij voordoen en zich rood in de beker vertonen en ik daardoor werd aangelokt en ze toeval en mij een lekkere bete onder de tong worden en de uitoefening van binnen plaats heeft; al wordt hij dan altijd voor doorbreken bewaard, o, zie, dan ligt mijn ziel veroordeeld in de schuld voor God. O, dan voel ik dat verzoenend bloed zo nodig te hebben, om mijn consciëntie te reinigen van die vuile dode werken, om de levendige God weer vruchten te dragen. Daarom zegt de wijze koning Salomo: "Mijn zoon, wees gewaarschuwd, zo de zonden u aanlokken bewilligt ze niet." En de Apostel zegt: "Broeders, zo wij gezondigd hebben wij hebben een Voorspraak bij de Vader, namelijk, Jezus Christus de Rechtvaardige."

Zie, wat schuld en wat ontdekking is van ellende waarin wij toch gezonken liggen in onze stamvader Adam, waartoe wij Christus nu benodigen als de Gezalfde Koning, tot vrucht der heiligmaking ten eeuwigen leven. O, die ontdekking van de afgrond der ellende, deed de hoogverlichte Paulus uitroepen: "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods!" Maar die gezalfde Koning komt er in hem

dadelijk tegenover en doet hem uitroepen: "Ik dank God door Jezus Christus onzen Heere."

Dit was geen dagelijkse schuld, noch dagelijkse verzoening, noch een dagelijkse rechtvaardigmaking, zo als men deze dagen hoort. En kan men door de genade Gods daar niet meer in meepraten en spreekt men dan uit het vrije soevereine Gods ná de rechtvaardigmaking uit de vrucht tot heiligmaking, welke uit God is, o dan hoort men van achteren: "o die man is een vrijgeest of een antinomiaan.
O, diepe blindheid, o diepe duisternis, welke in deze dagen de kerke Gods bedekt! O geliefden, door genade Gods ben ik van binnen met de antinomiaan goed bekend, maar God beware mijn ziel, hoop ik er voor.
Zie, men hoort dan weer anderen, die hebben alles volmaakt, ook de heiligmaking, in hun Hoofd. Dit wordt dan zo besproken; ze zijn geheel dood in zichzelf maar toch volmaakt in haar Hoofd. Het is of ze de oude mens in hun linkerzak dragen en de nieuwe in de rechter. Zie, voor mijn gemoed is dit ook een dwaling geweest. Roeping en rechtvaardigmaking, heeft God in mij verheerlijkt in dit leven. *Maar de heiligmaking die uit God de Heilige Geest is, de derde Persoon, ligt alles wel volmaakt in dat Wezen*, maar mijn ziel heeft geleerd dat God het hier openbaart zover het Zijn wijsheid gelieft en behaagt. En o geliefden, als ik daar eens iets van mag ondervinden, dan zeg ik met Paulus: "Wij kennen er hier iets van ten dele en wij profeteren er van ten dele," maar zegt Paulus: "Als het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal hetgeen wat hier ten dele is," (o ja, de stipjes, de flikkeringen die hier van gekend worden in dit leven) "teniet gedaan worden." Dan zullen wij in ons Hoofd zijn en blijven, eeuwiglijk en altoos.
Einde

Brief naar aanleiding van het boekje van Baardwijk

Geliefde vriend,
Hierbij neem ik de vrijheid u enkele regels toe te zenden naar aanleiding van het boekje van Baardwijk over de weg welke de Heere met hem heeft gehouden. …
O vriend, wat is het voorrecht onuitsprekelijk groot, gekocht te zijn met het dierbare bloed van de Zoon van God. Hij heeft Zichzelf gegeven tot een Slachtoffer en Losprijs om onze hemelhoge schuld te betalen. Hij heeft zichzelf laten slachten op de kruisheuvel van Golgótha, om ons met Zijn volmaakt Offer te verzoenen, onze schuld uit te delgen en de mogelijkheid te openen dat we weer bij Zijn Vader mogen komen.
… O, Zijn Vader is nu ook onze Vader. Jezus heeft gezegd: *Ik vaar op tot Mijn Vader en tot Uw Vader.* En Hij houdt getrouw Zijn woord. *Hij is verheerlijkt in de hemel, met die heerlijkheid Die hij had de bij de Vader, eer de wereld was.* En daar is Hij, de God-Mens werkzaam voor Zijn gekochte erfdeel, waarbij wij ook door vrije genade mogen toebehoren. Ik zal het wonder nooit klein kunnen krijgen, óók aan mij. Ja, onbegrijpelijk, dat aan mij. Te groot om te schrijven. Wie zal het ooit kunnen bevatten?
We leren onszelf allemaal kennen als de grootste der zondaren. Maar gered door de kracht der verzoening van Zijn dierbaar bloed. Waarin het welbehagen van de Vader alleen te vinden is. En Christus is niet alleen opgevaren om de verlustiging van Zijn Vader te zijn in de hemel, maar ook de grote Voorspraak van Zijn volk hier op deze

aarde, in het Mesech van ellende. Hij heeft bovendien Zijn Heilige Geest uitgezonden in Zijn kerk op de grote Pinksterdag. En die Geest is daar nog, en zal er altijd blijven.
En wanneer wij nu voor het eerst aangeraakt werden en in onze diepe schuld geplaatst, werden wij een afgrond van schulden gewaar tegenover de heilige, rechtvaardige en reine Majesteit van de almachtige God. Wie kan voor Hem bestaan? O, niemand weet welke diepten aan de rand van de wanhoop er dan doormaakt worden. We hadden onder die levende indrukken verteerd geworden, was er geen heimelijke ondersteuning. En op des Heeren tijd de verklaring en een nadere Openbaring van de aanbiddelijke Zoon van God. Toen zagen wij de mogelijkheid van behoud en verlossing in de gekruisigde en nu opgestane Zaligmaker.
Maar in een nadere weg mochten wij ook door diepe kruiswegen leren dat de Vader in Hem verzoend is, en ons daar ook de kennis van wilde geven, dat de Vader in Hem is en Christus in Zijn Vader. In die werkzaamheden tot de Vader hebben wij enige tijd mogen leven. En daarna de liefde van het welbehagen van de Vader om Zijn Geest te zenden in ons hart als een Onderpand van de toekomende erve der heiligen in het licht. En ook mochten we bij Zijn licht zien de werkzaamheden die de Heere ons vroeger al gegeven had, door diezelfde Geest.
Maar als dat Kindschap verzegeld mag worden door de Geest uit de Hoogte, dan mogen wij met kinderlijke vrijmoedigheid en bescheidenheid uit leren roepen: *Abba Vader.* De woorden op zichzelf geven geen ruimte, maar de kinderlijke gestalte daarbij geeft een vrijmoedige toegang tot onze dierbare Vader die in de hemelen zijt. En daar wordt ons hoogste vermaak de woorden van Jezus: *Onze Vader, Die in de hemelen zijt. Uw Naam worde geheiligd. Uw koninkrijk kome en Uw wil geschiede, gelijk in de hemel zo ook op de aarde.* O, dat wonder, o dat onuitsprekelijke wonder! Daarin krijgen we dan opnieuw een legering, hoewel we het tevoren ook al enigszins mochten kennen. Het was bij mij 50 jaar na de eerste roepende weldaad; dus een Jubeljaar.
Maar in het vervolg van dit leven worden wij weer arm in onszelf. Ja, ik mag wel zeggen doodarm. De zonden worden levendig, en de teerheid vermindert, de beproevingen komen terug en het vlees onderwerpt zich niet aan God, hoewel Hij ons zoveel goed heeft gedaan. En daaruit vloeit dan dat gedurige, ja dagelijkse verzoening zoeken bij de Vader in het bloed van Jezus Christus. En toch is er meer.
Wij hebben in Christus de rechtvaardigmaking voor eeuwig, maar de heiligmaking is zeer gebrekkig. En nu heeft Paulus in Romeinen 6 geschreven, dat de vrucht van het nieuwe leven uit God niet alleen tot rechtvaardigmaking is, maar door het geloof in de verheerlijkte Christus hebben wij door de Geest, *onze vrucht tot heiligmaking en het eeuwige leven.* En daar ligt nu ons hart en levensgangen in verklaard. De scheiding tussen de oude en de nieuwe mens. En de – dikwijls zwakke - hoop op het eeuwig leven.
En hoewel wij bemerken dat er onder de enkelen van Gods kinderen die er nog zijn, in deze gangen verschillend gebruik is van woorden, evenwel hebben beiden dezelfde ervaringen, al is het dat de een wat meer ingeleid wordt in déze zaak en een ander in de andere zaak.
Verder wil ik er nog een korte uittreksel aan toevoegen uit de brief aan de Romeinen waarin de Heere mij licht beliefde te geven.
1. In hoofdstuk 1 beschrijft Paulus het onderscheid en verschil tussen de heidenen, die zonder God leefden en in hoofdstuk 2 de Joden, die de Godsopenbaring hadden, de woorden Gods waren hen toebetrouwd. Hfd. 3 vers 2.
2. Hfd. 2 vers 25 leert Paulus dat de Joden die de wet overtraden daarom verdoemelijk voor God waren, hfd. 3 vers 19.

In hfd. 4 vers 12. Leert Paulus de tegenstelling tussen Joden die oprecht in God geloofden. Ze waren door het geloof rechtvaardig voor God en met Hem verzoend, waarvan Abraham ten voorbeeld wordt gesteld en allen die in de voetstappen des geloofs van Abraham wandelen,
3. In hoofdstuk 5 stelt Paulus Adam als stamhoofd en Christus als Verbondshoofd tegenover elkaar. Adam en geheel zijn geslacht wordt de ongehoorzaamheid van Adam toegerekend en bovendien hen eigen zonden, misdaden en ongeloof vers 12 - 21.
Christus als de 2e Adam, als God-Mens en als Borg van het nieuwe Verbond, vertegenwoordigend al de Zijnen.
4. Paulus vervolgt met een beschrijving van het *persoonlijk leven van de gelovigen.*
- De dood van Christus is hun opstanding, hfd. 6 vers 3-5.
- De dood van de oude mens der zonde vers 6, staat tegenover het leven van de nieuwe mens in de persoon van de gelovige, verenigd met Christus. Vers 1
- Onze leden waren eertijds dienstbaar aan de zonde, vers 17 - door het geloof zijn wij dienstbaar aan / tot de gerechtigheid. Vers 19
- Dienstbaar aan de ongerechtigheid en zonde geeft al vrucht de dood, vers 7, 19 – dienstbaar aan de Gerechtigheid: uw vrucht is tot *heiligmaking;* vers 22.
- Bezoldiging (of soldij) van de zonde is de dood - de genadegift Gods is het eeuwige leven door Jezus Christus, onzen Heere.

5. In Romeinen 8 vers 19-23 toont Paulus zijn verlangen om verlost te mogen worden van de dienstbaarheid der zonde en verderfenis die uitgespreid licht over de gehele wereld. - Daar staat tegenover verlost te mogen worden tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods.
6. In tegenstelling tussen de Joden die in zijn tijd de Messias verwerpen volgens Romeinen 9: 31, 32. – Vervolgt hij een beschrijving van de zekere vervulling van de Verbondsbeloften in Romeinen 11: 15-32. De kerk ligt als in een graf, Ezech. 37. Wie zal de steen afwentelen? *Ik, Ik de levende Jezus als Mijn volk zich schuldig zal kennen, zal Ik aan Mijn Verbond gedenken.* Rom. 27: 32. De Vader is er voor, de Zoon óók, en de Heilige Geest is hiervoor beloofd, ondanks het ongeloof van Zijn eigen volk en kerk. De engelen zijn ervoor, met de gezaligde zielen en al de Bijbelheiligen; en onze vaderen die hiervan geschreven hebben.
7. Paulus besluit met persoonlijke leefregels in de gemeenten, voor Jood en heiden, enz. Romeinen 12 - 16.

Geliefde vriend, ik zal het hierbij maar laten, want in de veelheid der woorden ontbreekt overtreding niet. Moge de Heere het zegenen, om Zijn Verbondswil.

De laatste jaren en het sterven van

Anton van den Bergh

Stichting de Gihonbron
Middelburg
2002

Anton van den Bergh

Het is na overleg met de familie dat ik iets wil meedelen over het leven en sterven van Anton van de Bergh. Daarbij wil hij gebruik maken van hetgeen zijn ouders mij vertelden en wat ik zelf, met hem heb meegemaakt. Het zou tot heilige jaloersheid kunnen verwekken bij onze opgroeiende jeugd, als ze lezen hoe een jongen van zeventien jaar het tijdelijke met het eeuwige verwisselde en inging in de rust die er overblijft voor het volk van God. Het is toch tot moedgeving, besturing en raad voor hongerige tot ere van Gods Naam, want Gods Woord wordt tot aan het eind der eeuwen bevestigd: *"Het welbehagen des Heeren zal door Zijn hand gelukkiglijk voort gaan."* Het is de bedoeling om het weer te geven zoals we het gehoord hebben. *De Heere zende Zijn licht en Zijn waarheid neder.*

Anton van de Bergh werd op 16 augustus 1964 geboren. Hij was de tiende uit het gezin en was een flinke jongen met een opgeruimd karakter en een goed verstand. Hij was ook altijd voor iedereen behulpzaam, zodat hij gezien was ook bij zijn leeftijdsgenoten. Vóór zijn ernstige ziekte heeft hij weinig zieke dagen gekend, dus was hij ogenschijnlijk kerngezond. Anton kon ook heel goed mee op de catechisatie. Hij ging ook graag naar de catechisatie, was leergierig en maakte aantekeningen. Ook verzuimde hij niet graag een kerkdienst, wat we met nadruk schrijven omdat veel jonge mensen in onze tijd de kerkdiensten verzuimen.
Alzo zijn ze dan niet op de markt van vrije genade en straks is het te laat. De Heere binde dat op onze harten opdat we onze plaats niet ledig zouden laten staan.

Tot zijn vijftiende jaar is Anton op school geweest, de laatste jaren op de *Guido de Bres,* te Rotterdam. In de vakantie van het jaar 1979 werd Anton ziek. Het begon met een pijnlijk been, net even boven de enkel. Eerst was er de gedachte dat hij zijn voet verzwikt had, maar het ging niet over. Toen de dokter geraadpleegd werd, stuurde die hem meteen door naar het ziekenhuis, waar foto's genomen werden. Wat viel dat tegen, want na enige maanden bleek dat Anton een ongeneeslijke ziekte had.

Geliefde lezer(es), denk eens even na, wat dat zeggen wil, zulk een boodschap te ontvangen. Dat betekent immers meestal dat onze dagen geteld, zijn, dat ons leven maar kort meer zal zijn. Als wij zulk een boodschap krijgen zal dat bij velen een boodschap zijn zoals Hiskia die kreeg: *"Geef bevel aan uw huis, want gij zult sterven en niet leven."* Anton huilde bitter, want de boodschap was bitterder dan bitter. Hij riep maar: *"Och had ik maar een nieuw hart, was ik nu toch maar bekeerd."* Hiskia keerde zich naar de wand hij kirde als een duif en piepte als een zwaluw. Hij riep: *"Wees Gij mijn Borg, want ik word onderdrukt."*
In december van datzelfde jaar werd zijn been geamputeerd. Het wonderlijke daarin, was dat hij er zeer onderworpen onder mocht zijn. Als hem gevraagd werd of hij boos was op de Heere, zei hij: *"Nee hoor, de Heere zal dat wel nodig achten."* Dat bleef meestal zo, zodat zijn huisgenoten er over verwonderd waren.

Hij klaagde nooit, hij was nooit opstandig. Vanzelf zeiden de ouders wel eens tot elkaar, dat heeft hij toch niet van zichzelf. Het is echter geen grond voor de eeuwigheid. Donderdagsavonds voor dat Anton naar het ziekenhuis moest kwam ds. Blok hem nog bezoeken. Hij geloofde dat Anton op zijn weg geplaatst was en had

werkzaamheden met die jongen aan de troon van Gods genade. Toen hij wegging las hij nog Psalm 54.
Anton had die psalm ook willen zeggen om voor te lezen, maar hij durfde niet. Daarna is er een weg van lijden gevolgd. Hij leed wel niet zoveel pijn, maar was soms zeer naar gesteld. Na de operaties genas hij wonderlijk snel, zodat zelfs de artsen er verwonderd over waren. Zo leefde men tussen hoop en vrees, ook de ouders. Onze kinderen zijn dierbare panden, ook als ze ouder zijn geworden. Zij die kinderen moesten verliezen, weten wat voor verdriet er dan is. Als we weten dat we een kind moeten verliezen, knaagt dat aan ons leven. Intussen was er iemand in het ziekenhuis bij Anton op bezoek geweest. De man stond te huilen op de gang, toen de ouders kwamen.
Met tranen zei hij: *"o mensen, deze ziekte is niet tot de dood, maar tot verheerlijking Gods."* De ouders dachten dat Anton beter zou worden, wat groot zou zijn, al zou hij dan met één been verder door het leven moeten.

Nadien is wel uitgekomen dat de Heere een wonder werken zou, maar anders dan verwacht werd. Na de operatie van zijn benen hielp hij op de boerderij en reed op de tractor. Hij probeerde zelfs te melken, maar dat viel tegen. Zo gingen de dagen, die maanden werden. De Heere ondersteunde Anton, doch ook de ouders en de familie. De Heere liet zich niet onbetuigd. Er was veel gebed voor Anton onder Gods volk. Hij werd door velen gedragen op de vleugelen van het gebed, in het verborgen en in het openbaar.
De Heere bond hem op het hart van Zijn volk. Immers, de Heere zegt: *"Op uw noodgeschrei, deed Ik grote wonderen."* Een oude christen zeide tot zijn moeder: *"Ik wens je de ondersteuning van Boven. Anton leeft nu nog wel; maar ik heb er naar het lichaam weinig verwachting van."*
Als de Heere echter op hem neerziet, verwacht dan geen wonderlijke mirakelen. Het is nog een kind, hoor en let op het eenvoudige werk Gods: "Nooit had hij iemand zo opgebonden gekregen als Anton, en dat kon niet verborgen blijven, De Heere bindt nooit een zaak op het hart van Zijn volk zonder bedoeling. Het gaat immers om Zijn eer?

Vergun mij dat ik er aan verbind op te wekken te blijven bij de waarheid. O jeugd, blijft bij het Woord, bij de kerk. Smytegelt zegt: *"Dan bent u onder het gebed van Gods volk."* Wie weet de Heere mocht het willen verhoren. Anton verlangde naar Gods volk, en als er van Gods volk geweest waren, was de dag veel te gauw om, zei hij. Eens vroeg een vrouw aan hem om een psalmvers op te geven. Hij liet zingen Psalm 25 : 10.
Iemand gaf een boekje aan hem, dat heette *"Dertig jaren uit het leven van een zondaar"*. Anton las dat met veel ernst. Als Gods volk wegging vroeg hij of zij hem wilden gedenken. Het gaf hem echter geen rust; nergens kon hij rust vinden. Menigmaal zei hij tegen zijn moeder: *"Moeder, ik ben nog onbekeerd, hoe moet dat nu?"* Dan schudde hij zijn hoofd heen en weer en perste de lippen op elkaar. Dan werd hij ook zeer bedroefd, de nood van zijn ziel was groot. Wat moet een moeder dan zeggen?
O, welk een smart voor ouders als ze in zulke wegen worden gebracht. Als het er op aan komt, valt alles wat van ons is weg. Wat kan een vader en een moeder dan anders zeggen, als, vraag maar aan de Heere of je er veel om vragen mag. Van Gods volk had men wel eens horen zeggen, als de Heere komt brengt Hij alles mee. Als dat tot Anton

werd gezegd, was hij o zo stil, dan tuurde hij maar naar de grond. Wat zal er dan in dat jonge hart zijn omgegaan. Zo jong nog en dán zo ernstig ziek.

Tenslotte zeiden de dokters dat er niets meer aan te doen was. Anton was ongeneeslijk ziek.
(Deze boodschap heb ik eens moeten brengen tot een jonge man. Hij kromp in elkaar en piepte onder de dekens. Ook kunnen wij dan wijzen op de genade die nog te krijgen is, al is de tijd voorts kort. Hoe weinig gebeurt het op een ziekbed of een sterfbed. We moeten er nog voorzichtig mee zijn ook: O jeugd, vraagt naar de Heere in je gezonde dagen.)
Toen Anton 's avonds deze boodschap kreeg, kwam er 's avonds nog een oude vriendin, en werd gezongen psalm 25: 8 en 10. Bij het weggaan zei die vriendin *"Anton, nu heb je lichamelijk veel mee moeten maken, maar je ziel staat op het spel."* Wat bij de mensen onmogelijk is, is mogelijk bij God. O, Anton, houdt aan en roept uit de keel.
O die tranen en die wanhopige vragende ogen van Anton. Nergens was voor hem uitkomst, alleen boven. Maar hij stond er buiten en was onbekeerd.
Er waren er onder Gods volk die dag en nacht de Heere heilig lastig mochten vallen. Het was: *Heere ontferm U zijner; wees hem genadig en bekeer hem toch.*

We hoorden van iemand die in de avond voor zijn sterven tot tien uur tot de Heere riep, toen kon ze niet meer. Ze dacht dat het verharding was, maar dat was niet zo, want Anton was gestorven. Het gebed was niet meer nodig en voor de doden kan en mag men niet bidden. Toen ze hoorde dat Anton gestorven was zei ze: *"O Heere antwoordt U mij uit het Woord hoe het gevallen is naar zijn ziel."* Ze sloeg de Bijbel open, daar waar de Heere in Zijn Woord zegt*: "Zou Ik dan geen recht doen Mijn uitverkorenen, die dag en nacht tot Mij roepen?"* Hij zal ze haastelijk recht doen. Ook werd zij bepaald bij de woorden: *"Laat de kinderkens tot Mij komen en, verhindert. ze niet."*
Daar is wel veel strijd op gekomen. Op Gods werk komt altijd strijd. Satan zit nooit stil maar de Heere neemt het voor Zijn volk op. Op de dag der begrafenis loste de Heere alles op.

We hebben Anton veel mogen bezoeken; maar hij kon maar niets zeggen. Hij kon je met zulke vragende droevige ogen aankijken. Eens vroeg hij aan zijn moeder: *"Er staat in de Bijbel dat ze onder de roede doorgingen, wat zou dat betekenen?"* Het antwoord was: *"dat betekent dat de tiende voor de Heere was, het werd Hem geheiligd. Of dat nu gezond was of ziek, kreupel of schurftig, dat gaf niet, de tiende wilde de Heere hebben."*
Toen zei Anton: *"Ik bende tiende in het gezin, o moeder, zou het nu ook voor mij nog kunnen?"*
Dat was ook weer een wonderlijke zaak, want toen Anton overleden was kwam de oudste zus van de moeder met een brief. Dat was de brief die de moeder van Anton, aan haar moeder geschreven had. Antons moeder had een brief van een vriendin gekregen bij de geboorte van Anton, waarin stond: *"nu is bij jullie de tiende geboren en de tiende werd getikt."* O, wat zou het groot zijn als het een zaad mocht zijn van de Heere gezegend. Dat had Antons moeder aan haar moeder geschreven en die brief was bewaard gebleven.

Eens kwam ik Anton opzoeken en vroeg hem of hij liever gezond zou worden en vele jaren leven, of bekeerd worden en sterven. Toen zei Anton dat hij liever bekeerd wilde worden. Toen ik weg was zei hij tegen zijn moeder: *"zou je geestelijk ook kunnen stelen?"* Zo was hij altijd bezig. Sprak je met hem of bad je voor hem, dan liepen de tranen langs zijn wangen. Hij durfde zich echter nooit iets toe te eigenen. Ik vroeg eens aan hem of hij wel kon bidden. Ach, zei hij, het is altijd hetzelfde. Op de vraag wat hij dan wel bad, was het antwoord: *"Heere, bekeer mij."* Toen is hem geantwoord dat de Heere Jezus driemaal dezelfde woorden bad: *"Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker aan Mij voorbijgaan."*

Daarna werd Anton van binnen wijs gemaakt dat hij enkel maar om bekering vroeg omdat hij niet meer beter kon worden. Daarbij werd hem inwendig gezegd er maar mee op te houden, want dat gebeurde toch nooit. O, wat maakte satan gebruik van zijn listen om hem zo in de engte te drijven. De Heere gaf, hem er op te wijzen dat zulke redeneringen van de verkeerde kant kwamen. De Heere zegt dat niet, want Hij geeft mildelijk en verwijt niet. Recht hebben we niet en dat leerde Anton. Als hij verloren moest gaan was dat rechtvaardig. Daarom was het nodig maar rechteloos te blijven vragen.

Toen ik hem ‘s maandagsmiddags bezocht, vroeg hij of ik hem wel eens kwijt kon in het gebed. Hij stelde mij voor een moeilijke vraag. Enerzijds, omdat ons gevoel kan denken, in waarheid te bidden en anderzijds, bij de wetenschap hem kwijt te kunnen in het gebed, zou hij rust kunnen vinden.
Want wij zijn rustzoekers buiten God. Ik heb gezegd: *"als ik je kwijt zou kunnen aan de Heere, dan zou ik dat nog niet zeggen, want je zou daarop kunnen gaan rusten. Als de Heere je genadig zal zijn, zal je het wel weten en ik geloof dat meerderen het dan weten zullen. Ik zou het graag uit je mond horen, Anton."* Er kwamen verschillende mensen op bezoek, uit onderscheiden plaatsen. Soms waren er die naar het gezin werden toegedreven. Ernstig werd dan menigmaal met hem gesproken en veel werd hij opgedragen in het gebed. De innerlijke strijd was zwaar in het hart van Anton en ondanks de bemoedigingen soms, bleef hij tobben, buitenstaand en ellendig. Dat er veel werkzaamheden voor hem waren blijkt wel uit het feit dat op de dag van zijn, sterven een vrouw zei tot een vriendin: *"vandaag mag die jongen van, Van Den Bergh naar huis."* Ze was die nacht wakker geworden met Psalm 72:

Noodruftigen zal Hij verschonen,
Aan armen uit gena,
Zijn hulpe ter verlossing tonen,
Hij slaat hun zielen ga.
Als hen geweld en list bestrijden,
Al gaat het nog zo hoog,
Hun bloed, hun tranen en hun lijden,
Zijn dierbaar in Zijn oog.

Daarna: *"Kostelijk is in de ogen des Heeren de dood Zijner gunstgenoten."* Psalm 116.

Doch om verder het verloop van zijn ziekte te beschrijven, komen we tot de laatste dagen van zijn leven.
Anton ging steeds meer achteruit. Hij werd erg kort van adem en het spreken ging steeds moeilijker. Hij werd ook losser van alles. Ook voor het bedrijf had hij geen

belangstelling meer. 's Zondagsavonds had hij het eigenlijk voor het eerst wat benauwd. De huisarts die geraadpleegd werd na de benauwdheid, zei later, dat hij van Anton geschrokken was.
Anton kreeg dinsdagsmorgens weer een benauwdheid De dokter gaf de raad zuurstof in huis te nemen, maar Anton zei dat we tegen de dokter moesten zeggen dat God hem doorgeholpen had en dat hij geen zuurstof hoefde. Hij was liever benauwd met de Heere, dan met zuurstof en zonder de Heere. Toch werd de raad van de dokter opgevolgd en dat is ook niet tegen het Woord.
Dinsdagsmiddags kwamen er ook nog enkele mensen. Anton zei maar: *"Ik ben onbekeerd; ik kan niet sterven."* Toen werd er gezegd dat velen van Gods volk onbekeerd zijn in zichzelf en ook dat velen van Gods volk hem opdroegen. Anton zei met droefheid in zijn stem: *"daar kan ik het niet mee doen."* Dit alles gaf Anton geen rust voor zijn zielsvoet. Hij was eerlijk gemaakt door de Heere en liet zich niets in de hand stoppen. Hij was een fladderende duif rond de ark der behoudenis en hij kon er niet inkomen.
O, lezers en lezeressen, jong en oud, hoe eng is de poort en hoe smal is de weg die tot het leven leidt. Weinigen zijn er die de poort vinden en de weg bewandelen. Toch is het nog het heden der genade.

Sterfdag

's Woensdags was de sterfdag van Anton 's Morgens zei hij: *"Moeder nu staat er in de Bijbel, bekeert u en ik ben onbekeerd. Bekeren is een Godsdaad, hoe moet dat nu? Begrijpt u dat?"*
Juist op dat ogenblik belde ik op en vroeg hoe het ging. Toen vertelde zijn moeder met welke vraag Anton zat. Het antwoord dat ik gegeven heb was, *"bekeert u is een bevel des Heeren en dat het bevel nu maar uit mocht drijven tot God die het bevel geeft en de bekering uit genade schenkt."*
Anton zei: *"dat is van de Heere, dat ik nu antwoord krijg op mijn vraag."*
Hij vroeg ook aan zijn moeder wat het betekende als Gods volk Gods eer liever krijgt dan hun eigen zaligheid. Op een bladwijzer in een boek had hij geschreven Ps. 17:8. *"Bewaar mij als het zwart des oogappels, verberg mij onder de schaduw Uwer vleugelen."*

's Woensdagsmiddags om vijf uur kreeg hij weer een, benauwdheid en hij wilde geen. zuurstof. Zijn vader vroeg of hij de dokter roepen moest, maar dat wilde hij niet. Zijn vader vroeg hem wat hij dan wilde. Hij zei *"Ik wil naar de hemel, maar ik moet naar de hel."* Hij werd ook helwaardig voor God. Een uur lang verkeerde hij in grote benauwdheid naar ziel en lichaam. Daarna zakte het weer wat af, toen zei hij: *"Het werd zo licht van binnen.* En toen was het in mijn hart: *"Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig."* Nu is het weer weg; vertelt het niet verder hoor vader!"

Toen vroeg hij of zijn vader uit de Bijbel wilde lezen. Toen gevraagd werd wat gelezen moest worden, liet hij dat aan zijn vader over. De Bijbel viel open op Johannes 10, de gelijkenis van *de goede Herder.* Na gebeden te hebben, was het etenstijd. Anton zei later dat het weer benauwd werd. Hij wilde nu wel zuurstof hebben, anders was hij een zelfmoordenaar, dacht hij.

Een broer en een zus van hem zouden die avond naar de kerk gaan. Toen ze een poosje weg waren, kreeg Anton het weer benauwd. Hij vroeg om zuurstof, doch daar kreeg hij het nog benauwder, van. De zuurstof is toen weggehaald, de dokter werd geroepen en ook de broer en zus die naar de kerk waren werden uit de kerk geroepen. De dokter die inmiddels gekomen was zat naast de stoel van Anton. De benauwdheid zakte weer wat. Anton ging toen rechtop zitten, keek de kring rond en zei:
"Dokter, we hebben u wel laten roepen, maar dat is verkeerd van me. Er is er maar Eén die mij helpen kan en dat is de Heere."
De dokter zei: *"Ja Anton, dat heb je van de week ook al gezegd."*
Anton wees naar het zuurstofapparaat en zei: *"dat ding daar, dat is een moordenaar."*
Toen keerde hij zich naar zijn moeder en zei: *"moeder, mag het nu?"* Zijn moeder wist niet wat hij bedoelde. Hij bedoelde, sterven, verlost worden uit een lichaam der zonde en des doods.

Hij vroeg aan de dokter of hij het niet erg vond al zo oud te zijn. De dokter antwoordde dat hij nog niet zo oud was. Anton vroeg toen of, de dokter niet liever jong gestorven was. De dokter gebruikte later het woord o jé.
Toen zei Anton, en zijn vinger wees omhoog, *"dat betekent Jezus, Zaligmaker, Borg. Zult u dat nooit meer zeggen dokter?"*
De dokter vond dat hij een dappere strijder was. Toen zei hij: "dat ben ik niet dokter, dat is er maar Eén geweest, en dat is de Heere Jezus."
Ook toen de dokter vond dat hij a1 zo veel geleden had, zei hij: *"Een heeft er maar veel geleden en dat is de Heere Jezus."*

In de benauwdheid die hij even tevoren had gehad, knarsetandde hij. Toen was ik in de hel, zei hij, en daar doen ze dat allemaal nog, vanaf Adam af. Hij moest inleven wat de dichter zingt:

"Ik lag gekneld in banden van de dood.
Daar de angst der hel mij alle troost deed missen."

Dat duurde even en toen mocht hij een blik slaan op het kruis, op de gekruiste Christus. Hij zag de voorbede bij de Vader. Hij riep uit*:* "*Nu mag ik eeuwig God groot gaan maken."*
Hij keerde zich naar de dokter en zei: "daar is de eeuwigheid niet te lang voor dokter, krijgt u er nog geen zin in?" *De dokter werd in verlegenheid gebracht en zei dat hij nog jong was. Ieder op zijn tijd, de één jong en de ander oud.* "O, dokter, daar moet u niet mee wachten. tot u ziek bent of oud, dan heb je zoveel met het lichaam te doen, dat je er geen lust meer in hebt. Hebt u er wel eens om gevraagd, nee zeker, ik zie het aan uw gezicht. O dokter vraag er toch veel om, en jullie ook"*, zo zeide hij tot allen die bij hem zaten.*

Hij waarschuwde voor het stelen van de genade, want al wat we stelen moeten we teruggeven. Voor stelen was Anton altijd zo bang geweest. Doch nu had de Heere hem opgehaald uit grote diepten.
Laat ons allen eens ernstig nadenken over deze woorden. Jong en oud, we stellen uit en we hollen voort. O jeugd, heden indien gij de stem des Heeren hoort, verhardt uw harten niet, maar laat u leiden.
Gods kinderen vrezen menigmaal met vele vrezen, of hun werk wel in der waarheid is.
Toen zei de dokter tenslotte: *"wordt je niet moe van al dat praten?"*

Anton antwoordde: *"Ik ben het niet die spreekt, ik doe alleen de mond open."* Lees in, dat verband eens Mattheüs 10:20. Het wonderlijke was dat zijn stem een bazuin leek en hij sprak met autoriteit. Het was ook heel de stem van Anton niet, want hij was de laatste tijd zo kort van adem en hij sprak ook kort en gebroken. Nu was er in 't geheel geen ademnood Het was alles wonderlijk.

Na alles wat hij de laatste ogenblikken had gezegd, werd zijn stem weer kort. Hij verzocht toen nog te zingen Psalm 73:12: *"'k Zal dan gedurig bij U zijn."*
De bedroefde familie zong eerbiedig en plechtig en tevens verwonderd het opgegeven vers. Zelf kon hij niet meezingen. De dokter voelde na het zingen zijn pols en zeide: "deze strijd is nog niet gestreden. Ik ga nu een poosje weg en hoop laat in de avond nog terug te komen."
Anton werd minder, bleef o zo helder. Telkens vroeg hij hoe laat het was. Eerst was het negen uur, daarna kwart over negen. Toen zei hij, zou ik nu hier moeten blijven? Dat klonk o zo bedroefd. Even later zei hij weer, o moeder, het duurt zo lang, en als nu straks de olie op is, wat dan? Dan kreeg hij het weer, benauwd, maar zijn moeder zei: *"de olie gaat niet op, Anton."* Even later vroeg hij weer hoe laat het was. Het was toen vijf voor halftien. Toen zei hij heel bedroefd: *"Zie je nu wel dat ik me bedrogen heb, de dominee is naar huis gegaan."*

Ik moet nu ook schrijven over die wonderlijke avond en dat tot ere van Gods Naam. Die avond preekte ik in Oostvoorne over Rom. 8 : 28.
Onder het preken voelde ik dat er iets gebeurde, maar ik wist niet wat. Ik kon het niet laten om dat te zeggen onder de preek en het was juist de tijd dat de Heere, Anton uit zulk een grote diepte uitgehaald had.

Na de dienst ben ik naar de familie van den Bergh gereden. Onderweg werd ik hevig aangevallen dat ik te laat zou komen. Het was mijn begeerte om, als de Heere hem licht gaf, het uit zijn mond te horen.
Kleine kinderen kunnen zelf niet spreken, de Heere getuigt voor hen door middel van Zijn volk. Ouderen kunnen er zelf van getuigen en dat wilde ik graag uit zijn, mond horen. Ons gevoel kan ons zo bedriegen en daarom durfde ik het daarop niet te wagen. Anton wist, dat ook.
Nooit zal ik die ontmoeting vergeten. Hij zat in zijn stoel en is daarin ook gestorven. Nog hoor ik het hem zeggen: *"Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig."* Hij wilde weg, hij was los van alles en het heimwee naar boven was er.
We mochten de Heere smeken of Hij hem wilde bewaren, dat de duivel nu geen vat meer op hem zou krijgen. Hij had naar lichaam en ziel af zoveel benauwdheid meegemaakt.

Toen we afscheid namen, zei hij, met zijn vinger naar boven wijzend, *tot weerziens daarboven.*
Het afscheid was nog met een afscheidskus, het was een hartroerend ogenblik. Toen we even de deur uit waren blies hij de laatste adem uit en was zijn strijd gestreden. Een jonge bloem afgesneden, maar ook uit loutere genade gezaligd.
Hier kunnen wij alleen God maar bewonderen in Zijn eeuwig welbehagen. Zijn uitverkorenen, liggend op de vlakte des velds in Adams overtreding, gezaligd uit genade. In Christus ligt de zaligheid; en *zonder troost zal Gods volk niet sterven*, zingt Datheen in Psalm 68. O, als de ziel eens mag inzien in die stille Vrederaad, in de onderhandelingen tussen de Vader en de Zoon, dan is het: *"o aanbiddelijk*

genadewonder." De Vader stelde de Borg, de Zoon gaf Zich als Borg en de Geest zou werken in de harten van zondaren. Drie-Enig God, U alleen zij de eer.

De dagen dat Anton boven de aarde stond waren voor de familie wonderlijke dagen. Er was droefheid enerzijds en stille onderworpenheid anderzijds. Het was alles ook zo wonderlijk.
Zeer velen kwamen van, alle zijden hun deelneming betuigen, maar ook om van het wonder te spreken. De dichter van Psalm 75 zingt:

"Dies vertelt men in ons land
Al de wond'ren Uwer hand."

Begrafenis

Ook op de dag der begrafenis gaf de Heere genade en ere en dat om Zijns Zelfs wil. De tekst bij de begrafenis was Psalm 34:7. *"Deze ellendige riep en de Heere hoorde; en Hij verloste hem uit al zijn benauwdheden."*
Van heinde en ver waren velen naar de begraafplaats gekomen.

Gewis, zalig zijn de doden die in de Heere sterven. Anton liet een ledige plaats achter in het gezin. Zij die kinderen verloren hebben weten dat. Daarbij ook zo vroeg uit deze wereld weggenomen, weggeraapt voor de dag des kwaads. Wat wordt het toch bang op de wereld en leeg. De Heere geve dat onze jeugd en ook de ouderen zouden mogen zien op het geluk van Gods volk. Wat zijn we toch diep ongelukkig en rampzalig buiten God. Hadden we daar meer erg in, dan zouden we geen rust meer kunnen vinden in de wereld. Ook wij moeten sterven en God ontmoeten en dat kan o zo spoedig plaats vinden. De Heere geve ook Zijn volk uit dit voorbeeld moed te scheppen, het kan door bange wegen gaan, maar Hij zal Zijn gunstgenoten gedurig leiden. Hoe nodig is het te leren d*at Sion door recht verlost wordt en haar wederkerenden door gerechtigheid.* De Heere Zelf wone met Zijn Geest in het midden van ons, in de benauwdheid der tijden. Dat de bede naar boven mocht gaan: *"Ontwaakt Noordenwind, en kom gij Zuidenwind, doorwaai mijn hof."*
De oefeningen des geloofs mochten meer ervaren worden, door Gods gunstgenoten. Dat gaat door de weg der ontdekking, door de stervensweg. Eenmaal zal de ganse kerk eeuwig triomferen en dat alleen uit genade, naar het welbehagen.

De dichter zingt:

Want God is ons ten Schild in 't strijdperk van dit leven
En onze Koning is van Israëls God gegeven.

Dirksland, ds. A. Hoogerland.

Vorig jaar stierf Anton van de Bergh uit Oostvoorne op de jeugdige leeftijd. van 17 jaar. Anton mocht uit genade na veel strijd ingaan in de rust, die er overblijft voor het volk van God, ds. A. Hoogerland heeft het sterven Anton beschreven. Het is met zijn toestemming, dat we dit geschrift in "**Kerkelijk Nieuws**" plaatsen.

Ouders, laat het uw kinderen lezen, opdat zij jaloers zouden mogen worden op het grote goed dat de Heere weggelegd heeft voor degenen die Hem vrezen. En misschien is er hier of daar een jongen of een meisje, die God kwijt is, en zonder God niet verder kan en die moed mag scheppen uit de behoudenis van Anton van de Bergh.

Redactie.

Gods leidingen

in het leven van de landbouwer

Jannes den Besten

Overleden te Doornspijk
13 September 1868

Door hemzelf beschreven.

Stichting De Gihonbron
Middelburg
2004

Mededeling 1

Wederom opnieuw wordt het boekje van Jannes den Besten u aangeboden. Wil deze rechtvaardige beluisteren in zijn heilig leven met God! Het mocht U eens jaloers maken! Het mocht U eens Uw grote armoede bewust maken, o mens zonder God, onbekeerde zondaar. Zijn gebeden stegen eens op voor U, o Doornspijk. Uw zegeningen van heden zijn nog vruchten van die gebeden in het verleden. Mocht door deze nieuwe druk nog eens een zondaar nieuw worden gemaakt.
O Doornspijk, wat zijt gij geweest ... en wat zijt gij nu!
Land, land ... hoor des Heeren stem!
Waddinxveen 1968.

Ds. J. R. Cuperus

Mededeling 2

Wat hier de lezer wordt aangeboden, is niet mijn werk, maar dat van een eenvoudige landbouwer. Alleen de stijl heb ik, en nog zo weinig als het om voor den druk geschikt te zijn kon, gewijzigd. Woorden en uitdrukkingen zijn, zoveel mogelijk, onveranderd teruggegeven.
Na den dood des schrijvers bleef zijn geschrift onder zijne kinderen berusten. Deze verlangden dat aan den uitgedrukte wens van de overleden vader zou worden voldaan en zijn werk door de druk der vergetelheid ontrukt, en voor hen alle, als ook voor ieder ander, verkrijgbaar zou worden gesteld. Aangezocht om hen daartoe behulpzaam te zijn, meende ik dit niet te mogen weigeren.
Het zijn levenservaringen, die hier beschreven worden, niet van een man, die geschitterd heeft in de wereld, of wiens loopbaan door buitengewone wisselingen gekenmerkt is geworden, maar van een eenvoudige landman, die, zonder wetenschappelijke opleiding, zijn ganse leeftijd in het stille Doornspijk heeft doorgebracht. Hij was van God geleerd, en de ondervindingen, die hij in de school van Jezus heeft opgedaan, de kennis die hij in de school van Jezus heeft opgedaan de kennis die hij hart als van de trouw van zijnen daar verkregen heeft, zowel van zijn eigen God, heeft hij op zijne eigenaardige wijze medegedeeld. De eenvoud draagt het kenmerk der waarheid. Moge zijn wens vervuld worden, dat 1ste uitgaaf van zijn geschrift, waarin hij nog spreekt nadat hij gestorven is, strekke ten zegen voor dezen of genen en tot verheerlijking van dien God, die ook in het leven nu relde zaligen schrijvers de waarheid heeft bevestigd van des dichters woord: de eenvoudige zuil God steeds gadeslaan!

Doornspijk, juli 1873.
G. R.

VOORBERICHT

aan de heilbegerige onderzoeker van de schrijver

Komt, hoort toe, o allen Gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft. *Psalm 66: 16.*

Het zijn de hoofdtrekken van mijn ondervinding, die hier de lezer worden medegedeeld, een korte beschrijving van den weg, langs welken de Heere mij geleid heeft.
Hoewel ik meermalen, bij gepaste gelegenheden, hetzelfde in hoofdzaak aan velen van des Heeren lieve kinderen mondeling verhaalde, heb ik nu tien jaren lang met een beschuldigend geweten geleefd, omdat ik het niet schriftelijk, in wijdere kring, bekend maakte. Sterk zag ik daartegen op. Mijn hoogmoedig hart stond mij altijd in den weg en zei mij, dat ik het maar zou nalaten, omdat het schrijven voor het publiek het werk van geleerde mannen was, en mijn geschrift als een verachte fakkel zou zijn.

Ik draag van nature zulk een boos en hoogmoedig hart om, dat ik Hem, Die op den troon des hemels zit, die alle eer waardig is, Wien allen lof toekomt, de kroon van Zijn werk van het hoofd zou rukken, en zetten die op mijn eigen hoofd. Maar naar de nieuwe mens moet ik alleen roemen in de Heere, in Zijn vrije gunst, in Zijn onverdiende ontferming over mij. Uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen; en door Zijn genade is het mijn begeerte, dat Hij door dit eenvoudig geschrijf, nu en tot in alle eeuwigheid verheerlijkt moge worden.

Hij, die alle dingen bestuurt, weet tot welk einde Hij mij opgewekt heeft om de pen ter hand te nemen.
Moge het geschrevene, in zijn hand, nog een middel zijn om natuurlijke mensen te overtuigen, dat hun weg niet recht is, maar zij op paden wandelen, waarvan het einde de eeuwige dood moet zijn!
Moge het voor bekommerde en heilbegerige zielen, die naar de gerechtigheid van Jezus hongeren en dorsten, tot vertroosting strekken!
Moge het voor des Heeren meer bevestigd volk, dat Zijne hulp en troost alleen van Hem verwacht, ten zegen zijn, om hen te vaster te doen geloven dat de Heere, naar Zijn almachtige wijsheid en Goddelijke genade, in welke wegen zij ook mogen zijn of komen, Zijn beloften niet te niet doet; maar Zijne toezegging vervult: *Ik zal u niet begeven of verlaten;* gelijk Hij, wiens naam Jehovah is, mij ook nimmer heeft verlaten! Hij dan, Wien alle macht gegeven is in hemel en op aarde, Die met slijk der blinden ogen opende, gebiedt Zijn zegen over dit mijn eenvoudig en gebrekkig schrijven!

Niemand, die op de weg der behoudenis wandelt, zal zich verwonderen over de strijd, dien ik gevoerd heb, toen het besluit om mijn ondervindingen van des Heeren genade en trouw in geschrift te brengen, in mijn hart was, als hij zich slechts voorstelt, dat hij zelf dit zou moeten doen. Met een enkel woord vermeld ik nog van welk middel de Heere Zich bediend heeft, om mij mijn besluit te doen uitvoeren, en het verder uitstellen mij te beletten.
Op zekere avond hoorde ik den bekeringsweg lezen van een kind Gods. Toen werd mij gegeven klaar in te zien, welk een gezegend middel zulk een geschrift kon zijn in de hand des Heeren, om natuurlijke mensen te overtuigen van het verkeerde van hun

weg, en Gods volk tot hoop en troost te zijn. Op dat ogenblik gevoelde ik een sterke begeerte in mijn hart te mogen behoren tot degene, van wie getuigd wordt, *dat ze tezamen tweelingen voortbrengen.* Het was mijn vurige bede, dat ik nog een middel in des Heeren hand mocht zijn, om het rijk des satans afbreuk te doen. Het kwam mij zo overtuigend voor, dat ik nu moest schrijven, en niet langer mocht tegenstaan. Maar, o! hoe spande de satan toen met mijn boos, vijandig en hoogmoedig hart samen, om het mij te verhinderen. Een stem sprak in mijn binnenste, die zei: „wat zult gij schrijven! Bijna 20 jaren hebt gij reeds op het pad des levens gewandeld, en je hebt het vergeten, welke weg de Heere toen met je gehouden heeft."
Door de genade des Heeren echter werd het mij toen gegeven aan mijn eigen eer zoekend hart verloochend te worden, en te zien op de eer van mijn beminde Ontfermer en het heil van mijn arme medereizigers naar de dood en de eeuwigheid.
Ik werd bepaald bij de Mogendheid des Heeren, die mij licht kon geven in de wegen, waarlangs Hij mij vóór deze had geleid. Met een diepe indruk gevoelde ik in mijn gemoed, dat het niet goed was om met de onnutte dienstknecht het kleine talentje, mij gegeven, in de aarde te begraven. Ik was geroepen om het op winst uit te zetten, zou ik als een getrouw dienstknecht bevonden worden. Neervallende voor de Heere, moest ik uitroepen: *„o grote Ontfermen! zal ik schrijven, Gij zult mij dan licht moeten geven in de weg, dien Gij met mij hield."*
De Heere gaf mij te geloven, dat Hij deze mijne verzuchting vervullen zou, en eindelijk nam ik de pen op, om mij tot schrijven te zetten. Dadelijk echter wierp ik haar weer uit de hand, niet wetende hoe ik zou aanvangen. Nogmaals zocht ik des Heeren aangezicht, smekende om licht, in het levende gevoel van de behoefte om tot zijne verheerlijking te schrijven. Wat er zich ook tegen opdeed, ik vond geen rust, maar werd gedwongen de pen weer op te vatten. Ik begon, onder vele aanvechtingen; indien de satan en mijn boos hart het hadden kunnen bewerken, zij zouden mij belet hebben voort te gaan, en de beschreven blaadjes zouden nog een prooi der vlammen zijn geworden. De Heere heeft dit echter verhoed, hoe menigmaal het mij ook gebeurd is, dat ik niet kon schrijven, maar, gelijk de kranke aan Bethesda, op de roering des waters wachten moest.
Misschien zal mijn eenvoudig geschrift nog eens aan de drukpers worden overgegeven. Ook daarop heb ik hevige aanvallen gehad, en nog zou ik mijn werk vernietigd hebben, indien ik mijn weg niet op den Heere had kunnen wentelen, met het zalige geloofsvertrouwen, dat Hij het mij en mijn arbeid maken zou, zoals het meest Hem tot eer en mij tot zaligheid zou verstrekken.
Om Jezus' wil verduurde ik dan zulk een benauwende en schokkende aanvallen, overtuigd dat ik een hart omdraag, dat tot alle kwaad geneigd is, en dat ik losser sta dan een riet, maar dat Zijne beloften getrouw zijn.
Meermalen is het, alsof mij ingefluisterd wordt: „tot die toestand zult gij nog vervallen; tot die zonden zult gij nog komen"; en ik weet, als de Heere het niet verhoedde, dat ik dan tot alle kwaad vervallen zou. Dit bezwaart en bekommert vaak mijn hart, want dan zou de eer des Heeren worden gelasterd, waar de mensen van deze wereld zouden zeggen: *is dát nu die man, die dat boekje over zijn bekering heeft uitgegeven.* Dan heb ik geen vrijmoedigheid, maar vrees, dat ik, in plaats van des Heeren eer, de lastering van Zijn naam zal bevorderen. Mijn vrijmoedigheid is er zelden en kort van duur. U kunt dit verklaren, volk des Heeren! want u weet het dat het geloof een gave Gods is, dat wij bij Zijn licht alleen het licht zien, en dat wij, als de Heere, om onzer zonden wil, Zijn aangezicht verbergt, verschrikt worden; ja, vaak vrezen wij dat wij nog een dezer dagen door de hand van de helse Saul zullen omkomen.

Nu, mijn begeerte is het, dat ten opzichte van het in druk verschijnen van mijn geschrift, des Heeren wil geschiede, op Zijn tijd, tot Zijn eer, om Jezus' wil.

Doornspijk, den 21e Februari 1833. J. DEN BESTEN

BEKERINGSWEG VAN JANNES DEN BESTEN

Ziet, ik ben in ongerechtigheid geboren, en in zonde heeft mij mijn moeder ontvangen. Zo getuigt David, de man naar Gods hart in Psalm 51: 7. In zulk een ongelukkige en betreurenswaardige toestand ben ik ook geboren. Door de val in mijn stamvader en verbondshoofd Adam.

Van deze mijn diepe afval van de Heere heb ik van mijn kindse jaren af, zover ik mij herinneren kan, de overtuiging in mij overgedragen. Altijd had ik achting voor vrome mensen, en beschouwde hen als de gelukkigste van de ganse aarde, al waren zij nog zo arm en veracht in de wereld. Wanneer ik in hun gezelschap komen kon, zonder door hen opgemerkt te worden, dan liet ik het niet na, want er was een begeerte in mij om te horen spreken over de eeuwige belangen. Ik wist, ik moest ook eens bekeerd worden tot de Heere, of ik zou voor eeuwig door Hem verstoten worden in de poel des vuurs, die de duivel en zijn engelen bereid is. Meesttijds echter waren mijn gedachten, dat ik nu nog jong was; ik zag zoveel vermaak in de wereld, daarin wilde ik eerst delen, en als ik eerst dat en dat genoten had, dan zou ik mij bekeren tot de Heere; want ik meende, dat de bekering daarin bestond, dat ik mijn formuliergebeden, die ik van buiten geleerd had, opzei, en de uitwendige zonden naliet.

Evenwel kwamen er ogenblikken, soms dagen, als ik mij onder het gehoor van een Godvruchtige leraar. De Bouter bevond, of in de Bijbel of enig ander godsdienstig boek las, waarin ik diepe indrukken had van mijn ongelukkige toestand. Dan kon ik mij met mijn formuliergebeden niet redden, omdat ze niet overeenkwamen met de toestand. waarin ik mij zag: zodat ik verlegen was wat ik bidden zou, om de Heere te behagen. Ik meende toch door mijn bidden Hem te moeten bewegen om mij genadig te zijn, en mijn zonden te vergeven, buiten Christus.

De weg van verlossing door het dierbaar zoenoffer van de Heere Jezus, was toen volkomen voor mij verborgen; en wanneer mijn bekommeringen maar weer uit mijn gedachten waren, dan openbaarde zich te sterker de vijandschap en afkerigheid.

Meermalen is het mij gebeurd, als ik, na het eindigen van de godsdienstoefening, dezen of genen vrome uit het huis des Heeren zag komen, die weende of het hoofd liet hangen, dat ik heenging, zeggende bij mij zelf: neen!

Tot zulk een treurig leven wil ik mij, nog zo jong en met zulke schone verwachtingen in de wereld, niet begeven. Dat ik onverwacht, ook in de jeugd, zou kunnen sterven, daaraan dacht ik in het minst niet.

Ook ben ik wel geweest, wanneer ik de Bijbel las, en mijn geweten, mij beschuldigende, zeide dat het einde van de weg, dien ik bewandelde, de eeuwige dood zou zijn, dat ik het boek wegwierp, een of ander ijdel boek ter hand nam of ijdele liederen ging zingen, om die stem des gewetens te verdoven. Zo vijandig en afkerig stelde ik de tijd van bekering uit.

O! mijn lieve medezondaar, die dit mocht lezen of horen lezen, met weemoed des harten moet ik het belijden, ik zou, wandelende op die brede weg die ten eeuwigen verderve voert, hebben blijven uitstellen tot mijn laatste ademsnik, totdat ik mijn ogen

in de eeuwige rampzaligheid zou geopend hebben, indien de lankmoedige, liefdevolle God en Vader, in Christus Jezus, Zijnen lieven Zon, zich niet over mij ontfermd had, en Zijn Geest mij niet had geschonken, om mij te overtuigen van mijn snode zonden en hemeltergende ongerechtigheden, en mij te laten zien, dat ik voor eeuwig onder Zijnen vloek en toorn zou moeten neerzinken, als Hij mij doen zou naar mijn zonden, waarin ik tegen beter weten in, bleef voortgaan. Maar Hij, wie alle macht gegeven is in hemel en op aarde, zag van Zijn hogen hemeltroon met een oog van genade op mij neer, waarvoor Hij in eeuwigheid niet genoeg door mij zal kunnen bemind en verheerlijkt worden.

Reeds was ik omtrent 20 jaren oud; nog leefde ik in de zonde voort. Maar o, eeuwig wonder! toen was het uur der minne daar gelijk ik van achteren geloven mag. Eens op een avond, nadat mijn dagwerk was geëindigd, begon ik een werelds minnelied te zingen, dat zeer Godonterend was. Daaronder werd ik met verbaasdheid en ontroering aangegrepen. Het was mij, alsof iemand tot mij zijde, ofschoon ik alleen was: „wee U! wee U! Indien u zo blijft voortleven, dan zult u in het diepste der hel worden neergestoten."
Toen viel ik op mijn aangezicht ter aarde, en vreesde mijn ogen naar de hemel op te slaan. Het was mij alsof de Heere in grote toorn op mij neerzag en mij nu voor eeuwig zou verdelgen. Ik moest mijn doodvonnis billijken, en God rechtvaardigen, als Hij mij, gelijk ik waardig was, op het ogenblik in het eeuwige verderf stortte. Hoe menigmaal toch had de Heere mij willen vergaderen tot de Zijnen, *gelijk een hen hare kiekens vergadert onder hare vleugelen: maar ik had niet gewild.*
Met diep berouw en droefheid des harten moest ik uitroepen: *wee mij! Dat ik tegen zulk een lankmoedig en goedertieren God zo grotelijks heb gezondigd*, en zo lang op de brede weg ben voortgegaan.
Om genade en om behouden te worden durfde ik niet vragen; maar het ongelukkige van de toestand, waarin ik mij zag, is met geen pen te beschrijven. Ik was radeloos en wanhopende, waar ik dacht aan dien heiligen en rechtvaardigen God, die grote en hoogverhevene Majesteit, die zich meende ik, nimmer over mij kon ontfermen, omdat ik, tegen beter weten in, had voortgezondigd. Zulk een ongelukkig schepsel als ik, was er onder de zon niet meer. Ik was de voornaamste van alle zondaren. In die radeloze toestand echter kwam er enige verademing voor mijn gemoed, zodat ik, onder hoop en vrees, begon te zuchten en te smeken, dat de Heere zich nog mocht ontfermen. Ofschoon ik het duizend, tienduizend maal verbeurd had en gans onwaardig was.
De grond echter, waarin ik toen mijn behoudenis zocht, was mijn gebed. Op mijn bidden zoude de Heere mij genadig zijn. Tot mijn schaamte moet ik het neerschrijven. Altijd had ik onder het zuivere licht des Evangelies verkeerd, en toch kon geen heiden dwazer zijn dan ik was. Dat ik door het geloof in Jezus moest behouden worden -- dat Hij in de eeuwigen vrederaad mijn schuldovernemende Borg moest zijn geworden -- dat Hij, in Zijne menswording en diepe vernedering op aarde, door Zijn zoenlijden en sterven, de laatste penning van mijn schuld moest voldaan hebben, was in die tijd en nog lang daarna voor mij verborgen.
Ik bleef bidden en zuchten totdat de angst, waarin ik verkeerde, enigszins uit mijn gemoed verdween. Toen stond ik op, en ging naar het water, om mij te wassen, opdat niemand in de ouderlijke woning zou zien, dat ik geweend had en zo bitterlijk bedroefd was geweest. Nauwelijks echter in huis zijnde, vroegen mijn broeders en zusters mij of ik kwaad was, daar ik zo weinig sprak, hetgeen zij van mij niet gewoon waren. Dat vragen deed het gevoel van mijn ongelukkige toestand en mijn

benauwdheid weer vermeerderen. Tevens gevoelde ik medelijden met hen, omdat ik geloofde dat ook zij nog op de brede weg waren.
Voor hen echter, meende ik, was er raad; zij hadden hun weg niet zo voor de Heere verdorven als ik. Gaarne zou ik hebben willen spreken, om ouders, broeders en zusters te vermanen en te waarschuwen, maar binnen in mij was enne stem, die zeide: *„zoudt gij over de dingen der eeuwige behoudenis spreken, u, die zelf zulk een snood en goddeloos schepsel bent";* en de schaamte sloot mijn lippen.
Van dien tijd af bleef ik bekommerd en verlegen, en kon geen rust vinden voor mijn hart in het vergankelijke schijngenot dezer aarde, waarin ik die tevoren altijd had gezocht.

Door de werking der genade in mij, hoewel ik toen nog niet kon geloven, dat het een werk des Heiligen Geestes was, moest ik van nu aan telkens de verborgene, eenzame plaatsen zoeken. Zo dikwerf, hetzij bij dag of bij nacht, als er maar gelegenheid was, wierp ik mij op de knieën of met het aangezicht ter aarde, in het gevoel mijn schuld, en menigmaal met levendig berouw en diepe droefheid; omdat ik zo zwaar, zo lang, tegen beter weten in, tegen zulk een goedertieren Wezen had gezondigd.
Ik nam mij voor, maar in eigen kracht, om afstand te doen van mijn zonden. Ik haatte ze met een volkomen haat, zover als ik toen mijn zonden als zonden leerde kennen, en ik kende geen grotere zaak, die ik vuriger begeerde, dan om die alles waardige God tot eer te mogen leven, in al mijn doen en laten. Dwaas als ik was, wilde ik mijzelf bewaren voor de zonde, en door mijn gebeden en smekingen de Heere bewegen om mij te behouden. Loodzwaar drukten mij, bij tijden, mijn eeuwige belangen op het hart. Het was mij tot groeten last, dat ik moest verkeren onder wereldse gesprekken. Ik voelde iets in mij dat het oor er nog aan wilde lenen, en dit juist was mij het zwaarste kruis.
Wel schuwde ik mijn oude gezelschappen, maar, o! hoe ben ik soms nog verleid geworden. Het is gebeurd, dat ik nog weder naar de samenkomsten van mijn vorige makkers heenging, en zelfs hun voorganger werd. Zozeer hadden de ongerechtigheden nog de hand over mij. De droevige reden, waarom ik mij in hun midden begaf, was, dat zij niet zouden bemerken dat ik over mijn eeuwige belangen bekommerd was. Ik schaamde mij om voor de Naam en de zaak des Heeren uit te komen, omdat ik altijd een losbandig jongeling was geweest, en de satan mij inwierp, dat ik nimmer genade kon vinden in de ogen des Heeren, en daarom mijn bekommeringen maar moest verzetten door het vermaak en de genietingen van deze wereld. Daarna baarde mij dit weder diepe smart, zodat ik dan weder in een wanhopige toestand geraakte, dewijl ik al weer tegen beter weten in gezondigd had.

Toch verkreeg ik meerder licht. Ik zag, dat ik met een heilig en rechtvaardig God te doen had, die de zonde niet straffeloos gedogen kon. Nochtans kon ik niet komen als de knechten van Benhadad, met de koorden der veroordeling om de hals, want dat ik Gods geboden alle overtreden had, kon ik niet geloven.
In mijn onwetendheid zag ik op het uitwendige van des Heeren Wet. Overspel en doodslag bijvoorbeeld, had ik niet bedreven; ja! ik ben geweest, dat ik, in mijn blindheid, de wet volkomen wilde onderhouden, en daardoor mijn rechtvaardigheid verkrijgen voor God.
Door de verborgene werking der genade echter rees de vraag in mij op: waar ik met die schuld zou blijven, die ik gedurende mijn ganse levenstijd bedreven had. Toen ontviel mij de hoop dat er iets in mij was, of ik iets zou kunnen voortbrengen,

waarmede ik voor de Heere zou kunnen bestaan, en, in verlegenheid, moest ik uitroepen met de stokbewaarder: *„wat moet ik doen om zalig te worden?"*
In die tijd zag ik mij zo *gans onrein, melaats van het hoofd tot de voeten, vol wonden, striemen en etterbuilen, die niet uitgedrukt waren* (Psalm 38).
Met diepe schaamte en berouw was mijn gemoed vervuld. Het smartte mij in mijn ziel dat ik zo gezondigd had tegen zulk een goedertieren Wezen, en met diepe schaamte riep ik uit: *„o God! wees mij arme zondaar genadig."*
Nu deed er zich hope op in mijn gemoed, want Jezus had gezegd van de tollenaar, die zo bad, dat hij gerechtvaardigd heenging naar zijn huis. Ik hoopte, dat ik nog zulk een tollenaar mocht zijn.
Zo moest de wet mij een tuchtmeester zijn, om mij tot Christus te brengen, maar ach! wat bleef ik nog blind voor de weg der verlossing. Dat Jezus mijn volkomen Zaligmaker moest zijn verstond ik nog niet. Een tijd lang had ik nu het woord van God naarstig onderzocht, bij nacht en bij dag; want, door genade, had ik naar dat woord een brandende begeerte verkregen. Zoveel de tijd mij slechts toeliet, las ik, en van achteren zie ik, dat mij dit tot grote zegen is geweest.

Meermalen gebeurde het mij, dat ik, de Bijbel las, diepe indrukken in mijn gemoed verkreeg, zodat ik de verborgene plaatsen moest zoeken, om daar mijn jammerlijke ellendige toestand voor het aangezicht des Heeren te bewenen. Als ik dan om ontferming smeken mocht, is het mij niet zelden te beurt gevallen, dat ik enige ademtocht en verruiming mocht ontvangen, inzonderheid door het woord van Jezus: *„Komt herwaarts tot mij allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u ruste geven voor uwe zielen."*
Dan hoopte ik soms dat ik zulk een vermoeide en belaste mocht zijn, als door Jezus geroepen werden.

Mijn lieve bekommerde zielen! wie dit mijn geschrift ter hand mocht komen, u weet het bij ervaring, dat aan het bidden strijd verbonden is; maar o! zucht toch veel om des Heeren Geest, dat die u moge leiden, zoals het de Drie-enige God meest tot eer en u tot zaligheid zij! Als wij de strikken des satans willen ontvluchten, dan blijven zijne listen ons niet onbekend. Ik ben soms zuchtende geweest om genade, terwijl er te gelijk in mij een stem riep: *ik wil geen genade.* O! benauwde toestand! Ik zou het bidden dikwijls hebben opgegeven; maar als de Heere mij trok, moest ik Hem nalopen. Als ik s' Heeren woord onderzocht gevoelde ik behoefte om in het verborgen te gaan, en Zijn aangezicht te zoeken, maar dan fluisterde de duivel mij in, lees zóó ver en zóó ver, of als ik in mijn beroep werkzaam was, en aandrang tot afzondering gevoelde: doe eerst dit of dat. En wanneer ik hem gehoor gaf en vertoefde, en dan daarna wilde bidden, dan was des Heeren Geest van mij geweken, en ik was als een steen of een blok, koud en behoefteloos. Daarom hebben wij wel toe te zien dat, als onze Liefste aan de deur staat te kloppen, wij Hem open doen.
Ik kon toen nog niet geloven, dat mijn zuchten tot de Heere om redding een werk van Zijn Geest in mij was, maar achtte het een vrucht van mijn eigen akker te zijn dat ik nog medelijden met mij zelf had. De treurige ondervinding echter heeft mij een weinig afgeleerd om van mij zelf of van eigene voornemens het vlieden van de zonde te verwachten.

Een vermogend heer, die in betrekking stond tot onderscheiden landbouwers in onze omtrek, nodigde op zekere avond de jongelieden naar zijn tent, om hen een vermakelijke avond te bezorgen. Ook ik behoorde onder de genodigden. Ik gevoelde een

vreselijke afkeer daarvan, omdat ik voorzag, dat het een samenkomst van zonde en ijdel genot zou zijn, in strijd met mijn voorbereiding voor de dood en eeuwigheid. Toen echter de bepaalde dag kwam spanden satan en mijn eigene werelds en vleselijk gezinde natuur samen. Het genot van de wereld werd mij voor ogen getoverd als zo begeerlijk, en in mij sprak een stem die zeide, dat ik daar niet heen zou gaan. Ik meende nog steeds dat niemand, buiten mijn ouderlijk huis, wist dat ik bekommerd was over de toestand mijner ziel; en, ofschoon ik het menigmaal als een onuitsprekelijk geluk rekende, als ik maar een verborgen discipel van Jezus mocht zijn, gelijk Jozef van Arimathéa en Nicodémus, fluisterde nu de satan mij in, dat ik nog zonder schande tot hem en de wereld kon terugkeren, en dat mijn bekering nog wel wat uitstel lijden kon.
Ik nam mij voor om naar genoemde plaats te gaan. Beschuldigend sprak het geweten in mij; tegen die stem echter verzette ik mij en ik ging. Het was mij die avond alsof ik geheel door de vorst der duisternis geregeerd werd. Ik zal het niet vermelden, hoe snood en Godonterend ik mij bij ogenblikken aanstelde. Dan echter moest ik mij weer uit de kring verwijderen, om de diepe indrukken in mijn geweten te verbergen, dat mij wees op mijn ontzaglijke verantwoordelijkheid voor God. Ik wilde mijn geweten tot zwijgen brengen, begaf mij weer in het gezelschap, en maakte het nog erger en snoder. Ik zou op die avond wel, als *Lamech, een man doodgeslagen hebben om mijn wonde en een jongeling om mijn buile*.
Maar, eeuwig geprezen zij de drie-enige God, die mij, snode rebel, allerwege behoedde en bewaarde, zodat, tot mijn verwondering, allen, tot wie ik mij begaf, weigerden met mij te doen te hebben, en zich als van mij afkeerden. Eindelijk ging het gezelschap uiteen, en ook ik moest mij huiswaarts begeven. Door mijn lang dralen gingen allen mij vooruit, en moest ik alleen de weg gaan. Maar, onmogelijk is het mij, te beschrijven in welken toestand ik toen kwam. Ik gevoelde toen iets van dien wanhoop, die, in de dag des oordeels, de goddelozen tot de heuvelen en de bergen zal doen roepen: *valt op ons en bedekt ons, opdat wij voor het aangezicht des Heeren niet behoeven te verschijnen*. Had de Heere mijn begeerte toen gegeven, dan was ik, als Korach, Dathan en Abiram, levend in de aarde gezonken, opdat ook ik niet voor God zou behoeven te verschijnen.
Nu keerde de satan het blaadje om. Eerst had hij mij aangespoord om de zonde te bedrijven, en mij wijs gemaakt dat ik nog tijd genoeg had om mij te bekeren; nu wilde hij mij tot wanhoop brengen, en porde mij aan om een einde aan mijn eigen leven te maken. En had de Heere het niet, in zijn onnaspeurlijke genade, verhoed, ik zou werkelijk de hand aan mijzelf hebben geslagen. De duivel stelde mij voor dat die zonde, die ik zozeer tegen beter weten in bedreven had, de zonde tegen de Heiligen Geest was. Daar mij toen nog de kennis ontbrak van hetgeen de onvergeeflijke zonde is, geloofde ik de stem des verleiders.
Nu was er voor mij in eeuwigheid geen vergeving meer, nu was ik in de ongelukkigste toestand, die er bedacht kon worden. Bitterlijk weende ik over zulk een zonde, tegen een God, Die mij zoveel goedertierenheid betoond had, tegen zo vele kloppingen in bedreven. Mijn ziel was met schaamte en vrees voor God vervuld, en ik durfde tot Hem geen zucht om genade op te zenden.

Op het tijdstip echter, toen ik radeloos ter aarde lag, en meende, dat de dood mij beter was dan het leven, ontfermde zich de Heere weer over mij, die op het punt stond om mij zelf het leven te benemen. Ongedacht en onverwacht gaf blij verademing aan mijn wanhopige ziel. De dierbare beloften des Evangelies, voor de grootste en snoodste der zondaren, daalden zo lief, zo zalig, zo troostvol neer in mijn ontrust gemoed. Ja! die

belofte werd met kracht op mijn hart gebonden: *al waren uwe zonden rood als scharlaken of karmozijn. Ik zal ze witter maken dan sneeuw of witte wol.*
Dit geschiedde terwijl ik als een worm op de aarde kroop, onmiddellijk lag ik op de knieën voor de Heere en vroeg verwonderd: *o Heere! wilt Gij dan waarlijk nog te doen hebben met mij, die de allergrootste en snoodste ben, die ooit onder de zon heeft geleefd!* Nu vond ik vrijmoedigheid om te smeken, dat de Heere zich nog over mij ontfermen mocht, bij de belijdenis dat ik rechtvaardig waardig was, om voor eeuwig in het diepste van de afgrond verstoten te worden. mijn zonden zag ik als hemelhoge bergen, meer dan het zand aan de oever der zee en de sterren des hemels in menigte; maar, door de ontvangene genade, mocht ik nu weer, belast en beladen met mijn zondepak, tot de Heere vluchten; en de beschuldiging dat ik de onvergeeflijke zonde tegen de Heiligen Geest had bedreven was geweken.

Toch bleef ik na deze, mijns oordeel vanwege de hemeltergende zonden, die ik tegen licht en beter weten had gedaan, nog geruime tijd in een zeer moedeloze toestand leven. Bij de wereld kon ik het niet meer houden. Als mij bij tijden een inzicht werd gegeven in de heiligheid en rechtvaardigheid van die God, met wie ik te doen had, en die de zonde niet ongestraft kon laten, werd mij de hoop benomen om genade te vinden in Zijn ogen. Nog bleef het mij verborgen, dat ik door het dierbare zoenoffer van de Heere Jezus moest behouden worden. Ik beschouwde mij als de ellendigste van alle mensen. De wereldling, dacht ik, had hier zijn deel, en des Heeren zo gelukkig volk na dit leven; maar ik had niet, voor de tijd noch de eeuwigheid.

Onder dit alles, gelijk ik van achteren zie, werd ik verloochend aan de wereld, en leerde ik mijn geliefkoosde zonden en ijdelheden vaarwel zeggen. Gedurig viel ik de Heere
te voet met de bede dat Hij door Zijn Geest mij onderwijzen mocht. *Het woord van God was mij nu zoeter dan honing en honingzeem.*
De blaadjes van mijn vroeger weggesmeten Bijbel zocht ik weer op. Het Woord werd mij een lamp op mijn pad en een licht voor mijn voet, waardoor de nevels van mijn verduisterd verstand een weinig werden opgeklaard, en het ongeloof, dat mij zeide dat er geen redding voor mij was, werd verbroken. Met het 6^{e} rijmvers van de 25ste Psalm mocht ik voor de Heere neervallen,

Lou'tre goedheid, liefdekoorden,
Waarheid zijn des Heren paan
Hun, die Zijn verbond en woorden,
Als hun schatten, gadeslaan.
Wil mij, Uwen naam ter eer,
Al mijn euveldaan vergeven;
Ik heb tegen U, o Heer,
Zwaar en menigmaal misdreven.

Hem wijzende op de begeerte en keuze van mijn hart. Mijn lust, dit wist Hij, was het toch om Hem te vrezen, en Hij zelf beloofde dat Hij dezulken tot een Leidsman wezen zou, en hen leren hoe zij moeten wandelen. Ik smeekte dat Hij dan ook die belofte, uit vrije neerbuigende genade, aan mij vervullen mocht en ook mij dat goed schenken, dat nimmermeer vergaat. Ik had het ganselijk verbeurd, maar ach! of ik maar een dorpelwachter in de hemel worden mocht! Bij het gezicht van eigene onwaardigheid, had ik een inzien in de heerlijkheid des Heeren, die zo waardig is om bemind,

geprezen en verheerlijkt te worden. Hij toch had mij niet alleen gespaard, maar ook enige hope in mijn hart gegeven.
De dag des Heeren was mij in dien tijd zeer begeerlijk. In de week telde ik reeds de dagen die nog vóór de Zondag waren. Menigmaal zong ik:

Hoe branden mijn genegenheên,
Om 's Heeren voorhof in te treên.

En niet zelden genoot ik op die dag de vertroostende en moedgevende zegeningen des Heeren; onder het gehoor van de geliefden leraar Bouter te Nunspeet.

Eens, onder anderen, terwijl hij biddende was dat de Heere Jezus aan heilbegerige zielen, die geen rust meer in de wereld konden vinden, zichzelf mocht ontdekken, en van vrede tot hun gemoed mocht spreken, daar Hij toch voor de zodanige Zijn hemeltroon had verlaten, om op de vervloekte aarde te lijden en te sterven, werd mijn verstand met Goddelijk licht bestraald, en mijn oog enigszins geopend voor de weg der eeuwige behoudenis.
O! hoe dierbaar en beminnelijk werd mij toen de Heere Jezus; levendig zag ik Zijn gepastheid en onmisbaarheid. Hij moest ook mijn Redder en Verlosser zijn, zou ik behouden worden. Nu smeekte ik, dat Jezus mijn Zaligmaker wilde zijn. Voor een ogenblik deed zich enige hope op in mijn gemoed, zag ik dat er kans was voor mij. Maar het was ook slechts een ogenblik. Toen rezen al weder dwaze en ongelovige gedachten in mij op. Als Jezus nu nog op aarde was, zo dacht ik, dan kon, dan zou ik Hem mijn ellendige toestand bekend maken; dan zou Hij Zich wel over zulk een ellendige ontfermen; maar nu zou dit nooit geschieden.
Ik kon niet geloven dat Jezus Christus gisteren en heden Dezelfde is en tot in alle eeuwigheid, en dat Hij, op Zijne hemeltroon gezeten, op mijn smeekstem acht zou geven. Ach! hoe verdwaasd waren nog mijn begrippen. Ik meende dat ik Jezus lichamelijk moest zien, en door een hoorbare stem moest vertroost worden. Dat ik door het geloof Hem moest aannemen en omhelzen als mijn Zaligmaker kon ik nog niet verstaan.

Nu bleef mijn hart een tijd lang zoals ik nu van achteren zie, met vurige begeerte achter de Heere Jezus Hem aankleven, altijd echter onder veel afwisseling en bekommering. Allerlei redeneringen verontrustten mij. Ik moest dus of ik moest zóó zijn; mijn zonden drukten mij nog niet genoeg, om tot Jezus te gaan; Hij zou mij niet willen horen en genadig zijn. Eens was ik zo moedeloos dat ik besloot om nooit meer te bidden; want mijn zoeken was toch te vergeefs, Dit echter duurde niet lang; daarbij kon ik niet leven. Het kwam mij mijn zoeken naar de Heere naliet, en dan zo voor, dat als ik kwam te sterven, ik dan gewis eeuwig verloren ging; dat het misschien nog met Gods raad en wil zou kunnen bestaan dat Hij op mij, ellendige, in genade zou neerzien, als ik Hem zocht.
Zo trok de Geest des Heeren mij al weer, door middel van het woord: *zoekt en gij zult vinden, bidt en gij zult Ontvangen.*
Uit die belofte mocht ik enige hope putten. Ik viel voor Jezus neder, met de vraag: of ik dan niet een hongerige en dorstige ware naar Zijn gerechtigheid, die hij toch beloofd had te zullen verzadigen? Hij kende mijn hart, Hij wist, dat het mij toch alleen om Hem te doen was, dat Hij mijn enige schat, mijn enig al mocht zijn. Enigermate werd ik vertroost, ziende dat er uitkomsten bij Hem waren tegen de dood. In mijn dwaasheid en blindheid echter meende ik nog, dat het aan mij lag, dat ik het moest uitwerken, en onophoudelijk ging ik zoeken en bidden.

Tot hiertoe had ik niet kunnen geloven, dat mijn zoeken en vragen naar de Heere Jezus een werk van des Heeren Geest in mij was. Ik meende dat ik medelijden met mijzelf had, en het bidden mijn werk was. Mijn voornemen was, om niet met bidden op te houden, vóór dat ik verhoring had ontvangen.

Maar, ziet! mijn vurigheid week, en ik, die zo ernstig zou aanhouden, werd in plaats daarvan onverschillig en zorgeloos. Indien de Heere het niet verhoed had, *dan zou ik nog met de hond tot zijn uitbraaksel en met de gewassen zeug tot de wenteling zijns slijks zijn wedergekeerd.*
De vijand van mijn zaligheid viel weer op mij aan, en toonde mij de genietingen, die de wereld heeft voor een jeugdig mens. Dat juist was mijn zwakke zijde. De ondervinding heeft het mij geleerd, dat mijn natuur tot geen zonde meer geneigd is dan tot het toegeven aan de wereldse ijdelheid. Daar viel dan ook veeltijds, en zo ook toen, de Satan mij aan, om mij van de Heere te vervreemden en te verwijderen. Maar, eeuwig geloofd zij mijn dierbare Jezus! Hij ondersteunde mij te dier tijde krachtig door Zijn Geest, zodat ik het aanbod van de verleiders van de hand mocht wijzen. De voorwerpen van de begeerlijkheid, die hij mij toonde kon ik, door de genade des Heeren, met een volkomen hart verwerpen en zeggen: *als ik de Heere Jezus maar tot de Bruidegom van mijn ziel had, dan had ik genoeg voor tijd en eeuwigheid.*
Gelijk ik zo even zei, had ik die weg van zorgeloosheid en onverschilligheid, waarin ik een tijdlang verkeerde, enigszins afgeleerd om van mijn willen en mijn zoeken mijn heil te verwachten. Nu moest ik zuchten: *„dierbare Jezus! zal ik U zoeken, dan zult Gij het door Uw Geest in mij moeten werken; zal ik tot U komen, dan zult Gij mij moeten trekken; zonder U kan ik niets doen!"* Ik werd meer werkzaam met de Heiligen Geest en zijne invloeden.

Toen had er een treurige gebeurtenis plaats, die, als middel in des Heeren hand, voor mij een krachtige drang werd om te haasten en te spoeden, ten einde binnen te komen in het enige Zoar der behoudenis.
Een jongeling van mijn leeftijd werd plotseling, geheel onverwacht, door de zeis des doods afgesneden, en zijn lot was voor eeuwig beslist. Ik had een tijd lang vroeger met hem omgegaan en in zonde en ijdelheid geleefd. Dit bracht mij onder een diepe indruk van de kortstondigheid en broosheid van mijn leven. Ieder ogenblik, deze gedachte woog zwaar op mijn hart, kon ook ik worden opgeroepen, en ik was nog niet bekleed met de mantel der gerechtigheid van Christus en de klederen des heils.
Als ik zo moest sterven, meende ik, dan zou ik nog verloren gaan. Ik werd rusteloos bekommerd en verlegen. Aan de wereld mocht ik niet meer denken, wereldse gesprekken waren mij een walg. Bijna altijd was mijn ziel in een biddende gestalte, nu eens met meerdere hope, dan weer met grotere vrees. Weer werd het gezicht bij mij levendig van mijn onreinheid en melaatsheid van de hoofdschedel tot de voetzolen toe, van mijn verdoemelijkheid in de ogen van een heilig God. mijn rietstaven, waarop ik zolang gesteund had, waren gebroken.
Nu moest ik adem scheppen op vrije genade alleen; nu moest Jezus alleen mijn volkomen Zaligmaker zijn. Als een gans veroordeelde lag ik voor God, met het dood-vonnis in mijn rechterhand. Jezus moest mijn Redder zijn, door zijn dierbaar zoenoffer, of ik moest eeuwig onder de vloek en toorn van een rechtvaardig God vergaan. Het werd mij als de duif, die Noach uit de ark liet vliegen, en die geen rust voor het hol van haren voet op de wateren vinden kon. Zo kon ik ook geen ruste vinden voor mijn bezwaarde ziel; en ik gevoelde het, ieder ogenblik kon ik door de

dood verslonden worden. In dien toestand werd het mij gegeven als Bartimeüs buiten de poort van Jericho te roepen: *„Jezus. Gij Zone Davids, ontferm U mijner!"*
Bartimeüs werd bestraft, opdat hij zwijgen zou, en zo deed de satan ook met mij. Hij omringde mij van alle zijden, om mij te verschrikken en tot zwijgen te brengen, met aanvechtingen, die ik niet oorbaar acht hier neder te schrijven. Maar ik riep de Heere ootmoedig aan; Hij verhoorde mij in het lijden, en deed mij spoedig in de ruimte gaan. Ik riep, gelijk Bartimeüs, nog te meer: *„Heere Jezus, ontferm U mijner!"*
Werd ik nachts wakker, dan moest ik opstaan, en naar buiten gaan, en in het vrije eenzaam verborgene plaatsen opzoeken, om mijnen nood en mijn ellende de Heere bekend te maken. Ik schatte het zo groot dat ik nog vóór de poort van de dood was, en de mogelijkheid om behouden te worden nog niet was afgesneden. Somtijds had ik, in die dagen, wel een kleine hoop, maar meesttijds dacht ik niet anders dan dat ik eeuwig van Gods liefderijk en gunstvol aangezicht zou verstoten worden, vanwege mijn snode zonden en ongerechtigheden.

Toen is, door Gods genade, een keerpunt gekomen in mijn zieleleven. Nooit, zolang ik leef, zal ik, dunkt mij, de plek kunnen vergeten, waar het is geschied. Om ten volle te beschrijven wat er toen in mijn ziel is omgegaan vermag ik niet. Bij het gezicht van mijn diepe ellende buiten Jezus, en van het gevaar om te sterven, dat mij dreigde, smeekte ik onophoudelijk: *„o, beminnelijke Jezus! red mijn ziel!"* De gedachte dat ik zeer spoedig sterven zou drong mij tot een worstelen met Jezus, van wiens algenoegzaamheid ik levendig overtuigd was. Toen werd mijn gemoed krachtdadig veranderd. Het was mij alsof Jezus tot mij zeide*: wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven;* niet met een hoorbare stem, zo als ik tevoren in mijn dwaasheid, meende te moeten horen, maar door de Geest des geloofs in het binnenste van mijn ziel. Nu zonk ik in verwondering en aanbidding weg.
Geen pen kan het beschrijven hoe eensklaps vrees en kommer, zorg en ongeloof uit mijn gemoed verdwenen, en geloof en liefde mijn hart vervulden. Welk een wonder! Op zo verrassende wijze door mijn God en Zaligmaker tot zijn schaap te worden aangenomen! Verwonderd moest ik uitroepen: *„O, mijn lieve, dierbare Redder! zo ben ik dan een Uwer uitverkorenen! zo hebt Gij dan voor mij Uw troon verlaten, om op deze vervloekte aarde zo bitterlijk te lijden en te sterven, om mij, verlorene in mijzelf, met Uwen Vader te verzoenen!"*
Ja! mijn geest kon zo grote genade en zo onuitsprekelijke schatten niet bedenken, of Zijn Geest getuigde met mijn geest, dat alles voor mij was. mijn ziel gevoelde zich geheel in liefde aan Jezus verbonden. Had ik vleugelen gehad ik was van de aarde opgevlogen, om in Zijn onmiddellijke nabijheid te zijn
Had het met des Heeren raad en wil kunnen bestaan, ik zou toen gaarne de weg van alle vlees hebben willen gaan: want de dood was geen koning der verschrikking voor mij meer; maar zou mij een blijde boodschapper geweest zijn, die mij zou overbrengen naar de gewesten der storeloze zaligheid, waar ik mijn beminde Jezus eeuwig zou lieven en loven. Ik was verlegen van verwondering over zulk een gadeloze ontferming aan mij, zo gans onwaardige, bewezen.
Ik wist niet wat ik mijn lieve Verlosser zou toebrengen. Ja, met mond en hart kon ik wel zingen: *„Hem zij eeuwig de ere, de lof en de dankzegging"*, maar ik gevoelde, daarmee was ik niet voldaan. Ik verbeeldde mij, nog zo onwetend als ik was, dat andere bekeerde mensen, die door het geloof met Jezus verenigd waren, Hem wel wat konden toebrengen. En ik had niets voor Hem te brengen dan dat ik een afvallig en verdoemelijk zondaar was in mij zelve. Dit was al weer het bewijs van aanstaande wankeling.

Ik meende, dat er nu geen scheiding ooit weer tussen Jezus en mijn ziel zou komen. Nu zou ik niet meer wankelen, maar mijn ganse leven zou zijn een beminnen van Jezus een wandelen voor Zijn en het treden in het pad Zijner geboden.

Maar bekommerde zielen; vóór dat ik verder mijn strijd beschrijf, moet ik mij een ogenblik wenden tot u, en u toeroepen: *„houdt moed".* Indien het u alleen om Jezus te doen is; Hij is uw grootste schat, uw enig Al is: gij om Zijnentwil de ganse wereld vaarwel wenst te zeggen; indien gij op alle gronden en steunsels buiten Jezus de dood leert schrijven; indien gij Hem volstrekt noodzakelijk ziet als uw Redder en Behouder en buiten Hem niet anders dan een eeuwig verderf; o! houdt aan bij Hem! Nu op Zijn genadetroon gezeten, is Hij nog dezelfde Jezus als toen Hij omwandelde op aarde. Hij heeft immers niemand afgewezen, die tot Hem kwam, geen andere weg wetende om gered te worden. Op Zijn tijd, als gij buiten Zijn vertroostende genade niet langer leven kunt, zal Hij zich ook wel aan uw zielen openbaren, en van vrede tot u spreken door Zijn Geest, gelijk Hij de rijkdom Zijner vertroostingen aan mij, die een der grootste zondaren was, verheerlijkt heeft.

-0-

Ik dacht, zoals ik zeide, dat ik nu, zonder strijd, in vereniging met de Heere steeds zou blijven leven: maar hoe spoedig bleek het anders! Reeds aan de avond van de eigen dag, waarop ik zoveel van de Heere had genoten, ondervond ik de teerheid van het geestelijke leven. Een enkel woord, dat door iemand tot mij werd gesproken, en waaraan ik mij voor het ogenblik ergerde, was genoeg, of liever mijn ergernis was genoeg om mijn beminde Jezus van mij te doen wijken. Zodra ik dit gevoelde, zocht ik Hem wel aanstonds weer, maar ik mocht Hem niet vinden. Ik kon van dat ogenblik af niet meer op mijn Liefste leunen en steunen. De Trooster van mijn ziel, Die ik zo hartelijk liefhad, was van mij geweken. Dit baarde mij bittere zielesmart.
De slaap ontweek in die nacht aan mijn oogleden, en ik begon te denken dat alles, wat er geschied was, nog louter bedrog en wijsmakingen van de vorst der duisternis was, of ik had mijzelf opgedrongen door de bedrieglijkheid van mijn hart. Ik wist toen nog niet dat de weg naar de hemel zó wordt bewandeld, dat geloof en ongeloof, vertrouwen en wantrouwen elkander afwisselen; dat de geringste zonde een scheiding tussen God en de ziel maakt, waarom de Heere Zijn aangezicht van licht en troost verbergt; ik zag nog niet recht wie Hij is en eeuwig blijven zal voor Zijn volk.

De volgende dag bracht ik bijna geheel door met treuren en wenen over mijn ellendige toestand. Ik zou mijzelf hebben bedrogen, en nog voor eigene rekening liggen. Toch wist ik geen anderen weg dan om mij henen te wenden tot dezelfde Jezus, dien ik meende door het geloof gevonden en omhelsd te hebben als mijn Redder. Het behaagde dan ook Hem, op een avond toen ik in het verborgen was, Zijne onveranderlijke liefde en trouw bij vernieuwing aan mij te ontdekken. Hij liet het mij weer zien en gaf het mij te geloven dat Hij mij leiden zou, niet alleen tot aan, maar tot over dood en graf en mij eenmaal brengen zou in de gewesten der storeloze zaligheid. Een sterk verlangen vervulde nu mijn ziel om dáár Hem volmaakt te dienen en de kroon neer te werpen aan de voeten van Hem, die ook mij door Zijn dierbaar bloed had willen redden. Het werd mij een eeuwig wonder dat ik een van Jezus uitverkoren schapen was, met voorbijgaan van zovele van mijn medereizigers naar de eeuwigheid; ik, die zolang, tegen beter weten in, was voortgegaan op de brede weg, die ten verderve leidt.

Mijn ziel was verslonden in verwondering bij de overpeinzing wat mijn beminde Jezus toch bewogen had om mij te overreden en stil te houden te midden van mijn zonden. Ik zag dat er geen reden in of aan mij was, maar dat het de vrije ontferming was van dien God, die mij in eeuwige liefde had voorgekend en uitverkoren. Nog groter werd mij het wonder, daar ik niemand gekend had of toen kende onder mijn bloedverwanten, die verwaardigd was geworden tot die grote genade, waartoe de Heere mij, uit vrije gunst, verwaardigd had, ofschoon ik van nature van hetzelfde leem was als zij.
Niemand, dacht mij, had zulk een boos en afkerig hart als ik omgedragen. Met kracht kwam het op mijn ziel, dat Jezus de Zijnen vergadert uit de vier winden der aarde, en dat het maar als één uit een stad en twee uit een geslacht is.
En ik moest geloven dat ik onder het plan der verkiezing lag en een van de keurlingen des Heeren was. Ik wilde hemel en aarde wel te hulp roepen, om de Heere met mij groot te maken en te prijzen voor het wonder van genade, aan zulk een snode zondaar verheerlijkt! *Ja, ik was wel zwart, gelijk de bruid in het Hooglied, maar toch liefelijk,* want Jezus had mijn zonden aan het kruishout uitgewist.

In de volgende nacht moest ik, volgens gemaakte bepaling, op mijn beurt, met een paar van mijner buren de nachtwacht in onze buurtschap houden. De vijand van mijn zaligheid had mij menigmaal, als ik bij donker de weg moest gaan, vrees en angst aangejaagd. Ofschoon ik nu geloven mocht dat mijn lieve Jezus, aan wiep ik mijn hart gegeven had, mijn Leidsman was, en ik mij gerust aan Hem kon toevertrouwen, was het mij nochtans alsof de satan achter mij ging en mij inwierp: *„zie eens hier of zie eens dáár"*, om mij vervaard te maken. En had mijn Jezus mij niet krachtig ondersteund, hij zou mij mijn zalig geloofsvertrouwen hebben ontnomen. Maar de Heere sterkte mij, zodat ik luidkeels begon te zingen, met de hand naar de hemel wijzende, uit Psalm 23:

De God des heils wil mij ten Herder wezen;
'k Heb geen gebrek, 'k heb geen gevaar te vrezen.

In die nacht werd het woord van Jezus aan mij bevestigd, dat een stad op een berg niet kon verborgen blijven; en dat de stenen zelfs zouden spreken als de discipelen des Heeren zouden zwijgen. In de dagen mijner bekommering durfde ik bijna tot niemand spreken over hetgeen er omging in mijn ziel. Dán meende ik dat het mij niet genoeg om Jezus te doen was, dán dacht ik dat ik eerst zó of zó moest zijn, voor dat ik mij kon openbaren, dán weder vreesde ik dat het geen werk van Gods Geest was, wat er in mij plaats vond, dán sprak een stem in mij: *„wat zult gij anderen opwekken en vermanen!* doe eerst de balk uit eigen oog eer gij de splinter aanwijst in het oog uws broeders."
Zo spande satan met mijn vijandig hart tezamen, om mijn mond maar te stoppen.
Nu echter had Jezus de balk uit mijn oog uitgedaan; nu kon ik roemen in de Heere en in de genade, aan mij, de voornaamste der zondaren, geschied. Nu kon ik mijn medemensen, wie ik maar ontmoette, opwekken, waarschuwen en vermanen. Nu kon ik het hen zeggen, dat er raad en uitkomst was. En dat er een volheid en algenoegzaamheid was in Jezus, voor de grootste der zondaren; dat Hij bereidwillig was om hen te behouden, als zij maar als verlorenen in zich, zelf tot Hem kwamen; dat, hoewel de bekering een werk van de Heilige Geest was, zij daarnaar moesten uitzien, terwijl Jezus nog riep om hen te behouden: *wendt u naar Mij toe, o gij alle einden der aarde! want Ik ben God en niemand meer.*

Den ganse nacht liep mijn mond over van Jezus lof. Nu meende ik, zou ik nooit meer wantrouwen of twijfelen aan mijn genadestaat. Hemel en aarde mochten wankelen en wijken, mijn dierbare Jezus hield trouwe tot in eeuwigheid.
Daarvan gaf Hij mij de kennelijkste en zalige blijken en gewaarwordingen in mijn binnenste. Hem en Zijn liefde zou ik nimmer weer verdenken. Maar, ach! nauwelijks brak de morgenstond aan of ik geraakte al weer aan het wankelen, en de twijfel rees al weer op of het nog wel waarheid was. Meer en meer werd ik aangevochten, en een geruime tijd volgde, waarin ik onder veel strijd en bekommering gebukt ging, meer leerde kennen dat ik een hart omdroeg, dat altijd al weer geneigd was om de wereld en de zonde te zoeken, hoewel ik, door genade niets hogers zocht dan om in de gunst en de gemeenschap des Heeren te mogen leven, en niets vuriger begeerde, dan dat de oude mens in mij gekruist en gedood mocht worden.

Op zekere tijd, toen ik diep bedroefd was over mijnen snode afval van de Heere, en de kracht der verdorvenheid mijner oude natuur levendig gevoelde, werd ik, in het bewustzijn van mijn geweten, zulk een doemschuldige en vloekwaardige voor God, dat ik niets anders kon dan te zuchten om genade en vrije ontferming. Toen leerde ik iets van Jakobs worsteling. Ik moest tot de Heere zeggen: *ik zal U niet laten gaan, vóór dat Gij mij gezegend hebt.* Mijn ziel kleefde Jezus aan, want buiten Hem zag ik mij reddeloos verloren. Het werd in die ogenblikken zo donker voor mij, dat ik vreesde nog een der dagen door de hand van de helse Saul te zullen omkomen, en moest uitroepen: *„als gij dierbare Jezus! voor mijn zonde niet voldaan hebt, dan zink ik eeuwig onder vloek en rechtvaardige toorn neder."*
Onder dit aanhoudend roepen om genade werd mijn zo bekommerde ziel vertroost, door de woorden, die de Heere, met kracht des geloofs, op mijn gemoed drukte: *zalig zijn zij, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden.*
Nu mocht ik het weer klaar inzien, dat mijn behoudenis alleen in Jezus zoenoffer lag, en ik die ook alleen daarin zocht. Mijn hart werd zo verruimd dat ik tot Jezus moest zeggen: *„o, mijn beminde Verlosser! wat zal ik U vergelden voor Uwe Goddelijke en onveranderlijke trouw, die Gij aan mij, ontrouwe, bewijst.''*

Het is mij niet mogelijk, mee te delen hoe ik gevoelde dat Jezus mijn menigmaal, mijn grote schat, mijn rust, mijn troost, mijn leven was. Mijn zielevijand echter misgunde mij die zaligen troost, viel mij weder aan met zijne verzoekingen. Hij wist waar ik, als jongeling, mijn zwakke zijde had, en toonde mij, zo strevend voor mijn aartsgezinde natuur, wat voor een jong mens in de wereld en hare begeerlijkheden te vinden is.
Maar door de kracht der genade mocht ik hem afwijzen, hem zeggende dat hij dat vermaak en die schatten maar voor zich en de zijnen zou behouden, dat ik aan mijn lieve Jezus, als mijn schat en deel voor tijd en eeuwigheid, genoeg had. Daarop wierp hij vergramd mij in, om mij te verschrikken en om het zalige geloofsvertrouwen, dat mijn ziel vervulde, mij te ontroven, dat hij zich in de eeuwigheid op mij wreken zou, als ware ik nog in zijne boeien gekluisterd. Toen moest ik op mijn aangezicht ter aarde vallen voor mijn liefderijke Jezus, en tot Hem roepen: *„geef toch de ziel Uwer tortelduif niet over aan het wild gedierte des wouds."*
De Heere gaf mij levendig in te zien, dat ik een tortelduifje was, en geen kracht had in mij zelf om tegen de listen van de vijand te bestaan, maar schonk mij ook op dat ogenblik kracht, zodat de satan met zijn geweld moest wijken. Nu werd mijn ziel als verhemeld en brandende van liefde voor mijn dierbaren Jezus, mijn Helper in die nood.

Vast en zeker mocht ik geloven dat ik in zijne kracht, door het geloof, bewaard zou worden tot de eeuwige zaligheid, dat Hij mij nooit begeven of verlaten zou. Zo mocht ik te dier tijde triomferen over de duivel, de wereld en mijn eigen vlees, door Christus, die mij kracht gaf.

Die woeling van dat hart, die oude Adam, was oorzaak dat ik weder begon te wantrouwen en te vreezen of mijn weg nog wel recht was. Daarbij kwamen ingeworpen gedachten en inspraken des satans, zo lasterlijk, dat ik ze niet durf neer te schrijven. Ik zou ze kunnen vermelden, maar alle dingen zijn niet oorbaar en stichten niet. Daarom zal ik die lasteringen nooit mededelen, maar met mij nemen in het graf.
Ik geraakte in een weg van donkerheid, benauwdheid en strijd. Satan spande alle krachten in, om, ware het mogelijk geweest, mij nog weer als zijn prooi te bemachtigen, maar mijn almachtige Verlosser, die op Golgotha aan het vervloekte kruis, de oude slang de kop vermorzeld heeft, toen Hij heeft uitgeroepen: *het is volbracht!* bleef mij behoeden. In die donkere weg kwam het zover bij mij, dat ik begon te twijfelen of Gods Woord wel waarheid was, omdat ik, onderzoekende, er zaken in vond, die ik toen, door mijn verduisterd en verdwaasd verstand geleid, niet overeen kon brengen.
Zo bijvoorbeeld kon ik het woord van de 145sten Psalm: *de Heere geeft de wens van allen die Hem vreezen, hun bede heeft Hij nimmer afgewezen,* niet vereffenen met hetgeen verhaald wordt van Mozes, die begeerde om in het land Kanaän te mogen komen, en toch in de woestijn sterven moest; alsook van David, die begeerd had dat het kind van Bathséba in het leven mocht blijven, terwijl de Heere het toch had weggenomen. Ja! het kwam zover, dat de mensenmoorder van de beginne mij wilde opdringen en wijs maken dat er nooit een Zaligmaker was geboren. Wie in die weg van bestrijding ooit geweest is zal het niet verwonderen, *dat de Christus de Joden een ergernis, de Grieken een dwaasheid was.* Het is niet te beschrijven hoe vele en welke tegenstrijdigheden de satan weet voort te brengen.

De Heere echter gaf mij licht en genade. Hij wist hoe zwak van moed en klein van kracht ik was, om tegen de vijand, die mijn ondergang zocht, te bestaan. Hij schonk mij enige geloofskracht, zodat ik, met de vader van het kranke kind mocht uitroepen: *ik geloof, Heere! Kom mijn ongeloof te hulp.*
Ja! wonderen zijn het, die in zulk een bestreden ziel plaats vinden: Jezus als Jezus te verdenken, en diezelfde Jezus te smeken om licht en geloofskracht. Satan nochtans ging voort mij te ziften als de tarwe, en ik zou door de zeef doorgegaan zijn, had de Heere het, in Zijn vrijmachtige, neerbuigende liefde niet verhoed, want nog heviger schoot de boze zijne vurige pijlen op mij af, en nog godslasterlijker gedachten, die tegen mijn natuur waren en waarvoor ik zelf ijsde, wierp hij mij in. Mijn toestand werd uiterst benauwd, waar de aartsleugenaar mij opdrong, dat die lasteringen uit mij zelf voortkwamen; dat ik mij nog maar zou ingebeeld hebben, dat ik de Heere liefhad en een gunstgenoot van Hem was; dat ik nog geheel het voorwerp was voor de helse verdoemenis, en ik ook dikwijls daaraan geloof sloeg. Zelfs aan mijn nauwste vrienden durfde ik mijn toestand niet te openbaren.
Nooit, zo meende ik, had er zulk een duivels geaard schepsel onder de zon geleefd als ik was; als men mij kende en wat in mij omging dan zou ieder mij ontvluchten. Bij de vromen durfde ik niet meer te komen; onder een zware last ging ik gebukt.
Toen geschiedde het op zekere tijd, als ik nog eens in het verborgen op de knieën voor de Heere mocht komen, om te vragen om ontferming en uitredding, dat de vorst der duisternis mij daar, in mijn bidvertrek met godslasterlijke gedachten aanviel, en ik

zeer ontzet en ontroerd opstond met de gedachte om de hand aan mijn eigen leven te slaan. O! ik kan het niet uitdrukken wat boze denkbeelden toen in mij woedden, wat strijd toen in mij gestreden werd. *De afgrond riep tot de afgrond, bij het gedruis van vele watergoten.*
Ik wist niet wat ik zou aanvatten; werken kon ik niet meer en diep moedeloos en treurig ging ik, als onwillekeurig, naar mijn woning. Daar neigde de Heere mijn gedachten om een boek in handen te nemen, de redelijke godsdienst van de nu zaligen Wilhelmus à Brakel. Ik sloeg het open, en de Heere, die zo goed als groot is, die Zijn volk door Zijn Woord en Geest wil leiden, bestuurde het zo, dat juist voor mijn ogen kwam een beschrijving van het werk van de afgevallen engelen, en wel hoe zij het beminde volk des Heeren kwellen door het inwerpen van godslasterlijke gedachten. Die zonden, schrijft Brakel daar, *zijn tot verzwaring van het eigen oordeel des satans, maar niet van des Heeren volk, zoals de boze hun dat wil opdringen. Zij moeten zich daaraan ergeren. Het is er eveneens mede als met hetgeen wij lezen in Deuteronomium 22: wanneer een maagd door het veld ging en zij werd door een man overweldigd, dan kwam de zonde der onkuisheid en de straf daarop niet voor de maagd, maar voor de geweldenaar.* Onder het lezen daarvan opende de Heere mijn oog door Zijn Geest. Ik zag en geloofde, dat de vorst der duisternis juist zo met mij handelde. Mijn gemoed veranderde; de wanhopige toestand verkeerde in dien van blijde hope. Met grote vrijmoedigheid ging ik nu weer in het verborgene, om vergeving te vragen van mijn zonden, want ik gevoelde, al waren die lasterlijke gedachten de zonde van de satan, die ze mij inwierp, dat het toch de vrucht was van mijn diepe afval van de Heere en de snode verdorvenheid mijn natuur, dat de satan zulk een toegang tot mijn hart had.

Nu had ik in dit opzicht satans stem en listen leren kennen, maar hij vervolgde mij daarmee nog verder, en dat doet hij nog tot op deze tijd toe. Maar, door genade, is zijn stem mij nu een klank, waaraan ik geen gehoor meer verleen. Een weinig mocht ik satans listen leren kennen en onderscheiden. Hij is een duizendkunstenaar, een pijniger en plager, die nooit rust en moede wordt. Heb ik een van zijn verzoekingen, door de genade mijns Heeren, leren kennen, dan heeft hij er weer een andere, waaraan ik gehoor geef, en blindheid en ongeloof brengen mij dan weer in moeilijke wegen. Maar dit heb ik geleerd, dat satans aanvechtingen mij niet verwijderen van de Heere, maar mij te meer doen vluchten tot Hem, die mij dan weer uitkomsten geeft, en de vervulling doet ervaren van Zijn belofte, *dat de Zijnen alle dingen moeten medewerken ten goede.*

O, volk des Heeren! ik herhaal het, alleen gij, die kennis hebt aan die lasterlijke inwerpingen, die in die vallei der schaduw des doods gewandeld hebt, weet in welke wanhopige toestand zij de ziel kunnen brengen. Als ik wel zie dan heeft Jeremia het oog op zulke toestanden, als hij spreekt van een woestijn, een land van wildernissen en kuilen, een land van dorheid en schaduwen des doods, een land waar niemand (een Christen uitgezonderd) doorgaat en waar geen mens in woont.
Maar, o! wij moeten roemen in de Heere, die een Uithelper is in alle nood, gelijk Hij ons beloofd heeft, dat *Zijn oog op ons zal zijn.*
En gij onder des Heeren volk, die door deze weg niet geleid zijt, in welke beproeving u ook nog mocht komen, de Heere zal u nooit laten verzocht worden boven hetgeen gij vermoogt te dragen; maar met de bezoeking zal Hij ook de uitkomst geven, zodat u eindelijk met Paulus zult kunnen zeggen: *de listen des satans zijn ons niet onbekend.*

Mijn uitzichten, die onder die aanvechtingen zo donker waren, waren, zoals ik zei, weer een weinig verhelderd, en ik had weder enige hoop en troost verkregen. Nu, aan de avond van een dag des Heeren, terwijl ik in een gezelschap van vromen te Nunspeet was, mocht mijn ziel bijzonder verkwikt worden, en ik ondervinden, dat Jezus met nadruk zijne belofte aan mij bevestigde, *dat, waar twee of drie in Zijn naam vergaderd zijn, Hij daar in het midden wil komen en woning bij hen maken.*
Op die avond, toen ik naar mijn woning terugkeerde en de weg, omstreeks een uur afstand, alleen moest gaan, werd ik weer aangevallen met de mij beangstigende gedachte, dat mij iets zou treffen of overkomen zou. Donker was het rondom mij, maar ook zo donker van binnen, dat ik met Maria zeggen moest: *zij* (mijn zonden namelijk) *hebben mijn Heere weggenomen en ik weet niet waar zij Hem gelegd hebben.*
Vanwege de duisternis kon ik bijna het pad, dat ik gaan moest, niet vinden. Telkens schrikkende en bevende ging ik voort, dan was het: zie eens hier, dan weder: luister daar eens. Soms meende ik iets te zien of te horen. Eindelijk kwam ik aan een plaats, die mij zeer gevaarlijk toescheen; de satan fluisterde mij in: *dáár kunt gij noch ter rechter, noch ter linkerhand wijken, dáár zult gij aangegrepen worden.* In mijn angst wierp ik mij op de knieën voor de Heere, en smeekte dat Hij mij, uit genade, bewaren mocht. Toen werd het mij eensklaps alsof Jezus tot Mij zeide: *Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde.*
Ja, dierbare Jezus! mocht ik uitroepen, U is wel gegeven alle macht in hemel en op aarde, maar ik ben waardig en heb rechtvaardig verdiend om in de handen van de vorst der duisternis te worden overgegeven, vanwege mijn zonden.
Onder deze belijdenis van schuld en smeking om genade kwam de Heere Jezus in Zijn liefde aan mijn ziel zich uit te laten, en openbaarde Hij mij, dat Hij zulk een nauwe betrekking op mij had, dat Hij in mijn benauwdheid met mij benauwd was, gelijk de belofte bij de profeet Jesaja luidt. O! wat genoot ik toen een zaligheid! Met een vast geloofsvertrouwen wentelde ik mij op Hem, en klemde mij vast aan Zijn onveranderlijke liefde en trouw, die mij zou bewaren. In wederliefde werd mijn ziel jegens Jezus ontstoken, en met verwondering en verlegen vroeg ik*: wat zal ik de Heere vergelden!*
Nu kon ik mijn weg met volle vrijmoedigheid gaan, mij toevertrouwende aan mijn Jezus, die mij leiden zou, zonder wiens wil geen haar van mijn hoofd kon vallen, die mij eenmaal in de eeuwige heerlijkheid zou opnemen.
Toen had geen monster uit de afgrond, hoe vervaarlijk ook, mij kunnen ontmoeten, waarvoor ik zou gevreesd hebben. Telkens viel ik weder op de weg op de knieën, om mijnen Jezus te danken voor die wonderen van genade, die Hij aan mij, zo gans onwaardige, bewees. Ik zou nu de aarde wel hebben willen verlaten, om in de onmiddellijke nabijheid mijns Heeren eeuwig te verkeren, waar nooit meer scheiding tussen Hem en mij zou komen. Maar ook was ik geheel eenswillens met de Heere; gewillig om Zijn raad hier uit te dienen, langs welke wegen het Hem behagen zou mij te leiden, hetzij met rozen of met doornen bezaaid, zoals het maar meest tot Zijn eer strekken kon.
Thuis gekomen zonderde ik mij in het verborgen af, want mijn ziel was zo verhemeld, dat ik mij niet gunde om te denken aan eten, drinken of slapen, uit vrees, dat ik daardoor weer van Jezus verwijderd zou worden. De treurige ondervinding toch had mij geleerd hoe teer de genade is, zodat de minste zondige gedachte een scheiding maakte tussen de Heere en mijn ziel, en mij meermalen de zaligste gewaarwordingen had ontroofd. In mijn afzondering ondervond ik de goedkeuring des Heeren. Met zalige verwijdering des harten werd ik ingeleid in het werk, dat Jezus heeft volbracht

van de kribbe tot het kruis. Ik gevoelde wat mijn zonde aan Hem, mijn Verlosser, had gekost, en moest verwonderd uitroepen: *O, mijn Jezus! wat heeft U toch bewogen om de heerlijkheid te verlaten, die Gij bij de Vader had, en op de vervloekte aarde zo jammerlijk te lijden en te sterven, ten einde doemschuldige Adamskinderen te verlossen, die U naar kroon en troon hebben gestoken.* En mijn grootste verwondering was, dat ik één was van die duurgekochten. Eindelijk, in dien zalige toestand, legde ik mij ter ruste neder en mocht ook nog in diezelfde toestand van liefelijke vertroosting ontwaken.

Het was de dag van het Kerstfeest, de viering van de geboortedag van mijn Ontfermer. Met zalig verliezen van mijzelf, mocht ik dat grote wonder bepeinzen, dat mijn Jezus vlees en bloed uit Maria had willen aannemen, dat Hij ook voor mij geboren was. Met de gemeente ging ik op in des Heeren Huis. Daar leidde mij de Heere, door Zijn Geest, in Zijn binnenste heiligdom in, en toonde mij de onbegrijpelijke Godsgeheimen. Daar leerde ik God als Vader kennen, de eerste Persoon der aanbiddelijke Drie-eenheid. De leraar sloot zijn voorgebed met het „onze Vader". Terwijl hij zeide: „wanneer wij in de naam van Uw Zoon U aanspreken als onze Vader", rees in mijn hart de vraag op, of God ook mijn Vader, in het zoenoffer van Christus was.
Toen openbaarde God de Vader Zich in Zijn onuitsprekelijke liefde in mijn ziel. Ik mocht geloven dat ik Zijn kind was, en dat Hij mij aanzag in het offer van Zijn lieve Zoon, alsof ik nooit zonde gekend of gedaan had, daar Hij aan 's Vaders gerechtigheid voor mij had voldaan. Mijn ziel werd verslonden in verwondering en aanbidding en in liefde voor mijn hemelse Vader. Geen pen kan dit beschrijven, geen tong het uitdrukken.
De vraag steeg uit mijn ziel op tot God: *mijn hemelse Vader! wat heeft U toch bewogen om het voorwerp Uwer liefde, Uw eniggeboren schootzoon over te geven aan zulk een verachtelijk, smadelijk en smartelijk lijden, aan zulk een vervloekte kruisdood? En dat voor zulk een rebellerend menselijk geslacht; en dat voor mij, de voornaamste der zondaren, met voorbijgang van zovele duizenden!* O! gadeloze zondaarsliefde!

Toen werd ik weder tot mijn dierbare Jezus geleid, die de gestaltenis van een dienstknecht had aangenomen, en de mensen gelijk was geworden, uitgenomen de zonde. Onmogelijk kan ik uitdrukken wat grootheid, majesteit en heerlijkheid ik toen in Jezus zag. Voor mij had Hij in de beestenkribbe gelegen, voor mij op Golgotha zijn hartebloed laten stromen, om mij met Zijn Vader te verzoenen.
Daarna werd ik geleid tot de dierbaren Geest des Heeren, als één in wezen met de Vader en de Zoon. Met verwondering vroeg mijn ziel wat Hem, de Geest, bewogen had om woning te maken in zulke boze en afkerige harten, om zondaren te vernieuwen en te wederbaren, het Goddelijk Beeld weer in hen op te richten, en hen voor Gods zalige en eeuwige gemeenschap voor te bereiden.
Tot die gelukkigen behoorde ik. De Geest had ook mij overreed; was mij te sterk geworden; had mij stil gehouden op de brede weg, te midden van mijn zonden; had door Zijne liefde en genade mij wedergeboren, zodat het de lust en keuze van mijn hart, het leven van mijn leven was geworden om het pad zijner geboden te bewandelen.
O! hoe was ik in aanbiddende bewondering verzonken bij het zien van die vrije genade, die de Drie-enige God in de nooit begonnen eeuwigheid bewogen had om een plan van verlossing uit te denken, en in de tijd te volvoeren; die God, niet nodig had

om van mensenkinderen gediend te worden, als iets behoevende, die in Zichzelf volmaakt was. Ik zag hoe de Heere, de Jehovah, alles gewrocht had om Zijns Zelfs, om Zijn eeuwige Naams wil. Het kwam mij voor, dat de eeuwigheid te kort zou zijn om dien Drie-enige God naar waarde te bewonderen, te beminnen en te verheerlijken, die zulk een wonderlijke weg van genade had geopend voor het verloren nakroost van Adam, en die mij, als een van Zijn keurlingen, met een eeuwige liefde had liefgehad.
Die wonderen van genade bewees de Heere aan mijn ziel in de voormiddag-godsdienstoefening, bij een zeer bedaarde werkzaamheid des gemoeds, maar toch zó, dat ik de Leraar niet hoorde prediken, en zelfs voor die ogenblikken niet wist, dat ik in het huis des Heeren was.

Nu leefde ik, door de overvloedige invloeden der genade, enige tijd lang als boven aarde, lucht en zwerk. Het was mij alsof de oude mens geheel in mij gestorven was. Toch was Adam nog niet dood. De oude natuur, die met satan en wereld eens is, om de ziel van de Heere te vervreemden, was nog in mij overgebleven. Spoedig openbaarde hij zich weer, en bij vernieuwing werd er een scheiding veroorzaakt tussen God en mij, waardoor ik zo ontroerd werd, dat ik weder aangegrepen werd door de gedachte dat ik nog in mijn oude natuurstaat leefde. Ik zag de toegang tot de genadetroon gesloten; ik kon tot de Heere niet komen in mijn nood; het was duisternis van rondom. Zo ging een dag en een nacht voorbij; maar toen ik 's morgens opstaande, als naar gewoonte, mijn knieën voor de Heere boog, begonnen de zalige winden des Geestes weer in mijn ziel te waaien, vond ik weder een geopende en vrijmoedige toegang, door de trekking des Heiligen Geestes, mocht ik weer een bidder en pleiter worden, kon ik mijn hart weer voor de Heere openleggen en met de man naar Gods hart zeggen: *doorgrond mij, o God! en ken mijn hart, beproef mij en ken mijn gedachten, en zie of bij mij een schadelijken weg zij, en leid mij op den eeuwigen weg.*

Terwijl ik biddende was dat de Heere mij toch mocht bewaren voor zelfbedrog, dat Hij mij een barmhartig en genadig Vader in Christus mocht zijn, daalden de woorden zo verrassend, zo liefelijk, met een vol geloofsaannemen in mijn hart neer, als sprak des Heeren eigen stem in mij: *sinds Ik tot u gesproken heb, heb Ik nog ernstiglijk aan u gedacht; gij zijt Mij een dierbaren zoon een troetelkind.*
Het was mij alsof de Heere mij vraagde, wat mij ontbroken had, sinds het uur der minne daar was geweest? O! ik moest zeggen: *niets, Heere! Gij hebt mij nooit begeven en verlaten; Uw beloften en toezeggingen, die Gij mij gegeven hebt, zijn alle vervuld.* Maar, o! die woorden: *gij zijt Mij een dierbare zoon, een troetelkind*, waren mij zo groot. Dat was ik in dat algenoegzame zoenbloed van mijn Borg. Ik kon de Heere niet genoeg danken voor Zijn ondoorgrondelijke liefde jegens mij. Van nature ben ik zo aardsgezind, maar al had ik toen niets in de wereld bezeten, ik had volkomen genoeg aan mijn God.

In die tijd heb ik ook veel genoten bij de viering van des Heeren Heilig Avondmaal. Jezus liet zich in Zijn liefde aan mijn ziel uit. Zijn lichaam en Zijn bloed waren mij een ware zielespijs en drank. Die leraars, dacht ik, konden de liefde van Jezus nooit genoeg verheffen, voor het naar Hem zuchtend volk, die Hij hun verzekerde in de tekenen en zegelen van Zijn verbondstrouw.

Niet alles wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft kan ik vermelden. Ik stip slechts enkele zaken aan.

Een gehele zomertijd heb ik mogen doorbrengen, waarin de kracht der verdorvenheid, mijn oude natuur, door de genade des Heeren, onder lag, en een bestendige begeerte in mij heerste om een Henoch's en Noach's wandel met de Heere te mogen hebben. Driemaal 's daags had ik gezette afzonderingen, om mijn knieën in het verborgen eenzaam voor de Heere te buigen. Met Asaf moest ik telkens zeggen*: het is mij goed nabij God te wezen;* en met Hiskia: *„bij deze dingen leef ik en daarin is het leven van mijn geest."*
Ik had een gemeenzame omgang met de Heere. Op zekere tijd gebeurde het mij dat mijn ziel zo verhemeld werd, bij de gemeenschapsoefening met de Drie-enige God, dat ik geheel buiten mijzelf geraakte, en, toen die zalige Geesteswinden een weinig verminderden, en ik mijn ogen opende, met verwondering zag dat ik nog op aarde was.
Het was toen gedurig mijn levendige begeerte dat ik als een licht mocht schijnen, onder een krom en verdraaid geslacht, voorzichtig als de slang en oprecht als de duif, tot eer van mijn God.
Die zalige gesteldheid heb ik weer verloren door mijn zonden van nalatigheid en bedrijf. Ach, dit is nog menigmaal mijn verzuchting, mocht ik nog eens weer in zulk een begeerlijke gestalte met de Heere wandelen!
Maar, en neem dit ter harte, heilzoekende lezer of hoorder! *niet door kracht of door geweld zal het geschieden, maar door des Heeren Geest.*
Hoe menigmaal heb ik in donkere wegen moeten wandelen, om mijn afkeringen en afzwervingen van de Heere; hoe menigmaal bouwde ik gebroken bakken uit, die geen water konden houden, en verborg de Heere daarom voor mij Zijn vertroostend aangezicht. Maar hoe menigmaal heeft Hij ook de scheiding weer weggenomen, om Zijns Naams wil, en bij vernieuwing aan mij zich geopenbaard als de getrouwe en onveranderlijke Verbondsgod, in Christus Jezus; hoe menigmaal mij de verzekering gegeven dat Hij mijn zonden nimmermeer gedenken zou, maar ze geworpen had in de zee van eeuwige vergetelheid, en mij ook eenmaal daar zal brengen, waar mijn Jezus plaats voor mij bereid heeft.
Zou ik alles verhalen. zo zeg ik met de Apostel (Hebr. 11: 32), de tijd zou mij ontbreken. Een paar gebeurtenissen, die grote invloed op mijn levensloop hebben gehad, deel ik nog mee. Ik had mij eerst voorgenomen daarvan te zwijgen, maar ik gevoelde hierbij geen vrede.

Een tijdlang had ik verkeerd in een toestand waarin ik mij o zo los gevoelde van de aarde en verloochend aan het vergankelijk schijngoed dezer wereld. Ik begeerde niet anders dan dat de drie-enige God mijn enige schat mocht zijn en blijven. De Geest des Heeren ondersteunde mij krachtig, zodat ik gedurig heersen mocht over mijn geest, en met een volkomen hart mij voorgenomen had om mij nimmer met nieuwe banden aan de aarde te zullen verbinden.

Toen drong zich geheel ongezocht de gedachte aan mij op, die weldra begeerte werd, om een levensgezellin op mijn weg te zoeken. Ik streed daartegen en wilde die gedachte van mij werpen, als vrucht van de dwaasheid van het vlees. Ik meende, het was een list van de vijand mijner zaligheid, die nu samenspande met mijn aards en vleselijk gezinde natuur. Ik stelde mij met de zaak voor het aangezicht des Heeren, en smeekte dat Hij mij in alles onderworpen mocht maken aan Zijn wil, en dat de oude mens maar meer in mij gekruisigd en gedood mocht worden.
Iemand, die in groot levensgevaar verkeert kan niet hartelijker en dringender roepen, om gered te worden, als ik voor die ogenblikken riep tot God, dat Hij mij van alle

verkeerde neigingen verlossen mocht. Hoe sterker ik echter riep, hoe meer de genoemde begeerte mij aangreep. Ik begon het betamelijke er van te zien, en toch vreesde ik dat ieder ander voorwerp van mijn genegenheid te kort zou doen aan mijn roeping om de Heere alleen en met mijn ganse hart lief te hebben.
Er ontstond een hevige strijd in mijn ziel. Nu poogde het vlees, dan de Geest te overwinnen. Het is een wonderbare strijd, die in een kind van God wordt gevoerd. Er zijn twee mensen in hem, de oude en de nieuwe, die nooit naar vrede, maar altijd oorlog wensen. Die in die worsteling onder ligt, wil weer overwinnaar zijn.
Door genade mocht ik mij geheel in de hand des Heeren stellen, met de bede, dat ik maar niet anders willen mocht dan Hij wilde. Mijn begeerte werd sterker en bepaald geneigd tot haar, die de Heere mij ook daarna tot mijn huisvrouw heeft gegeven. Het was mijn hoogste wens, dat ook in deze zaak de Naam des Heeren mocht verheerlijkt worden.
Toen kwam met levendigheid het woord op mijn gemoed: *wat God tezamen gevoegd heet dat scheide de mens niet.* Ik zag klaar, dat de Heere vereniging wilde, en, met overgave des harten aan Hem, zeide ik: *zie hier, Heere Uw dienstknecht; mij geschiede naar Uw Woord!*
Wel was ik bezwaard hoe ik haar, die ik geloofde mij door de Heere te zijn aangewezen, bekend zou maken met mijn begeerte, maar ik wist, dat alle harten in des Heeren hand zijn en ik kon geloven, dat ik niet behoefde te vragen gelijk Maria Magdalena: *wie zal mij de steen afwentelen?*
Op voor mij menigmaal wonderlijke wijze heeft de Almachtige dan ook alle stenen afgewenteld en alle hinderpalen weggeruimd, die inzonderheid in de weg gebracht werden door mijn vrees, die mij telkens aangreep, dat de Heere mij enig al niet blijven zou, maar de plaats, die aan Hem toekwam, door het schepsel zou worden ingenomen.
Kennelijk heeft mijn getrouwe God mij mijn geliefde huisvrouw toegevoegd en ons aan elkander verbonden, zodat ik van achteren zeggen mocht, gelijk Eliëzer, de knecht van Abraham, toen de Heere hem zo wonderlijk had geleid en hem een vrouw voor Izak had doen vinden*: geloofd zij de Heere, de God Abrahams, die Zijn weldadigheid en waarheid aan mij niet heeft nagelaten, aangaande mij, de Heere heeft mij op deze weg geleid!*

Een enkel woord moet ik hieraan toevoegen, aan u, die de Heere vreest en nog ongehuwd bent. Het huwelijk is een Goddelijke instelling en door God gewilde verbintenis. Indien u de gave der onthouding niet hebt, gelijk Paulus die had, dan is ook zijn woord waar: *het is beter te trouwen dan te branden*. Maar o! wees toch in deze voorzichtig en omzichtig en doet niets dan met het oog naar Boven. U hebt een zondig vlees en een aardsgezinde natuur; en gelooft het, de wereld ziet op uw wandel. Hij zou zich verheugen als gij in de zonde kwam te vallen, en u zou de oorzaak zijn, dat des Heeren Naam en volk gelasterd werd.
In onze dagen helaas! wordt de zonde van onkuisheid bijna niet meer als schande gerekend; maar het woord des Heeren is waarachtig: *de hoereerders en overspelers zullen hun deel hebben in de poel van vuur en sulfer, die de duivel en zijn engelen bereid is, indien zij zich niet tot de Heere bekeren.* Indien gij uw lichaam schendt, dan zult gij de tempel Gods, en alzo God schenden, en buiten twijfel zou de Heere Zijn aangezicht lang voor u verbergen, wat u tot grote smart zou zijn; ja! uw gehele leven lang u de vrijmoedigheid benemen zou om voor de naam en de zaak des Heeren uit te komen. *Kent dan de Heere toch in alle uw wegen en Hij zal uw paden recht maken,*

Zijn hand zal u leiden en Zijn oog zal op u zijn. *Gij, liefhebbers des Heeren! haat het kwaad, want het licht is voor de rechtvaardige gezaaid en vrolijkheid voor de oprechten van hart.*

Nog een gebeurtenis, die mijn tijdelijke welvaart betreft, en waarbij ik zo kennelijk de goedertierenheid en onveranderlijke trouw van mijn God, ook in een weg van beproeving, heb ondervonden, moet ik meedelen.
Het was 10 September in het jaar 1832. Drie dagen tevoren had ik op bijzondere wijze mogen proeven en smaken de neerbuigende liefde en genade des Heeren, waardoor ik als het ware voor de slag was voorbereid geworden.

Ja, kinderen Gods! indien iemand redenen heeft om de lof te vermelden van die trouwe God, die kracht geeft naar kruis, dan mag mijn mond wel altoos overvloeien van die lof. Hij blijft getrouw, hoe menigmaal ik ook mijn weg voor Zijn aangezicht bederf, rust voor mijn ziel wil zoeken, waar die niet te vinden is en op verboden bijpaden van mijn voeten zet. Dan moet ik in het donker gaan, vanwege de omzwervingen en afzwervingen van de oude mens der zonde, die nog in mij woelt en werkt. In zulk een toestand had ik ook nu een tijdlang verkeerd.

Nu was ik peinzende over zaken, die mijn aardse belangen betroffen. Daaronder werd ik vragende gemaakt tot de Heere, dat Hij Zijn zegen er over mocht gebieden. Toen viel er als een zware donkerheid over mijn gemoed en het was mij alsof mij gezegd werd, dat een grote ramp voor mij aanstaande was. Het was in de tijd toen België, van Nederland afgevallen, in opstand tegen ons verkeerde. (1830) Tot die krijg werden mijn gedachten geleid, en ik werd er bij bepaald hoe de zonden van ons volk, waaraan ook ik mijn deel had, Gods wraak van de hemel inriepen. Misschien, zo dacht ik nu, heeft de Heere besloten om Nederland in de handen zijner vijanden over te geven, zal de vijand in ons vaderland komen en verwoesting en vernieling aanrichten.
Toen kwam mijn ziel tot ootmoedige schuldbelijdenis voor God. Ik beleed het voor Hem dat ik in het bijzonder en Nederlands volk in het algemeen duizendwerf verdiend en zich waardig gemaakt had dat Hij de fiolen van Zijn gramschap over ons uitgoot. Maar ook riep ik tot de Heere dat Hij zich om Zijns eeuwigen Naams wil nog over land en volk mocht ontfermen, en Zijn toorn nog mocht worden afgewend, om der rechtvaardigen wil, die toch nog in ons land gevonden werden, en die tot Hem naderden in het offer van Zijn lieve Zoon.
Op dat vragen behaagde het de Heere zich aan mijn ziel, te openbaren, en ik mocht ten volle geloven dat Hij, de almachtige en onveranderlijke Verbondsgod, die van de schepping der wereld af, Zijn volk in alle noden had door- en uitgered, Dezelfde in liefde en trouw zou blijven tot de afloop der eeuwen. Mijn geloofsvertrouwen werd versterkt, dat ook ik één van 's Heeren kinderen was, dat mijn hemelse Vader mij aanzag in het zoenoffer van Zijn Zoon, en dat Hij voor mij zou zorgen, zodat het kwaad mij niet te zeer zou drukken, en Hij met de bezoeking ook de uitkomst geven zou.
Met onuitsprekelijke vreugde in mijn hart kon ik mij gerust voor tijd en eeuwigheid aan de Heere toevertrouwen, wat kruis mij ook zou worden opgelegd. De Almachtige God, mijn Vader in Christus, zou het maken. In het gevoel van veiligheid kon ik met blijdschap mijn weg bewandelen, en de donkere toekomst inwachten.

Dat een ramp mij wachtende was bleef mij bij, maar wat het was dat komen zou en of het mij persoonlijk of ook mijn huisgenoten en anderen zou treffen, was voor mij

verborgen. Die genadige voorbereiding gaf mij de Heere, drie dagen vóór dat mijn bezittingen door de vlammen zijn vernield geworden. Ook daarvoor betaamt het mij Hem te prijzen en met de dichter te zingen:

Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen;
Men loov' Hem vroeg en spa.
De wereld hoor' en volg' mijn zangen
Met amen, amen na.

Als ouderling in de gemeente Doornspijk vergezelde ik, op 10 September, de predikant G. W. Bisschop bij het huisbezoek, of liever het hartenbezoek, in de buurtschap Hoogebiesel, waar ik zelf ook vroeger had gewoond. 's Morgens, in het eerste huis, dat wij bezochten, verhaalde ik nog de bijzondere ontmoeting, die vóór drie dagen tussen de Heere en mijn ziel had plaats gevonden.

Ik was verblijd dat ik nog weer de vromen in die Buurtschap, met wie ik vroeger dagelijks omging, mocht ontmoeten; en inzonderheid verheugde het mij, dat ik er vinden mocht, die, na mijn vertrek vandaar, door de Heere waren opgezocht en getrokken. s' Middags nu, omstreeks 5 uur, terwijl wij in een huisgezin samenspraken, kwam iemand binnen met de vraag, tot mij gericht, of ik wel wist dat een boerenwoning in brand stond? Ik stond terstond enigszins verschrikt op, om mij naar buiten te begeven en te zien waar de brand was, zonder nog te vermoeden dat het mijn eigen huis zou zijn. Maar, buiten gekomen en ziende in de richting, die mij aangewezen werd door de boodschapper, zag ik terstond dat het mijn woning was. Onmiddellijk nam ik afscheid, de Leraar voegde mij nog enige vertroostende woorden toe en ik spoedde mij naar de plaats des onheils. Nu vermenigvuldigden de gedachten in mij. Een ogenblik beklaagde ik mij zelf, als werd ik van alles beroofd; maar de Heere gaf mij van dat ogenblik af aan de ondersteuningen Zijn genade. Het was mij alsof aan mijn ziel vleugelen gegeven werden, om mij hemelwaarts te wenden tot mijn God.

Ik werd terstond bepaald bij hetgeen de Heere vóór drie dagen aan mij had geopenbaard; en het werd mij duidelijk dat dit nu de weg der beproeving was, waarin de Heere mij leiden wilde. Tot Hem mij wendende zeide ik in mijn hart: *nu dan, Heere, mijn Ontfermer, die zo krachtig aan mijn ziel bevestigd hebt dat Gij mij niet zult verlaten, in welken nood ook, Gij zult mij nu ook redden in deze bezoeking.* Gelijk Mozes hield ik mij, door genade, vast aan de Heere, als ziende de Onzienlijke. Ja! de Heere gaf mij in die ogenblikken zoveel geloofskracht dat ik vertrouwend zeggen kon: ''*al moet ik door het water heen, het zal mij niet overstromen, of door het vuur, de vlammen zullen mij niet verteren*.''

Indien de Heere mij ook niet krachtig ondersteund had, de weg zou mij te zwaar gevallen zijn. Bijna een uur moest ik gaan eer ik bij mijn woning was, en hoe meer ik naderde hoe duidelijker ik zag dat alles in laaie vlam stond. Ik was in het onzekere omtrent mijn huisgenoten; zeer wel zou het mogelijk zijn dat vrouw of kinderen waren omgekomen. De Heere echter liet mij zien dat ik alles van Hem ontvangen had als een leengoed; dat Hij recht had om het weder van mij te nemen; dat het goud en het zilver het Zijne was en het vee op duizend bergen, zodat ik, gelijk Job, kon zeggen: *de Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen; Zijn Naam zij geloofd.*

Tevens gevoelde ik dat de Heere mij reeds voor lang door de dood had kunnen wegnemen, ja! mij in het eeuwige verderf had laten verzinken, dat ik mij duizend en duizendmaal waardig had gemaakt. Wonderlijk waren mij de goedertierenheden des Heeren, en in verlegenheid vroeg ik: *wat zal ik Hem vergelden voor die onschatbare genade, die Hij aan mij bewezen heeft.*

Eindelijk was ik tot de plaats des onheils gekomen. Daar zag ik mijn woning en schuren, die met hooi en granen gevuld waren, geheel een prooi der vlammen. De inboedel en het vee, dat gedeeltelijk op stal stond, was grotendeels gered, alleen zeven varkens waren omgekomen. Mijn vrouw en kinderen vond ik ongedeerd, niemand der huisgenoten had enig letsel bekomen, en dit was mij voor het ogenblik genoeg, zodat ik nog roemen moest in de goedertierenheden des Heeren. Ik kon niet klagen of murmureren, ja! ik kon niet verdragen, dat ik door anderen beklaagd werd. Het enige, wat ik kon zeggen, was: *helpt mij de Heere groot maken voor die genade, dat ik nog ben die ik ben.* Vele vrienden kwamen tot mij; ook de leraar, die mij zocht te troosten met het woord: *de vossen hebben holen, de vogelen des hemels nesten, maar de Zon des Mensen had geen plaats, waar Hij Zijn hoofd kon neerleggen.* Mij vergenoegd gevoelende in de Heere en in mijn lot, moest ik daarop zeggen: *„ik heb het op het ogenblik ook niet, maar de discipel is niet meer dan zijn Meester, de knecht niet meer dan zijn Heer."*

Vrienden en buren boden ons huisvesting aan en verzorgden ons van alles, wat wij nodig hadden. Slapeloos ging de nacht voorbij, maar niet zonder de ondervinding van des Heeren trouw, die mij genade gaf om alle mijn bekommernissen op Hem te werpen, gelovende dat Hij het maken zou. Des morgens werd ik bepaald bij het woord des leeraars: *de vossen hebben holen, enz.*

Hij, de Schepper van hemel en aarde. de Onderhouder van alles, God, te prijzen in der eeuwigheid, Hij had zo moeten klagen en Zich zo diep vernederd, om Zijn volk van alles te verzorgen. Ik behoorde tot die gelukkigen die Zijn gunst genieten mochten, en ontving nog zovele zegeningen, die mijn Verlosser, in Zijn vernedering, voor mij verworven had. In verwondering zonk ik weg. Ik, de made, de worm, ja! kind des toorns van nature, behoefde er geen zorg voor te hebben, dat ik geen plaats zou vinden om mijn hoofd neder te leggen. Des Heeren liefderijke verzorging was mij te wonderbaar. Vele bezoeken van betrekkingen en vrienden in de Heere ontving ik die dag en de volgende, onder anderen van Ds. de Bouter van Nunspeet, wiens prediking mij zo menigmaal tot zegen was geweest, en wiens woorden mij nu ook zeer verkwikkend waren.

Het waren goede dagen voor mijn ziel. Ik mocht geloven dat des Heeren wil en doen wijs en goed was, en in mijn hart gevoelde ik dat ook deze dingen mij ten goede moesten medewerken. Bij ogenblikken was ik als verslonden in de wil des Heeren, zodat, al zou ik wat ik verloren had met een zucht hebben kunnen terug bekomen, ik het niet begeerd zou hebben. Dit was geen zorgeloosheid en onverschilligheid omtrent mijn tijdelijke belangen, zoals het natuurlijke mensen zou toeschijnen, maar het geloof, dat Gods doen majesteit en heerlijkheid was, en dat, naar Zijn belofte, mijn brood zeker en mijn water gewis zou zijn, deed mij Zijn wegen goedkeuren. De almachtige God, dit was mijn vast vertrouwen, zou, naar Zijne onveranderlijke goedheid, voor mij zorgen, al zouden de raven mij het brood komen brengen. Ik zag het, dat de Heere mij niet kastijdde in Zijn toorn, hoewel ik, om mijn zonden wil, rechtvaardig verdiend had, dat deze ramp mij was toegezonden, ja! dat nog veel ergers over mij gebracht werd.

De Heere had Zijn tuchtroede in liefde opgevat, om mij te kastijden tot mijn nut, om mij aan het schijngoed der aarde, waaraan mijn aardsgezinde natuur nog zo verkleefd was, verloochend te doen worden, om mij meer en meer los te maken van de wereld, en mij meer voor de hemel en het leven der zaligheid voor te bereiden. Hij wilde mij leren hier meer als vreemdeling te verkeren, te bezitten als niet bezittende, en meer alleen voor Hem te leven, schijnende als een licht, te midden van een krom en verdraaid geslacht. Juist die begeerte, die ik toen zo levendig in mij gevoelde om, in 's

Heeren hand, nog een gering middel ten zegen voor anderen te mogen zijn, heeft me de weg gebaand om mij aan het schrijven van mijn ondervindingen te brengen.

In dat volle geloofsvertrouwen echter bleef ik niet lang. Al weer openbaarde zich het oude deel, dat nog in mij woont, dat onder de Almachtige niet bukken wil, en donkerheid kwam weder over mijn ziel. Mijn vlees begon te redeneren over de moeilijke toestand, waarin ik was gekomen, nu mijn tijdelijke welvaart was vernietigd, en over de duistere toekomst, die nu voor mij lag, waar mijn goederen in de as gelegd waren.
Satan spande samen met mijn oude mens, die zo hoogmoedig is en niet vernederd wil worden en ik begon des Heeren weg af te keuren en kwam in opstand tegen Hem. Het ongeloof zeide in mijn binnenste dat de Heere mij sloeg in Zijn toorn en mij tegenkwam in Zijn grimmigheid. Deze toestand, waar toch de nieuwe mens de voetstappen des Heeren, ook waar Hij in tegenheid met mij wandelde, wenste te volgen, was mij ondragelijk. De aarde werd mij als het ware te klein en ik moest mij zelf verfoeien voor Gods aangezicht over die grote wankeling van mijn geloof.
Het geloof is bij mij ene gave Gods, ook bij de voortgang; alleen in zijn licht zie ik het licht en wanneer de Heere, om mijn zonden wil, zijn aangezicht verbergt, dan word ik verschrikt. Vandaar die grote en vaak plotselinge wisseling van toestanden in mijn gemoedsleven.
Maar de getrouwe God begeeft mij nooit. Ook nu weer gaf Hij mij sterkte te vinden in Hem en genade om mijn wegen op Hem te wentelen. Ik leerde er te meer uit dat ik niet een ogenblik op mij zelf kan staan, en hoe noodzakelijk het is om steeds in afhankelijkheid van de Heere en van Zijne genade te wandelen en altijd wakende te zijn, waar de tegenpartij, de duivel, omgaat als een briesende leeuw, zoekende wie hij zou kunnen verslinden.
Nu zag ik weder hoe de vijand, in vereniging met mijn ongelovig, onvergenoegde natuur, mij ter zijde had afgeleid, om mij bang te maken, waardoor in mij de bedenkingen waren opgerezen: *„wat zal het nu deze winter zijn, nu gij met uw huisgezin en met uw vee zonder voorraad zijt?"*
De Heere ondersteunde mij; ik mocht mij verlaten op Zijn belofte: *zijt niet bezorgd tegen de morgen, want de morgen zal voor het zijne zorgen;* en, hoewel onder afwisseling van licht en donker, mocht ik gedurig mijn bekommernissen werpen op mijn God.
Hij heeft mij niet beschaamd gemaakt.

Een ruim veld zou ik vinden indien ik alles zou vermelden wat de Heere in deze aan mijn ziel heeft gedaan, en de wonderlijken weg zou beschrijven, waarlangs Hij, boven bidden en denken, voorziening in mijn tijdelijke behoeften heeft gegeven. Ik zal mij daarop niet begeven. Alleen zij, tot des Heeren ere, nog gezegd, dat het mij hiertoe, door Zijn Goddelijke goedheid, in generlei opzicht aan het nodige ontbroken heeft. En ik verwacht, door Zijn genade, naar Zijn beloften, die Hij tot dusver aan mij bevestigd heeft, *dat mijn brood ook verder zeker en mijn water gewis zal zijn, dat Hij mij niet begeven of verlaten zal, enkel en alleen om en door Jezus Christus, Zijn lieve Zoon.*
Ja! dat Hij mij niet alleen zal leiden tot aan, maar ook óver dood en graf, en mij eenmaal brengen zal in de gewesten van storeloze zaligheid, om daar Hem toe te brengen de eer en de lof, de aanbidding en de dankzegging tot in de eindeloze eeuwigheid.
AMEN

KRACHTDADIGE BEKERING

van

WILLEM BIJL

Door hemzelf beschreven

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2002

TOELICHTING

Willem Bijl werd geboren circa 1760 in 's-Gravendeel of omgeving. Hij was dorpssmid en paardenarts, of veearts. In 1793 vestigde hij zich in Oud-Beijerland, in 1801 te Mijnsheerenland en in 1819 te Numansdorp; daarna te Barendrecht, waar hij 10 februari 1835 overleed.
Ca. 1790 trouwde hij met Elisabeth Stoker, waarbij hij 12 kinderen kreeg:
Gijsbert, 1790; Kornelis, 1791; Dirk, 1793; Ingetje 1794; Pieternella 1796; Pieter, 1797; Elisabeth, 1800; Willem, 1803; Dirkje, 1804 (overl. vóór 1810); Willempje, 1805; Jannigje, 1807; Dirkje, 1809.

Bijl schrijft enkele keren dat hij 36 jaar de wereld gediend heeft. Uit zijn geschrift is het niet helemaal duidelijk, of zijn bekering plaats vond ca. 1796, of 1800.
Na zijn bekering werd hij, 4 juli 1800 lid van de Hervormde gemeente in Oud Beijerland.
(Levens van Vromen, F. A. Lieburg)

Aan zijn geschrift gaat het volgend gebed vooraf:

EEN GEBED IN KRUIS EN TEGENSPOED

Heere Jezus. Christus, Gij zijt mij in kruis een aangename Toevlucht, dat ik door Uw troost bloeie gelijk de rozen. Daarom dank ik U van harte. En terwijl kruis en tegenspoed een zegen is over Uw gelovige kinderen, zo geef Gij, Bronader van alle zegeningen, en overste Kruisdrager op aarde, dat ik de zegen van de kinderen Gods recht versta en mij in de kruiszegen recht schikken en leven moge. Ja, mijn Heere Jezus Christus, Uw kruiszegen is ook over mij uitgesproken, en in de doop mij toen het eerste toegewezen. Want gelijk het doopwater op mij gesprengd werd, zo zou ook kruis en droefenis aan alle zijden op mij regenen. Maar, ofschoon het mijn vlees en bloed moeilijk vatten kan, zo moet het mij toch ten zegen zijn. Ja, een zegen en geen vloek, een zegen en geen ongeluk, het moet alles mij ten beste dienen. Ook de dood zelf, mijn Jezus! Al dringt het zwaard van droefenis en van vervolging, of armoe, aanvechting en treurigheid in onze harten, het kan mij van Uw liefde niet scheiden. Dat ik toch nimmer tegen Uwe beschikking ongeduldig zij, maar kinderlijk vertrouwen, en mij in Uw handen aanbevelen en gehoorzaam onderwerpen mag, en in alles Uw hulp blijmoedig afwachten. Amen.

In God is al mijn heil en eer,
Mijn sterke rots, mijn tegenweer.
Hij is mijn Toevlucht in het lijden,
Vertrouwt op Hem, o volk in smart,
Stort voor Hem uit uw ganse hart,
God is een Toevlucht 't allen tijde.

Psalm 62:5

In het jaar onzes Heeren 1823, in de maand december, werd ik opgewekt in het huis des Heeren om een gedachtenis na te laten voor mijn vrouw en kinderen, van de wegen des Heeren met mij, naar Zijn wijze beschikkingen, langs de weg van mijn overtuiging.

De wijze Voorzienigheid Gods was met barmhartigheid, zachtmoedigheid, en liefde gepaard, over mij, zondige rebel, die het 36 jaren tegen de Heere uitgehouden heeft, hoeveel kloppingen ik in mijn kindse dagen ook gehad heb aan mijn ziel.
Dan knielde ik in het verborgen, dan bad ik het volmaaktste gebed, en dan wilde ik weer het spel verlaten bij het opklimmen mijner jaren, maar het werelds plezier hield de overhand in mijn hart, en ik klom op van goddeloosheid, zowel openbare als verborgen zonden. Ik nam toe in zuipen en vloeken, en nog andere zonden, die ik niet durf uitschrijven. Ik heb die later in het verborgen en voor de Alwetende bloot gelegd en het een tijd lang moeten betreuren. Ik droomde misselijke dromen, en van zulke monsters, dat ik mij niet wist te verbergen van benauwdheid. Ik nam toen een besluit om mijn leven te verbeteren en meer gebruik te maken van de openbare Godsdienst, maar dat duurde maar zes weken, toen verlangde ik alweer naar de kolfbaan. Ik ging alweer de weg op van zondigen.

Het gebeurde dat het Nachtmaal uitgedeeld werd, bij het uitgaan van de kerk zag ik het onderscheid tussen de Avondmaalgangers en mijzelf, die geen lidmaat was. Er kwam in mijn hart, dat het ten jongsten dage ook zo zal zijn, *dat de bokken uit de schapen zullen gekend worden.* Ik was onvatbaar voor dit woord, en mocht dit een korte tijd bepeinzen, daarna kreeg ik geen weinig inzicht, dat God de ware en oprechte ledematen aan Zijn rechterhad zal plaatsen, maar de goddelozen aan Zijn linkerhand zal verwijzen in de hel. Daarop nam ik een besluit om nu maar voort te gaan in mijn levensweg; van mijn trouwdag af tot hoge jaren, dit was nu mijn vast voornemen. Maar mijn gedachten waren niet Gods gedachten, Hij stortte een woord uit in mij, zo gevoelig, dat ik beefde, namelijk, *wie mij een dag des ouderdoms beloofde.* Dit was weer een sterke waarschuwing voor mij. Ik moest Gods albestuur al weer billijken, want Hij had mij de dag des doods bekend gemaakt. De wereldse begeerlijkheid nam dit echter weer van mij weg.

Ik moest in mijn beroep veelal 's nachts reizen, en was dan gedurig bevreesd voor kwade mensen, en dat God mij om mijn zonden iets zou doen ontmoeten. Het was zelfs zo met mij gelegen, dat ik op de dag niet meer durfde te gaan. Het gebeurde eens, dat ik een dijk met bomen beplant, passeren moest, en dat er op iedere boom een klap gegeven werd, en dan verbeeldde ik mij, dat de vogels mijn bedreven kwaad uitschreeuwden. In deze angsten nam ik weer het besluit, om mij tot Gods Huis te wenden. Ik was nu getrouwd en mijn eigen meester. Dit besluit nam ik in het jaar 1800. Ik begon een talrijk huisgezin met kinderen te krijgen, zodat ik al weer, zowel op zondag, als op andere dagen, moest arbeiden, daar was mijn goed voornemen al weer in duigen gevallen.
Ik dacht dat het mijn plicht was, zo te doen, en voor mijn vrouw en kinderen, anders was ik ontrouw aan mijn belofte. Zodat ik bijna nooit in de kerk kwam, of er moest een kind van mij gedoopt worden. Mijn vrouw gehoorzaamde ik meer dan God.

Op een onverwachte tijd werd ik zwaar bestraft door Dominee Ressler, over het verwaarlozen van de dag des Heeren. Ik beantwoordde hem, zo als het op mijn hart lag. Ik zei tegen hem, als ik de mensen op zondag afwees, dat zij mij dan op andere dagen ook voorbij zouden gaan. Maar die brave man wist mij spoedig te overtuigen, dat de zegeningen Gods met het houden van de sabbat gepaard gaan. Hij verhaalde mij een voorbeeld.

Er was eens een pottenbakker welk in geen jaar iets te verzenden had; juist komt er een schipper, op zondagmorgen vroeg, en begeerde duizend potten en pannen, maar deze man kon, hoe nodig ook, niet besluiten, om ze op de dag des Heeren te leveren, maar wel als de dag om was, waarop de schipper zeer gramstorig vertrok. De goede man moest door dit voorval zeer veel geraas van zijn vrouw verduren, maar wat gebeurt er? Juist komt er een ander schipper, 's maandags morgens zeer vroeg, en wenste 1000 potten en pannen. Nu ondervond de man, tot beschaming van zijn vrouw, hoe God hem zegende wegens het houden van de sabbat. Dit ene voorbeeld was genoeg, om mij tot inkeer te brengen.

De waarde Dominee herinnerde mij, dat als men de sabbat naar Gods bevel waarneemt en de Godsdienst behartigt, dat dan dit ene voorbeeld, hetwelk Hij met verscheiden anderen zou kunnen vermeerderen, ons leert, de zegen Gods, welke door het houden van de sabbat, hieruit voortspruiten. Ik nam deze herinnering met dankbaarheid en gevoeligheid des harten aan. Doch het was al weer niet krachtig genoeg om mij te overtuigen. Maar ik werd met de zaak verlegen, vooral als ik 's Heeren knechten zag opgaan in de tempel des Heeren. De bovengenoemde vermaning had echter iets nagelaten.

Na verloop van een maand, werd ik verzocht om naar een ziek paard om te zien. Ik moest een eenzame weg bewandelen, aan mijn rechterzijde lag een bos en aan mijn linkerzijde een stuk braakland. Op dit zelfde tijdstip werd ik bepaald bij hetgeen op dit braakland verricht werd. Er werd mij gevraagd, *waarom dit zo moest bearbeid worden? En tot wat einde?* Daar stond ik nu weer geheel verslagen, ik wist niet wat mij overkwam, de tranen rolden uit mijn ogen. Ik zag *vier* arbeiders op het land, ieder had een bijzonder werk.
De tweede zaak, waarbij ik bepaald werd, is deze: *"als dit land bewerkt is, dan zaait de landman er goed zaad in, opdat hij een goede schoof in zijn schuur zal inzamelen."* Nog nooit had ik zo'n gewaarwording in mijn gedachten gehad.
Vervolgens werd ik bepaald bij het onkruid, wat daarmee moest gedaan worden, het antwoord was: *"dat hetzelve met de voeten wordt vertreden of in het vuur wordt verbrand."*
Nu zou ik wel van schaamte op de aarde neergevallen zijn, ik wist niet wat mij overkwam. Dit werd mij met kracht aan mijn ziel bepaald en bekend gemaakt, dat er al vier predikanten aan mijn ziel gearbeid hadden, om mij voor te bereiden voor de hemelschuur. Ik had nog niets anders voortgebracht dan onkruid, ik moest uitroepen: *"O God, nog nooit zijn zulke overleggingen in mijn hart opgeklommen."* Onder dit gevoel barstte ik uit in tranen, en bekende voor God, dat de *vier* predikanten, die ik gekend had, zo weinig bij mij teweeggebracht hadden.

Ik begon bitter te schreien en God openhartig te billijken in Zijn rechtvaardigheid en lankmoedigheid. Ik erkende voor God, dat ik Zijn bedreigde straffen waardig was, welk ik door mijn zonden verdiend had. Ik was zo bevreesd, dat ik wel in een holletje,

hoe klein ook, zou gekropen hebben. Maar dit was des Heeren weg niet, want ik werd hoe langer hoe meer overtuigd van mijn wanbedrijf. Het was even of ik al de zonden, welke ik van de jongste tijd af tot heden, 36 jaren, klaar voor ogen zag, even of ik ze op hetzelfde ogenblik bedreven had. Ik gevoelde zulke smarten, dat ik uitriep: *"Alwetende God! Nu gevoel ik dat geen ding voor U verborgen is."* Ik was op een lange weg en beleed voor God, dat hoe lang de weg ook was, mijn zonden dezelve niet beslaan konden. Deze belijdenis ging met bittere tranen gepaard. Ik beleed voor God, dat ik waardig was, voor eeuwig van Zijn aangezicht verstoten te worden, en dan zou ik nog Zijn rechtvaardige straffen moeten billijken.

Thuis komende, was ik zeer benauwd en had een angstig gelaat. Mijn vrouw keek mij aan, omdat mijn ogen vol tranen waren, en vroeg mij, wat mij overkomen was? Ik kon geen woord tot haar spreken, want mijn gemoed was overstelpt van droefheid. Ik wilde mij afzonderen tot het onderzoeken van mijn hart voor God, nadat mijn vrouw en kinderen naar bed waren. Daar had ik mij op toegelegd, al was het de gehele nacht. Ik las van de tien melaatsen, welke Jezus gereinigd had op hun bede, en dat er maar één onder hen terug kwam en zijn dank betuigde. Waarop Jezus vraagde: "heb ik niet tien gereinigd, en één is maar met dankbaarheid vervuld?" Toen barstte ik weer uit in tranen en riep uit: *"och, mocht mijn melaatse ziel en lichaam ook eens gereinigd worden, ik zou het in der eeuwigheid niet vergeten."* In al deze overdenkingen, waarin ik thans verkeerde, wegens de ondankbare melaatsen, werd ik zo benauwd gemaakt, dat ik mijn Bijbel moest toesluiten.
In mijn winkel rondom mij, scheen het mij toe, of ik wel duizend man hoorde smeden. (smidswerk) Ik wist niet spoedig genoeg op mijn bed te komen, ik lag te rillen en te beven van benauwdheid, en kon die ganse nacht niet rusten.

De volgende zondag ging ik in de tempel des Heeren, met een bezwaard gemoed, onder de leerrede van ds. Ressler. Die Godzalige leraar had zijn leerrede over een hoofdman, een Assyriër, die melaats was, en opgetrokken was tot de man Gods in Israël, Elisa, om van zijn melaatsheid genezen te worden. Deze hoofdman verwachtte dat Elisa hem gezalfd en dus genezen zou hebben, maar deze antwoordde hem: "*gaat naar de Jordaan, en dompelt u in dezelve zevenmaal, en gij zult genezen worden*". Wat deed Naäman? Hij werd toornig en ging van hem weg. Ik werd in mijn ziel zo bedroefd over Naäman, dat hij zo een Goddelijk persoon niet gehoorzaam was. De tranen vloeiden uit mijn ogen, wegens deze ongehoorzaamheid. Onder al deze droefheid viel er een stem in mijn hart, zodat ik zeer ontroerd werd; mijn hart harder als een rotssteen, werd in een ogenblik vermorzeld. Dit woord daalde neer in mijn ziel: *"geloof in de Heere Jezus en gij zult zalig worden."*
Ik moest in mijn droefenis uitroepen: *"O God, ik kan niet geloven! Leer mij geloven"*. Onder dit alles straalden mijn zonden, bij ieder stap die ik deed, voor de ogen, zodat ik mij hoe langer hoe meer moest verfoeien voor Gods aangezicht.

De Godsdienst werd mijn lust. Op diezelfde dag zou ik voor het eerst in 6 jaar naar de catechisatie gaan, waar ik de eerste indrukken gevoelde, dat ik daar een blinde man zag staan die de gemeente stichtte door het woord Gods. Hij, nog zo jong van jaren, en dat ik, die door mijn ouders was laten onderwijzen in lezen en schrijven en 36 jaar oud geworden was, ik kon nog niets tot heerlijkheid Gods spreken. En deze blinde jongeling sprak met zulk een welmenendheid, zoals ik voor mijzelf mag geloven. Zodat ik mijzelf moest beschouwen als het snoodste voorwerp onder de zon; ik was de geringste plaats in de kerk niet waard. Zijn antwoorden waren uit de 39^{e} Zondag. Na

de vragen behandeld te hebben, deed ds. Ressler zo'n ernstige toepassing, dat er vele tranen gestort werden, vooral troffen mij deze woorden: *"Ik weet en gevoel dat er onder mijn hoorders zijn die het lichaam en bloed van Christus deelachtig zouden willen zijn, als zij de wereld en de duivel te gelijk konden dienen",* zo zei hij.

Op deze woorden riep ik bijna met een luide stem: *"O God! Ik wil met mijn ganse hart en ziel de werelddienst vaarwel zeggen, voor tijd en eeuwigheid", als ik maar deel mocht hebben aan het lichaam van Christus, en dat mijn vuile en onreine ziel, in het bloed van Jezus mocht gewassen en gereinigd zijn."*

Ik kan niet uitspreken de ontroering die ik voelde. Ik nam het besluit om met mijn hoofd op de bedstee-plank te gaan liggen, dan, dacht ik, zou het gehoorde mij wel bijblijven. Maar toen ik in slaap viel, was mijn voorgaande droefheid weg. De last mijner zonden werd hoe langer hoe zwaarder. Ik kon ze niet langer dragen, ik wenste nu maar dood te zijn. Ik was nu niet meer aangenaam voor de wereld en onbekwaam voor mijn beroep, nu was het mij beter te sterven dan te leven. Dat duurde zo enige dagen.
Het gebeurde eens op een morgen dat ik weer bepaald werd bij het pak mijner zonden; hoe vele overtuigende zondaars gevlucht waren naar de berg Calvarië, en hun pak van de zonden bij het kruis van Christus kwijt geraakt waren. Dit mocht ik geloven en hoe ik het mocht geloven was op het woord van God. Maar de grootste twijfeling vond in mijn hart plaats, namelijk dat hun pak van de zonden niet zo groot was als het mijne. Het scheen mij toe dat, als al de zonden die ik 36 jaar lang bedreven had in een zak gedaan werden, en ik deze tegen een steile berg moest opdragen, de gehele wereld vol mensen mij die niet kon verlichten. Zo zwaar lag dit pak op mijn ziel en lichaam. Hoe meer ik mijn krachten en zwakke vermogens inspande, hoe zwaarder mij die last werd om te dragen. Ik moest met zielsontroering uitroepen: *"O zonden! O liefkozende zonden, o moedwillige zonden, wat smarten, wat benauwdheid, wat angsten hebt gij mijn ziel aangedaan!"* Ach, mocht ik uitroepen, was ik nooit geboren geweest. Ach, had ik gehoor verleend op de prediking van Gods knechten, en mijn zondige driften meer beteugeld, dan was ik nooit in zulk een ellende gekomen! Zo worstelde ik tot de volgende zondag.

Vroeg in de morgen ging ik naar de kerk om de Godsdienst bij te wonen. Ik dacht onder alle droefheid en benauwdheid dat alle mensen in de kerk hun ogen op mij zouden richten. Ik dacht intussen: wanneer mijn ogen een zee van tranen waren, ik zou dezelve voor Gods aangezicht uitstorten. De tijd naderde dat ik opging in Gods heiligdom. Ik bad in angst tot God, *dat Hij de dienaar des Heeren mocht ondersteunen en met kracht in de Naam des Heeren mocht spreken en dat onze harten mochten geopend worden, om te horen de stem van God, Amen.*
Ds. Ressler beklom de preekstoel. Zaterdag op zondagnacht had ik gedroomd dat hij een beroep zou krijgen naar Rotterdam, waarover ik zo bedroefd was, dat ik lag te wenen op mijn bed. Mijn vrouw maakte mij wakker, en vroeg waarom ik zo bitter bedroefd was, maar ik durfde het haar niet zeggen. Intussen kwamen er vier vreemde heren, om te luisteren. Ik was zeer nieuwsgierig, en vroeg, waar die vier personen vandaan kwamen. *Uit Rotterdam en we komen om Ds. Ressler,* antwoordden zij. Ik zei niets, maar was bitter bedroefd, omdat die Godvruchtige leraar, buiten zijn preekdienst, mij zo dikwijls vermaand en gewaarschuwd had tot heil en zaligheid van mijn ziel, en nu zou hij vertrekken. Och! was mijn wens dat ik dan nog eerst, door

Gods genade, mocht toegebracht worden tot het Rijk van zijn Heer, dan zou ik Hem altoos eren en liefhebben.

Het behaagde inmiddels de Heere, om hem met kracht te doen prediken over Zacheüs, welke klein van persoon was, maar tevens belang stelde in Jezus, en in een boom klom om Hem te zien. Jezus zijn ogen opheffende, zei: *"Zacheüs kom af, ik moet middagmaal bij u houden."* Zacheüs was niet weerspannig, maar haastte zich op de roepstem van Jezus.
Ik was zo nieuwsgierig wat de predikant verder van Jezus zou zeggen, dat ik mij oprichtte en over aller hoofden heen keek. Door een en ander werd ik bepaald hoe Zacheüs door één roepstem dadelijk gehoorzaamde, maar ik, die zo veel roepstemmen, vermaningen en waarschuwingen van vele predikanten en Godvruchtigen in de wind had geslagen. Intussen verzwaarde mijn pak zodanig, dat ik wegsmolt in tranen, welke ik, zo veel mij mogelijk was, voor de mensen verborg. Verder ging de leraar tot de toepassing over. Zijn eerste woorden die ik verstond waren deze: *"Zondaars en zondaressen, Jezus roept u allen toe, hoe zwaar gij gezondigd hebt, al had gij de zonden van de gehele wereld op u geladen, Jezus bloed reinigt u van alle zonden"*. Dit was mij tot troost en bemoediging. Nu zou ik op het woord van Jezus' knecht vrijmoedig verklaren, met de hand op de Bijbel, dat hij van Jezus gezonden was, om in de Naam van Hem, zondaars van de weg naar de hel terug te roepen en de weg naar de Hemel aan te wijzen.

Thuiskomende zou ik naar mijn zolder gaan, om in het verborgen mijn gemoed uit te storten. Ik was in duizend angsten, allerlei gedachten kwamen in mijn ziel op; dán zou ik verscheurd worden, als ik op mijn knieën knielde; dán zou ik het staande doen, maar werd weer afgetrokken, omdat de mensen, die naast mij woonden, mij zouden horen en zien. Heengaan zonder iets te verrichten, bezwaarde mijn gemoed al weer.
Diezelfde nacht lag ik op mijn bed, en droomde dat de duivel zijn klauwen om mijn hals sloeg, en mij zo van mijn bed scheurde. Ik schreeuwde, en mijn mond riep luidkeels tot God om hulp. De duivel verliet mij op staande voet, maar ik lag te rillen op mijn bed. 's Maandags daarna begaf ik mij in het open veld, in het eenzame, en stortte mijn hart uit voor God wegens het gehoorde woord. Ik riep uit met bittere tranen: "*O God, wees mij zondaar genadig*. Ik gevoel de grootheid van mijn bedreven kwaad, ik moet U rechtvaardig billijken, dat gij mij voor eeuwig verwerpt van Uw aangezicht, ik heb Uw straf rechtvaardig verdiend. Maar, o, God! Ik heb Uw woord gelezen, dat Gij een genadetroon opgericht hebt in Uw Zoon Jezus Christus, en dat Gij geen lust hebt in de dood van zondaars, maar dat zij zich bekeren. *O God!*, riep ik uit, *bekeert mij, zo zal ik bekeerd zijn.*"
Deze dag was voor mijn ziel een dag van blijdschap. Ik wist niet waar die blijdschap uit voortkwam. De volgende dag moest ik volgens mijn praktijk naar de Hitsert. Onderweg was ik al weer bedroefd over mijn zonden, en dat ik zo vele jaren mijn lusten en begeerlijkheid van de zonden opgevolgd had. Ik mocht het gevoel van de zonden ondervinden, en de wens kwam in mijn ziel op, dat God mij toch genadig mocht wezen. Ik riep uit: *"Och, was Jezus nog op aarde!"* Och, dat dit liefde-woord tot mij mocht gesproken worden, als tot die grote zondares: *"Dochter, zijt welgemoed, uw zonden zijn u vergeven"*. O, wat zou ik van vreugde opspringen! O, wat zou ik Jezus liefhebben!
In overdenking voortgaande zag ik een gezicht en afbeelding, even alsof ik op Golgotha Jezus met uitgestrekte armen zag hangen. Mijn ziel werd week van droefheid over de lijdende Jezus. Al Zijn smarten waren door mijn zonden Hem

aangedaan en door de nakomelingen van Adam. Daar was ik nu op Golgotha, hier moest ik nu van mijn pak van de zonden verlost worden. Op dat ogenblik was dit gezicht voor mijn ogen verdwenen. Het was mij toen zo wonderlijk, dat ik die aandoeningen niet kan beschrijven. Ik was zó licht geworden, alsof ik geen vlees en benen had en of mijn lichaam verdwenen was: *ik was mijn zwaar pak kwijt.* Ik ging zo verblijd, als ik nog ooit ondervonden had, naar mijn woning, met de woorden van Psalm 119:

Leer mij, o Heer' de weg door u bepaald,
Dan zal ik dien, ten einde toe, bewaren.

Deze en dergelijke woorden herhaalde ik meer dan duizendmaal. Thuis zijnde, overdacht ik ernstig, wat mij dezen dag ontmoet was.

De volgende dag weer op reis zijnde, overdacht ik onder het wandelen, wat ik de vorige dag ervaren had. Hierover peinzende, was het even of tot mij gezegd werd: *"als gij zo voort blijft leven, wordt gij zeker onwijs, en dan loopt gij als een dwaas door het land".* Dit was weer een dodelijke slag voor mij. Ik kon mij bijna niet bewegen. Dit was weer een list van de duivel. Toen werd er weer een sterk woord in mijn mond en hart gelegd; namelijk, er staat geschreven: *"Die om Jezus wil sterven, zal leven, al ware hij ook gestorven."* Ik werd op dit dierbaar woord zó versterkt, alsof ik dood geweest was en een nieuw leven ontvangen had.

Ik wandelde mijn weg met vrolijkheid en blijdschap. Dan, deze blijdschap verminderde, ik raakte in benauwdheid over een grote hond, die aan de dijk zat, de duivel blaasde mij in dat die hond mij zou verscheuren, dus was het voorgaande woord weer verdwenen. Maar de getrouwe God, die de zwakheid zijner schepselen kent, stortte een woord uit de profeet Daniël in mijn hart: *"Die alle machten regeert, heeft Daniël uit de mond van de leeuwen verlost, en is machtig u voor die hond te bewaren."* Dit ondervond ik, want voorbijgaande, ging de hond weg. Ik dankte God, dat hij mij weer tweemaal door zijn woord versterkt had. Voortgaande, riep ik uit: *"O genadige God! Laat mij Uw hulp en bijstand nimmer vergeten."*

Thuis zijnde, ging ik eens overwegen, wat mij dezen dag wedervaren was. Het vertrouwen op het woord Gods werd weer voor mij een fabel, ik had dit alles zo maar gedacht, en zo werd ik afgeleid van Gods trouw, door ongeloof en bijgeloof. Ik zat 's avonds om tien uur nog op mijn stoel, met bittere droefheid over Gods trouw, en dat ik nu weer wantrouwde aan Zijn Almacht. Ik overdacht, hoe dat Jezus voor de zondaar in de wereld gekomen was, om de gebondenen uit de macht des duivels te verlossen; ik wenste dat ik ook eens door Jezus uit de macht des Satans mocht verlost worden. Dit wensen en bidden ging met zulk een gevoel gepaard, dat dit mij onmogelijk was uit te schrijven. Ik gevoelde geen lust en verlangen om naar bed te gaan. Ik was geboeid aan mijn stoel. Ik kon mij niet oprichten om naar bed te gaan. In eens kreeg ik zulk een geweldige benauwdheid dat het klamme zweet mij uitbrak. Er kwam een stem als een donderslag tot mij, dat ik niet anders dacht, als ogenblikkelijk te sterven. Er werd met een donderende stem tot mij gezegd: *"Slaat uw armen om de hoornen van het altaar, zo moet Ik uw ziel rukken uit de macht des Satans."*
Wat ik die nacht ondervond zou niemand geloven, als die het aan ziel en lichaam ondervonden heeft. Het was voor mij even of ziel en lichaam van elkander getrokken werden. Jezus trok naar boven, de duivel naar beneden. Jezus overwon, en de Satan moest loslaten, zo moest ik dan het eigendom van Jezus zijn. Die nacht met Jezus hulp doorgebracht hebbende, wilde ik mij naar een vriend begeven, van welke ik geloofde,

dat hij God vreesde, en die zou dit ook wel ondervonden hebben, en zou mij wel enig onderricht geven. Maar die man was onbekend met zulke bevindingen, dit bedroefde mij. Ik besloot om mij bij Ds. Ressler te vervoegen, die zou mij daar wel iets van zeggen. Die leraar hield veelal zijn verblijf in een koepel. Ik ging dan met verlangen om bemoediging; ik wilde achter een paal omklimmen, om niet door iemand gezien te worden; dan, er viel weer een krachtig woord in mijn hart: *"Niemand zal zijn broeder verlossen, dan Ik."* Beschaamd over mijn voornemen, trad ik haastig weer terug naar huis, en ging vrolijk aan mijn arbeid. Onder mijn werk kwam mij gedurig voor de aandacht: *"Jezus, mijn Verlosser, mijn Broeder."* Onder deze overdenking, smolt ik in mijn nietigheid weg. *"O, God!"* Riep ik in mijn hart uit, "wat heeft U bewogen, om naar een doemeling, als ik ben, om te zien, dat ik het toch nooit vergeten mag, dat ik verlost ben uit de macht des satans."

De volgende nacht mocht ik mij en de mijnen bij de Heere aanbevelen, en sliep gerust op mijne legerstede. In de morgenstond mocht ik de Heere danken voor Zijn trouw en goedheid aan ons bewezen. Ik bad de Heere, dat Hij mij deze dag mocht bewaren en beveiligen voor verleiding, en dat ik met een heilige gezindheid mocht werkzaam zijn. Ik verlangde naar het eenzame, om met mijn Verlosser verenigd te zijn. Mijn zielewens was zeer sterk, om mijn Verlosser in gevoel, en oprechtheid des harten te kennen. Ik begaf mij die dag in het eenzame veld, onder een ernstig verlangen en bidden tot God. Ik verwonderde mij, wegens de invloed, welke ik kreeg om te bidden. Ik gevoelde dat ik mijn Verlosser moest leren kennen als mijn Borg en Voorspraak bij de Vader. Ik mocht aanhoudend smeken om de Heere Jezus ook als Borg en Voorspraak te eerbiedigen. Ik stortte een vloed van tranen van zielsverlangen. De Heere hoorde mijn smekingen en mijn zuchten. Ik stond nu in het eenzame veld en gemeenzaam met God. Ik hoorde een stem van de rechterhand Gods: ***"Vader, Ik heb alles voor hem voldaan, laat deze Samaritaan voor Mijn voeten neervallen."*** Ik stond zeer verslagen over deze woorden. Ik zou dadelijk voor Gods aangezicht neergevallen zijn, maar mensenvrees hield weer de overhand, en ogenblikkelijk stond ik weer in de duisternis. Dan, ik riep tot God met luide stem: *"O God! Indien Gij Uw liefde van mij wegneemt, neemt dan mijn ziel ook weg, dat ik sterf."*
Het behaagde de Heere mij weder te verhoren en mij biddenskracht te verlenen. Ik deed een belofte aan de Heere; als ik nog eens de vorige stem mocht horen, dat ik met dankbare erkentenis op mijn knieën voor God zou neerbuigen, al waren er duizend mensen bij tegenwoordig. Het behaagde God, dat ik voor de tweede maal dezelfde stem hoorde: *"Vader, Ik heb alles voor hem voldaan."* Ik werd dadelijk zo gewillig gemaakt, dat alle vrees en schaamte van mij wegging. Ik boog mijn knieën met zulke kleinheid en van mijzelf, en met zo'n dankbaarheid, dat mij onmogelijk is uit te schrijven. Was het in mijn macht geweest, ik had hier een gedenkteken opgericht. Ik volbracht mijn reis met de grootste blijdschap, en was zeer spoedig thuis. Ik genoot een blijdschap, welke nooit iemand op aarde kan genieten. Er wordt mij met een hoorbare stem gevraagd: *"of ik nu voor de gehele wereld zou belijden, dat Jezus Christus de Zoon van God is?"* Ik antwoordde met een heilig voornemen des harten: *"Ja, Heere!"* Van ganser harte, van ganser ziel en alle krachten.

Nu moest ik belijdenis doen van mijn Christelijk geloof voor God en de gemeente. Eer ik nog thuis was, zou ik bij een vrouw aangaan, welke ook in de overtuiging verkeerde, van haar ellendige staat, om te vragen of de Dominee nog leerlingen hield. Dan, zodra ik de deur zou openen, werd ik, en wel zó sterk, door de verzoeker misleid, dat ik met haast de deur verliet. Ik was nog even een weinig voortgegaan, of ik werd

bepaald bij de verloochening van Petrus. Petrus verloochende zijn goede Meester, en was zeer bedroefd; maar ik gevoelde mijn droefheid ook. God kende mijn zielsdroefheid; maar de Heere liet mij niet van droefheid kwijnen. Ik kwam in een gelovige overdenking over Johannes de Doper: *"Zo er niet van de hemel tot mij gesproken was, dan was hij nimmer de voorloper van Jezus geweest."* Ik werd zo opgewekt en gelovig gemaakt, al had ik nu moeten sterven; ik was bereid. Onuitsprekelijke blijdschap gevoelde ik in mijn ziel.

Daarop kwam ik bij mijn vrouw en kinderen. Ik was zo vervuld van zielsvreugd dat ik tot haar zei: *"roep je kinderen; maar dit kun je met zo'n teer moederhart niet doen als Jezus voor mij Zijn Vader aansprak.* Ik zal het in eeuwigheid niet vergeten.
Nu moest mijn belofte vervuld worden, om Jezus te belijden. 's Morgens ging ik naar Klaas Schelling, waar de Dominee zijn studeerkamer had, in een buitenkoepel. Ik vroeg Schelling of hij niet wist of de Dominee nog leerlingen hield. Hij zei, of de winter daar niet lang genoeg toe geweest was, en dat ik mijn tijd verzuimd had. Ik wist hier weinig tegen in te brengen. Ik hield mijzelf zo bedekt, als ik maar immer kon, evenwel ontroerde mijn hart en de tranen rolden uit mijn ogen. *"Ik geloof Bijltje"*, zei hij, *"dat er bij u iets is omgegaan?"*
Toen kon ik niet langer zwijgen van Jezus, wat de Zoon Gods aan mij gedaan had, en ik hem beloofd had. Schelling verheugde zich grotelijks, maar zei: *"wees bedachtzaam, want als de duivel uitgevaren is uit een huis, en hij keert weer terug, en vind dat huis niet met bezemen bezet, dan maakt hij het nog veel erger dan tevoren."*
Dan, ik werd op dit ogenblik zo vol van vertrouwen op Jezus gemaakt, dat ik zei, *dat ik even als een vriend tot een vriend ook tot Jezus kon naderen. Jezus, Gods Zoon heeft het Anker van de Zaligheid in mijn ziel vastgehecht, dat kan, noch zal geen wereld of duivel verbreken, want ik heb mij voor eeuwig aan Jezus overgegeven.* Waarop hij mij een kostelijk boek present gaf, vol gebeden en dankzeggingen, om mij daar in te oefenen, en zei mij tevens dat de Dominee nog tweemaal leerlingen hield, welke aangenomen moesten worden tot lidmaten.

Intussen had Schelling het Ds. Ressler spoedig verwittigd, het grote wonder aan mij geschied. De dag daarna kwam de Dominee al naar mij toe, en toetste mij over enige kenmerken van de bevindingen. Waarop ik hem met tranen van blijdschap stamelende verhaalde, hoe ik Jezus had mogen leren kennen als Borg en Middelaar en dat ik Jezus zou verheerlijken als de Zoon des Levendigen Gods. Waarop hij mij de hand gaf, en geluk wenste, als een broeder in Christus, en gaf mij een zegen in de naam des Heeren, die de Hemel en de Aarde geschapen heeft. Hij verheugde zich in zijn ziel, toen hij mocht horen, dat de Heere hem als een middel in Zijn Hand had mogen gebruiken, om mij de weg der zaligheid aan te wijzen. Deze Godzalige leraar ging toen met blijdschap naar zijn woning terug.

's Namiddags kwam de brave leraar Lalleman bij mij, met oprechte zielsblijdschap en vroeg mij, onder wiens dienst ik staande gebleven was. Ik betuigde in waarheid dat zij beide middelen in Gods hand waren geweest, om mij van het hellepad af te trekken, en de weg naar de hemel aan te wijzen. Deze brave man verheugde zich ook grotelijks over de liefde Gods; waarop hij mij een oprechte zegenwens gaf, die tot in de eeuwigheid voor mij duurzaam zal blijven.
Dit was de man, die mij als lid van Christus' kerk en de Gemeente moest aannemen. Beide leraars waren maar even weg, of de verleider van de zielen kwam mij ook bezoeken, met ingeving: nu zullen vele mensen u ook al voor een Dominee's-man

houden, Bijltje wil ook al fijn worden. Dadelijk daarop kwam een wereldse man bij mij, die mij de volgende woorden dadelijk spottend toeduwde: *"Wil jij ook al fijn worden?"* Ik antwoordde hem als een held: "ik wens dat God mij zo fijn zal maken, als het fijnste goud van Assur." [= Ofir] Hij ging, zonder een woord meer te spreken, heen, en ook zijn heer, zo was ik ze beide kwijt. De Dominee was daar achter gekomen, welke hem in persoon niet aansprak; maar zondags daarna, op de leerstoel, wist ds. Ressler zulke lasteraars met grondige woorden te waarschuwen, uit Gods onfeilbaar Woord, om hen niet te verhinderen, die tot Jezus komen, met te zeggen: *wilt gij ook al fijn worden?* Nimmer stonden zij meer op tegen Jezus, dan met zulke lasterwoorden. De man heeft intussen nooit meer zulke lasterwoorden tegen mij gesproken.
Ik nam toe in kennis bij God en Jezus. Ik had vervolgens tweemaal mijn lessen opgezegd; 's weeks daaraan moest ik aangenomen worden. De Goddelijke liefde mocht ik aan mijn ziel ondervinden. Mijn ziel werd met Goddelijk licht overtroffen, dat ik de Heere Jezus met Zijn Apostelen het Avondmaal zag uitdelen. Dit mocht ik zo klaar zien met geloofsogen, als men elkander met onze lichaamsogen aanschouwen kan. Onder al deze vertroostingen zong ik met mijn hart de 133e Psalm:

Ai, ziet, hoe goed, hoe lieflijk is dat zonen,
van 't zelfde huis als broeders samenwonen,
daar 't liefdevuur niet wordt verdoofd, enz.

Ik was opgetogen van blijdschap. O, dat was eens vreugde en blijdschap voor mijn ziel! Ik boog mijn knieën in het eenzame voor God, want ik werd verwaardigd om Gode dankbaarheid te bewijzen voor de weldaden, aan een zondaar als ik, betoond. Ik werd opgetogen, wegens de woorden, welke uit mijn mond vloeiden.

Ik was intussen weer met wantrouwen bezield, dat ik al deze weldadigheden Gods weer zou verbeuren. Intussen werd ik zo aangevuurd, dat ik met zuchten en smeken tot God begeerde, dat de Heere Jezus toch altijd bij mij zou blijven in mijn neerliggen en opstaan, in mijn gaan en in al mijn verrichtingen. Met deze zuivere zielsbegeerte mocht ik de gehele nacht worstelen, ik had geen andere gedachten dan Jezus' nabijheid.
Ik mocht met Abraham uitroepen: *"Heere; ik zal U niet loslaten, voordat ik een zegen van U ontvangen heb."* Ik ondervond Gods genadige verhoring. Ik ondervond dat God een Waarmaker is van Zijn beloften; want de Heere verhoort allen, die in waarheid tot Hem roepen. In de duistere ochtendstond daalde de liefde Gods neer in mijn ziel: *"Ik zal bij u zijn in uw uitgaan en ingaan, van nu aan zult gij gezegend zijn tot in eeuwigheid."* Met tranen in mijn ogen en met een gevoelige ziel riep ik*: Heere, het is te groot.* Voor de tweedemaal sprak de Heere: *het is mij niet te groot of te veel, het moet u niet te groot zijn om aan te nemen.* Mijn ziel smolt weg van aandoening; de tranen vloeiden uit onze ogen, wegens de neerbuigende liefde Gods aan mij over Gods grote weldaden, aan zulk een grote onwaardige bewezen. Nog eens, riep ik uit: *"onuitsprekelijke liefde Gods."*

Nu naderde de tijd, om voor Pasen aangenomen te worden. Wij werden met ons beiden, op grond van de Bijbel ondervraagd.
De eerste vraag van de leraars, aan mij was: *"of ik nu in waarheid, en met geheel mijn hart, kon geloven dat Jezus de enige Zoon des Vaders, en Hij de Zaligmaker van zondaars is?"*

"Ja, dominee," antwoordde ik, met gevoelige eerbied, *"dat woord neem ik niet aan als een mensen woord, maar als het Woord van de Levendige God."*
De tweede vraag was: *"of ik ook kon geloven, op grond van de Bijbel, dat Jezus was de Christus, de Zoon des levendigen Gods?"*
Ik werd opgewekt bij deze vraag, en antwoordde: *"dat ik Jezus alzo had aangenomen met geheel mijn hart, met geheel mijn ziel, en al mijn krachten, en ook tot grootmaking van Zijn Naam te leven op de aarde."*
De derde vraag was deze: *"of Jezus ook moest zijn, Borg en Middelaar bij God Zijn Vader, voor zondaars?"*
"O ja," antwoordde ik, met gevoel: *"Buiten deze Jezus, Borg en Middelaar, kan niemand voor God gerechtvaardigd worden, daar moet ik Jezus alleen de lof en aanbidding voor toebrengen, en vooral de dankzegging, dat deze drie vraagstukken aan mijn ziel geheiligd zijn, dat de Heere Jezus, Borg en Voorspraak is en moet zijn, dat heb ik met geloofs-oren en een gelovig hart mogen ondervinden. Dat gelovige gevoel bracht mij bij de stem, die Paulus hoorde, op de weg van Damascus."*
Waarop de dominee een zegen deed, met zulke hartelijkheid, dat onze zielen als het ware met de Geest Gods werden aangedaan, de tranen vloeiden uit onze ogen, over Gods grote weldaden, aan zulke grote zondaars bewezen.

Nu werd ik uitgenodigd om s'zondagsavonds met Gods lieve kinderen op het gezelschap bij ds. Ressler te gaan. Toen ik met de broeders meeging, en zij aan de bel trokken, werd ik met duizend vrezen aangedaan. Ik zou bijna gevlucht zijn, maar ik werd zó bemoedigd door de broeders, dat ik binnenging, al kon ik geen woord spreken. Ik begon te huilen van blijdschap, over het Goddelijk liefdegevoel, dat ik daar hoorde uit de monden van Gods vrijgekochte volk. De dominee wilde dat ik eens zou vertellen wat grote dingen God aan mijn ziel gedaan had. Maar het was mij onmogelijk op dit ogenblik iets te zeggen, ik begon hardop te huilen.
Er was een oude Godvruchtige vrouw aanwezig, die vanaf haar kinderjaren op de weg naar de hemel gewandeld had, die mij door haar hartelijk spreken opwekte: *"O, mijn kind"*, zei zij, *"dat huilen zal eens in lachen veranderen, je zult een luchtig christen worden"*. (Deze oude moeder in de Heere was 72 jaar)
Daarop brak mijn hart open en moest ik gaan vertellen wat de Heere aan mijn ziel gedaan had. Indien ik Gods onuitsprekelijke liefde, aan mij bewezen, verzweeg, dan was ik ontrouw aan mijn belofte. Ik moest tot roem van Gods onuitsprekelijke genade hen vertellen, hoe ik tot de Heere Jezus als Borg en Voorspraak bij de Vader had mogen intreden. *"Vader, Ik heb alles voor hem voldaan, laat deze kleine Samaritaan voor Mijn voeten neervallen"*. Ik mocht haar tot grootmaking en tot verheerlijking van Gods Naam vertellen, hoe ik gevoelig gevraagd werd, of ik voor de gehele wereld zou belijden, dat Jezus Christus de Zoon des levenden Gods was. Hoe ik met een gevoelige ziel kon zeggen: *"Ja, Heere Jezus, van ganser harte, van ganser ziel en met alle krachten"*. Al de broeders en zusters zaten met verheugde zielen te luisteren. Na het eindigen van mijn stamelend spreken, juichte Gods rechtvaardig volk van blijdschap over de onveranderlijke trouw van God en onbegrijpelijke zondaarsliefde. Het was voor mij die avond even of ik bij Jezus in de Hemel was. Voordat wij weggingen werd onze bijeenkomst met gebed en dankzegging tot God besloten.

Ik mocht die avond mijn knieën voor de Heere neerbuigen en met een gevoelig hart de Heere danken voor Zijn goedheid en grote liefde aan mij bewezen. Ik ging naar bed en sliep zeer gerust. En in mijn slaap zong ik het eerste vers uit de 42e Psalm: *"'t Hijgend hert der jacht ontkomen"*. Terwijl ik zong, verscheen de Satan voor mij en grijnsde

even of hij mij wilde verscheuren. Ik was zó ontroerd dat mijn vrouw verschrok. Maar de liefde van Jezus was mij nabij met deze woorden: *"Ik heb voor u gebeden; de Satan zou u gezift hebben als de tarwe",* waarop ik het 2e vers vervolgde met mijn hart. Hoe groot de ontroering was, nog uitnemender was de blijdschap, welke ik door Jezus nabijheid gevoelde. Nu voelde ik weer, dat Jezus de duivel overwonnen had. Ik was zo ingenomen met de Heere Jezus, dat ik niet anders wilde dan te vertellen wat God, om Zijn lieve Zoons wil, aan mij snood zondaar, gedaan heeft.

Op een keer las ik: *"Wie vader, moeder, broeder, zuster of kinderen liefheeft boven mij, kan mijn discipel niet zijn."* Nu was de Goddelijke Jezus mij zo dierbaar, dat ik bijna mijn vrouw en kinderen zou verlaten hebben. Maar de Heere wist in Zijn wijze Voorzienigheid mij te bepalen door een liefelijke inblazing des Geestes, dat ik mijn vrouw en kinderen niet mocht verlaten, maar dat ik Jezus waardiger moest schatten dan dezen. Ik betuigde in waarheid, dat al het goud van de wereld mij niet dierbaarder was dan Jezus. Ik zou graag mijn leven willen opofferen voor de Naam en zaak van Jezus mijn Verlosser, want de liefde en gevoelige nabijheid van Jezus was sterker dan de dood.

Het gebeurde eens dat ik aan een zware arbeid was en hoorde een hemels gezang, zodat ik mijn hamer neerlegde en naar buiten liep en met verwondering naar de hemel keek. Ik had nooit zulk een gezang en hemelse Melodie gehoord. Mijn ziel smolt weg van vreugde en aanbidding. Ik wenste nu maar ontbonden te zijn, en in de hemel opgenomen te worden. Ik dacht: nu kan ik het op deze zondige wereld niet langer uithouden.
Maar de Heere liet mij zien dat ik hier eerst Gods raad moest uitdienen. Ik moest nog door doornen en distels, door bezaaide en onbezaaide wegen, en zo onder de roede doorgaan, en alzo gebracht onder de band des Verbonds.

De volgende dag moest ik weer op pad, vanwege mijn beroep. Ik zat op een oud paard en niet fraai van aanzien. Dadelijk kwam in mijn hart op dat de mensen de gek met mij zouden steken. Toen werd ik aan het volgende herinnerd *"zou een discipel meer waardigheid genieten dan zijn Meester, Welke op een ezel de stad Jeruzalem inreed?"* Een eindje verder kwam ik bij een doornbos. Er ging een aangename reuk uit dezelve op, waarbij de Heere mij liet zien: *"het is de aangenaamste reuk van de bloesem van de bomen, maar zijn vrucht is wrang en bitter. Zo is het met de zonden ook, hoe aangenaam en stralend zij zich voordoen, haar nasmaak is wrang en bitter, vooral na dit leven."* Dit was voor mij gewichtig en moest ik opmerken. Ik zei met mijn hart: *"Looft de Heere mijn ziel, en vergeet geen van Gods weldaden aan mij bewezen."* Ik was zo verblijd over die kennis die ik van God mocht ontvangen, dat ik bij aanvang mocht toenemen in de kennis en nabijheid van de Heere Jezus.

Intussen begon mijn kruis en tegenspoed. Ik werd op een listige en onrechtvaardige wijs beschuldigd, waar ik niet van tussen kon. Ik moest mij voor de alwetende God stellen, en Hem aanroepen als een getuige van mijn onschuld. Ik kon het met zulke vrijmoedigheid doen, om dat ik al te zeer bewust was van mijn onschuld, en dus onschuldig veroordeeld werd, maar het deed mijn ziel leed en smart. Het was voor mij zulk een zieltreffende droefheid, dat het mij zo liefdeloos maakte, dat ik verminderde in het bidden en danken, want deze verzoeking was dagelijks in mijn huis. Ik mocht vaak in mijn eenzame weg zeggen: *"Heere Jezus, dat ik zo veel moet lijden van degenen waar ik brood voor winnen moet, die mij moesten liefhebben, is ondragelijk.*

Want zij kwellen mijn ziel dag en nacht, zonder ophouden. O, lieve Jezus, was het om Uw Naam en zaak, ik zou het geduldig dragen, al moest ik de dood ondergaan. Maar nu kan ik het niet uitstaan, en als ik niet door Uw Goddelijke genade terug gehouden werd, zou ik mij te buiten gaan." Deze belijdenis deed ik voor de Heere met zuchten en tranen. Ik zei: *"Lieve Jezus, bewaar mij toch onder Uw macht en geef mij niet over aan de zwakheid van mijn bedorven vlees, want ik voel nu de boosheid van mijn bedorven vlees en hart weer herleeft. Ik dacht dat ik nu zonder te zondigen zou leven, een heilig leven, altijd tot verheerlijking van Uw Naam, tot heil en zegen voor mijn huisgezin en tot opwekking en zegen voor mijn medemens. Maar, Heere Jezus, zet toch altijd de wacht voor de deur van mijn lippen, opdat ik geen kwaad spreke. Bewaar toch mijn handen, opdat ik geen wraak oefen."* Terwijl ik deze belijdenis aan mijn lieve Jezus deed, kwamen de volgende krachtige woorden in mijn gemoed: *"Mij komt de wraak toe, ik zal het vergelden."* Dit woord drong diep in mijn hart, en het deed mij tot God bidden: *"Heere, treed toch niet in het gericht met mij, want niemand kan voor Uw aangezicht bestaan. Maar, o God, stort de Geest der overtuiging, de Geest van de waarachtige bekering in zulke dwalende zielen uit. O, dan zullen zij tot nadenken komen, want zonder Uw krachtige genade en de invloeden van Uw Geest is de mens onwillig en ook geheel onmachtig om gehoor te geven aan vermaningen, waarschuwingen of opwekkingen".* Ik mocht voor de Alwetende God betuigen, dat het mijn lust en zielsbegeerte was met geheel mijn huis de Heere te dienen en te vrezen en Zijn deugden in volmaaktheid te verheerlijken. De Heere, mijn God, doet wat Hem behaagt, en niemand mag zeggen, wat doet gij? Hij is God, Hij alleen.

Het gebeurde op een keer dat ik zeer bedroefd van geest was, dat ik mijn droefheid niet wist te verbergen. Dit kwam doordat ik de nabijheid van mijn lieve Jezus zo niet voelde, en ik besloot dat ik zelf de oorzaak daarvan was. Ik ging na waarin ik de Heere reden gegeven had dat ik Zijn liefde zo miste, en dit mocht ik door Geestes licht ontdekken. Dit deed mij met een boetvaardig hart voor God belijdenis doen van mijn heimelijke zonden. Dit duurde vele dagen, onder klagen en hartelijk zuchten, maar op des Heeren tijd weet Hij Zijn volk weer te vertroosten. Er kwam een tekstwoord in mijn hart, met innerlijk gevoel, namelijk: *"Gij hebt een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de Rechtvaardige, en Hij is een verzoening voor uw zonden"*. Ik sprong in mijn ziel op van vreugde in God, mijn Zaligmaker. Mijn droefheid verdween. Ik dacht toen niet aan mijn kruis en mijn huis, maar ik beloofde de Heere beter op de wacht te staan en toe te zien.
Maar ach, ik kende mijn zwakheid niet, ik kende nog mijn zielsvijanden niet, want ik dacht dat ik nu sterk genoeg was om mijzelf voor afleiding te bewaren. Maar er begon weer een andere zonde op te rijzen en dit was vanwege de voorspoed van mijn buurman. Want hij genoot alles, zo dacht ik, wat men op aarde begeren kan. Zijn huisgezin was vol vrolijkheid en ik moest met tegenspoed kampen, door aanhoudende ziekte van vrouw en kinderen. Maar de goedertieren en weldadige God weet best wat Zijn kinderen nuttig is, beter dan zij dit weten. Ik mocht door des Heeren genade gevoelig ondervinden, dat Hij doet al wat Hem behaagt. En Hij deed mij ondervinden, dat Hij kastijdt die Hij wil en verhardt dien Hij wil. *O God,* mocht ik zeggen, *leer mij de hand op de mond leggen, en voor U de Heere zwijgen en met mijn ganse hart u billijken, en zeggen: Heere, God, doe wat goed is in Uw ogen!*

Het behaagde de Heere mijn vrouw met een zware inzinking en koorts te bezoeken, zodat er niets anders te wachten was als de dood. Ik mocht met tranen en gebeden naderen tot de troon van de genade met de woorden van de dierbare Verlosser: *Bid*

voor degenen die u geweld aandoen. Dit voorrecht mocht ik gevoelig doen, want ik werd hiertoe telkens opgewekt. Ik mocht het doen met en door de Geest van God, niettegenstaande zij mij een grote hinderpaal tot het goede was, en al het kruis, welke ik van haar moest ondervinden. Inmiddels verhoorde de Heere mijn smekingen en vervulde mijn wens. Het gebeurde eens op een nacht, toen ik bij haar waakte, dat ik de Heere met een ernstige zielsbegeerte smeekte, dat het Hem mocht behagen mijn vrouw en kinderen een hartveranderende genade tegeven. Ik beveelde ze in de handen van de Heere Jezus met een innerlijke liefde. Op datzelfde moment ondervond ik de Waarheid van Gods Woord: *"De duivel gaat rond als een brullende leeuw, zoekende wie hij mocht verslinden."* En ogenblikkelijk stond hij voor mij. Maar Jezus versterkte mij in geloof en vertrouwen. De verzoeker week voor een ogenblik van mij, terwijl ik met dankzegging tot de Heere naderde. Ogenblikkelijk daarop was het of er wel duizend duivels voor mijn glazen zweefden, welke schuimden van kwaadheid. Toen kwam er dadelijk een stem: *sluit de deur uws harten en bidt*, en de verzoekers weken terstond voor het gebed. Mijn ziel verheugde zich in de Heere tot opspringen toe.
Toen mocht ik weer enige tijd met mijn Verlosser en Zaligmaker verenigd blijven. Ik kon weer vertellen wat God aan mijn ziel gedaan had tot roem van Zijn genade.

Na verloop van enige tijd kwam ik in een grote verzoeking. Ik had met al mijn macht en kracht, zo veel ik kon, er tegen gestreden, doch door Delila's woorden en zoete vleiïngen, die dag en nacht duurden, werd ik overwonnen om mijn vrouw te vertellen, de zonden waaraan ik mij van mijn jeugd tot heden toe had schuldig gemaakt. En of ik mijn vrouw al toeriep: *"Lieve vrouw, het zal u tot geen verschoning zijn, en wat zal u dat baten, ik heb ze voor God beleden en Hij heeft ze mij vergeven om de verdiensten van Zijn lieve Zoon."* Maar het kon niet baten, zij liet niet af. Ik moest hiertoe overgaan, echter onder een bevestiging van nimmer iets te verwijten. Met welk een smart dit verhaal gepaard ging, is mij onmogelijk te beschrijven. Nimmer had ik gedacht dat dit voor mij zulke rampzalige gevolgen zou gehad hebben. Deze list van mijn vrouw was van gevolg, dat, zo het de Almachtige God niet verhoedt naar Zijn wijze schikking, het mij een kruis veroorzaken zal, zo lang als ik nog op de wereld verkeren zal. Wat had ik anders kunnen doen dan mijn vrouw voor de troon van de genade op te dragen en haar herstel af te smeken, en daar de Heere mijn gebeden verhoorde en ze mij liet behouden, niettegenstaande ik met haar gebreken geduld moest oefenen. Wat moest ik doen, dan mijn kruis gewillig Jezus achterna te dragen? Mijzelf kon ik niet helpen, zo min met kwaadheid als met verwensingen, of van anderen vertroost te worden. O, hoe menigmaal heb ik mijn hart met zuchten en tranen in het eenzame uitgestort, en op andere geschikte plaatsen.

Het gebeurde eens dat ik mijn smarten niet langer dragen kon, ik dacht dat ik nog eenmaal omkomen zou. In die grote nood nam ik de toevlucht tot mijn Verlosser, met pleiting op Zijn beloften, dat Hij vertroost allen die in oprechtheid tot Hem hun toevlucht nemen. Ik stortte mijn ganse hart uit, er bleef niets voor Hem verborgen. Ik verliet mijn bidplaats zonder een vertroostend woord te ontvangen, tot ik de laatste stap op de grond zou doen. Wat gebeurt er dan? Daar komt mijn lieve Jezus met Zijn vertroostende toezegging. De woorden waren nog zoeter dan honing. De woorden Gods waren: *"Ik leef en gij zult leven"*. Ik voelde geen smarten meer, en achtte geen kruis, ik was vol vreugde en blijdschap. Ik onderzocht of dit woord wel in de Bijbel stond. Na lang zoeken trof ik het aan in Johannes 14, het laatste gedeelte van het 19de vers. *Nu,* dacht ik, *laat het worden wat het wil, mijn leven is in Christus verborgen.*

Ik vertelde Gods grote weldaden tot roem van Zijn genade, tot opbeuring, tot opwekking en tot bemoediging van treurige harten, zonder van enig kruis, smarten of lijden te spreken, hetwelk ik ook niet gevoelde. Ik genoot nu een geruime tijd het voorrecht dat ik leefde met een zachtmoedig hart en een onderworpen gemoedsneiging.

Het gebeurde eens op een tijd dal ik een eenzame weg bewandelde in de donkere avond. Ik was die gehele dag werkzaam geweest over de schepping van de natuur, ik beschouwde daarin Gods almacht, hoe alles geregeld is, en al wat leeft voedsel ontvangt, zelfs de kleinste bijzonderheden, welke in de schepping van de natuur aanwezig zijn, ontglipten mijn aandacht niet. Tot verheerlijking van Gods Majesteit zong ik de 19e Psalm:

"Het ruime hemelrond,
Verteld met blijden mond,
Gods eer en heerlijkheid,
De heldre lucht en "t zwerk,
Verkondigen zijn werk,
En prijzen Zijn beleid. enz."

Intussen naderde ik langzaam mijn woning, mijn ziel was overstelpt in de liefde Gods. O ja, eenzame liefdeweg! Het was al liefde en vertroosting welke ik ondervond, Jezus was voor mij alles wat ik wensen kon. Vooral troffen mij deze woorden: *"Komt gij gezegenden mijns Vaders, beërft het koninkrijk dat u bereid is van voor de grondlegging der wereld."* Ik boog mij toen in de duistere avond voor des Heeren aangezicht, met een verheugde ziel vol dankbaarheid. Toen ik mijn dankzegging geëindigd had, merkte ik dat er iemand achter mij stond, waarover ik zeer ontroerde, omdat ik niemand bespeurd had. Hij sprak mij aan met betraande ogen, en wenste dat hij ook zo eens in het eenzame mocht danken en bidden. Ik mocht die man die avond veel bestuur en raad geven. Dan, zodra hadden wij niet van elkander afscheid genomen, of de verzoeker was mij ook nabij, en rangschikte mij onder de geveinsden, met deze inblazing: 'zo doen nu de geveinsden, zij gaan op de hoeken van de straten om van de mensen gehoord en gezien te worden.' Waarover ik zeer bedroefd werd, hetwelk mij, inwendige smart veroorzaakte, omdat bij aanhoudendheid dezelfde inspraak van geveinsdheid bij mij plaats had. Ik kon niet berekenen dat er iets veinzerij bij mij plaats had. Ik wende mij tot God de Heere en mijn Zaligmaker, en nu moest ik ondervinden dat de droefheid naar God een onberouwelijke bekering werkt. Ik mocht in het vervolg geen zweem van veinzerij meer bij de mensen ondervinden, doch het bleef mijn bede tot God de Heere, dat Hij mij altijd bewaren zou voor veinzerij, maar dat ik altijd ongeveinsd met een oprecht hart mocht wandelen voor God de Heere, en een kinderlijke onderwerping. Ik wantrouwde altijd aan mijzelf; het deed mij altijd tot de Heere zuchten als ik voor Zijn aangezicht mocht naderen met gebed en dankzegging, dat dit niet uit sleur of gewoonte mocht geschieden, maar met een oprecht hart en een kinderlijke onderwerping, Gode zij dank dat ik daarbij mocht bepaald worden, bij aanvang en vernieuwing.

Het gebeurde eens op een nacht dat er een stem tot mijn ziel kwam: "Bereid uw huis want gij zult sterven!" Ik was, zo ik dacht, bereid om te sterven; ik verlangde om bij mijn dierbare Jezus te zijn, maar het kwam mij tevoren dat ik de raad van God nog niet uitgediend had. Ik bepeinsde of het soms niet was dat mijn vrouw bedoeld werd,

want ik geloofde zeker dat Gods woord zou geschieden, of een van mijn kinderen; hoe het zij, dit woord bleef mij gedurig bij. Intussen gold het toch iemand: mijn vrouws moeder was in mijn huis, als ik die aanzag, traanden mijn ogen. Het woord van God werkte krachtig in mijn ziel, ik sprak haar aan: *„Moeder,"* zei ik*, ik heb een boodschap van de Heere, zij is deze: "Bereid uw huis, want gij zult sterven."*
En van dit ogenblik was dit woord in mijn hart minder. Vier dagen daarna werd zij ziek en kreeg toen verval van levenskrachten welke zeer toenam. Ik werd opgewekt om haar de dood en eeuwigheid voor ogen te stellen, met zo'n liefde in Christus Jezus mijn Verlosser, zoals het gewicht van de zaak het vorderde, en dit deed ik bij aanhoudendheid.
Het gebeurde eens op een tijd, dat ik geëindigd had met bidden, doch de vijand der zielen was naast mij, welke zijn helse pijlen op een zo vreselijke wijze op mij losschoot, dat ik er van beefde, want de siddering trof mij hevig. *"Mijn God, riep ik uit, wat is dit, dat er zulke vloeken in mijn hart en mond zijn, o God, dit is toch tegen mijn wil!"* Ik nam op het ogenblik de toevlucht tot de troon van de genade, om vergiffenis af te smeken in het zoenbloed van mijn Verlosser. Ik smeekte tevens om ontdekkend licht indien het tot eer mocht zijn en mij tot zaligheid, en dat ik tegelijk door Geestes invloed mocht ontwaren, wat deze vurige pijlen des satans beduidde. Het behaagde de Heere ze mij te ontdekken. Na verloop van twee dagen had ik mij gewend voor het aangezicht Gods, in de Naam van Jezus in Zijn kracht, en op Zijn bevel evenals een die tussen twee vijanden invalt om ze van elkaar te scheiden, want mijn wapens waren veel sterker dan die van de satan, welke, niettegenstaande met sterke vloeken, in mijn gemoed werkte, toch moest afdeinzen. Ik beefde, maar hij kon de liefde Gods niet uitblussen. Ik stond pal in mijn God en Koning. Dit deed mij met innig gevoel tot God naderen en loofde de Heere, en prees Hem voor Zijn ondersteunende genade aan mij bewezen.

Intussen wekte de Heere mij op, om mijn aangetrouwde moeder te vermanen, en haar aan de lieve Jezus aan te bevelen en haar op te wekken om te bidden tot de Verlosser, van zondaars om genade. Waarop zij mij antwoordde: *"Ik kan niet bidden, maar als de Geest mij leert bidden, dan zal ik bidden."* Over dit gezegde was ik verslagen in mijn hart. En ogenblikkelijk werd haar leven afgesneden, zij stierf en ging de eeuwigheid in. Inmiddels waren de tranen welke ik stortte onder mijn gebed zó hartelijk en gevoelig, dat ik deze niet kon uitspreken noch beschrijven.

Na verloop van enige tijd mij op mijn rustbed bevindende, zag ik duidelijk in een gezicht in het noorden een draak, in de grote van een klein paard, met twee lamsoren en een driekante pijl in de mond, als een harpoen. Het scheen mij toe alsof hij snel voortdreef. Ik liep in de Geest naar een man toe welke ik geloofde dat hij Godvrezende was, en verzocht hem dat hij eens in haast zou uitzien naar dit gezicht en monster. Maar hij was zo traag om dit te beschouwen, dat toen hij zou kijken het verdwenen was voor hem.
Mijn geest was zo ontsteld dat ik het niet zeggen kan. Met een neergebogen hart smeekte ik de Heere dat het Hem geliefde te behagen mij het gezicht des draaks te openbaren. Het liep uit tot Gods eer en mijn zaligheid. Het behaagde Hem mij dit gezicht op de volgende wijs te openbaren: de duivel gaat om door de vier hoeken van de aarde om de mensen te verleiden. En dit gezicht geschiedde in die tijd toen de FRANSEN bijna over de gehele aarde verspreid waren. In die tijd werd de troon des satans opgericht in alle koninkrijken, ja zelfs in ons vaderland. Die het ter harte namen beweenden het met hete tranen, hoe de ongodsdienstigheid toenam. Mijn hart smolt

weg wegens de losbandigheid en lichtzinnigheid welke onder allerlei soorten mensen doorbrak, en ieder weldenkende was met afkeer bezield. Ik moest de Almachtige loven dat Hij mij inzicht gaf om die rampzalige zonden te verfoeien.

Nochtans ging ik niet geheel vrij van de *inwendige* verleiding waardoor mijn liefde tot de Verlosser verkoudde. De werktuigen welke daartoe aangespannen werden, daartoe was mijn zondig vlees volkomen bewilligd. Dus leefde ik een geruime tijd in een troosteloze toestand. Ik miste een lange tijd de trekkende liefde van Jezus, en het gemeenzaam leven met mijn Verlosser. Totdat ik inzicht kreeg over mijn geliefkoosde zonden en bepaald werd bij de brief van Johannes aan de zeven gemeenten te Sardis, *hoe ik mijn eerste liefde verlaten had.*
Ik ging eens overwegen in het eenzame hoe gemeenzaam ik met Jezus gewandeld had, hoe ik vertroost werd in mijn kruis, daar ik in verkeerd had, hoe menigmaal met de troostbeloften uit de Psalmen en uit het troostelijk Evangelie, hoe moeilijk het in mijn huisgezin ook was, hoe moeilijk mijn beroep ook mocht zijn. De uitstorting van des Heeren Geest in mijn ziel verzoetende alle smart. En dat gemeenzame leven moest ik nu missen. Daar was ik zelf de oorzaak van, zodat ik moest uitroepen met tranen van gevoel: o zonde! O monster! Wat maakt gij mij het pad om naar de hemel te wandelen moeilijk!

TOELICHTING.

Hiermede eindigt 's mans geschiedenis, met groot verlangen zien wij de verdere lotgevallen, hem weervaren, in geschrift, tegemoet. Intussen wensen wij van harte, dat als die man zijn moeilijke loopbaan aan deze zijde van het graf heeft afgelegd, dat hij dan moge aanlanden in die zalige gewesten, waar niemand meer over de verleiding van de satan of over de verdorvenheid des zondigen vlees zal behoeven te klagen, maar in eeuwigheid bij hun Verlosser en Zaligmaker Jezus Christus zullen verkeren en een zaligheid genieten, welke geen oor gehoord, geen oog gezien, en nog nimmer in 's mensen hart is opgekomen.

Indien ik enige aanmerkingen, maar vooral de lessen uit 's mans geschiedenis wilde bijbrengen, zouden er verscheiden bladen mede kunnen gevuld worden. Ik ga dit met stilzwijgen voorbij. Echter kan ik niet nalaten, om de hoofdzaak, welke wij tot dus ver uit 's mans geschiedenis vernamen, met een enkel woord te herinneren.

- Wij leren dat een zondaar, hoe groot ook, indien hij in ware boetvaardigheid zijn zonden belijdt, hij een Voorspraak hoeft bij de Vader, namelijk Jezus Christus de Rechtvaardige, en Hij is een Verzoening voor de zonden.
- En tevens dat de verstgevorderde Christen, zo lang hij aan deze zijde van het graf verkeert, gedurig te strijden heeft met de listige verleiding van de duivel, maar vooral met zijn eigen bedorven vlees. Daarom past ieder Christen de lessen van de Zaligmaker gedurig te beoefenen, en vooral dit ene maar krachtige woord van de dierbare Verlosser voor de aandacht te hebben, namelijk: WAAKT!
- En als de zonden en wereldse begeerlijkheden ons toelachen, de les van Johannes zich te herinneren: “De wereld gaat voorbij met al haar begeerlijkheden, maar die de wil Gods doet blijft in der eeuwigheid.”
- En als het God behaagt ons tegenspoed of welke rampen het ook zijn mogen te geven, dan met een arm doch Godvruchtig man te zeggen:

Roemt wereld uw schatten;

Gij kunt niet bevatten,
Hoe rijk ik wel ben.
'k Heb alles verloren,
Maar Jezus verkoren,
Wiens rijkdom ik ken.

- Tenslotte leren wij uit 's mans geschiedenis, dat hoe wij ook naar volmaaktheid streven, het echter, zo lang wij in dit ondermaanse verkeren, gebrekkig zal blijven. Dit deed zelfs een hoog verlichte Paulus uitroepen: *"Wanneer ik het goede wil doen, ligt het kwade mij bij. Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam des verderfs? Ik dank God door Jezus Christus!"* En Jezus Christus is het alleen,

Die ons bij de hand,
Door dit moeilijk leven,
Leidt naar 't vaderland;
En wie op Hem bouwt,
Woord en trouwe houdt,
Tot in 't eeuwig leven.

- Eindelijk, hoe menigmaal ondervinden wij, dat wij hier slechts vreemdelingen zijn, en spoedig zullen aanlanden in een ander vaderhuis. Onze reis gaat spoedig voort, dus hier is de ware rustplaats niet! Dit deed de nu zalige Lodensteijn zingen - en God geve, door Zijn genade, dat wij ons dit gedurig herinneren en met hem zingen - waarmede ik eindig:

Hoog omhoog, het hart naar boven!
Hier beneden is het niet:
't Ware leven, lieven, loven
Is maar, daar men Jezus ziet.
Wat men hoor' of zie op aard,
Is ons kost'lijk hart niet waard
Wil men leven, lieven, loven,
Hoog, omhoog, het hart naar boven!

Pracht en schoonheid moog' wat schijnen,
't Is aan d' ijdelheid gelijk;
Bij 't gebruik zal 't al verdwijnen,
Goud en zilver is als slijk.
Niets, o Jezus! dan Uw bloed,
Geeft voldoening aan 't gemoed;
Wat wij lieven in dit leven,
Niets kan ons voldoening geven.

't Eeuwig leven, eindloos heerlijk,
Dat ons na dit leven wacht,
Is voor 't hart alleen begeerlijk,
Werkt onzichtbaar, maar met kracht.
Sluiten wij slechts 't vlees'lijk oog,
't Ware leven is omhoog,
't Leven, dat wij lieven, loven,
't Heerlijk leven is daarboven.

Zalig heil, dat w' eenmaal erven!
Gode leven, zonder pijn,

Zonder moeite, ziekt' of sterven,
Eeuwig zonder zonde zijn,
Leven in volmaakte deugd,
Vrolijk zijn in 's hemelsvreugd!
Loven, lieven wij dit leven,
Dat ons Gods genâ zal geven.

Jezus! bron der hemelvreugde
Die ons hart eens smaken zal;
Wat ons ooit op aard verheugde,
Gij verheugt ons boven al!
Daar Gij ons reeds hier bereidt
Voor des hemels heerlijkheid,
Waar w' U eeuwig lieven, loven;
Jezus! trek ons hart naar boven.

Och! dat aller mensen tongen,
Aller Eng'len zang, o Heer'!
T'samen stemden, samen zongen
Eeuwig tot uw lof en eer!
Zonder einde geeft Uw lof,
Jezus, ons de rijkste stof!
Trek tot U ons hart naar boven,
Dat w' U eeuwig lieven, loven.

HET ZIJ ZO.

Het zalig uiteinde van Willem Bijl van Barendrecht, en wat hij nog met zijn zoon Pieter Bijl op zijn sterfbed sprak.

De gedachtenis des rechtvaardigen zal tot zegening zijn; maar de naam der goddelozen zal verrotten. Spreuken 10:7.
Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen. Openbaring 14:13.
Bovenstaande tekstwoorden kwamen Pieter Bijl in gedachten, toen hij voor de eerste keer aan het ziekbed van zijn vader, dat ook zijn sterfbed worden zou, stond.

Geliefde lezers, ik kan u de ontroering die mij overkwam niet beschrijven, toen ik mijn vader daar zo ziek terneer zag liggen. De vader sprak toen tot zijn zoon:
"Kind, ik zal hier op aarde niet lang meer wezen, maar ik hoop en wens, dat je de verdere tijd van je leven zo door de genade Gods bekrachtigd zult worden. Dat je steeds vast zult houden aan het gezonde woord van God. Dat geve de Heere door Zijn Geest aan je ziel."

Met tranen in de ogen mocht ik vragen: "Geliefde vader, is dat zo krachtig aan u bewezen, als men leest in Mattheüs 5:8: *„Zalig zijn de reinen van hart; want zij zullen God, zien?"*
„Ja, beste kind," zei mijn vader, met een onuitsprekelijke blijdschap.

Enige dagen later bezocht ik hem weer in zijn woning op zijn ziekbed.
“Wonderbaarlijk zijn toch de wegen des Heeren, lieve vader," sprak ik, daar u nu reeds 23 dagen in grootste smarten gelegen hebt, zonder iets van deze aarde te nuttigen tot versterking van uw lichaam.”
„Wel kind,” zei hij, *„ik word nu reeds gelaafd uit het wijnhuis Jezus Christus, mijn Verlosser, anders kon ik het hier op aarde niet uithouden."*
Hierop vroeg ik mijn vader: „Vader, wilt ge dat er nog eens een gebed voor u gedaan wordt?"
„Nee kind," antwoordde hij, *„ik heb een Voorbidder in de hemel, namelijk Jezus Christus, mijn Hogepriester en Verlosser.*
Slechts dit begeer ik nog van u allen, kind, bloedverwanten en vrienden, dat gij nog eens Psalm 118 : 3 voor mij zingt."
Nadat deze Psalm gezongen was zei hij nog: *„Kind, het leven is mij Christus, en het sterven mij gewin”*
En met deze woorden op de lippen ging Willem Bijl de eeuwigheid in bij zijn Verlosser en Zaligmaker.

NASCHRIFT

Het doet mij genoegen dat het boekje "Krachtdadige Bekeering" van Willem Bijl, de betovergrootvader van mijn vader, wordt herdrukt.
Om een gedachtenis na te laten voor zijn vrouw en kinderen, heeft deze man in 1823 een verhaal geschreven over de wegen, die de Heere met hem heeft gehouden. Een kleinzoon, ook Willem Bijl geheten, heeft ongeveer honderd jaar geleden dit boekje voor het eerst of misschien opnieuw laten drukken. Een oudere uitgave dan deze is mij namelijk nooit onder de ogen gekomen. Toch zouden enkele opmerkingen in de inleiding op een eerdere publicatie kunnen wijzen. Omdat de gebeurtenissen uit het boekje al zo lange tijd achter ons liggen, is een toelichting misschien wel gewenst.

Van de personen, die vermeld worden, zal ik wat feiten meedelen. Willem Bijl werd in 1760 in 's-Gravendeel geboren. Zijn vader was daar smid. De smederij stond op de hoek van de Smidsweg en de Noordvoorstraat. Na in 1790 gehuwd te zijn met Elisabeth Stoker, verhuisde hij met zijn huisgezin in 1793 naar Oud-Beyerland. Hij woonde in een smederij aan de Grimhoek, het verlengde van de Oostvoorstraat ten Zuiden van de Julianastraat. Bovendien oefende hij een praktijk van veearts uit, toen wel meer gecombineerd met het smidsvak.
De meeste gebeurtenissen uit het boekje hebben in Oud-Beyerland plaats gevonden. Op 4 juli 1800 is hij daar tot lidmaat aangenomen van de Ned. Herv. kerk. In het boekje wordt vrij uitvoerig mededeling gedaan, wat hij daarbij heeft meegemaakt. Van 1801 tot 1819 was hij smid en veearts aan de Stougiesdijk onder Mijnsheerenland, hoewel hij de eerste tijd kerkelijk met de gemeente Oud-Beyerland bleef meeleven. Later heeft hij evenwel nog het ambt van ouderling bekleed in de gemeente van Mijnsheerenland.

Na de smederij verkocht te hebben aan één van zijn zonen, heeft hij van 1819 tot 1823 nog een smederij gehad op de Middelsluis onder Numansdorp. Ook deze smederij verkocht hij aan een andere zoon, mijn betovergrootvader Pieter Bijl.
Hij vestigde zich toen als veearts te Barendrecht. Daar werd op 10 febr. 1835 zijn pelgrimstocht door het aardse tranendal beëindigd. Daar heeft hij ook in 1823,

wellicht daartoe opgewekt terwijl hij in het huis des Heeren was, de nagedachtenis aan zijn nageslacht geschreven. Meerderen uit zijn nageslacht hebben ook hetzelfde smalle pad mogen bewandelen.

In Oud-Beyerland dus is Willem Bijl wederomgeboren uit onvergankelijk zaad. In die tijd stonden daar twee predikanten, nl. Ds. Ph. J. Resler van 1794 tot 1802 en Ds. W. l 'Allemand van 1792 tot 1809. Hoewel de eerste predikant bekender en wellicht ook meer begaafd is geweest, was ook de laatste een ernstig en getrouw prediker. Ds. Resler sprak hem bij zijn afscheid uit Oud-Beyerland als volgt toe:
"Mijn Ambtgenoot, mijn Broeder! met wien ik den tijd van agt Jaaren de Arke Gods met eenparigen schouder heb mogen dragen. Ik dank onzen groten Meester, dat wij in openbare harmonie deze kudde met den staf Liefelijkheid en Zamenbinding hebben mogen weiden, en dat in een tijd, waarin vele door tegenstrijdige gevoelens van elkander gescheurd wierden, en zommige gemeenten van ons Vaderland door verwarring en bozen handel beroerd wierden".

Ds. Resler was in 1794 als predikant van Kralingen te Oud-Beyerland beroepen. Hij was in 1788 predikant van Kralingen geworden als opvolger van Ds. Petrus Buyt, die in 1784 de bekende Ds. Theodorus van der Groe daar had opgevolgd. Van Ds. Buyt lezen wij in het "Merkwaardig Verhaal" van Michiel Christiaan Vos. Ds. Buyt werd in 1813 door Franse soldaten in Woerden vermoord.

Ds. Resler is niet slechts tot een zegen geweest voor Willem Bijl in Oud-Beyerland, maar heeft vele vruchten gehad op zijn arbeid. In de winter van 1801 op 1802 vond er een roering plaats onder de kleine catechisanten. Over deze gebeurtenissen heeft hij een boekje geschreven: *"Kleine Bijdragen tot de regte beoordeling der werking van den Heiligen Geest".* Dit werkje is bestreden. Wat er gebeurd was, werd voor geestdrijverij uitgemaakt. Toen hij afscheid wilde preken van Oud-Beyerland, wegens vertrek naar Maassluis, stierf in die week plotseling zijn vrouw. De afscheidspreek werd nadien in druk uitgegeven, omdat hij niet in staat was om te preken. In deze preek getuigt hij:
"Deze predikstoel herinnert mij, wat ik hier aan een Drie-enig God gehad heb. Menigmaal ben ik op deze hoge plaats als met Olie overgoten geweest: en wel het meest dan, wanneer ik ongelovig en beklemd den kansel optrad. Hier heb ik ondervonden: vrees niet, Ik ben uw Schild, niemand zal de hand aan u leggen, om u kwaad te doen." Hier heeft hij kinderen door het Evangelie geteeld.
"Ik zie hier voor mijne ogen, voor welke mijne prediking een reuke des levens ten leven is geweest; laat de zondaar die geweigerd heeft naar mij te horen, beven op het denkbeeld, die Leeraar zal mij in de hel nog benauwen: gij kunt als de Kamerling uwen weg met blijdschap reizen, al wordt u een Philippus afgenomen."

Catechiseren voor kinderen en volwassenen had de liefde van zijn hart. Van zijn hand is ook het verkorte vragenboekje van Hellenbroek.

Ook wordt in dit boekje nog de naam genoemd van **Klaas Schelling.** Hij was de bewoner van de kapitale herenboerderij "Het Paradijs" en eigenaar van het thans nog bij iedere Oud-Beyerlander bekende grondgebied "Het Paradijs". Hij was ouderling en een bijzondere vriend van Ds. Reder. In de tuin van zijn huis stond een koepel, waarin Ds. Resler in de zomertijd rustig kon studeren. We kunnen daarvan ook in het boekje

lezen. In de afscheidspreek van Ds. Reder draagt de dominee een gedicht aan hem op, dat eindigt met deze regels:
"Genae verrijke uw hart, 't geloof woone in 't gemoed
Dan smaakt ge in 't Paradijs hierboven 't hoogste goed."

Ik besluit deze toelichting op het boekje van Willem Bijl met de wens, dat ook de nagedachtenis van deze rechtvaardige, op grond van Borggerechtigheid, thans nog én voor zijn nageslacht én voor anderen ten zegen moge zijn.

Goudswaard, 1981 A. P. Bijl.

Adrianus Pieter Bijl was 78 jaar oud geworden. Hij was elf jaar ziek geweest, en had zelf al eerder zijn twee zoons Jilles (in november 2003) en Adriaan (in november 2015) ten grave gedragen. Bijl stierf januari 2018.

De oudste zoon van A. P. Bijl was **Jilles Bijl.** Jilles was mede-oprichter van het blad "Oude Paden". Na een smartelijk ziels- en lichaamslijden stierf hij aan kanker.
' Ik hoop dat hij mag behoren onder hen van wie de dichter van Psalm 72: 3 getuigt:

Van een ieder der onderdanen
Zult Gij steeds eer ontvaân.
Zolang als de zon en de mane
Zullen schijnen voortaan.
Hij daalt als den regen bekwame
Op 't veld aan elken kant;
En als de dauw zeer aangename
Op dat verdorde land.

In memoriam, Jilles Bijl

Op 3 november 2003 bereikte ons tot ons grote verdriet het bericht dat een eind gekomen was aan het leven van Jilles Bijl; uitgever, redactiesecretaris en vriend, in de leeftijd van 35 jaar. De oprichter van ons blad.

In oktober j.l. was het 12,5 jaar geleden dat Jilles bij uitgeverij Kok in Kampen in dienst trad. Daar trok hij als jonge uitgever de imprint De Groot Goudriaan weer van de grond. Vanaf 1999 richtte hij zich, op vertaalde fictie en jeugdboeken. Directeur Endedijk memoreerde: 'Hij was een bepalende figuur in het bedrijf. Dat dankte hij aan zijn kennis, en attitude.'

Jilles behartigde ieders belangen zo goed mogelijk. Hij droeg met ijver en nauwlettendheid zorg voor zijn publicaties Hij was een gedreven en veelzijdig man, met veel kennis van de inhoud van zijn boeken. Hij luisterde naar opinies en kritiek en was in staat goede beslissingen te nemen en een ieder recht te doen en in zijn waarde te laten.

Toen ds. Poort getroffen werd door een ernstige ziekte en hij toch nog een aantal mensen wilde bedanken die voor hem van betekenis geweest waren, ging Jilles

naar hem toe, en verzorgde hij zelf een uitgave van de tekst die ds. Poort op een band insprak. Jilles schreef in zijn verantwoording: 'Ds. Poort zal ik mij blijven herhinneren als een heel bijzonder mens. Een herinnering die ik koester als een kostbaar bezit ...' Het was toen mei 1998. Jilles was net dertig.

Toen kwam de dag die we nooit meer vergeten, bijna twee jaar geleden. Jilles vertelde dat hij voor een zware operatie stond. Na de operatie volgde chemotherapie. De behandelingen waren erg zwaar. Tussen de behandelingen door bleef hij aan het werk.

Jilles las altijd veel. Smytegelt, Justus Vermeer en vele anderen, zoals Floor, Winslow en Philpot waren hem dierbaar. Hij bleef lezen, totdat hij het niet meer kon. Als het donker was, ook donker voor zijn ziel, kon hij door hen soms nog moed vatten.

Ondertussen was Jilles begonnen artikelen voor Oude Paden te schrijven. In september vorig jaar over Biezepol, in december over 'Old Eppien'. Zijn artikelen werden gewaardeerd. Daar lag zijn hart. In juni van dit jaar schreef hij over de Genemuider ouderling Jan van den Berg. Twee dagen voor een nieuwe chemokuur kwam het artikel 'Koningskinderen uit Flakkee'.

Tijdens zijn ziekte publiceerde hij zijn: *Komt herwaarts tot Mij.* Een geschenkboek voor zieken. In zijn verantwoording schreef hij: `Zelf getroffen door een ernstige ziekte, leek het mij een goed idee om de vele teksten die me in het afgelopen jaar zijn aangereikt en waar ik moed uit heb mogen putten, door te geven aan hen die in vergelijkbare omstandigheden verkeren. (...) Van harte hoop ik dat de Heere dit kleine boekje zegenen wil, in het bijzonder aan hen die met de dood voor ogen, niet sterven kunnen.'

Hoe God te kunnen ontmoeten was zijn levensvraag. Vaak was het donker, dan had hij geen moed. De laatste weken nam de strijd toe. Maar ook de hoop. Door genade mocht hij uiteindelijk zeggen:
'Door Zijn striemen is ons genezing geworden' (Jesaja 53:5), en ook bevestigen dat het voor hem was. Bij de rouwplechtigheid sprak ds. N. den Ouden over deze tekst.

Op de begraafplaats werd gesproken over de woorden uit 1 Thessalonicenzen 4:13-18, wat spreekt over degenen die in Jezus ontslapen zijn.

De rouwbrief meldde: *'Wij treuren, maar niet als degenen die geen hoop hebben.'*

Achter op het geschenkboekje voor zieken had Jilles een vers laten plaatsen van H. Roland Holst. Een vers dat hem vertroost heeft.

'Ik voel dat het sterven naderkomt
En voel mij nog zó ver van U, God,
Zo verstrikt in de dingen der wereld.
Spreek tot mij, opdat haar geruis verstomt.
Leid mijne voeten, die nog aarz'len tot
De beemden, van Uw dauw bepareld.'

De redactie

AARNOUD DIRKSZ

Een standvastig martelaar in Vlaanderen

"Zijt getrouw tot de dood en Ik zal u geven de kroon des levens"

De hand des Heeren in de levens van 5 kinderen van God

Te Leiden bij J. J. Groen & Zoon
1935

STICHTING GIHONBRON
MIDDELBURG
2016

Het was een koude avond in het begin van Maart 1557. De waard van de herberg "Het Hert" te Monnikeree, nabij Brugge in Vlaanderen, was bezig, om zijn deur te sluiten daar hij toch geen gasten meer wachtende was, toen een eenvoudig man met een groot pak onder de arm hem naderde en logies vroeg.
"Met alle genoegen," antwoordde de dikke praatzieke waard. "U schijnt een verren weg te hebben afgelegd en vermoeid te zijn. Kom spoedig binnen! Ik zal wat ,hout op de haard gooien en u een kroes bier of wijn brengen; u zult wel dorstig en koud zijn."
"Nee," zei de reiziger, "vermoeid ben ik wel, maar dorst heb ik niet; laat gerust uw vuur uitgaan en wijs mij mijn slaapplaats."
"U zult toch wel iets gebruiken en niet zonder gegeten te hebben, naar bed gaan? Mijn vader zei altijd, dat het ...."
"Wat uw vader gezegd heeft, raakt mij niet!" zei nu de reiziger gemelijk. "Ik verlang naar rust; wijs mij dus mijn slaapstede en val mij niet langer lastig met uw gesnap."
"Dat is een zonderling man", bromde de waard, terwijl hij een lamp ontstak. "Het is toch niet prettig, om zo laat te reizen," zei hij daarna weder tot de onbekende.
"U wilde zeker verder gaan, nietwaar, maar zijt wellicht verdwaald?"
"Neen, verdwaald niet; daartoe ben ik te goed met de wegen in Vlaanderen bekend, en ik had zeker deze avond Brugge bereikt, indien ik niet tot tweemalen toe was opgehouden."
"Tot twee malen? Hè! dat is vervelend. Ik zie, dat u koud zijt. Toe, zet u enige ogenblikken bij het vuur; dan kunnen wij nog eens praten; en daar u wellicht lang afwezig zijt geweest, zal ik u het nieuws uit de omtrek verhalen."
j," "Ik ben niet verlangend naar uw nieuws. Het zal waarlijk zo belangrijk niet zijn. Wellicht zoudt u mij vertellen, dat het klooster vergroot wordt, dat een priester of monnik een reliquie heeft, die van koorts of hoofdpijn geneest. Met al die dingen heb ik niets te maken. Nogmaals vraag ik u: wijs mij mijn bed, en ik ga slapen."

"Zonder eerst te eten?”
"Ja"
"Welnu, als u volstrekt wilt, dan zal ik u voorgaan; zal ik uw pak dragen?"
"Neen, dat zal ik zelf doen."
,Het schijnt nogal zwaar te zijn?"
"Ja, dat is bet; er zitten ook vele kostbare zaken in." "Zeker goud of zilver?"
"Neen, maar toch dingen die meer waard zijn dan goud en robijnen." De waard haalde de schouders op en wees de reiziger zijn leger.
"Het is een raar man!" zei de waard toen hij weêr beneden kwam.
„Aan hem is niet veel te verdienen. Zijn pak draagt hij zelf naar boven, omdat hij waarschijnlijk mij niet vertrouwt. Hij is koud en wil zich niet verwarmen. Eten of drinken begeert hij óók niet en gaat zo slapen. Mijn vader zei altijd, dat hij, die zonder eten naar bed gaat, een onrustige nacht heeft. Maar ik heb de vreemdeling gewaarschuwd. Hij moet het nu zelf maar weten."

Nauwelijks was er een kwartier verlopen, nadat de reiziger zich ter rust had gelegd, toen er zeer luid op de deur der herberg werd geklopt. "Wie is daar9" riep de waard.
"Doe maar open!" was het antwoord, "drie reizigers vragen deze nacht logies."
De waard schoof nu de grendels terug en opende de deur, en drie mannen, van wie èèn het gewaad der Dominikaners droeg, traden binnen.
"Breng ons spoedig wat wijn en brood, en als u ons bovendien wat vlees of gevogelte kunt bezorgen, dan zullen wij u dankbaar zijn, want wij hebben honger en dorst!" zei de monnik.

"Aan brood en wijn kan ik u helpen!" antwoordde de waard, terwijl hij een arm vol droge takken op het vuur wierp naar vlees of gevogelte heb ik waarlijk niet. U begrijpt: in een dorpsherberg komen zelden voorname gasten, die zich een bout laten gereedmaken."
"Dat geloof ik gaarne. Uw bedden zullen meestal ledig zijn, want alleen in geval van nood maakt men van uw woning gebruik. Maak maar voort, want wij zijn dorstig en hongerig."

Na weinige minuten had de waard het bestelde op de wit geschuurde tafel bij het vuur gezet. Het drietal had spoedig de spijze verslonden, en de beker werd, tot grote blijdschap van de waard, gedurig gevuld en geledigd.
"Mijne Heerera! u doet beter dan de man, die vóór u kwam; hij is zonder iets te gebruiken, gaan slapen!" zei de waard na enige minuten. "Welken man bedoelt u?" vroeg de monnik
"Wel, de man, die een kwartier voor u kwam. Het schijnt een reiziger te zijn. Ik sloot juist mijn deur, toen hij mij om nachtverblijf verzocht. het is een zonderling wezen. Hij was koud en wilde zich niet warmen Hij had honger en dorst, maar wilde niets gebruiken. Hij was vermoeid, en toch droeg hij zelf een groot pak, dat, zoals hij zei, een grote waarde bevat, naar boven. Ik geloof niet, dat de man een goed geweten heeft."'
„Zou hij het zijn, die wij zoeken?" zei de monnik tot zijn met gezellen.
"Het is zeer wel mogelijk; het heeft ten minste alle schijn!" antwoordden de anderen.
‚Dat zou gelukkig zijn!" hernam de monnik weer, "dan kwamen wij toch niet onverrichterzake terug. In elk geval, wij zullen hem in het oog houden en morgen hem naar Brugge brengen."
‚Wilt u de reiziger gevangennemen?" vroeg de waard bevend.
"Ja, zeker!" was het antwoord, "en is het de persoon, die wij bedoelen, dan zal hij zijn straf niet ontgaan."
"Wien zoekt u dan?" vroeg de waard weder, "is er een misdaad gepleegd?"
"Weet u dan niet," antwoordde de monnik, de waard strak aanziende, "dat een onverlaat te Brugge een aantal gouden sieraden uit de kerk heeft gestolen? Dit is de derde maal, dat dieven de altaren van hun goud beroven. Wee de dief, zo wij hem vinden!"
"Het is zeker een vermaledijde ketter, die zo iets doet!" zei de waard weder. „Een vroom Katholiek is tot die dingen niet in staat;
hij heeft te veel eerbied voor de heiligen."

"Ik denk er anders over!" zei een der mannen. "Ik ken Katholieken, die volstrekt geen bezwaar in het beroven der altaren zien, als het hun maar geld opbrengt; zelfs zou ik geestelijke hoeren kunnen aanwijzen, wiens, God het geld is!" Bij deze laatste woorden wierp hij een zijdelingse blik op de monnik.
"Komt, laat ons dit gesprek maar staken!" zei nu de Dominikaan, "en onze maatregelen nemen voor morgen! In het binden en vervoeren kan en mag ik u niet helpen. Ik ben ook alleen maar door de geestelijken van Brugge bij u gevoegd, om u met goeden raad te dienen; en als ik denk aan de beschrijving, die de waard ons van de bewuste reiziger gegeven heeft en aan het zware pak, dan kan het niet anders, of hij is de dief, die wij zoeken."
"Eerwaarde vader!" zei nu een der mannen, "wees niet bevreesd, dat wij u bij de arrestatie nodig hebben. Hij is alleen; wij zijn met ons beiden en bovendien gewapend."

"Maar indien hij eens onschuldig was?" waagde nu de angstige waard te vragen.
"Welnu, zodra wij daarvan overtuigd zijn, laten wij hem onmiddellijk vertrekken!" antwoordde de monnik. "Hij heeft dan enige uren oponthoud gehad; dat is alles. Maar wij zullen zo mogelijk vooruit de zaak onderzoeken."

Zo behoedzaam mogelijk klauterde de monnik de trap op, die naar des reizigers kamer leidde, en liep naar zijn leger. De onbekende sliep, en vast ook. Zijn pak stond aan het voeteinde van het eikenhouten ledikant op de grond. De monnik wierp daarop een begerige blik, tilde het op en wilde het mede naar beneden nemen. Maar hij bedacht zich. "Ik zal het stillekens laten staan!" zei hij in zichzelf. "De zwaarte bewijst, dat daarin het gestolene gepakt is, en ik mag geen pak opeen of zegels verbreken zonder verlof van de rechtbank. Ik heb evenwel bewijs genoeg, dat hij de dief is. Waarschijnlijk is hij op weg, om de sieraden te verkopen. Maar dat zal hem tegenvallen!"
Met een glans van vreugde op het gelaat ging de monnik naar zijn makkers en zei, dat de reiziger, en niemand anders, de man was, die zijn handen naar het heilige had uitgestoken. Voor hem moest men dus op zijn hoede zijn.

Nauwelijks was de volgende morgen aangebroken, of de niets kwaads vermoedende reiziger, die men van de diefstal verdacht, werd gevangen genomen.
"Ik ben mijzelf niet bewust iets te hebben misdaan. Waarom neemt u mij gevangen?" zei de verschrikte reiziger, terwijl de beide mannen, die niets anders waren dan handlangers der inquisitie van Brugge, zijn handen op de rug bonden en hem geen tijd lieten, om zich behoorlijk te kleden.
"Zijt ge u niets kwaads bewust? Dan weten wij beter! U zijt een kerkdief; u hebt het goud van het altaar te Brugge geroofd; ontkennen zal u weinig baten."
"Ik?" vroeg de reiziger, die nauwelijks zijn oren geloven kon, "ik een kerkdief? Mijnheer het is een misverstand dat zich wel spoedig zal ophelderen: Mijn naam is Arnoud Dirksz. Ik ben in Vlaanderen geboren en landbouwer van beroep. Ruim een jaar ben ik elders geweest en zou bepaald deze avond in Brugge gekomen zijn, indien ik onderweg niet tweemaal vrienden had ontmoet, die mij geruimen tijd staande hielden."
"Wij twijfelen toch aan de waarheid uwer bewering!" zei nu de monnik. "Maar de rechter te Brugge zal wel uitspraak doen. In elk geval, u zijt onze gevangene."
Als een gemeen misdadiger werd Arnoud, tussen de twee gerechtsdienaars in, naar Brugge gevoerd en in de kerker geworpen, totdat het gerecht zijn zaak zou hebben onderzocht. Dit, geschiedde reeds de volgende dag.

Toen de vierschaar gezeten was, werd het bewuste pak op de groene tafel gelegd en geopend. Maar geen gouden of zilveren kleinodiën kwamen er te voorschijn. Het pak bevatte de reiziger had het juist gezegd edeler goud, namelijk gedeelten van Gods Woord, geschriften der Hervormden en brieven aan de gelovige Vlamingen.
„U zijt groter booswicht dan de kerkdief!" zei de rechter, "u zijt een ketter, een vijand van ons geloof en van onze godsdienst. Waarlijk, aan u hebben wij geen kwade vangst gedaan."
Toen nam Arnoud het woord en zei: "Mijne heren, ik behoor tot het volk, dat overal tegengesproken wordt en dat u met de naam van ketters brandmerkt. Ik verwachtte wel, toen ik gevangen genomen werd, dat men mij niet gemakkelijk zou loslaten, want de boeken, die ik bij mij had, en de brieven, moesten u overtuigen, dat ik een vriend van Luther ben en zijn leer verdedig. Deze nacht heb ik biddend doorgebracht, en ik

weet het zeker: mijn God zal mij niet verlaten; Hij zal mij kracht en wijsheid geven, opdat ik op al uw vragen antwoorden kan en zijn Naam niet zal verloochenen. Ik ben landbouwer van beroep en heb van mijn geboorte af in Vlaanderen gewoond.
Het is nu ruim twee jaren geleden dat de Heere mij wees op de verkeerdheden der Katholieke Kerk, wier ijverig vereerder ik was, en mij bekeerde. Van die tijd af heb ik mijn geboortegrond verlaten, omdat daar de belijders der waarheid, werden vervolgd, en heb in Oost-Friesland de Heiland gediend en over Hem gesproken. Een zucht naar de plaats, waar ik het levenslicht zag, deed mij besluiten, om nog eenmaal herwaarts te komen en mijn broeders naar de geest te versterken en op te bouw.
Daarna zou ik Vlaanderen verlaten, totdat er beter tijden zouden aanbreken. Dat die tijden komen zullen, weet ik zeker. Hoe ik op mijn reis gevangen genomen ben, hoe vals men mij beschuldigd heeft, is u even goed bekend als dat ik aan kerkroof onschuldig ben. Doe dus met mij wat u wilt!"

Nadat Arnoud nog enige vragen betreffende zijn geloof waren gedaan, zei de voorzitter: "Wij geven u tijd van beraad tot morgen. Bedenk u dus wel, want u zult sterven, wanneer u bij, uw ketterij volhardt, en onmiddellijk in vrijheid worden gesteld zo u tot de Kerk, die u nu verlaten hebt, terugkeert."
"Ik behoef mij niet te bedenken, want zelfs in de dood zal ik mijn Heiland getrouw blijven en Hij zal mij niet verlaten!" antwoordde de gevangene.

De volgende morgen werd Arnoud door vier monniken in zijn kerker bezocht en ondervraagd. Met vrijmoedigheid legde de martelaar de goede belijdenis af en bewees uit Gods Woord, dat de leer en de ceremoniën der Roomse Kerk de zielen van velen naar het eeuwig verderf voeren. De monniken stonden verbaasd, dat zij, geleerde lieden, door de landman, die nooit een hogeschool bezocht had, ontwapend werden en niet zo bekend waren in de Heilige Schrift als hij.
"U zijt van de Duivel bezeten!" zeiden zij vertrekkende, "anders zou u de Schrift niet zo goed kennen." De monniken bezochten hem niet weer.

Nog tweemaal werd Arnoud voor zijn rechters gebracht en ondervraagd en toen veroordeeld, om levend verbrand te worden. Stilzwijgend hoorde hij zijn vonnis aan, wierp zich toen op de knieën en bad God om kracht in de laatsten, vreselijke strijd.
En hij ontving die kracht, want met een standvastigheid en blijdschap, die zelfs door de beulen werd bewonderd, liet hij zich aan de paal binden en stierf na weinige minuten.

EEUWOVERZICHT VAN DE NEDERLANDS HERVORMDE

ZONDAGSSCHOOL "HET MOSTERDZAADJE"

LEVENSSCHETS VAN

JACOB VAN EKRIS

GEBOREN: 21-11-1854 OVERLEDEN: 5- 3-1948

IN LEVEN MEDE WERKZAAM AAN

DE ZONDAGSSCHOOL DER HERVORMDE GEMEENTE

TE MAARTENSDIJK

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015

15 september 1979

EEUWOVERZICHT VAN DE NEDERLANDS HERVORMDE ZONDAGSSCHOOL "HET MOSTERDZAADJE"

'k Zal gedenken, hoe voor dezen
Ons de HEER' heeft gunst bewezen;
'k Zal de wond'ren gadeslaan,
Die Gij hebt vanouds gedaan.

Mogen deze woorden ingang vinden, ja dat ze door inleving vertolkt mochten worden, inzonderheid als we terug mogen zien dat honderd jaar geleden de Zondagsschool

"Het Mosterdzaadje" werd opgericht in Maartensdijk; dat zondag aan zondag op eenvoudige wijze werd verteld uit Gods dierbaar Woord en Getuigenis.
Nu, deze werd opgericht op de vijftiende september van het jaar 1879. Gedrongen om het Godsdienstig onderwijs aan de kinderen gestalte te geven, werd de Zondagsschool opgericht door Ds. W.J. Aalders, die in april 1878 naar Maartensdijk was gekomen. Als eerste hulp werd benoemd Mej. A. Kronenburg, en met volle medewerking - voornamelijk op financieel gebied - door Baron O.M. van Boetselaar werd een aanvang gemaakt; laatstgenoemde trok zich na enige jaren terug in verband met een gerezen meningsverschil over de versjes die geleerd moesten worden.
Nochtans werd zijn koetshuis gratis ter beschikking gesteld voor het vieren van het Kerstfeest.

In 1881 vertrok Ds. Aalders naar Kampen. Na het vertrek van Ds. Aalders namen de heren H. van Ettekoven en C. van der Linden het Zondagsschoolwerk op zich, maar waren verblijd met de overkomst van Ds. J. Kijftenbelt.
In zijn tijd werd er onderwijs gegeven in de kerkekamer. Twee neefs van Ds. Kijftenbelt, die uit Oost-Indië waren overgekomen voor studie, hielpen met dochter Martha van de dominee met het werk van de Zondagsschool. Ds. Kijftenbelt nam een beroep aan naar Hoevelaken, met het gevolg dat ook de leerkrachten meegingen.
Maar ook hierin werd weer voorzien door de heren Jac. van Ekris, B.J. Gebhard en J.A. en C. Hardeman.
Door een ongeval met het rooien van bomen ontviel de Zondagsschool de heer C. Hardeman. Nu deden Jansje van Vlaanderen en Aagje Barnevelt hun intrede; aan die twee hebben ze veel steun gehad.
Inmiddels was Ds. Noordink naar Maartensdijk gekomen. Van hem is niet zoveel bekend, hoewel hij de Zondagsschool een warm hart toedroeg.
Ook de heer A. van der Linden werd in die tijd leider van de Zondagsschool. De vergaderruimte werd te klein, en men ging naar de openbare school aan de Dorpsweg.
Ook werd er onderwijs gegeven in de Hollandsche Rading op de deel van de boerderij van de familie Blankenstein, welk onderwijs tien jaar werd volgehouden.
Daar de heer A. van der Linden in het huwelijk trad, werd zijn plaats, -nadat hij 21 jaar onderwijS gegeven had, - ingenomen door de heer J.W. van Ginkel.
Inmiddels zijn we al in 1920. Men nam afscheid van de heer J.W. van Ginkel. In zijn plaats kwam A. Langerak.

Januari 1923 kwam er in Maartensdijk een "School met den Bijbel" - in september volgde de officiële opening daarvan - wat tot gevolg had dat het kinderaantal op de Zondagsschool terugliep.

Op 18 juni 1932 overleed de heer B.J. Gebhard., De heer Jac. van. Ekris bedankte wegens gevorderde leeftijd. 54 Jaar had hij zijn krachten gegeven ten dienste van de Zondagsschool (1884 - 1938), waarna zijn benoeming volgde tot ere-voorzitter.
Daar de heer H. van Woudenberg al enige tijd aan de Zondagsschool was verbonden, werd hij benoemd tot voorzitter. De heer J.A. Hardeman, die om gezondheidsredenen bedankte, werd opgevolgd door D. Boshuis. Ook werd de heer A. van Asselt hieraan toegevoegd, doch deze kwam tragisch om het leven, toen hij in de zomer van 1945 werd aangereden door Canadese militairen.
Daar in 1932 een Gereformeerde helper was toegevoegd, namelijk de heer R.M. de Kogel rezen er moeilijkheden door kerkelijke verschillen, zodat hij zich steeds meer terugtrok en de heer Van Woudenberg alleen overbleef. Zou dit het eind betekenen van de Zondagsschool?
Nee toch niets er werd een vergadering belegd met de erevoorzitter en de heer A.J. Oskam; daarin werd overeengekomen om de Zondagsschool voort te zetten, indien daartoe personeel bereid gevonden werd. Dat waren: de heer A.J. Oskam, heer T.J. van Ekris Jzn., mej. J. Mulder, J. van Ekris, J. van Leeuwen en E. A. Koster.
Op 5 oktober 1947 werd te huize van mej. J. Mulder de mogelijkheid van splitsing besproken. Van het schoolbestuur kreeg men twee lokalen toegezegd om zondags te vergaderen. Het aantal leerlingen overtrof de verwachting: ruim honderd kinderen bezochten de Zondagsschool.
Terwijl alles zo rustig zijn beloop ging, werden wij onverwachts bepaald bij de vergankelijkheid van het leven, daar de heer Jac. van Ekris, onze hooggeachte erevoorzitter, het tijdelijke met het eeuwige verwisselde (5 maart 1948). De begrafenis werd bijgewoond door de heren H. van Woudenberg en A.J. Oskam..
In deze periode werd als leider toegevoegd de heer D. O. Rijksen, en kunnen we vermelden dat Ds. Mulder als predikant naar Maartensdijk kwam, en als zodanig het voorzitterschap van de Zondagsschool op zich heeft genomen.
In 1951 nam Ds. Mulder een van Houten uitgebracht beroep aan. In de vergadering van 15 maart 1951 nam hij afscheid van de Zondagsschool.
Vanaf deze tijd tot 1952 fungeerde de heer T.J. van Ekris Jzn. als voorzitter. In de vergadering van 17 april 1952 verwelkomde hij Ds. A.J. Wijnmaalen, die een uit deze gemeente uitgebracht beroep had aangenomen, als voorzitter van de Zondagsschool. Het voorzitterschap wordt nog steeds door Ds. Wijnmaalen waargenomen tot aan dit eeuw-herdenken.
Uit de periode 1952 - 1958 is er niets te vermelden, daar er geen notulen van zijn. Bekend is, dat in deze periode afscheid genomen is van de heer J. van Doorn wegens huwelijk en dat als leidster en leiders werden verwelkomd: mej. I. van Doorn, de heer J.J. Langerak en de heer G. Mulder; laatstgenoemde is tot heden nog verbonden aan de Zondagsschool.
De eerstvolgende notulen dateren vanaf 11 november 1959 (enige malen per jaar wordt er vergaderd).
Vanaf 1959 tot 1979 ging het werk op de Zondagsschool zo rustig z'n gang. Leiders en leidsters verwisselden elkaar nog wel eens; het is ondoenlijk om alle namen te noemen; we zouden er één vergeten, wat niet leuk is. We stellen het wel zeer op prijs ze als dat mogelijk is te ontmoeten op de herdenkingsavonden.

Tot in 1968 gingen de kinderen elk jaar een uitstapje maken, hetzij naar dierentuin Amersfoort of Rhenen, pannekoeken eten in Lunteren, het spoorwegmuseum te Utrecht bezichtigen, enz.. Altijd tot grote tevredenheid, totdat er abrupt een einde aan kwam in dat jaar toen door het breken van een schommel leider G. Mulder en leerlinge Betsie Kemp werden getroffen; eerst vervoerd zijnde naar een ziekenhuis, zijn ze thuis weer van hun verwondingen hersteld. Vanaf die tijd zijn de reisjes afgeschaft; maar wordt in plaats hiervoor bij elke zomervakantie een presentje aan de leerlingen gegeven.
Het leerlingenaantal verdeeld over twee klassen schommelt rond de vijftig. We mogen ons er in deze tijd van ontkerstening nog in verheugen dat er nog zoveel ouders zijn die de kinderen naar de Zondagsschool sturen.
Honderd jaar Zondagsschool, het heeft nog bestaansrecht, wat niet in de eerste plaats te danken is aan de leiders en leidsters, die er hun gaven en krachten aan hebben gegeven, maar het is toch Gods goedertierenheid, dat de Zondagsschool tot nu toe heeft mogen bestaan.
Moge zo dit werk onder de zegen des Heeren nog lange tijd doorgang vinden tot ere van Zijn Naam, en tot heil van der kinderen zielen.

Komt, kind'ren, hoort naar mij;
Neemt mijn' getrouwen raad in acht;
Ik leer, opdat g' uw plicht betracht,
Wat 's Heeren vreze zij.
Hebt gij in 't leven lust,
In dagen, daar men 't goed in ziet,
Waarin men vrij is van verdriet,
Daar niets ons heil ontrust?

G. Mulder, 2e voorzitter

LEVENSSCHETS VAN JACOB VAN EKRIS
GEBOREN: 21-11-1854 OVERLEDEN: 5- 3-1948

IN LEVEN MEDE WERKZAAM AAN
DE ZONDAGSSCHOOL DER HERVORMDE GEMEENTE
TE MAARTENSDIJK

Onlangs werd ik wakker en lag zo in stille gedachte en overpeinzing. Toen kwam me de gehele levensweg voor de geest van kindsbeen af. Ik zag mezelf nog als kind staan aan de schoot van mijn moeder, die voor een stoel geknield, voor me lag te bidden. Zij gaf me een trouwe opvoeding en leerde mij kinderlijke gebeden, als ik naar bed ging en als ik opstond. Zij maakte me erg bang voor de hel, als ik ondeugend was. Zij prees me altijd de, hemel aan met zijn lieve engelen. Dat daar een Jezus was, die daar bad voor arme zondaren, die ook op aarde was geweest. Die ook de kinderen had gezegend en het hemels koninkrijk had beloofd. Die tot de ouders had gezegd, dat ze ook maar zulke kleine behoeftige kinderen moesten worden, opdat Hij dan ook deze kon zegenen. En dat was alles zo eenvoudig en kinderlijk.
Ze noemde dan op de namen van de mensen, die reeds zo gelukkig waren, die van God een nieuw hart hadden ontvangen, zodat ik al vroeg indrukken ervan omdroeg, dat er hier wat moest gebeuren.
Ze kon het zo zeggen: 'Jongen, bid de Heere maar om een nieuw hart; ons oude hart deugt niet, want wij zijn allen in zonden ontvangen en geboren. Nu kan uit dit hart niets anders dan ondeugd voortkomen. Zo komt het ook, dat je wel eens zo ondeugend bent, dat ik je slaan moet."
Toen dacht ik, dat er een soort operatie plaats moest hebben, om dat oude hart er uit te halen en een nieuw hart daarin te leggen. Daarom vroeg ik mijn moeder, of dat veel pijn deed.
"Je hart moet er niet uit, jongen, maar het moet vernieuwd worden, was dan het antwoord. Nu heb je een hart, dat ondeugend wil doen, maar dat nieuwe wil niet zondigen, maar tot eer voor je ouders en de Heere leven. Maar, zo zei ik, waarom heeft God ons dan niet dadelijk een nieuw hart gegeven? Ja, kind, dat heeft die goede God in de hemel wel gedaan, toen Hij de eerste mensen schiep. Deze zijn ongehoorzaam geweest. Ze hebben gegeten van de verboden boom. Als je straks op school en catechisatie komt, zal de meester en de dominee je er wel meer van vertellen uit de Bijbel."

En dat was ook zo. Bij meester Van der Steur op school was ik, omdat ik goed kon leren, na verloop van tijd zover, dat ik de meester behulpzaam mocht zijn de slechtere te helpen onderwijzen, wat in die tijd de beste leerlingen altijd deden. In die tijd kregen we ook eens per week godsdienstonderwijs. Dan moesten we een Bijbel meebrengen. De leerlingen van de hoogste klas moesten dan een stukje lezen en de meester vertelde dan. Vooral de geschiedenis van Jozef en David en de Paradijsgeschiedenis, de Schepping en de zondeval der mensen, trokken mijn aandacht.
Zo kwam ik ook op catechisatie bij Ds. ten Hoven, naar ik meen, die door mijn moeder bestempeld werd als een modern man, die dus niet zuiver was in de grondslag der waarheid volgens Gods Woord en onze Catechismus.
Moeder zei daarom tot ons: "Kinderen, jullie moeten niet alles geloven, wat die dominee zegt."

Moeder gaf ons nader onderricht als wij zo het een en ander verteld hadden. Dat onderwijs ging dan wel eens tegen het onderwijs van dominee in. Zoiets werkt nadelig op het kinderhart, wanneer de eerste beginselen zo worden gelegd. Maar ik mocht al spoedig mijn moeder meer gaan vertrouwen dan de dominee. Zelf kreeg ik ook veel lust tot onderzoek.

Toen ben ik op veertienjarige leeftijd schaapherder geworden.
In die tijd hadden alle boeren een koppel schapen om mest te hebben. En de aankomende jongens moesten dan een jaar of wat schaapherder worden. Zo ben ik vier jaar schaapherder geweest. En het herdersleven is voor mij zo'n bijzondere oefenschool geweest.
Ik heb toen zeer bijzonder Lukas 14 leren verstaan, waar de Heere Jezus zo bijzonder zegt in de gelijkenis van de trouwe herder met zijn schapen, hoe de herder zijn schapen en de schapen hun herder leerden kennen aan zijn stem om Hem te volgen. Haar hoe 'n hart zo'n trouwe herder ook voor zijn schapen heeft, want hij verzorgt ze niet alleen, maar beschermt ze zo, dat hij als bet er op aankomt, zijn leven er wel voor over heeft. Dat heb ik zelf ook in mijn herdersleven ondervonden. De ondervinding is zo in alles op tijdelijk en geestelijk gebied de beste leermeesteres.
Zo ook hier. Ik had nogal de gewoonte, wanneer ik de heggen en de sloten langs was geweest, waar de schapen ook meestal hun voedsel zoeken, ze 's avonds alle te tellen of ze er wel allen waren. Dan zette ik de hokdeur op een kiertje en dan liepen ze achter elkaar één voor één erin. Zo kon ik ze tellen. Maar op een keer miste ik een schaap. Ik schrok ervan, ik gooi de deur dicht en ik aan het zoeken langs de hegjes en sloten van die dag. Zo af en toe liet ik mijn stem eens horen. Eindelijk hoor ik een heel benauwd schapenstemmetje. Ik keek en daar zat het schaap in een oude sloot verward in de doornen. Dat schaap keek me zo benauwd aan, dat ik er medelijden mee kreeg. Ik ga zo de oude sloot in en zie de doornen los te krijgen en aan het beuren. Maar hier zou men zeggen moet mannenkracht aan te pas komen. Ik was nog zo jong.
Maar ik wist ook: *God, die helpt in nood, is in Sion groot;* en ik riep maar: *Och Heere, help, och Heere, help.*
Ik kreeg zo'n moed en kracht, dat ik dat schaap, zwaar van modder en water, uit de sloot op de kant kreeg. Ik was moe en uitgeput en het schaap was ook moe en krachteloos. Daar lag nu de herder met zijn schaap. Het schaap was wel gered, maar nog niet in de kooi. Nu rustten we beiden een weinig. Eindelijk kon het schaap weer staan op zijn voorpoten en het achterstuk droeg ik. Eindelijk met horten en stoten kwam het schaap in de kooi. En ik kon zingend en dankend huiswaarts keren.
Dat ik nu die gelijkenis van die dierbare Jezus goed kon verstaan, kunt u begrijpen, lieve mensen, hoewel ik het naderhand voor mijn eigen zieleleven nog veel beter heb leren verstaan, toen ik zelf in de modderige zonden en het slijk verzonken lag met de dood voor ogen en van een ieder verlaten.
Maar het oog van die trouwe Herder was op mij geslagen. Zo mocht ik zijn sterke en reddende hand opmerken, zodat ik weer moed kreeg in de moedeloosheid en kracht in de krachteloosheid, en hoop in de hopeloosheid mocht opmerken. Ja, het herdersleven is voor mij een grote oefenschool geweest, vol goede voornemens, maar ook vol bange teleurstellingen.

Ik meende zo de voetstappen van Davids herdersleven te drukken en dat niet om met David veel bloed te vergieten, maar om dat eenvoudige Gode gewijd herdersleven. Wat David al niet vermocht als God hem de krachten gaf. Ja, zelfs in die kracht een leeuw en een beer versloeg. Dat voor David ook een oefenschool was, zodat hij ook

naderhand in de kracht des Heeren een reus Goliath kon verslaan en geheel Israël verlossen van zijn sterke vijand.
En dan de Psalmen van David in zoveel levensomstandigheden geboren, werden ook mijn lievelingspsalmen.
Het eigen lied van David werd ook mijn lied. Vaak gezongen op de hooiberg bij mijn schapen. Ja zelfs zou ik met eigen hand wel een instrument hebben willen maken om met David de lof en de ere Gods maar uit te jubelen, vooral daar het schaapherdersleven een stil en afgetrokken leven is en men zo niet in het gewoel van de ijdele wereld komt, waarom de verzoeking en de verleiding ook niet zo groot is. Zo gevoelde ik mij het meest gebonden aan het Woord van God en de Psalmen, om zo ook eenzaam en vertrouwend tot God te bidden. Ik kreeg veel Bijbelkennis en gebedsgave.

Overtuigingen
We hadden de gewoonte op Oudejaarsavond tot twaalf uur op te blijven en zo met elkaar het nieuwe jaar in te gaan en elkaar het goede toe te wensen. Moeder zorgde voor een lekker gebakje. Dan gingen we eerst naar de kerk, die met Oudejaarsavond altijd vol liep. Kwamen we thuis, dan werd er over het een en ander gepraat, wat er zo in het afgelopen jaar was voorgevallen. Dan werden er veel Psalmen gezongen en ook wel gepaste gezangen.
Op zekere Oudejaarsavond hadden we gegeten en gedronken, en ik moest maar een kapitteltje lezen. Toen werd mijn gemoed zo overstelpt van de goedheid en de trouw des Heeren, dat ik luidkeels begon te bidden en te danken. Ik kon niet ophouden, zodat mijn moeder en vader, zusters en broers allemaal begonnen te wenen.
Die gebedsvrijmoedigheid heb ik van toen af altijd gehad en in veel opzichten ook mogen beoefenen. Nu was ik altijd nog in de waan, dat er in het gebed nog iets verdienstelijks lag, want ach, ik was met al mijn werkzaamheden nog zo blind voor mijn eigen bestaan.
Maar daarom, al is het nog zo wettisch en farizees, het blijft de eis Gods: die bidt die ontvangt. Want dat wettisch werken is zo slecht nog niet. Daar begint een mens al zo licht mee. Maar het gevaar ligt hierin, dat we er zo spoedig een grond van maken voor de eeuwigheid. Maar de Heere weet zo op Zijn tijd en wijze door zaligmakende overtuiging de grond eruit weg te nemen. Dan zien we eerst recht het gevaar, waaraan we bloot staan. Het zal ons echter niet smarten, omdat we het onwetend gedaan hebben.
Maar de zondige wegen in te slaan en soms met een aanklacht in het eigen geweten, dat kan ons zo smarten; dat willens en wetens zondigen. Als we altijd maar mogen werken en onnut in onszelf blijven, dan was het zo kwaad niet. Maar het eigen ik zit er zo gemakkelijk tussen. Daar zijn we zo blind voor. En nu kunnen we elkaar er wel op wijzen. Dat is roeping. Maar we kunnen elkaars ogen daarvoor niet openen. Dat is het werk van God, de Heilige Geest, die verlichten moet en overtuigend werken.

Daar ik veel las en onderzocht, werd het gewicht van dood en eeuwigheid en oordeel zeer op mijn ziel gebonden. Overdag werden dit mijn overpeinzingen en 's nachts droomde ik ervan. Zo droomde ik van het laatste oordeel. En het leek me alsof de engelen maar door het luchtruim vlogen en vuur op de aarde wierpen. En ik probeerde maar dat vuur te ontlopen. Alles begon te branden en ik zocht schuilplaats in een hol of kloof om dat brandend vuur maar af te wachten. Toen het mij nabij kwam, schrok ik wakker. Het was een droom.

Ook droomde ik, dat toen ik eens van het schapenhok huiswaarts keerde, de aarde zich opende als eens bij Korach, Dathan en Abiram, ja het was alsof de brandende hel zich voor mij opende. Die scheur werd groter en omsloot mij. Er stond bij dat vuur een man, die mijn verlegenheid zag. Deze schoof een grote plaat over die kloof en toen ging ik er over. Ik keek achterom en die kloof was zo uitgebreid, dat wanneer ik later gekomen was, dan had ik er nooit meer overgekomen.

Zo heb ik gedroomd, dat de duivel mij op de hielen zat. Hij had de gedaante van een kikvors. Hij zat op een tweewielig karretje, stak zijn grote klauwen vooruit en had zeer afschuwelijke ogen. Hij maakte een akelig en afgrijzend geluid met zijn karretje (zie Openb. 16:13). Hij reed me overal na. Ik vluchtte van kamer in kamer. Hij reed me al maar achterna. Alle deuren vlogen open, totdat ik kwam bij de buitendeur. Ook daar vloog slot en grendel af en het monster ging de werf op en ik keek het na. Ik schrok wakker en ... het was een droom. Toen ik wakker werd, was ik nog nat van het angstzweet.
En nu zal je wellicht denken: waartoe al die dromen?, want ze staan me nog voor de geest als de dag van gisteren. Ik heb ze mogen beschouwen als Goddelijke dromen. Ze hebben voor mij veel betekenis gehad en ik heb er veel onderwijs van genoten, al bestempelt een ander ze vaak als ijdelheid. Ik voor mij heb de ervaring opgedaan, dat al hetgeen mij van Godswege is toegekomen, ik nooit heb kunnen vergeten. Hoe vergeetachtig ik op mijn oude dag zijn mocht, de Godsdaden aan mijzelf bewezen, kán ik nooit vergeten. Ik durf ze daarom ook met volle vrijmoedigheid neer te schrijven. Want als ik nu op mijn oude dag word teruggeleid, dan hebben alle wegen, middelen en omstandigheden des levens moeten meewerken tot heil en zaligheid van mijn ziel. En ook tot eer en verheerlijking van een Drieënig God.
Want die zielevijand, die mij nareed met zijn karretje, daarvan heb ik bijzonder veel last en bangheid moeten verduren. En goed bezien heeft zelfs de duivel nog mee moeten werken als middel in des Heeren hand tot heil van mijn ziel.
Zo heeft hij op een keer, dat ik op weg was naar het schapenhok, zo vreselijk aangevallen met atheïstische en ongoddelijke gedachten, mij maar steeds ingevende, dat er geen God was. En ik meende maar te moeten verdedigen, dat er wel een God was. De duivel werd me te sterk met zijn ongoddelijke ingeving, zodat ik in mijn benauwde en bange verlegenheid mijn oog naar de hemel richtte met de verzuchting: *O God, ik word zo bestreden. Och, geef nu eens een blijkje van uw Goddelijk bestaan.*
En het was alsof er in eens een vuurpijl als een bliksem van de hemel voor mijn voeten neerviel. En ik viel op de grond met de uitroep: *O God, o God!*
Toen kon ik geloven, dat er een God was. Toen kon ik de duivel weerstaan en de profeet Joël verstaan, als hij zegt: *De ouden zullen dromen dromen en de jongelingen zullen gezichten zien.*
Waar ik ze zelf alle heb leren kennen, durf ik ze ook met volle vrijmoedigheid neer te schrijven, hoe wonderlijk de mensen het misschien ook vinden zullen. Ik ben er van overtuigd en God weet het, dat ik in deze niet lieg. Het kon mijn medemensen nog tot zijn of haar nut zijn.
Heb ik gedurende mijn leven veel gesproken en geschreven, zo hoop ik door middel van mijn schrijven nog te speken tot jong en oud, rijk en arm. God mocht er nog een zegen aan verbinden tot heil van de verloren mensheid, om zo als middel in Gods hand in leven of in sterven nog mee te werken tot uitbreiding van het Koninkrijk van die dierbare Heere Jezus en tot afbreuk van het rijk des duivels, tot eer en glorie van een Drie-enig God, die de lof en de aanbidding toekomt tot in der eeuwigheid.

Zo was het schaapherdersleven voor mij een oefenschool. Ik had de duivel kunnen weerstaan met zijn atheïstische en ongoddelijke tegenwerpingen. Nu komt diezelfde vijand weer met twee wegen en twee soorten mensen.
Hij weet mij het leven van een kind van God zo bang en zwartgallig voor te stellen, alsof er voor een jong mens dan geen leven was. Altijd armoedig en klagen, afgetrokken en zo eentonig met al de spot en laster, die er aan verbonden is, alsof het voor een jong mens niet uit te houden was, die toch ook de wereld door moet. En aan de andere kant maar lokken met die schone, mooie wereld met al zijn lokazen. Hij wees me op nichtjes, neefjes, broers en zusters; die hadden toch allen zo'n plezierig leven. Die konden kermissen en feesten meemaken en af en toe nog eens een bruiloft. Wat hadden die toch een plezierig leven en die zouden ook nog veel beter slagen in hun ondernemingen door deze wereld.
En al die aanlokselen werkten zo in op mijn jonge leven. Ik werd een hinker op twee gedachten. Zag ik op de tijd, dan moest ik nooit die weg in. En werden de dingen der eeuwigheid op mijn ziel gebonden, dan moest ik beslist die weg op. Ik begon te overleggen en te overdenken. Ik moest toch maar eens proberen om te zien wat er zo in die wereld en op de wegen der ijdelheid te koop was. En als ik zag, dat het verkeerd ging, dan kon ik toch altijd nog weer terug.
In die tijd hadden wij hier Ds. Kijftenbelt. Deze was wel eens aan in zijn preken, *dat er mensen waren, die de zondige wegen beschouwden als een kleed, dat men aan en uit kon trekken naar willekeur.* Zo'n mens was ik, want ik dacht er net zo over.
Maar, ging Ds. verder: *Wij kunnen ons er ook wel zover inwerken, dat we niet meer terug kunnen.* En die waarheid heb ik tot mijn smart moeten ondervinden.

Ik werd het schaapherdersleven zat. Ik ging mij voegen bij de neefjes en de nichtjes. Ik kreeg vrienden en vriendinnen en ging zo met de grote massa de wereld en de ijdelheid achterna. Dat ging naar feestjes en kermissen en ik begon ook te hunkeren op bruiloftjes. Dat waren in die tijd dagen, waar een jongmens naar uitzag en hunkerde. Mijn broers en zusters, die ouder waren, mochten daar wel heen. Maar ik was, zo moeder zei, nog te jong. Maar nu trouwde mijn oom J. Haarman voor de tweede keer. Ik was zijn naamgenoot en werd voor de eerste keer uitgenodigd op een bruiloft, en wel om dienst te doen als speelman, want ik kon nog monica-spelen, want om bruiloft te houden was ik nog te jong. Wat was dat een blijde verwachting.
Wat liep ik te hunkeren naar die dag. Ik ging er heen met mijn monica en ging hoog op een trap zitten, die naar boven liep.
Ik zou beginnen te spelen, maar tegelijkertijd komt de Heere mij het gewicht van dood en eeuwigheid zo op mijn ziel te binden, dat ik dacht op dat ogenblik met mijn monica in de hand te moeten sterven en zo voor eeuwig in de hel neer te storten. Daarom wat een vreselijke teleurstelling.
Toen de bruiloftsgasten begonnen te zingen en te springen, ben ik weggevlucht. En nu zou men kunnen denken, ja misschien er wel om lachen, dat een jongmens zich zo bang kan maken voor dood en eeuwigheid, maar o mens, het zijn geen hersenschimmen of denkbeelden, maar werkelijkheid. Het zijn zaken en waarheden, als de Heere ze op de ziel bindt. Dan kunnen we ons er niet onder uit werken, maar we moeten het aanvaarden en geloven. Dat liet wel een dag of wat indrukken bij mij na. Maar het was maar een morgenwolk.

En ik was blij, toen die bangheid over was. Ik ging weer op mijn oude weg voort. Maar toch, de aanklacht van mijn eigen geweten werd heviger en ik kon niet zo gerust meer voortzondigen.

Ik begon tegen de zonden te bidden en te worstelen tot God. Ja, tot mijn schande moet ik het zeggen, dat ik vaak als een spotter op mijn knieën lag te bidden en ze toch aan de hand houden. Ja, mijn eigen vrienden, als ze me zouden zien liggen, zouden wel gezegd of gedacht hebben: wat een spotter toch. Ja, ik moet mezelf als een spotter bij God aanklagen. Toch moest ik bidden uit de drang mijns harten.

Toen in die dagen was er een wereldtentoonstelling in Amsterdam. Daar werd zoveel over geschreven en gesproken om de mensen er verliefd op te maken, dat ook ik en mijn vrienden nieuwsgierig werden. We zetten elkaar aan om ook eens te gaan kijken. Wij kozen een dag uit om naar Amsterdam te gaan. Op de terugreis zouden we in Hilversum uitstappen, want daar was juist kermis. Dat zou toch zo'n plezierig dagje zijn!
Maar toen die dag aanbrak, kreeg ik zo'n strijd met mijn eigen geweten, zodat ik het erg bang en benauwd kreeg en ik durfde me voor mijn vrienden niet terug te trekken. Ik ben met een aanklacht in mijn geweten naar Amsterdam gegaan. Maar ik had er niet aan, wat mijn vrienden er aan hadden. Want die aanklacht in mijn geweten maakte alles voor mij bitter en benauwd.
En toen des avonds nog de Hilversumse kermis op. Daar liep alles te zingen en te springen. En voor het oog van mijn vrienden deed ik ook mee. Maar ik kreeg het zo bang en benauwd, dat ik geen raad wist. Ik dacht me dronken te drinken, in de hoop dat ik maar versuffen zou. En hoewel ik geen drank gewend was, kon ik me toch niet dronken drinken.
Maar onderweg op huis aan kreeg ik het zo bang en benauwd. Ik kwam onder de zelfveroordeling, zodat het mij een wonder was, dat ik nog niet in de hel lag te branden.

Stilgezet
Toen wij in Maartensdijk weer terug waren, liep ik met een bange ziel onder een vloed van tranen huiswaarts, al mijn vrienden en vriendinnen achterlatende. En ik wierp me in de schuur voor God op de knieën onder sterke roepingen en tranen. Ja, het werd een roepen en een schreeuwen tot God, zodat ik de volgende dag van mijn broer een berisping kreeg. 'Ik moest toch niet zo hard bidden, dat de mensen het konden horen.'
Maar ach, dan wordt het een worstelen met Jacob tot God en een eeuwig wonder, dat God nog horen wil, als een boeteling zo aan het pleiten is. En Hij kwam tot mijn ziel met zoveel kracht met deze woorden: *Strijd gij om in te gaan.* Die woorden brachten mij verruiming in mijn zieletoestand. Ik kreeg te geloven, dat, hoe ik het ook verzondigd had, ik toch nog zalig kon worden.
De weg was nog open. En toen kon ik mijn broer antwoorden en zeggen, waarom ik zo uit de benauwdheid tot God geroepen had. Maar ook hoe ik verruiming gekregen had met deze Schriftwoorden: *Strijd gij om in te gaan.* Mijn broer begon toen te wenen en vroeg om vergiffenis vanwege deze berisping. Hij had gedacht het was zo farizeïstisch.
Ik zeg: *och broer, ik vergeef het je en God zal het je ook wel willen vergeven.*
Het moest alles zo lopen, maar nu is de Heere nog goed voor me geweest. Toen zei mijn broer, dat hij nooit iemand meer berispen zou over zijn bidden.

Toen dit alles zo'n beetje ruchtbaar werd in de gemeente, want mijn broer had er over gesproken op de gezelschappen, zodat ik veel ingang kreeg in de gemeente, kreeg ik ook zo bijzondere betrekking op het volk van God. Ook genoot ik bijzonder veel onder de prediking van Ds. Kijftenbelt. Want het was voor mij wel eens een wonder,

dat het voor mij net was, alsof die dominee al de behoeften van mijn hart kende. Zo wonderlijk werkte de Heere met zijn lieve Geest, dat Hij de woorden in de mond van de prediker legde, opdat diezelfde Geest ook mijn hart opende om het als een hemels manna te ontvangen. Die dominee Kijftenbelt werd mij zo lief en dierbaar. Hij was voor mij als een middel in Gods hand, een geestelijke vader in Christus geworden, want hij reikte onder zijn prediking mijn arme ziel maar zo voortdurend voeder toe. Hoe meer zielevoedsel ik kreeg, hoe hongeriger ik werd. O, dat woord van God en die zuivere prediking, daarvan kon ik maar niet genoeg krijgen.
Zodoende werd ik erg eigen met Ds. Kijftenbelt en mocht erg vertrouwend met hem spreken. Want ik merkte wel, dat hij mij trouw behandelde en ook telkens op dreigende gevaren en misgrepen wees. Hij kwam mij dan ook niet altijd met lofprijzingen tegen. Ook op zijn tijd hoorde ik zijn strenge vermaningen en berispingen, maar ik mocht alles met dank aannemen. Ik had hem lief en vertrouwde hem; dat mocht ik ervaren.
Maar ik ervoer tevens, dat ik wel bekeerd was van de zonde tot de deugd, maar niet van de deugd tot God. Dat ongerechtigheid zonde was, had ik goed leren kennen, maar dat eigengerechtigheid nog veel gevaarlijker was, dat wist ik niet. Daarvoor was ik blind, evenals eenmaal Paulus een knap godsdienstig mens was en ijverde voor de vaderlijke instelling en netjes naar de wereld leefde. Maar dat hij als een arm zondaar tot God bekeerd moest worden, dat wist hij nog niet. Hij was er blind voor, dat zo het wèl met hem was voor de eeuwigheid, dit nodig was. Daarom was hij nog een vervolger van de gemeente Gods.
En dat wist ik ook niet. Nu preekte en waarschuwde Ds. Kijftenbelt tegen gevaarlijke droggronden, maar ik paste dit toe op Jan, Piet en Klaas, maar zelf was ik de bekeerde man.
En nu zei Ds. Kijftenbelt: *Ik moest maar veel vragen om ontdekkend licht.* Och, die dominee zag mijn toestand veel beter in dan ik. Ik wist geheel en al niet wat ontdekkend licht was. Maar omdat de dominee het zei en ik dat geloven mocht, boog ik bij voortduur mijn knieën om de Heere te bidden om ontdekkend .licht. O, wat zijn de wegen en gangen des Heeren dan toch wonderlijk.

Ds. Kijftenbelt ging veel op ziekenbezoek. Ik was aan het baan harken. Toen hij me zag, kwam hij me even de hand geven en zei me, dat hij op ziekenbezoek was geweest bij een zekere Jan Nijhof. Die man zou waarschijnlijk wel gaan sterven. Ds. Kijftenbelt had hem aangesproken, maar hij had Ds. met grote ogen aangekeken en niets gezegd. Maar de vrouw van die man nam het woord op. Ze had medelijden met haar man. Want die kon niet praten, niet bidden en niet geloven. En zij kon alles en stond ver boven haar man.
Ds. Kijftenbelt zei zo: Voor zover ik het bezie, is die vrouw nog veel ongelukkiger dan haar man, want die vrouw rust op een farizees grondje. Dat gesprek over dat vrouwtje maakte me nieuwsgierig, want ik wou dat farizees mensje wel eens horen praten en als het nodig was berispen, dat goed doen geen grond is voor de eeuwigheid. Ik zocht naar een boodschap om die vrouw eens te horen praten. Ik pakte wat eieren in voor haar zieke man en ik ging er heen, veel meer om die vrouw te horen praten, dan om die zieke man.
Die vrouw was bijzonder blij toen ze me zag. Ze had dadelijk de praat en met dat ze begon, daalde de Heere met ontdekkend licht in mijn ziel af. Toen zag ik mezelf als een nog veel groter farizeeër dan die vrouw. Ik had zelf gedacht in mijn blindheid een knap jong bekeerd mens te zijn. En de duivel had me dat ook al wijs gemaakt, want dat kon ik toch wel opmaken uit mijn levenskoers. Die was helemaal veranderd. Maar

die slag, toen mijn huis der hoop voor de eeuwigheid inviel, was voor mij zo groot, dat ik de wanhoop nabij werd.
Ja, het ging mij als die bouwer, die op het zand bouwde, toen de slagregens kwamen en de stromen begonnen te komen. Want zo staat er: de val van dat huis was groot. En mij ging het ook zo. Want daar kwamen wat een stormen: *Dood, Eeuwigheid en Oordeel*. Alles brak ineens los. En het scheen mij toe, alsof ik er ineens in zou vallen. Ik had geen geweer in die strijd. Ik had me bedrogen.
Ik was zo verslagen, dat ik als een wanhopend mens bij die vrouw Nijhof vandaan ging. Ik was geheel in de war. Het brugje bij ons huis was ik voorbij gelopen: Ik kwam stil te staan bij een oud huis aan deze kant van de kerk. Daar woonde een oud bekeerd vrouwtje. Het was alsof de Heere mij dat kleine deurtje aanwees. Daar moest ik maar binnengaan. Ik ging en zag daar nog een paar mensjes in huis. Ze keek me geheel verwonderd aan. Ik kon niets zeggen. Ik zat net als een veroordeelde, die de dood zit af te wachten.

Daar komt ook Ds. Kijftenbelt nog in huis. Zijn oog valt dadelijk op mij en hij zegt: Jaap, ga eens met me mee naar de pastorie.
Ik ben met hem meegelopen naar de pastorie. Hij ging met me mee naar zijn studeerkamer, ging tegenover mij zitten en vroeg me niets. Hij ging spreken uit zijn eigen levenservaringen, wat hij al doorgemaakt had in zijn studiejaren. Hij had ook gedacht een bekeerd mens te zijn en de mensen hadden hem zo geprezen als zo'n bijzonder jongmens. Dat zou toch zo'n wijze dominee worden.
Hij was zodoende erg waanwijs geworden en zo in eigen kracht de hoogte ingegaan. En ziet, zegt Ds. Kijftenbelt, daar daalt de Heere af met ontdekkend licht. Daar ontvalt mij in eens al mijn eigenwerkelijke godsdienst en bekering.

Een geloofsoog op de Borg
Ik was de wanhoop nabij, zodat waar ik naar mijn kosthuis langs een water moest, ik mezelf niet meer zo vertrouwde, dat ik een omweg maakte om er te komen. Ja, ik moest God rechtvaardigen in Zijn doen. Al stootte Hij mij voor eeuwig weg. Toen had ik gedacht, dat het voor eeuwig verloren was. Alles getuigde tegen mij. Ds. kon niet anders dan alle aanklagers gelijk geven.
Hij was de schuldige en verlorene. En in die hachelijke toestand komt nu ineens met kracht die waarheid in mijn ziel: *Jezus Christus in de wereld gekomen om zondaren zalig te maken.* Toen mocht ik een geloofsoog krijgen op die dierbare Borg en Middelaar, die door Zijn lijden en sterven juist de weg tot zaligheid gebaand had voor zulke hellewichten, die hun eigen verdoemenis toevallen, God rechtvaardigen in Zijn doen. Ds. bleef maar praten en vroeg niets. Maar ik kreeg doorboorde oren om te luisteren. En onder het praten van Ds. Kijftenbelt kwam bij mij weer een wanhoop. Want die eerste beginseltjes waren mij niet vreemd. En nu mocht ik hopen, nu zou het andere ook wel volgen, zodat er hoop kwam in de hopeloosheid en moed in de moedeloosheid, troost in de troosteloosheid. Nu kon ik de Ds. ook verstaan om maar veel te vragen om ontdekkend licht. Nu wist ik wat ontdekkend licht was. En dat het zo noodzakelijk is om zondaar voor God te worden. Want bij dat Goddelijke licht wordt alles zonde, zowel eigengerechtigheid als ongerechtigheid. Zodoende worden wij voorbereid enkel uit vrije genade zalig te worden. Dan wordt ons ook die Borg en Zaligmaker dierbaar, ja onmisbaar voor het zieleleven.

Zo ben ik bij Ds. Kijftenbelt vandaan gegaan met een flikkering van hoop in mijn ziel. Ds. gaf mij nog een boek van Hallius mee en zei: Nu Jaap, nu moet je maar niet alle

boeken lezen, hoor. Je moet maar veel onderzoeken in de Statenbijbel met zijn kanttekeningen en de drie formulieren van enigheid. En dat boek van Hallius kon je nog wel veel dienstbaar zijn tot verduidelijking van Gods Woord.
Zo ging ik bij Ds. vandaan en thuis komende, ging ik naar de schuur om op mijn knieën op het boek van Hallius te gaan liggen uit de benauwdheid om tot God te roepen, want ik voelde het: mijn ziel was nog niet gered. Mijn schuld voor God stond nog open.
Ik kwam zo in de engte, want van alle kanten kwamen er aanklagers en beschuldigers. De wet Gods met zijn strenge eis en vervloeking bij de minste overtreding. Het is maar: gij zult, gij zult. De satan houdt mij het schuldenregister voor, wijst mij op mijn vuile vlekken. Mijn eigen hart en geweten veroordeelt me en brengt allerlei zonden in mijn herinnering terug. Al de dreigementen uit Gods Woord komen op mij af. Geen één belofte voor mij. Alles getuigde tegen mij. Ik kon niets anders dan al die aanklagers en beschuldigers gelijk geven, het was allemaal waar.
En als dat nu allemaal waar is, dan is het voor mij eeuwig verloren. De hel greinsde mij aan onder al die vreselijke beschuldigers en veroordelers heen. Te midden van dit alles kwam de Heere mij voor met dat woord uit Jesaja 56: *Bewaar het recht en doe ge rechtigheid.*
Ik roep er overheen: *O God, ik heb geen recht of gerechtigheid. Het is voor mij eeuwig verloren.* Toen kwam het vervolg van dat vers: *Ik zal u mijn heil doen zien en mijn gerechtigheid zal aan u geopenbaard worden.*
Toen kreeg ik een geloofsgezicht op die dierbare Borg van zondaren, die mij als het ware van het kruis toeriep: *Wend u naar Mij toe en word behouden, arme zondaar!*
Ik werd in het lijden en sterven van die Borg ingeleid en ik mocht geloven: ook voor mij. En het was of al mijn zonden op die Borg overgingen. Zijn alles-bedekkende gerechtigheid ging over mij op. *O, zalige ruil, o dierbare Borg: ook voor mij!*
Ineens waren al mijn aanklagers en beschuldigers weg. En de beloften Gods, zoveel als er zijn, blonken mij tegen als lichtende sterren aan de hemel. Een ongekende Goddelijke vrede en vertroosting daalde in mijn ziel af. Alles riep mij vrede toe. Ja, de gehele schepping Gods voerde mij tot die grote Schepper aller dingen, en, mocht ook geloven, de Herschepper van mijn ziel.
O, hoe meer ik er van te zien kreeg, hoe groter en dierbaarder Hij werd voor het zieleleven. Hoe groter dat Goddelijk wezen voor mij werd, hoe kleiner en nietiger werd ik voor de Heere. Ja, nu had ik de dichter leren verstaan: *Zalig, zalig niets te wezen in zijn eigen oog voor God.*
Ik gevoelde zulk een liefderijke en kinderlijke betrekking op dat Goddelijke Wezen, dat ik op dat ogenblik wel kon zeggen: *Abba, lieve Vader.* Want die vrede Gods was zo wonderlijk en zo eens willens met het Goddelijk Wezen. Als op die zalige ogenblikken de dood was gevolgd, dan was ze verslonden tot overwinning.
O, wat toch een zalige, Godverheerlijkende wegen kan de Heere houden met een zondig mens. Om hem eerst maar geheel uit zichzelf uit te drijven en over te planten in die dierbare wijnstok Jezus Christus. Dan toch merkt hij eerst, dat het de enige troost is, niet meer zichzelf, maar het eigendom van die dierbare Jezus te zijn. Dan begint de grond voor de eeuwigheid vaster te liggen. Niet in zichzelf, maar in die trouwe Borg en Zaligmaker Jezus Christus, Die heeft alleen door Zijn lijden en sterven aan het goddelijk recht voldaan. En wie zou nu beschuldiging kunnen inbrengen tegen zo'n ziel, die niet in zijn recht, maar in de toepassende gerechtigheid van die Borg tot God mag gaan.

Ik had die mensen veel horen spreken over de leidingen Gods met Zijn volk. De een was zo en de ander zus geleid. De een zover en de ander zover. Ik wist wel, dat er trappen waren in het genadeleven, zoals er in het natuurlijke in hetzelfde huisgezin mannen en vaders, jongelingen en zelfs zuigelingen waren, verschillend in leeftijd, gaven en talenten. Maar als erfgenaam van een vader staan ze allen gelijk.
Zo is het ook in het genadeleven. Dat leert Gods Woord ons en de praktijk bewijst het ons. Nu zijn er mensen, die God de gaven der onderscheiding heeft gegeven. Die kunnen aan de mensen als zij ze spreken of ontmoeten, heel goed merken hoever de Heere ze heeft geleid. Of het bedrog is of zelfverblinding.
Die gave heb ik nooit gehad, zodat ik hierin ook mijzelf niet kan beoordelen, want het gaat om een rechtvaardig oordeel, het gaat om een eeuwig wel of een eeuwig wee.

Maar nu las ik pas de Catechismus van Van der Groe, die Zondag, die handelt over ***de rechtvaardigmaking des zondaars voor God.*** Daar kon ik mijzelf zo oprecht bij neerleggen. Dat in verwondering en aanbidding zeggen: *Maar, o God, als dat nu de rechtvaardigmaking des zondaars nu voor U is, dan moet ik over mijzelf besluiten, dat ik een gerechtvaardigd mens ben. Want dat alles heb ik ook zo ondervonden.*
En ach, nu is het wel groot om dat alles neer te mogen schrijven. Daar gaat het niet om, om de eer of lof van mensen, maar ik zou de eer van God te kort doen als ik het verzweeg.

O, rechtvaardig volk, verhef met blijde klanken,
Verheugd in God, naar waarde nooit te danken.
Zing vrolijk, roemt Zijn deugden te allen tijd,
Gij, die oprecht van hart en wandel zijt.

Dat kon ik, terwijl ik het zo neerschrijf, met hart en ziel in alle oprechtheid meezingen.
O, bekommerde zieltjes, die dit soms lezen mocht. Veracht de kleine dingen en beginseltjes toch niet. Maar staat er veeleer naar het stuk der rechtvaardigmaking te leren kennen. De Heere is zo vrij in Zijn genadige bedeling. Dan eerst krijgen we een vaste grond voor de eeuwigheid. Dan is het niet langer die wankelbare grond van zelfvertrouwen, maar dan ligt de grond en vastigheid alleen in de enige Borg en Zaligmaker Jezus Christus. En als nu het geloofsoog daarheen maar gericht en daarin gerust mag zijn. Wie zou dan nog beschuldiging kunnen inbrengen tegen zo'n uitverkorene Gods? *God is het die rechtvaardig maakt. Wie is het nu, die verdoemt*?
Dan krijgen wij eerst te gevoelen, wat wij altijd om der zonde wil hebben moeten missen, namelijk troost, vrede en voldoening voor het arme zondaarshart. Want in dit stuk der rechtvaardigmaking voor God komt de arme ziel weer terecht, waar hij om der zonde wil was uitgevallen, namelijk het Vaderhart Gods.
Dan ontwaren we eerst, dat het de zonde is, die scheiding maakt tussen God en onze ziel. Want zodra onze schuld en zonde overgaat op de Borg van zondaren en de gerechtigheid van die dierbare Zaligmaker ons dekt en bekleedt voor het Aangezicht Gods, daalt er tegelijkertijd een ongekende goddelijke vrede en voldoening in de ziel, die als voorproefjes zijn van het zalig hemels leven. Ja, het is dan zo wonderlijk alsof zijn geestelijk leven weer invloeit in de geest in het leven Gods.

Het was mij altijd een raadsel geweest, ons gehele menselijke bestaan uit ziel en lichaam, geest en vlees. Dat nu het vlees en het lichaam sterfelijk was en de ziel of geest onsterfelijk. Dat geheim is me nu wel duidelijker geworden. Dat het vlees straks weer tot de aarde terugkeert, maar tegelijkertijd de ziel of geest weer terugkeert tot

God, die er eenmaal in blies bij het begin der schepping. En dat van de gehele schepping de mens alleen als beelddrager Gods werd aangemerkt. O, wij mensen zijn eenmaal zo heerlijk en zalig uit de hand van onze Schepper voortgekomen. Geschapen naar Gods eigen beeld en gelijkenis. Nu zijn we om der zonde wil dat goddelijk beeld geheel verloren en zijn zo de duivel en zijn beeltenis toegevallen. Met dat Godevijandige beeld komen wij nu in de wereld en leven daarin voort met al onze ellende. Maar als God ons nu eens weer die wederbarende genade komt te schenken door de inwerking van Zijn lieve Geest, die ons zo onweerstaanbaar en krachtdadig komt om te zetten, en rukken uit de klauwen van Satan, onze wederpartijder. Dan worden ook in eens al onze genegenheden omgezet. Wat onze last was, wordt onze lust. En wat altijd onze lust geweest is, wordt dan onze last.
Dan ontwaren we het God altijd de rug en de nek te hebben toegekeerd. Een Goddelijke betrekking neemt intrek in onze ziel, want de wereld en de ijdelheid worden de rug toegekeerd. Ja, er komt een sterke begeerte naar God en Zijn dienst.
In de aanvang wordt het beeld Gods weer vernieuwd en hersteld in de ziel. Er komen weer geloofsoefeningen met het Goddelijke Wezen. En dat zijn nu allemaal nog maar voorproefjes, want de allervolmaakste mens heeft nog maar een klein beginsel van die volmaakte gehoorzaamheid. Maar als dat kleine beginseltje al zo zalig is, wat zal dan straks het volle zijn: Dan kan de ziel hier reeds nu wel zingen:

O, 't blij vooruitzicht, dat mij streelt,
Ik zal, ontwaakt, Uw lof ontvouwen;
U in gerechtigheid aanschouwen,
Verzadigd met Uw Goddelijk beeld.

O, wat is dan de ziel oprecht in het afzweren van zijn oude heer en meester, want dan eerst ziet hij, hoe die zielevijand, de duivel, er altijd maar op uit is om hem maar te verleiden en te misleiden, en vrede en voldoening voor zijn hart te beloven. Dan het een en dan weer iets anders voorspiegelt, om hem zo maar van God en Zijn zalige dienst af te houden, ja zelfs afkerig maken.
Toen ik dat alles kreeg te zien, werd ik boos op mijzelf, dat ik toch zo lang in die rosmolen van de zielevijand had rondgelopen. Die gedachte zette mij nu sterk aan om voor zover het in mijn vermogen was en de Heers mij daartoe de lust gaf, de kracht en de wijsheid, om dat rijk van satan maar afbreuk te doen en in alles mij zo in dienst te stellen van Hem, die het waardig was.
In die dienst lag troost, vrede en blijdschap en gemoedsvoldoening. Ik zag zo'n ruime inblik in het Vaderhart Gods, die goddelijke liefde en ontferming, dat Hij zo'n dierbare heilsweg wilde ontsluiten in de zending van de Zoon Zijner eeuwige liefde. Dat die dierbare Zoon Gods zich uit liefde voor de verloren mensheid vrijwillig had willen overgeven om te lijden en te sterven, om de gehele toorn Gods, ontstoken om de zonde der mensheid, die Hij nu naar Zijn Goddelijk recht eeuwig moest verdoemen, te dragen, om die verloren mensheid ervan te verlossen. Ja, Hij wilde aan het kruis de verlatenheid geheel en al ondergaan om ons mensen weer tot God te brengen. Het is daarom geen wonder, dat Johannes, daarop starend, uitriep: *Want alzo lief heeft God de wereld gehad, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.*
Daartoe wil nu die dierbare Heilige Geest, die van de Vader en de Zoon uitgaat, ja die derde Persoon in de Goddelijke Drieëenheld ons bewerken, geloof en bekering en vernieuwing des harten schenken. Ja, de Heilige Geest is het, die krachtdadig en onwederstandelijk overtuigt van zonde, gerechtigheid en oordeel.

Door die Goddelijke overtuiging en ontdekking kan het niet anders of wij worden een groot zelfveroordelend zondaar, die God recht en gerechtigheid toekent, al stootte Hij ze voor eeuwig weg. Die met zijn eigen doodvonnis in de hand en met een: *Gena o God, gena, wees mij arme zondaar toch genadig,* biddende met schaamte en schuld voor God invalt.
En nu wil de Heilige Geest, die eerst van zonde overtuigt, krachtdadig overtuigen van die alles dekkende gerechtigheid van die dierbare Borg en Zaligmaker Jezus Christus, de Heere. Door het geloof plant Hij die arme boeteling over in die dierbare Borg van zondaren. Nu mag die zondaar zelf ontwaren hoe zijn schuld en zonde op die Borg zijn overgegaan. En die verworven gerechtigheid, die die Borg door Zijn lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid van lijden en sterven verworven heeft, wordt dan als een genadegeschenk op de ziel krachtdadig toegepast.
Nu is de scheidsmuur tussen God en zijn ziel ineens weggevallen en de liefde en de vrede Gods worden als met volle stromen over de ziel uitgegoten. Hij wordt weer uit genade het Vaderhart Gods ingelijfd, waaruit hij om der zonde wil was uitgevallen. 0 zalige vrede Gods, die ons verstand te boven gaat.
Die liefdegeest werkt maar overtuigend door. Ja, Hij overtuigt ook nog van oordeel, namelijk dat de overste dezer wereld geoordeeld is, namelijk de duivel, die dan zijn macht heeft verloren. Nu mag hij zo'n geredde ziel nog aanvallen, bejagen en plagen.
Maar hij ligt, zoals Bunyan het schrijft, aan de ketting en kan niets doen dan alleen door toelating. Hij is gelijk Floor het beschrijft, als een schaapshond, die met al zijn briesen, blaffen en bijten die arme, machteloze schaapjes naar de Herder uitdrijft.
Uit dit alles kunnen we nu zien, dat we een Drie-enig God tot onze zaligheid nodig hebben; dat alles al besloten is in de eeuwige Vrederaad Gods om zo ieder in de Goddelijke Driegenheid die werkzaamheden al op Zich te doen nemen en zo saam te werken in de redding en zaliging van mensen.
Daarom laten wij met ons verduisterd verstand daarin toch niet door willen dringen in die verborgenheden Gods, Want God is groot en wij begrijpen Hem niet. Want voor ons menselijk verstand is het onbegrijpelijk als wij ons gaan verdiepen in de eeuwige Vrederaad Gods, waar een Drie-enig Goddelijk Wezen het gehele wereldbestaan al heeft uitgedacht en overzien. En daarin het scheppings- en herscheppingsplan allemaal als in een volmaakt bestek Gods, zodat de Psalmdichter getuigt: *Eer iets van mij begon te leven, was ik al in Uw boek geschreven.*

Want al was het dat het gehele scheppingsplan van hemel en aarde nog ten uitvoer moest worden gebracht, toen het in de tijd van enkele dagen ten uitvoer was gebracht en God de gehele schepping, waarin ook de mens als een beelddrager Gods was gesteld, overzag, moest Hij zelf getuigen, dat alles zeer goed was en alles zo voldeed aan het Goddelijk bestek.
Zo heeft Hij van het begin af dat gehele plan overzien en zal het blijven overzien tot het einde toe. Want wij kunnen toch niet denken dat er een puur toeval is geweest, dat deze mens beelddrager Gods was, zich zo in zijn God kon verblijden als zijn Schepper en Weldoener om hem als het pronkstuk van de schepping met de heerschappij over al het geschapene te kunnen loven en prijzen en zonder enige zonde tot Zijn eer en roem te kunnen leven. Ja Hem zelfs kende aan de wind des daags.
Maar hoe nu die volmaakte mens, begiftigd met de ware kennis, de ware gerechtigheid en heiligheid, door het eten van de verboden boom en het ingeven van de duivel van al die zegeningen en goddelijke weldaden zich beroofd heeft en met het gehele menselijke geslacht als in dat ene Bondshoofd begrepen onder de toorn en de vloek Gods heeft gebracht en de dood in zijn drievoudige staat zich op de hals heeft

gehaald. Het was alles naar Gods volmaakt bestek. Dat zouden we toch niet anders durven geloven?
Al zijn deze dingen onbegrijpelijk voor ons verduisterd verstand. God in de hemel, die de volmaakte in zijn geluk was in de hemel, had ook zeer goed en volmaakt gezien, hoe die mens ook eenmaal moedwillig en ongehoorzaam tegenover zijn Schepper en Weldoener zich zou gedragen, om zien op die wijze de toorn en de vloek en de dood waardig te maken en eeuwig verloren te moeten gaan met haar gehele nakomelingschap. Daar zouden geen beelddragers Gods meer ter wereld komen, maar beelddragers van de zondige Adam. En zou het nu wel zijn, zodat de gevallen mens weer in beginsel tot zijn vorige gelukstaat teruggebracht zou worden tot een beelddrager Gods, dan zou het alleen mogelijk zijn op kosten van een volkomen Borg en Zaligmaker, die weer als waarachtig God en ook als een waarachtig mens zou kunnen tussentreden om die scheidsmuur tussen een gevallen mens en een heilig, rechtvaardig God weg te nemen.
En waar Hij het is, die alles in dit eeuwig goddelijk raadsplan heeft opgenomen. Ja, daartoe kon die Zaligmaker getuigen, *dat Hij ook daartoe van eeuwigheid was gezalfd om in het rechtvaardig recht Gods al voor de arme, verloren zondaar weer tussen te treden op kosten van Zijn eigen mensworden, lijden en sterven.* Ja, Zijn eigen bloed zou laten vloeien om die verloren mensheid weer te redden en te zaligen en zo weer te brengen in de gunst en de gemeenschap Gods. Zo is ook in die dierbare Zaligmaker weer de weg des heils en der zaligheid ontsloten.

Wij kunnen weer voor eeuwig gelukkig en zalig worden op kosten van die Borg Jezus Christus, indien we door de wederbarende genade Gods ontdekkend en overtuigend worden bearbeid. Dat wij dan ook onze eigen ellende en onwaardigheid leren kennen, zodat we het zien, dat het van onze zijde een verloren zaak is. Dan kunnen we in het gericht Gods bestaan, ja zelfs God rechtvaardigen, indien hij ons voor eeuwig wegstoten zou. Al die wegen en leidingen Gods zijn zo wonderlijk, maar ook Godeverheerlijkend.
Voor de zondeval waren Adam en Eva het zo geheel met God eens. Zij bedoelden met al hun doen en laten de ere Gods. Dat was hun hoogste doel. Maar na die zondeval is de mens zo geheel teruggevallen, dat hij nu niet anders zoekt dan eigen eer om de ere Gods te roven. Ja, zelfs kan hij in zijn blindheid nog wel de ere Gods willen bedoelen, terwijl toch het eigen ik er zo geheel en al tussen zit.
Wij willen in onze blindheid wat worden voor de HEERE. En de Heere zelf wil door ontdekking en overtuiging des Heiligen Geestes ons weer tot enkel niet voor Hem maken, opdat we maar zoveel in alles van onszelf worden afgedreven om met verloochening van al ons doen en laten de ere Gods weer de boventoon te geven in ons hart. De Heere God heeft alles eenmaal gewerkt om Zijns zelfs wil, dat is: tot Zijn eigen heerlijkheid. Met de gehele schepping van hemel en aarde, maar ook in de herschepping van de arme, verloren zondaar. Daarom moet alles ontledigd worden en allerlei luchtkastelen worden afgebroken en zijn eigen bedoelingen.

Want ach, wat kan hij al niet met zijn eigen bedoelingen oprichten en wat te pronk lopen, zo hij meent voor God en mensen. Maar door die zaligmakende overtuiging en ontdekking des Geestes wordt zijn gehele huis der hope voor de eeuwigheid uiteengeslagen. Wat hij ten leven waande, wordt dan ten dode bevonden voor een alwetend en rechtvaardig God, met wie hij van doen heeft gekregen. Ja, dan wordt er een heilige wanhoop geboren en de wanhoopskreten worden gehoord.

Ziet dat maar bij al de Bijbelheiligen. Zo horen we op de Pinksterdag uit 3000 verslagen harten uitroepen: *Wat moeten wij doen, mannenbroeders?* Ja, neem Paulus en de stokbewaarder te Filippi maar en zoveel anderen. Allemaal komen ze met de wanhoopskreet voor de dag. O, dat is geen eigen doen of werkelijkheid. Maar het zijn wanhoopskreten en barensweeën van de geboorte uit God. Die werkzaamheid gaat meestal vooraf om die arme mens tot zelfveroordeling en zelfverfoeiing te brengen en hem zo geschikt en pasklaar te maken voor de vrije genade in Jezus Christus, de Heere alleen. Ja, hij willigt als een arm en ontbloot zondaar het genadeverbond in en de ere Gods komt weer boven. Hij zinkt zelf in verwondering en aanbidding over de ontsluiting van zulk een genade weg, ontsloten in die dierbare Middelaar des Verbonds, Jezus Christus de Heere.
De arme zondaar wordt het dan volkomen met God eens, ziende dat alleen langs deze weg God weer aan Zijn eer komt en de arme zondaar niets te roemen heeft, maar met al zijn doen en laten er geheel buiten valt. Dan leren we wel verstaan, hoe het mogelijk was, dat onze dierbare voorvaderen goed en bloed feil hebben gehad, omdat de ere Gods en het heil van hun arme ziel ermee gemoeid was.

Daarom, bekommerde, kleine en van verre staande zielen, laat het u maar niet ontmoedigen, als de wegen zo geheel anders liggen dan u zich wellicht had voorgesteld. U wilde misschien vooruit en de Heere leidde u achteruit, opdat u straks als een arme, verloren zondaar door die dierbare Heere Jezus uit vrije genade zou gered worden en gezaligd. Och, het zou me smarten als ik uw arme ziel pijn deed met mijn schrijven alsof dat nu allemaal zo gebeuren moet. De wegen en toeleidingen des Heeren kunnen zeer ver uit elkaar liggen. Ze staan altijd in de eerste plaats in nauw verband met hetgeen God met ons voor heeft en waartoe Hij ons gebruiken wil.
Het is mij op mijn oude dag een wonder, als ik terugdenk aan al mijn arbeid en werkzaamheid, die de Heere mij heeft opgelegd om maar te arbeiden onder jong en oud, rijk en arm. Het is altijd mijn lust geweest en dat niet om er wat mee te verdienen of geschenkjes of het een of ander in te oogsten.
Daar zijn ook de inwoners van Maartensdijk wel getuigen van, naar ik dacht, en ook dit schrijven, dat wellicht na mijn dood het licht zal zien. Ik schrijf dit en heb het geschreven om mijn lieve medemensen nog te mogen aanspreken door mijn schrijven nadat ikzelf gestorven ben. Ik hoop, dat na mijn dood ook de achtergebleven medemensen of familie nooit daarvan een geldzaak zullen maken, maar als ze het over willen schrijven en uitdelen aan rijk en arm, dan zullen ze mijn begeerte nog vervullen.

Aanleiding tot schrijven
Ik heb toch wel jonge vrienden, die ik straks in het verenigingsleven zal achterlaten, die het graag zullen doen. Ik voor mij kan niet anders denken of de Heere heeft nog wat voor met dit schrijven. Het werd mij zo van 's Heerenwege nauw op mijn ziel gebonden en ik werd in stille overpeinzingen van mijn bed zo van mijn prilste jeugd af tot op de dag van vandaag teruggeleid, daar ik al twee en tachtig jaar ben.
Ik kon niet anders denken of de Heere had er Zijn hand in. Ik kreeg dadelijk zo'n lust tot schrijven, ja mijn hand en pen werden zo vaardig, precies alsof er haast bij was. En mijn eigen hart en redelijk verstand werden zo geheel overstelpt in Godverheerlijkende gedachten.
Ik heb nog nooit een schets of brief zo snel opgemaakt als deze levensschets, en nu ben ik de Heere dankbaar voor Zijn goddelijke ondersteuning, want als de Heere het wil en mocht het zijn tot Zijn eer, dan wil ik nog graag doorschrijven om zo nog een

en ander te vertellen over de ambten en posten, die ik in de gemeente Maartensdijk bekleed en ingenomen heb.
In het begin heb ik al aangehaald hoe ik mijn oude verleider, de duivel, heb afgezworen, hoewel die zielevijand nog niet loslaat, maar nog belaagt en bestrijdt ook in mijn schrijven en werkzaamheden. Maar het is een gebonden vijand: de Leeuw uit Juda's stam heeft overwonnen en ook mij uit de helse klauwen gerukt. Nu hoop ik, dat de Heere mij nog dienstbaar wil stellen, zolang het Hem behaagt.
Want dat is nog mijn leven. Ik heb altijd veel gesproken met oud en jong, rijk en arm, want de Heere heeft ze toch beide gemaakt en ze hebben allen een ziel te winnen of te verliezen voor de eeuwigheid. Ik heb altijd veel brieven geschreven aan familie, vrienden en bekenden en in het begin maakte ik ook veel schetsen, als ik tot een en ander geroepen werd.

Mijn eerste werk is geweest aan de Zondagsschool. Deze stond toen onder leiding van Ds. Kijftenbelt. Hij had toen een jonge kracht, die ook al werkzaam was op de school en ook onze vriend Gebhart en zo werd ik ook uitgenodigd op de Zondagsschool te helpen, hetgeen voor mij een blijde boodschap was, daar ik echt behoefte naar gevoelde. Ik zou bij de kleine kinderen beginnen, om, zoals het wezen mocht, op te klimmen, hetgeen ook bijzonder gelukt is.
Toen Ds. Kijftenbelt van Maartensdijk naar Hoevelaken ging en zo een plaats van zijn zoon openkwam, zijn onze vrienden A. Hardeman en C. Hardeman er ook nog bij gekomen. Zo waren we met zijn vieren op de Zondagsschool. C. Hardeman is ons al vroeg ontvallen. Met het rooien van bomen vond hij zijn dood.
Terwijl ik dit schrijf, is Gebhart ook al een jaar of drie dood; deze was precies vijftig jaar op de Zondagsschool geweest en ik twee en vijftig jaar. We hebben altijd in liefde en eenvoud mogen samenwerken.
Ook Aagje Barneveld en Jansje Vlaanderen en de oudste meisjes waren ons nog vaak behulpzaam. Maar de zwaarste last drukt op mij en het is me nog een lust. Maar toch, gelet mijn jaren, zal de tijd voorts kort zijn.
Maar ik vertrouw, dat de jonge vrienden het op de oude voet wel voort zullen zetten. Vooral toen we een de laatste jaren een school met de Bijbel kregen, was het aantal kinderen erg gering. De gemeente hebben we altijd ook in deze weg mee gehad en ze heeft altijd genoeg blijk gegeven van haar belangstelling.

Toen begonnen zo hier en daar ook al Jongelingsverenigingen te verrijzen. Eerst op De Bilt, daarna op Blauwkapel. G.Verschuur was hiermee nogal druk en wij hadden hier op het buitengoed Beukenburg een tuinknecht, A. van Spijkhoven, die met G. Verschuur de stoot heeft gegeven tot de Jongelingsvereniging hier. De jongelingen werden uitgenodigd in de kerkekamer van de Gereformeerde kerk, ieder, Hervormd of Gereformeerd, mocht komen. Zo werd al spoedig een bestuur gekozen en de jongens kwamen bij getalen opzetten.
Ook ik werd genodigd, maar had in de eerste opslag nogal wat bezwaren. Wij hadden toen nog niet zo lang een zangvereniging opgericht, waar ik ook ontzettend veel belangstelling voor had.
Toen moest er vastgesteld worden wat er gezongen moest worden en toen openbaarde zich al direct zoveel keuze, dat er de verdeeldheid kwam in de vereniging. Daar was ik ook bij. Vandaar mijn bezwaar tegen de Jongelingsvereniging.
Maar de zaak werd mij zo op het hart gebonden; ik had er geen rust bij. Ik had er geen erg in, dat de Heere er Zijn hand in had. Maar telkens werd mij, als ik over die

vereniging dacht maar in de gedachte gebracht: "Gij kent het gemoed des jongelings" en dat ging wel een week zo door.
Toen nam ik de Bijbel om te onderzoeken, waar dat geschreven stond, want het was voor mij een raadsel. Eindelijk vond ik het in de vermaning van Mozes aan Israël, dat ze ook moesten gedenken aan het gemoed van de vreemdeling, omdat ze zelf ook vreemdeling in Egypte waren geweest.
Toen kreeg ik licht in deze zaak. Ik was ook jongeling geweest en had de verzoeking en verleiding van de jeugdjaren leren kennen. Ik had ook goed de kracht van het zondige vlees met al zijn boze lusten en driften, die in de jongelingsjaren zo sterk kunnen zijn, ervaren. Ik wist het, daar was veel zelfbeheersing voor nodig, of de jongeling ging zich verdiepen van de ene in de andere zonde, tengevolge van de macht der verdorvenheid. Wist ik ook niet welk een macht en list de zielevijand aanwendt om de jongeling naar die ijdele wereld te voeren en om van God en Godsdienst en de ernst des levens af te trekken, om zo atheïstische en ongoddelijke gedachten in te geven.
O, dat alles wist ik nog wel en veel meer. Maar ik mocht toen ook al weten, wat nu de Heere God in Zijn Goddelijke liefde en vrijmachtige genade nog werken kon door de werking en overtuiging van Zijn lieve Geest. Ja, ik wist wel, dat God machtig was het willen en het werken naar Zijn welbehagen er in te werken, om zo een jong mens geheel en al om te zetten en hetgeen zijn lust geweest was, te maken tot een last. En dat hij in staat was in zijn natuurstaat zijnde, zijn last te maken tot zijn lust. Want ach, van nature keren we God de rug toe. Wij zijn zo vreemd van God en Goddelijke zaken, ja zelfs vijandig daartegen. Want wat wij niet kennen, hoe kunnen wij daar nu veel van gaan houden en begerig naar worden?
En dat met zo'n afkerige natuur, in zonde ontvangen en geboren, naar het beeld en de gelijkenis van de zondige Adam, die na de val ook God de rug toekeerde en voor Gods aangezicht wegvluchtte. Dat was nu Adam, die als beelddrager Gods in de wereld was gekomen, geschapen in ware kennis, gerechtigheid en heiligheid. Maar door moedwillige ongehoorzaamheid en het ingeven van de duivel, die het eerste mensenpaar met die verboden vrucht lokte en God tot een leugenaar maakte en Zijn Woord krachteloos, is Adam Gods beeld verloren en de duivel toegevallen om zijn wil te doen. En nu liggen we allen in Adam, in ons bondshoofd, onder het oordeel des doods in zijn drievoudige staat.
Nu zullen we niet anders kunnen dan dode vruchten dragen en onze eigen verdoemenis rechtvaardig uit gaan werken. Ja, wij zijn zo naar recht aan allerlei ellende, ja de verdoemenis zelf onderworpen. Maar dan daartegenover dat eeuwige genadewonder Gods. Die God had geen lust in de dood van de zondaar, maar Hij wilde in de gevallen mensheid nog verheerlijkt worden en daartoe heeft Hijzelf de weg gebaand door de Zoon Zijner eeuwige liefde, die wilde lijden en sterven en de toorn Gods, die de mens moest treffen naar het recht Gods, bedreven op de zonde, dragen. Nu kan de mens weer zalig worden op kosten van die dierbare Borg en Zaligmaker Jezus Christus.
Nu zouden we zeggen of denken kunnen: *Uit genade zalig worden* is zo gemakkelijk. Dan behoeven we niets te doen. Dat is ook zo en het blijft daarom bij ons altijd: Alle roem is uitgesloten. En de Heere wordt alleen in Zijn eigen werk verheerlijkt. Ach, dat alles kunnen we wel belijden. En toch in onze blindheid werken we dat uit genade zalig worden zo tegen. Zullen we nu het genadeverbond inwilligen, dan zullen we van al ons doen en werken moeten worden afgebracht en een arme, ontblote zondaar voor God moeten worden.

Ach, daar kunnen wij mensen elkaar wel op wijzen, maar de overtuigende en ontdekkende kracht des Heiligen Geestes is nodig om een oprechte zondaar voor God te worden. Daarom mag het met de Psalmdichter wel beleden worden en onze bede zijn of worden:

Och, schonkt Gij mij de hulp van Uwen Geest.
Mocht die mij op mijn paán ten leidsman strekken.
Ik hield dan Uw wet, dan leefde ik onbevreesd.

Nu had ik enigermate onderricht ontvangen aangaande dat woord *over het gemoed des jongelings.* Dat was mij maar steeds bijgebleven. Dat gaf ook aanleiding, dat ik naar de Jongelingsvereniging ging. Ik werd lid. In die tijd hadden ze ook een bestuur gekozen, maar ze waren zo verblijd toen ze me zagen, dat ze me dadelijk al vice-president wilden maken, want die had bedankt voor zijn functie. I
k aanvaardde het en alles ging gelukkig voorspoedig. Ik kreeg van een en ander een goede indruk en gevoelde mij er dadelijk thuis. De opzet van de vereniging was: A Spijkhoven als president. Dat kon zo mijn goedkeuring wegdragen. Hoewel er door de Doleantie in Maartensdijk een grote breuk werd geslagen in de Herv. Kerk, hoopte ik toch maar dat die breuk nog eens hersteld zou worden.
Daarom heb ik het ook altijd op de eenheid aangestuurd, opdat die breuk toch weer geheeld mocht worden. En hoe ik het ook tegenhield, ik kon niet voorkomen, dat er verdeeldheid kwam, al was 't maar door een kleinigheid.
Daar kwam een briefje in de vragenbus, *wat nu toch wel de ware kerk was.*
Dat nietige vraagje gaf aanleiding tot een kerkelijke strijd op de vereniging. De vereniging werd verdeeld. Daar kon ik niet tegen. Als we vereniging willen houden, moeten wij onderling verenigd blijven en ons houden aan de grondslag van de vereniging: Gods Woord en de Drie Formulieren van Enigheid.
Maar daar we van de Hervormde Kerk en de Dolerende Kerk zo samen kwamen, kwam toch altijd weer die kerkelijke strijd naar voren. Daar kon ik niet tegen. Ik wilde maar liever scheiden. Dat vonden ze allen goed. Ieder zou naar zijn eigen kerk gaan.
Ik ging met de vereniging naar de kerkekamer van de Hervormde Kerk, waar we in alle liefde werden ontvangen. We bleven daar, kozen een president en een bestuur, daar er flinke vrijmoedige jongens bij waren met veel Bijbelkennis. Zo begon de boze opwelling iets te minderen. We namen nog gemakkelijk afscheid van elkaar. We verdeelden de boeken en de Bijbels. De jongens van de Dolerende Kerk reikten mij de Statenbijbel over met een: *Die komt u toe als onze scheidende president.*
Toen we de laatste avond als scheidingsavond bij elkaar waren, kwam ook de kerkeraad met heel wat leden van de Dolerende Kerk. Die speet het allen, dat er een scheiding kwam, waar het toch altijd zo goed ging. Ze meenden ons met schikken en plooien weer bij elkaar te houden, maar het ging niet.
Het speet mezelf ook heel erg, want er waren flinke jonge mensen bij, dat ik liefde en hoogachting voor ze gekregen had. Ik werd zelf zo zenuwachtig en kon bijna geen woord meer zeggen.
Nu was er ook een C. van Woudenberg bij. Hij was het oudste lid en secretaris. Hij kreeg te doen met mijn verlegenheid en hoewel hij anders weinig zei, was hij toen zo vol woorden, dat hij ineens de waarheid en de grondslag van onze vereniging zo bijzonder kwam te verdedigen.
In het bijzonder kwam hij daarbij op voor de Hervormde Kerk met al zijn dwalingen en gebreken, die nochtans gebouwd is op het bloed der martelaren, die voor die grond slag goed en bloed over hebben gehad. En hoewel er nu veel dwaling en ongeloof in

en bij die Kerk was, de waarheid volgens Gods Woord en de Drie Formulieren van Enigheid, was er nog niet uitgebannen.
Er was nu helemaal geen reden die kerk te verlaten of daarop te schimpen. Maar wel was er reden *om met Jeremia op de puinhopen te gaan zitten wenen, tot God te roepen en onze schuld en zonde te belijden.* God in de hemel mocht zich nog eens ontfermen over de erve onzer vaderen. Dat blijft nog roeping.
Die rede van C. van Woudenberg, die ik in zijn zo niet meer kan weergeven, legde zo'n beslag op de vergadering, dat er niet één woord meer werd gesproken. Maar met betraande ogen en een bevend hart namen we afscheid van elkaar, zodat er in het allerminst geen haat of wrevel was op te merken.

De volgende dag 's morgens vroeg had ik al een jongeling van de Dolerende Kerk bij mij om vergeving te vragen, omdat hij mij in zijn drift beledigd had en woorden gezegd, die niet betaamden. Daar gevoelde hij onrust en smart over.
De jongeman stond zo bedroefd en verlegen voor me. Ik zei: "Ja jongen, ik heb het gevoeld. En ik ben erg blij, dat je het zelf ook gevoeld hebt. Naar ik vergeef het je van harte. Vraag de Heere ook maar om vergeving."
Die schuldbelijdenis van die jongen deed me zo bijzonder goed, dat het mij ook heenleidde tot dat Goddelijke Wezen, waar het toch zo'n goedertieren en goeddoend Goddelijk Wezen was, als een arme zondaar maar schuldenaar voor Hem wordt en met een gebroken hart en verslagen geest in oprechtheid Hem zijn schuld komt te belijden om ze dan ook te vergeven. En dat enkel uit genade om die dierbare Zaligmaker, zoals de Psalmdichter het betuigde:

Ik bekende, o Heere, aan U oprecht mijn zonden.
Ik verborg geen kwaad, dat in mij werd gevonden.
Maar ik beleed na ernstig overleg mijn boze daán,
Gij naamt die gunstig weg.

Och, als de Heere de boze daán en zonden wegneemt, dan valt de scheidsmuur weg, die ons van God scheidt, dan komt er weer een vereniging en verbinding van die God, wie wij om der zonde wil zo vreemd zijn, ja zelfs vijandig. En dat alles nu alleen terwille van die dierbare Zaligmaker, die daartoe de weg wilde banen, ja lijden en sterven om als die getrouwe Borg tussen te treden, de straf heeft willen dragen om ons weer troost en vrede te kunnen schenken zonder krenking van het Goddelijk recht, dat toch voldoening eist. Nu kan God zonder krenking van zijn Goddelijk recht God blijven.
Wij arme zondaren kunnen uit genade zalig worden. Daarom, die verloren gaat, gaat verloren om eigen schuld. Daarom, mijn arme medezondaar, laat ons maar nooit harde gedachten van God hebben, alsof Hij een harde Heere is, die maait waar Hij niet gezaaid heeft en vergadert waar niet gestrooid is, en zo onrecht doet.
Och nee. Laat ons liever de goedheid en de liefde Gods bewonderen, zoals een Johannes deze in verhevenheid des harten uitriep: *Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.*
Och, mocht ons zo de genade des geloofs maar geschonken worden, opdat ook wij geloven mogen, dat wij in onszelf arme, verloren zondaren zijn, maar dat die dierbare Jezus ook een volkomen Zaligmaker is. En dus van ons niets komt te eisen, maar uit genade alles schenken wil, wat we voor tijd en eeuwigheid nodig hebben, opdat Hij ook zo geheel in Zijn eigen werk verheerlijkt worde.

Heb ik nu wat geschreven over de Zondagsschool en de Jongelingsvereniging, waaraan ik zo ruim 40 en 50 jaar werkzaam ben geweest, zo wil ik ook nog wat schrijven over al die andere ambten en postjes, die ik zo lang heb bekleed.
Ik ben diaken geweest en verschillende jaren ouderling. Zestien jaren heb ik in de gemeenteraad zitting gehad. Daarnaast nog zoveel andere, kleinere postjes, zodat ik meen te mogen zeggen wel een werkzaam leven achter mij te hebben liggen.
Ik heb altijd veel gesproken en geschreven voor rijke en arme mensen. Op godsdienstig terrein staan we allen gelijk. In ons bondshoofd toch zijn wij allen van onze God, Schepper en Weldoener afgevallen. Groot zou het zijn als dit mijn schrijven nog zo mocht dienen, dat velen uit vrije genade en ontfermende zondaarsliefde mogen worden gezaligd, gebracht van onder het juk van de satan, waar wij ons geheel vrijwillig aan onderworpen hebben, tot die zalige dienst, die nimmer teleur zal stellen.

Gods genade verheerlijkt in de bekering van

JAN VAN ESCH

te

Wijk

Door

M. VAN ESCH - DE RUITER

Met voor en naschrift van ds. Chr. Van Dam te Werkendam

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2004

AAN DE LEZER

Op verzoek van de ouders nam ik inzage in de aantekeningen, die door de moeder van dit bevoorrechte kind zijn gemaakt, over de wonderlijke betoning der Goddelijke genade tijdens de ziekte en bij het sterven van haar innig geliefde jongste zoon.
Aangezien wij alles van nabij zijn nagegaan, en zelf verwaardigd zijn geworden met werkzaamheden aan Gods genadetroon, eerst op de kansel in het ambtelijk gebed, waarbij de Heere kennelijk opening gaf, en verder op een nacht, logerende bij ouderling **Schreuders,** mogen we volledig vertrouwen hebben dat hier een Godswerk verheerlijkt is, zodat we het verzoek om de aantekeningen voor de pers gereed te maken niet hebben durven afwijzen.
Hetgeen werd aangetekend is onveranderd weergegeven, behoudens een paar kleine taalkundige wijzigingen, en vermeerderd met enkele mededelingen aangaande de begrafenis. Hoewel erkennende dat aan bekeringsgeschiedenissen het gevaar verbonden is van mensenverheerlijking, meen ik toch dat bij de aantekeningen daar niets van blijkt, en dat geen andere bedoeling er toe heeft geleid, dan alleen te verhalen wat Gods genade vermag, ook in jeugdige personen. De ere Gods, en de blijdschap des harten over deze gezegende uitgang uit een wereld vol zonden, is alleen de drijfveer. Daar komt nog bij, dat ons jonge vriendje de laatste dagen grote behoefte had om jong en oud ernstig te vermanen en te waarschuwen voor de eeuwigheid, ondanks het ontzaglijke lijden en zijn zeer moeilijk lichaam, zodat het hem ook zeker zou verblijden, indien hij het weten kon, wanneer vooral jonge mensen mochten lezen wie de Heere voor hem heeft willen zijn, opdat er nog eens enige zegen mocht afdruipen voor deze of gene, en er werkzaamheden mochten geboren worden aan de troon der genade.
Het zal de lezer ongetwijfeld opvallen dat er op verzoek van Jan in de huiselijke kring vaak Psalmen gezongen werden. Om alle misverstanden te voorkomen wil ik daarover iets zeggen. Wanneer men de moeder en vader kent, en ook Jan gekend heeft, zal men dadelijk toestemmen dat het niet is geweest een hedendaagse wijze van doen, waarbij men meent zingende ten hemel in te gaan zonder grond, maar dat Jan een bijzondere liefhebber was van Psalmgezang, en de verzen die gezongen werden de weergave waren van hetgeen hij in zijn hart gevoelde. Als kind van nog geen vijftien jaren was het hem gemakkelijker zijn innerlijke gevoelens te vertolken door het opgeven van een hem passend versje, dan in zelfgekozen woorden het te bespreken. En uit de vrucht is gebleken dat lichtvaardigheid niet de oorzaak was, maar innerlijke behoefte des harten, gelijk al Gods volk in deze streek van harte zal toestemmen.
De Heere moge uit vrije ontferming dit kleine boekje willen stellen tot een zegen voor degenen die het zullen lezen, en vooral jonge mensen mochten eens recht jaloers worden op hetgeen Jan van Esch ten deel gevallen is. Ze mochten beseffen hoe nietig en ijdel de wereld buiten God is, en dat een kruimel ware genade groter rijkdom is dan al de schatten dezer wereld, en het eens in waarheid kregen te wenden tot Dien God, Die machtig is te verlossen van zonde en dood, en Die waardig is gediend en gevreesd te worden, al was er geen hemel tot beloning en geen hel tot straf. Want de Heere is een dienenswaardig Wezen, en in de Zoon Zijner liefde een barmhartig God voor allen die zichzelf mogen leren kennen als arme, verloren schepselen, en die zich in waarheid voor hem leren vernederen met belijdenis van hun zonden, en die vergeving mogen leren zoeken in het Bloed des Lams. Laten we dan de moeder aan het woord, om haar eenvoudige, onopgesmukte mededelingen te doen.

Werkendam, 1950 Ds. Chr. van Dam

Waarde lezer,

Onder biddend opzien tot de Heere om indachtig makende genade, wens ik dan te verhalen hoe de Heere ons jongste zoontje na een langdurige, smartelijke ziekte, die hij door ondersteunende genade geduldig heeft gedragen, tot Zich heeft genomen.
Jan werd geboren de 17e Juni 1934, en is overleden de 7e Maart 1949. Hij was een flinke, heldere jongen, en hij heeft van tevoren niet veel zieke dagen gekend. Hij was stil van aard, en verder voor iedereen altijd goed en behulpzaam, zodat hij tot vreugde zijner ouders opgroeide.
Toen hij veertien jaar geworden was, is hij van school gegaan en had als zijn beroep gekozen om kleermaker te worden, maar omdat hij er al zo slecht uitzag, hadden wij nog even gewacht om een baas voor hem te zoeken, daar wij meenden dat binnenwerk niet goed voor hem zou zijn. Maar al spoedig zou blijken de Waarheid van des Heeren Woord: "Mijn gedachten zijn niet ulieder gedachten, en Mijn wegen zijn niet uwe wegen".
Jan kreeg namelijk een dikte in zijn hals en begon er zeer slecht uit te zien, zodat we genoodzaakt waren met hem naar het ziekenhuis te gaan voor onderzoek. Dat onderzoek viel niet mee, want ik moest hem daar achter laten, temeer, daar ik een gevoel kreeg dat ik hem zou moeten missen.
Na vier dagen mocht hij weer naar huis, maar bij dat onderzoek was gebleken dat Jan aangedaan was met kanker in al zijn klieren. Al spoedig wisten wij van de huisdokter dat hij er van zou moeten sterven, en dat het een zeer smartelijk lijden zou worden. Dat was een hele zware slag voor ons, en ik dacht dat ik dat nooit te boven zou kunnen komen, want het was mijn Benjamin, waarvan ik zoveel hield, maar het grote wonder was, dat er geen opstand in mijn hart was, maar dat ik mij met al zijn smart, en met mijn kind en zijn noden, en voor zijn eeuwig zielenheil tot de Heere kreeg te wenden, en de Heere mij zulke goedertieren gedachten gaf van Hem, dat Hij de mensenkinderen niet van harte plaagt of bedroefd, maar dat Hij dat doet tot hun nut.
Ik mocht vast geloven dat de Heere er iets mee te zeggen had, maar wist niet of het Jan zou zijn of iemand anders uit ons gezin of uit de gemeente, want ik was, gelijk Hanna, een vrouw bezwaard van geest, en ik bad om een kind, maar niet gelijk zij, een kind in de natuur, maar om een kind in de genade. De nood van zijn ziel werd mij opgebonden, en de genezing van zijn lichaam kwam geheel weg te vallen, daar we toch eenmaal sterven moeten, hetzij dan jong of oud.
In die dagen mocht ik **ds. Van Dam** ontmoeten, en kon mijn gehele hart voor hem bloot leggen, en hij mocht mede een lastdrager worden aan de troon der genade. 's Zondags preekte ds. Van Dam bij ons in de gemeente te **Veen,** en toen mocht hij hem zo bijzonder opdragen in het gebed, dat opgemerkt werd; en toen er in de week daarop veel volk kwam kijken, waarvan sommigen dachten dat er met Jan iets gebeurd was, kwam de vijand van binnen mij wijs maken dat ik Gods knecht zo maar wat had voorgepraat, maar dat Jan net was als anders, enz. Dat kon ik niet tegenspreken, Jan wás ook net als anders, maar ik had ook alleen mijn werkzaamheden verteld, en niet gezegd dat er aan mijn kind reeds wat gebeurd was. Maar ik mocht mij weer met alles tot de Heere wenden, en toen werd ik bepaald bij Genesis 1:2, 3: *"De aarde nu was woest en ledig, en duisternis was op de afgrond, en God sprak: Er zij licht, en daar was licht."* Toen kreeg ik te geloven dat de Heere maar had te spreken, en dat het dan in zijn hart ook licht zal wezen, al was het dan van nature ook duisternis.

Het kind bleef intussen heel gewoon. Ik zei wel eens tegen hem: Jan, als je nu eens niet meer beterde, wat dan? En dan was hij wel bevreesd voor de dood, want hij wist wel dat hij onbekeerd was, maar het drong niet tot hem door dat hij zou gaan sterven, omdat hij zich niet ziek gevoelde, en niet wist wat hij mankeerde. Tweemaal per week gingen wij met hem naar het ziekenhuis om hem te laten bestralen, en het scheen wel dat het hielp, want zijn hals werd weer dunner en het eten ging beter, en hij zei dan wel eens: Als ik de kinderen zie spelen, zou ik weer mee willen doen, hoewel ik de laatste tijd geen zin meer in spelen had. Dus dacht hij zelf dat hij beterde, maar toch heb ik zelf nooit kunnen geloven dat hij beteren zou. Korte tijd daarna werd ik bepaald bij Zacharia 8 : 5 e.v.: "En de straten dier stad zullen vervuld worden met knechtjes en meisjes, spelende op haar straten. Alzo zegt de Heere der heirscharen: Omdat het wonderlijk is in de ogen van het overblijfsel dezes volks in deze dagen, zou het daarom ook in Mijn ogen wonderlijk zijn? Spreekt de Heere der heirscharen."
En daar ben ik later weer eens bijgebracht, toen het kind stierf. Het eerste wat ik van hem gehoord heb was op een Zondagavond. Toen wij als naar gewoonte Gods woord lazen, begon hij hard te huilen, en toen ik hem vroeg wat hem scheelde, zei hij dat hij het niet durfde zeggen, maar omdat ik bleef aanhouden zei hij dat hij mij dat zou vertellen als ik met hem alleen was, want dat niemand het mocht weten.
Toen de andere huisgenoten later naar de kerk waren, ging ik bij hem zitten, en vroeg: " Jan waarom ben je nu zo bedroefd?" Hij zei: "Ik durf het haast niet te zeggen. Vader heeft daarnet gelezen: "dat gij ook anderen gevloekt hebt", en dat heb ik ook gedaan, ik heb u en vader allebei gevloekt. O, Moeder, zou u het mij willen vergeven? Want ik vind het zo verschrikkelijk", en onder een vloed van tranen heeft hij zijn zonden beleden.
Ik zei: "Ja Jan, ik wil je alles vergeven, als je er berouw over hebt, maar hoe kwam dat dan, dat je dat gedaan hebt, want ik dacht dat je zóveel van me hield, dat je dat niet gedaan zou hebben."
"Ja, zei hij, als ik eens iets wilde dat van u niet mocht, dan werd ik wel eens kwaad op u, en dan zei ik: Ik mag nooit iets van dat lelijke wijf. O moeder, zullen we samen de Heere bidden of Hij het me ook vergeven wil?"
Hij zei: " Nu moet ik vader ook nog om vergeving vragen als hij thuis komt", en dat heeft hij ook gedaan, en ook weer samen de Heere om vergeving gevraagd.

Dus, kinderen, die dit leest, als je ouders je soms vermanen en van kwade wegen af willen houden, weet dan dat ze dat doen voor je bestwil, en niet om te plagen, want Jan heeft later ook nog gezegd: "Moeder, wat ben ik toch blij dat u mij alles niet toegelaten hebt, want dan waren mijn zonden nog al meer opgestapeld geworden."
Toen ik er later stil over na zat te denken, en ik blij was dat de Heere hem schuldenaar gemaakt had, vroeg hij: "Moeder, bent u nog boos op me?"
Ik zei: " Nee Jan, ik heb je alles vergeven, want ik weet dat alle kwaad ook in jouw hart woont, en de Heere wil je ook alles vergeven, als jij maar met waar berouw tot Hem mag gaan." We hebben toen samen nog een stukje gelezen uit het boek van **ds. Fraanje,** van de ***catechisatiën,*** en wel over de ***roeping,*** en als we dan daarover spraken, hoe dat bij Gods volk toegaat, dan luisterde hij daar zo graag naar, want die lessen zijn zo eenvoudig, en voor kinderen geschreven. Ook voor mezelf heb ik er veel uit mogen leren.

Kort daarna is er weer een zuster van mij geheel onverwacht gestorven, zij was negen en veertig jaar oud, en zij is in een operatie gebleven. Wij waren er erg van aangedaan, en vooral Jan had het erg getroffen, want die was zelf ook ziek, en hij

kreeg de dood voor ogen. Ik was nog even bij de familie geweest toen het lijk was thuis gebracht uit het ziekenhuis, maar de gesprekken waren niet helemaal in vereniging, want het waren Gereformeerde mensen, die door aannemen en geloven zalig denken te worden, zonder ooit een waar zondaar voor God, door de krachtdadige werking van Zijn lieve Geest, gemaakt te zijn.
Ik schrijf dit hier niet om iemand te kwetsen, dat is de Heere bekend, maar omdat ik er voor mezelf het tekort in heb leren kennen, en omdat er in onze dagen zoveel bekeringen zijn die niet uit God, maar uit de mensen zijn, en er daarom velen bedrogen zullen uitkomen, en het te laat zullen zien dat ze een onhoudbare grond voor de eeuwigheid hebben. Daardoor moest ik al maar vragen: "Heere, als U ooit nog eens op mijn kind zou willen neerzien in ontferming, bekeer hem dan toch, zoals Gij al Uw oude volk bekeerd hebt", en toen ik daar zo onder liep te zuchten, kwamen mij deze woorden voor mijn aandacht:

... voor elks gezicht
Doen dagen als de morgenzonnestralen
En blinken als het helder middaglicht.

Toen kreeg ik hoop dat de Heere het doen zou, maar het moest alles nog gebeuren, want tussen de belofte en de vervulling kan soms nog heel wat plaats vinden.

Maar om op Jan terug te komen, die was zo met vreze vervuld, dat hij niet meer durfde te gaan slapen, ik moest steeds bij hem blijven. Ik vroeg hem hoe dat kwam dat hij zo bang was. Hij zei: "Ik ben zo bang voor de dood, want daar sterven zoveel mensen, en o, moeder, als ik ook eens moest sterven, en ik ben onbekeerd?" En dan vroeg hij om samen te bidden, want hij kon zijn bidden niet voor bidden houden, en dan had ik de Heere nodig om te vragen om met Zijn Heilige Wil verenigd gemaakt te mogen worden, en goed te keuren wat de Heere kwam te doen. En zo heeft hij mij ’s nachts dikwijls wakker gemaakt om met hem te bidden, en te vertellen uit Gods woord, en de Heere heeft mij nooit beschaamd, want ik had Hem in alles nodig, want wij, Jan en zijn moeder, waren allebei even ongelukkig. Ik vroeg eens aan hem: "Jan, wat zou je nu liever willen, beter worden of bekeerd worden?" Hij zei: "Alle twee moeder, maar ik heb toch eens aan de Heere gevraagd of Hij mij eerst bekeren wil, en dan beter maken, want als ik beter wordt en niet bekeerd, dat zal erg zijn, want dan zal ik de schuld nog groter maken."
Eens vroeg hij: Moeder, als kinderen bekeerd worden, weten ze dat dan zelf, of weten dat dan hun ouders?"
Ik zei: Jan, als kleine kinderen bekeerd worden, weten dat hun ouders wel eens, maar als jij bekeerd mag worden, kom je dat zelf wel te weten."
Hij zei: " Neen moeder, nog niet, maar ik hoop het toch nog wel eens te kunnen."

Zo voor het gezicht knapte hij wel wat op, hij mocht lopen en weer fietsen, want de dokter zei: Je kunt hem gerust in alles zijn zin geven, want het geeft niets. Inwendig ging zijn ziekte steeds door, en het duurde niet lang meer of hij begon hevige pijn in zijn armen te krijgen, en een vreselijke jeuk op zijn borst, en dan kon hij slecht slapen, en heeft hij dikwijls gevraagd, *of hij nog wel beter zou kunnen worden,* en dan zei ik dat ik dat ook niet wist, maar dat ik erg bang was dat hij niet meer beter worden zou, omdat hij al zo ver achteruit gegaan was. Ik zei: " Vraag toch maar veel of de Heere je nog bekeren wil, want je moet toch eens sterven, hetzij dan jong of oud."
Toen zei hij: " Ik zou wel graag bekeerd willen worden, maar ik ben zo bang van de strijd."

Ik zei: " Daar behoef je niet bang voor te wezen hoor Jan, want wie de Heere in de strijd brengt, die helpt Hij er ook door."
" Wat zou het voor u een grote troost zijn, hé, Moeder, zei hij, als ik nog eens bekeerd mag worden. Zou u mij dan kunnen missen, Moeder?" Ik zei: " Ja, Jan, dat zou het grootste zijn wat je ten deel kan vallen. Jan, heb je nu nooit eens met je zonden te doen, want als je geen zondaar voor God wordt, kan de Heere nooit iets aan je kwijt, want toen de Heere Jezus op aarde was, kon Hij aan de Farizeeërs ook niets doen, want die waren te goed."
Hij zei daarop: "Ik heb er u al eens wat van gezegd wat ik voor kwaad gedaan heb, en al had ik andere niet dan mijn erfzonde, dan was dat nog genoeg om verloren te gaan."
Daar was hij zich wel van bewust. Zijn ziekte nam steeds meer toe, en hij kreeg veel bezoek van Gods volk, daar er velen onder waren die er werkzaamheden mee hadden aan de genadetroon, en ieder sprak eens enige ogenblikken tot hem. De één zei: "Je moet de Heere maar vragen om een nieuw hart."
De ander zei: "Je moet maar vragen: Heere, leer mij U en mijzelf recht kennen."
En weer een ander: "Heere bekeer mij, zoals Gij al Uw volk bekeerd hebt".
Maar dan zei Jan: "Als ik dat zomaar opzeg, dan is dat toch geen gebed, dat zal toch uit mijn hart moeten komen, zal het waar zijn." Ik vroeg hem dan of hij graag had dat het volk des Heeren bij hem kwam kijken.
Hij zei: "Ja, maar ik ben altijd bang als ik weet dat ze komen, want als ze mij wat vragen weet ik niet wat ik zeggen moet, maar ik ben altijd blij als ze geweest zijn, en dat ze een gebed voor me doen. Ik kan niet begrijpen dat ik zoveel vrienden heb."

Eens op een morgen, toen hij weer naar het ziekenhuis was om zich te laten bestralen, en ik alleen thuis was, kreeg ik erg met hem te doen, omdat hij steeds achteruit ging en er nog zo weinig verandering bij hem zichtbaar was, en daar de Heere mij toch beloofd had *dat Hij het voor elks gezicht doen zou.* Ik mocht de Heere op Zijn Eigen Woord manen, en op Zijn Beloften pleiten. Toen heb ik het nog eens mogen geloven, want wij kunnen maar niet geloven als wij willen. Ik vroeg de Heere, als het werkelijk van Hem geweest was, of ik die woorden nog eens mocht vinden, want ik wist niet waar het stond. Ik nam mijn boekje, en zó als ik het opensloeg las ik:

Geen ijd'le zorg doe u van 't heilspoor dwalen,
Houd in uw weg het oog op God gericht;
Vertrouw op Hem, en dúitkomst zal niet falen,
Hij zal welhaast uw recht voor elks gezicht,
Doen dagen als de morgenzonnestralen,
En blinken als het helder middaglicht.

En daar mocht ik het weer opnieuw geloven, en ik zakte er zo diep onder weg, vanwege onze onwaardigheid, dat ik uitriep: "Heere, dat is hij onwaardig, en dat zijn wij onwaardig." Maar de Heere liet mij zien dat Hij het ook niet deed om onzentwille, maar dat Hij het doen zou om Zijn grote Naams wil. Toen werd ik weer levendig terug gebracht hoe de Heere mij dertien jaren geleden zo krachtig bepaald had bij een versje uit Psalm 72, het negende vers, het tweede deel:

Het nageslacht Zijn grootheid zingen,
Zolang het zonlicht schijn'
Hun zal een schat van zegeningen,
In Hem ten erfdeel zijn.

Ook werd ik zo bij de zon bepaald, hoe die nu nog scheen, en die daar stond als een getrouwe getuige, en in de winter daarop volgende is daar mijn aandacht op gevestigd, daar bijna iedere dag de zon scheen, wat in de winter niet zo dikwijls gebeurt. Toen kwam er hier eens iemand die vertelde dat er een vrouw was die zichzelf verdronken had, omdat zij een zoon van 17 jaar door de dood verloren had, waar ze niet overheen kon, en ik werd weer zo bestreden, dat ik nu wel in hope leefde dat de Heere mijn kind zou bekeren, maar als het eens niet gebeurde? Dan zal het met mij net gaan als met die vrouw, zo dacht ik, want ik kon hem ook niet missen, maar de Heere kwam mij ook daar weer uit te helpen met deze woorden:

"Eenmaal sprak God tot mij een woord,
Tot tweemaal toe heb ik 't gehoord."

Dat was omstreeks nieuwjaar. Jan ging steeds meer achteruit, en het begon wel enigszins tot hem door te dringen, zodat hij eens vroeg: "zou ik nog wel beter worden Moeder?"
Ik zei: "Ik ben er erg bang voor dat dát niet zal zijn, maar als het nu eens sterven wordt, Jan, wat dan?"
Toen begon hij bitter te wenen, en zei: "Dan ga ik voor eeuwig verloren, want ik ben onbekeerd." Later brachten wij hem naar bed, mijn man was er toen ook bij, en hij zei: "Vader, nu heb ik van alles, ik heb hoofdpijn, pijn in mijn armen, pijn in mijn zijde, en alles is zo naar, maar één ding heb ik niet."
Zijn vader vroeg: "Wat heb je dan niet Jan?"
Hij antwoordde: "Een nieuw hart, en dat kan ik niet missen. Och, vader, willen we daar samen eerst de Heere nog eens om vragen?" En toen knielden we weer samen neer.
O, als ik nog terug denk aan die avonden en nachten die met hem doorleefd hebben, wat was daar toen een echte behoefte om de Heere aan te lopen, want hij wist goed dat hem anders niemand kon helpen. We hebben vele nachten samen pratende doorgebracht, want dan kon hij niet slapen en vroeg mij om wat te vertellen.
Op een keer zei hij: "O Moeder, wat wordt toch alles van buiten donker voor me, och, dat het toch van binnen eens licht mocht worden."
Op een andere avond dat ik hem weer naar bed bracht, vroeg ik: "Jan, hoe is het nu toch?" Hij zei: "O Moeder, de Heere is toch nog zo goed, want hij merkte op dat de Heere hem nog zo'n lang ziekbed gaf." Hij was ongeveer een half jaar ziek en zoveel geduld wilde de Heere nu nog met hem hebben. Ik zei: "En jij Jan?"
"Ik ben een groot zondaar", zei hij, en dan was hij zeer bedroefd.
Op een andere avond zei hij: "O Moeder, wat heeft de Heere Jezus toch veel willen doen om zondaren te zaligen, want wij lijden om onze zonden, maar Hij deed het voor anderen."

Jan werd steeds erger, hij begon ook erg kortademig te worden, hoewel hij nu verder weinig of geen pijn meer had. Omdat hij zo kort van adem was kon hij maar met moeite meer van bed in de kamer komen, en op een morgen zei ik: "Och Jan, wat wordt je toch een tobberd, ik ben bang dat het sterven zal worden."
"Och Moeder, zei hij, als ik moet sterven en ik ben onbekeerd, och, was ik maar zo gelukkig als u." De volgende dag zei hij: "Er zijn toch wel mensen die nog veel zieker zijn geweest dan ik, en die toch weer gebeterd zijn?" Dan hoopte hij weer, want wij hadden nooit tegen hem gezegd wat hij scheelde en wat er de dokters van gezegd hadden. Zo doet een mens, hij blijft hopen, totdat hij niet meer kan, en toen de Heere

hem later Zelf bekend kwam te maken dat hij sterven moest, toen geloofde hij het pas, en toen werd het waar voor hem.

Op een Zondagavond hadden wij als naar gewoonte een eindje gelezen, en wel uit het boekje van **Pleun Klein** over *de vijf zalen van Bethesda.*
De eerste die werd aangesproken heette Jan, en toen ik hem 's avonds naar bed bracht vroeg hij: "Moeder, daar zou u toch zeker niet op tegen hebben als ik in dat ziekenhuis opgenomen mocht worden," want hij wist wel dat ik gezegd had dat ik hoopte dat hij maar niet in het ziekenhuis opgenomen behoefde te worden, en dat ik hem zelf maar op mocht passen, en zelf was hij er ook bang voor om naar het ziekenhuis te gaan, en het is gelukkig niet nodig geweest.
Ik zei: "Ja Jan, dat zou ik wel willen, en dat de Heilige Geest je Dokter mocht zijn, om je te leren en te helpen."
Hij zei: "Wie weet is het niet tegen mij gezegd vanavond, want die andere patiënt heette ook Jan. O Moeder, zullen wij samen de Heere nog eens vragen of Hij het doen wil?" En dan gaf de Heere zulke openingen, dan konden wij hem zo gemakkelijk aan de Heere kwijt worden. Ik moet er nu veel van missen, van dat aangebonden leven dat ik toen mocht hebben, maar de vijand zat ook niet stil en begon mij weer aan het twijfelen te brengen, en zei: Je ziet toch wel dat het haast naar het einde gaat, en je hebt wel geloofd dat het voor ieders oog zichtbaar zou worden, maar wat is er nu van te zien? Doch de Heere gaf mij weer opnieuw te geloven dat Hij het zekerlijk doen zou uit Psalm 37: "Doch het heil der rechtvaardigen is van de Heere, hunne sterkte ten tijde van benauwdheid. En de Heere zal hen helpen en zal hen bevrijden. Hij zal ze bevrijden van de goddelozen en zal ze behouden, want zij betrouwen op Hem." En daar kwam zoveel kracht bij met die woorden zál, dat ik het vast geloofde, want de Heere had er Zichzelf aan verbonden. En zie, eer er een week voorbij gegaan was, het was in de nacht van Vrijdag op Zaterdag, kwam de Heere Zijn woord waar te maken.

Jan kreeg het toen vreselijk benauwd, hij kon haast geen adem krijgen, want van binnen zat alles zeer beklemd, hij had een zeer moeilijk lichaam. In die nacht heb ik ze allen uit bed geroepen, we hadden acht kinderen, want ik dacht dat hij stierf. Hij vroeg zijn vader of die voor en met hem wilde bidden, en toen mijn man vroeg: "waarom zal ik dan bidden Jan?" Zei hij: "Om bekeerd te worden, en of de Heere mijn adem nog wat wil verruimen." En de Heere verhoorde dit, zijn adem ging weer beter, en die benauwdheid week weer wat. Toen zijn we naar bed gegaan, maar even daarna moest ik mijn man roepen en vroeg hij om de Heere te danken, dat hij naar het lichaam nog enige verlichting had willen geven, en, zo zei hij, de Heere heeft dit gebed verhoord, misschien wil Hij het gebed om bekering ook wel verhoren."

De volgende dag, zijnde Zaterdag 12 Februari, heeft hij erg moeilijk doorgebracht, en 's avonds om tien uur kreeg hij het zo benauwd, dat het zweet van alle kanten van zijn hoofd liep. Hij zat bij de tafel, want hij kon niet meer naar bed, omdat hij niet meer liggen kon, hij kon geen adem krijgen, want zijn borst en buik waren erg opgezwollen. Ook had hij zeer dikke voeten, benen en armen, maar hij had toch weinig pijn, maar ontzettende jeuk. Soms moesten wij met vier man gelijk hem helpen, dan moesten we zijn lichaam wrijven, dat gaf dan nog wat verlichting. Op die Zaterdagavond hebben we de dokter nog gehaald, en die zei dat hij er ook niets aan kon doen dan hem inspuiten, maar ik vroeg om dat niet te doen, daar ik vast geloofde dat het kind mij nog wat vertellen moest eer het stierf, en dat ik hem daarom liefst zo lang mogelijk helder wilde houden. Jan zei zelf ook om niet in te spuiten. De dokter vond het goed,

maar gaf nog twee tabletjes, die konden we hem dan geven als hij het nog eens erg benauwd kreeg, en als het nodig was, want hij zei dat het snel naar het einde ging. De benauwdheid werd iets minder, en toen hij weer een weinig adem kon halen, zei hij: "Ik heb vannacht een boodschap van Boven gehad: Geef bevel aan uw huis, o mens, want gij moet sterven." En toen deed hij dat Tollenaarsgebedje: "O God, wees mij zondaar genadig." Daarna vroeg hij om de andere jongens ook te roepen, die achter met de dokter nog stonden te praten, en hij vroeg aan zijn vader om een vurig gebed tot God voor hem te doen. Even daarna vroeg hij of we samen een versje wilden zingen uit Psalm 116 vers 2 en 3:

Ik lag gekneld in banden van de dood
Daar d'angst der hel mij alle troost deed missen
Ik was benauwd, omringd door droefenissen
Maar riep de Heer' dus aan in al mijn nood.

Och Heer', och wierd mijn ziel door U gered
Toen hoorde God; hij is Mijn liefde waardig
De Heer' is groot, barmhartig en rechtvaardig
En onze God ontfermt Zich op 't gebed.

Hij vroeg of allen nog een poosje op wilden blijven, want het was inmiddels nacht geworden, en na een poosje stil met zijn hoofd op de tafel gelegen te hebben, vroeg hij om weer te zingen, en wel Psalm 25 : 4 en Psalm 32 : 1.
Toen vroeg hij: "Zouden mijn zonden ook nog vergeven kunnen worden Moeder?"
Ik zei: "Ja Jan, dat wil de Heere doen aan ieder die met oprecht berouw tot Hem komt." Tegen de morgen werd hij naar het lichaam iets beter, en toen was hij zeer dankbaar dat de Heere hem weer wat verlichting gegeven had, en zei: "Nu heeft de Heere mij toch wat verruiming willen geven zonder inspuiting."
Ik zei: "Ja Jan, de Heere is Machtig om alles te geven, als wij maar ware behoefte hebben en het maar van Hem alleen verwachten."
Hij zei dat de anderen nu wel naar bed konden gaan, dat hij hen wel zou laten roepen als het nodig was. Zelf kon hij niet meer naar bed, omdat hij niet meer liggen kon, en vanaf deze nacht is hij niet meer op bed geweest, maar heeft ruim drie weken, met kussens ondersteund, in een stoel gezeten.

De volgende dag, 's Zondags, was hij erg stil, en ik was zelf ook zo verwonderd over hetgeen 's nachts gebeurd was, dat ik er ook geen woord van zei. Tegen de avond kwamen de Ouderlingen hem bezoeken, die er al wat van gehoord hadden, en die vroegen zo het één en ander aan hem, maar hij zei niets. Iemand vroeg hem of hij soms nog een versje had, maar hij zei van neen. Daarna vroeg één van de Ouderlingen of hij dan niet een versje kon geven, zoals hij graag zou willen dat het was. Hij zei: "Ja, dat kan ik wel, zing dan maar Psalm 42:1." *'t Hijgend hert der jacht ontkomen,* enz. Dat had hij mij lang van tevoren ook al eens verteld, dat hij dat oprecht aan de Heere had mogen vragen, of dat versje eens waar mocht worden in zijn hart. Verder bleef hij die avond erg stil, en toen ik hem de volgende morgen vroeg: "Jan, als het nu eens sterven werd, zou het dan kunnen?"
Antwoordde hij: "Och Moeder, als het maar waar is, want het wonder is zo groot voor mij, en, gelijk als het kind zegt: als het maar waar is, valt de satan mij daar ook mee aan en kon ik er niets meer van geloven, en ik ging het bekijken, en de vijand zei: "Het is een hedendaagse bekering, zo maar met een Psalmversje, heb je dat wel eens gehoord, dat iemand zijn bekering uit laat zingen? Als hij straks sterft, dan zul je

verblijd zijn om zijn behoudenis, en je kind is voor eeuwig verloren. Als het echt waar is, dan zou hij nu ook wel praten en zijn broers en zusters vermanen, maar je hoort toch niets meer?" O, wat heb ik toen een paar benauwde dagen en nachten doorgebracht. Ik was bang als er iemand kwam, want wat je zelf niet gelooft kan men ook niet aan een ander opdringen. En al was al het volk er zeer mee verblijd, ik kon in die blijdschap niet delen in die dagen. En wat het ergste van alles was, ik kon niet meer bij de Heere komen ook, want ik was uit mijn behoefte gezet, want ik had de Heere zo recht hartelijk kunnen danken dat Hij dat grote wonder van genade in zijn hart gewerkt had, en nu kon ik met mijn ongeloof niet bij de Heere komen. Ik weet niet hoe ik die toestand uit moet drukken, maar het was benauwd.

De volgende dag was het of de Heere vroeg *of ik Hem van het werk Zijner handen bevel zou geven, of ik Hem voor moest schrijven hoe mijn kind bekeerd moest worden.* Ik mocht het weer aan de Heere overgeven, en kon vragen of het Hem behagen mocht om het nog eens helder te openbaren.
Donderdag daarop heeft hij voor het eerst weer wat gezegd. Hij riep me bij hem en zei: "Moeder, nu zijn ze hier in mijn hart bezig. Ik had een versje, maar nu zeggen ze almaar dat dát toch niet voor mij is, maar God liegt toch niet, hé Moeder? Dat hebt u mij altijd geleerd." Ik zei: "Nee Jan, God liegt nooit. Maar wat was dat voor een versje, want dan zullen we dat toch maar eens zingen." Toen gaf hij op de lofzang van Zacharia vers 1:

Lof zij de God van Israël
De Heer' Die aan Zijn erfvolk dacht
En door Zijn liefderijk bestel
Verlossing heeft teweeg gebracht.

Later vroeg hij aan zijn vader om de Bijbel te nemen, en het hoofdstuk te lezen dat hij zou openslaan, want hij zei: *daar staat het.* Mijn man sloeg de Bijbel open bij Openbaring 4. Lezer, lees dit hoofdstuk eens na. Toen mijn man dat las, dat zij hun kronen wierpen voor de voeten van het lam, toen mocht ik vast geloven dat Jan dat ook eenmaal zou mogen doen.

De volgende dagen was hij zeer zwak naar het lichaam en sprak weinig, want hij had een uitermate ongelukkig lichaam, zodat zijn ademhaling zeer moeilijk ging. Hij zat altijd voorover gebogen met zijn hoofd ondersteund door een bankje dat wij voor hem gemaakt hadden, en waar dan kussens opgestapeld werden. Hij kon zich bijna niet meer bewegen, maar moest in alles geholpen worden. Dag en nacht waren wij er met vier man bij om hem te helpen, vooral met dat wrijven voor de jeuk. Zo nu en dan liet hij wel een versje zingen, en dit was wel zo opmerkelijk, als hij nogal ruim gesteld was en hij liet zingen, dan voelde hij zijn lichaam niet en had nergens last van.
Het is ook wel gebeurd, als ze 's avonds allemaal in huis waren, dat hij vroeg om een poosje weg te gaan, want dat het hem te veel vermoeide, maar daarna liet hij ze dan allemaal weer roepen om voor hem te zingen, soms tot diep in de nacht.
Ook kwam er zeer veel bezoek, ook veel van Gods volk, en als ze dan vroegen of het niet te druk voor hem was, zei hij: "Nee, daar wordt ik nooit moe van." In die week liet hij nogal eens zingen, b.v. Psalm 84:1, Psalm 122:1, Psalm 89:7, en dikwijls Psalm 17:8.
De daarop volgende week zei hij eens tegen mij: "Moeder, ik kan nu alles missen, en ik kan u ook missen, want nu heb ik de Heere tot mijn deel gekregen, en nu verlang ik om spoedig te mogen sterven, want ik kan het hier niet langer meer uithouden in dat

lichaam der zonde, en toen vroeg ik of hij dacht dat het nu al gauw zal zijn, zei hij: "Op Zijn tijd, en toen ik hem vroeg wat hij dan in de hemel zou gaan doen, zei hij daar zal ik eeuwig God groot maken."
Ik begon te schreien, want ik gevoelde wel dat hij los was van mij, maar ik was niet los van hem, en toen keek hij me zo verwonderd aan en zei: "Waarom schreit u nu Moeder?" Ik zei: "Eigenlijk van blijdschap Jan." Hij zei: "Dan is het goed, maar we zullen niet voor altijd scheiden Moeder."

De volgende avond dacht hij dat het wel sterven zou worden en vroeg hij om zijn getrouwde zuster met haar man en een oom van hem te halen, die in **Poortugaal** woont. Het was omstreeks twaalf uur toen onze dochter en schoonzoon thuis kwamen, en ik lag even op bed, want ik was bijna dag en nacht bij hem, en ging zo nu en dan een uur rusten. Toen werd ik wakker door het zingen van Psalm 122:1, en ik heb nooit schoner Psalmgezang gehoord om in de nacht en aan een sterfbed te zingen.
"Ik ben verblijd, ... en wij staan gereed om naar Gods Huis te gaan." De gehele nacht heeft hij toen laten zingen. Het waren Psalmen waarin hij zijn verlangen uitte om bij de Heere te zijn, o.a. Psalm 84:1, Psalm 42:1, Psalm 98:4, Psalm 73:13, Psalm 118:9, Psalm 84:4 en 5.
Ik vroeg: "Jan, waarom laat je toch zoveel zingen, want je kunt zelf toch niet meezingen?" Hij zei: "Maar mijn hart zingt mee, maar wat zal ik blij zijn als ik nog eens adem mag krijgen om God groot te maken." En dan kon je zo voelen dat dát waar was.

De volgende morgen kwamen er drie jongens, waar hij mee op school gegaan had, hem bezoeken, en toen zei ik zo: "Jan, zou je toch niet willen ruilen met die jongens? Die zijn nog zo fris en gezond."
Hij zei: "Nee Moeder, ik wil met niemand ruilen," want hij was het volkomen eens met de weg welke de Heere met hem hield.
Toen men hem vroeg of hij nog niet liever een poosje hier zou willen blijven, zei hij: "Als ik dacht dat het nog voor iemand nuttig zou wezen, dan wel, anders niet."
Zo zijn er weer enige dagen verlopen. Zijn lichaam werd steeds ongelukkiger, maar hij had er geen last van. Eens zei ik tegen hem: "Jan, wat ben je toch een stakker, dat je nooit eens meer naar bed kunt om te rusten."
Hij zei: "Dat moet u niet zeggen Moeder, want ik mag hier ook nog rusten."
Toen hij het weer erg benauwd kreeg, riep hij mij. Ik vroeg wat er was, maar hij zei: "O neen, niets Moeder. Ik wilde zeggen wat ben ik toch naar en ik heb zo'n pijn, maar, zei hij, ik neem het weer terug, want de Heere Jezus heeft zoveel smart geleden. Die staken ze wel met een speer in Zijn zijde, en dat niet voor Zichzelf, maar om onze zonden. Daarbij is mijn lijden nog niets."
Op een avond was hij bezig één van zijn grote broers te vermanen, en dat ging met zoveel ernst en aandrang gepaard, dat je zou denken: dat kunnen ze nooit meer vergeten. Wij stonden allen te schreien om zijn stoel, toen kwam net de dokter en die vroeg wat er aan de hand was, en ik zei dat hij zijn broer vermaande. Toen hij de dokter bemerkte vroeg hij aan hem of het nog lang zou duren eer hij sterven mocht. De dokter zei: "Dat kan haast niet lang meer duren, maar wat heb je toch een smartelijk lijden Jantje."
Hij zei: "Geheel niet smartelijk dokter, want de Heere geeft mij zoveel ondersteuning dat ik het gemakkelijk dragen kan."
Toen zei de dokter: "Maar je hebt toch maar een kort leventje, Jantje."

"Ja dokter, zei hij, maar alles aan deze kant van de eeuwigheid is kort, uw leven is ook maar kort, denkt u daar ook wel eens over?"
Daarna heeft hij zijn vriendje laten roepen, en hij zei dat hij ging sterven, maar dat het voor hem niet erg was. Hij heeft hem ernstig vermaand, en vroeg of hij hem wilde beloven dat hij elke morgen en avond aan de Heere zou vragen om bekeerd te mogen worden. Hij gaf hem zijn album en zei: "Zo dikwijls als je nu in dit album kijkt, zul je dan nog eens aan mijn woorden denken?"
De volgende morgen was hij een beetje verward, hij was niet thuis en vroeg mij telkens of hij naar huis mocht. Tegen de middag was hij weer gewoon en vroeg of het nu Zondag was. Ik zei dat het Donderdag was, en dat het biddag was in Veen, dat aldaar ds. Van Dam preekte. Toen zei hij: "Ik zou toch zo graag ds. van Dam nog eens willen zien eer ik sterf."
Ik zei: "Misschien komt de dominee nog wel naar je kijken. Maar na het eten vroeg hij aan zijn vader of die even Ouderling Schreuders wilde vragen of ds. van Dam voor de middagdienst nog even wilde komen, omdat hij hem nog wat moest zeggen. Toen is de dominee direct gekomen en heeft eerlijk en zachtmoedig met hem gesproken. Vanwege het lichaamslijden kon vanzelf niet breedvoerig gesproken worden, en de krachten waren reeds zozeer verminderd, dat volstaan moest worden met korte vragen, welke kort doch zakelijk beantwoord werden. Ds. van Dam was per auto gereden door de zoon van Ouderling Schreuders, en beiden waren zeer gesticht door de rustige, bedaarde, liefdevolle verklaringen van de hoop die in hem was. Zelden zal men aan zulk een smartelijk ziek- en sterfbed zulk een vereniging met de Heere en onder elkander vinden. Hier was geen vreze des doods meer, maar een reikhalzend uitzien naar het uur der verlossing. Ds. van Dam deed een hartroerend gebed, en na een onvergetelijk afscheid, gingen beide mannen weer heen.
De vorige avond schijnt hij nog onder bestrijding te zijn geweest, want toen liet hij zingen Psalm 35:1:

"Twist met mijn twisters Hemelheer,
Ga mijn bestrijders toch te keer; enz.

Maar dan daarna liet hij weer zingen Psalm 76:2:

Daar heeft de vijand boog en schild
En al zijn vurige pijlen op verspild.

We moesten meestal uit zijn Psalmversjes opmaken hoe het van binnen bij hem gesteld was, daar zijn lichaamskracht het niet toeliet. Zo nu en dan vroeg hij mij ook wel eens om een versje op te geven, en ik heb wel eens laten zingen Psalm 65:1 en 2 en Psalm 68:2.
Donderdagsmiddags heeft hij alles wat hij nog had van deze wereld uitgedeeld aan zijn broers en zusters. Dat was voor ons, en ik zei: "Jan, zeg dan maar wat ieder hebben moet, dan zal ik het wel geven als je weg bent."
Hij zei: "Nee Moeder, ik heb niets meer van de wereld nodig, ik geef het alles weg, en waar hij altijd zo aan gehecht was geweest kon hij zonder moeite weggeven. O, wat is het toch gemakkelijk sterven, als wij er van los gemaakt zijn, en er niets overblijft dan de Heere en Zijn vrije genade en ontferming over een arm en ellendig zondaar.
Hij gaf zijn jongste broer zijn portefeuille, "maar, zei hij, Anton, doe maar niet veel moeite om er veel geld in te krijgen, want met geld kun je bij de Heere niet terecht."
Ik vroeg: "waar dan wel mee Jan?"
En hij zei zo eerlijk: "met een open en oprecht hart."

Hij zei: Moeder, nu heb ik voor u niets voor een gedachtenis, ik zal u mijn spaarcenten maar geven, dan kun u daarvan wat kopen voor een aandenken."
Ik zei: "Jan, ik heb zulk een goede nagedachtenis aan je dat ik niets nodig heb, want ik zal er mijn leven lang aan moeten denken wat de Heere heeft willen doen. Ik heb iets anders bedacht om met je spaarcenten te doen.
Hij zei: Wat dan, Moeder? Ik was van plan om er een lijkkist voor te kopen."
Ik heb dat natuurlijk niet gedaan, want het was ook mijn plan niet, maar ik wilde hem eens proberen of hij nu werkelijk zo verzoend was met de dood, en of hem dat niet af zou schrikken. Maar even bedaard antwoordde hij: "O, als u dat wilt, vind ik het goed, maar ik had liever dat u wat voor uzelf kocht."

’s Avonds heeft hij weer veel laten zingen. Er was ook veel volk, en zij gevoelden allen iets van de vrede die het kind genoot. Het gaf een overdruk op ieder die binnen kwam, en dan zei hij wel eens: "O, ik ben toch zo gelukkig, ik heb de Heere tot mijn Deel gekregen, en daar heb ik nu niets aan gedaan, enkel tegen gewerkt."
De volgende dag was hij erg stil geweest, tegen de avond kwam er een vriendin binnen en hij zei: "O, wat ben ik toch blij dat u komt, blijft u vanavond ook hier?"
Zij zei: "Ja, als je dat graag wilt doe ik dat." Toen het een poosje later etenstijd werd vroeg hij of ik iets voor hem ook wat te eten had, want hij gebruikte bijna niets meer dan wat vruchtensap. Hij had het net gebruikt, toen hij ineens zeide: "Geef mij allen nog een hand, want ik ga sterven."
Wij namen afscheid van hem, en toen ik vroeg of hij nu kon sterven, zei hij met een gebroken stemmetje: "Ik zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheên." Hij zei: "Jullie dat zingen."
Wij dachten, als het vers uitgezongen is, zal Jan wel Boven zijn, maar hij kwam even later weer wat bij en vroeg aan zijn vader of die een gebed voor hem wilde doen, dat de Heere hem bij mocht staan in de doodsjordaan. Daarna hebben wij gelezen Openbaring 22, en toen het hoofdstuk uitgelezen was, zei hij o zo plechtig: "Amen, kom Heere Jezus, ja, kom haastelijk. Amen." Het was net of hij nu op dat ganse woord Amen zei.
Later op de avond was hij weer wat beter en heeft de gehele avond van ’s Heeren Goedheid getuigd, en klein en groot vermaand om toch de Heere te zoeken, want dat ’s Heeren dienst toch zulk een zalige diens is, en aan iedereen vroeg hij: Zult gij nu nog eens aan mijn woorden denken als ik weg ben?"
Toen er een vriend wegging en vroeg: "Jantje, wat moet ik nu zeggen als ik thuis kom en ze vragen hoe het met je is?"
Hij zei: "Zeg dan maar dat het rondom goed is, en dat ze om mij niet behoeven te treuren."
Later ging er een vriendin weg en zei tegen hem: "Nu, Jantje, ik hoop dat de Heere je maar bij mag staan in de doodsjordaan."
En toen zei hij zo met nadruk: "Dat zal Hij doen, want Hij doet geen half werk.

De volgende dag was het nog hetzelfde met hem. Wij verwachtten niet anders dan dat het ieder ogenblik het laatste zou zijn. Hij heeft die dag niet veel gesproken, maar ’s avonds kwamen die drie jongens, waar hij mee op school gegaan had, hem ook nog bezoeken, en toen hij ze hoorde, zei hij: "Moeder, zet ze hier eens dicht bij mij." Ik deed dat, en toen zei hij: "Het zal nu wel de laatste keer zijn dat je me ziet, want ik zal wel spoedig sterven, maar dat geeft voor mij niet, ik ben blij dat ik mag sterven, maar jullie zullen ook eens sterven, jongens, en nu moeten we worden wederom geboren worden. Zullen jullie me nu beloven dat je elke morgen en elke avond de Heere zult

vragen om bekeerd te worden? Er is niets gemakkelijker dan zalig worden, want daar behoef je niets voor te doen, en geld heb je er niet voor nodig, want het is voor niets te krijgen. De Heere wil het uit genade geven en Hij wordt er ook niet minder van. Zullen jullie nog eens om mijn woorden denken als ik weg ben?"

’s Nachts kreeg hij weer een hevige benauwdheid. Hij nam nog eens afscheid en vroeg of we hem nu konden missen, en dat we om hem niet behoefden te treuren, maar dat ieder maar om zichzelf moest treuren, en dat hij zo graag zou willen dat wij allen hem nog eens volgen mochten.

De volgende dag was het Zondag en zei hij tegen mij: "Moeder, nu hoef je tegen mij nergens meer over te praten dan alleen nog over de Heere Jezus." Ik zei: "Wat moet ik daar dan nog van zeggen?"
"Ik luister."
Ik moest maar tot de Heere zuchten wat ik tot hem zeggen zou, want ik wist niet waar hij nu nog behoefte aan had, en toen kreeg ik zo in mijn gedachten om hem nog eens te vertellen wat de Heere voor Zijn volk gedaan had, en toen heb ik hem in het kort verteld hoe de Heere op deze aarde geboren had willen worden om te lijden en te sterven voor zondaren, en aan het kruis was genageld, ten derden dage was opgestaan en daarna opgevaren was naar de hemel en hoe Hij daar nu zit ter Rechterhand des Vaders om voor hen, die Hij van de aarde gekocht had met Zijn Bloed, plaats te bereiden in de hemel, … en als jij er daar ook één van bent Jan, dan komen straks de engelen en die dragen je zo naar Boven." En toen werd ik zo bepaald hoe er in de **Christenreize van Bunyan** verhaald wordt, dat ***Hopende en Getrouwe*** ingehaald werden, en toen zei hij: "Moeder, het is genoeg."
Later op de dag schijnt hij bang geweest te zijn van de scheiding van ziel en lichaam, want toen vroeg hij of de mensen het wel erg benauwd hebben als ze sterven. Ik zei: "Dat gebeurt wel eens, maar niet altijd. Later vroeg hij of hij het nu net zo benauwd had als Vrijdagsavonds. Ik zei van niet, en even later zei hij: "Moeder, als ik het soms erg benauwd krijg, wilt u mij dan die tabletjes geven, die de dokter drie weken geleden gegeven heeft?"
Ik zei: "Och Jan…." Meer zei ik niet, want ik dacht die zul je toch wel niet nodig hebben. Even later vroeg hij weer: "Wilt u ze mij maar vast geven?" Hij dacht zeker: als ik dan sterf dan voel ik er niets van. Hij schijnt toen erg onder bestrijding geweest te zijn, hoewel hij dat niet gezegd heeft. Ik vroeg hem of ik nog een poosje zou kunnen gaan rusten. Hij zei: "Ja, dan zal ik u wel laten roepen als het nodig is."
Toen ik een paar uur later weerbij hem kwam, zei hij zo verheugd: "O Moeder, wat is de Heere toch goed voor mij geweest. En nu is de strijd voorgoed gestreden, en die zal nooit meer terug komen, want de Heere heeft mij beloofd dat Hij mij niet begeven of verlaten zal." En dat is waar geweest ook, want hij heeft geen strijd meer gehad.
Die dag was hij erg stil geweest, en de nacht daarop ook. Hij had helemaal geen jeuk meer, en zijn adem was erg rustig geworden.

Toen ik de volgende morgen weer bij hem kwam, zei hij: "O Moeder, de Heere is nog zo goed voor mij geweest en heeft mij zoveel ondersteuning geschonken, en nu hoop ik Moeder, dat ik toch maar spoedig ontbonden mag worden, want ik kan het hier niet langer meer uithouden." Ik zei: "Nu Jan, ik geloof niet dat het lang meer duren zal."
Hij vroeg mij of ik nu bij hem wilde blijven. Later werd het hem zo moeilijk op zijn stoel, hij kon niet meer zitten ook. "Nu kan het niet langer meer," zei hij.

Omstreeks tien uur vroeg hij om wat drinken, maar ik zag dat het in zijn keel bleef staan. Zo heeft hij nog enkele minuten gelegen, ging toen ineens rechtop zitten, en blies zo de adem uit. En toen dacht ik terug aan de woorden waar de Heere mij eens bij bepaald had uit Zacharia 8: "En de straten dier stad zullen vervuld worden met knechtjes en meisjes, spelende op hare straten." En ik mocht hem nastaren en zag hem spelende op de straten van het Hemelse Jeruzalem.

NASCHRIFT

Tot zover de onopgesmukte aantekeningen der moeder van Jan van Esch. Wij zijn ten volle van de waarheid van haar woorden overtuigd en hebben het getrouw weergegeven. Nog enkele woorden zouden we hieraan willen toevoegen, mede over de begrafenis.

Op Vrijdag 11 Maart is jan van Esch onder grote belangstelling ten grave gedragen. Aan het sterfhuis, waar 225 mensen waren samen gekomen om Jan de laatste eer te bewijzen, hadden we gesproken over Joel 2:28: *"En daarna zal het geschieden, dat Ik Mijn Geest zal uitgieten over alle vlees, en uw zonen en uwe dochteren zullen profeteren; uw ouden zullen dromen dromen, uw jongelingen zullen gezichten zien."*
Allereerst hebben we gewezen op de grote weldaad die ons ten deel valt, als de Heere Zelf ons Zijn Geest schenken wil, want dat we van nature geleid worden door de geest der wereld, en niet door de Geest Die uit God is. Die Heilige Geest is onmisbaar om zalig te worden, want zovelen als er door Die Geest geleid worden, die zijn kinderen Gods. Zelfs zijn wel zeer te onderscheiden de álgemene werkingen des Heiligen Geestes en de zaligmakende werkingen. Het kan zo ver gaan met een mens, en dat het toch te kort en te smal is voor de eeuwigheid. Slaafse vreze, algemeen wettisch werk; verandering zonder vernieuwing is immers geen zaligmakend Godswerk.
Maar niet alleen is dit werk Gods een grote weldaad voor ons zelf, maar nog groter wordt het als de Heere tevens Zijn Geest wil uitgieten op ons zaad, gelijk de belofte was dat God doen zou in de dagen van het Nieuwe Testament. Hoe nodig zou het zijn dat bekeerde ouders met die belofte Gods mochten werkzaam zijn aan Gods genadetroon, ten goede voor hun kinderen. Hoe jammer dat dit in onze dagen zo weinig vernomen wordt. En toch wil de Heere Zich, zelfs in deze donkere dagen, nog niet onbetuigd laten. Althans in hetgeen hier de laatste maanden heeft mogen plaats vinden.

We hebben van nabij vernomen de werkzaamheden voor hem, die gestorven is, vooral bij zijn moeder, die vele en zware worstelingen met de Heere heeft gehad om het eeuwig zielsbelang van haar jongste zoon. We vernemen ook van Goddelijke ondersteuningen en vertroostingen, totdat de Heere in de zoon dezer moeder de genade wilde instorten met zulk een kracht, dat hij niet alleen duidelijk, maar ook blijmoedig getuigenis mocht afleggen van de hope die in hem was. Groot is de weldaad om nog zo jong tot God bekeerd te mogen worden, en om zo als een leesbare brief van vrije genade te mogen heengaan uit een wereld vol ellende, en weg geraapt te mogen worden vóór de dag des kwaads. Want de toekomst is onheilspellend en donker.
Wat zal ons jonge, opkomende geslacht nog moeten meemaken? De doorbrekende zonden van land en volk wekken de toorn Gods op, en niet alleen in het algemeen,

maar zelfs onder de belijdende mensen neemt de zorgeloosheid en indrukkeloosheid allerwege toe, terwijl Gods ware volk wordt ingezameld in de hemelse voorraadschuur, gelijk de tarwe in de oogst. Degenen van Gods volk, die er nog zijn, mogen al voor zichzelf en de hunnen enig gebed van God ontvangen, maar voor land en volk is het Gods volk schier niet mogelijk opening te krijgen in het gebed. En als de Heere onder het oordeel nog een enkelen komt te bekeren, dan neemt Hij ze soms jong weg, gelijk ook hier. Wat had zulk een kind, indien het had mogen blijven leven, nog tot nut en zegen kunnen zijn. Niet alleen in de familie, of voor de gemeente, maar ook voor land en volk, want Gods kinderen zijn toch de pijlers en stutten van de staat, al zijn ze ook in zichzelf een ellendig en arm volk. Maar de Heere nam hem weg, en we gunnen hem de zaligheid. Hij is veilig binnen, vóór de stormen van Gods oordelen losbarsten. Dat moge de troost zijn voor de ouders en verdere familiebetrekkingen, maar voor ons land en volk heeft de Heere er wat mee te zeggen, die niet alleen trouwe leraars en bejaarde kinderen Gods, maar ook jonge mensen, met genade begiftigd, komt in te zamelen.

Nadat in deze geest aan het sterfhuis gesproken was, hebben we met bijzonder mooi, zonnig weer de tocht naar het kerkhof gemaakt, waar wederom door ons gesproken werd aan de groeve. Het kerkhof was zeer gevuld, niet alleen door de lange stoet achter het stoffelijk overschot, maar ook waren er zeer velen komen luisteren op het kerkhof, die niet op het sterfhuis waren. Hoewel het ons niet mogelijk is woordelijk weer te geven wat wij gesproken hebben, was het toch in die geest van: *"Let op de vrome en zie naar de oprechte, het einde van die man zal vrede zijn."*

Met grote opening en gemakkelijkheid mochten we spreken over het grote voorrecht van onze jeugdige vriend, voor wie de dood geen koning der verschrikking meer was, sinds het ogenblik dat de Heere voor hem de prikkel des doods, dat is de zonde, had weggenomen. De vrede, die de wereld niet kent, heeft zijn hart vervuld en de Heere heeft bij het naderen van de dood volkomen uitkomst gegeven, gelijk Hij altijd een waarmaker van Zijn Woord geweest is. Gelijk Jan de dienst des Heeren de laatste tijd aan ieder had aangeprezen, zo mochten wij dat doen aan zijn graf. Met diepe indruk van zijn eeuwig geluk en met sterk verlangen hem spoedig te mogen volgen, en met innerlijke overreding dat we eens door vrije genade Gods met hem zullen mogen hand in hand gaan, viel het ons niet moeilijk de diep bedroefde ouders woorden van troost toe te spreken, als namelijk de grote verwaardiging, om kinderen voort te mogen brengen voor de Heere en voor de hemel, die eeuwig zullen schitteren als pareltjes aan Jezus Middelaarskroon. Maar daarentegen, wat zal dat zijn voor die broers en zusters, en al die aanwezige jonge mensen, als zij ondanks al die krachtige roepstemmen onbekeerd zullen blijven, en eenmaal zouden moeten verloren gaan. Dan zullen al die waarschuwingen van Jan tegen hen getuigen, en ook zijn heerlijk sterven.

O, wat zal dat zijn, om te moeten verschijnen voor Die God, Die te Heilig en te rein van ogen is om met de zondaar gemeenschap te hebben, maar Die ook zo goed is om ons nog zoveel te waarschuwen en zoveel blijken te geven van Zijn genade, gelijk nu ook weer in dit sterfgeval. Het is voor alle jonge mensen in de streek een krachtige oproep van de Heere om de zonden af te breken en de slechtigheden te verlaten, en de Heere te zoeken terwijl het nog heden genaamd wordt. Want ook jonge mensen kunnen sterven, dat zien we maar weer. Daar is maar één schrede tussen ons en de dood, ook al zijn we nog jong. De jaren van de jongelingschap zijn de beste, want hoe ouder, hoe kouder ons hart wordt. En als er indrukken mogen zijn, dat we er dan niet

overheen gaan werken, maar mogen vragen of de Heere wil vermeerderen en verdiepen. Want, denk er om, jonge mensen, als ge onbekeerd blijft zult ge eenmaal met God te doen krijgen, niet alleen als ge sterven gaat, maar ook in de grote dag van Christus wederkomst op de wolken des hemels.

O, wat zou dat erg zijn, als Jan van Esch, uw broeder of uw vriend, u mede zou moeten helpen verdoemen. Want dan zal zich al Gods volk, en ook Jan, zich scharen achter de Heere en volkomen instemmen met het vonnis dat de Heere vellen zal. Dan zal ook deze dag in zijn volle ernst u weder voor de aandacht komen, en zal het alles u onuitsprekelijk benauwen en bezwaren. Dat dan ieder nog eens voor de Heere in mocht vallen, en dat oud en jong voor God in het stof mag vallen om genade te zoeken en geholpen te worden ter bekwamer tijd. Gods volk mocht verlevendigd en bemoedigd de reis door dit Mesech van ellende vervolgen. Het zal niet eeuwig duren, het is een verdrukking van tien dagen. Eens komt de tijd, dat we allen, verlost van onszelf en van het lichaam der zonde, de Heere zullen toebrengen de lof en de dank voor Zijn onuitsprekelijke Gave.
Dat mogen we ook geloven van de ouders. Moeder, uw kind is slechts voorgegaan, laat dit u sterken in uw zware rouw en smart. Ge hebt veel met elkaar door gemaakt, ook tussen de Heere en uw ziel, en God heeft u de wens van uw hart gegeven dat Jan niet alleen echte genade mocht ontvangen, maar ook, dat hij daarvan een goed getuigenis mocht afleggen voor zijn sterven. Dat heeft de Heere willen doen om Zijns grote Naams wille, dat Hij er dan ook alleen de ere van ontvangen mag. De Heere make u sterk om het gemis van uw kind te kunnen dragen, en geven u berusting in Zijn Heilige wil. Dat is het meest tot eer des Heeren, tot nuttigheid voor uw ziel, en dat is meest naar de geest van hem, over wie uwe ziele treurt. Eens komt de hereniging om nooit meer te scheiden van elkander.
O, wat zal dat eens zijn, om met al Gods lievelingen hand in hand te mogen gaan voor de Troon Gods en des Lams, om Hem te loven en te prijzen tot in eeuwigheid. En dat dan te mogen doen met uw eigen kind, met het zaad dat de Heere gezegend heeft.

In deze geest gesproken hebbende aan de geopende groeve, verwachtten we nog anderen van het volk om te spreken, maar er waren er verder niet die naar voren kwamen. Diep onder de indruk verlieten wij allen de dodenakker en gingen weder terug naar het sterfhuis. Daar terug gekeerd zijnde werd nog gesproken door Ouderling Schreuders van Veen, en ik meen ook nog door Versteeg van Aalburg, zeer tot onderlinge stichting, zodat Jan van Esch geen ezelsbegrafenis gehad heeft.
De Heere gaf het schijnsel van Zijn gunst kennelijk op die dag. Gods volk was opgewekt en zeer verenigd met elkander, en in diepe ootmoed en verwondering vanwege des Heeren daden.
En hiermee besluiten we, hopend dat dit kleine boekske met stichting mag worden gelezen, en voor vele harten mag gezegend worden tot afbreuk van het rijk des satans en tot uitbreiding van het Rijk van Christus. Vooral voor jeugdige mensen is het geschreven, en gehouden in uiterste eenvoud, en tevens, opdat de familieleden van onze jeugdige vriend een aandenken mogen hebben ook voor de toekomst, wanneer de gedachtenis in het geheugen zo licht gaat slijten. Dit alleen noopte de ouders de aantekeningen te maken en mij te vragen die gereed te maken voor de drukkerij. De Heere zal Zijn doel ermee bereiken.

Werkendam, Ds. Chr. van Dam

Grootvaders jeugd

Bijzonder avontuur van een Duitse jongen met kapers

en een

verhaal waarin Ds. Wilh. á Brakel gebruikt werd tot zijn bekering

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2002

Avontuur met de zeerovers

"Opa, zou u 't mij nu eens willen vertellen?"

Deze vraag werd gedaan door een jongen, die toen een jaar of tien oud was, - maar nu zelf allang grootvader geweest is - aan een oud man met zilverwit haar en een minzaam gelaat, al waren er ook diepe rimpels in gegroefd.
"Wat bedoelt je, lieve Jan?" Vroeg de grijsaard vriendelijk.
"Wel, opa", was 't antwoord, "u hebt al zolang beloofd mij eens te zullen vertellen, hoe u hier in Nederland gekomen bent. We zijn van Duitse afkomst, zegt vader, maar u weet er zeker alles van te vertellen, daar u zelf in Duitsland geboren bent".
"Zeker, m'n lieve jongen", sprak de oude man, en de toon waarop hij die woorden uitsprak, maakte het voor ieder die goed hoorde al duidelijk, dat de spreker zijn taal als kind niet in Nederland had geleerd.
"En vertelt u 't mij nu?"
"t Is een lange geschiedenis, Jan, en ik wil niet beloven het in één adem af te doen; maar ik kan er alvast een begin mee maken".
Dat was juist wat Jan wilde. Wat hij te horen kreeg was dan ook wel de moeite waard, zozeer zelfs, dat ik geloof alle lezers een genoegen te doen door 't ook hun mee te delen.

Grootvader, bij wien Jan de hele dag had doorgebracht - en dat was een van die dingen waar hij 't meest van hield - stopte zijn lange pijp, zette zich gemakkelijk in zijn leunstoel en begon.
"Wat ik je vertellen wil, mijn beste jongen, is eigenlijk een dubbele geschiedenis, want je zult niet alleen horen hoe ik van het ene land in 't andere kwam, maar ook hoe ik uit het ene leven in 't andere werd overgebracht".
Dat Jan grootvader op dat ogenblik begreep, zou ik niet durven zeggen. Evenwel dat kwam later. De lezers zal 't misschien wel net zo gaan. Nu, dat schaadt niet.

"Ik werd", zo begon grootvader, terwijl moeder ik weet niet 't hoeveelste naadje van een breikous begon, "ik werd geboren in de stad Rostock. Je weet misschien nog niet waar dat is. Die stad ligt in Mecklenburg en aan de Oostzee".
"Rostock", zo vervolgde de oude man, "ziet er - althans zo was 't in mijn jongen tijd - heel anders uit dan de steden hier. 't Is geen grote en ook geen mooie plaats. Men spreekt er plat Duits, dat wel wat van 't Hollands wegheeft. De zeelui, die van hier kwamen, kon ik als knaap reeds vrij goed verstaan. In één ding echter lijkt Rostock op veel steden van Nederland. Er komen namelijk elke dag schepen aan, terwijl men weer andere ziet vertrekken. Hollandse vaartuigen ziet men er heel dikwijls.
Ik zal u van mijn jongensjaren maar niet veel vertellen. Ik leerde niet bijzonder veel, omdat ik er weinig lust toe had. Des te meer echter hield ik mij op met de schepen en al wat daartoe behoorde. Want reeds als klein kind was het varen mijn lust en leven. Ik wilde zeeman worden, gelijk zoveel jongens in Rostock, en mijn ouders hadden daar niet tegen. *"De ogen des Heeren zijn aan alle plaatsen",* sprak mijn vader. *"Hij kan je op 't land evengoed bewaren als op zee".* En dat was ook zo, al bekommerde ik mij toen daar al zeer weinig om.
In dien tijd woonde te Rostock een scheepskapitein, die omdat hij zo groot van gestalte was, door 't volk "Lange Lourens" werd genoemd. Of hij nu niet eigenlijk nog een anderen naam droeg, heb ik nooit kunnen te weten komen. Lange Lourens voer op de Levant".
"Wat is dat opa?" Vroeg Jan.
"De Levant, mijn jongen, is het Oosten. De naam betekent *de opgang der zon.* We bedoelen er mee de havens van Turkije en Griekenland, zoals Smyrna, Thessalonika en andere. Nu daarop voer Lourens met allerlei handelswaren. Hij was een goed

zeeman, en daarbij een eerlijk, vroom man, schoon hij soms wonderlijk kon uitvallen, en streng wezen ook. Evenwel iedereen hield van hem en mijn ouders deden dan ook toen ik vijftien jaar oud was en naar zee wilde, alle moeite om Lourens te bewegen mij mee te nemen als zijn scheepsjongen. Maar dat lukte niet."
"Waarom niet, opa?"
"Wel, Lourens had gelijk, toen hij tot mijn ouders zeide: "Die jongen kan niet eens behoorlijk lezen en schrijven, hij heeft dus zeker niet willen leren Maar als hij van zo'n aard is deugt hij ook op mijn schip niet. Ik zal eerst eens zien wat er van hem gegroeid is als ik terugkom".
"En wat deed u toen opa?"
"Wel, ik was eerst heel boos. Maar mijn ouders begrepen dat Lourens gelijk had en stuurden mij weer naar school. En weet gij weet ik deed? Ik leerde zo hard en zo veel ik maar kon, niet uit lust zozeer, maar omdat ik begreep, dat er zodoende het spoedigst een eind aan komen zou. Als Lourens weerom komt neemt hij mij dan misschien wel mee, dacht ik. Ongelukkig bleef hij toen zeer lang uit, schoon buiten zijn schuld, want het kwam doordat zijn schip lek sprong en hij 't eerst te Oporto moest laten herstellen. Ik was echter over dat lange uitblijven zeer verdrietig. Ik wist toen niet, dat de Heere het juist zo bestierde, als voor mij later nodig zou wezen".
"En bleef u al dien tijd op school, opa?"
"Ja, maar daar ik zowat uitgeleerd was, begon de meester mij onderwijs te geven in nog hoger dingen dan de gewone. Zo leerde ik wat van handelsrekenen, aardrijkskunde en andere dingen, waar anders op school in dien tijd niets van instond. En toen Lourens eindelijk weder kwam was hij zo voldaan over mij, dat ik dadelijk tot zijn scheepsjongen werd aangesteld. Ik was zo blij alsof ik een schat had ontvangen.

Reeds twee maanden later begon mijn eerste grote zeereis; weinig dacht ik toen, dat het ook mijn laatste zou zijn.
Het leven aan boord beviel mij al aanstonds zeer goed: ik wist er trouwens reeds nagenoeg alles van vóór ik op 't schip kwam. Alleen viel 't mij niet mee, dat ik hier om zo te zeggen, allemans knecht was en zelf zo goed als niets had in te brengen. De kapitein was ook geen gemakkelijk heer. De hele dag had ik werk met alles schoon te houden en te poetsen, hier wat te brengen, ginds wat te halen, en wee mijn gebeente als niet alles in orde was. Dan kon "Lange Lourens" er geducht op slaan met een kort eindje touw met knopen, en de stuurman volgde daarin zijn voorbeeld".
"Vond u het dan niet naar op het schip, grootpa"
"Toch niet, Jan, want aan de anderen kant had ik ook weer een goed leven. De schipper zorgde dat geen mens mij overlast deed en bovendien was hij wel streng, maar voor wie zijn werk deed een beste man. Elke morgen las hij met het volk een hoofdstuk uit de Bijbel en deed dan zelf een gebed. Zondags hadden we een uur lang kerk. Dan zongen we liederen en werden de Geloofsartikelen en de Wet gelezen en 't Onze Vader gebeden. Daarna las de kapitein iets voor uit een boek met predikatiën en leringen. En nu was "Lange Lourens" niet alleen vroom in zijn woorden, maar ook in zijn daden. Alleen, zoals ik zei, kon hij zich wel eens wonderlijk uitdrukken.

De reis ging als bijna altijd naar 't Oosten. We bezochten Konstantinopel, Smyrna en nog verscheiden andere plaatsen in die buurt. Verder gingen we naar 't eiland Zante, naar Nauplia en ik weet niet waar nog al meer heen. Als je wat groter bent zul je op school die namen nog wel eens horen".
"En was het niet prettig op al die plaatsen te komen?"

"Om je de waarheid te zeggen, Jan, heb ik er al heel weinig van gezien. Meestal mochten we niet van boord. Alleen te Konstantinopel ben ik een poosje aan wal geweest, maar van de stad heb ik maar weinig aanschouwd. Ik vond het er tamelijk vuil en de mannen zagen er juist niet vriendelijk uit. De vrouwen lopen daar weinig op straat en zijn dan nog dicht gesluierd. De huizen lijken wel gevangenissen. Ze hebben aan de buitenzij haast geen ramen; slechts enkele kleine tralievensters.
Nadat we een paar maanden in de Levant hadden gezworven was ons schip zo vol geladen als 't maar mogelijk kon zijn en namen wij de thuisreis aan. Ik was daar hartelijk blij om, want ik verlangde naar mijn ouders. 't Was dan ook de eerste keer, dat ik zo lang van hen af was. Overigens was 't mij totnogtoe goed bevallen. We hadden mooi weer gehad, 't was zomer en daarbij was ik met het volk op zo'n goede voet als ik maar wensen kon. Ook de kapitein was recht vriendelijk voor mij. Hij had mij eens wat laten schrijven en dat was heel goed gegaan, want ik had al mijn best gedaan om het te leren. Sinds die tijd moest ik telkens 't een of ander voor hem overschrijven, want wat "Lange Lourens" ook kon, mooi schrijven zeker niet.

Wij waren een eindweegs de Middellandse zee in, ik denk zowat op de hoogte van Tarente, toen de kapitein eens tot mij zeide: "Luister Michiel en let goed op! Zie je dat witte zeil daar in de verte?"
"Ja kapitein".
"En hoe ziet het er uit?"
"Ik zou zeggen driehoekig en spits toelopend".
"Juist, jij hebt goede ogen"; sprak de schipper, terwijl hij zijn kijker neerlegde.
"Nu zo'n schip jongen, is een kaperschip. Er zijn zeerovers op, Mohammedanen van de kust van Barbarije en Algiers, ten zuiden van 't water waar we nu in varen. 't Zijn woeste kerels, ruw en goddeloos, en als ze ons Christenen eens lelijk kunnen betrekken laten ze 't niet. Want wel haten ze ons geloof, maar ons geld en goed hebben ze lief. Ja, ze willen ons zelf ook wel hebben".
"Waarom?" Vroeg ik.
"Om ons als slaven te gebruiken, Michiel; ik mag lijden dat je 't nooit ondervindt".
"Is het u wel eens overkomen, kapitein? Vroeg ik.
"Gelukkig niet jongen, anders zou 'k misschien hier niet staan. God heeft me totnogtoe bewaard en hoewel 't hier krielt van zeerovers, ben ik er toch altijd gelukkig en zonder verlies doorgekomen. Wel hebben we een paar maal moeten vechten, maar ze hebben het niet van ons kunnen winnen. God geve, dat het ook deze reis goed afloopt".
"Komt dat schip ook op ons af, kapitein?"
"Neen, jongen, dat zeilt weg. Klaar. Geef nu verder je ogen goed de kost. En als je ooit zo'n zeil ziet, waarschuw me dan dadelijk".
't Was niet nodig dat mij dit laatste werd gezegd, want ik had reeds van zeerovers de schrik gekregen.
Voortaan bad ik elke morgen, dat de Heere ons voor die lieden mocht bewaren, en verheugde mij elke avond dat we er geen ontmoet hadden.

't Liep tegen het eind van augustus, toen wij in de nabijheid der straat van Gibraltar kwamen. "Gelukkig", hoorde ik de stuurman zeggen, "we zijn 't roversgebied haast uit, en 't is zonder moeite gegaan".
Den volgenden morgen was ik ternauwernood uit mijn kooi op dek, toen ik de uitkijk die in de mast zat hoorde roepen: "Een zeil aan bakboord!"
Ik keek in die richting en bespeurde weldra een vaartuig.

Ik tuurde en tuurde nog eens, terwijl intussen de een na de ander op 't dek verscheen, en 't zelfde deed als ik.
Eensklaps was 't, als ging mij een koude rilling door de leden. Ik had het driehoekige zeil ontdekt. 't Was een kaper! Zonder een woord te spreken draaide ik mij om en snelde naar beneden om de kapitein op te zoeken.
"Kapitein", riep ik, "een kaper in 't gezicht!"
"Ik weet het al, jongen", antwoordde de schipper, zo bedaard als had ik hem verteld, dat de koffie klaar was.
Ik ging heen en vond nu alle man verenigd op het dek. Het roverschip naderde snel, men kon duidelijk de zeilen en de rode vlag onderscheiden.
"We zullen moeten vechten", sprak de bootsman, terwijl hij een bedenkelijk gezicht trok.
"Ik denk ook, dat de lange stukken er bij te pas zullen komen", sprak een ander. "Je moet weten Jan, dat zijn scheepskanonnen", voegde grootvader er bij.
"Daar is de kapitein!" Riepen verscheiden stemmen, "let op; nu zal 't ernst worden".
Voor 't ogenblik echter deed de schipper niet anders dan een lange, onderzoekende blik werpen op het roversschip dat al nader kwam. Toen gaf hij 't , bevel alle zeilen bij te zetten. We hadden een gunstige wind, en er was dus kans dat we de vijand ontliepen. Blijkbaar wilde de schipper dat; ik hoopte - en misschien velen met mij - dat het gelukken mocht.
Maar zo was het niet; onze schoener was bijzonder zwaar geladen en kon op verre na niet zo vlug zeilen als het snelle, ranke kaperschip.
Nog een ogenblik en daar floot een kanonkogel door het grote zeil en wel zo goed gericht, dat het in een ogenblik aan farden hing. We begrepen dat het ernst werd. Aller ogen waren gericht op de kapitein; ieder wachtte zijn bevelen af. Maar tot onze grote verwondering bleven de woorden: "alles klaar voor 't gevecht" ditmaal uit. "Lange Lourens" stond doodkalm met de handen in de zakken zijn pijpje te roken en gaf bevel bij te draaien.
"Wat is dat?" vroeg Jan.
"Dat wil zeggen zo te sturen, dat we het andere schip niet ontvluchten, maar nader konden komen. De rover begreep, dat we hem niet durfden weerstaan. Weldra was hij vlak bij ons en kon ik de ruwe, geelbruine gezichten der rovers onderscheiden. Ze hadden hun kanonnen gereed en bovendien was elk man zwaar gewapend. Geweren, pistolen, klingen, dolken en pieken flikkerden in' de zonneschijn. 't Was een mooi gezicht, maar ik gevoelde toch in dat ogenblik zoveel berouw als haren op mijn hoofd, dat ik ooit zo dwaas was geweest op zee te gaan.
Ons volk stond alles bedaard aan te kijken, schoon geen mens begreep wat er eigenlijk zou gebeuren. Wilde "Lange Lourens" zijn schip maar zo ineens overgeven? Dat had hij nog rooit gedaan. Intussen zette de kaper enige booten uit, die weldra gevuld waren met gewapend volk, en rechtstreeks op ons schip aanroeiden.
Zodra de kapitein dat zag, wenkte hij de stuurman, fluisterde hem iets in 't oor en riep toen met luider stem ons toe; "Laat niemand tegenweer bieden!" Daarop ging hij de trap af naar de kajuit. Wij begrepen er nu niets meer van en begonnen wantrouwig en ongerust te worden. Zo scheen het de rovers ook te gaan. Zij vatten er niets van, dat we hen zo rustig lieten begaan en geen vin verroerden. Evenwel kwamen zij nader en weldra was er een hele troep van dat gespuis aan boord. Hun aanvoerder, een kerel met een zwarte baard, een haast even zwart gezicht en een kromme sabel in de vuist, trad vooruit en vroeg in het Italiaans: "Waar is de kapitein?"
"Ik zal u bij hem brengen", sprak de stuurman en ging door de aanvoerder en enige rovers gevolgd hun voor naar beneden."

"En wat gebeurde daar, opa?" Vroeg Jan nieuwsgierig.
"Luister maar; "Lange Lourens" heeft het later zelf honderdmaal verteld.
De deur van de kajuit stond open en de roverhoofdman wilde juist binnengaan, toen hij, een blik slaande in de kamer van de kapitein, opeens een of anderen Turkse kreet liet horen, en verschrikt terugsprong.
Daar binnen namelijk stonden ter weerszijden een twaalftal vaatjes, allen geopend; 't waren kruitvaatjes, zoals de rovers zeer goed wisten. De zwarte korrels grijnsden hun toe en bovendien lag de gehele grond er zo vol mee gestrooid, dat men geen stap kon doen zonder er op te trappen, waardoor kruit heel licht kan ontploffen.
Te midden van dat alles en nog wel op een open vaatje, zat "Lange Lourens" heel bedaard zijn stenen pijpje te roken. Eén vonk vuur en ....

Goede vriend", zo sprak de schipper tot de Mohammedaan, "je bent ...."
"Maar konden zij dan elkaar verstaan, opa?" riep Jan eensklaps.
"Zeker, lieve jongen. In de havens van de Levant spreken handelaars, schippers, zeelui en dergelijke met elkaar een taal, die zowat een mengsel van alles is. Ieder verstaat daar genoeg van om te zeggen wat nodig is.
"Je bent…" zo sprak Lourens dan, "zoals je ziet vlak aan de poort van het paradijs. Als jij met al je volk niet aanstonds rechtsomkeert maakt en u wegpakt, ja, al neem je maar een spijker of een eind touw mee, of kijkt een van mijn volk lelijk aan, dan klop ik deze pijp uit en wij vliegen allen naar de hemel, jij naar de uwen, ik naar de mijnen".
"O, hij meende zeker dat hij 't schip dan in de lucht zou laten springen, niet waar?"
"Juist mijn jongen, en zodra de rover dat hoorde, keek hij nog eens even naar de vaatjes, toen naar Lourens, die nog zat te roken, en daarop werd zijn geel gezicht haast vaal. Of dat van spijt of van schrik was weet ik niet, maar wel dat de hele troep in een ogenblik weer 't dek kwam opstormen. Wij dachten, dat het er nu van langs zou gaan, en grepen tenminste naar onze messen. Maar neen, de lieden die van beneden kwamen schreeuwden de anderen wat toe waar wij niets van begrepen, en in een ogenblik sprongen zij allen als dollen in de boten en roeiden weg, veel sneller dan zij gekomen waren. We konden onze ogen niet geloven, toen we dat zagen. "'t Is of een boze geest hen jaagt!" Riep de een van ons de ander toe. In vijf minuten was heel 't schip van rovers schoongeveegd. We zagen, hoe zij uit de boten weer op hun schip klauterden, dat weldra afhield, en na een paar uur uit het gezicht was.
De kapitein was intussen op 't dek verschenen. "Een nieuw grootzeil op!" Luidde zijn bevel en 't duurde niet lang of we zetten met flinke wind regelrecht koers naar de Straat van Gibraltar.
"En nu, jongen", zo sprak "Lange Lourens" tot mij, "ga naar beneden met een stoffer, veeg de vloer schoon aan en zet de vaatjes weer in 't ruim".

Ik ging naar beneden, gevolgd door de schipper, maar nauwelijks had ik de kajuit bereikt, of ik deed als de Mohammedaan en sprong met een schreeuw achteruit.
"Wat scheelt je, jongen?" Vroeg, "Lange Lourens", terwijl hij met zijn pijpje, dat haast nooit uit was, de kajuit binnenging.
Nu verschrikte ik nog meer en kon geen woord uitbrengen dan: *"Kruit! Kruit!"*
"Kom," riep de schipper en greep mij met zijn zware hand bij de kraag, "doe wat ik u zeg. Zet die tonnetjes met *raapzaad* weg, en veeg wat er op de grond ligt, netjes op. Maar trap er niet op, anders krijg ik vetvlekken op de vloer en jij blauwe plekken op de rug".

Met bevende handen gehoorzaamde ik. Doch gelukkig werd ik weldra gerustgesteld. 't Was werkelijk raapzaad, een deel van onze lading, dat in de vaatjes en op de grond lag. Voor wie niet beter wist, leek het sprekend op kruit. De Moren tenminste hadden 't er voor gehouden en dat was ons geluk geweest.

Ik was in mijn ziel blij dat het zo was afgelopen, en voor 't eerst in mijn leven dankte ik de Heere God recht hartelijk".
"Dat was toch een slimme kapitein, grootvader", sprak Jan.
"Zeker was hij dat en wij zijn 't ook nooit vergeten, hoe hij door zijn schrandere inval niet alleen de lading, maar ook ons allen gered heeft. Zonder hem hadden we menselijkerwijs Duitsland nooit weer gezien.

Thans waren we binnen vier weken thuis en ik verzeker u, jongen, dat mij de tranen in de pogen stonden toen ik na zo lange tijd weer goed en wel door de straten van Rostock en naar vaders huis wandelde.
Toen ik mij eenmaal weer thuis bevond, had er iets met mij plaats, dat jij misschien heel vreemd zult vinden.
Ik vertelde natuurlijk aan vader en moeder wat er op reis gebeurd was en zij ijsden bij de gedachte, dat ik maar ternauwernood aan 't gevaar was ontkomen slaaf te worden bij de Moren.
Daaraan dacht ik zelf echter minder, maar wel aan de schrik, die ik gekregen had, toen ik het zaad dat ik voor kruit hield, op de grond zag liggen. Wanneer ik daarvan sprak, voer mij een rilling door de leden. Dat werd telkens sterker en om kort te gaan, ik kreeg zo'n schrik voor het zeeleven, dat niet alleen al mijn vroegere lust verdween, maar ik zelfs vast besloot nooit weer te gaan varen, op zee althans.
Toen dan ook "Lange Lourens" twee maanden later mij vroeg of 'k weer meeging, weigerde ik beslist. Hij keek vreemd op, want hij had het goed met mij voor, maar ik bleef erbij. Mijn ouders spraken er ernstig met mij over doch het hielp evenmin. Toen zeiden zij: nu, wij zullen je niet dwingen; met tegenzin iets te doen gaat toch niet goed. Je blijft hier".

Naar Holland.

Ongelukkig, zouden we zeggen, stierf een maand later plotseling mijn vader. Moeder bleef over met zes kinderen, waarvan ik de oudste was. Wat nu te doen? Een ambacht had ik niet geleerd.
"Weet je wat, moeder", sprak ik, "ik wil u niet tot last wezen. Ik ga naar Holland. Op het schip hebben ze mij daar zo dikwijls van verteld. Daar komen alle jaren duizenden schepen, er wordt veel handel gedreven, en iedereen kan er veel geld verdienen. Ik zal zien of ik daar geen werk kan krijgen, en als 't goed gaat, kan ik misschien voor u nog zorgen ook".
"Maar was u niet bevreesd zo alleen naar een vreemd land te gaan?"
"Nee Jan, dat is bij ons de gewoonte zo; veel jongelui doen dat. Bovendien honger is een scherp zwaard. Moeder vond het wel heel naar, maar wist ook niets beters. De dominee en een paar andere goede mensen zorgden dat ik wat reisgeld kreeg, en zo zei ik dan op een maandagmorgen moeder en mijn broers en zusters *vaarwel* en aanvaardde de reis. Mijn hele bezitting bestond, behalve in 't geen ik aan 't lijf had, in enige daalders en een pakje kleren.

Rostock is een heel eind van Nederland, en je begrijpt dat ik om met mijn geld rond te komen juist geen weelderig leven moest leiden. Gelukkig was 't zomer en kreeg ik bij de boeren meestal om niet nachtverblijf, ja dikwijls nog wat eten er bij. En zo trok ik dan voort, elke dag een eindje vorderend, van de Oost- naar de Noordzee, tot ik eindelijk Arnhem bereikte, de eerste stad in 't gebied van de *Verenigde Nederlanden,* waar ik aankwam. Ik bemerkte echter al spoedig, dat hier voor mij niets te verdienen viel, en dat ik in het eigenlijke Holland wezen moest. Daarom verhuurde ik mij bij een Duitse schipper uit Keulen, die naar Rotterdam voer; in die laatste stad hoopte ik dat het mij wel gelukken zou het nodige te verdienen".
"En ging dat, opa?"
"Dat zult je horen", sprak de oude man, "maar op een andere keer. Voor ditmaal moet ik ophouden, maar uitstel is geen afstel".

-0-

"En nu, Jan, zo sprak grootvader een veertien dagen later, toen zijn kleinzoon weer bij hem was, "zal 'k je verder vertellen, opdat je weet hoe 't kwam, dat ik voor goed in Nederland bleef.
De schipper die mij had meegenomen, moest te Rotterdam lossen. Op een zaterdagmiddag - 'k herinner het mij nog zeer goed - waren we daarmee bezig. We lagen op de Maas, dicht aan de wal en op de rivier was 't vol schepen en jachten, zeil- , en roeischuitjes, want het was prachtig weer.
Opeens hoorde ik een geweldig geschreeuw. Ik zag om en bespeurde een kleine boot, die geheel 't onderst boven lag. Een groot vaartuig was er, zo bemerkte ik later, tegenaan gevaren. Twee mannen, of liever jongelieden, lagen in 't water, doch ik zag aanstonds dat zij zwemmen konden, maar tegelijk angstig rondzagen. Al 't volk rondom schreeuwde. Er lag namelijk nog een derde in 't water, maar ik kon hem niet zien, want hij was gezonken, daar hij niet zwemmen kon, en degenen die hem hadden zien onderduiken, riepen dat hij zeker onder 't schip geraakt was.
Nu had ik als jongen voortreffelijk leren zwemmen en kon duiken als een eend. Zonder mij lang te bedenken wierp ik mijn buis uit, sprong in de Maas en dook onder. In 't eerst onderscheidde ik niets, doch 't duurde niet lang of ik bespeurde een zwart lichaam, dat scheen te spartelen. Niet veel moeite wist ik het te grijpen, 't was de drenkeling. Zoals je weet is het in 't water gemakkelijk iets voort te slepen en 't gelukte mij dan ook met mijn last onder 't schip uit en boven water te komen. 't Was hoog tijd, want de jongen die ik gegrepen had, was de dood nabij en ik zelf was bijna gestikt. Verdrinken is eigenlijk stikken en niet anders.
Gelukkig waren in die tussentijd wel vijf, zes bootjes met mannen naderbij gekomen, en weldra werd ik goed en wel met de geredden jongeling naar land geroeid. Ik wilde weer naar de schipper terug, maar een deftig gekleed heer hield mij tegen en zei iets dat ik niet verstond. Ik antwoordde in het Duits en dadelijk sprak hij in dezelfde taal: "Ga maar mee, voor de schipper zal ik wel zorgen".

Een half uur later bevond ik mij in een der kamers van een huis, zo prachtig als ik er nog nooit een had gezien. De kajuit van "Lange Lourens" was daar niets bij. Dezelfde heer, die des middags tot mij had gesproken, trad binnen, nadat ik eerst schone, droge kleren had moeten aantrekken en gesmuld had aan een hartsterking, zoals er noch op 't schip noch thuis mij waren te beurt gevallen. Naast de heer liep een dame, wat ouder dan hij. 't Waren, de vader en de moeder van de jongeman die ik had gered. Ik zal je maar niet alles vertellen, hoe zij mij wel honderdmaal bedankten, hoe de dokter, die voor de drenkeling was gehaald, ook naar mij moest komen zien, die er gelukkig best aan toe was, en zoveel meer. Ik had een heerlijke middag. Maar 't beste volgde nog.

Toen ik heen zou gaan namelijk, vroeg mij de heer wat mijn beroep was. Ik antwoordde dat ik er nog geen had, en vertelde hem mijn hele geschiedenis.
"Kun je Duits schrijven?" Vroeg hij, "en een brief opstellen?"
"Ja", antwoordde ik.
"Nu", sprak hij, "hier is een pen en papier. Schrijf nu eens in 't Duits op wat hedenmiddag is gebeurd. Dan wil ik het straks gaarne eens lezen".
Hij ging heen en ik zette mij aan het werk, terwijl de knecht brood en bier voor mij bracht. Hoe gelukkig dat ik nog in de laatste tijd op school alles zo degelijk had geleerd. Hoe had de Heere alles bestierd en voor mij gezorgd, zonder dat ik het wist!
Een paar uur later trad mijnheer weer binnen; ik was klaar. Hij nam het papier op, las het langzaam en aandachtig een paar maal door, en sprak toen: "Dat is flink gedaan, beste vriend: men zou 't onder je eenvoudige kiel niet zoeken. Gij hebt mijn zoon gered en dit is meer dan ik je ooit kan vergelden. Wil je bij mij blijven, dan zal ik met Gods hulp mijn best doen 't zo ver te brengen, dat jij geen reden hebt tot klagen en in dit land vindt wat je er zoekt".
Ik wist niet wat te antwoorden en stemde zwijgend toe. Maar toen hij mij nu ook nog een geschenk in geld wou geven, weigerde ik. Een nieuw pak, dat inderhaast voor mij was gehaald, moest ik echter van de dame aannemen. En toen ik nu zo, als een heer gekleed, weer alleen liep door de straten der vreemde stad, die ik echter reeds begon lief te krijgen, kwamen mij de tranen in de ogen van blijdschap en dankbaarheid. Maar Hem te danken, die voor de tweede maal reeds mij bewaard en gered had, vergat ik. 't Was alsof ik in het vrije, nieuwe leven, dat ik nu een poos geleid had en in het vreemde land, de Heere geheel begon te vergeten, hoe trouw Hij ook voor mij had gezorgd. Maar Hij vergat mij ook verder niet.

Reeds de volgenden dag ging ik uit de dienst van de schipper over in die van de heer Maetsens, zoals mijn nieuwe meester heette. Ik werd op zijn kantoor geplaatst, en had de eerste dagen niet veel anders te doen dan boodschappen te verrichten, brieven te ontvangen dit en dat af te schrijven, enz. Hoe ongewoon mij dat werk en vooral het lange zitten ook was, ik wende er spoedig aan. Daar niemand zo goed Duits schreef en verstond dan ik, kreeg ik weldra een deel van 't werk, dat de Duitse handel betrof, voor mijn rekening. Na een maand of wat gevoelde ik mij er volkomen in thuis, en zo groeide uit de gewezen scheepsjongen een kantoorklerk. De ruil was niet kwaad, vooral omdat ik zeer goed betaald werd, meer uit dankbaarheid dan om mijn werk, denk ik. Maar hoe 't zij, reeds na zes maanden kon ik twintig daalders aan moeder te Rostock zenden. En nog weet ik hoe ik wel een half uur zat te snikken en te wenen bij 't lezen van de brief, die zij mij schreef na 't ontvangen van dat geld.

't Was goed dat ik die brief ontving. Je moet namelijk weten dat ik, ofschoon elk mij een oppassend jonge man noemde en mijn patroon zeer over mij tevreden was, toch steeds verder van de Heere afdwaalde. Mijn enige gedachte was nu geld verdienen, rijk worden. Ik bedacht niet dat de Schrift zegt, hoe zij die dat willen in vele verzoekingen en in de strik vallen. Mijn meester was een Godvrezend man; op zondag werken deed hij nooit. Ik echter nam in stilte een of ander werk van 't kantoor mede en maakte dat vaak zondags op mijn kamer af, of ik gebruikte de Dag des Heeren om mijn geld te tellen en te berekenen hoe ik nog meer kon winnen. Naar de kerk ging ik nooit . . . ."
"Maar u kon ook de dominee niet verstaan", zei Jan.

"Daar zat het niet in", sprak grootvader. "Want er was ook een Duitse kerk, en bovendien begon ik 't Nederlands al aardig te spreken. Neen, de lust ontbrak".

Ontmoeting met ds. Wilhelmus à Brakel.

De vijfde augustus was het de verjaardag van mijn patroon. Er werd dan een groot feest gegeven, waar alle ondergeschikten bij mochten komen en dus ook ik. Er waren nog verscheiden gasten en onder anderen één, die ik en velen met mij nooit zullen vergeten. Het was dominee Brakel, een man die bij iedereen te Rotterdam geëerd was".
"Is dat dezelfde dominee, die de twee dikke boeken heeft geschreven, waar u zo dikwijls in leest, grootvader? Met dat prentje er in?"
"Juist Jan. Je bedoelt de *"Redelijke Godsdienst".* Je hebt de afbeelding van Brakel die er in staat ook al gezien, merk ik, en weet dus hoe hij er uitzag. Nu, die eerwaardige predikant was er ook, en wij hoorden het gebed, dat hij deed voor onze patroon en zijn vrouw en kinderen en allen die in 't huis waren.
Een poosje later toen ik een ogenblikje op een bank in de tuin zat, kwam vader Brakel - zo noemden we hem - daar ook en ging juist naast mij zitten, waar ik niet erg op gesteld was, want ik had de Heere God niet lief en dus ook Zijn dienaren niet.
Weldra raakte ik met de dominee in een druk gesprek, en tot mijn verwondering bespeurde ik, dat hij geen strenge, vervelende man was, zoals ik gedacht had, maar iemand met wiep 't een genoegen was te praten.

"Hij was zelfs zo vriendelijk Duits te gaan spreken, toen hij bemerkte dat ik zijn taal nog moeilijk sprak".
"En wat vroeg hij u wel, opa?"
"O allerlei Jan, ik ben er veel van vergeten, doch niet wat hij bijna 't laatst vroeg. Dat was, hoe ik mijn Zondagen doorbracht.
"Je hebt dan", zei hij, "geen werk en komt zeker trouw ter kerk. Kan je al een Hollandse preek verstaan?"
Ik werd wat verlegen en wilde mij eerst met een leugen redden. Gelukkig deed ik dat echter niet, maar vertelde enkel dat ik zondags dikwijls te moe was om 's morgens naar de kerk te gaan en 's middags graag wandelde.
"Lieve vriend", sprak dominee Brakel, "je doet als velen. Zij verslapen de ochtendkerk, vereten de middagkerk en verwandelen de avondkerk. Maar, bedenk wel, dat er een tijd komt, waarin je iets anders en iets meer zult nodig hebben, dan slaap of eten of wandelingen. De Heere heeft u, gelijk je mij verteld hebt, nu driemaal Zijn gunst bijzonder betoont. Maar als je Hem vergeet, zal Hij u eindelijk ook verlaten".
Toen stond hij op en ging weer naar binnen; ik volgde hem. Die avond had ik weinig genoegen meer, want ik kon zijn woorden maar niet vergeten. Eigenlijk heeft hij toch gelijk, moest ik erkennen, doch mijn verdorven hart was nog zo vol met de dingen van deze wereld, dat ik tenslotte mijn best deed *vader Brakel* te vergeten, en mij niet te storen aan wat hij had gezegd.

Een week of wat later keerde ik op een maandagavond van het kantoor naar huis terug, toen ik de dominee in de verte zag aankomen. Wacht, dacht ik, laat ik hem ontlopen; anders vraagt hij zeker weer waar ik gisteren geweest ben, en volgt een nieuwe bestraffing.

Maar vader Brakel of liever de Heere God wist mij wel te vinden. Juist wilde ik een zijstraat inslaan, toen er een vrachtwagen uitkwam met twee paarden bespannen. Een van de dieren viel, er ontstond een gedrang van volk zodat ik er niet door kon, en eer ik er aan dacht stond de dominee naast mij en tikte mij op de schouder. "Wel, hoe heb je nu de laatste Dag des Heeren doorgebracht?" Was direct zijn eerste vraag.
Ik werd wat knorrig en antwoordde kortaf: "Ik ben thuis geweest, dominee, en heb mijn tijd besteed met het nazien van rekeningen".
Vader Brakel zag mij ernstig aan en sprak toen langzaam en plechtig: *"Daar zal de Oordeelsdag ook mee doorgebracht worden, onthoudt dat. Ik groet u, mijn vriend".*
"Maar wat wou hij daarmee zeggen, opa", vroeg de jonge hoorder.
"Wel lieve jongen, dat de Heere God in de groten dag rekenschap zal vragen en rekening houden over onze daden, zoals de heer die zijn dienstknechten ponden gaf om er winst mee te doen. Net als ik 's zondags alles narekende wat in heel de week was verloren of gewonnen, zou de Heere God dan doen over heel mijn leven. Dat bedoelde vader Brakel. Ik begreep het zo goed dat ik geweldig verschrikte, en met een benauwd hart thuis kwam.

Wel probeerde ik ook nu weer het lastige woord dat de dominee gesproken had kwijt te worden, maar het ging niet, want het was een pijl die de Heere hem gegeven had af te schieten en ik dank God er nu voor. Ik begon in te zien, hoe schrikkelijk het voor mij zou aflopen als die grote rekening eens spoedig kwam en dat te meer omdat ik thuis en op school het Woord Gods gehoord had en de wil des Heeren zeer goed wist maar niet gedaan had. Ik wist eindelijk niet beter dan naar vader Brakel te gaan, al vreesde ik dat hij boos zou wezen. Doch hij ontving mij vriendelijk.
"En wat zei hij, opa?"
"Vriend", zo sprak hij, "*'t is goed dat je nu komt, eer de grote afrekening begint. Thans kan, uw schuld nog worden uitgedelgd. Daartoe heeft de Heere Jezus aan het kruis Zich overgegeven in de dood".* Daarop sprak hij lang met mij over al deze dingen, die ik vroeger ook wel had gehoord, maar die nooit verder waren gekomen dan mijn hoofd. Nu echter drongen ze diep in mijn hart.

Evenwel, vader Brakel was maar een mens en alleen de Heere God kon, gelijk de dominee mij ook zelf zeide, mijn onrust stillen, mij vrede en blijdschap geven. Dat heeft Hij ook gedaan, ofschoon niet in een ogenblik. Zelfs niet tijdens het leven van vader Brakel die nu mijn vriend werd en dikwijls tot mij zeide: *"houd maar aan in 't gebed, totdat de Heere allen twijfel en ongeloof bij u wegneemt. Hij zal u niet loslaten; houdt gij Hem vast".*

En vele jaren daarna, toen ik wist dat mijn zonden vergeven waren en de Heere Jezus mijn Heiland was, zijn die woorden vervuld.
Zodra het enigszins kon ging ik het gezin te Rostock eens bezoeken. Van mijn broers en zusters waren er nog maar twee bij moeder in huis; de andere waren of getrouwd, of hadden hier en daar hun werk. De Heere had mij zo gezegend, dat ik als ik 't zuinig aanlegde, en best voor moeder en zolang 't nodig was ook voor de kleinen zorgen kon.

En omdat ik niet in Duitsland wilde blijven, omdat ik 't hier zo goed had, en 't ook niet kon omdat ik hier mijn geld verdiende, reisden we met ons vieren terug naar Rotterdam. Je grootmoeder is daar gestorven, gelijk gij weet en ik zelf zal haar wel spoedig volgen."
"Dat hoop ik niet, opa", sprak Jan droevig.

"Mijn beste jongen", hernam de oude man, "de Heere heeft met mij alles wel gemaakt Toch is het uitnemendste van onze dagen nog moeite en verdriet. Je weet nu, hoe ik hier gekomen ben en ik heb dit goede land lief gekregen. Maar daar ginds boven de wolken, daar is het ware Vaderland en daarnaar verlang ik. God zal er mij brengen en jij ook mijn jongen, als je in Zijn wegen wandelt".

Een Trouwhoudend God

of de weg

die de drieëenige God gehouden heeft

met één Zijner uitverkorenen

WILLEM HENDRIKS

door

hemzelf beschreven

en in 't licht gebracht door één zijner laatste nakomelingen.

Stichting "De Gihonbron"
www.theologienet.nl
Middelburg
2004

De Heere zegt in Zijn dierbaar en Goddelijk Woord dat Hij een Vader der wezen is, en een Richter der weduwen. O, dit heb ik door genade ondervonden. Ik ben geboren uit een bedrukte weduwe, die vijf kinderen had, en ik was de zesde: mijn vader was zes weken dood toen mijn moeder van mij verlost werd: zij was een behoeftige weduwe, maar God heeft voor haar en voor ons allen gezorgd.

Tot mijn dertiende jaar, was ik ziekelijk en altijd bang voor de dood, en moest menigmaal bidden uit vrees voor sterven; ik had ook geen vermaak om met alle kinderen te spelen, maar was veel bij mijn moeder die de Heere vreesde, en had lust om te lezen in Gods Woord. Maar in mijn 13e jaar kreeg ik een borstzwering, toen dacht ik, en een ieder dat de Heere een einde met mijn leven zou maken; maar o neen dit was Gods weg niet, ik werd weer beter en gezond. En o treurig geval, ik werd een werelddienaar, zo boos en zo snood als er op de wereld ooit geweest was, tegen alle vermaningen van mijn Godvruchtige moeder in, en van mijn broeder die 7 jaar ouder was dan ik en ook de Heere vreesde, die alle pogingen in het werk stelden om mij van de zonde af te houden. Maar alles was vruchteloos; ik dacht nu ben ik jong, nu moet ik plezier maken. En dat liep wel eens wat hoog, en als ik dan weer bij mijn kennis kwam, dan dacht ik wel eens, o! het zal voor mij wat te zeggen zijn als de dood komt, maar dan nam ik weer een borrel en verzette het alweer, en ging mijn ouden weg al weer op, zolang totdat ik onder dienst kwam.
Soldaat dat was mijn lust, toen was ik van mijn moeder en broers vermaningen af, en dacht ik wil maar soldaat blijven, zo lang als ik leefde, maar neen dit kon ook niet; mij dacht als ik dan kwam te sterven dan was ik voor eeuwig verloren, en ging van dienst af, maar o toen werd het nog erger in de zonden als ooit tevoren.

Ik ging trouwen en alles liep mij mede. Mijn Godzalige broeder was gestorven, en in de Heere ontslapen, en mijn moeder ook, en een kind van mij, maar o dit kon mij niet treffen, dit alles stuitte op mij af, en ik bleef maar in de zonden voortleven; ik kan het niet zeggen, wat zondig monster ik was.

Toen kwam de Heere, en bezocht mij met de pleuris in de borst, en toen dacht ik niet anders of ik zou moeten sterven, maar o! dit kan ik niet beschrijven wat ik toen God beloofde; als ik weer gezond werd dan zou ik het beter maken, ik zou niet meer zondigen. Maar o! die dure beloften, die ik opzond tot God, bleven op bed liggen, en ik ging de wereld weer in, erger dan ooit tevoren. Mijn vrouw kreeg indrukken van dood, eeuwigheid en van haar verdoemelijke staat voor God, en drong mij menigmaal om naar de openbare Godsdienst te gaan; om dan geen ongenoegen te veroorzaken, ging ik, maar tegen mijn zin. En zie, daar neemt God weer een kind van mij weg door de dood, en dit deed bij mijn vrouw kracht op haar hart, maar niet bij mij, o, nee ik leefde maar daarheen evenals een woudezel, en als ik thuis kwam uit de kerk, dan dacht ik menigmaal, het is toch wat te zeggen, nu kom ik thuis uit de kerk, en moet al weer horen lezen; dan wilde ik gaan, maar dan zei mijn vrouw*: blijft nu tehuis, leest wat, en anders zal ik lezen,* en o! dat deed ik tegen mijn zin. O! wat heb ik Gode tegengestaan, het ging mij als een varken dat men bij de oren trekt, en zijn poten schrap zet en niet wil lopen. O! zo ging het mij ook: ik wist niet dat de dienst van Jezus zo zalig is.

Maar wat gebeurt er? Op een morgen vroeg, ik kwam voorbij het huis van een vroom man en hoorde die bidden, o! dat gaf mij een slag op het hart; o dacht ik, die man

denkt nog aan zijn Weldoener, o wat zal het met mij wezen als de dood eens komt! O, ik had wel zo voor God op mijn knieën willen vallen, maar ik dacht, als ik dit deed, dan zou God mij op het ogenblik verpletteren, och ik wist geen raad, o! ik verdoemelijk schepsel. God was heilig en rechtvaardig, die kan geen gemeenschap met de zonde hebben; och was ik maar niet geboren; God doet geen afstand van zijn recht!
En zo heb ik bijna drie maanden verkeerd, maar o! wat een benauwde tijd; op mijn knieën durfde ik niet te bidden, tegen Gods volk dorst ik niet te spreken, want ik was een monster in de zonde en dat wisten zij wel, maar o! wat een lust kreeg ik om in Gods Woord te lezen, en ter kerk te gaan.
Eens in een oefening komende in een boerenhuis, al waar een man oefende en komende aan de toepassing zeide hij: "Mogelijk heb ik wel toehoorders die wel eens een ziekbed hebben gehad, en beloften aan God hebben opgezonden om zich te zullen bekeren; maar o, zondaar waar zijt gij met uwe beloften gebleven? Ja mogelijk zijt gij de wereld ingegaan en zijn uwe beloften ziek te bed blijven liggen; maar o, zondaar dat zal voor u in de hel wat te zeggen zijn, gij kunt God niet bedriegen, de Heere is een jaloers God; maar o zondaar, val nu nog voor God in de schuld, en smeek om genade en geen recht, och, God mocht uwe blinde ogen nog eens openen."
O, toen werd ik zo benauwd dat het huis mij te klein werd, en riep uit: *o, God, hoe weet die man, wat ik u beloofd heb, ik heb het toch niemand gezegd, en het is toch waarheid.* Ja ik wist niet waar ik mij bergen zou; maar nu viel ik als een doodschuldige aan de voeten van Jezus neer; nu was de duivel met de ganse hel niet machtig om mij van de knieën af te houden. O, het was of ik op de rand van de hel lag, en er zo in moest en riep uit: *o God, Gij zijt rechtvaardig, zo Gij mij voor eeuwig verstoot in een eeuwig verderf, ik heb het rechtvaardig verdiend; maar och Heere, is er nog een middel om deze straf te ontgaan, en weder tot genade te komen?*
O ik zou wel hele nachten op mijn knieën hebben willen doorbrengen. O toen was het een bidden zonder ophouden. Ik heb wel gedacht, als ik opstond van mijn knieën, als dat eens mensen gehoord hadden, dan zouden zij het wel geloofd hebben; en dat duurde een geruime tijd, dat ik zo werkzaam was. En o wat een liefde had ik tot die oefenaar! Maar o het is mij onmogelijk alles te schrijven wat er omging tussen God en mijn ziel; en die liefde die ik gevoelde tot het volk van God, o dat kan ik niet zeggen.

Maar o daar kwam de vijand op de been, ik was maar een geveinsde, ik kon zo bidden, en hele oefeningen had ik al opgemaakt in mijn gedachten, die ik zou doen als ik bekeerd was, en o nu kon ik niets meer, maar heb mij wel voor de Heere neergelegd, dat ik niet anders kon bidden dan, *o God wees mij zondaar genadig, o God bewaar mij toch dat ik niet weer de wereld inga.* Ja de zonden kwamen mij als bergen voor, en ik moest menigmaal uitroepen: *o God is er wel zo een monster van zonden en ellende meer zoals ik, o ja Heere Gij zijt rechtvaardig, zo Gij mij voor eeuwig in de hel stoot.*
Ja het was somtijds als of ik op de rand van de hel stond, en er zo in zou moeten, o dan was het: *o Heere! Gij belooft toch in Uw Woord dat Gij de blinde wilt leiden op wegen die hij niet weet, en paden die hij niet kent, o Heere, hier ligt een blinde worm, o Heere Jezus openbaar U dan toch aan mijn ziel en bewerk mij toch zo als Gij al Uw ware volk hebt bewerkt, en bewerk mij toch door Uw Goddelijke Geest, zo als het tot Uw eer en mijn zaligheid wezen moet, en laat mij toch niet rusten op iets dat buiten Jezus is; o Goddelijke Jezus, ontdek en ontbloot mij meer en meer aan mijzelven, en breek af dat afgebroken moet worden, en bouw maar op dat opgebouwd moet worden; Gij weet het Heere Jezus.*

En zo was ik eens op zekeren tijd te **Nijkerk** om de dominee te horen, want wij hadden in die dagen geen leraar, en bij de leeraars die bij ons kwamen preken was er maar een die ik horen kon; zij stelden mij maar wat deugden en plichten voor, en o mijn plichten waren zo zondig en zo onvolmaakt, mij dacht Jezus zou het door Zijn Geest moeten doen, of ik zou er nooit toe komen. O die lieve Goddelijke Geest daaraan had ik zo'n behoefte. Nu Ds. de Hoest preekte over Jairus: "geloof alleenlijk" en ik werd zo verliefd op dat geloof dat ik al biddende neerzat: *och Heere! werk dat geloof toch door Uw lieve Geest in mijn ziel.* Uit de kerk komende zeide ik tot mijn vrienden, die ik bij mij had, nu moesten wij eens naar de dominee gaan. Dit deden wij en daar troffen wij de oude vader van de dominee ook aan; met wie ik in gesprek raakte. Toen kwam de dominee er bij, en die wilde de vrienden die ik bij mij had ook aan 't spreken hebben, maar daar was het zo niet mee gesteld. Toen zei een andere man, ik moest maar spreken, ik had in de kerk koekjes gegeten. Het was alsof hij mij een slot op de mond smeet, en zeide in mijzelf: die man ziet het wel dat het met mij allemaal geveinsdheid is. Ik ging weg, vol vrees en wanhoop. Na de middag preekte **Ds. Callenbach**[6] uit de 10e Zondag van de Catechismus vraag 27, en des avonds 28. Toen veranderde het wat, en mijn ziel kreeg adem tot God. De Heere gunde mij een begeerte naar waarheid en genade en bijzonder bij de dominee aan huis. Toen kreeg ik zo'n begeerte naar Jezus en Zijn gerechtigheid, en was zo sterk werkzaam met mijn zonden en schuld die ik gedaan had tegen een heilig en rechtvaardig God. O de zonden drukten en de liefde trok, ik kon niet langer rusten. *Och dat Gij U aan mij ontdekte!* Het was:

"geef mij Jezus of ik sterf,
Buiten Jezus is geen leven,
maar een eeuwig zielsverderf".

Ik kon dag noch nacht rusten, maar moest als een arm en ellendig zondaar roepen om genade en geen recht, en dat van Zondag tot Vrijdagmorgen, en toen was het alles weer weg, en ik kon niet als een zondaar voor God vallen. O wat was ik toen bedroefd, en bevreesd dat het alles weer over zou gaan, en riep o God*: trek mij dan zal ik U nalopen, o God! laat mij toch niet rusten voor en aleer, dat ik Uwen Zoon als mijn schuldovernemende Borg heb leren kennen.* Ik riep maar telkens uit *"O Heere Jezus openbaar U toch aan mijn ziel, dat ik U als Profeet mag leren kennen, tot verlichting, tot reiniging en tot heiliging, en tot volkomen verlossing."*
O ik blinde worm had Jezus zo nodig tot Priester om mijn grote zondeschuld bij God te verzoenen, en tot Koning over mijn boos en zondig hart. *Och! Heere Jezus schrijf er Uw wetten in, en wil Gij het regeren, reinigen en heiligen, het is een modderpoel van ongerechtigheden, daar geen goed in woont.*
Toen ik zou eten kwamen mij deze woorden in, *"mij dorst",* het eten bestierf mij in de mond en moest van de tafel af, naar het verborgen en riep uit: *o Goddelijke Jezus, Gij die de Koning der Koningen zijt, de Vorst des Hemels en der aarde, kondet Gij nog geen dronk water krijgen om Uw dorst te lessen, en ik monster van zonden en ellenden zou nog eten!* O dat kon ik niet doen, ik moest van de tafel af, en viel voor God dat heilig Opperwezen neer. Nu zag ik klaar, dat ik de gehele wet Gods had overtreden, en geen van deszelfs geboden had gehouden. O die benauwdheid die ik toen aan mijn ziel ondervond, dat kan ik niet beschrijven. Vóór mij een gapende dood, achter mij een verzuimde genadetijd, en boven mij een vertoornd Richter, en onder mij een geopende hel. Ja ik riep uit: *o Heere God Gij zijt rechtvaardig zo Gij mij er in stoot voor eeuwig, en zult U verheerlijken in mijn verdoemenis, die ik rechtvaardig verdiend heb, maar o*

[6] Nederlands Hervormd predikant te Nijkerk, van 1828-1861.

God! zie nog in genade op mij neer; Gij zijt machtig om mij te trekken en te brengen tot Uw geliefde Zoon Jezus Christus die toch voor zondaars gestorven is, en o dit gevoel ik dat ik een zondaar ben. O, God! zie toch in genade op mij neer, genade, en geen recht. En zie daar! die lieve Jezus openbaarde Zich aan mijn ziel. Ik zag dat mijn zonden geklommen waren tot aan de hemel; mijn zonden waren vermenigvuldigd en groot, maar Jezus' gerechtigheid was nog groter. Het was als of Jezus tot mij zeide: *ja ziel "al hadt gij al de zonden, van Adam's nakroost samengebonden", Mijn bloed wist alle zonden uit".* O ik zag dat alles in Jezus was wat ik nodig had voor mijn ziel, ik had daar bij de twee uren gelegen, maar nu stond ik op en was zo verheugd dat ik tegen mijn vrouw zei: val nu maar voor die lieve Jezus neer, Hij is een volkomen Zaligmaker voor elke zondaar die zich als een zondaar in gevoel tot Hem wendt. Ja ik mocht inzien, hoe Hij aan het Kruis gehecht was voor zondaren, en o dat gaf mij zulk een moed, nu wilde ik aanhouden al ware het tot aan mijn dood. Jezus was alléén de Weg ten leven. O dat aanbieden aan die lieve Jezus, o dat kan ik niet zeggen, al wat aan Hem is, was gans begeerlijk voor mijn ziel.

Ik geloofde ook wel dat Jezus mij helpen zou op Zijn tijd, en dat is de beste. Maar o, dat duurde vijf dagen, ik was als overstelpt in de liefde tot Jezus. Ik riep het elk toe: val toch voor Jezus neer en bidt dat Hij uw blinde ogen opene, eer de dood u overvalt.
Ik meende toen voort te gaan van deugd tot deugd; en van kracht tot kracht, maar o! dat ging heel anders; in plaats van beter te worden, werd ik slechter, en begon te bemerken dat ik een hart omdroeg, dat niet doet als zondigen. Ik moest uitroepen: *o Heere, zo Gij mij voor eeuwig verstoot, Gij zult u verheerlijken in mijn verdoemenis.* Maar riep meteen al uit: *o God zie toch in genade op mij neer, genade en geen recht.*
Thuis komende viel ik in 't verborgene neder, en smolt weg in tranen en zag niet anders voor mij als een eeuwige verdoemenis, en nu was het gedaan met mij, nu was het een afgesneden zaak. Maar mijn hartstochten raakten wat aan 't bedaren, ik stond op en ging in huis, en trof daar wel tien man bij het vuur, en niemand zei mij wat. Ik ging naar buiten, o mij dacht God zag als een vertoornd Richter op mij neer, en zou mij in een eeuwige verdoemenis doen neerzinken. Toen ging ik naar de dominee, en toen ik hem zag, begon ik zo hard te huilen, dat het kind in de wieg er van wakker werd, en zei: *o dominee wat ben ik nu ongelukkig door de zonde geworden, nu ben ik door de zonde voor eeuwig van God gescheiden.* Maar de dominee zei tegen mij: *ga naar huis, en zoek een verborgen plaats op, en zoek het bij de Heere, morgen zal ik bij u komen.* Weer thuis komende was het huis vol mensen. Ik zei: *komt gij om mij?*
Nee, zei een blinde vrome, wij komen toch maar eens in, en sprak, hoe Jezus voor zondaars in de wereld gekomen was. Dezelfde avond, om elf ure behaagde het de Heere Jezus, zich weer opnieuw aan mijn ziel te openbaren. O! Geliefden dit kan ik nooit uitdrukken. Ja Hij is blank en rood, Hij draagt de banier boven tienduizenden, en al wat aan Hem is, is gans begeerlijk voor mijn ziel. Mijn vrouw wilde niet naar bed toen ik ook niet ging; maar toen mijn vrouw in slaap was, stond ik weer op, slapen kon ik niet, dan op mijn knieën in 't bed, en dan lezen, en wat ik verrichtte, het hart smolt in liefde weg in Jezus. Toen ik 's morgens de vensters opende, toen riep ik in verbaasdheid uit: "het oude is voorbijgegaan, zie het is al nieuw geworden." Ja mijn zonden en schulden, hoe veel en groot ze ook waren, ik meende, ze waren allen weg, maar ik wist niet waar ze gebleven waren, maar nu wilde ik aanhouden totdat ik het wist. Toen kwam mij dit vers bij:

Jezus is mijn oudste broeder,
Ja mijn Maker is mijn Man,
Jezus is mijn Borg en Hoeder,

Die mijn ziel vervullen kan,
Met Zijn rijkdom en Zijn eer,
En verworven heilweldaden.
En is 't nog weinig, maar de Heer'
Zal meer geven, 'k zal er baden.

Ja, zei ik tegen mijn vrouw, *Jezus zal het volkomen maken.* O ja dat kon ik op dat ogenblik zo klaar geloven. Waarop die zei: *o, dat is 't begin: eerst lokken, en dan tot Uw hart spreken, en dan in de woestijn.* O, dacht ik, in de woestijn, ik dacht dat mijn strijd al gestreden was, maar riep uit: *och lieve Heere Jezus neem die scheiding toch weg, die ik nog in mij bevind, en laat mij toch niet rusten op iets dat buiten U is, och mocht ik op U zakken en zinken, op die enige Grond van heil en Zaligheid!* De liefde tot Jezus werd al sterker en vuriger, en riep al uit:

"Ik moet Jezus hebben of ik sterf,
Buiten Jezus is geen leven
Maar een eeuwig zielsverderf."

Nu wij zouden eten, en toen ik gebeden had, ging ik naar het verborgen, eten kon ik niet, het gebed was mijn spijze, en weer in huis komende om te danken, stond het eten nog zo op de tafel, en mijn vrouw en kinderen huilden allen, de kinderen huilden uit vrees dat ik sterven zou, en mijn vrouw huilde over haar ongeluk, het moest bij haar ook zo wezen als bij mij, maar zij kon er nog zo gemakkelijk onder heengaan. Och dat ligt nog bij de oprechte, hij meent dat het bij een ander met meerder kracht toegaat, als bij hem. Maar o toen onder het danken was het alsof ik verbrak, en het was of de Heere Jezus tot mijn hart sprak: *"Ja ziel Ik heb volkomen uitgeroepen: het is volbracht".* O toen was ik zo zielsblijde, dat kan ik niet uitdrukken.
Ik zei aan mijn vrouw, nu ga ik naar vrome mensen, om het te vertellen.
Mijn vrouw zei: ik zal wel volk halen. Maar och dit behoefde ook niet, de Heere deed het mij spoedig inzien dat ik de vrijspraak aan mijn ziel nog miste, en God vertoonde zich nog als een vertoornd Richter over mij en hieronder verloor ik alle aangenaamheden. Ik zei tegen een vriend, die bij mij zat*: nu nog voor eeuwig gescheiden.*
Maar de Heere richtte mij weer op, en ik bleef worstelende aanhouden aan de troon van Gods Genade, en toen ben ik vier weken werkzaam geweest met deze woorden: "Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en zijn Gerechtigheid, en alle deze dingen zullen U toegeworpen worden." Maar toen die vier weken om waren, moest ik bidden: *Heere geef mij toch lust om mijn arbeid te doen.* Want de lust daartoe ontbrak mij somtijds, en de armoede was soms groot, en naar het uitwendige liep het tegen en overal onteerde ik God in, en de Heere bepaalde mij bij vele dingen.
Eenmaal op een Zondagmorgen opstaande van mijn knieën, kwamen mij deze woorden voor: "Gedenkt de sabbatdag dat gij dien heiligt, zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen", en dit deed ik niet, ik onteerde Gods dag nog telkens, en hoe dat mijn geweten 't mij aanzeide dat ik het niet doen moest, ik deed het evenwel; schoenen aanmeten, en afgeven, en geld ontvangen. Ja, ik heb wel geld ontvangen en in de kast gelegd, dat de tranen mij over de wangen liepen. En dan zei ik: ik ben toch in de tijd, en moet er ook door, en als ik dat niet meer doe, dan heb ik geen werk, en ik heb een vrouw en vijf kinderen, er is wat nodig!
En ziedaar, op die zelfden morgen komt er een man, en zegt: *Willem wilt ge mij een paar schoenen aanmeten?*
Ik zei tegen die man: *o man laten wij elkander toch opwekken en vermanen om Gods dag toch niet langer te onteren en te schenden.* O wat is God goed dat Hij ons zes

dagen gegeven heeft om te arbeiden, en zouden wij dan die éne dag niet vieren zoveel wij kunnen? Ons hart kunnen wij er niet afhouden, maar onze handen toch. Toen zei hij, in de week kom ik niet in het dorp. Zal ik bij u komen? En zie daar komt de vijand op de been; wilt gij zo nauw zien, die en die dat zijn wel zulke gewichtige vrome mensen, en die doen het wel, en die verkopen wel, als gij dat vol houdt dan zult gij geen werk houden, en ik riep uit: *O God geef licht en kracht, doe mij de godonteerendheid er van maar inzien en druk het met kracht op mijn hart.*
Nu gaf de Heere mij een goed middel aan de hand. O die lieve **Justus Vermeer** over het vierde gebod, dat beliefde de Heere te zegenen, dat sloeg ik drie keren achter elkander op, dat ik er niet om dacht, wat ik lezen wilde, en toen viel ik al weer in het verborgen neer voor God, en riep uit: *O Heere Gij hebt alle harten in uw hand, och lieve Heere, druk het hun toch op het hart, en geef mij toch kracht, anders zal ik het nooit volhouden.* En ziedaar het werk verminderde, de mensen konden dat niet velen, maar ik riep tot de Heere al sterker als ooit tevoren om licht en kracht. Eens op een keer ging ik een half uur ver om een paar schoenen aan te meten, o die Satan, en dat duivelse hart spanden samen; toen dacht ik te zullen bezwijken, maar de Heere gaf kracht, mij dacht nu had ik in dien tijd wat kunnen verdienen, en dit had ik Zondag kunnen doen, het was maar geveinsdheid van mij, om een goeden naam te krijgen bij de mensen, en ik werd op anderen gewezen die veel Godvruchtiger waren dan ik, en die wel durfden verkopen op Zondag, maar ik zei: *och lieve Heere gij weet waarom het mij te doen is, dat ik vrees Uw dag te onteren; omdat ik U lief heb o Heere, daarom heb ik ook Uw dag lief, och lieve Jezus geef maar kracht en licht, ik wil liever mijn brood gaan bedelen, dan op Zondag mijn werk voortzetten*. O dit kon ik met mijn hart getuigen, schoon het voor vlees en bloed, wat te zeggen was. Er waren nog zeven andere schoenmakers in 't Dorp, en die namen alles op Zondag aan wat er kwam, nu dit was hard voor mijn natuur, mijn werk werd onder de hand al minder, en mijn vrouw zei gedurig, wat zal het toch ween, in de zomer zo weinig te doen, en op het land staat alles zo gering, dat ik niet weet wat het in de winter worden zal; och vrouw zei ik dan wel eens, als het ons maar tot Jezus mocht brengen, en wij Hem maar als onzen Borg en Middelaar leren kennen. O de gelovigen moeten alle dingen medewerken ten goede, als wij maar wisten of wij gelovigen waren, och dat baart wat zuchtingen en smekingen tot Jezus. *Och lieve Jezus werk toch krachtig door met Uw Goddelijke Geest, er is toch geen rust buiten U, Goddelijke Jezus!* Eens op een Zaterdag was het leer op, en ik had geen geld om leer te kopen, en zooveel schuld bij de leerverkoper, dat ik niets meer zonder geld kon krijgen.
Ik had nog een man van wie ik geld moest hebben; tot hem wilde ik 's Maandags heen, en zie daar des Zondags na de preek kwam de dochter van die boer bij mij in huis. Ik zat te praten met een man over het geen de dominee voorgesteld had, en hoe wij er onder verkeerd hadden: *nu zei dat meisje, Willem, hoeveel geld moet ge van mij hebben?* Ik antwoordde haar, dat ik het vandaag niet mocht ontvangen; daarop vertrok het meisje, en zei: *dan zal ik wel op een andere tijd komen.* Maar ik had geen geld in huis, en moest het hebben of ik kon niet werken. Op Maandag ging ik er heen om het geld, maar toen kon ik het niet krijgen. O droevig geval voor mij, het was of de hel op mij losbrak, en op mij aankwam: "nu kunt gij het wel zien of gij het uit het rechte oogmerk deedt, zo zou God de harten bewogen hebben tot uw hulp en o treurig geval." Hieraan gaf ik gehoor, en wat er toen wel in mij omgegaan is, dat is mij niet mogelijk te zeggen, maar het ging zo ver dat ik God verloochende, en te huis komende zei ik tegen mijn vrouw: *nu weet ik geen raad, geen geld om brood te kopen, geen geld om leer te kopen, nu kan ik niet werken, nu zal ik weer alles aannemen wat er komt, ik moest ook door de tijd.*

Mijn vrouw zweeg stil en zei er niet met al van; dit duurde die gehele dag, en ik ging zo verkeerd liggen slapen, en alles redeneerde ik weg; als er genade in mij was dan zou het geheel anders met mij gaan. O ik ellendig mens, God kan ik niet bedriegen. Maar de Vromen en mijzelven heb ik bedrogen, o het zal voor mij wat te zeggen zijn in de hel als een geveinsde en huichelaar voor God te verschijnen. O het was als of de dood mij op de hielen zat, en zo moest ik naar mijn bed. Maar o toen ik 's morgens ontwaakte toen mocht ik weer voor God in de schuld vallen. O dit was mij een ademtocht, o dat ootmoedig schuldbelijden voor God o dat kan ik niet uitdrukken. O toen was het met David:

"'k Bekend' o Heer aan U oprecht mijn zonden;
'k Verborg geen kwaad dat i n mij werd gevonden";

Ik lag gekneld in banden van de dood;
Daar d' angst der hel mij allen troost deed missen;
Ik was benauwd, omringd door droefenissen,
Maar riep de Heer "ootmoedig" aan in al mijn nood.

Ja! het was toen roepen uit de nood. Ik zei: *o Heere ik wil liever mijn brood gaan bedelen, dan het op Uw lieve dag verdienen, dat gevoel ik o Heere, geef dan maar licht en kracht, anders zal ik het nooit volhouden, want ik draag een deel om, dat tegen U gekant is, o dat duivelse deel breng het er maar onder o Heere door Uw Goddelijke kracht want ik zal het nooit beter maken.* En riep uit: *Och Heere! och wierd mijn ziel door U gered.* Maar och daar kwam de vijand alweer op de been; ik had wat land met aardappelen en koren en het was zo gering als men het in de hele eng vond. Het was of ik geheel van God verlaten was, zodat ik wel eens zei*: Heere waarom geeft Gij mij dit nog, ik ben het niet waardig.* Mijn vrouw zei wel eens tegen mij, wat zal het van de winter wezen, hongerlijden of aan de diaconie? Waarop ik antwoordde*: och mochten wij het maar tot Jezus wenden, de gelovigen moeten toch alle dingen medewerken ten goede.* Maar waar ik het al zocht ik kon geen geld krijgen om leer te kopen, maar de volgende morgen op mijn knieën komende om mijn verborgen plicht te doen, zo werd ik biddende tot God, o dat de Heere een weg mocht openen tot mijn redding, o dat pleiten op Gods almacht, dan kan ik niet zeggen. En och! het was of de Heere tot mijn hart zei, "ga daarheen" en haal het geld zo veel als gij nodig hebt. Ik ging er heen, en zie het was zo als de Heere gezegd had. Ik vroeg om zes gulden ter leen, ja het was mij, als of ik wel tien gulden om niet kreeg. O toen viel ik in dankbaarheid voor God neer, en zei: *o Heere leid mij door Uw Geest in alle wegen, die Gij met mij belieft te houden. O Heere nu ondervind ik dat Gij een getrouw God zijt, voor al Uw volk, en och Heere behaagt het U niet om mij volkomen geloof te schenken, maak mij dan maar volgbaar, om U maar aan te kleven, en U in alle wegen te kennen.* Nu kan ik zeggen: deze ellendige riep, en de Heere hoorde hem, en Hij verloste mij uit deze benauwdheid; ja het is beter te ondervinden dan te beschrijven, ik kan het niet. O wat ligt er toch niet in het vallen en bukken voor God, dat is niet uit te drukken. Ja ik zei:

"God heb ik lief, want die getrouwe Heer
hoort mijne stem, mijn smeekingen, mijn klagen;"

Toen kwam de Heere mij voor met deze woorden, "die gelooft, zal niet haasten." O zei ik, *Heere Gij zult het wel maken op Uw tijd.* Ik was zo onderworpen en eenswillende met de Heere voor een korte tijd. Maar o het duurde niet lang of het was al weer: *och lieve Heere Jezus kom toch als die Doorbreker voor mijn aangezicht heen; en och ik kan niet rusten buiten U Goddelijke Jezus.* Dan kreeg ik wel eens

woorden uit Gods dierbaar Woord tot vertroosting, "Ik zal U niet begeven, Ik zal U niet verlaten", maar o dan was ik bij tijden zo verlegen, dat de vijand mij voor zou komen als een Engel des lichts, en dat. ik mij bedriegen zou, en iets aannemen en krijgen dat niet van de Heere was. O dan riep ik alweer uit: *o lieve Jezus bewaar mij toch dat ik niet rust op iets dat buiten U is, maar och laat mij zakken en zinken op Uw borggerechtigheid die toch alleen de ware grond is, om dood en eeuwigheid tegemoet te treden.* En ziedaar, wat gebeurt er? Daar komt er een tot volkomen geloof; o dit gaf mij zulk een sterkte, ik dacht nu er maar één toe gekomen was, nu zou ik er ook wel eens toe komen. Nu zag ik dat de Heere Jezus van ware zoekers vinders maakt, mij dacht, ik zou er ook wel toe komen. Maar zie, alweer een andere in diezelfde week. Nu zei ik, met mij is het afgedaan, bij die is het waarheid, dáár werkt de Heere door met Zijn Geest, en als het bij mij waarheid was, dan zou ik er ook wel toe komen. Ja ik verloor hierdoor alle moed en licht, en begon te redeneren in mijzelven, ik zou wel geheel weer teruggaan. Maar dan dat roepen om licht en genade, om bewaard te worden, om toch niet van de Heere, maar om als een arme en ellendige aan te houden aan de voeten van Jezus, dit was toch mijn lust en keuze. *Och lieve Jezus, als het nog geen waarheid is, maak het dan nu nog, het is nog het heden der genade.* Om als een gebonden aan Jezus voeten aan te houden, dat was mijn lust en keuze, liever wilde ik sterven dan de wereld ingaan, dat kon niet. O dat pleiten op het liefdehart van Jezus, dat kan ik niet zeggen, wat er in die dagen plaats had, roepen uit de keel: *o Zone Gods ontferm U mijner en neem intrek in mijn ziel, en dat ik tot Uw eer leven mocht, en U door de armen des geloofs en der liefde mocht omhelzen.*

Op Zondagmorgen in de kerk komende, kwam de dominee met de woorden op de stoel: "Zacheüs kom af, ik moet heden in uw huis blijven." O riep ik al zuchtende uit*: o lieve Jezus kom af in mijn hart en verbreek alle banden, van zonden en ongeloof, en neem volkomen intrek in mijn ziel.* De tekst was: "Ik ben de goede Herder." Deze geeft zijn kudde niet over aan een ander; Hij gaat naar het verlorene zoeken. *Och lieve Jezus breng mij maar bij Uw kudde, ik kan er niet komen; Gij Heere Jezus zult mij er door Uwen Geest moeten brengen.* Ik gevoelde in die preek zo veel liefde tot die dierbare Jezus, mij dacht ik kon niet lang meer buiten hem leven, o dat uitzien en verlangen naar Jezus, o dat kan ik niet uitdrukken.
Uit de Kerk komende zei ik tot mijn vrouw, zouden wij beiden niet naar de Kerk kunnen gaan, ik heb begeerte om na de middag ook te gaan. De vrouw ging bij een buurvrouw of die zoolang op de kinderen wilde passen. En zie: de dominee preekte uit de 26e Zondag, over de Doop, en o, ik had vier kinderen aan God door de doop opgedragen zonder mijn knieën voor de Heere gebogen te hebben, en één had ik er door de doop opgedragen, maar o met zo veel gebrek. Dit smartte mijn ziel nog het meest, ik zou er toch eens rekenschap van moeten geven, o mijn kinderen zouden tegen mij getuigen in het oordeel. Maar zei de dominee: *hoe zullen zij hun kinderen opdragen, zo zij hun eigen behoeften niet kennen?* O dacht ik dat is ook waar, en daarmede wilde ik mij verontschuldigen, maar die pleister was te klein en de wond te groot, het lag toch voor mijn rekening. Nu was ik zo beladen en belast, nu wist ik niet wat te beginnen, hier ontviel mij alle hoop, hiermede bleef ik aanhoudend werkzaam, maar ik kreeg geen licht. Donderdags na de middag kwamen mij deze woorden in:

Heer, ai maak mij Uwe wegen,
Door Uw Woord en Geest bekend.
Leer mij hoe die zijn gelegen!
En waarheen g' Uw treden wendt.

Leid mij in Uw waarheid, leer
IJv'rig mij Uw wet betrachten.

En ik legde mijn werk er neer, en legde mij in 't verborgen, voor de Heere neer, om door die lieve Geest geleerd te worden. Maar 't waren slechts woorden zonder hart, en ik moest zonder troost weer weg, en zei: *er zal voor mij toch geen raad zijn*, want toegang tot de Heere kon ik niet vinden. O alles was voor mij gesloten.
's Morgens opstaande deed ik mijn plicht zo dor en ongevoelig, dat ik er zelf een afkeer van had, en moest mij verfoeien in stof en as. Ik moest leder gaan halen, en had bijna geen geld, o het in was zo treurig gesteld, in- en uitwendig, dit kan ik niet zeggen, hoe bedroefd ik mijn vrouw verliet, en op het einde van het Dorp komende ontmoette ik een meisje van iemand met wie ik veel omgang had; ik wachtte haar op en zei: *hoe gaat het?* Zij antwoordde mij van goed, *ik heb een aangename nacht gehad.* Ik zei tegen haar: *ik ga naar Barneveld,* en liep zo van haar weg, in mijzelven zeggende: *o God wat zal er nog van mij worden, de ene geniet dit de andere dat, en met mij gaat het terug; van dag tot dag wordt het al minder.* Toen kwamen mij deze woorden voor: *"Wentel uwen weg op de Heere, en vertrouw op Hem, Hij zal het maken",* daarmee werd ik zo biddende tot de Heere om licht en kracht, om mij tot de Heere te wenden. O ik had in mijzelf geen kracht, om mijn weg op de Heere te wentelen, dit gevoelde ik zo, dat ik geheel onmachtig was ten goede, en riep al uit: *o Goddelijke Jezus, Gij zijt die machtige, och neem dan intrek in mijn ziel, en doe het donker opklaren, en doe het mij toch zien wat Gij aan mijn ziel gedaan hebt, och lieve Jezus geef mij toch een straaltje licht.* O mij dacht, als ik het maar bij Goddelijk licht mocht inzien, dat Gods werk in mij was, mij dacht, dan zou ik wel gelovig aanhouden, maar o die vrees, dat het nog alles bedrog was, en zo ging ik al biddend mijn weg tot Barneveld.
Bij de leerverkoper, waar ik leer moest halen, komende, zei hij: *dat ziet er slecht uit Willem, er is gisterenavond een man gestoken, in een vechtpartij, en nu zeggen ze, dat hij dood is.* Maar ik gaf de koopman geen antwoord als dat hij mij maar gauw zou helpen, maar zei in mijzelf: *o Heere hiervoor hebt gij mij bewaard; tot alle kwaad was ik overgegaan maar voor een uitwendige doodslag ben ik bewaard gebleven, maar o dacht ik dat is wat te zeggen, zó naar de Eeuwigheid te gaan.* O dat medelijden, 't welk ik met die man had, dat kan ik niet zeggen.

Maar daar valt mij te binnen als de dood mij nu eens overviel, hoe zou het met mij wel aflopen? O zei ik, niets heb ik waarop ik de dood kan inwachten, o ik ellendig monster van zonden en ellende! Ik riep uit: *o Heere geef licht, och zie toch in genade op mij neder, eer de dood mij overvalt, en het voor eeuwig te laat is!* En zie daar onder deze woorden openbaart die lieve Jezus zich aan mijn ziel. *"Kom vlucht maar in Mijn liefdearmen, Ik zal mij over u ontfermen!" O Goddelijke Jezus riep ik uit, openbaar U toch volkomen aan mijn ziel!* O nu was het, ik moet Jezus hebben of ik sterf. O dat pleiten op Zijn liefdehart op Zijn almacht! O er was een zware last op mijn hart.
En ziedaar het uurtje der minne brak aan, die liefderijke Jezus sprak tot mijn ziel: *Ik heb uw schulden en zonden uitgedelgd als een nevel, en voor eeuwig achter Mijn rug geworpen, en zal dezelve in eeuwigheid niet meer gedenken.* O die last van mijn hart ging weg, en mijn ziel zonk weg en het was, of Jezus mij bij de hand vatte en leidde mij op Golgotha, mij tonende hoe Hij het handschrift mijner zonden aan het hout des kruises gehecht had, en er volkomen voor voldaan en uitgeroepen had: *het is volbracht.*

O daar stond ik als een naakte en gans ontblootte, en die lieve Jezus bekleedde mij met de klederen des heils, en de mantel der gerechtigheid, deed Hij mij om, en o dat zakken en zinken op die Jezus. Ja ik zonk geheel in Jezus weg, zodat ik niets meer was. O wat is het zalig onder het kruis; nu was ik de Zijne, en Hij de mijne, dat maakte mij zo rijk! O er was geen geest in mij.
Toen kwamen twee personen mij in het oog zo klaar of ik ze met mijn natuurlijke ogen zag, - maar ik zag ze door het geloof, dat is wat anders, - o dat lieve geloofslicht! toen trad die Advocaat, die lieve Jezus voor mij in, bij de Vader, en zei: *Vader, ik wil niet dat deze in het verderf nederdale, ik heb de verzoening gevonden!* O toen ondervond ik dat God de Vader mij niet aanzag, maar zag mij aan in Zijn lieve Zoon, ja nu lag ik in Jezus; en zei de Vader tot mijn ziel: "Ik heb U lief gehad met een eeuwige liefde en daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid, en zal in eeuwigheid niet meer op u schelden noch toornen; bergen mogen wijken, en heuvelen wankelen, maar Mijn goedertierenheid zal van u niet wijken noch wankelen in eeuwigheid, zegt de Heere Uw Ontfermer." Toen viel ik neer als een worm in het stof, en riep uit: *o God, geloof ik ook te veel, o het wonder was zo groot!* Daarna kwamen mij de woorden zo met kracht op het hart dat ze mij door al mijn leden heen gingen, ja als een vurige pijl in mijn ziel: "Nadat gij geloofd hebt zijt gij verzegeld met de Heilige Geest der belofte." O toen riep ik uit: "ja Abba Vader, ja lieve Vader, ja amen Vader! En ik stond op met de woorden, en het was of Jezus mij bij de hand had: "Ik ben de Uwe, en Gij de mijne."
O riep ik uit, *o lieve volk van God, maak met mij de Heere groot. Loof, loof de Heere mijn ziel, en vergeet geen van zijn weldaden. Loof, loof mijn ziel, en al wat binnen in u is Zijnen Heiligen Naam.* O dat in verwondering wegsmelten in God en Christus, o dat kan ik niet uitdrukken. O heb ik omgezien naar dien die naar mij omzag, ik dode hond en kind des duivels, die de eeuwige dood verdiend had en nu krijg ik het eeuwige leven.
O eeuwig wonder, o dat zakken en zinken op die gerechtigheid van Jezus Christus, o dat is zo'n veilige grond. En toen vielen mij deze woorden met kracht op mijn hart: *hebt gij aangenomen Jezus Christus de Heere? Wandel alzo in Hem.* O toen kreeg ik zo'n behoefte aan die lieve Geest van Christus om door die Goddelijke Geest daartoe bewerkt te worden, en kreeg zo een inzien hoe ik in alles die Geest nodig had, en moest maar uitroepen: *o God de Heilige Geest, bewerk Gij mij er toe. Ik in mijzelf ben onbekwaam tot enig goed werk en geneigd tot alle kwaad.*

Toen werd ik zo werkzaam met die Goddelijke Geest, de derde Persoon in het Goddelijke Wezen, in het afgetrokken van de Tweede en de eerste Persoon, o toen leidde die lieve Geest mij en deed mij zien hoe ik door die Geest was overtuigd van zonden, gerechtigheid en van oordeel en hoe die Geest mij geleid had, te veel om te beschrijven. Maar o welk een zielssmart gevoelde ik toen, dat ik die lieve Geest zo menigmaal door moedwillig ongeloof ontkend en tegengesproken had! Maar nu voelde ik dat ik die lieve Geest die Christus verworven had tot mijn Inwoner had, en door die lieve Geest tot Jezus de tweede Persoon gebracht was geworden, en volkomen in Christus was overgeplant en ingeënt. O nu was het: "Ik in u, en Gij in Mij." Jezus alles voor mijn ziel voor tijd en eeuwigheid, nu ben ik de Zijne en Hij is de mijne. O dat maakt mij zo rijk; o, Jezus alles voor mijn ziel! En toen werd ik door die lieve Jezus tot de eerste Persoon geleid, o dit zegt alles, met een Drie-enig God verzoend en bevredigd te wezen. *O eeuwig wonder Gods,* moest ik uitroepen, *waarom ik, Heere, in het voorbijgaan van zoveel anderen, waarom die en die niet Heere, die U zolang hebben gezocht, die laat Gij in de donkeren omdolen en mij de*

alleronwaardigste die niet anders gewild en gezocht heeft, als tegen U te zondigen en te rebelleren. O van een kind des duivels een kind Gods te worden; o in verwondering en aanbidding viel ik op de weg neer en bezweek bijna, en moest maar uitroepen: *o wonder Gods, ja de eeuwigheid zal er toe nodig zijn, om het te bewonderen, en er Gode de eer voor toe te brengen.* Maar o toen ik bij mijn vrouw thuis kwam, o toen kon ik mij niet bedwingen, toen zei mijn vrouw: *weet je nu waar je schuld gebleven is?*
Ik zei: *o ja, Jezus heeft die voor eeuwig achter Zijn rug geworpen, in de diepte der zee, en zal de zelve nooit weer gedenken.*
Ik spoedde mij naar de dominee maar trof Zijn WelEerw. niet thuis, ik zei het tegen de Juffrouw en die zei: *dat is niet groot.*
Niet groot? zei ik, *de Hemel weergalmt ervan, over het wonder Gods.*
Ja, zei de Juffrouw, *voor u, maar voor ons niet, wij geloofden het te goed van u.*
Dit kon mij niet helpen, maar nu heb ik het getuigenis Gods aan mijn ziel ondervonden en dat is meer dan dat der mensen, nu was het in verwondering wegzinken in God en met een Thomas uitroepen "Mijn Heere en mijn God". Het huis was niet ledig van volk. O al het volk van God was met mij verwonderd; des nachts ten twaalf à een uur ging ik naar bed om te rusten, want mijn lichaam was geheel afgetobd, en toen ik neerlag, zei ik
tegen mijn vrouw: *als het huis dezes tabernakels verbroken is, dan heb ik een gebouw bij God niet met handen gemaakt maar eeuwig in de hemelen.* O welk een zalig inslapen, zo gerust het hoofd ter neer te mogen leggen.
O sukkelende zielen, houdt maar moed, o wie weet hoe spoedig gij er toekomt, het is zo zalig. Ik sliep gerust tot dat het daglicht aanbrak, en ontwaakte als uit de armen van mijn lieve Jezus. O toen was ik zo verblijd, en stond zo dadelijk op, en viel op mijn knieën voor God neer, het was of ik met God sprak, o dit was mij zo wonder, dat kan ik niet zeggen, en opstaande ging om het vuur aan te maken, toen kwam mij bij: *'k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheén,* en wat er volgt; maar o toen riep ik uit: *och Heere neem mij maar op in Uw heerlijkheid, o nu kan ik niet meer op aarde wezen.* Toen deed de Heere mij zien, dat ik een gegevene des Vaders was, en de ene belofte al na de andere.

Wij hadden twee en halve cent in huis; ik zei tegen mijn vrouw: *geen nood, een getrouwe God voor mijn hart, al hadden wij een hoop geld waarvan we de interest niet verteren konden en ik miste dit, zo was ik de ongelukkigste aller mensen, maar nu geen nood, mijn brood is zeker en mijn water gewis,* zegt God. Dit hebben wij ook ondervonden. Eindelijk kwamen de kinderen van bed af, o toen was het alsof de Heere zei: daar hebt gij ze nieuw uit Mijn hand, ja alsof ik anders geen kinderen gehad had, en zei: *o kinderen wat zijn jullie nu gelukkig dat je zo'n Vader hebt, die zulk een getrouwe God voor zijn hart heeft, nu zul je geen gebrek lijden, God mijn Vader in Christus zal uitkomst geven*. O mijn ogen waren fonteinen van water, ik kon mij ook niet bedwingen maar moest bersten in tranen, zodat ik des avonds geheel af was; ik dacht het zal morgen wel anders wezen, en was zo bang voor mijn lelijke hart, o dat kan ik niet zeggen. Maar een uur of anderhalf geslapen hebbende werd ik wakker met de honderdsten Psalm, o toen kon ik niet langer meer op mijn bed wezen, maar stond op om God te loven en groot te maken, het was maar: *komt maakt de Heere met mij groot,* en toen het licht begon te worden, ging ik naar buitenom te zien of er al mensen op waren maar de vensters waren overal nog dicht. Toen zou ik weer in huis gaan, en daar zag ik een kraam van de kermis, o dit trof mijn hart, ik liep in huis en viel voor God neer, en riep uit: *o Heere bewaar toch de jonge jeugd, dat zij Uw lieve dag niet*

langer onteren, en hun ziel verwoesten, maar doe hun het Godonterende, dat er in de zondedienst ligt, inzien en ter harte nemen. O als ik ooit mijn medemens heb mogen opdragen, dan heb ik het op die tijd mogen doen. O dit smartte mijn ziel, op die lieve dag, kermis, o dit kan ik onder geen woorden brengen. Maar weer opstaande van mijn knieën, ging ik naar twee jeugdige zielen die de Heere vreesden, en daar berstte ik uit in een vloed van tranen over het grote goed, dat mij te beurt was gevallen, en dat uit vrije genade, o ik kon mij ook niet bedwingen. O, dat God zo een nietige worm tot zulk een groot goed verwaardigd had. O ik de aller ellendigste aller mensen, die lieve Goddelijke Geest tot mijn Inwoner te hebben, de Werkmeester van mijn zaligheid, en die lieve Jezus tot mijn oudste Broeder, ja mijn Maker is mijn Man die mij geheel voor Zijn rekening genomen heeft, voor de tijd, en voor de eeuwigheid, door Wie ik de toeleiding ontvangen heb tot de Vader, en Dezen heb leren kennen als mijn verzoend God en Vader in Christus.

Ik meende ik kon op de wereld niet meer wezen en was zo bang dat ik mijn lelijke zondenhart dat oude dier weer zou gevoelen, en tegen die liefderijke God zou zondigen, en riep al telkens uit: *o lieve Geest, leid mij toch!* Want dat gevoelde ik zo, dat ik buiten die Geest niet kon, en door die lieve Geest Christi vermocht ik alle dingen. In de Kerk komende, gaf de dominee dit versje op: *"'k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheén,* en wat er volgt uit Psalm 89 vs. 1-3, maar toen zonk ik weg in verwondering en ben de hele preek door in bedwelming geweest, en mijn hartstochten waren zó gaande dat ik mijzelf tot een last was. Maar toen de Leraar aan de toepassing kwam en de zondaar vermaande, kon ik bijna niet zwijgen, want dat was 's morgens mijn gebed geweest, dat zij hun zielen toch niet langer zouden verwoesten en Gods dag onteren, die lieve dag, o die lieve dag was mij zo een waarborg van de eeuwige Sabbat. Het is mij onmogelijk alles te zeggen wat er omging.
's Avonds op het gezelschap komende, en de voorganger het gebed geëindigd hebbende, zei hij tegen mij: *nu Willem, indien de Heere u belieft in te leiden, vertel dan eens wat God aan uw ziel gedaan heeft.* Toen werd ik zo door Geesteskracht gedreven dat mijn ziel overstelpte; ik liet het elfde vers uit de 118^{e} Psalm zingen opdat ik in die tijd wat tot bedaren zou komen. En ziedaar Gods Geest werd zo krachtig dat er een vrouw zich kwijt geraakte voor tijd en eeuwigheid aan de Heere Jezus. O lieve volk van God, nu kunt gij denken wat er ontstond in mijn ziel; het was een gezelschap van wel vijftig zielen, begerigen en verzekerden. O die avond vergeet ik mijn leven niet, het werd nacht en wij moesten elkander verlaten, ik ging ook liggen om te slapen, en een weinigje geslapen hebbende werd ik wakker en kon niet meer op bed wezen, ik moest God maar groot maken. Ik ging naar buiten, en de dauw viel zo sterk, ja zei ik de liefde en de vrede Gods straalt mij van alle kanten toe, als de dauw op het aardrijk neer valt. Toen mijn vrouw de koffie klaar had zei ze tegen mij, kom in huis Willem laat ons een kopje koffie drinken, en daarbij at ik een sneetje brood, maar o, het was als of God mijn verzoend Vader in Christus tot mijn ziel zei: "Ziedaar kind", o toen raakte alles weer gaande, o die liefde des Vaders, dat kan ik niet uitdrukken, ik was krank van liefde. Dat heeft vijftien dagen zo aanhoudend geduurd, voor en al eer ik mijn boze hart gevoelde, ja wat er in die tijd omging dat kan ik niet uitspreken, dat laat zich beter gevoelen dan bespreken. Des avonds was ik afgetobt, en bevreesd dat het over zou wezen, en ik mijn boze hart zou gewaar worden, o daarvoor was ik zo bang, o dat duivels deel, 't welk mij zoveel geplaagd had, och ik wenste dat mocht het nu over zijn, en maar zó voort leven totdat de Heere mij wegnam dat was mijn verlangen om bij mijn lieve Borg te wezen. Vrouw en kinderen konden mij niet meer houden, en ik wilde liever sterven dan te zondigen. Och mijn vrouw zei eens tegen

mij: ik ben zo verlegen, alles is op, en het gaat tegen de winter, andere jaren mestten wij twee varkens, één voor mijn huishouding, en één om te verkopen, om wat schuld te betalen, en toen hadden we niet om één te voeren, zij bleven dus mager. Doch ik had hiermee niet te doen, ik had een rijke Vader in de Hemel, die zou mij het nodige niet onthouden. Mijn vrouw moest van het achtste kind bevallen, maar o dat kon mij in geen verlegenheid brengen, God mijn Vader had het mij toegesproken "uw brood zal zeker zijn, en uw water gewis." En wat wilde ik meer? God is getrouw, geen Man dat hij liegen zou. Of spreken en niet bestendig maken. O dit had ik ondervonden dat God getrouw is.

Eens op een avond zitten wij met onze kinderen een kopje koffie te drinken toen zei mijn vrouw: *nu is alles op, er is geen boter, geen koffie, geen zout, geen zeep, en ik moet wassen, en geen geld.* Ik zei: *och lieve vrouw, God zal ons niet verzoeken boven vermogen*. En zie, daar komt een jongetje in met een pakje kindergoed dat die mensen afgelegd hadden. Gedankt hebbende ging ik weer aan mijn werk, en mijn vrouw maakt het pakje los, en daar is een papiertje in met f 1, 28, en God opent mijn ogen, want die waren altijd niet los, en het was of God mijn Vader zei: "ziedaar kind, Ik zal u niet begeven, ik zal u niet verlaten", Ik zie geen zonden meer in mijn Jacob, en geen overtreding in Mijn Israël. Ik ging in het verborgen om God te danken voor zo'n grote weldaad aan mij bewezen, maar ik dacht dat ik niet weer opstaan zou maar op mijn knieën sterven. O zalig sterven zou dat zijn, in zo'n volheid! Ik moest maar uitroepen: *och lieve Heere, wat zal ik U vergelden?* Ik kroop als een worm in het stof voor mijn God, en ik ging weer aan het werk, doch dat kon ik niet, ik kon mij niet bedwingen maar smolt weg in mijn nietigheid, en in Gods goedheid.
Ik zat op mijn stoel om te werken en riep maar uit: *o Heere, neem mij maar weg van de aarde, ik kan u hier geen eer toebrengen zo het niet in Uw raad bestaan kan, dan wil ik liever bij U zijn, want mijn lichaam is te zwak om het te kunnen verdragen.*
Toen kwamen er twee zoekende zielen bij mij, die mij zeer lief hadden, en die huilden beide als kinderen, en mijn vrouw ook en meende dat ik weg zou sterven; toen hief ik aan:

Wat zal ik met Gods gunsten overlaán,
Dien trouwen Heer voor Zijn gena vergelden,
'k zal bij de kelk des heils Zijn Naam vermelden.
En roepen Hem met blijde erkentenis aan.

O wie zou er niet worden verliefd op zo een grote zaligheid, op zulk een zalige liefdedienst! O die lieve Heere Jezus die heeft het alles aangebracht, wat ik voor tijd en eeuwigheid nodig heb. O die zalige ogenblikken; o die zal, die kan ik nooit vergeten, en wat de Heere voor mij en de mijnen is geweest, en hoe die lieve Vader in Christus mij door de winter heeft geholpen, laat zich beter ondervinden dan beschrijven, dit kan ik zeggen:

Vertrouw op Hem o volk in smart,
Stort voor Hem uit uw ganse hart,
God is een toevlucht in het lijden.

Had ik veel nodig, dan gaf God mij veel, had ik minder nodig gaf de Heere mij minder, zodat ik moet zeggen tot roem van God, mij heeft niets ontbroken, maar heb wel in verwondering moeten uitroepen: *was dat Uw weg lieve Vader, dat gij mij alles uitwendig deed tegenlopen, om als Uw kind dagelijks uit Uw hand onderhouden te worden.* Ik ben wel geweest dat ik geen brood had voor mijn kinderen, en liep met een biddend hart naar het verborgen en riep al biddend uit: *o lieve Vader, gij weet dat Uw kind in nood is, och geef mij brood voor mijn kinderen; het is Uw eigen woord Gij*

eeuwige Vader in Christus hebt mij beloofd. dat mijn brood zeker en mijn water gewis zal zijn. En de Heere heeft mij nooit beschaamd doen uitkomen.
En o het grote voorrecht dat ik genieten mocht was, dat ik telkens in Godshuis onder zijn lieve knecht **Ds. D. A. Detmar,** zielsvoedsel mocht ontvangen, o die lieve Geest bracht het bijna telkens over in mijn hart, o ik gevoelde *dat ik met Christus gekruist was, ik leef niet meer maar Christus leeft in mij, en hetgeen ik nu leef dat leef ik door het geloof des Zoons Gods.* Het was mij groot dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving van zonden geschied is, uit enkel genade om de verdiensten van Christus. O eeuwige wonderen van vrije genade, och kon ik meer tot eer van God en Jezus leven, och daar ligt toch het leven van mijn ziel, en bij deze dingen leeft mijn ziel. Och ik moet mij gedurig bij die melaatse neerleggen, die mocht het niemand zeggen, hij moest eerst tot de priester gaan, ik ook, maar ook ik blijf nog een melaatse en dat doet mij nog dagelijks roepen om reiniging aan Jezus voeten. Maar o éénmaal komt de tijd die lieve dood, dan zal ik dat zondig vlees, en dat boze hart, dat duivels deel, dat hier nog gedurig met de zonden heult, afleggen en God volmaakt dienen, o als een bankroetier van hier scheiden, en moeten uitroepen: *Gij hebt ons Gode gekocht met Uw bloed.* O de Engelen kunnen het niet uitgalmen, o dat eeuwig bij mijn lieve Jezus te zijn, dat zegt wat, o dat zegt alles. Och kon ik hier maar recht als een vreemdeling verkeren, als een reiziger naar het Vaderlijk huis.

Eens zat ik in de kerk onder 't gehoor van de leraar, en ik had een broek aan daar was een gaatje in, en ik had twee oude broeken gekregen van een vriend; en daar begint mijn hart te redeneren, ik moest die laten maken. Of ik al zuchtte tot de Heere ik kon er mijn hart niet afkrijgen of het tot ander werk brengen, o wat een duivels hart draagt men toch om, ja ik kon mij niet bedwingen van tranen. Ik dacht de mensen zullen wel denken dat ik het goed heb, maar o dacht ik de mensen moesten eens weten wat een monster dat ik ben.
Op een Zondagmorgen kwam er iemand tot mij om een paar schoenen te doen aanmeten, hij woonde drie uren van mij af en die moest geld van mij hebben. Nu dacht ik, zo ik 't weiger, dan zal hij zeggen, dan moet gij mij maar betalen, want het was een dienaar der wereld, o dat vijandig hart verleidde mij; ik deed het, en toen was het goed zo ik meende. O ik ellendig mens, de bedachtzaamheid was niet op de wacht. In de Kerk komende las de meester de wet, en het vierde gebod zonk zó op mijn hart, dat ik aanstonds uitriep: *o God ik heb gedaan dat kwaad was in uw oog* en het bracht mij tot schuldbelijdenis voor God, en het deed mij pleiten op het bloed van Jezus. Na de preek uit het verborgen komende zit ik te praten met een Christin, want als men tot schuldbelijdenis komt voor God dan kan men het niet verborgen houden voor de mens. Het moest er uit, toen zij mij vraagde hoe of het ging, tussen God en mijn ziel, o ik had er zo een oprecht berouw van dat ik dien lieve dag zo schandelijk onteerd had en ik kon niet rusten, of ik moest er verzoening over ontvangen in het bloed van Jezus. O die 51ste psalm, daarmee was mijn hart zo vervuld!

Toen, kwam er een vrouw bij mij en deze zei tot mij: ik meende dat gij op de Barneveldse weg tot licht zijt gekomen en bekeerd! Ik zei: *ja vrouw dat is zo, maar eens bekeerd is niet genoeg, ik ondervind dat ik een zondaar blijf en het dagelijks kom te bederven, en zo zal er ook een dagelijkse bekering moeten plaats hebben.* O wat was mij het bloed van die lieve Jezus dierbaar. En ziedaar ik mocht het weer opnieuw ondervinden, en die lieve Jezus bracht mij weer door Zijn lieve Geest. in de verzoende betrekking tot God! O toen galmde ik het uit tot Gods lof en eer: ik niets, en Jezus alles voor mijn hart. Kom ik te vallen, ik word niet weggeworpen, ik ontrouw, maar

God is en blijft de getrouwe Verbondsgod voor mijn ziel. Het is licht op de Heere te vertrouwen voor de christen in voorspoed als het alles vooruit gaat, maar als er geen brood voor de kinderen is, en geen geld in de kast, en veel schulden in de winkels, en bij de verkopers en dan te zingen in God verblijd, maar de Heere zal uitkomst geven; en dan God op de proef getrouw bevinden, o dat is geloof, met Habakuk op te springen van vreugde in de God van mijn heil! O gelukkig volk die de God Jacobs tot zijn Hulp heeft. "Gij verdrukte", zegt God in Zijn Woord, "door onweder voortgedrevene, ongetrooste, Ik zal uw stenen gans sierlijk leggen".

Op een Zaterdag was ik eens zeer bekommerd over vijftien gulden die ik betalen moest, en ik had niets te goed; ik was er de hele dag zo over verlegen, en wist niet waar het vandaan zou komen, maar des avonds zei ik tot mijzelf: och wat ben ik toch een verkeerd schepsel, over zes weken heb ik het eerst nodig, en wie weet of ik het wel beleef, en daarover ga ik mij zo bekommeren, en ik heb geen brood in huis. Daar had ik niet over gedacht, en ziedaar met een komt er een vrouw, een kind Gods, en brengt mij een brood. O mijn geliefde medereizigers naar de hemel, ik kan het u niet mededelen welke bewijzen, van Gods trouw ik ondervond.

Op een avond kwamen de diakenen bij mij aan huis om de huur van het land dat ik ter bebouwing van die diaconie in pacht had ik zei: och lieve mensen, ik neem het niet kwalijk dat ge mij maant, maar het paste mij beter dat gij mij wat bracht dan dat gij komt om wat te halen, want ik weet niet van de ene dag aan de anderen te komen. De Heere zou een wonderen weg moeten openen als ik 't zou kunnen betalen, en ik weet niet vanwaar ze zullen komen. Maar een goede vriend van mij zat er bij die ging voor zijn genoegen uit naar een vriendin die mij eens een weldaad bewezen had. Aan deze wilde hij eens vertellen, hoe het met mij gesteld was, en daaronder werd ik biddend tot God. Och dat die toch mocht medewerken ten goede; en ik kreeg er zoveel geloofskracht onder aan mijn ziel, dat ik tot mijn vrouw zei*: Jan zal het wel medebrengen.* En zie, die vriend kwam weer te huis, en ook bij mij, en sprak van niets. Maar dat was wat te zeggen, de vijand kwam woedend op mij aan, maar mijn toevlucht was tot God: och Heere hebt gij het niet op mijn hart gelegd, en zult gij dan nu toelaten dat de vijand mij overweldigt? *Och Heere geef dan kracht en genade om weerstand te bieden tegen alle die menigten die op mij aankomen, laat ik dan bij vernieuwing ondervinden, dat ik niets ben en Gij alles voor mij zijt.*
Och de Heere was al weer zo goed, en kwam mij al weer bij vernieuwing voor met Zijn genade en kracht, en bracht mij al weer in het vertrouwen, zodat ik weer gemoedigd op stond van mijn knieën en zei gelovig: *de Heere zal het maken.* En ziedaar, God bezorgde het mij door een vriendin welke ik nooit gezien had, noch gesproken juist op dien tijd toen ik het betalen moest. Ja toen was het wegzinken in God over zijn liefde en trouw aan een doemeling zoals ik in mijzelf ben bewezen. O daar zal de eeuwigheid toe nodig zijn om er Gode de eer voor toe te brengen. O dat kon ik niet zwijgen, dat moest ik tegen dat arme volk van God vertellen in die hoop dat God er de eer voor mocht krijgen; Gods eer is mijn eer dat kan ik betuigen, onder al het gebrek dat mij aankleeft.

O die weg die God met mij gehouden heeft die kan ik nooit vermelden, daar is mijn vermogen te klein toe, ja mijn geliefde medereizigers dit kan ik betuigen, onder al mijn ontrouw heb ik God nooit ontrouw bevonden; hoe smartelijk mijn weg ook was voor vlees en bloed toch een zalige en aanbiddelijke weg, om dagelijks als een

behoeftige uit de hand van God het goede te genieten, o dat is alles, niets te hebben en alles te bezitten een wonderspreuk voor de wereld.

Eens op 's Heeren dag in de vroege morgenstond, ontwaakte ik met de Heere, en gevoelde wat van Maria's gestalte om de Heere Jezus met mijn hart te zoeken en begaf mij daartoe in het eenzame op mijn knieën; en mocht zo ik meende met mijn schuld en zonden voor de Heere komen en daar die verdoemelijke aard welken ik nog in mij bevond, aanklagen. Ik werd door de Goddelijken Geest ingeleid, wie ik van nature was, maar dat God in de nooit begonnen eeuwigheid in liefde op mij had neergezien, en dat ik om die oorzaak een betrekking op God gekregen had, en ook op al het volk van God, het was of ik met een hele schare voor de troon was, en als verrukt in mijzelven, o dat wegzinken in God, o die zaligheid en dat inleiden in al die wegen, welke God met mij gehouden had tot hiertoe, en dat met zo'n sterk vertrouwen op God dat Hij het wel verder zal maken, en met het hart te zeggen: *de Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken.* Dit duurde tot Maandagmiddag, toen kwam een zware last op mijn hart en dat in een ogenblik des tijds, en werd zo verlegen dat ik uitriep: *och lieve Heere wat zal dit zijn, zal mij wat bitters overkomen, of is het van mijn zondig hart, dat oude dier, en die vijand van buiten.* Maar ik moest al weer uit de diepte van mijn ellende en blindheid roepen tot de Heere om licht en genade; och de Heere mocht het mij toch openbaren. Toen kwamen deze woorden met kracht op mijn hart: "Doch gij o mijn ziel zwijg Gode want van Hem is mijn verwachting."

Hier eindigen de aantekeningen van de schrijver. Na nog enkele jaren in deze woestijn te hebben gezworven is hij op een aardse sabbatdag de hemelse sabbat ingegaan, zijnde 2 Maart om daar naar de begeerte zijner ziel zijn getrouwe Verbondsgond zonder zonde eeuwig te verheerlijken.

PELGRIMFATHERS

Geen goud maar God

door

Aletta Hoogh

Stichting "De Gihonbron"
www.theologienet.nl
Middelburg
2003

Het oude verhaal

‘t Was te Leiden, in 't najaar van 1619.
Voor een van de klein-geruite ramen van een huis in de Kloksteeg staat een jongen van een jaar of twaalf.
Edwin, zo heet hij, kijkt naar een paarjongens, die bezig zijn met stuiteren, en van wie hun schelle stemmen hoog opklinken in de stille steeg. Hij zou wat graag meedoen, maar dat mag niet van vader, want het is zondag, “en de sabbat moeten wij eren”, zegt vader altijd. In de week heeft hij niet veel tijd voor spelen, want omdat zijn vader maar een arme wever is, moet Edwin ook al aan 't weefgetouw staan en meehelpen 't brood te verdienen voor moeder en de zusjes. Al is hij geen Hollander, maar een Engelsman - bij die gedachte richt hij zich altijd fier op - zo kan hij zich toch best verstaanbaar maken bij de Hollandse jongens, als hij eens een enkele maal met hen speelt op straat. Maar `t Engels kent hij toch veel beter, want thuis spreken ze altijd Engels.
En zondags, als zij gaan naar het grote huis, ook in de Kloksteeg, waar hun eerwaarde leraar John Robinson woont, dan hoort hij lezen uit de Bijbel en in `t Engels bidden. Ook zingen zij de Psalmen, alles in 't Engels.
In gedachten hierover kijkt Edwin naar de overkant. Donker staan daar de zware muren van de oude Pieterskerk in de vallende schemering Naar die kerk gaan de Hollanders.
Edwins moeder hangt de ketel boven het vuur onder de schouw om 't water aan de kook te maken voor hun thee straks. ‘t Gerammel van de ketting en `t poken in 't vuur doet Edwin omkijken.
`t Is al bijna donker in het lage vertrek, dat half kamer, half keuken is. Door 't schijnsel van het opgloeiend vuur zijn de witte tegeltjes met de blauwe figuurtjes onder de schouw en aan weerszijden er van, nog wel te onderscheiden. Die tegels rnet molentjes, scheepjes en hoepelende jongens er op, zijn echt Hollands, evenals de wit geschuurde tafel en de zware stoelen met rechte ruggen en `t fijnwitte zand op de blauw-stenen vloer.
Maar Engels is weer het grote ruige haardkleed, dat voor ‘t vuur ligt. Edwins ouders bewonen een paar kamers in dit huis, dat verder bewoond wordt door nog twee gezinnen van hun gemeente.
Vader zit bij de schouw in gepeins. Als moeder zich tegenover hem gezet heeft, de anders zo bezige handen in de schoot, omdat het rustdag is, `s Heeren dag .... dan vraagt Edwin opeens, terwijl hij naar hen toegaat:
“Toe, vader, moeder, vertelt u nog eens van toen we in Engeland woonden en u vluchten moest, en waarom?”
“Alwéér jongen?” zegt moeder. Maar ze zegt het op 'n toon, alsof ze blij is, dat Edwin telkens weer vraagt om het oude, geliefde verhaal.
“Dan zal ik maar beginnen en moet vader 't vervolgen, als ik thee zet en brood snijd”.
Vader knikt. `t Schijnt hem ook niet onwelkom te zijn, zich nog eens te verdiepen in die tijd. Komt het misschien, omdat hij juist zit te peinzen over een plan, dat nauw samenhangt met die pelgrimstocht uit lang vervlogen dagen?
Edwin zet zich bij zijn ouders op `t haardkleed. De zusjes spelen zoet met een pop in een hoek - die zijn nog te klein om belang te stellen in `t verhaal. Ze zijn er ook niet bij geweest, denkt Edwin, maar ik wel al was ik dan pas één jaar en wist alles slechts van horen vertellen.

“Eerst van Scrooby”, zegt hij nog, om moeder aan een goed begin te helpen.
“Ja, Scrooby, zo heette ons mooie dorpje in Nottinghamshire, dicht bij Lincolnshire, waar `t riviertje de Idle door stroomt, dat onze weiden fris maakte en waar onze koeien uit dronken. Want daar was vader landbouwer en de meeste anderen ook'`.
“Maar meneer Brewster niet”, valt Edwin in.
“Nee, die was postmeester en woonde in `t oude herenhuis, dat stond aan de grote weg, die langs Scrooby liep en van Londen naar 't Noorden voerde. Hij zorgde, dat de koeriers van de koning verse paarden kregen, als zij voorbij kwamen met hun grote leren brieventassen, waarin zij de brieven naar Schotland brachten. Bij hem aan huis vergaderden we elke zondag, om de Bijbel te horen lezen en verklaren. Maar we deden `t ook wel eens in `t bos of op een veld, want we durfden niet altijd op dezelfde plaats bijeen te komen, omdat de koning verboden had godsdienstoefening te houden buiten de kerk, zonder priester en gebedenboek en allerlei plechtigheden. En dat wilden wij niet meer, want wij wilden eenvoudig Gods Woord horen.
Daar was de oude dominee Clyfton, die zo mooi kon spreken, dat we helemaal vergaten om er aan te denken, dat de soldaten van de koning elk ogenblik konden komen om ons gevangen te nemen. Want ja, dat kon. We wisten, als we ons hoofd bogen en de ogen sloten voor `t gebed, dat wanneer we weer opkeken, we de soldaten met hun geweer bij de deur konden zien staan om ons gevangen te nemen.
Op `n keer gebeurde het werkelijk en werden er enigen geboeid naar de gevangenis gebracht. Hadden ze dan kwaad gedaan? Neen, `t was enkel, omdat ze zeiden, dat Jezus Christus het Hoofd van de kerk was en niet de koning, en dat ieder 't recht had God te dienen, zoals zijn geweten zei, dat het moest.
Toen kwam in Richard Clyfton, John Robinson en William Brewster de gedachte om heen te gaan naar een land, waar we vrijheid zouden hebben om God te dienen. `t Was hun of een stem tot hen sprak, net als tot Abram: “Ga uit uw land en uw maagschap naar een land, dat Ik u wijzen zal". En ze spraken met ons over Holland, waar vrijheid van godsdienst was voor alle mensen -dat hadden ze gehoord van Hollandse wevers, die niet ver daar vandaan werkten, en ook hadden reizigers 't wel verteld in het Posthuis van Brewster. Bij de schouw in het Posthuis praatten wij er over, of we daarheen zouden gaan. We vonden 't allemaal wel heel naar om ons dorp en ons huis en de heuvels rondom Scrooby te verlaten en het riviertje de Idle, waar we als kinderen in gevist hadden en de weide, waar we gespeeld hadden, nooit weer te zien, en de smidse, waar onze grootvaders reeds hun paarden lieten beslaan maar het kon niet anders, want de koning had gedreigd: “Ze zullen weer net gaan denken als ik, anders jaag ik ze `t land uit”.
We besloten te gaan en begonnen te pakken.

`t Was in `t najaar van 1607. Jij was nog geen jaar oud. En we trokken in groepjes, sommigen te voet, anderen rijdend of per boot door Lincolnshire naar de zeehaven Boston. Daar zou een kapitein ons met zijn schip wachten en overbrengen naar Holland.
“Maar dat was `n gemenerd!” valt Edwin moeder in de rede.
“Ja, hij was een verrader.” Hij had ons geld voor de overtocht aangenomen en toen we aan boord waren en voor de veiligheid onder in ‘t schip waren gegaan, verwachtten we, dat het anker zou gelicht worden en de zeilen gehesen. Maar in plaats daarvan hoorden we 't geplas van riemen in 't water, en even later luide stemmen op `t dek.
“Wie zouden dat zijn?" vroegen we.
We bleven niet lang in onzekerheid. Soldaten van de koning waren het. Ze namen ons gevangen, zetten ons in open boten en roeiden ons terug naar de stad. Want al had de

koning gezegd, dat hij ons 't land uit zou jagen, toch wou hij ons niet laten gaan. Een hele maand moesten we gevangen zitten in donkere cellen onder 't gerechtsgebouw. Toen kwamen we weer vrij, op zeven na. onder wie onze ouderling Brewster was. We konden weer naar huis gaan; maar de goederen, die we bij ons hadden, werden ons afgenomen. `t Was een treurige terugkomst in ons dorp, midden in een heel koude winter".
"Maar u ging toch weer en nu komt `t van Holland', zei Edwin. Hij vond het zo prettig om te weten, wat er komt en `t dan toch weer te horen.
"Ja", zegt moeder, opstaande, "maar dat zal vader vertellen".

En vader gaat verder:
"Ja, 't volgend voorjaar probeerden wij 't weer. Nu vertrouwden we geen landsman, maar onze leiders knoopten kennis aan met een Hollandse schipper in Hull, die daar met zijn schip lag en in Zeeland thuis hoorde. Ze maakten een overeenkomst met hem, en hij zei, dat we maar niet bang moesten zijn, hij zou 't wel klaar spelen. Ergens tussen Grimsby en Hull zou hij ons op een stille plaats aan de kust aan boord nemen. Tegen de afgesproken tijd werden de vrouwen en kinderen met de bagage daarheen gestuurd in een kleine bark. Wij, mannen, zouden over land gaan. De bark was er één dag vóór `t schip van de Hollander aankwam, en omdat de zee erg ruw was en de vrouwen veel van zeeziekte te lijden hadden, werd de bark in een inham gebracht, waar ze bij laag water vast raakte. De volgende morgen kwam het schip, maar nu moest de bark wachten op hoog water. Wij liepen op `t strand en de Hollander stuurde al vast een boot om ons te halen. Maar toen de eerste boot vol aan boord was gebracht, en op 't punt was om anderen te halen, ontdekte de schipper een grote hoop, te paard en te voet, met hellebaarden, geweren en andere wapenen, want het hele land was opgestookt om ons te vangen. Toen de Hollander dat zag, riep hij: "sacramente!" lichtte het anker, hees de zeilen en……weg!
Maar wij, die aan boord waren gekomen, waren in grote zorg over onze vrouwen en kinderen, die we gevangen zagen nemen".
"Moeder en ik ook?" vroeg Edwin.
"Ja, jij en moeder ook. Maar de Engelse overheid wist toch eigenlijk niet, wat ze beginnen moest met de vrouwen en kinderen, en toen we een poosje in Holland waren, stuurde ze jullie maar naar ons toe. En wat `n reis hadden wij! `t Was vreselijk, zo'n storm! We zagen geen zon, maan of sterren gedurende zeven dagen en nachten. We werden helemaal uit de koers gedreven in de richting van Noorwegen. Zelfs geharde zeelui schrokken van de golven, die over ons schip sloegen, zo hoog waren die.
Maar zelfs toen verloren we ons geloof niet. Toen `t water van de golven, die over ons schip sloegen, ons in mond en oren liep, en de matrozen schreeuwden: "We zinken! We vergaan!" toen riepen wij: "Maar Heere, Gij kunt redden! Gij kunt redden, o Heere!"
En nog, terwijl we dit riepen, bedaarde de storm, de golven werden minder hoog, en we kwamen in de haven van Amsterdam, wel met gebroken masten en gescheurde zeilen, maar toch behouden, tot verbazing van velen.
Wat keken we vreemd op, toen we te Amsterdam kwamen! Hoe anders zag `t er daar uit dan in ons dorp met z'n heuvels en weiden met witte schapen en roodbonte koeien! Eerst die dokken, die windmolens en dan al die schepen uit Engeland en Frankrijk, Italië en Turkije, tot zelfs uit Afrika toe, zodat je er, ik weet niet, hoeveel talen hoorden En dan die hoge, dikke muren rondom de stad, met poorten en torens en schietgaten, waar de Hollandse soldaten hun kogels door mikten op de vijand, als hun

stad belegerd werd. En op de wallen liepen de schildwachten heen en weer, gewapend met piek en musket.
En wat vonden we het druk in de straten! Zware zakken droegen de poorters op hun rug, en op de markt zaten de Hollandse vrouwen met klompen aan, achter haar stalletjes met allerlei koopwaar. Die waren ook allemaal zo heel anders gekleed dan wij Engelsen. Alles was ons vreemd. Maar we vonden er toch ook Engelsen en die hadden een kerk, waar wij zondags ook kwamen.
“En nu komt `t van `t vrouwtje met de stok”, zei Edwin.
“Ja”, zei vader lachend, “het is jammer, datje toen nog niet zo'n bengel was als je nu bent, want dan had je zeker ook wel eens `n tik gehad. Want ze had altijd een berkenroede bij zich, zondagsmorgens in de kerk, en ze zat bij de kinderen, en wie van de kinderen niet stil zat, die kreeg een tik, zodat ze groot ontzag voor `t vrouwtje hadden. Maar `t was toch een lief oudje, en ze kon uitstekend zieke kinderen verzorgen. Jou heeft ze ook eens verzorgd, toen jij ziek was, en, moeder ook”.
“En toen ging u naar beiden, is `t niet, vader?”
“Ja, we hadden 't allemaal erg arm in Amsterdam, en we dachten, dat Leiden voor ons een betere stad zou zijn om in te wonen. Daarom hebben toen honderd van ons een verzoek gericht tot de magistraten van Leiden, om ons hier te mogen vestigen.
Toen we hier twee jaar woonden, heeft onze leraar John Robinson het grote huis in de Kloksteeg gekocht en sinds die tijd zijn we daar elke zondag bijeengekomen om Gods Woord te horen lezen en verklaren. Nooit behoefden we bang te zijn verjaagd te worden. De mensen hier zijn altijd goed voor ons geweest, en ze vertrouwen ons, ook de bakkers en andere neringdoenden, als we niet dadelijk geld hebben om te betalen. En toch ....
Vader is weer in gepeins verzonken en staart in `t vuur. “Wat, vader?” vroeg Edwin.
“Toch is er veel tegen om altijd hier te blijven. Als jullie hier opgroeien, zul je geen Engelsen blijven, maar langzamerhand Hollanders worden. Onze taal zul je verleren. Velen van ons worden hier steeds armer ondanks ons harde werken, alles is ook zo duur door de oorlog. En dan ....
Vader hield even op; want een zingende en joelende troep jongelieden kwam opeens de vredige zondag-stilte in de Kloksteeg verstoren.
“Ja, dit ook .... velen hier ontheiligen de sabbat, de jongelieden zijn zo bandeloos, en dan gisteravond is `t op onze vergadering nog gezegd: “we hebben hope en ijver, dat wij ook in die ver gelegen streken van de wereld het Evangelie van Christus Koninkrijk kunnen verbreiden.
“Waar, vader, waar?”
“In de Nieuwe Wereld, mijn zoon”.
“In `t land, dat Columbus ontdekt heeft? Zouden we daarheen gaan?" vroeg Edwin opspringend met schitterende ogen.
“Misschien, als God wil'“.
“O vader! daar kunnen we avonturen hebben!” riep de jongen opgewonden. “Daar zijn Indianen, Roodhuiden! ik heb er laatst op straat van horen vertellen en daar is goud te vinden!
“Maar als wij gaan, dan zoeken we geen goud, maar God-, zei zijn vader ernstig.
En `t stemt zo plechtig, dit gezegde van vader, dat Edwin als vanzelf opzag naar het stuk lucht, dat hij naast de hoge Pieterskerk zien kon. En daar juist schitterde een ster met gouden glans.
Zijn vader zag ook die ster. En zij sprak hem van 't zoeken van onvergankelijk goud .... van de dingen; die Boven zijn.

DE NIEUWE PELGRIMSTOCHT

Elke zondagmorgen ging Edwin met zijn ouders en zusjes naar “Het Huis met de Groene Deur”, zo noemden zij het grote huis in de Kloksteeg, waar dominee Robinson woonde.
Boven woonde hij en beneden was een grote kamer, waar kerk werd gehouden.
Ze kenden elkaar allemaal, die er kwamen. En Edwin kende ze ook en wist, wat voor werk zij in de week deden: weven of handschoenen maken of kousen breien of ze bombazijn werkers waren of goudsmeden of timmerlieden.
Hij kende William Bradford, die bombazijn werker was, maar ook student, daarbij aan de nieuwe Universiteit studeerde. En ouderling Brewster, die een drukpers had en boeken drukte, welke hij naar Engeland stuurde, en die zo knap was in 't Engels en andere talen, dat hij les mocht geven aan zoons van rijke heren in Leiden.
Maar behalve om er kerk te houden, kwamen de ouderen in de volgende weken telkens bijeen in 't Huis met de Groene Deur, en wel om te spreken over `t grote plan, waar vader die avond al iets van gezegd had tegen Edwin, nadat hij en moeder het oude verhaal verteld hadden.
Edwin wist, dat het alles was over de nieuwe pelgrimstocht, die ze wilden ondernemen, naar de Nieuwe Wereld, door Columbus ontdekt. Als hij aan 't weefgetouw stond, dacht hij er aan. En `s nachts droomde hij van die onbekende wereld aan de overzij van de Oceaan, waar zij een nieuw vaderland zouden gaan zoeken.
Na wist hij ook, waarvoor twee gemeenteleden naar Engeland waren geweest en vroeger ook al twee. Dat was allemaal om met een Compagnie te onderhandelen over het kolonisatieplan, om geld er voor te lenen en toestemming te verkrijgen van de Engelse regering.
Er werd veel en ernstig gebeden in die dagen, om Gods wil te weten in deze zaak. En dominee Robinson hield een toepasselijke preek.
Zij kregen toestemming, om zich te vestigen in Noord-Amerika, bij de monding van de rivier de Hudson. Toen werd besloten, dat de jongste en sterkste leden van de gemeente het eerst zouden gaan.
Met welk een spanning hoorde Edwin alles aan! Zouden vader en moeder daar bij zijn? Zouden die ook gaan? Vurig wenste hij het.
Ja, vader en moeder besloten er toe. Edwin was overgelukkig. Nu was hij niet alleen een pelgrimszoon - nu zou hij zelf een pelgrim zijn!
Met nog meer belangstelling omdat hij nu zeker wist er zelf bij te zullen zijn - hoorde hij van de verdere toebereidselen. Dat de Speedwen, een klein schip van zestig ton, gekocht was en in Holland uitgerust werd om hen naar Southampton te brengen.
Daar zou het zich voegen bij een groter schip, de Mayflower, waar landverhuizers uit Engeland op zouden zijn, en dan zou het samen gaan, naar het westen.
Ging dominee Robinson niet mee?
Neen, die zou bij de rest van de gemeente te Leiden blijven. Maar ouderling Brewster en William Bradford wel. Die zouden de leiders zijn.
Met al die toebereidselen gingen maanden voorbij, en 't was al zomer, toen Edwin zijn moeder hielp bij `t inpakken van hun kleding en al wat ze mee zouden nemen.
Nu was er geen tijd, om 't oude verhaal te vertellen van ' t weggaan uit Scrooby. Nu was `t veel echter! Nu ging hij `t zelf meemaken: de nieuwe pelgrimstocht!
't Was een heldere juli-dag van 1620, toen zij allen voor 't laatst samen gingen naar `t Huis met de Groene Deur. Dominee Robinson hield een afscheidspreek.

Toen gingen allen uit het koele huis naar de zonnige straat en liepen naar de Nonnenbrug, waar boten gemeerd lagen. Daar gingen de pelgrims op met enkelen, die hen weg zouden brengen tot Delfshaven, onder wie ook dominee Robinson was.
De touwen werden losgemaakt - er werd afscheid genomen en vaarwel gewuifd en langzaam gleden de boten door `t stille water van de Vliet en zag Edwin voor 't laatst de wallen van Leiden.
Langs weiden met grazend vee, langs windmolens en dorpjes ging 't tot Den Haag. Toen naar Delft en eindelijk na vele uren varen kwamen zij aan Delfshaven. Daar in de haven lag een schip met de naam “Speedwell” er op.
Dat was `t schip door de pelgrims gekocht en daar zouden ze mee van Holland naar Engeland varen en van daar naar de Nieuwe Wereld.
Zo was `t plan, maar het kwam anders uit.

DE GROTE REIS

Velen van de Pelgrims konden niet slapen in die korte juli-nacht. Ze waren zo vol van de grote reis en hadden elkaar nog allerlei te zeggen. En de jongens, zoals Edwin, die wel
sliepen, droomden al van hoge zeeën, van schipbreuk en landing op vreemde kusten.
Vroeg in de morgen gingen ze aan boord van de ‘Speedwell’.
Nu kwam het moeilijke ogenblik van scheiden. Vaders moesten afscheid nemen van hun zoons en moeders van haar dochters. Velen schreiden. En ook Edwin's jongenshart was bewogen, toen de eerwaarde leraar John Robinson met hen neerknielde en hen allen in een vurig gebed opdroeg aan `s Heeren hoede en zegen.
Het getij, dat op niemand wacht, riep. De zeilen werden gehesen, de matrozen maakten het schip los, de musketiers losten een paar schoten in de lucht, en de Speedwell deinde op `t water. Weldra was er van de kade en de wuivende mensen niets meer te zien.
Het schip begon meer te deinen - het voelde de golfslag van de open zee. Het liep zuidwest, het Kanaal door, tussen Dover en Calais, langs Folkestone en ‘t eiland Wight, tot het aan Southampton kwam.
Daar werden de pelgrims langer opgehouden dan hun welkom was. Eerst 15 augustus zeilde de Speedwell met het grotere schip, de Mayfower, de haven uit. De pelgrims waren over de twee schepen verdeeld.
Na een paar dagen varen, hoorde Edwin, die met zijn ouders op de Speedwell was, de kapitein zeggen: “Het schip heeft een lek, we moeten naar de haven van Dartmouth om het te laten maken”.
Het werd geseind aan de Mayflower en beide schepen wendden de steven naar Dartrnouth toe. Daar werd de Speedwel hersteld, de scheepsbouwers verklaarden, dat het schip nu wel de Oceaan over kon en de twee schepen voeren de haven van Dartmouth uit.
Dag in, dag uit werd nu gevaren, totdat de kapitein van de Speedwell weer met de tijding boven kwam: “`n lek!”
“Ik geloof, dat er een lek in zijn moed is”, zei een van de Pelgrims spottend, “hij wil liever terug, want hij is bang om de Oceaan over te steken”.
Maar de kapitein hield vol, dat er een lek was en er zat niets anders op voor beide schepen dan terug te keren naar de dichtstbijzijnde haven. Dat was de haven van Plymouth.

De pelgrims, die op de Speedwel) waren, gingen op de Mayflower over, behalve enigen, die ook geen moed meer hadden.
Zes september zeilde de MayFlower alleen uit.
Ze zaten nu flink opgepakt! Meer dan honderd passagiers plus de bemanning, in een schip, dat weinig meer was dan een grote visserschout van nu- Wat waren de kooien nauw en klein! En wat was `t benauwd onder in `t schip, als bij slecht weer alles gesloten moest worden!
En `t slechte weer kwam, toen zij zowat halverwege de oceaan waren. De wind begon te fluiten door 't want - de golven kregen schuimkoppen.
“Witte paarden, dat betekent storm”", zei een matroos tot Edwin.
“Allo! naar beneden, jong!”
De zeilen werden ingehaald. Hoog werden de golven opgezweept door de wind, die van uur tot uur heviger werd, tot er een vreselijke storm woedde. De grote Atlantische golven stroomden over `t dek, en het schip trilde. Hoog werd het schip `t ene ogenblik opgeheven en dan weer neergesmeten in donkere, kokende waterdiepten, die dreigden het te verzwelgen.
De luiken waren gesloten en de pelgrims hokten bijeen in de benauwde ruimte tussendeks, waar het donker flauw verlicht werd door een walmende lantaarn. Velen werden ziek. 't Was er ook zo benauwd en dan telkens die schokken, waardoor zelfs jongens van de been rolden. En ze voelden het water langzaam komen door de naden van de planken en het doorweekte hun kleren.
Opeens hield alle gepraat, geklaag en gesteun op, door een zo hevig gekraak, dat het wel leek, of `t schip midden doorbrak.
De hoofdbalk was verbogen en geknakt door `t geweld van de storen. Middenschips was die balk. De kapitein ging op onderzoek uit. Hij en zijn zeelui zagen dadelijk, dat er groot gevaar dreigde, als die balk verder doorboog en dan de zijden van `t schip niet houden kon.
Met een ernstig gezicht besprak hij de zaak met zijn zeelui. Brewster en Bradford, Edwin's vader en nog een paar, kwamen er bij staan. Edwin ook. Die had tussen de mannen weten te glippen en niemand lette op hem. Zo kon hij alles horen.
“Zou 't niet beter zijn, zelfs nu nog terug te keren?-“ vroeg een van de pelgrims.
“Neen”, antwoordde de kapitein, “dat is niet geraden. We zijn nu al halfweg de oceaan, het zou net zoveel tijd nemen om terug te keren als verder te gaan- We moeten die balk zien te maken”.
Daar kwam een van de pelgrims met een grote ijzeren schroef aanzetten, die hij uit Holland mee had genomen.
“Dat is prachtig”, zei de scheepstimmerman.
Met vereende krachten werd de balk weer in zijn fatsoen gebracht en gemaakt met de schroef. Nu moest het insijpelende water nog gekeerd worden. Dat deden ze met teer.
Vreemd klonk te midden van al ’t rumoer en ’t razen van de storm, opeens het geschrei van een klein kind. Er was een jongetje geboren. Zijn vader heette Stephan Hopkins. Het knaapje werd “Oceanus” genoemd, omdat hij geboren was midden op de Atlantische Oceaan.

Een van de pelgrims kon `t tussendeks niet langer uithouden, waar een man ternauwernood rechtop kon staan en waar geen verse lucht binnen kwam. John Howland heette hij. Ongemerkt wist hij op ‘t bovendek te komen. Maar zodra hij er was, kwam er een stortzee en sleurde hem mee in de golven. Half bedwelmd door de slag en bijna verblind door 't schuim van de golven, rekende hij zichzelf al verloren.

Op dat ogenblik voelde hij een touw over zich vallen. Een van de maststrengen was gebroken en hing in zee. Hij greep het touw, zoals een verdrinkend man zich aan een strohalm vastgrijpt - en klemde zich er krampachtig aan vast, terwijl hij nu eens hoog opgeheven, dan weer diep neergesmakt werd.
De zeelui keken over de verschansing, zagen tot hun verbazing, dat hij nog leefde en aan `t touw hing. Met grote moeite wisten zij hem in te halen en tot ieders verbazing werd hij gered en zat weldra weer tussendeks. Met schitterende ogen luisterden Edwin en de andere jongens toe, terwijl hij vertelde hoe 't gegaan was.

Bijna negen weken waren voorbijgegaan, sinds de Mayflower de haven van Plymouth uitgezeild was, toen Edwin de man op de uitkijk hoorde roepen: “Land ho!”
Allen liepen naar de verschansing en tuurden naar `t westen.
“Daar! ja daar! kijk, land!”
“Het lijken wel de Hollandse duinen”, zei er een, wijzend op de zandige heuvels, die daar in `t novembergrauw lagen.
“Ja, maar kijk, ik zie bomen, het is dicht begroeid met bos”, zei een ander.
Het land; zoals het daar lag, had de vorm van een sikkel.
“Welk deel van de kust zou dit zijn?” werd aan de kapitein gevraagd.
“Ik denk, dat het Kaap Cod is”.
Verscheidene pelgrims keken ernstig, toen zij dit hoorden. Zij hadden gehoopt te landen op een veel beter gedeelte van de kust, te Manhattan, bij de rivier de Hudson, waarvoor lij toestemming hadden zich te vestigen. Kaap Cod lag noordelijker.
De kapitein, die dit wist, wendde het schip die koers uit. Maar na enige uren kwamen ze tussen gevaarlijke zandbanken. Daarom overlegde hij met de pelgrims, wat het beste was. Het begon al donker te worden en verder te varen tussen die zandbanken en tegen een stevige november-bries op, was daarom niet geraden.
Daarbij kwam nog, dat enige pelgrims ziek waren door het lange verblijf in die benauwde ruimte en door gebrek aan verse groente en fris drinkwater.
Er werd dus besloten daar te ankeren, en met een sloep en een boot de kust te verkennen om te zien, waar de beste plaats was om zich te vestigen.
Toen het anker was uitgeworpen, vielen de pelgrims op hun knieën. en dankten de God des hemels, Die hen geleid had over de wijde en wilde oceaan.
Het was 10 november 1620.
De grote reis was ten einde.
Maar het einde van die grote reis was het begin van een niet minder grote onderneming.

OP VERKENNING UIT

Toen Edwin de volgende morgen met vader over de verschansing keek, zag hij, dat hun schip rustig voor anker lag in een prachtige, natuurlijke haven. Zo groot was die haven, dat ze honderden schepen had kunnen bergen.
“Kijk, vader, wat is dat?” riep Edwin.
Een fontein van water met wit schuim rees op uit zee en viel daarin weer terug. Even later weer een en nog een.
“De walvissen spuiten”, zei een matroos.
“Wat jammer, dat we geen harpoenen hebben, dan hadden we zo'n paar walvissen kunnen doden en wat 'n traan hadden we dan gehad! Die hadden we naar Engeland

kunnen sturen en zo hadden we al de onkosten van deze reis goed gemaakt, want die traan is zo kostbaar".
Zo werd er gepraat over wat ze hadden kunnen doen. Maar ook over wat ze zullen doen. Ja, ook daarover, over hun toekomst in 't nieuwe vaderland, hoorde Edwin vader en de andere mannen praten.
"We moeten ons nauw aaneensluiten in dat vreemde land, waar wilden wonen", werd er gezegd.
"Ja, eensgezind zijn. Vooraf alles regelen, hoe we het zullen doen en wie ons besturen zullen".
En ze gingen naar de kajuit. Inkt, pen en papier werden voor de dag gehaald. Nog eens werd er druk gesproken en overlegd .... ja, zo moet het. En toen werd er geschreven en voorgelezen.
"In den naam van God, Amen. Wij ondergetekenden, loyale onderdanen van onze geëerbiedigde soevereine heer, koning Jacobus - ondernomen hebbende ter eer Gods en ter bevordering des christelijken geloofs, een reis om de eerste kolonie te stichten.
Zo begon het stuk.
Edwin kon niet alles onthouden en begrijpen, maar later legde vader hem uit, dat door dit stuk hun nieuwe kolonie eigenlijk is gesticht, nog voordat ze voet aan wal hadden gezet en dat het een land zou zijn van vrijheid, waar ieder stemrecht heeft, en dat ook ieder er zal hebben "vrijheid om God te dienen". Vader en al de mannen tekenden hun naam onder `t stuk. Vier en dertig namen waren het. En John Carver werd tot gouverneur gekozen.
Terwijl de mannen zo ernstig bezig waren, keken Edwin en de andere jongens en meisjes naar het land daar voor hen en vroegen zich af, of de Roodhuiden, de Indianen, over wie ze zoveel gehoord hadden, misschien al op hen loerden, met hun strijdbijl in de hand, daar in die dichte bossen?
Want de bossen grensden vlak aan `t strand. Eiken en berken zagen ze, en rechte pijnbomen met donkergroene naaldenkruin, en hulst en andere struiken.
"Kijk eens, kijk eens, wat 'n vogels!"
Hele vluchten wilde eenden en ander gevogelte doorkliefden de lucht, zodat hun wiekslag een gonzend en kleppend geluid maakte. Telkens zagen de kinderen weer nieuwe zwermen komen.
Maar hun blijdschap hierover werd niet gedeeld door de ouderen, toen die weer op 't dek waren. Want dat die duizenden wilde vogels alle van `t noorden naar `t zuiden trokken, dat was een bewijs, dat de winter voor de deur stond, dat ijs en sneeuw op komst waren.
Er was geen tijd te verliezen, als ze voor `t ergst van de winter een dak boven hun hoofd wilden hebben.
"Wilt u bij de kust kruisen, zodat we een goede plaats uitzoeken om te gaan wonen?" vroegen de leiders van de pelgrims aan kapitein Jones.
"Neen", antwoordde deze, "dat doe ik niet. U hebt uw eigen zeilboot aan boord. U moet die in orde brengen en uw mannen kunnen zelf de kust verkennen. Dan zal ik varen naar de plaats, die u kiest, en zal u allen aan wal zetten".
Het was zaterdag, toen dit besproken werd.
"Maandag zullen we de sloep in orde maken", zeiden ze.
"Maar wij gaan vandaag al op verkenning uit", zeiden enigen.
"Ja, wij ook, wij ook".
Zestien waren 't, die zich aanmelden.
Goed gewapend (want de Indianen konden wel op hen loeren) sprongen ze in de kleinere boot en roeiden naar de kust.

Edwin met zijn vader en enige anderen keken hen net zolang na, totdat zij de mannen de boot op 't strand zagen zetten, en hen zagen verdwijnen tussen het geboomte.
Die hele dag waren allen aan boord van de Mayflower in spanning, hoe de zestien man het er af gebracht zouden hebben.
`t Ging al tegen de avond en nog waren ze niet terug. Toen .... ja, daar kwamen ze tussen de bomen te voorschijn, maakten de boot los, roeiden naar het schip en werden met vragen bestormd.
“Het land is vol zandheuvels”, vertelden ze, “zo iets als de duinen in Holland. En er is ook heel veel bos. Mensen hebben we echter niet gezien”.
Die zondag was een echte rustdag en dankdag.
Hoe dankten zij God, omdat Hij hen over de grote wateren door storm en onweer gebracht had in de gewenste haven!
Maandagmorgen begonnen de scheepstimmerlieden aan de sloep te werken.
“In een paar dagen hebben we die wel klaar”, zeiden ze.
Maar dat was mis. Door het slingeren van `t schip was de sloep zo beschadigd, dat het heel veel tijd nam, eer ze klaar was om er mee uit te zeilen. Dag aan dag moest er aan gewerkt worden, met beitel en hamer, zaag en boor.
Dat duurde een paar ongeduldigen te lang.
“Wij gaan alvast”, zeiden ze. Weer gingen er zestien met de roeiboot naar het strand en liepen een eind langs de kust.
Hun aanvoerder was Miles Standish, een dapper krijgsman, die onder de Hollanders tegen de Spanjaarden gevochten had.
Opeens stonden allen stil.
Wat zagen ze daar?
Mensen! in de verte. `t Waren Indianen! Die zetten ‘t op ‘n lopen, zodra zij de blanken bemerkten. Ze verdwenen in `t bos.
Miles Standish en zijn mannen vervolgden ze, niet om hun enig kwaad te doen, maar om te ontdekken, waar ze woonden en te proberen vriendschap met hen te sluiten.
Ze volgden het spoor van de Indianen in `t bos, liepen heuvel op, heuvel af
houden.
tevergeefs! Altijd wisten de indianen zich schuil te Zo waren de mannen tien mijl ver van 't strand gekomen. De zon stond al laag aan de horizon. Die avond terugkeren naar de Mayflower ging niet. Zij wilden 't ook niet, want ze hoopten het land nog verder te verkennen.
Miles Standish gaf zijn orders. Ze namen de bijlen ter hand die over hun schouders hingen, hakten wat bomen bouwden er een soort barricade of fort van. In de middenruimte legden zij een vuur aan. Daarop kookten zij hun eten en gebruikten het, terwijl zij plannen maakten voor morgen.
Om beurten zouden er die nacht een paar op schildwacht staan en `t vuur aanhouden. Toen legden zij zich op de grond om te slapen. De sterren schitterden aan de novemberhemel en de wind fluisterde in de boomtoppen.
De volgende morgen na hun ontbijt gingen zij verder op verkenning uit.
Zij vonden de sporen van een hert, en dat volgend, kwamen zij aan een frisse waterbron. Toen kwamen zij op een plek, waar bomen gehakt waren en enkel stronken uit de grond staken.
“Dat moeten de Indianen gedaan hebben”.
Wat verder op, vonden ze een stoppelveld. Hier had dus koren gegroeid, Weer wat verder was de grond hier en daar ongelijk. `t Leek wel of er iets in begraven was. Ze groeven en vonden mooi gevlochten en gekleurde mandjes met Indiaans koren of Turkse tarwe er in.

“Dat zullen we meenemen en op de Mayflower laten zien. Later zullen wij er de indianen wel voor betalen”, zeiden ze.
En evenals de verspieders in 't land Kanaan, brachten zij van de vrucht van 't land en toonden die bij hun terugkomst op 't schip Allen waren blij te weten, dat er koren groeien kon, dat er fris water was en wild om te schieten.

Maar echt menens werd het pas met de verkenning, toen de sloep klaar was. Met dertig koppen bemand zeilde die weg.
Na enige dagen keerden zij terug, maar een goede plaats om te bouwen en te wonen, was nog niet gevonden.
Zes december gingen er weer een tiental mannen met de sloep, onder wie ook Edwin's vader was. Wat zou Edwin graag mee zijn gegaan! Maar dat mocht niet. Geen jongens, enkel mannen mochten gaan. Dat vader er bij was, vond Edwin toch heerlijk, want nu zou hij er later wel alles van horen. Vier matrozen en een 1oods gingen mee met de tien pelgrims.
Deze vijftien hadden nog ’t meest te vertellen, toen zij terug kwamen.
Uren lang voeren zij langs de kust, en het was zo koud, dat het schuim van de zee aan hun jassen vastvroor.
Tegen, de avond zagen zij een tiental Indianen bezig met een grote vis, een dolfijn. Wat verder landden zij. Van omgehakte boomstammen bouwden zij weer een barricade,
zetten schildwachten uit en sliepen om beurten. De schildwacht zag de rook van `t vuur, dat de Indianen stookten, zeker om hun vis te braden.
De volgende morgen verdeelden zij zich. Enigen bleven in de sloep en voeren langzaam langs de kust, terwijl de anderen het land
in gingen om het te verkennen. Indianen zagen ze niet, hoewel zij ‘t gevoel hadden, dat die hen aldoor bespiedden.
Tegen de avond brachten zij de sloep in een kreek en kwamen weer bij elkaar. Ze maakten weer een vuur en een barricade, en daar ze heel moe waren, gingen zij slapen.
Omtrent middernacht schrokken ze wakker door een hevig geschreeuw of gehuil. De schildwacht riep: “Te wapen! te wapen!”
Allen sprongen op, grepen naar hun geweer en losten een paar schoten in de lucht. Toen hield het geschreeuw op.
“Het zijn zeker wolven geweest', zeiden ze.
Ze gingen weer slapen. Om vijf uur 's morgens riep de schildwacht hen, omdat het hoog water begon te worden en de sloep dus straks uit kon varen. Het was nog donker. Zij verenigden zich in `t morgengebed, en maakten het ontbijt klaar. Sommigen droegen alvast hun wapens naar de sloep, omdat het water toch nog niet hoog genoeg was.
Toen zaten ze neer om hun ontbijt te gebruiken. Opeens hoorden ze weer dat vreemde geschreeuw. Hetzelfde als `s nachts.
Een van de mannen, die buiten de barricade geweest was, kwam aanrennen en riep: “Mannen, Indianen! Indianen!”
0o S gingen
't meest te vertellen, toen zij terug
Nog, terwijl hij dit riep, kwam een regen van pijlen op hen neer. Vier hadden hun geweer nog niet weggebracht. Miles Standish loste het eerste schot, zodra het hoofd van een Indiaan zichtbaar werd. De anderen renden naar de boot om hun geweren te halen en toen ze die gegrepen hadden, gaven ze vuur.

De Indianen sloegen op de vlucht, behalve één, een grote, moedige kerel, die van achter een boom al maar pijlen afschoot. Hij bleef er staan, totdat door een geweerschot de splinters van de boom hem om de oren vlogen. Toen gaf hij een geweldige schreeuw en sloeg ook op de vlucht.
Een paar man bleven achter om de sloep te bewaken. De rest vervolgde de Indianen nog een stuk, af en toe schietend om de Roodhuiden te tonen, dat ze niet bang waren. Toen keerden zij terug.
De pelgrims stonden stil. Eén van hen dankte God overluid, omdat Hij hen bewaard en bevrijd had. En die plaats noemden zij: “De eerste ontmoeting".
Dit alles vertelden de mannen, toen zij terug waren op `t schip.
“Kijk eens, dit zijn de pijlen, die ze op ons afgeschoten”. De pijlen werden getoond.
Ook Edwin's vader liet er hem een zien.
“Ze zijn vergiftige. zei iemand, die er verstand van had.
“Wat zijn we dan bewaard, dat ze niemand getroffen hebben.”
En zij vertelden nog van een hevige sneeuwstorm dat ze bijna schipbreuk hadden geleden, maar dat ze geland waren op een eiland. `t Was toen zaterdag. De volgende dag waren ze niet verder gegaan, want nooit wilden zij vergeten, dat ze zochten een land, waar ze vrijheid hadden God te dienen, en dus maakten de zondag tot een dag van rust en baden God om hen te leiden. “En Hij deed het”, zei Edwins vader.
En zij vertelden van de goede haven, die zij vonden en hoe zij voet aan wal hadden gezet de volgende dag, 11 december, op een grote rotssteen, omspoeld door de golven.
“Daar is `t goed land om te gaan wonen, en toen we hiervan zekerheid hadden, werden onze harten vertroost”, zei een van de pelgrims.
Weinige dagen later lichtte de Mayflower het anker en zeilde westelijk naar “de gewenste haven”.

HET NIEUWE VADERLAND

Vol verwachting keken Edwin en de andere jongens en meisjes naar het land, waar zij voortaan zouden wonen.
Ook de ouderen waren vol verwachting. “Het land hier doet ons denken aan Scrooby”.
“,Ja, net zulke heuvels”.
“En kijk, zulke bomen ook: berken en kastanjes en notenbomen”.
“En dan al die kleine riviertjes door de valleien 't Is of we in ons oude Engeland zijn”.
Zo spraken velen, toen het nieuwe land bekeken werd.
Nu wisten zij opeens een naam er voor!
Nieuw-Engeland zou het heten.
“En dan moet de stad, die we gaan bouwen, Nieuw Plymouth heten”.
Dat vond instemming.
En de rots, waarop zij `t eerst voet aan wal hadden gezet, de 11^{e} december 1620, werd Plymouth-rots genoemd.
Toen het bepaald was, waar ze zouden gaan bouwen, gingen twintig man met bijlen er op uit.
“Zo gauw mogelijk moeten we een huis hebben, waar we `s nachts kunnen blijven, zodat we niet telkens naar het schip terug behoeven te keren”, zei William Bradford.
Nu mochten grote jongens, zoals Edwin, ook mee. Die konden meehelpen.
Die eerste nacht bleven ze maar onder de blote hemel weer achter barrikaden van boomstronken en stukken boomstam.
De wind stak op en ging over in een storm.

De Mayflower lag te trekken en te rukken aan zijn drie ankers. Soms vreesden de matrozen, dat de touwen zouden knappen.
Een ijzige regen viel neer op de mannen en jongens in hun barricade. En toen de grauwe ochtendschemering aanbrak, raasde de storm voort het meegebrachte voedsel was bijna op, maar de sloep kon niet uitgaan om eten van 't schip te halen. Verder op de dag bedaarde de storm wat en kon voedsel gehaald worden.
De volgende dagen klonk bijlslag op bijlslag. De sterke mannen velden de bomen, en zaagden ze doormidden, en de jongens droegen de stukken weg.
Maar toen het zondag was, rustten zij allen en werd er geen bijlslag gehoord.
Toen klonk er in die stilte een vreemd gehuil. “Dat zijn Indianen”, fluisterde er een. “Dat is hun oorlogskreet”.
“Ze willen ons zeker bang maken en wegjagen uit hun land'.
“Zouden ze straks komen?”
Maar er volgde geen aanval op die strijdkreet. Geen Indiaan liet zich zien.
Het was kerstavond.
En Kerstmis kwam. Maar niemand dacht aan feest of rust.
Er was haast bij 't werk, wilden zij spoedig beveiligd zijn tegen een Indianen-aanval en het gure jaargetij
Boven op een heuvel maakten zij van hout een soort van platform. Met de sloep haalden zij een van de kanonnen van de Mayfower, trokken dat met veel moeite de heuvel op en plaatsten het op 't platform.
Dat deden ze om de Indianen te verschrikken. Want die loerden op hen, dat voelden zij wel, al konden zij -t niet zien, uit 't dichtst van het bos.
Een beekje stroomde opzij van de heuvel.
“Daar langs zullen we onze huizen bouwen', zeiden ze. `daar komt onze eerste straat '.
Daarom noemden zij het beekje “de Stadsbeek”.
Eerst één groot huis, dat moet meteen een fort zijn. En dan verder kleine huizen.
Om zo weinig mogelijk huizen nodig te hebben, werden al de pelgrims verdeeld in negentien families. De ongetrouwden zouden bij een familie inwonen. Elke familie moest z'n eigen huis bouwen.
Voor elk huis werd een plek aangewezen en door 't lot bepaalden zij welk stuk elke familie krijgen zou.
Wat gingen al de mannen en grote jongens zoals Edwin toen druk aan 't werk, terwijl de vrouwen en kinderen op de Mayflower bleven.

Na vier dagen was het grote huis al 'n heel eind op streek. Maar toen kwam voor de pelgrims de allerdonkerste tijd. De een na de ander werd ziek. 't Was zo'n vreemde en vreselijke ziekte: ‘n soort pest of schurft. en lang hadden ze gebrekkig voedsel gehad. De vis, die ze vingen, was het enige verse voedsel. Dan dat opgepakt zitten in de benauwde ruimte van het schip, en het vocht, waarvan ze veel te lijden hadden gehad. Velen hadden geen kracht om de ziekte te weerstaan en stierven. Telkens weer moest er een graf gedolven worden, dicht bij de rots, waar ze geland waren. Ze deden het bij nacht. En dan maakten zij de grond weer gelijk, bang, dat anders de Indianen zouden merken, dat er zovelen stierven en ze de weinig overgeblevenen zouden overvallen.
De sterke, anders wat ruwe krijgsman Miles Standish, gedroeg zich in die tijd als een zachte ziekenverpleger. Hij en Brewster bleven gezond en waren tot grote vertroosting van de anderen.
Edwin en zijn ouders kregen ook de ziekte, maar herstelden.
Slechts één en vijftig van de ruim honderd pelgrims, die van Plymouth waren uitgezeild, zagen de eerste zomer in Nieuw-Engeland.

Toch werden ze niet ontmoedigd. zij, sterkten zich door `t lezen in de Bijbel en zongen hun psalmen. En bij alle tegenspoed bedachten zij, dat ze niet waren gekomen om te zoeken aardse voorspoed, maar geestelijk goed -*geen goud, maar God ....*

Wie beter was, ging dadelijk weer helpen bouwen. Zo ook Edwin en zijn vader.
Dan gebeurde het wel in die winternachten, dat Edwin wakker werd van `t gehuil van de wolven. ‘s Morgens vertelden de schildwachten van `t fort op de heuvel, dat zij' in `t maanlicht de wolven hadden zien rondsluipen zo dichtbij kwamen de hongerige dieren. Soms zelfs vertoonden ze zich overdag, en daarom mocht geen van de jongens ver weg gaan.
En wie ook rondslopen, loerende op de pelgrims, dat waren de indianen. Vlug en geluidloos als schaduwen gleden ze soms voorbij een pelgrim, die op de jacht was en bespiedden het doen en laten van de blanke mensen. Die zouden zo graag eens met hen gepraat hebben door tekens, omdat zij de taal van de Indianen nog niet kenden. Maar dat lukte niet.
Op 'n keer lieten Miles Standish en Cooke, nadat zij aan 't bomen omhakken waren geweest- hun gereedschap liggen. 's Morgens was het gereedschap weg.
“De Indianen?” vroegen zij zich af.
Daar verschenen plotseling op de heuvel tegenover de Stadsbeek twee Indianen. Miles Standish en Stephen Hopkins probeerden hun door tekens te beduiden, dat ze vredelievend gezind waren en met hen praten wilden. Maar de Roodhuiden zetten het ijlings op een lopen. “Zolang als we nog geen vriendschap met ze hebben kunnen sluiten, moeten wij hun ontzag inboezemen door onze verdedigingsmiddelen”, zeiden de leiders van de pelgrims.
Daarom werden de andere vier kanonnen van de Mayflower ook de heuvel opgesleept en op het fort geplaatst, naar de kant uit van de kust en van 't bos, om elke mogelijke aanval af te weren.

VRIENDSCHAP MET DE INDIANEN

Eindelijk was de lange, moeilijke winter voorbij en de lente gekomen.
Op een dag in maart kwam en Indiaan, heel alleen het bos uit, liep langs de beek en vertoonde zich onverwachts te midden van de huizen. Zijn zwarte haar was op zijn voorhoofd kort geknipt, naar het hing lang over zijn schouders. Hij had geen baard. Zijn enige kleding was een brede leren gordel reet franje er aan, die over zijn heupen hing. Zijn koperkleurige huid blonk in het morgenzonlicht. In de ene hand hield hij een boog, in de andere twee pijlen. Van een van de pijlen was de punt afgebroken.
De gouverneur, John Carver, Miles Standish en William Bradford, stonden met Edwins vader en nog een paar voor het grote huis, dat ze “het fort op de heuvel” noemden.
Regelrecht liep de Indiaan op hen af. `t Leek wel, of hij zo het huis binnen wou stappen. Maar dat lieten ze toch niet toe. Hij kon eens een spion zijn.
Toen begon hij te praten.
Wat? hoorden zij dat goed? Praatte hij Engels? Wel gebroken en vreemd uitgesproken, maar toch zo, dat zij hem verstaan konden.
Dit was `t, wat hij hun vertelde.
“Ik heet Samoset. Ik woon niet in dit deel van `t land. Ik ben `t opperhoofd van een stam op Monhegan. Monhegan is een eiland tussen twee rivieren. Engelsen kwamen daar met
vissen. Zij hebben mij uw taal geleerd”.

“Verleden jaar ben ik in dit land geweest”, ging hij voort. -Ik was met een Engelsman, kapitein Dermar heette hij. De naam van deze haven is in de taal van de Indianen Patuxet, dat betekent: “de Kleine Baai”. Vijftig volle manen is `t geleden, dat hier een pestilentie woedde. De mensen, die hier woonden, stierven er allen aan. Geen een bleef over. Het volk, dat hier `t dichtst bij woont, is de stam van Massasou. Zestig krijgslieden heeft hij. Aan de kant van de opgaande zon wonen de Nansets. Dat zijn de lieden, die pijlen op uw mannen afschoten.

Die nacht bleef Samoset bij de pelgrims. De volgende morgen zei hij: “Ik ga naar de Wampanoag-Indianen. Ik zal mannen van hun stam bij u brengen. We zullen beverhuiden voor u meebrengen”. En Samoset verdween even stil en vlug, als hij gekomen was.
De dag daarop kwam hij terug het was zondag.
Dat was wat voor Edwin en de andere jongens, toen ze Samoset de heuvels af zagen komen met vijf andere Indianen! De jongens beefden van opwinding en namen de Indianen op, van top tot teen.
't Waren grote gespierde kerels, met brede schouders en ogen als van een havik. Bij sommigen liep er een zwarte streep verf van `t voorhoofd naar de kin. Allen hadden hun gezicht geverfd in verschillende kleuren, met strepen. Hun zwarte haar, net als van Samoset, was kort geknipt aan `t voorhoofd, maar hing lang op hun schouders. 7e hadden een dierenvel om.
Op enige afstand van de huizen legden zij hun boog en pijlen neer. Dit ten teken, dat zij in vrede kwamen. En zij brachten het gereedschap terug, dat Standish en Cooke in februari in `t bos hadden laten liggen.
Om te tonen, dat we uw vrienden willen zijn, zullen we voor u zingen en dansen, sprak Samoset in zijn gebroken Engels.
“Nee”, zeiden de pelgrims, “dat willen we niet, want het is zondag en die dag gebruiken we om onze God te aanbidden, en dan willen we ons niet met zulke dingen ophouden.”
“Wilt u dan deze mooie beverhuiden van ons kopen?” vroeg Samoset uit naam van de Indianen.
“Nee, ook dat niet, vandaag kopen en verkopen we niet.”
Toen gingen Samoset en de andere Roodhuiden heen.
En de Pelgrims gingen naar het fort op de heuvel, waar ze altijd kerk hielden.
Drie dagen gingen voorbij.
De vierde dag, daar was Samoset weer. Nu had hij één man bij zich. Tisquantum heette die. Hij was de enig overgeblevene van de Roodhuidenstam, die aan “de Kleine Baai” gewoond had. Toen de pestilentie zijn stam uitmoordde, was hij ver weg geweest, ver over de zee.

Niet alleen jongens zoals Edwin, ook de ouderen luisterden met grote ogen toe, toen zij de geschiedenis van Tisquantum hoorden, “Zeven jaar geleden”, zo vertelde Tisquantum, “werd ik gevangen genomen door een Engelsman met drie en twintig andere Indianen.” Hij wou ons als slaven in Spanje verkopen. Ik ontvluchtte. Op een ander schip ging ik naar Engeland. In Londen werd ik de bediende van Sir Ferdinando Gorges. Later kwam ik bij een koopman in dienst. Ik ken al de straten van Londen, want ik woonde er jaren lang. Toen nam kapitein Dermar mij mee op zijn schip en bracht mij terug naar 't land, waar mijn stam woonde. Toen ik hier aankwam, negen volle maanden geleden, vond ik niemand meer. Ze waren allen aan de pestilentie gestorven. Ik alleen ben overgebleven”.

Samoset en Tisquantum zeiden, dat ze gekomen waren met een boodschap van Massasoit, het grote opperhoofd van de machtigste van de Indianen-stammen.
“Massasoit en zijn krijgslieden zijn hier dichtbij. Hij wenst met u te spreken”.
De gouverneur John Carver, William Bradford en de anderen begrepen dadelijk, dat er voor hen veel van afhing om vriendschap te sluiten met Massasou, het machtige opperhoofd.

“Als hij onze vriend wordt, dan zullen al de stammen. die onder hem staan, ook onze vrienden worden”, zeiden ze tot elkaar.
Ven uur later zagen de pelgrims Massasoit en zijn dapperen boven op de heuvel staan, ten zuiden van de Stadsbeek. Tisquantum trad naar voren en riep: “Wilt u een afgezant sturen, die met het opperhoofd Massasoit spreken wil?”
Winslow, een van de pelgrims. die een geleerde was en ook veel gereisd had, trad naar voren, en zei, dat hij gaan wilde. Hij wist, dat het een gevaarlijk iets was, maar moedig daalde hij af naar de beek, stak die op de doorwaadbare plaats over en beklom de heuvel. Zijn kuras had hij aan en zwaard en pistool in de hand. Ook droeg hij een geschenk voor `t opperhoofd.
Met ingehouden adem keken de jongens en meisjes en al de anderen naar hem, en zagen hoe hij, op de heuvel gekomen, omringd werd door de Indiaanse krijgslieden.
Winslow bood zijn geschenk aan. Massasoit raakte met de vingertoppen Winslow's kuras en zwaard aan “Ik wil dit kopen”, zei hij.
Winslow antwoordde hier niet op, maar zei: “De gouverneur van de kolonie wenst met u te spreken. Hij wil een verbond met u sluiten en handel met u drijven”.
“Ik zal gaan en met de gouverneur spreken”, antwoordde Massasoit.
Het opperhoofd zei tot Winslow, dat hij op de heuvel moest blijven met veertig van de Indiaanse krijgslieden. Met de andere twintig zou Massasoit naar de kolonie gaan om met de gouverneur te spreken. Winslow moest daar als gijzelaar blijven.
De krijgsman Miles Standish met zeven musketiers daalden af naar de beek, en staande bij de doorwaadbare plaats, salueerde hij het opperhoofd, toen die de beek overstak.
Met Massasoit en zijn dapperen marcheerde toen deze erewacht naar het fort op de heuvel.
Wat keken Edwin en de andere jongens naar de Indianen! `t Meest naar het opperhoofd. Die droeg om zijn hals een grote ketting van witte beenderen. Aan een koord om zijn hals hing zijn jacht- en scalpeermes. Zijn gelaat was donkerrood geverfd, zijn dapperen hadden hun gezichten geverfd met lijnen en kruisen van wit en zwart, rood en geel. Sommigen droegen over de schouders het vel van een hert, wolf of bever. Anderen hadden niets om en de jongens zagen de gespierde armen en benen en de koperkleurige huid.
Zo kwamen dan de Indianen om te onderhandelen met de Witmensen, die van over de zee gekomen waren.
In het fort op de heuvel hadden de pelgrims de haardkleden en kussens uitgespreid, die ze bij zich hadden. De gouverneur John Carver verwelkomde Massasoit en zijn mannen. Deze traden binnen en zetten zich neer om te eten met Carver en zijn raadslieden.
Na de maaltijd spraken zij over hun verhouding tot elkaar. Deze drie dingen kwamen zij overeen.
Ten eerste: nooit zouden zij met elkaar vechten of elkaar enig kwaad doen.
Ten tweede: als een ander volk een van hen aanviel, dan zou de ander de aangevallene te hulp komen.

Ten derde: wanneer zij het over iets niet eens waren, zouden zij bijeenkomen om samen te overleggen, en ze zouden ongewapend komen.
Dit was het eerste verbond van de nieuwe republiek, die gesticht was in de kajuit van de Mayflower. Het was een verbond van vrede. En nimmer, tijdens het leven van de witte en rode broeders, die het sloten aan de kust van Plymouth Baai, in `t voorjaar van 1621, is de vrede verstoord.

WAT ER VERDER GEBEURDE

Al lang had de kapitein van de Mayflower verlangd met zijn schip naar Engeland terug te keren.
Zodra dus de huizen klaar waren en ook de vrouwen en kinderen het schip verlaten konden, zei hij: “Nu ga ik”. En hij maakte alles in gereedheid voor de terugreis.
Op de dag van afvaart, kwamen al de pelgrims aan de kust.
De kapitein gaf zijn orders, de matrozen lichtten het anker, de zeilen werden gehesen, de Mayflower deinde op het water.
Een laatste vaarwel werd toegeroepen, met zakdoeken gewuifd, nog een boodschap meegegeven voor wie in Engeland waren.
De pelgrims verlieten het strand en beklommen de heuvel bij `t fort, en tuurden het schip na, dat zo lang hun woning was. Geen wonder, dat velen tranen in de ogen hadden!
Toen eindelijk het schip als een kleine stip aan de horizon verdwenen was, zei een van hen: “Nu is de laatste band met ons oude vaderland verbroken”.
Het was 5 april 1621.
Maar tijd om er lang over te denken, hadden ze niet. Mannen, vrouwen, jongens en meisjes, voor allen was er werk: spitten en planten, vissen en jagen, houthakken en water halen, ieder had een taak.
Edwin's moeder en de andere vrouwen deden haar best om de huizen van binnen wat gezellig te maken. De meeste huizen hadden maar twee kamers, de ramen waren van geolied papier -- dat was gauw stuk, maar ook gauw weer gemaakt de grond was harde aarde met licht zand bestrooid.
Sommigen hadden, evenals Edwin's moeder, haar haardkleed uit Leiden meegenomen en dat lag weer voor `t vuur. Aan de muren hingen wapens voor de jacht en ter verdediging.
Elke morgen vóór 't ontbijt, werd in ieder gezin in de Bijbel gelezen. En zondags (sabbat zeiden de pelgrims) werd de trom geroerd. Dat was het teken om zich te verzamelen voor ‘t huis van hem, die ze “kapitein” noemden. Ze schaarden zich drie aan drie; de 35 mannen en jongens met hun musket, de leraar in zijn predikmantel, tussen de kapitein en de gouverneur, marcheerden zij naar `t fort op de heuvel, waar kerk werd gehouden.
De mannen en jongens zetten hun musket naast zich neer, en de vrouwen en meisjes hulden zich in de bontvellen, die zij van de Indianen hadden gekocht, want de dienst duurde wel drie uur en `s winters was `t er ijzig koud.
Kort nadat de Mayflower vertrokken was, kwam de gouverneur John Carver op `n dag uit het veld met een erge pijn in 't hoofd. Een paar dagen later stierf hij.
De pelgrims begrepen, dat zij dadelijk een andere gouverneur moesten kiezen. Wie zou het zijn?
William Brewster, bij wie aan huis zij al te Scrooby kwamen in die lang vervlogen dagen, was hun ouderling en leraar, en hij kon er de taak van gouverneur niet bij

nemen. Zijn jongere vriend, William Bradford, die hem altijd zo trouw ter zijde had gestaan, werd met algemene stemmen tot gouverneur gekozen.
Tisquantum, hun Indiaanse vriend, kwam dikwijls bij hen. Hij wees hun, hoe en wanneer ze het Indiaanse koren of Turkse tarwe zaaien moesten.
“Als de jonge blaadjes van de eikenboom precies zo groot zijn als de oren van een muis, dan moet u het koren zaaien”, zei hij. “Als de platen gaan groeien, dan gaat u naar de baai en vangt u heel kleine visjes en die legt u in de grond vlak bij de wortel van de marsplant. Dan zal de plant goed groeien”.
Terwijl een deel van de Pelgrims bezig was met zaaien, ging een ander deel met hun musket het bos in, om wild te schieten voor hun voedsel, en weer anderen gingen met de sloep en de netten uit om vis te vangen, die moeder de vrouw kon koken of bakken.
Van de vier en dertig mannen en de twintig jongens, die met de Mayflower waren meegekomen, waren er nu na de pest maar overeen en twintig mannen en zesjongens. Maar die werkten zo hard, dat ze twintig bunders met mais bezaaiden en zes met tarwe, gerst en rogge. En rondom elk huis was een tuin met bloemen en groenten.
William Bradford besloot om de tijd tussen 't zaaien en `t oogsten te gebruiken voor nadere kennismaking met de Roodhuiden-stammen, die rondom hen woonden. Hij vroeg aan Edward Winslow, die de eerste keer ook naar de Indianen gegaan was en aan Stephen Hopkins wiens zoontje Oceanus geboren was aan boord van de Mayflower, of zij de afgezanten zijn wilden. Tisquantum zou hun tolk zijn.
Ze gingen op weg in de richting van Massasoit's dorp, het opperhoofd, met wie zij dat verbond gesloten hadden. Zij liepen door het bos en over de heuvels en kwamen bij de waterval van een rivier. Daar zagen zij voor 't eerst de eigenaardige, puntige Indiaanse putten of tenten, wigwams genoemd.
De Indianen waren vriendelijk voor hen en gaven hun eten. Verderop aan de oevers van diezelfde rivier zagen zij nog veel meer wigwams en ook kano's op `t water. De zon ging onder en zij sliepen daar die nacht.
De volgende morgen gingen zij verder en kwamen `s middags in het land van de Wampanoag-stam, waarover Massasol t regeerde.
Het opperhoofd verwelkomde de blanke afgezanten te midden van zijn wigwams. Winslow en Hopkins moesten naast hem zitten, en tegenover hen zaten de Indiaanse krijgers, hun ondoorgrondelijke gezichten verlicht door het kampvuur.
De twee blanken lieten het opperhoofd een helder gekleurde soldaten mantel zien en een koperen ketting met een penning er aan.
“Kleed u in deze mantel en hang de ketting om uw hals”, zeiden ze.
Dadelijk deed Massasoit de mantel aan en hing de koperen ketting om zijn hals. Met bewondering zagen zijn krijgers hem aan.
Het opperhoofd hield toen een toespraak, die door zijn dapperen met gebrom werd toegejuicht en door Tisquantum in `t Engels vertaald werd.
Daarna rookte Massasoit met zijn Engelse vrienden de vredespijp. Terwijl zij daarbij zaten te praten, zei Winslow:
“Toen wij verleden winter hier landden, hebben wij koren in de grond begraven gevonden- Wij wensen te weten, wie dat toebehoorde en willen het betalen”.
Het opperhoofd knikte en zei, dat hij het zou zien te weten te komen.
Tenslotte werd het tijd om naar bed te gaan. De Engelsen keken niet blij, toen zij merkten, waar de Indianen hen wilden laten slapen. Het “bed” was gemaakt van ruwe planken, die op de grond lagen en waarover een mat was gespreid. Dat bed moesten zij delen met het opperhoofd, diens vrouw en de twee voornaamste krijgslieden.
“Ik was vermoeider van dat bed, dan van de hele reis”, schreef Winslow later.

Nog een dag en nacht bleven zij bij Massasoit. Hij vroeg zelfs, of zij nog langer wilden blijven, maar zij zeiden, dat het tijd was om weer te keren naar Plymouth Baai. Dus verlieten zij de WampanoagIndianen en hun wigwams. Om 't land beter te leren kennen, namen zij een andere weg door de bossen terug.
Afgrijzen vervulde hen, bij het zien van duizenden geraamten, die in de bossen en bij de oevers van de rivieren lagen te verbleken in de zomer zonneschijn. Zoveel Indianen waren er gestorven en aan de pestilentie ie, die ook onder de pelgrims geheerst had.
Eindelijk doodmoe van hun lange reis te voet, kwamen Winslow en Hopkins bij de Stadsbeek, waarlangs hun eigen blokhuizen gebouwd waren.
Zo blij als zij waren om weer thuis te zijn, zo blij waren ook de andere pelgrims, dat zij veilig en wel waren teruggekeerd van hun bezoek aan de Indianen. En van Edwins kameraden heette John Hillington.
Op `n avond hoorde Edwin, dat John niet thuis was gekomen. Johns ouders waren heel ongerust, en vele mannen gingen uit om hem te zoeken, maar John werd niet gevonden.
John had een heel merkwaardig avontuur. Dit was 't, wat hem overkwam.
Hij was alleen 't bos ingegaan en had zich te ver weg gewaagd, zodat hij verdwaalde. Wel probeerde hij de terugweg te vinden, maar niets dan boomstammen en nog eens boomstammen zag hij - ze leken alle op elkaar. Hij had niet geleerd, zoals de Indianen, om zijn weg te zoeken, door naar de stand van de zon te kijken. Ook wist hij niet, dat het mos maar aan één kant van de boomstammen groeide. Hij riep, maar niemand antwoordde.
De zon ging onder, het werd duister. John was moe, hongerig en bang. Hij plukte wat bessen van een struik, at die, en viel toen van louter vermoeidheid op de grond in slaap.
De volgende morgen werd hij wakker en at weer wat bessen en aardbeien om zijn honger te stillen. De hele dag liep hij, en zocht de weg naar huis, maar vond die niet - en zag geen blanke en geen Roodhuid, niemand! Niets dan bomen zag hij. De duisternis kwam, en weer ging hij slapen op de grond. Als hij even wakker werd, hoorde hij de wind ruisen door de boomtoppen, en verder was er om hem heen de stilte van het dichte bos.
Vijf dagen lang liep John. Vier nachten sliep hij in het eenzame bos. Eindelijk zag hij iets door de bomen schitteren: 't was de blauwe zee en het gele zand. Weinige ogenblikken later stond hij aan het strand en voor hem strekte zich de wijde zee uit, schitterend in het zonlicht.
Maar ook nu wist hij nog niet, waar hij was en hoe hij thuis zou komen, want het was niet het strand van de Plymouth Baai.

Hij was twintig mijlen verder, aan de Buzzard Baai, maar dit wist hij niet.
Hij liep verder en toen zag hij mensen.
Indianen! Zouden ze hem scalperen? Of vastbinden als een gevangene?
Even dacht hij over weglopen. Maar 't zou niets geven. Ze waren al bij hem, omringden hem, en namen hem mee naar hun wigwams.
`t Waren Indianen van de Nanset-stam. Zij hadden nog geen verbond gesloten met de pelgrims, zoals Massasoit. Toch waren zij vriendelijk voor John. Ze gaven hem eten en hij mocht slapen in een van hun wigwams.
Het opperhoofd van deze stam heette Spinet.
Hij stuurde een boodschapper naar Massasoit om te zeggen, dat een blanke jongen bij hem was. En Massasoit stuurde het nieuws door naar William Bradford in Plymouth.
Dadelijk overlegde Bradford met John's vader, wat er gedaan

moest worden- Zij besloten, dat tien van de jongere mannen John te hulp zouden komen. Edwins vader was er ook bij. De sloep werd in gereedheid gebracht, voedsel meegenomen en goed gewapend gingen de mannen in de sloep en zetten koers naar de Buzzard Baai.
Toen zij daar geland waren, lieten zij een wacht bij de boot, en de rest trok de bossen, in, totdat zij de wigwams van de Nanset-stam zagen.
Het opperhoofd had al gehoord van de komst van de blanken en wachtte hen op, omringd door honderd van zijn krijgslieden. John stond in hun midden.
Eer het opperhoofd de jongen teruggaf, hing hij hem grote snoeren gekleurde kralen om.
Met wat `n blijdschap vloog John in de armen van zijn vader En hoe gelukkig was hij, toen hij de Indianen vaarwel kon zeggen en in de sloep zat op weg naar huis en hij al de vragen naar zijn wedervaren beantwoordde.
De volgende dagen was John de held van de dag, en hij werd wel een beetje benijd door Edwin en de andere jongens om zijn avonturen. 'telkens moest hij weer vertellen van zijn dagen en nachten in 't bos en van zijn verblijf bij de Indianen.

MOEILIJKHEDEN

Op een dag in november, dus een jaar nadat de pelgrims geland waren, kwam een Indiaan van de Nansetstam het bos uit en liep de straat van Nieuw Plymouth in. Hij zocht de gouverneur Bradford op en zei tot hem:
“Er komt een schip van over de zee naar kaap Cod toe zeilen”.
Dat nieuws gaf `n hele opschudding. Ze verwachtten geen schip uit Engeland; pas na de winter zou er een komen. Engeland was immers in oorlog met Frankrijk als het maar geen Frans schip was en dus een vijand!
Daar dreunde een kanon!
Miles Standish had dadelijk order gegeven om een van de kanonnen af te schieten, als een waarschuwingsteken voor de pelgrims, die buiten in `t veld aan `t werk waren. Weldra stonden al de mannen gewapend klaar aan `t strand. Het schip kwam nader.
Het voerde de Engelse vlag!
Dat was een blijde tijding! De geweren werden terzijde gezet, en allen verdrongen zich aan de Baai, om het schip te zien binnenkomen.
“Hoe heet het schip?”
“Fortune”, spelde Edwin, die bijzonder scherp in de verte zag.
Toen het nog dichterbij was gekomen, ontdekte William Brewster zijn oudste zoon aan boord. In Edward Winslow zag zijn broer John op het dek staan. In `t geheel bracht de “Fortune” vijf en dertig nieuwe pelgrims mee.
Maar wat de Pelgrims van Nieuw Plymouth heel jammer vonden, dat was: dat het schip in `t geheel geen levensmiddelen of zaaizaad had meegebracht. Daarom schreef Edward Winslow een lange brief aan een vriend in Engeland, en die brief nam de “Fortune” mee terug naar Engeland. Daarin schreef hij, dat in `t vervolg ieder, die naar de Nieuwe Wereld kwam, mee moest brengen: beddengoed, stevige kleren, een geweer, buskruit en kogels en geolied papier voor de ramen, omdat er geen glas te krijgen was. Ze moesten bedenken, dat de naaste winkel wel vijfhonderd mijl af was van de Plymouth-kolonie, en dat dus zowel kleren als naaigaren, geweren en boeken allemaal over de zee uit langeland komen moesten.
Ook waren degenen, die nu gekomen waren, niet allen vervuld van de rechte pelgrimsgeest.

Wadford en zijn mannen gaven bever- en andere bontvellen, sassafras en hout mee op `t schip om te verkopen in ingeland en daarmee het geld terug te geven, dat de pelgrims voor hun reis met de Mayflower geleend hadden.
Jammer genoeg kwam dat alles nooit in Engeland aan, omdat de Fortune even voor de kust van Engeland door een Frans schip gepaaid werd en de lading buit gemaakt.
De winter ging voorbij, en het voorjaar van `t jaar 1622 kwam. De eikenbomen hadden kleine blaadjes en de kastanjes bloeiden, en de grond werd klaar gemaakt om er' nieuw zaad in te zaaien.
In april, kwam weer een Indiaan de straat van Nieuw Plymouth inlopen. Hij behoorde tot de Narragansett-stam. In de hand hield hij een bundel pijlen, en daarom heen was liet vel van een ratelslang. De Indiaan werd voor de gouverneur Bradlord gebracht.
“Wat betekent dit?” vroeg Bradford aan Tisquantum, die nog altijd zijn tolk was.
“De ratelslang en de bundel pijlen betekenen, dat Canonicus, het opperhoofd van de Narragansetts, u met oorlog bedreigt”, sprak Tisquantum.
Gouverneur Bradford keek ernstig.
Hij nam de huid van de ratelslang en doorschoot deze op verscheidene plaatsen.
“Breng dit terug aan uw opperhoofd”, zei hij tot de boodschapperen hij gaf hem de huid met de kogels er in. Ook gaf de gouverneur er een brief bij en daarin stond, dat als `t opperhoofd oorlog wilde, hij dan maar beginnen moest dat de pelgrims hem niet vreesden en dat hij hen niet onvoorbereid zou vinden.
De boodschapper bracht de huid van de ratelslang aan zijn opperhoofd. Die was zo bang, toen hij al die kogels zag, dat hij die niet eens in ontvangst wou nemen, en de boodschapper ging weer met de huid terug naar Bradford.
Al liep dit dus met een dreigement af toch werden de pelgrims gewaarschuwd om op hun hoede te zijn door een bericht, dat uit het zuiden tot hen kwam
Daar, in Virginia, was ook een Engelse kolonie, en daar waren de Indianen onverwachts binnen gedrongen en hadden over de driehonderd mannen, vrouwen en kinderen, wreed vermoord, met strijdbijlen, pijlen en messen.
Onmiddellijk besloot Bradford in overleg met de krijgsman Miles Standish, dat zij zich moesten beveiligen tegen een overval van de Indianen.
“Dan moeten we maar wat later zaaien, eerst een stevige omheining maken”, zei de gouverneur.
A1 de mannen en jongens trokken weer naar het bos met hun bijlen en gingen weer bomen hakken - nu niet voor huizen, maar voor een omheining. Ze hakten en zaagden en sloegen palen in de grond, totdat zelfs de sterksten moe waren. Na vijf weken van hard werken was er een sterke, hoge omheining van de kust tot aan het fort op de heuvel en vandaar weer naar de Stadsbeek.
Omtrent deze tijd begonnen Bradford en Miles Standish te merken, dat Tisquantum niet helemaal te vertrouwen was.
“Hij is de tong van de blanken”, zeiden de Indianen, omdat zolang als de pelgrims de Indiaanse taal nog niet genoeg kenden, Tisquantum hun tolk was.
Tisquantum maakte hier misbruik van.
Hij zei bijvoorbeeld aan het opperhoofd Aspinet, dat Bradford oorlog met hem maken wilde. Dan beloofde Aspinet een groot geschenk aan Tisquantum, als die maken wou, dat de pelgrims hem niet aanvielen. En daar deze hier niet over dachten, was het gemakkelijk voor Tisquantum om te zeggen, dat hij ze tot vrede had overgehaald en zo zijn geschenk te krijgen.
Zo maakte Tisquantum de Indianen ook wijs, dat de blanken een ziekte over hen konden loslaten. “Die witmensen”, zei hij, “zijn tovenaars. Onder hun huizen hebben

zij een ziekte verborgen. Die kunnen zij loslaten, als zij willen en zo jullie allen doden".
De Indianen huilden van angst en boden Tisquantum bever- en wolfshuiden aan, opdat hij maar zorgen zou, dat de ziekte niet werd losgelaten.
Tegen Hobomok, een Indiaan, die onder de pelgrims was komen wonen, zei Tisquantum, dat die ziekte verborgen lag in een gat in de grond onder `t huis van de gouverneur.
Ilobomok ging naar Fdwins vader en vroeg of dit waar was.
"Neen", antwoordde de eerlijke pelgrim", wij hebben geen macht over ziekte en dood. Die heeft (god alleen".
Hobomok was heel boos op Tisquantum, omdat die zo gelogen had. En de pelgrims waren `t ook. Massasoit en Hobomok wilden. dat Tisquantum ter dood gebracht zou worden. Massasoit kwam woedend bij de gouverneur en bood hem een menigte beverhuiden aan, als hij Tisquantum maar doden wou.
"Wij Engelsen, verkopen het leven van anderen niet", antwoordde Bradford waardig.
Massasoit ging boos weg. Hij zond zijn mes door een boodschapper, die zei dat het gebruikt moest worden om Tisquantums hoofd en handen af te snijden.
Maar het gebeurde niet.
En Tisquantum kwam tot inkeer. "Voortaan wandelde hij oprecht". Tot aan zijn dood in `t volgend najaar, na een ziekte, waarin de gouverneur hem zorgzaam verpleegde. Hij vroeg aan Bradford, of die bidden wilde, dat Tisquantum gaan mocht naar de God van de Engelsen".
Want Bradford had hem verteld van God en de Heere Jezus Christus. In ook de andere pelgrims, zodra zij wat meer met de Indianen praten konden, deden dat. Zo was de zending onder de Indianen begonnen, en waren de pelgrims getrouw aan hun voornemen, "om ook in die vergelegen streken van de wereld het Evangelie van Christus Koninkrijk te verbreiden".
Negen jaar later kwam uit Engeland John Eliot, die de Indiaanse taal zo goed leerde, dat hij de Bijbel in het Indiaans vertaalde.

NA VELE JAREN

't Is vele, vele jaren later.
De Mayflower is nog eens teruggekeerd naar Nieuw Plymouth, en een paar andere schepen zijn ook gekomen en hebben nieuwe kolonisten meegebracht uit Leiden en uit Engeland.
Edwins ouders en de meesten van degenen, die eenmaal de grote reis maakten, zijn gestorven.
Edwin is zelf al een oud man, en nu vragen zijn kleinkinderen hem om het oude verhaal.
Dan vertelt hij van hun wonen in Leiden, van hun eerwaarde leraar John Robinson, die in de Kloksteeg leefde, leerde en stierf van hun wekenlange, gevaarvolle reis op de Mayflower van hun aankomst bij kaap Cod, en hoe de novemberwind, die door de kale bomen gierde, de enige welkomstgroet was in 't nieuwe vaderland.
"Was er dan geen enkel huis, grootvader?"
Geen enkel. En `t eerste huis, dat we bouwden, is acht en twintig jaar lang ook onze kerk geweest, waar we op de zondag Gods Woord hoorden lezen. Pas in 1648 is de eerste kerk gebouwd.
Toen wij er driejaar waren, hebben we zo'n droogte gehad, dat al ons koren dreigde te mislukken, en een Indiaan zei: "Die Engelsen zullen nog van honger sterven".

Toen hebben we ons voor God verootmoedigd en Hem ernstig gesmeekt regen te geven.
En God heeft ons gebed wonderlijk verhoord. Die hele dag 't was in juli - was het heet en er was geen wolkje aan de lucht. Tegen de avond werd de lucht bedekt en het begon zacht te regenen; zonder storm of onweer hield de regen aan, zodat de Indianen er verbaasd over waren en de Indiaan Hobomok tot een van ons zei: “Nu zie ik, dat de God van de Engelsen een goede God is, want Hij heeft u verhoord en u regen gezonden, en dat zonder storm of onweer, zoals wij meestal hebben, en waardoor het koren terneergeslagen wordt, maar uw koren staat nog goed - voorwaar, uw God is een goede God”.
“Maar God beproefde ons ook vaak-, gaat grootvader Edwin voort. “Menigmaal wisten we in die eerste jaren niet, waar ons eten vandaan moest komen. Er waren tijden dat we geen brood hadden, enkel wat schelvis en een dronk water. Maar ouderling Brewster gaf ons een voorbeeld in dankbaarheid, want eens toen hij niets op tafel had staan, als wat stukjes schelvis en een kruik water, dankte hij God toch- dat Hij hem toestond te genieten van de overvloed uit de zee en van de schatten, die in `t zand verborgen waren”.

Dan kwam grootvader Edwin er vanzelf toe, om ook te vertellen van steden als Boston en Harvard en andere, die gebouwd zijn. En hoe de pelgrims tot een groot volk zijn geworden.
En van John Eliot, die in 1631 kwam en die de eerste zendeling onder de Indianen werd.
“Wij hadden wel niet vergeten, dat we uit waren gegaan, ook om het Evangelie te brengen aan de arme heidenen, maar hij was de eerste, die de Indiaanse taal zo goed leerde, dat hij de Bijbel in 't Indiaans vertalen kon en hun zo de Bijbel gaf”, zei grootvader Edwin.
En later vertelde Edwins kleinkinderen dat alles weer aan hun kinderen.
Zo is het oude verhaal gegaan van geslacht op geslacht, onder het volk, dat nu de Verenigde Staten van Noord-Amerika bewoont.
Het is het verhaal van de pelgrimvaders, die uit hun land trokken, omdat zij wilden hebben “vrijheid om God te dienen”, en die zochten: *geen goud, maar God.*

DE MOLENAAR VAN HEINSDIJK

EEN VERHAAL UIT DEN TIJD DER HERVORMING

door

DEN SCHRIJVER VAN "TOT IN DEN DOOD GETROUW"

STICHTING DE GIHONBRON

MIDDELBURG

2003

Hoofdstuk I.

DE VLUCHTELING

't Was de zestiende november van het jaar 1564. De avond was gekomen en de ondergaande zon verlichtte nog slechts even de toppen der bomen, die een kleine woning omringden, welke dichtbij de molen stond, die de abt van Baudeloo toebehoorde.
Een koele wind blies door de takken, die zich onder zacht gefluister bogen, als wilden zij het geluid van naderende voetstappen overstemmen. Na enkele ogenblikken trad een man van middelbare leeftijd uit de struiken te voorschijn, die bijna zonder geluid verder liep.

Nu en dan stond hij stil en keek behoedzaam rond, als vreesde hij, dat iemand hem hier bespeurde. Alles was evenwel rustig en geen enkel verdacht geluid liet zich horen. Voorzichtig ging de man nu voorwaarts en op de deur toetredende, stak hij de sleutel in het slot, draaide het om en stapte vervolgens naar binnen, waarna hij de deur weer zorgvuldig sloot.

Een zucht van verlichting ontsnapte nu aan zijn borst.

„Ik moet zorgen, dat ik licht krijg", fluisterde hij. „Als alles nog in de toestand is, waarin ik het huis heb verlaten, moet er aan de linkerwand een lamp hangen".

Al zoekende ging hij de muur langs en toen hij het gewenste voorwerp gevonden had, nam hij de lamp van den spijker af en zette ze op de tafel. Hij wilde juist de lamp aansteken, toen hem plotseling iets scheen in te vallen. Snel liep hij naar het raam en deed er een luik voor, waardoor het voor voorbijgangers onmogelijk werd te zien, wat er binnen voorviel. Toen hij hiermee gereed was, ontstak hij het licht en weldra wierp de lamp haar flikkerend schijnsel door het vertrek.

„Ik kan niet te voorzichtig zijn", zei hij zachtjes, terwijl hij op een stoel ging zitten. „De schout van Hulster-Ambacht, Heer Gijselbracht Rabat, is een gezworen vijand van de ware religie en zou graag iedereen op de brandstapel brengen, die ook maar enigszins van de leer der „alleenzaligmakende" kerk afwijken. Zodra één van zijn handlangers of van Titelman, de beruchte kettermeester van Vlaanderen, die met woede de discipelen des Heeren vervolgt, komt te weten dat ik het gewaagd heb om weer in Heinsdijk terug te keren, ben ik gewis niet langer mijn leven zeker. Men zal mij voor het gerecht slepen en mij de vreselijkste martelingen doen lijden, om mij tot verloochening van de naam van mijn God te brengen".

Deze gedachte stemde hem weemoedig en hij liet het hoofd enige tijd peinzend op de borst zinken; maar spoedig verhief hij het weer en zijn oog straalde van inwendige vrede.

„Het rijk Gods", zei hij, „is niet van deze wereld en de weg van de Christen gaat door lijden tot heerlijkheid. Christus heeft het ons zelf voorzegd, dat allen, die godzalig willen leven, vervolgd zullen worden".

„Wanneer de leer der vrije genade de mensen wordt verkondigd en de Heere zielen redt van het eeuwige verderf, dan staat satan op en grijpt naar de wapenen om zo mogelijk het werk Gods te vernietigen. Maar toch, deze droevige dagen hebben ook hun lichtzijde. Nooit bestond er zulk een dorst naar het water des levens; vele bekommerden vragen met belangstelling naar de weg des behouds en worden

overtuigd van hun hopeloze toestand, die noch door sacramenten, noch door goede werken kan veranderd worden, omdat het bloed van Jezus Christus alleen reinigt van alle zonde."

De man zweeg enige ogenblikken. Toen wandelde hij peinzend het vertrek op en neer en bleef eindelijk dicht bij de haard staan. Vervolgens drukte hij op een veer en opende een kastje, waaruit hij enige opgerolde papieren te voorschijn haalde.

Aandachtig bestudeerde hij deze bladen en las toen op zachte toon deze woorden

„Ende Ick segge u, mijne vrienden: En vreest u niet voor degene, die het lichaam dooden, ende daerna niet meer en konnen doen. Maar ick sal u toonen, wien gij vreezen sult: vreest dien, die, nadat Hij gedoot heeft, (oock) macht heeft in de helle te werpen; ja, ick segge u, vreest dien. En worden niet vijf muschkens verkocht om twee penningskens? En niet een van die is voor God vergeten.Ja oock de hairen uwes hoofds zijn allen getelt. En vreest dan niet: gij gaat vele muschkens te boven. Ende ick segge u: Een iegelyck, die Mij belijden sal voor de menschen, dien zal oock de Sone des menschen belijden voor de Engelen Godts. Maar wie Mij verloochenen sa.l voor de menschen, die zal verloochent worden voor de Engelen Godts".

„Dat zijn heerlijke woorden", sprak hij, „die wel in staat zijn ons in deze troebele tijden te troosten. Niets op aarde is te vergelijken met dat kostelijk woord des Heeren, dat in deze dagen van druk en benauwdheid, onze sidderende harten kan opbeuren en verkwikken.

„Hoe ernstig en krachtig klinkt die vermaning om niet te vrezen voor de mensen, ook in deze tijd, waarin de priesters, wier lippen en handen zegenen moesten in plaats van te vloeken, allen vervolgen, die vrijheid van geweten verlangen om hun God te dienen overeenkomstig de leer en roeping des Evangelies.

„De Heere weet, hoe licht geneigd wij zijn, uit vrees voor het lijden dat alle getrouwe belijders wacht, het aardse leven kostelijker te achten dan de ziel, waarom Hij ons toeroept Hém te vrezen, Die macht heeft in de hel te werpen. Zonder Zijn wil zal er geen haar van ons hoofd vallen, want de Heere is met ons al de dagen, tot de voleindiging der wereld. Hij zal over ons beschikken wat nodig en goed voor ons is, en met de beproeving tevens de uitkomst schenken. A1 probeert de koning met schending het licht van het Evangelie te blussen, de Almachtige, door Wiens genade de zon des heils ook over deze gewesten haar stralen werpt, zal hem beteugelen en eens doen ondervinden, dat hij machteloos is, als God werkt.

Dat wij Hem dan belijden, getrouw en onbezweken tot het einde toe, zo zullen wij ondervinden, dat Hij niet beschaamd laat uitkomen allen, die op Hem vertrouwen".

De man vouwde nu eerbiedig de handen en wentelde in een hartelijk gebed zijn weg op Hem, Die alleen machtig is te beschermen en te bewaren voor alle kwaad.

> „Heere", bad hij, „Gij zijt het, Die steeds het geroep van Uw kinderen hebt gehoord. En nog zijt Gij Dezelfde, bij Wie verlossing is voor al het volk, dat op Uw naam vertrouwt. Gij zijt de God, Die helpen kunt, want dat hebt Gij betoond, Die helpen wilt en helpen zult, want daarvoor zijn Uw beloften ons ten onderpand.

Gij zijt het, Die mij steeds hebt geleid, Die mijn Gids waart op zo menig bedrieglijk pad. Door niets, Heere, kon mijn ziel bevredigd worden dan alleen door U en Uw gerechtigheid.

Duizendmaal heb ik door ontrouw Uw genade verbeurd en verzondigd, maar Gij zijt immer de Getrouwe. O, schenk mij de vergeving van al mijn zonden. Vernieuw en regeer mij door Uw Geest en Uw Woord, opdat ik steeds mag wandelen op de paden der gerechtigheid.

Wees niet doof voor de stem mijner smeking. Maar nee, dat zijt Gij niet, want al gaat mijn weg ook door de wateren der beproeving, Gij zijt toch met mij. O, Heere! Gij zijt het, Die onze lotgevallen bestuurt en die alles in Uw macht hebt. Ontsluit ook de harten van mijn vijanden voor Uw machtig en heilig Woord, maak hen ontvankelijk voor het werk van de Heilige Geest, want niet ik, maar Gij alleen zijt machtig ook die harten te verbreken. Verwek meer en meer mannen, die ons de zuivere leer van Gods Woord verklaren, opdat de mensen met de Heiland bekend worden en leren, dat niemand door eigen verdienste of deugden zalig wordt, maar dat de weg hemelwaarts alleen door een oprecht geloof in den Zoon van God kan betreden worden.

Wees mij ten goede nabij en ook mijn dierbaren, die ik heb moeten achterlaten. Wie weet, welke gevaren hen dreigen. Indien het Uw wil is, breng mij dan weer behouden terug.

O Heere, verhoor de bede van Uw knecht en doe met mij naar Uw welbehagen. Amen".

Eén ogenblik was het plechtig stil, toen liet zich enig geritsel in de nabijheid horen. Snel verborg de man de papieren in een zak van zijn wambuis en luisterde nu opmerkzaam toe. Duidelijk liet zich het gekraak van voetstappen horen, het geluid naderde en een minuut later werd er driemaal zacht op de deur geklopt.

De molenaar behield zijn kalmte.

Was het wellicht een handlanger van de vijand, die zich toegang wilde verschaffen? Het wemelde ook in deze streken van spionnen, die, om stank voor dank van de Inquisitie te verdienen, op het leven van de naaste loerden als de havik op de schuchtere woudduif. Maar nee, het heilig gezag zou zich gewis op een meer geweldmakende wijze aanmelden.

Wat zou hij doen?

Na enkele ogenblikken van ernstige overweging trad hij naar voren en op een toon, die alleen tot het scherp luisterend oor kon doordringen, vroeg hij:

„Wie zijt gij en wat is uw boodschap?"

„Doe open", werd er geantwoord. „De vijanden vervolgen mij en zoeken mij te doden".

„Vanwaar komt gij?"

„Van Antwerpen", klonk het terug. „Om 's Heeren wil ontsluit de deur, eer men mij op het spoor komt".

De molenaar voldeed aan het verzoek en in weerwil van de donkerheid, die in het voorportaal heerste, kon hij nu duidelijk de gestalte waarnemen van een man, die snel naar binnen drong.

„Zijt gij alleen?"

De vreemdeling knikte toestemmend.

„Wie waren uw vervolgers?"

„De handlangers van het geestelijk gerecht", antwoordde de onbekende op gedempte toon, „vijanden van de ware religie, die de nieuwe leer trachten uit te roeien. Ik werd door een van mijn buren bij het gezag aangeklaagd en zocht mij voor het zwaard der Inquisiteurs in veiligheid te stellen. Men kwam mij echter op het spoor. Een der soldaten zat mij op de hielen, doch, door de duisternis misleid, wist hij ten slotte niet, waar ik gebleven was. Een schot uit zijn vuurroer verwondde mij aan de voet en zo spoedig mogelijk zocht ik nu uw woning te bereiken, daar ik wist, dat ik bij u een vriendelijke opname en veilige schuilplaats zou vinden".

„Kent gij mij dan?" vroeg de aangesprokene.

„Uw naam is immers Jan de Grave? De vrienden uit Antwerpen hebben mij van u gesproken en het is wel een wonderlijke bestiering Gods, dat ik bij u een veilig toevluchtsoord mag vinden".

De molenaar knikte goedkeurend en op een toon, waaruit alle wantrouwen geweken was, zei hij: „Kom binnen, mijn vriend, en zet u neer. Neem de plaats voor lief, die een man, evenals gij, door de hand der vijanden vervolgd, u kan aanbieden".

De beide mannen traden het vertrek binnen.

Bij het licht van de lamp was het de Grave mogelijk geworden de gestalte van de vreemdeling duidelijk te onderscheiden. Het uiterlijk van de vluchteling was alles behalve gunstig te noemen. Op diens mager en scherpgetekend gezicht kon men een uitdrukking van list waarnemen, terwijl zijn donkere ogen telkens heen en weer gingen, als wilden zij alle schuilhoeken doorzoeken. Het zwarte haar hing ordeloos om het hoofd en kwam in brede lokken van onder zijn breedgerande hoed te voorschijn.

„Hoe is uw naam?" vroeg de Grave, die een medelijdenden blik op zijn nieuwe vriend wierp.

„Egbert Hendriksz.," antwoordde deze, terwijl hij nadenkend voor zich uitstaarde. „Reeds geruime tijd was ik in Antwerpen woonachtig, daar mijn vader een bloeiende handelszaak dreef. Door het overtreden van het afschuwelijk plakkaat, dat de ketterij met wortel en tak moest uitroeien, verbeurde hij zijn leven en werd op koninklijk bevel onthoofd. Blijmoedig is hij gestorven en nu draagt hij de martelaarskroon in de hemel".

Hij bedekte zijn gezicht met de handen en zweeg een poos.

„Troost u, mijn broeder", hernam de Grave. „De rust, die er overblijft voor het volk van God, zal heerlijk zijn. In de hemel rusten de vermoeiden van de strijd; daar is het lijden van de tegenwoordige tijd vergeten en het zalig verlangen van de ziel vervuld. Hem, Wiens smaadheid zij gedragen hebben, zullen zij daar aanschouwen in heerlijkheid, want zij zullen Hem zien, gelijk Hij is".

De Grave, bewogen door de smart, die de onbekende moest lijden, sprak snel: „Vergeef mij, dat ik niet eerder aan uw verwonding heb gedacht. Sta mij toe er een nieuw verband om te leggen".

Hendriksz maakte een afwijzend gebaar.

„Heb dank voor uw zorg", zei hij zacht. „Ik heb mijn voet straks zorgvuldig verbonden en de wond mocht weer opnieuw veel bloedverlies veroorzaken, indien zo spoedig het verband weer afgenomen werd".

Hebt gij Christoffel Smit, de trouwe getuige des Heeren, ook gekend?" vroeg de Grave.

„De naam van die waardige broeder vergeet ik nooit", sprak de vreemdeling. „Hij was een man, die door woord en wandel de dwalende terecht bracht en iedereen steeds wees op Hem, Die Zich over het verlorene wil ontfermen. Een maand geleden, toen de martelaar de brandstapel moest beklimmen, stond ik in zijn nabijheid en heb met de menigte het lied gezongen, dat uit aller borst opwelde:

Uyt de diepten, o Heere,
Mijner benauwtheijt groot,
Roep ik tot U gaer seere,
In mijn angst en noot.
Heer', wilt mijn stem verhooren,
Want het nu tijd sijn sal:
Laat komen tot uw ooren.
Mijn klachtig bidden al.

In het oog van de Grave blonk een traan.

„Wij beleven donkere dagen", vervolgde hij weemoedig. „De vijand is in zijn blindheid met de grootste haat tegen ons vervuld en gaat voort met de onderdrukking van de ware religie. Eén troost blijft ons evenwel, onze vijanden kunnen ons wel vervolgen, ja zelfs onze lichamen verbranden; maar het leven, dat uit God is, kan niemand ons ontnemen. Daarom kunnen wij te midden van de vervolging gerust zijn, want ons leven is in de hand onzes Gods".

„Ik had gehoopt", hernam Hendriksz weer, „dat de zending van onze Stadhouder, Graaf Lamoraal van Egmond, die de Koning in kennis heeft gesteld met de hachelijke toestand van de provincies een betere uitwerking zou gehad hebben. Filips heeft hem gevierd en gevleid, maar de uitslag was, dat hij zich bitter moest beklagen.

De Koning heeft laten verklaren, dat hij liever honderd duizend levens zou willen verliezen, dan de geringste verandering in godsdienstzaken toe te staan. Men moest echter de openbare terechtstellingen in geheime veranderen, opdat het aantal martelaren voor de ogen der menigte nog niet vermeerderd werd".

„De Graaf is de speelbal geweest van Spaanse sluwheid", sprak de Grave. „De plakkaten blijven gehandhaafd en zijn in elke stad en in elk dorp afgekondigd. Niemand is daarom zijn leven zeker, want allen worden door de arm der Inquisitie bedreigd. De vreemde kooplieden verlaten onze handelssteden en, zoals u bekend is, schijnt in Antwerpen alle leven uitgestorven. Wij moeten onze hoop niet op mensen bouwen, maar alles verwachten van de Heere, Die wonderen doet. Hij alleen is machtig onze zorgen en angsten weg te nemen en ook het hart van de koning is in Zijn hand; Hij kan het neigen tot al wat Hij wil".

Hendriksz zweeg.

Na een ogenblik gewacht te hebben, vervolgde de Grave:

„Maar zeg mij nu eens, mijn vriend, wat zijn uw voornemens? In elk geval blijft gij deze nacht hier, terwijl het u dan geraden is, hoe eerder hoe beter van hier te gaan. Daar ik bij mijn vlucht al mijn goederen moest achterlaten, ben ik naar deze streek gereisd, om te zien, of ik nog enkele zaken, tot onderhoud van mijn huisgezin, kon verkrijgen. Ik moet evenwel zorgen buiten het bereik van de verspieders te blijven, daar ik anders spoedig mijn vonnis zou ontvangen".

„Uw voorstel neem ik graag aan", antwoordde Egbert Hendriksz. „zodra ik enige uren uitgerust heb, vertrek ik echter, daar ik van de duisternis gebruik wens te maken om aan de waakzaamheid van het heilig gezag te ontgaan".

De molenaar opende zijn wambuis en haalde er de ons bekende bladen uit. Met een bewogen gemoed las hij bij het walmend schijnsel van de kleine lamp het achtste hoofdstuk van de brief aan de Romeinen, dat eindigt met deze heerlijke woorden: *„Want ick ben versekert, dat noch doot, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hoogte, noch diepte, noch eenigh ander schepsel ons sal kunnen scheyden van de liefde Gods, welke is in Christo Jesu, onsen Heere".*

„Laat ons thans bidden", vervolgde hij, en op de knieën vallende, smeekte hij in ootmoed des Heeren bewaring over hen beiden af en bad, zoals zij alleen het kunnen, die door de werking van de Heilige Geest uitgedreven worden om al hun zaken gelovig in des Heeren handen te leggen.

Een kwartier later lag de molenaar in een diepe slaap verzonken. Zijn makker zocht evenwel tevergeefs de rust.

Hoofdstuk II.

DE VERRADER

De morgen van de 17e november was aangebroken. In de woning van Jan de Grave was alles rustig en stil. De molenaar sliep de slaap des rechtvaardigen en was onbewust van hetgeen er om hem heen voorviel. Waren zijn ogen geopend geweest, dan had hij wellicht opgemerkt, hoe de vreemdeling zijn slaapplaats had verlaten en zachtjes naar het geheime kastje bij de haard sloop, waarna hij voorzichtig enkele bladen wegnam en die in een van zijn zakken verborg.

„Ziezo", fluisterde hij, „mijn werk is met een goede uitslag bekroond. De molenaar geloofde, dat hij een geloofsgenoot opnam; hoe zal hij echter schrikken, als hij verneemt, dat hij een spion heeft geherbergd. 't Is nu de tijd, dat Egbert Hendriksz aan zijn lastgevers kan tonen dat hij, ter wille van de Moederkerk, zich door niets laat afschrikken. De Heilige Petrus, wiens waardige volgeling ik mij wil betonen, zal mij eens een groot loon schenken, wanneer ik voortga met onze vijanden ten dode toe te vervolgen. Pastoor Bartholomeusz. is een ware zoon onzer heilige kerk. Hij ijvert dag en nacht voor haar en tracht alle oproermakers en rebellen te verdelgen. En die de kerk beledigt en bespot, is ook mijn vijand. Zo het in mijn macht was, zou ik ze allen aan het heilig gezag overleveren, daar ik op deze wijze mijn geloof kan tonen door mijn werken.
Indien deze ketterse molenaar door mijn bemiddeling het geestelijk gerecht in handen valt, zal ik uit dankbaarheid een gewijde kaars op het altaar plaatsen, ter ere van mijn patroon. De ketter meent, dat hij voorlopig veilig is, maar hij zal wel spoedig tot andere gedachten komen, als de schout met zijn rakkers hem gevangen neemt. Ik zal mijn maatregelen nemen en het zou mij zeer verwonderen, wanneer hij niet over enkele uren met de kerker kennis maakte. De bladen, die ik nu in mijn bezit heb en die

ik, ongelukkig genoeg, niet kan lezen, zullen gewis een gedeelte uitmaken van een ketters boek, waaruit zij elkander met hun verfoeilijke denkbeelden bekend maken. Ik zal ze de Schout tonen; wie weet, wat hij er in ontdekt".
Een helse vreugde kwam op het gezicht van de man en vergenoegd wreef hij zich de handen, als had hij zijn prooi reeds in zijn macht. Hij zweeg een ogenblik en stond peinzend stil.
„Ik moet op mijn hoede zijn", vervolgde hij fluisterend; „de slaper mocht eens ontwaken en tot de ontdekking komen, wie ik ben".
Hij wierp een vurige blik naar de plaats, waar de Grave nog altijd rustig doorsluimerde en mompelde toen : “De Inquisitie zal u de mond snoeren, en met u alle afvalligen, die de heilige vaders durven weerstaan. De kerk en de geestelijkheid laten zich niet langer bespotten en zullen het land van alle opstandelingen zuiveren".

De spion hield de adem in en liep met de grootste voorzichtigheid door het vertrek. Nu en dan sloeg hij een kruis, opdat de ketterse lucht hem geen hinder zou doen en hij beveiligd zou wezen voor alle kwaad.
Bij het licht, dat zijn schijnsel door de halfgeopende deur wierp, kon hij gemakkelijk de weg vinden en bereikte hij ongezien de keuken.
Snel schoof hij de zware grendel van de deur en trad naar buiten, alle heiligen dankende, dat zijn boos opzet zo goed was gelukt.
Enkele uren waren voorbijgegaan. De Schout van Hulster-Ambacht, Heer Gijselbrecht Rabat, zat op zijn kamer en hield zich bezig met het lezen van een beschreven stuk, dat hij zo pas had ontvangen. 't Was een brief van de burgemeester Hubrecht Dulle, die het bericht inhield, dat enkele aanhangers der „nije leere" zich in de nabijheid ophielden.
De Schout, die met onmenselijke wreedheid tegen de ketters en rebellen, zoals hij de aanhangers der hervorming noemde, woedde, kon niet nalaten goedkeurend te knikken.
„Wij zullen dat gespuis wel machtig worden", sprak hij halfluid. „De bescherming der heiligen en de goedkeuring van onze Heer, de Koning van Spanje, zullen ons deel worden, wanneer wij met ijver onze plicht waarnemen. Geen genade voor hen, die van de voorschriften der kerk afwijken en haar schijnbare gebreken aan de kaak stellen".
De Schout wilde er nog iets bijvoegen, toen zich in den gang voetstappen deden horen. Hij opende de deur voor….. Egbert Hendriksz, die onderdanig groetende, de spreekkamer binnentrad.
Het gezicht van Heer Gijselbrecht Rabat helderde enigszins op toen hij de man zag, wiens blik anders weinig vertrouwen kon inboezemen.
„Van waar komt gij?" vroeg de Schout.
„Van Heinsdijk, antwoordde de spion, die zich het zweet van het gezicht veegde. Ik wilde een belangrijke boodschap brengen".
„Ik dacht het wel", sprak de Schout. „Gij zijt een man, die getrouw zijt in het u aanbevolen werk. En welk bericht komt gij mij brengen?"
„Dat Jan de Grave in zijn woning teruggekeerd is".
De Schout zag de boodschapper scherp aan, als wilde hij aan deze tijding geen geloof hechten.
„Zijt gij daar zeker van?" vroeg hij snel.
„Ik heb hem zelf gesproken", antwoordde Hendriksz.
“Gij?”

„Ja, Heer Schout", juichte de man, wiens enig streven het was onschuldige slachtoffers aan de Inquisitie over te leveren. En nu vertelde hij, op welke wijze hij zich de toegang tot de woning van de vluchteling had verschaft.
„Voortreffelijk", mompelde Rabat. „Dat is wel een goede tijding. De eerwaarde Heer Pastoor zal u wel de nodige absolutie schenken voor elke leugen, die gij hebt moeten zeggen. Ziehier, tien carolusguldens. Die geef ik u als een bewijs van mijn erkentelijkheid".
De speurhond streek haastig het geld op en lachte vergenoegd.
„Gij kunt gaan", vervolgde de Schout, „of hebt gij nog iets mee te delen?"
„Neen, Heer", antwoordde de gedienstige handlanger, „maar hier zijn nog enkele papieren, die ik in de woning van de ketter heb gevonden".
Bij deze woorden haalde hij de Bijbelbladen te voorschijn en overhandigde ze de Schout.
„Zeker ketterse papieren", sprak de Schout op minachtende toon.
Hij streek de bladeren op de tafel glad en nu viel zijn oog op deze woorden:
„Ende als het den vijfsten segel geopent hadde, sach ic onder den altaer de sielen der verslagenen om des woorts Gods wille, ende om het getuygenisse, dat zij hadden. Ende sij riepen met luyder stemme, seggende: Hoe lange, o Heilige ende waerachtige Heere, oordeelt noch en wreeckt Ghij onze bloet niet van de inwoonders der aerde?"
Een donkere blos overtoog het gelaat van de Schout toen hij deze woorden las, want zijn hart klaagde hem aan dat hij een vervolger was van hen, die de Heere vreesden en nu riep het bloed van die rechtvaardigen wraak over zijn schuldig hoofd.
Zijn bloed jaagde snel, maar zich herstellende sprak hij met een hevige verwensing : „'t Is een gedeelte van het afschuwelijke boek, waaruit de ketters hun goddeloze denkbeelden putten. Ik heb nu het duidelijk bewijs van zijn schuld in handen en als een goed zoon der Heilige Kerk deins ik voor niets terug".
Hij wierp de laaghartige spion een gemeenzame knik toe en met een diepe buiging verliet deze daarop het vertrek, om elders zijn nasporingen voort te zetten.
Een kwartier later reed de Schout te paard met enige van zijn dienaren naar den Lancksweerde-molen, waar Jan de Grave zijn verblijf hield. Deze was juist in de molen. Het argusoog van de vijand had hem gezien.
„Zijt gij de molenaar?" vroeg Rabat.
„Ja, Heer," klonk het terug.
„Uw naam is dus Jan de Grave?"
De aangesprokene knikte toestemmend.
„Kom dan snel naar beneden", zei de Schout.
Er verliepen enkele ogenblikken, eer de deur werd geopend. De vluchteling trad naar voren, en met een sprong hadden de dienaren hem gegrepen en voor den Schout geplaatst.
„In naam van het heilig gezag", grijnsde deze, „neem ik u gevangen".
Jan de Grave had de Schout herkend. Hij sidderde een ogenblik, maar toen sprak hij zachtmoedig: „Ik ben bereid u te volgen", en daarop vervolgde hij in stil gebed: „Uw wil, o Heere, geschiede".
De getrouwe getuige werd onder het geleide van de Schout naar Hulst gevoerd en daar in de kerker geworpen.

Hoofdstuk III

ZWAAR BEPROEFD

Bijna twee maanden waren sinds de gevangenneming van de molenaar voorbijgegaan. Nog altijd zuchtte de dienstknecht des Heeren in de sombere kerker, met lijdzaamheid de dag verwachtende, waarop het doodvonnis aan hem voltrokken zou worden.

Veel was er in zijn hart omgegaan gedurende deze dagen van beproeving. Wat zou er van zijn vrouw en kinderen geworden zijn? Indien zij nog veilig te Antwerpen waren, hoe zouden zij dan verlangend naar hem uitzien

„Arme vrouw, arme kinderen!" zuchtte hij, zo vaak als hun beeld zich aan zijn geest vertoonde, of als hij aan de avond van iedere dag moest afvragen, of dit niet de laatste nacht zou zijn, die hij op aarde doorbracht.

De Heere deed hem evenwel in ruime mate de vertroostingen van de Heilige Geest ondervinden, zodat zijn geloofsvertrouwen steeds toenam.

Veel had de gevangene reeds moeten lijden, want de vijanden namen terstond alle wrede middelen te baat, om hem afvallig te maken en verzwaarden zijn gevangenschap op alle mogelijke wijzen. Wat zelfs de grootste boosdoener nog werd verleend, werd hem ontnomen, zodat hij nauwelijks zoveel voedsel ontving, dat hij het vege leven daarmee kon rekken. Soms leed hij zulk een gebrek, dat hij dacht van honger te zullen omkomen, terwijl hij telkens gekweld werd door een bijna ondragelijke dorst. En toch, deze onmenselijke wreedheid was nog niet erg genoeg in het oog van de goddeloze gevangenbewaarder. Hij gebruikte nog strengere maatregelen om de arme man te benauwen.

De winter was koud en scherp en in de gevangenis heerste een hevige kou. Volgens de bestaande gewoonte mochten de gevangenen daarom bij het vuur plaats nemen om hun verkleumde ledematen te verwarmen.

De Grave werd evenwel veroordeeld om in zijn donker hol te blijven, waar bijna nooit een verkwikkende zonnestraal binnen drong. De snerpende kou deed zijn leden verstijven, zodat hij nauwelijks op zijn voeten kon staan. Het was dus met recht om zich te verwonderen, dat hij niet van ellende omkwam.

Onder al deze beproevingen riep de Grave de Heere ootmoedig om Zijn bijstand aan. Zijn dagelijkse bede was, dat hij de genade mocht ontvangen om staande te blijven en te volharden tot het einde toe.

En de Heere bleef hem nabij.

Eenvoudig en blijmoedig beleed hij zijn geloof en tevergeefs waren alle pogingen om hem zijn Heere en Heiland te doen verloochenen. Beloften noch bedreigingen werden gespaard, maar de vijand kon met zijn verderfelijke leer de Goddelijke waarheid niet wederleggen.

Bij alle beschuldigingen, die zijn rechters tegen hem inbrachten, eiste hij van hen, dat zij hem uit de Heilige Schrift alléén zouden aantonen dat hij dwaalde. Maar dat wilden en konden zij niet. Zo ondervond hij dat er bij de Heere troost en sterkte te verkrijgen is voor ieder, wiens begeerte zich naar Hem uitstrekt.

Het bleek in deze gevangene weer duidelijk, dat door kruis en lijden de macht der waarheid niet kan worden verbroken, ja, dat zij juist door deze middelen heerlijk haar Goddelijke kracht komt openbaren.

Dit was ook de overdenking, waaraan de Grave zich op dit ogenblik in zijn kerker overgaf.

„Gij, o Heere", fluisterde hij, „zijt de goede Herder, die mij hebt opgezocht, toen ik ver van U was afgezworven, die mij hebt getrokken met koorden van eeuwige liefde uit de duisternis tot Uw wonderbaar licht, en overgezet in het Koninkrijk van de Zoon Uwer liefde. Van U heb ik hulp, troost en bijstand begeerd en Gij hebt ze mij niet onthouden. Ik heb tot U geroepen in mijn benauwdheid en Gij hebt mij verhoord. Tot U hef ik mijn handen op, daar Gij alleen kracht kunt schenken hem, dien sterkte ontbreekt. Hoe goed, Heere, is deze verdrukking voor mij, daar ze mij telkens tot U de toevlucht doet nemen. En hoe nuttig is het kruis voor de kerk van God, want juist daardoor groeit en bloeit zij. Richt Gij dan op, Heere, alle trage handen en slappe knieën, opdat Uw volk . . . . . "

Het geluid, dat de cipier maakte door het openen van de zware deur der cel, deed hem zwijgen. Twee mannen, in geestelijk gewaad gehuld, traden binnen. Het waren Marten Bartholomeusz en Kornelis van Keulen, pastoors van Hulster-Ambacht, die hem wegens zijn geloof kwamen ondervragen.

De Grave begreep, dat het beslissende uur gekomen was.

„Geef rekenschap van uw goddeloze gevoelens", sprak pastoor Bartholomeusz., wiens gezicht geen spoor van deernis en medegevoel vertoonde. „Wat is uw geloof?"

De molenaar behield zijn kalmte en antwoordde zachtmoedig: „Hoewel ik slechts in eenvoudige woorden rekenschap van mijn gevoelen kan geven, schaam ik mij de goede belijdenis niet. Ik geloof met mijn gehele hart de tien geboden van God, waarin Hij ons Zijn volmaakte wil duidelijk leert. Hiernaar begeer ik al de dagen mijns levens te wandelen. Zonder enige twijfel neem ik verder aan de twaalf artikelen van het Christelijk geloof, omdat daarin alles vervat is, wat ons nodig is ter zaligheid. En eindelijk geloof ik het gehele Oude en Nieuwe Testament, waaruit wij de weg der zaligheid recht kunnen leren kennen. Dit alles en al, wat daarmede overeenkomt, geloof ik van ganser harte, maar ook niets anders dan dat".

„Verwerpt gij dan de leringen van de Heilige Kerk?" vroeg van Keulen streng.

„Uw menselijke leringen", vervolgde de Grave, „die gij ons in strijd met de Heilige Schrift zoekt wijs te maken, neem ik niet aan, daar gij ze niet met het Woord van God kunt bevestigen".

„Gij moet geloven", begon de eerste weer op hoge toon, „alles wat de kerk, die niet dwalen kan, leert en gebiedt".

„ Ik geloof niets", sprak de gevangene, „dat in strijd is met wat de mond des Heeren gesproken heeft. Want er staat geschreven dat hij vervloekt is, die tot de wet des Heeren iets toe- of afdoet, zodat daaruit verstaan kan worden, dat Gods wet volmaakt is zonder uw menselijke leringen".

„Gij hebt een verkeerd en vals geloof", schreeuwde de ander. „Loochent gij ook, dat Christus met vlees en bloed in de mis tegenwoordig is?"

„Ja zeker", antwoordde de Grave onbevreesd, „want ik geloof, dat Christus opgevaren is ten hemel. Met een leer, die niet vervat is in de Heilige Schrift, heb ik niets te maken, want Paulus leert dit duidelijk: *A1 kwam er,* zegt deze, *een engel uit den*

hemel, die een ander Evangelie verkondigde, dan ik u verkondigd heb, die zij vervloekt".

„Dus gij minacht het heilig misoffer?" vroeg Van Keulen opnieuw, terwijl hij zijn glurende ogen op het gelaat van de gevangene hield gevestigd.

„Ongetwijfeld, want het is een verloochening van Hem, Die met één offerande in eeuwigheid volmaakt heeft degenen, die geheiligd worden. *De Allerhoogste woont niet in tempelen, met handen gemaakt . . . . "*

„Gij liegt, dat staat er niet geschreven", viel Bartholomeusz hem woedend in de rede.

„Laat dan een Bijbel halen", verzocht de man, die in de laatste dagen zijn verblijf met Jan de Grave deelde.

Aan zijn verlangen werd voldaan en op aanwijzing van de molenaar was de plaats spoedig gevonden.

De priesters waren rood van ergernis over de nederlaag, die zij geleden hadden.

„Het moet anders verstaan worden", schreeuwden zij. „Zoek uw ziel te redden door vrede te maken met de beledigde Kerk".

„Nee", antwoordde de Grave, „want bij de Heere is mijn hulp. Christus is mijn Middelaar. Bij mij is niets dan zonde en schuld, maar Hij is mijn Heiland, Die mijn zonden op Zich nam en er voor betaalde. Hij heeft in mijn plaats gerechtigheid geoefend en daardoor mij met God verzoend. Hem heb ik nodig, want niets anders kan ons bevredigen met God. Geen priester kan onze zonden uitdelgen en indien wij ons van Hem afwenden, zullen wij eens in den jongste dag zonder Borg staan, met onze eigen zonden en zware schuld".

„Meent gij, dat dit oordeel ook mij zal treffen?" riep een der geestelijken woedend uit.

„Ik wil u, die zich een priester der Heilige Kerk noemt, geen enkel verwijt doen; maar hoor, wat iemand, dien gij als een afvallige, als een ketter beschouwt, u zegt, namelijk dit: de Mond, die nooit liegen kon, heeft verzekerd, dat *de Zoon des mensen komen zal in de heerlijkheid Zijns Vaders met Zijn heilige engelen en alsdan zal Hij een iegelijk vergelden naar zijn doen.* Hoe zult gij dan de hoogste Rechter kunnen bevredigen; waar u bergen voor Hem? Hoe zult gij dan het rechtvaardig oordeel ontgaan? Dan zullen de boeken worden geopend, waarin ook uwe verborgen zonden geboekt zijn en gij zult geoordeeld worden naar uw werken. Dan zult gij gewis niet kunnen betalen en zal het u blijken, dat de ziel zonder Christus verloren is. Alleen in Hem is het leven te vinden. De ontferming Gods heeft deze weg geopend voor zondaren, die niets dan vijandschap voeden tegen Hem. Daarom hebben wij Hem nodig en Zijn gerechtigheid, opdat onze zonden voor Gods oog worden bedekt ...."

Pastoor Van Keulen stootte een vreselijke verwensing uit. Zijn metgezel wist echter zijn toorn te bedwingen en vervolgde: „Indien gij uw dwalingen afzweert, zullen wij u in de gelegenheid stellen om naar uw vrouw en kinderen terug te keren. Herroep daarom alles, wat gij heden hebt gesproken en wij zullen u genadig zijn".

De gevangene schudde weemoedig het hoofd.

„Nee", sprak hij, „want die vader of moeder, of welke dierbare bloedverwanten ook, zal verkiezen boven de Heere Jezus, moet uit Diens mond vernemen: Gij zijt Mijns niet waardig. Alles, wat gij mij aanbiedt, is slechts voor een tijd en spoedig komt het uur waarin het ons ontvalt. Rijkdom, eer en vrienden blijven achter, als het uur van de dood aanbreekt en daarom laat ik mij door het kruis niet van mijn Heere afhouden.

Alleen in Hem is het leven van mijn ziel en door Hem alleen zal ik eens beërven, wat onverderfelijk is".

„De pijnbank en de brandstapel zullen u wel anders doen spreken", klonk het nu op dreigende toon.

„Niets kan mij verschrikken", hernam de molenaar blijmoedig, „als de Heere mij nabij blijft. Graag zal ik mijn leven afleggen voor de zaak van Christus".

„Vaar ten verderve, gij kind des duivels!" riep Bartholomeusz en ziedend van toorn verliet hij met zijn makker de vunzige cel.

„De Heere zal het maken", sprak de Grave getroost. „Met lichaam en ziel beveel ik mij in Zijn handen".

En met zijn medegevangene verenigde hij zich in een innig dankgebed tot God, voor Zijn genadige bewaring, en voor de kracht, hem geschonken, om alle verzoekingen tot het ontkomen aan de straf, welke hem ongetwijfeld wachtte, te ontvlieden.

Hoofdstuk IV.

GETROUW TOT IN DE DOOD

Weer waren enkele weken voorbijgegaan. Jan de Grave zuchtte nog altijd in de kerker en zag met een heilig verlangen uit naar de verlossing zijns lichaams, naar de aanneming in het openbaar tot een kind van God. Nogmaals zou hij voor zijn rechters moeten verschijnen om rekenschap van zijn geloof te geven.

De Inquisiteur van Vlaanderen, Petrus Titelman, was op uitnodiging van de priesters te Hulst verschenen, om door zijn tegenwoordigheid de zaak tot een gewenst einde te brengen. Luide klachten waren er reeds gehoord over de onmenselijke wreedheid, de gevangene aangedaan. En niet zonder grond vreesden de rechters, dat de woede van het volk tot een uitbarsting zou komen, wanneer men voortging hem te kwellen.

Tegen den namiddag op 22 januari werd de Grave naar de herberg „de Zwaan" geleid, waar de Schout en zijn dienaren, met de burgemeester en de beambten van Hulster-Ambacht, vergaderd waren.

De molenaar voelde zich zwak en hulpeloos, maar zijn vertrouwen bleef gevestigd op Hem, Die zijn sterkte was.

„Neem daar bij het vuur plaats", begon Titelman op spottende toon.

„Gij zult u gewis wel eens willen warmen".

De gevangene ontroerde; aan die stem herkende hij de mens, die er steeds een wreedaardig vermaak in vond zijn slachtoffers te beangstigen en te kwellen. Als Saulus (zo noemden de vervolgden hem) was ook hij blazende dreiging en moord tegen de discipelen des Heeren en verspreidde hij overal schrik en ontsteltenis. Er zouden zeker ernstige ogenblikken voor hem aanbreken, want nu bevond hij zich in het hol van den leeuw.

De Grave trad hinkend naar voren en plaatste zich bij het vuur, welks warmte hem bijna flauw deed vallen, gewoon als hij in zijn kerker geworden was aan de hevigste koude.

De Inquisiteur sloeg een onheilspellende blik op de gevangene en zei: „Daar wij hier vergaderd zijn om te horen, wat gij gelooft, zo vraag ik u: hoe denkt gij over de Roomse kerk en de leringen van de Paus?"

„Mijn geloof", was het antwoord, „heb ik zonder enige geveinsdheid bij herhaling beleden. Ik herhaal nog eens, dat ik mij alleen aan het Woord Gods houd en steun op den grond der Apostelen en Profeten en niet op menselijke leringen, die daarin niet vervat zijn, of daartegen strijden. Kunt gij mij dus uit het Woord des Heeren bewijzen, dat, hetgeen ik belijd, daarmee strijdig is, dan wil ik mijn dwalingen herroepen. Kunt gij dit echter niet doen, waarom houdt gij mij dan gevangen en zoekt gij mij te doden?"

„Gelooft gij niet", vroeg Titelman op strenge toon, „dat de Heere God lichamelijk in de hostie tegenwoordig is?"

„Volstrekt niet", .hernam de Grave kalm, „dat zou tegen Gods Woord zijn. *De Heere woont niet in tempelen, met handen gemaakt, en hemel noch aarde kan Hem bevatten.* Hoe zoudt gij Hem dan in zulk een enge plaats kunnen besluiten? Dat dit waar is, kunt gij zelf in mijn Testament, dat ik hier heb, lezen".

De beschuldigde haalde bij deze woorden de Bijbel te voorschijn en reikte hem de geloofsrechter toe.

Titelman beet zich op de lippen van ergernis en woedend over zoveel tegenstand, als hij hier moest ondervinden, greep hij het Nieuwe Testament en wierp het met een vloek in de vlammen.

Een der beambten sprong evenwel toe en wist het boek tijdig genoeg nog te grijpen.

De Inquisiteur was hevig verbitterd en zich als een waanzinnige aanstellende, schreeuwde hij:

„Helse ketter, valse profeet! Ik zou u in het aangezicht kunnen slaan".

En de vuist opheffende, wilde hij de gevangene een slag geven, toen de burgemeester dit wist te verhinderen.

„Sla de man niet", smeekte hij, „maar laat hem recht wedervaren!"

Titelman bedwong zich met moeite en na enige ogenblikken van doodse stilte begon hij opnieuw: „Gelooft gij niet, dat er een vagevuur is, waar de zielen gezuiverd moeten worden na den dood?"

„Ik zou dit gaarne geloven", sprak de Grave, „als gij het mij bewijzen kunt uit Gods Woord; anders geloof ik, dat *alléén het bloed van de Heere Jezus Christus ons reinigt van alle zonden".*

De kettermeester was zichzelf geen meester meer. „Gelooft gij niet", barstte hij uit, „dat de mens door goede werken de hemel kan verdienen en dat de heiligen voor ons bidden?"

„ Ik geloof alleen aan Gods Woord en aan geen menselijke leringen, en Gods Woord weerspreekt beide deze stellingen. Wij hebben geen voorbede van heiligen nodig. Voor iedere zondaar, die in oprechtheid tot Hem komt, staat de weg tot Christus open".

Hierop begon Titelman allerlei valse bewijzen aan te voeren, maar de gevangene zweeg en wilde niet op deze lasterlijke gezegden antwoorden. Dit verbitterde de geloofsrechter nog meer, hij knarste op de tanden en op de gevangene toetredende,

greep hij hem aan en op het vuur wijzende, dat naast hem brandde, sprak hij grimmig: „Wordt gij niet bevreesd ? Men zal u in de vlammen werpen en u levend laten verbranden, als gij uwe helse dwalingen niet laat varen".

„Voor dit vuur", antwoordde de Grave zachtmoedig, „ben ik zo bang niet; maar ik vrees veel meer het eeuwige vuur, dat nooit kan worden uitgeblust".

„ Ik geef u met lichaam en ziel aan de duivel over", bulderde de eerste weer, „en stoot u voor eeuwig uit de gemeenschap der kerk!'"

„Dat oordeel komt alleen God toe", zei de molenaar, „en daarom bekommer ik mij over uw oordeel niet".

„Mijn vriend", sprak nu Heer Hubrecht Dulle op geveinsde toon, „heb toch medelijden met uzelf. Ik bid u, verzaak toch uw valse leerstellingen en gij zult de genade der kerk ontvangen".

„Bid niet tot mij", ging de Grave voort, „maar bid God, dat Hij u verlichte, opdat gij u niet stoot aan de uiterste Hoeksteen, welke Christus is en uw handen niet slaat en bevlekt aan de leden van Christus."

Titelman kon zich niet langer bedwingen.

„Vermaledijde ketter", beet hij hem toe. „Uw woorden ademen enkel verharding. Wij zullen u voor uw euveldaden zwaar doen boeten".

„De Heere weet het", stamelde de aangesprokene, „dat ik alleen verlang te leven volgens de zuivere waarheid van het Evangelie".

„Vooruit met de afvallige", beval Titelman, die zag, dat de molenaar bij zijn belijdenis volhardde.

Ruw grepen de dienaren hem aan en deze bonden hem zo wreed, dat hij, door pijn overmand, uitriep: „Ik zal u niet ontlopen, want al mijn leden zijn door de kou zo verstijfd, dat u mij in uw midden moet nemen, om mij voort te leiden".

De handlangers van het gerecht letten echter niet op zijn klachten en voerden hem weg.

„Laat uw geloof varen", drong de Schout nog eenmaal met tranen in de ogen, „en wij zullen u de vrijheid geven".

De Grave keerde zich om en op een toon, die de Schout deed huiveren, sprak hij: „Ween niet over mij, maar smeek de Heere, dat Hij uw zonden vergeve".

Onder smaad en spot werd de trouwe getuige naar de gevangenis teruggevoerd. Daar aangekomen, wierp hij zich op de knieën en stamelde: „Heere, mijn God, ik dank U, dat gij mij, arm mens, versterkt en mij mond en tong voor mijn vijanden gegeven hebt en bid U, mij tot het einde toe te bekrachtigen tot Uw eer".

En de Heere, Die de vermoeiden kracht geeft en overvloedige sterkte de zwakken, bleef hem steunen, zodat hij onder al het lijden goedsmoeds kon zijn en zijn medegevangene nog woorden van troost en sterkte kon toespreken. Het vonnis van de Grave werd nu gezonden naar Gent, waar het door het geestelijk gerecht werd onderzocht. Allen spraken het schuldig over hem uit en veroordeelden hem tot de vuurdood. Het werd de Grave vergund een advocaat te nemen, die zijn verdediging en verantwoording op zich zou nemen. Deze weerlegde, op aanwijzing van de veroordeelde, met duidelijke bewijzen uit Gods Woord de beschuldigingen, tegen hem

ingebracht en verdedigde al de artikelen die de Schout als ketterij aangewezen had, met openbare uitspraken van de Heilige Schrift.

De advocaat ontving een slechte beloning voor deze dienst. De priesters dienden terstond een aanklacht in bij de Raad van Vlaanderen, waarbij zij de advocaat zwaar beschuldigden, zodat hij werd gedaagd om op verbeurte van leven en bezittingen te verschijnen en zich over zijn gedrag te verdedigen.

Alle tegenwerpingen van de man, die op hun bevel de gevangene bijgestaan had, waren vruchteloos en eindelijk werd hij veroordeeld om in de openbare vierschaar te Hulst een onterende schuldbelijdenis af te leggen, de rechters op de knieën vergiffenis te vragen en bovendien twintig carolusguldens boete te betalen.

Zo strafte de vijand de man, die op hun eigen bevel voor de zaak van de gevangene moest uitkomen.

De Grave verheugde zich intussen, dat de blijde dag, waarop hij de kroon des lijdens zou ontvangen, spoedig zou aanbreken.

Het was zaterdag 24 februari. De beul van Antwerpen was te Hulst aangekomen om het vonnis aan de gevangene te voltrekken, en met innerlijke vreugde bereidde de Grave zich voor ter dood. Nog was evenwel de tijd niet gekomen, dat hij in de rust zou ingaan.

De burgemeester, Hubrecht Dulle, wenste ‘s zondags een gastmaal te geven, en zo werd de zaterdag ingenomen met het maken van toebereidselen voor dit feest. In allerlei overdaad en liederlijkheid werd er door de ambtenaren en alle verdere genodigden twee dagen feest gevierd, en de terechtstelling van de arme gevangene tot dinsdag verschoven.

Eindelijk was het beslissende uur aangebroken.

De Schout met zijn dienaren verscheen in de gevangenis om de martelaar naar het rechthuis te brengen. De Grave zag, dat de tijd van scheiden daar was. Hij sloot zijn medegevangene in de armen en nam een roerend afscheid van hem.

„Vaarwel, mijn broeder", riep hij, terwijl hij hem nog eenmaal de hand ten afscheid drukte. „De tijd van mijn oproeping is nabij. *Ik heb de goede strijd gestreden* en ga naar de hemel. Vestig uw oog op de Heere en vertrouw u aan Zijn hoede. Hij zal voor u zorgen".

Diep geroerd bracht de gevangene hem zijn groet en, na gebonden te zijn, werd de Grave voortgeleid.

De vijand liet ook nu de trouwe belijder niet met rust. Twee monniken wendden al hun overredingskracht aan om zijn geloof te schokken.

Maar alles was verloren moeite.

„Vreest u de dood niet?" vroeg een van hen.

„Ik verlang ontbonden te worden en met Christus te wezen", antwoordde de martelaar, *„want dat is zeer verre het beste"*.

„Gelooft gij niet aan de heiligen?" vervolgde de ander, zijn bespiedende blik op het gelaat van de Grave vestigende.

„Ik geloof in de enige, almachtige en eeuwige God, Die hemel en aarde geschapen heeft!"

„Is Christus niet lichamelijk in de mis tegenwoordig?"

„Vermoei mij niet met uw dwaze redeneringen", verzocht de Grave. „Christus is immers in de hemel, *vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden".*

„Gij zijt 'n snode ketter", sprak de monnik vinnig.

De veroordeelde zweeg en smeekte de Heere om hulp.

Intussen was men het rechthuis genaderd.

Een dichte menigte verdrong zich om de martelaar en uit veler blik sprak een geweldige afkeer van zulke gruwelen.

De Schout en zijn dienaren zochten ijverig hout en stro bij elkander, wat zij nauwelijks vinden konden, daar niemand het benodigde voor dit doel wilde afstaan. Een man, die juist met een vracht hout door de stad reed, werd gedwongen zijn hout op de markt te lossen, terwijl een wagenmaker zich onder een vals voorwendsel liet verleiden een gat in de paal te boren, waaraan de lijder zou worden verwurgd.

Een brouwer, Jan Willaerds, die van dit alles ooggetuige was, kon zich niet langer inhouden en getuigde luid tegen dit werk der duisternis. Hij werd terstond gevangen genomen en in de cel geworpen, die de Grave verlaten had.

Deze stond intussen voor de vierschaar om zijn doodvonnis aan te horen. In bijzijn van al het volk, dat hier samengekomen was, vermaande hij zijn rechters met de grootste ernst, dat zij de zaak goed moesten onderzoeken en een rechtvaardig oordeel vellen.

Zijn geboeide handen opheffende, zei hij plechtig: „Gij allen moet eens voor de Rechterstoel van de Heere Jezus Christus verschijnen, zoals ik heden voor u sta, waar ieder rekenschap zal moeten geven van zijn daden. Weest dus voorzichtig in hetgeen gij doet".

„Weet gij anders niets te zeggen?" vroeg de burgemeester spottend.

De gevangene hernam: „Ziet wel toe, wie gij veroordeelt en wat gij doet, want ik verklaar, dat mijn geloof rust op het fundament der Apostelen en Profeten, waarvan Jezus Christus de hoeksteen is, en daarin begeer ik te leven en te sterven".

„Dit probeert u nu het arme volk wijs te maken", wierp de Schout hem tegen.

„Ik heb geen ander geloof", zei de gevangene op besliste toon, „doe met mij naar uw welgevallen".

Nu stond de schrijver op en las met luide stem het vonnis voor, waarin Jan de Grave wegens zijn „godslasterlijke dwalingen" en als een voorstander van het „valse geloof", veroordeeld werd om te worden gewurgd. Na het ondergaan van deze straf zou zijn lichaam op het galgeveld van de stad aan een paal gesteld en daarna verbrand worden, terwijl zijn goederen verbeurd verklaard werden ten bate des konings.

Jan de Grave ontroerde niet. Zijn gelaat blonk van de reinste vreugde en op blijmoedige toon sprak hij: „Ik dank U, Heere, mijn God, dat Gij mij waardig hebt geacht voor Uw Naam te lijden".

De ter dood veroordeelde werd nu naar de markt gevoerd. Zijn gezicht blonk van vrede en blijdschap. Menig bemoedigend en vertroostend woord werd hem in stilte

toegevoegd en velen konden hun tranen niet bedwingen, toen zij de martelaar hinkende naar de brandstapel zagen gaan. Men kon aan zijn holle ogen en zijn ingevallen gezicht zien, dat hij zeer veel geleden had, terwijl men tevens wist te vertellen, dat zijn tenen van de voeten waren gevroren.

Ernstig klonken zijn vermaningen tot het verzamelde volk en vriendelijk smeekte hij allen, die door het licht van het Evangelie werden beschenen, in de waarheid te volharden. Zelfs bad hij voor zijn vijanden.

„Vergeef het toch mijn vervolgers, Heere, wat zij mij aandoen om het uitkomen voor Uw Goddelijke Naam en zaak. O God, verlicht hen met de ware kennis van Uw Woord".

Onder het somber zwijgen van de menigte werd de brandstapel bereikt. „Haast u, haast u", schreeuwde de Schout tot de beul. „Doe uw werk!" De martelaar plaatste zich bij de staak, voor hem bestemd, terwijl zijn gezicht blonk van hoger glans.De beul trad toe en deed hem de strop om de hals.

„O, Heere", riep de martelaar met luide stem, „ontferm U over mij! O, barmhartige Vader, ontvang mijn geest!"

De Schout gaf het teken, dat men hem het spreken zou beletten. Het koord werd aangetrokken, nog eenmaal hoorde men de Grave de Naam des Heeren aanroepen en onder het uitspreken van die dierbare Naam ontsliep hij in vrede.

De strijd was ten einde en de martelaar was ingegaan in de rust, die er overblijft voor het volk van God!

D E R T I E N O G E N

Een wonder Gods

Betoond aan Hendrik Lichtenberg

Een waar verhaal
Uit de tijd van de regering van de grote keurvorst
Friedrich Wilhelm
1640 - 1688

Stichting de Gihonbron
Middelburg
2002

Dertien ogen een wonder Gods.

In het stadje Bernau woonde tijdens de regering van de grote keurvorst Friedrich Wilhelm (1640-1688), dus ruim 300 jaar geleden, een eerzame weduwvrouw, Lichtenberg, met haar zoon Hendrik, stil en arbeidzaam in hun klein, maar net en vriendelijk huisje. De vader van Hendrik was gestorven, toen het kind nog maar drie jaar oud was. Sinds die tijd had de moeder voor zich en haar zoon met de arbeid van haar handen het nodige weten te verdienen en hem opgevoed in de vreze Gods en in de vermaning des Heeren.
Hendrik was met hartelijke liefde aan zijn moeder verbonden. Het was zijn grootste vreugde, als hij bij haar zat en de mooie geschiedenissen kon horen die zij hem uit de Bijbel of uit haar dagelijks leven vertelde.
Vrouw Martha Lichtenberg en haar zoon keuvelden[7] er dan vaak over, hoe heerlijk het zou zijn, wanneer zij op latere leeftijd bij haar zoon Hendrik zou komen inwonen en hij haar dan in de ouderdom zou helpen en verzorgen.

Eindelijk was de knaap tot een flinke en sterke jongen opgegroeid en de tijd was gekomen, dat hij een beroep moest kiezen. Hendrik wilde liefst soldaat worden, om voor zijn keurvorst en geliefd vaderland te strijden. Niets kwam hem zó schoon en heerlijk voor als de soldatenstand. Hij droomde er wonderen van. De moeder schrok wel, toen Hendrik zijn voornemens en verwachting haar meedeelde. Zij trachtte met smekingen en vermaningen hem van zijn plan terug te brengen. Maar toen zij zag, dat Hendrik met zijn ganse hart bij zijn voornemen bleef, wilde zij door haar tegenstand hem niet langer bedroeven en gaf haar toestemming. Hij begaf zich naar de overste Von Kalkreuth, die juist in die dagen in Bernau en omstreken bezig was, soldaten te werven voor zijn regiment. De krachtige welgebouwde jongen, in wiens ogen moed en trouw blonken, beviel de overste zo zeer, dat deze hem zonder verder onderzoek tot soldaat aannam en hem een mooi handgeld gaf. Het grootste deel van dit geld gaf Hendrik aan zijn moeder en hij beloofde, haar voortaan van zijn soldij[8] trouw te zullen ondersteunen. Nu nam hij afscheid van haar, om naar zijn regiment te gaan. Het was een innig en pijnlijk afscheid. Moeder en zoon omhelsden elkaar herhaaldelijk en de tranen vloeiden in ruime mate.
Vrouw Lichtenberg vermaande haar zoon Hendrik, om heel zijn leven, God voor ogen te houden en in generlei wijze in zonde te bewilligen en met haar moederlijke zegen liet zij hem gaan.

Na dit afscheid waren enige jaren verlopen. De jonge soldaat had zich sinds die tijd in menige slag dapper gedragen, vooral bij Fehrbellin, 18 juni 1675. Hier had hij zelfs het geluk, een Zweedse hoofdofficier gevangen te nemen. Om zijn heldenmoed werd Hendrik door zijn overste openlijk geprezen en kreeg hij tot geschenk een grote som geld. Niet lang daarna liet de grote keurvorst Hendrik Lichtenberg, onder zijn persoonlijke lijfwacht opnemen. Deze lijfwacht moest hem in tijd van oorlog en van vrede, op de jacht en op de reis, vergezellen en bedienen. Alleen de grootste en dapperste mannen werden tot lijfwacht gekozen, en daarom reeds was het een eer wanneer een soldaat tot lijfwacht werd bevorderd. Daarbij kwam nog, dat de lijftrawanten een gemakkelijke dienst hadden en bovendien een ruime bezoldiging kregen.

---

[7] Gezellig praten.
[8] Loon dat de soldaten ontvangen.

Verder hadden zij ook het uitzicht later op een der keurvorstelijke kastelen, of in de houtvesterijen als kastelein of jachtmeester geplaatst te worden. Hendrik en zijn moeder verheugden zich zeer over die bevordering en de zoon kon thans zijn moeder rijkelijker dan voorheen ondersteunen. De vervulling van hun verwachting en wensen, om later zonder zorgen bij elkaar te kunnen leven en samen te wonen, was op deze wijze heel wat dichterbij gekomen.

Hendrik was intussen van een krachtige jongeling tot een flinke man opgegroeid. Zijn volle baard en krachtige gestalte gaven hem een mannelijk en krijgshaftig voorkomen. Men behoefde hem slechts in de ogen te zien, om aanstonds de vroomheid, de goedhartigheid en de trouw, die nog altijd in zijn hart woonde, daarin te lezen. Op zekere avond kwam hij van de paleiswacht.
Hij droeg zijn degen onder de arm en bracht die bij Meester Reinhard, die destijds één der bekwaamste en beroemdste wapensmeden van de stad Berlijn was. Deze moest een klein gebrek aan de degen herstellen.
Meester Reinhard vond een groot behagen in de trouwhartige jongeman, in alles wat hij verhaalde, ja, in zijn gehele persoon. Hij kreeg hem lief en nodigde hem uit, gedurig in zijn woning een bezoek te brengen.
Meester Reinhard had ook een dochter, Marie, waar Hendrik mee in het huwelijk wenste te treden en daar Marie ook Hendrik zeer genegen was aanvaardde hij dat gaarne. De wakkere meester, die onze Hendrik sinds lang als zijn eigen zoon lief had, gaf met vreugde zijn toestemming en zijn zegen tot deze vereniging. Ook vrouw Lichtenberg, aan wie de zoon zijn geluk gemeld had, kwam spoedig uit Bernau naar Berlijn, om haar toekomstige schoondochter te leren kennen. De weduwe en Marie werden spoedig één van hart en één van ziel. Vrouw Lichtenberg kon nauwelijks de tijd afwachten, dat haar lieve kinderen door het huwelijk verenigd zouden worden. Zij wilde dan bij hen inwonen en hen in het huishouden helpen, zoveel zij kon en zich met moederlijke liefde in hun geluk verblijden.

Het was een schone en gelukkige tijd die toen voor Hendrik aangebroken was. Al zijn makkers en vrienden namen hartelijk deel in zijn vreugde, want zij hadden hem allen lief om zijn trouw en eerlijk karakter. Ook de grote keurvorst, aan wie hij zijn verloving moest bekend maken, was er mee ingenomen, te meer, omdat hij de vader en de dochter kende. Hij beloofde met hartelijke woorden dat hij nu ook des te meer en te eerder aan de bevordering van de jonge man zou denken.

Slechts één persoon was in het geheim over Hendrik z'n geluk vergramd. Het was de keurvorstelijke lijftrawant Rudolf, een dapper en onverschrokken man, wat ieder van hem getuigde. In de oorlog had hij menigmaal uitgemunt, en omdat hij bovendien in zijn dienst net en prompt was, stond hij bij de keurvorst in grote gunst en hoopte hij met recht op een spoedige bevordering. Alleen zijn kameraden hielden niet van de “Zwarte Rudolf”, zoals hij wegens zijn voorkomen algemeen genoemd werd. Rudolf had de vrolijke en goedige Hendrik, die in grote gunst bij de keurvorst stond, en door zijn kameraden algemeen bemind werd, reeds daarom niet recht kunnen lijden. Maar toen nu de betrekking van houtvester, in het naburig Grünewald open kwam, waarop Rudolf sinds lang reeds gevlast had en de keurvorst juist aan onze Hendrik deze betrekking opdroeg, opdat deze zijn bruid des te eerder zou kunnen trouwen, toen ontvlamde nijd en toorn in het gemoed van Rudolf. Hij haatte de mededinger, die zijn hoop verijdeld had en besloot zich op gevoelige wijze aan hem te wreken.

Hij beproefde eerst zijn bruid van hem afkerig te maken. Door zijn betrekking had hij gemakkelijk toegang tot de woning van de wapensmid, die in Rudolf de dappere krijgsman eerde. Hij begon nu met alle middelen op zijn doel aan te werken. Maar spoedig zat hij met vermeerderde toorn en grimmigheid, dat hem dit niet wèl gelukken zou. En zo moest de “Zwarte Rudolf” de hoop opgeven om op deze wijze zijn wraakzuchtig plan ten uitvoer te brengen. Natuurlijk dacht hij er nu des te ijveriger over na, hoe hij zich aan beide door hem gehate personen, zou kunnen wreken en hun geluk verwoesten.

Hendrik en Marie vermoedden niets van de zware onweerswolken, die zich aan de hemel van hun geluk en hun leven samenpakten. De dag van hun huwelijk naderde. Bruidegom en bruid hadden op een middag samen enige inkopen voor hun toekomstig huishouden gedaan. Kort tevoren had Hendrik zich voor de poort de tijd doorgebracht met kraaien schieten, wat in die tijd door de trawanten van de keurvorst dikwijls gedaan werd. Thans bracht hij zijn bruid naar de woning van haar vader terug. Omdat hij nog een boodschap te doen had, nam hij op de hoek van de laatste straat afscheid van haar. Het was donker geworden, maar toch nog niet zo laat, of het jonge meisje kon de weg naar haar woning heel goed alleen afleggen. De jongelui namen hartelijk afscheid van elkaar en ieder ging daarop zijns weegs.

Opeens hoorde Hendrik een zware knal. Toen hij verschrikt omkeek zag hij, hoe zijn bruid dodelijk getroffen neergezonken lag. Hij snelde aanstonds op haar toe, maar toen hij haar wilde oprichten, was zij reeds dood. De moorddadige kogel was goed gemikt en had het hart van het arme meisje doorboord. Hendrik was verstijfd van schrik en rouw, toen hij zijn geliefde bruid, die nog zo even fris en vrolijk afscheid van hem genomen had, bleek en dood in zijn armen hield. Op het geroep van: "Moord! Moord!" liepen de bewoners samen en omringden de jonge man. De soldaten van die tijd hadden geen beste naam bij het volk. Men had de gruwelen van de dertigjarige oorlog nog niet vergeten, en velen, die zich destijds lieten aanwerven, leidden een woest en losbandig leven. De burgers, die samengekomen waren, twijfelden er geen ogenblik aan, dat Hendrik, die toch zijn geweer bij zich had, de moordenaar van het jonge meisje was. Men overlaadde de ongelukkige met smaadwoorden en verwensingen. Hendrik was in zijn diepe smart geheel versuft, geheel zonder wil, en strak hoorde hij alles aan wat hem toegevoegd werd. Toen men hem van de plaats des onheils wegrukte, zich met hem verwijderde, weerklonk uit een naburige straat het geroep, dat men daar de moordenaar gegrepen en in hechtenis genomen had. Het was “Zwarte Rudolf”, die terzelfder tijd door enige mannen voor het gerecht gevoerd werd.

Beide gevangenen werden bij het lijk gebracht, dat insgelijks naar het raadhuis was vervoerd. Rudolf bezag het lijk met een koude en sombere blik. Maar Hendrik zonk met hartverscheurende kreten ter aarde en bedekte de koude hand van de geliefde bruid met een kus en met tranen. Daarna werd hij evenals Rudolf in de gevangenis gebracht en het onderzoek nam een aanvang.

Geen van beiden wilde de afschuwelijke daad bekennen.

Hendrik vertelde naar waarheid wat er geschied was en zijn voorkomen, benevens zijn gehele gedrag, maakte een diepe indruk op de rechters. Rudolf daarentegen, kwam voor de rechters met een akelig weefsel van leugens, die hij intussen listig had verzonnen. Hij vertelde dat hij door de straat ging, waarin de moord geschied was. Hij had zijn

kameraad en het meisje met elkaar in gesprek gezien. Verder had hij opgemerkt, dat Hendrik woest en opgewonden was en naar het scheen, zijn bruid misschien uit jaloersheid, hevige verwijten had gedaan. Daar hem de zaak niet aanging, had hij zijn weg rustig voortgezet, totdat hij plotseling het schot hoorde. Hij beweerde dat niemand anders dan Hendrik, en wel uit jaloersheid, die ontzettende daad had bedreven; hij wilde zijn verklaring met een eed bevestigen.

De beide gevangenen volhardden bij hun bekentenis, ondanks alle strikvragen van hun rechters. Om achter de waarheid te komen, ging men tot de destijds nog gebruikelijke foltering over. Maar niettegenstaande zij ontzaglijk gepijnigd werden, bleef ieder van hen er bij, dat zij de moord niet gepleegd hadden. De rechters waren in pijnlijke verlegenheid: Eén van de twee gevangenen moest toch de misdadiger zijn. Beiden waren heel dicht bij de plaats, waar de moord geschied was, gegrepen! Beiden hadden een geweer bij zich, waaruit, gelijk het onderzoek bewees, kort voor de moord geschoten was. Maar beiden verklaarden ook even hardnekkig hun onschuld.

Meester Reinhard, die insgelijks tot getuige voor de rechters was geroepen, sprak met alle kracht, waartoe hij in zijn diepe smart in staat was, voor de onschuld van Hendrik. Maar het was toch best mogelijk, dat hij, gelijk Rudolf beweerde, met zijn bruid op die avond in twist geraakt was en uit toorn of uitjaloersheid, de misdaad bedreven had.

De rechters waren, ondanks alle door hen aangewende pogingen, niet in staat de waarheid te ontdekken.

Daarom werd de zaak eindelijk voor de keurvorst gebracht. Friedrich Wilhelm, die zowel zachtzinnig als rechtvaardig was, liet de twee beschuldigden in zijn tegenwoordigheid nog eens verhoren. Aangezien ook hij hierbij niet tot een bepaalde overtuiging komen kon, beval hij dat de zaak door een Godsgericht moest worden beslist. Zulk een Godsgericht was in die tijd nog gebruikelijk. De kinderlijk vrome zin onzer voorvaderen verwachtte, dat in duistere gevallen als deze, God zelf door een wonder de schuld, of de onschuld van een aangeklaagde, aan het licht zou brengen. In het tegenwoordige geval besliste de keurvorst, dat Hendrik en Rudolf met de teerling of dobbelsteen zouden werpen. De hoogste worp zou de onschuldige, de laagste daarentegen de moordenaar aanwijzen. De eerstvolgende zondag na de voormiddaggodsdienstoefening werd voor deze plechtige handeling bestemd.

Hendrik zat de avond tevoren zeer bedroefd in zijn kerker. Het geluk van zijn leven, dat hem zo schoon toegelachen had, was met één slag helemaal vernietigd. Maar hem drukte bijna nog meer de zware verdenking, die op hem rustte en de toestand van zijn arme moeder, die zeker diep geschokt en ontsteld was. Hoe graag had hij haar willen geruststellen en troosten!

Daar knarsten de sloten van de deur van zijn kerker. Deze werd geopend en zijn lieve moeder trad wenende en klagende binnen. Hendrik viel in haar armen en weende bitter aan haar borst. Het deed hem onuitsprekelijk goed, althans nog éénmaal aan het trouwe moederhart te rusten. Vrouw Lichtenberg, die haar zoon veel te goed kende, dan dat slechts de geringste gedachte aan zijn schuld in haar hart had kunnen opkomen, troostte hem zo goed zij kon. En toen Hendrik eindelijk zei: *"Moeder! ik zie de dag van morgen getroost tegemoet, ik weet, God zal mij helpen!"* zo hief ook zij zich op met een blijde hoop. Zij ging nog eens met hem in het gebed, gelijk zij in zijn kinderjaren iedere avond

gedaan had. Daarna verliet zij hem kalm en gelaten, opdat hij tenminste nog een weinig slapen mocht en voor de moeilijke gang de nodige kracht ontvangen mocht.

De morgen van de beslissende zondag was gekomen. Hendrik stond moedig en kalm op, Rudolf daarentegen verliet zijn bed, trots en boos. De klokken luidden voor de godsdienstoefening en de twee gevangenen werden uit hun kerker gehaald, om de kerkdienst bij te wonen, waarbij ook de keurvorst tegenwoordig was. De hofprediker, Bartholomeüs Slotsch, hield een zeer ernstige en aangrijpende predikatie. Alle toehoorders werden bijna zonder uitzondering er door geroerd. Een ootmoedige, maar plechtige kalmte heerste in Hendriks hart en spiegelde zich af op zijn gelaat, hoe bleek en neergebogen van kommer hij er ook uitzag. Menig oog rustte met diepe aandoening op de ongelukkige jongeman.

Velen van Berlijns burgers, die hem op die dag zagen, geloofden aan zijn onschuld en hoopten, dat God ze aan het licht zou brengen.

De godsdienstoefening was geëindigd. De grote keurvorst trad de kerk uit en stapte het plein voor de Domkerk op. Hem volgde zijn trawanten, welke beide gevangenen naar een vóór hem staande trommel leidden, waarop twee nieuwe dobbelstenen lagen. Met hen trad ook de waardige hofprediker naar buiten. Op bevel van de keurvorst werd allereerst door de vergaderde menigte een geestelijk lied gezongen. Daarna hield de prediker een korte, maar ernstige aanspraak tot de twee gevangenen. Tenslotte ontblootte hij het hoofd, en zei: *"Nu dan, in Godsnaam! Des Heeren wil geschiedde!"*

Daarop trad hij achterwaarts en Hendrik en Rudolf werden thans voor de keurvorst gesteld. Zij bogen de knieën voor hem en smeekten hem te bepalen, wie van hun het eerst zou werpen. De vorst gaf bevel, dat Rudolf, die het eerst zijn kameraad beschuldigd had, het eerst de worp zou doen. De beide dobbelstenen werden in een beker gelegd en Rudolf greep trots de beker en schudde hem met vaste hand. Aller ogen waren in dat noodlottig ogenblik op hem gericht. -Geen geluid, bijna geen ademtocht werd er op het ruime plein en onder de volksmenigte gehoord. Rudolf wierp, en ..... *"Twaalf ogen! De hoogste worp"*, riep met luide stem de keurvorstelijke heraut, die de beslissing aankondigde. Rudolf liet een spottend lachen horen, terwijl men in de verte de kreet van een vrouw hoorde, die het volgende ogenblik neerstortte. Het was de arme vrouw Lichtenberg, Hendriks moeder. Met hartelijk medelijden zagen velen naar de arme Hendrik, die zij thans reeds als veroordeeld beschouwden. Hij stapte nu insgelijks naar de trommel, waarop de stenen lagen. Ook de grote keurvorst sloeg niet zonder aandoening het oog op de jonkman, die hij lief had en aan wiens schuld hij nauwelijks kon geloven.

Hendrik knielde op de grond en de "Zwarte Rudolf' zag het met verachting en met een spottende lach aan. Daarover bekommerde de ongelukkige Hendrik zich echter niet. Hij bad overluid, met alle vuur van zijn vroom gemoed: *"Heere God! Almachtig God, help! Gij kunt de waarheid aan het licht brengen, indien U het wil, en is het niet mogelijk, dat deze beker van mij voorbij gaan zal! ik drink hem dan. Zo geschiede Uw wil. Maar zwijg niet Gij sterke trouwe God! Heere, ik hoop op U! Laat mij niet te schande worden."* Daarop nam ook hij de beker, schudde hem en wierp de stenen op de trommel *"Dertien ogen!"* riep de heraut met luide stem.

Dat was toch niet mogelijk, daar iedere steen hoogstens zes ogen kon tonen. Het verzamelde volk kon het niet geloven. Maar die het dichtst erbij stonden hadden reeds gezien, wat er geschied was. Zij jubelden: *"Een wonder Gods! Een wonder Gods is geschied. God heeft de onschuld aan het licht gebracht."* Eén van de twee dobbelstenen was middendoor gesprongen. Naast beide zessen lag de één, welke de afgesprongen helft aanwees. *"Een wonder Gods!"* zo juichte en jubelde de verzamelde menigte al luider en luider. *"Ja, een wonder Gods!"* riep nu ook de vrome keurvorst in hevige ontroering uit, terwijl hij beide gevangenen voor zich liet brengen. "De Almachtige God Zelf heeft de uitspraak gedaan", sprak hij tot de beide beschuldigden. *"Gij zijt onschuldig mijn zoon"*, riep de keurvorst Hendrik toe, die diep getroffen was en in dat ogenblik er in het geheel niet aan dacht om de wonderdoende God te danken, Die hem zó genadig verhoord en gered had. *"Ja! dank de Heere er voor dat Hij uw onschuld aan het licht gebracht heeft"*, zo ging de keurvorst voort. Maar daarna wendde hij zich tot Rudolf en zei tot hem: *"Gij hebt de moord begaan, loochen het nu niet langer, opdat uw straf niet zwaarder wordt en opdat gij althans het gericht Gods nog ontkomen mocht."*

De trots van de moordenaar was nu toch gebroken. De hand Gods had zich zó duidelijk getoond, dat hij zich niet langer kon verharden. Met bevende stem beleed hij: *"Ja, God is rechtvaardig! Ik ben de moordenaar en smeek om mijn straf."*

Op een wenk van de keurvorst werd de misdadiger naar zijn gevangenis teruggevoerd. De wachters, die hem er heen brachten konden hem onderweg slechts met veel moeite tegen de woede van het verbitterde volk beschermen.
In zijn kerker teruggekeerd, legde hij ook daar voor de rechters een rondborstige bekentenis van zijn boze daad af. Hij verzocht om een predikant, die als zielverzorger zijn schuldbelijdenis mocht horen en hem voor de dood voorbereiden. Aan dit verzoek werd natuurlijk voldaan. De ongelukkige betoonde diep berouw over zijn rampzalige daad en over zijn verregaande verblinding. Hij heeft de rechtvaardige straf voor zijn moord hier op aarde ontvangen. Wij hopen echter dat hij als een berouwhebbend en boetvaardig zondaar genade mocht gevonden hebben voor de rechterstoel van God.

Toen Rudolf door de trawanten was weggevoerd, bleef Hendrik nog voor zijn vorst staan. Op hetzelfde ogenblik drong zijn oude moeder jubelende door de volksmenigte heen en wierp zich onder vreugdetranen in de armen van haar zoon. Beiden spraken geen enkel woord, zij hadden genoeg te danken en te schreien.

De grote keurvorst zag hen met liefdevolle deelneming aan. Hij bood de onschuldige man die door dit wonder Gods zozeer begenadigd was, een hogere plaats bij zijn lijfwacht aan en beloofde hem tevens een nog rijkere bezoldiging. Maar Hendrik verzocht dankbaar en onderdanig om zijn ontslag; zijn levensgeluk was verwoest. Hij kon zich in Berlijn niet meer thuis voelen en sprak de wens uit tot zijn oude moeder terug te keren en bij haar in stilte te leven.
Friedrich Wilhelm stond de vrager, hoe ongaarne ook, toe wat hij begeerde en ontsloeg hem met de hartelijkste woorden.

Hendrik ging nu met zijn moeder naar de stille, lieve woning in Bernau terug, na Meester Reinhard bezocht en getroost te hebben. Ook van de stille grafheuvel, waaronder Marie sluimerde, nam hij hartelijk en weemoedig afscheid. Moeder en zoon hebben tot aan haar einde kalm en vreedzaam met elkaar geleefd. De gunst van de grote keurvorst bereidde hen een onbezorgd leven. Na de dood van zijn moeder is Hendrik

eenzaam in zijn huisje blijven wonen, totdat ook voor hem de gewenste dag en het uur sloeg, die hem met zijn vooruitgegane geliefden voor eeuwig verenigde.

In het koninklijk museum te Berlijn, dat zoveel kostbare en merkwaardige zaken bevat, is nog heden ten dage de stuk gesprongen dobbelsteen te vinden, die men nu onder de naam van *"Doodsteerling"* aanwijst. Menigeen die hem daar ziet, weet niet, welke wonderbare geschiedenis daaraan verbonden is. Alleen in de boeken, die het verleden der hoofdstad van Pruisen verhalen, is daarvan te lezen. En wanneer één van mijn jonge vrienden ooit die dobbelstenen krijgt te zien, dan herinnere hij zich deze wonderbare geschiedenis, die tot bevestiging dient van het eeuwenoude Woord van God:

"Ja, Hij zal dien bevrijden, die niet onschuldig is." (Job 22 : 30)

De originele tekst van het boekje luidt: God zal die bevrijden, die onschuldig is. De

GBS Bijbel vermeldt de tekst zoals hier opgenomen.

Levensschets van

DOMINEE JAN KARS

(1903-1942)

en

AFSCHEIDSBRIEF

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2004

Jan Kars werd op 3 juli 1903 te Schoonhoven geboren. Zijn ouders waren de onderwijzer Johannes Kars en Adriana Jongh.

Hoewel hij aanvankelijk het beroep van zilversmid uitoefende ging hij de opleiding voor godsdienstonderwijzer inde Nederlandse Hervormde Kerk voloen. De verkregen akte gaf recht om voor te gaan in erediensten.
Hij huwde op 28 maart 1928 met Johanna Itjeshorst, eveneens afkomstig uit de zilverstad. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren.

In 1928 werd Kars benoemd tot voorganger/godsdienstonderwijzer te Brandwijk in de Alblasserwaard. in 1932 Werd hij benoemd tot voorganger bij de Nederlandse Hervormde Evangelisatie op Gereformeerde Grondslag te Capelle aan den IJssel, wijk Keeten (thans Capelle-West). In Capelle-West pakte Kars de werkzaamheden energiek aan. Op zondag ging hij tweemaal voor in de prediking, waarbij hij ’s avonds de Heidelbergse Catechismus behandelde. Later ging hij ook nog voor tijdens weekdiensten in "de polder" (thans wijk Schenkel), waar een Evangelisatie was die met Capelle-Keeten in relatie stond.
De prediking van Kars genoot grote belangstelling. Deze stond n het teken van Schriften belijdenis, waarbij zowel de voorwerpelijke als ook de onderwerpelijke zijde de nodige nadruk ontving.
Kars bezat de gaven van welsprekendheid en organisatietalent. Dat de jeugd zijn belangstelling had, bleek uit de catechisaties. Tachtig jongelui waren voor hem geen probleem. De verenigingen konden op zijn medewerking rekenen. Kars werd voorzitter van de mannenvereniging, terwijl mevrouw Kars de meisjesverenigingen presideerde.

In 1934 was Kars enige tijd door ziekte uitgeschakeld. Gastpredikers namen de dienst des Woords voor hem waar.
In het jaar 1937 kwamen er moeilijkheden tussen Kars en de Evangelisatievereniging. Dit had als gevolg dat hij uit zijn functie van voorganger van de Evangelisatie werd ontslagen.
Enige bestuursleden en een aantal leden van de Evangelisatie namen dit ontslag niet. Men ging over tot de oprichting van een nieuwe Evangelisatie, genaamd "Rehoboth". Men ging kerkdiensten beleggen en benoemde Kars tot voorganger.
Spoedig kon men over een kerkgebouw beschikken. Benedendijks aan de Nijverheidstraat (bij de toenmalige A.S.F. fabriek) stond een niet meer in bedrijf zijnde boerderij. De boerderij, die de naam "Nooit Gedacht" droeg, was eigendom van een handelaar uit Rotterdam. Deze gebruikte de stal als wagenloods, terwijl de woning werd verhuurd aan een familie, die ook bij de gemeente van Kars behoorde.
Men spaarde kosten noch moeite om de boerderij om te vormen tot een gerieflijk kerkgebouw en de woning tot een doelmatige pastorie. De naam "Nooit Gedacht" heeft het gebouw aan de dijkzijde gesierd tot de afbraak in 1970. Ook in dit gebouw vond het kerkelijk leven voortgang en het echtpaar Kars was daarbij de spil.

Een dienst van een Evangelisatievereniging is geen dienst des Woords in de zin van de kerkorde. Sacramenten mogen er niet worden bediend, daar er geen ambten zijn ingesteld. Daarom zag men uit naar een instituering als wettige gemeente. Dit werd gevonden door de aansluiting bij de Nederduits Gereformeerde Gemeenten van ds. J. van Welzen te Gouda. Na ontbinding van de Evangelisatie werd besloten tot stichting van een Nederduits Gereformeerde Gemeente.
Een kerkenraad van drie personen werd gekozen en door ds. J. van Welzen bevestigd. Op 6 november volgde de bevestiging van Kars tot predikant van de gemeente, die ongeveer tweehonderd leden telde. Ds. Kars deed zijn intrede met een predikatie over Jesaja 49:2.
Vanaf deze datum ging het kerkelijk leven in de geordende ambtelijke weg. Ds. Kars diende de gemeente met liefde en ijver.
Wanneer iemand bij ds. Kars om hulp aanklopte, deed men geen tevergeefs beroep op hem. Ook al behoorde men niet tot zijn gemeente, men vond bij hem gehoor. Tijdens de mobilisatie in 1939 waren er te Kralingscheveer een aantal soldaten bij het aldaar

gestationeerde zoeklicht. Deze soldaten vonden bij hem een gastvrij tehuis. De pastorie stond altijd voor hen open.

Na de capitulatie in 1940 was ds. Kars een van de initiatiefnemers om de vier Capelse soldaten, die tijdens de oorlogsdagen van mei 1940 sneuvelden, in hun woonplaats te laten begraven. Deze begrafenisplechtigheid vond plaats op zaterdag 13 juli 1940, nadat er in vijf kerkgebouwen een rouwdienst was gehouden. Men zorgde ook voor een waardig gedenkteken op de vier graven. Dit monument staat er nog; jaarlijks wordt er op 4 mei een korte herdenkingsplechtigheid gehouden.
Ds. Kars was vaderlander in hart en nieren; dat bleek ook uit zijn lidmaatschap van de verzetsorganisatie "De Leeuwengarde". Deze groep pleegde sabotagedaden en verleende hulp aan Joden en onderduikers. Ook hierbij stond de pastorie in het middelpunt.
Er was echter verraad in het spel. In april 1942 werd ds. Kars te Schoonhoven gearresteerd door de Duitsers. Hij verbleef in gevangenissen te Scheveningen, Amersfoort en Utrecht. Hij heeft zolang dit mogelijk was, voor zijn medegevangenen gepreekt.
Pogingen om hem vrij te krijgen mislukten. Eind 1942 werd het doodvonnis uitgesproken.
Op 29 december 1942 liet ds. Kars met andere gevangenen het leven voor het vuurpeloton op de Leusder heide. Op 6 januari 1943 werd de familie van dit feit in kennis gesteld.
Groot was de verslagenheid in zijn gezin en familie, in zijn gemeente alsmede onder de bevolking van Capelle aan den IJssel en Kralingscheveer. Vanuit alle kerken en gezindten leefde men met de weduwe en haar kinderen mee. De afscheidsbrief van ds. Kars circuleerde onder veel bewoners van zijn woonplaats.

Na de beëindiging van de oorlog werden aanwijzingen verkregen omtrent de plaats van de terechtstelling. Hoewel de bezetter deze aan het oog had onttrokken door het aanbrengen van beplanting, werden toch de stoffelijke resten van ds. Kars en zijn medegefusilleerden gevonden.
Op 30 november 1945 vond de begrafenis plaats in Schoonhoven, de geboorteplaats van ds. Kars. Vooraf werd in de Grote of Bartholomeüskerk een rouwdienst gehouden waarin ds. J. van Welzen voorging. Deze sprak over 2 Timotheüs 4:7: *"Ik heb de goede strijd gestreden."*

In mei 1978 vond de herbegraving plaats op het ereveld te Loenen op de Veluwe.
Na de dood van ds. Kars is zijn gemeente nog gediend door ds. F. Kraaijeveld (1943-1947), E. Wijnne (1947-1953, als lerend ouderling en van 1953-1968 als predikant).
Na het vertrek van ds. Wijnne is de gemeente al spoedig ontbonden. De overgebleven leden sloten zich aan bij de Oud Gereformeerde Gemeente te Kralingscheveer (Buffelstraat), idem te Krimpen aan den IJssel (ds. Mieras) of bij de Gereformeerde Gemeente te Capelle aan den IJssel.
Vermeld dient nog te worden dat tijdens ds. Kraaijeveld de naam van de Gemeente werd gewijzigd in "Oud Gereformeerde Gemeente". De gemeente was echter niet bij een kerkverband aangesloten.

(Kars liet 1 preek na over Ps. 92 “In het huis des Heeren geplant.”)

[Overgenomen uit: Predikanten en Oefenaars]

AFSCHEIDSBRIEF

Lieve schatten zoëven den 29 dec '42 is omstreeks 11 uur in cel 25 bekend gemaakt , dat we om 2 uur in den middag moeten sterven. Ik zit met Faas, die ook daarbij behoort.
Hoe ik je dit schrijf is wel duidelijk.
Lieve lieve Vrouw. Ik moet van jou afscheid nemen. Als ik je in het leven misdaan heb, heb je mij vergeven, dat weet ik. God heeft ons ruim 19 jaar van elkander doen genieten; 25 Dec. Was onze verlovingsdag. Ik heb hem herdacht. Bijna 15 jaar zijn wij getrouwd geweest en gelukkig. Ons huwelijk is onverbreekbaar. Schat ik dank je, voor wat je voor mij geweest bent. Jij was mij alles. Met jou kon ik door het leven. Jij was mij alles, wij hielden veel van elkaar. Nu wordt het afgesneden. Ik dank je voor al het werk voor mij gedaan. Het heeft niet mogen baten. Laten we het in de handen Gods leren overgeven.
Wij moeten sterven~ is verschrikkelijk. Om 2 uur zal ik voor God staan. Mijn lieve kind je weet het niet als dit alles geschied zal zijn en ik reeds rust in het stille graf. Ik neem afscheid van je. Er is een preek: het jaar der vrijlating nadert, laat die, in je bezit komende, bewaard blijven. Jou erfstuk van mij. Daarin ligt mijn gehele ziel. Schat ik hoop je eens weer te zien aan den troon der genade. Als er op aarde geen genade is, hoop ik dat God mij genade bewijst. Wil er om denken dat Ps 65: Gij hebt mijn ziel beveiligd voor den dood, mijn lievelingspsalm was. Vraag dien te zingen in de kerk. Je levensloop heb ik aan de hoede Gods overgegeven, die een vader der weezen is en een Rechter der weduwe is en voor jullie zal zijn. Lees preek. God zij je zeer nabij.

Allerliefste Johan. God bekere je vroeg. Wat je worden zal weet ik niet. Doe je best. Voor jou is alles wat op de studeerkamer staat als je oud genoeg zal zijn. Er mag niets van verkocht worden. Alles bewaren voor jou. Bewaar ze als een heilig bezit van je vader, die zoveel van je houdt. Blijf ... . van je moeder hield. Blijf een lief kind, en laat je lieve moeder niet alleen. Troost haar en doe niets buiten haar. Durf ze altijd onder de oogen te komen. Wordt een Johannes als je grootvader Kars en blijf vaders jongen. Kerk altijd en vervul de stervenswens van je lieve vader en wordt dominee zooals hij. Kan je niet, best. Gevoel je roeping, ga dan die weg. Is er geen geld, wordt dan Godsdienstonderwijzer. God zal den weg doen loopen. Wees eerlijk, trouw en liefdevol, het oog op God. Hij is een Vader der weezen.
Lieve Janni. De Heere geve je vroeg een nieuw hartje om Hem te dienen. Wordt wat je dacht. Ik moet snel schrijven wordt er gezegd. Dien de Heere en geef God en je lieve moeder je liefde. Voor jou is de viool.

Lieve Adriana. God geve Hem Adriana in je jeugd. Blijf een moedersgekje. Blijf bij je moeder en vertroost haar de dagen van je leven. Voor jou is de oudste boekenkast met ruiten, dus met de schuifb...
Lieve Moeder Kars God geve dat we eenmaal met Vader God mogen grootmaken. Hij geve in de oude .. . des levens een licht en ruime ingang tot Zijn troon.
Vader en moeder Itjeshorst. Dank voor alles. God zegene allen. Lieve broeder. Wees God bevolen met vrouw en kinderen. Lieve zusters, zwagers, schoonzusters, neven en nichten. .. tot voor zijn troon zullen we hopen. Jan en ... God zij jullie genadig. Dien jij een bijzondere kus.
Lieve Gemeente. Blijf in hetgeen ik je mocht leeren. Steun de kerkeraad en wees goed voor vrouw en kinderen: die ik je opdroeg. Lieve vrienden Kwant, Jong, Pelt, Wiel, Visser Barendsz, ja alle vrienden vaarwel.
Ik heb aan alle ter dood veroordeelden het H. Avondmaal mogen uitreiken, dat was mij tot groote troost.
Vrouw, vier als het kan dat ook . Lieveling, de God des Vredes heilige U. Hij geve berusting en vrede, waarin ik sterf. Want het kan echt. Draag rouw, maar bovenal in het hart. Laat monument op kerkhof niet alleen staan. Gedenk.
Groet alle en wees vele tot zegen. Dag lievelingen. God zij genadig en geve vrede. Dag schatten tot in eeuwigheid voor God. Hij zij U nabij. Treur niet, als ~~dieg~~ die gene hope hebben.
Je liefhebbende man en vader

DS. PIETER LOS Gzn.

AAN EEN DRAADJE

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2003

"Nou, die hangt daar ook mooi, ik denk dat hij zo meteen een grote tuimel zal doen, want die daar bovenaan is al bezig om een draadje door te knippen. Ik zou niet graag in zijn plaats zijn."
Nee lezer, zo'n positie is niet te benijden. Die erbij staan schijnen er van te schrikken en te beven, want het kan niet anders of de val moet vreselijk zijn, want onder hem gaapt een diepe afgrond. Hij hangt daar aan een draadje, alsof hij boven een vuurspuwende krater hing, de haren moeten hem van angst en schrik te berge rijzen, temeer daar hij weet dat hij ieder ogenblik in gevaar is dat de draad zal worden doorgeknipt, die reeds door de schaar gegrepen is.
Zou er dan niemand zijn om die mens uit de nood te verlossen? Dat schijnt wel, want die erbij zijn staan verschrikt en verlegen, maar hulp kunnen zij niet aanbrengen, het is te laat, want, toen het nog tijd was heeft hij met het gevaar gespot, en gelachen als het hem werd aangezegd. Wat hem nu treft heeft hij niemand dan zichzelf te wijten.
"Maar, zou er dan niets meer aan te doen zijn, zou de hand niet terug getrokken kunnen worden die de schaar vasthoudt? Het is toch verschrikkelijk om iemand zo te zien omkomen, hij heeft toch ook een ziel te verliezen?"
't Is waar, het is verschrikkelijk, en mij dunkt: wij moesten allen maar zorg dragen dat wij niet in dezelfde positie komen. Ik weet ook waarlijk niet hoe de man zo dwaas komt om aan dat draadje te gaan hangen, vindt gij dat ook niet?"
"Ja, dat vind ik ook, die vent is gek geloof ik, en ik zal wel oppassen dat ik hem niet navolg."
"Daar heb je wel gelijk in, indien ge althans nog niet aan een draadje hangt."
"Ik? wel, nou nog mooier, zou ik aan een draadje hangen, ik zou je wel hartelijk bedanken."
"Ik zal u eens een droom vertellen, en dan moet je eens goed luisteren."

Mijn droom.

Ik was ingeslapen en lag rustig op mijn bed, toen mij een man verscheen die een wat somber uitzicht had. Hij was gekleed in een lange, zwarte mantel, die hem tot aan de voeten reikte. Hij had in de ene hand een brandende fakkel, en met de andere wenkte hij mij om hem te volgen. Ik rees overeind, en onwillekeurig stond ik op, kleedde mij aan en volgde hem. Hij vatte mij bij de hand en voerde mij op een grote vlakte, waar het stikdonker was. Mijn leidsman zei mij, dat ik nauwkeurig moest acht geven op hetgeen volgen zou. Eensklaps brak de maan door de wolken en verlichtte de plaats waar wij stonden, dat mij een ontzettend tafereel vertoonde. Ik zag duizenden mensen hangen, eveneens als de man hier voorgesteld. Het scheen dat de meesten niets van hun ellendige toestand begrepen, daar zij recht vrolijk waren en dartelend aan het draadje heen en weer slingerden. Nadat ik geruime tijd met stomme verwondering dat tafereel had aangezien, verborg de maan zich weer achter de wolken, en dikke duisternis verving het licht van de zilveren maan. Ik vroeg mijn leidsman wat dit alles betekende. Hij antwoordde slechts: "Wacht slechts, gij zult nog andere dingen zien, want nog is het einde niet."
Daar brak de maan weer door, en zie, rondom die allen, die daar aan een draadje hingen, zag ik een gedaante heen en weer zweven; het was een geraamte, die in de rechterhand een grote schaar vasthield. Hoewel ik tot dusver niet zag dat hij iemand aanraakte, zo kwam hij nochtans zeer dichtbij, nu bij den een dan bij den ander, hetwelk ten gevolge scheen te hebben dat hen een koortsachtige rilling overviel. Bij nader beschouwing scheen het mij toe dat de gedaante door een hand werd vastgehouden en niet verder kon gaan dan hem werd toegelaten. Mij werd getoond hoe

er daar velen aan een draadje hingen, terwijl onder hen een afgrond gaapte, die vuur en sulfer uitbraakte. Toen verdween het licht der maan en de vuurgloed verspreidde een akelig schemerlicht, waarbij ik niets duidelijk onderscheiden kon.

"Wat betekent dit alles?" zo vroeg ik weer aan mijn leidsman. Hij antwoordde: "Wacht slechts, ge zult nog grotere dingen zien, nog is het einde niet. Open uw oren." Ik luisterde daartoe scherp toe en vernam verscheidene klanken. Ik hoorde vloeken, lasteren, schelden, dartel zingen, ijdel schertsen; maar ik vernam ook klachten, wenen en kermen, ik hoorde bidden en psalmen zingen, hetwelk door anderen werd bespot.
"Waar ben ik? Zo vroeg ik andermaal, daar een schrik mij door de leden voer, en een koude, als die des doods, mijn knieën deed tegen elkaar slaan, zodat de banden mijner lendenen los werden. Ik kreeg geen antwoord, maar plotseling werd het weer geheel donker, en tevens zo stil als in het graf. Ik tastte in het duister rond en werd door mijn geheimzinnige leidsman vastgegrepen, die tot mij zei: " Vrees niet, gij zijt veilig onder mijn geleide."

Ik ontwaakte, en zie, het was een droom. Ik lag in langdurige overdenking over hetgeen ik gezien had, totdat de slaap mij de ogen deed sluiten en ik mij in de droom verplaatst zag op dezelfde donkere vlakte. Toen ik daar enige tijd vertoefd had, aan de zeide van mijn leidsman, verspreidde zich een licht veel helderder dan de maan, waardoor mij al de genoemde voorwerpen duidelijk zichtbaar werden, en mij daarbij werd getoond hoe de onzichtbare hand het geraamte nu op de een, dan op de andere persoon wees, die aan een draadje hingen, waarop deze onmiddellijk de schaar gebruikte en de draad doorknipte. Hier opende zich ontzettende taferelen. Zodra de schaar de draad naderde, scheen het dat er bewustheid kwam van de afgrond, die onder de voeten gaapte, althans bij de meesten. Ik zag er een die bij het gezicht van de schaar op akelige wijze de handen uitbreidde; zijn haren rezen hem te berge, en op vreselijke wijze gilde hij het uit: *"Te laat! te laat!"*

De tweede die volgde beproefde zich onbekommerd aan te stellen, lachte en dartelde, terwijl de angst hem op het gezicht te lezen stond. Toen de draad was doorgeknipt, riep hij uit: " het zal wel schikken."

Een derde poogde zich gerust te stellen, en herhaalde gedurig deze woorden: " God is Liefde ". Met deze woorden overkwam hem hetzelfde als de beide vorigen, zij stortten onder een vreselijk gehuil in de afgrond neer.
Verscheidene zag ik op dezelfde wijze vallen, terwijl enigen vloekende, en andere biddende in de diepte wegzonken. Ik weet niet op te geven hoeveel het er waren die op deze wijze aan hun einde kwamen.
Rondom de afgrond stonden verscheiden personen te roepen en te waarschuwen, en de middelen ter hand te geven om uit de gevaarlijke toestand verlost te worden. Maar de meesten bespotte hen en scholden hen voor dwazen. Dat scheen hun echter niet te verdrieten, maar zij riepen des te luider. Een van hen boog zich over de afgrond, en riep met luide stem aan de mond van de put: " Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn."

Weer zag ik hoe het geraamte gelast werd een andere draad af te knippen, en tegelijk met deze vingerwijzing zag ik dat de hemel zich opende, en vier engelen in witte kleding daalden naar beneden en zweefden boven de afgrond, onder de persoon, wiens draad moest worden afgesneden. Hij zag er vrolijk uit, en scheen met blijdschap het

ogenblik te verwachten, en scheen zeer gewend met de magere bode te zijn. Hij sprak woorden die ik niet allen kon verstaan, nochtans zoveel dat ik hoorde dat hij goede hoop had op een beter leven. Eensklaps verheft hij zijn stem en zegt:
"*Nog weinige stappen, en dan ben ik thuis."*
Juist toen de bode de draad doorknipte sprak hij het laatste woord, en ... viel ... maar niet in de afgrond; de engelen vingen hem op, en droegen hem in hun schoot naar de plaats vanwaar zij gekomen waren.

Dat was een lief tafereel, en ik verlangde mij in de plaats van hem, wiens draad het laatste was afgeknipt. Plotseling werd ik van deze liefelijke overdenking afgeleid. Ik zag een man aan een draadje hangen, in een toga gekleed, hij had in zijn ene hand zijn baret, in de andere een zakbijbeltje. Hij sprak duidelijk over de liefde, en over het exempel (voorbeeld) dat de Heere Jezus had nagelaten, en zei dat men dat voorbeeld maar moest volgen om tot de volmaaktheid te geraken. Hij sprak schone woorden, die hij op zeer boeiende wijze voorstelde, ook scheen hij veel kennis van de mimiek (gebarentaal) te hebben, want hij scheen gedurig gedaanteverwisselingen te ondergaan. Nu eens tekende zijn gezicht vrede, in het bijzonder wanneer hij vermeldde hoe lief hij de Heere Jezus had, en dan weer was er smaad en verachting op te lezen, wanneer hij sprak van die akelige, zwartgallige mensen, die van niets anders wilden weten dan van het Bloed dat op Golgotha gestroomd had en van verzoening met God, alsof de God der liefde een grimmig wreker was. Deze redevoering duurde, zo ik meen, wel een uur lang. Terwijl hij in het vurigst van zijn rede was, kwam de bode en knipte de draad door, en met een verschrikkelijke val stortte hij in de brandende afgrond neer.

Daar viel mijn oog op een ander die aan een draadje hing. Haar gelaat tekende kalmte en zielenrust, hoewel er een pijnlijke trek over verspreid lag. Het scheen dat de lichaamssmarten hooggaande waren en de gedaante kwam gedurig nader, alsof hij de draad zou doorknippen, maar telkens als hij nabij gekomen was keerde hij weer terug, terwijl de vrede scheen te vermeerderen, hoe meer hij naderde. Ik luisterde, en hoorde met lichte, afgebroken woorden, het volgende: *"Of ik vasthoud aan mijn Jezus? Ik heb geen andere ankergrond; ik lig aan Zijn Borst, in Zijn armen, en nog maar weinige ogenblikken, en Zijn engelen brengen mij daar waar Hij is. Dat mag vrije genade heten. Ik, een onreine zondares, die nooit naar Hem zou hebben omgezien, Hij was voor mij meer dan voor Hagar, de God des aanziens en des ontfermens, en in al mijn benauwdheden was Hij benauwd. Het lijden dezer tegenwoordige wereld, waarin ik ruimschoots mijn deel heb gehad, waarvoor Zijn liefde zij geprezen, want het waren zovele koorden waarmee Hij mij trok, is niet te waarderen bij de heerlijkheid die mij nu wacht. Kom nu, o dood! Gij zijt mij een bode des vredes; kom. Zo ras het de Heere behaagt, en laat de wormen mijn huid doorknagen en mijn stof met het stof verwaaien, ik weet dat mijn Verlosser leeft, en dat ik uit dit mijn vlees God, mijn God, zal aanschouwen en geen vreemde, maar mijn eigen lieve Heere en Heiland, Die mij gekocht heeft door* Zijn Bloed. Kom, kom Heere Jezus! *Zoudt Gij nog langer vertoeven?* Ja, Hij komt al..... Toen werd het draadje afgeknipt, en ik zag haar, door de engelen opgevangen, daarheen brengen, waar ze zo lang naar gereikhalsd had.

Weinige ogenblikken daarna werd mijn aandacht getrokken naar een jammerlijk gekerm. Een vrouw zag ik daar, die de angst op het gezicht stond te lezen, terwijl zij alleen deze woorden uitgilde: "Benauwd! Benauwd!" De gedaante ging al heen en weer en dreigde gedurig de draad af te knippen. Ik vroeg haar naar de toestand van haar ziel, en ik hoorde het volgende: " ik weet dat ik voor God verdoemelijk ben, en voordat ik

getrouwd was, was ik daarvan reeds volkomen overtuigd en mocht ik menigmaal behoefte gevoelen aan genade en met tranen en zuchten er om smeken, maar toen de zorgvuldigheden van de wereld kwamen is van lieverlee de behoefte verminderd, wel mocht ik onder de zuivere prediking blijven verkeren, maar het roepen om genade heeft geheel opgehouden, en nu ... benauwd! benauwd!
Toen werd het draadje afgeknipt en zij stortte in de diepte.

Ik zag er bij duizenden de draden doorgeknipt, waarvan de meesten in de afgrond neervielen; slechts enkelen werden door de engelen onderschept en in triomf naar de hemel gedragen.

Eensklaps verdween het heldere licht en weer was het stikdonkere nacht om mij heen. Toen dat enige ogenblikken had geduurd brak de maan weer door en werden mij getoond al mijn betrekkingen, de naaste zowel als die verre waren. Ik zag al mijn vrienden en bekenden, en ik zag mijzelf hangen aan een draadje boven de gapende afgrond. De magere bode zweefde gedurig om ons heen, en telkens werd een draadje doorgeknipt, en zo een enkele keer werd er een door de engelen gedragen, de meesten stortten in de diepte. Toen verdween de maan achter de wolken en ik zag een berg, waarop drie kruisen stonden. In het midden van deze drie hing de Zoon des mensen. Alleen Hij, en de plek waar het kruis stond, was verlicht, al het andere was in duisternis gehuld. Eensklaps scheen er een helder licht van Hem af, sterker dan dat van de zon in volle kracht, hetwelk afstraalde op sommige personen, ik geloof ook op mij, maar ik kon dat het beste bij een ander zien, want zij, die met dat licht bestraald waren, gaven glans van zich af. Toen hoorde ik een krachtige, maar teven een liefelijke stem uit de hemel, die zei: *"Welzalig is hij, die in Mijn Licht wandelt."*
Toen ontwaakte ik, en zie, het was een droom.

De uitlegging.

Ik was dagen achtereen in gepeins verzonken over de droom en kon wel iets vatten van de bedoeling, nochtans bleef er veel duisters voor mij in, en ik begeerde zeer de uitlegging te horen. Mijn begeerte werd na enige dagen vervuld, weer in een droom, die ik u verzoek nog eens geduldig aan te horen.
Ik droomde dat een liefelijke gedaante, in het wit gekleed, mij bij de hand voort leidde, en mij bracht in een schone hof waar onderscheiden schone planten, bloemen en vruchten mij in verrukking brachten. Mijn leidsman wees mij de roos van Saron, de lelie der dalen en de rode olianderplanten. Hij bracht mij bij een wijngaardrank met druiven, zo groot als ik ze nog nooit gezien had, en zei: "Dit zijn nu de druiven van Eskol." Hij plukte een schone, mij onbekende vrucht, en mij die overreikende, sprak hij: "Dit is de granaatappel uit Kanaän, neemt en eet." Ik deed dat, en terwijl het bloedrode sap door mij genoten werd, voelde ik mij wonderlijk verblijd, en tevens versterkt. Hij bracht mij bij een doornenboom, en zei: "Voor dezen boom zal een dennenboom opgaan, en voor die distel zal een mirtenboom opgaan".
Ik zag de dudaïm en zijn schone vrucht, en werd daarna in de notenhof gebracht. Toen zag ik lieflijk zomerverblijf, dat met wilde wijngaardranken was begroeid, hetwelk een schoon gezicht opleverde. Hij nodigde mij om daarin enige ogenblikken te vertoeven. Toen wij plaats genomen hadden begon hij aldus tot mij te spreken:

"Ik ben gekomen om u de uitlegging te geven van de droom die gij gedroomd hebt. Die het hoort, die merkt er op. Volgens het eeuwige en onveranderlijke raadsbesluit Gods is de levensdraad van ieder sterveling bepaald, zowel het uur der geboorte, als dat des doods. De draden die gij gezien hebt zijn de levensdraden waaraan de mens hangt, die elke dag zou kunnen opmerken dat het leven is als een damp en als een weversspoel. Het geraamte dat gij gezien hebt, is de dood, die op bevel des Heeren als een getrouwe bode wordt uitgezonden om de levensdraad af te knippen. De afgrond is het eeuwige verderf, waarboven alle mensen hangen, omdat zij allen, ten gevolge van hun zonden, de eeuwige dood hebben verdiend. Hij, die in de Heere ontslaapt, komt in die plaats der rampzaligheid niet, de engelen nemen, als de levensdraad is afgeknipt, hem op, en voeren hem naar die plaats waar alle tranen van de ogen worden afgewist. Iedere polsslag nu wordt er zulk een draad afgeknipt, en niemand weet wanneer het zijn beurt is. De personen die bij de gapende afgrond staan, roepen luid om te waarschuwen tegen het gevaar en de afgrond waarboven zij hangen. De man, die in zijn toga een sierlijke rede hield, is de dwaze herder, die een vijand is van vrije genade. Zijn val was groot, en de put des af-gronds zal met dezulken bevloerd zijn. Het kruis op de berg, u getoond, is de lijdende en bloedende Zaligmaker. Die in Zijn Licht wandelt is geheel verlicht en verspreid een liefelijke glans van zich."
Toen hij dat gezegd had stond hij op, reikte mij de hand, en zei: "Die oren heeft om te horen, die hore." Toen hij dit gezegd had verdween hij, en ik ontwaakte.

De toepassing

Ziedaar mijn droom, oordeel nu of gij niet aan een draadje hangt, en of ik het zo ver mis heb.

"Nu ja, als jij het zo noemen wilt, maar het is maar een droom."
Het is een droom, die bevestigd wordt door de dagelijkse ervaring, en daar er niemand is wie het niet aangaat, zo dunkt mij dat het wel waardig is dat wij er eens ernstig over denken.
U zult toch niet ontkennen dat ons leven als aan een draadje hangt, en met recht wordt het daarom de levensdraad genoemd, en dat, wanneer die draad wordt doorgesneden, ons lot voor eeuwig is beslist.
"Maar zou u dan menen, dat de meesten van de mensen verloren gaan?"
Mijn mening geldt niet, alleen hebben wij te vragen wat God zegt, en als ik dan lees wat de Mond der Waarheid Zelf getuigd: "Tenzij iemand wederom geboren wordt, hij zal het Koninkrijk Gods niet zien", dan moet ik noodwendig besluiten dat er velen zullen verloren gaan en in de put des afgronds neerzinken.

Het is daarom noodzakelijk dat wij er elkaar op wijzen, en vragen: "Hoe staat het met u voor de eeuwigheid? Zijt gij bekeerd? Zijt gij wedergeboren?" En zo niet, haast u dan om uws levens wil. Als wij opmerkzaam zijn op hetgeen om ons heen gebeurt, dan zien wij dagelijks wat ik in de droom gezien heb, de levensdraden worden zo een voor een afgeknipt. Dartelende en spottende gaat er menigeen de dood tegemoet, onbewust dat hij zo plotseling verrast wordt. Niet altijd behoeft de cholera te woeden om plotseling te worden weggerukt.

JAN PRAATGRAAG

Door

P. Los Gzn.

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2002

HOOFDSTUK 1

"Wel Grietje! Grietje! wat ben je vandaag weer stil; ik heb al wel een half uur zitten praten, maar ik krijg taal noch antwoord". Zo sprak Jan tot zijn buurvrouw.
Grietje: "Weetje wel, Jan! wat de wijze koning zegt: "Die zijn mond bewaart, behoudt zijn ziel, maar voor hem is verstoring, die zijn lippen wijd open doet".
Jan: "Dacht ik het niet? Altijd moet de wijze koning er bij komen. Het is wel een bewijs, dat Sálomo bij u thuis is".

Grietje: "Hoor eens, Jan! dat komt hier volstrekt niet te pas. Ik wil je op grond van Gods Woord bewijzen, dat je te veel praat en dat je daardoor je ziel schade doet en dat je een hindernis voor anderen bent. Ik was in zulke lieve overpeinzingen, toen je binnen kwam en nu heb je net gedaan als de vogels, die langs de weg vliegen: je hebt al het zaad weggepikt".
Jan: "Maar waarom dan niet liever eens met mij gepraat over hetgeen je overpeinsde. Je weet toch wel, dat ik altijd graag over die dingen praat".
Grietje: "Dat weet ik, Jan! Maar ik vrees, dat je te veel met de mensen praat en te weinig met de Heere".
Jan: "Dat staat jouw niet te beoordelen, dat behoort in de binnenkamer. Maar dat weet ik, dat het de lust van mijn leven is en daarom doe ik niets liever. Ook is het op grond van Gods Woord: *Waar uw schat is daar zal ook uw hart zijn".*
Grietje: "Ik ben het niet met je eens, Jan, jij hebt gelijk, dat het mij niet staat te beoordelen of jij de binnenkamer bezoekt, maar wat dáár plaats had, heb ik nog nooit van je gehoord".
Jan: "Ja maar, Grietje! zulke zaken hang ik zo maar niet aan de grote klok".
Grietje: "Nu, dat wil ik ook niet van je hebben, maar de Waarheid zegt: "Eer deze zwegen, zouden de stenen spreken". En wat jij daar zegt van je schat, ik weet het niet Jan! Kun jij met Ruth ook zeggen: *"Uw volk is mijn volk en uw God mijn God?"*
Jan: "Ja, dat is toch een heerlijke geschiedenis van die Ruth, nietwaar? Orpa ging naar het Moabietische land terug, maar zij verliet alles, haar land en maagschap, om bij het volk te blijven.
Grietje: "Maar het is niet genoeg Jan! dat wij die geschiedenis kennen, maar de voorname vraag is, of zij aan onze ziel is toegepast".
Jan: "Wel zeker. En dan, hoe treffend wordt het ons voorgesteld, waar zij bij Boas op de dorsvloer was en ze niet alleen mocht rapen, maar zelfs nog mee kreeg ook".
Grietje: "Ja, Jan! de geschiedenissen in de Bijbel zijn veelal treffend. Maar de geschiedenis van je hart, weet je daar niets van te vertellen?"
Jan: "Ja zeker. Ik weet, dat ik vroeger met mijn hart de wereld diende, en dat ik nu daarvan heb afgezien, en een lust en liefde heb gekregen tot God en Zijn dienst en dat ik voor Gods vierschaar gerechtvaardigd ben en dus van alle zonden ben verlost".
Grietje: "Als het waarheid is, dat God dat in je hart heeft gewerkt, dan zal het wel terechtkomen".
Jan: "Geloof jij dan niet, dat het recht werk bij mij is?"
Grietje: "Ik weet het niet Jan! Maar je mocht het wel eens nauwkeurig onderzoeken, want het gaat op een eeuwigheid aan".
Jan: "Dat onderzoek is voor jouw even nodig, Grietje! en voor jouw gaat het ook op een eeuwigheid aan".
Grietje: "Wij moesten het er maar bij laten, want het valt bij jouw niet goed, en dat is geen goed teken voor je, Jan!"

Jan: "Welnee, Grietje! ik word er niet boos om; je kunt alles tegen mij zeggen, net zoals je denkt".
Grietje: "Nu, laat ik je dat zeggen, maar ik wenste wel, dat het anders met je was; want zo komt je bedrogen uit".
Jan: "Ik zou niet weten waarom het verkeerd bij mij uit zou komen. Ik weet in Wie ik geloof, *en het geloof is een vaste grond der dingen, die men hoopt en een bewijs der zaken die men niet ziet".*

Grietje: "Ja, Jan? je bent goed thuis in Gods Woord, maar dan weetje ook wel, dat er geschreven staat: *"Welgelukzalig die geduriglijk vreest".*
Jan: "Ja, dat weet ik goed. Maar ik weet ook, dat alle Bijbelteksten op ieders toestand niet passen, en deze past misschien op de jouwe, maar op de mijne niet".
Grietje: "Ik zou denken dat deze waarheid voor ieder kind van God van toepassing is, zijn hele leven, omdat wij een bedrieglijk hart omdragen, dat ons zo licht ter zijde afleidt".
Jan: "Neen, meisje! Jij verstaat het nog niet, maar dat komt, omdat je nog zo diep in de waarheid niet bent ingeleid als ik.
Mijn Koning heeft al zo dikwijls tegen mij gezegd; *"Vrees niet",* zodat ik mij grotelijks zou bezondigen, wanneer ik mij door bange vrees liet neerslaan".
Grietje: "Ik heb wel eens horen zeggen, Jan! dat stilstaand water op het laatst begint te stinken".
Jan: "Ik dank je wel; jij zou mij dan bij stilstaand water willen vergelijken?"
Grietje: "Dat zeg ik niet. Maar dit weet ik, dat het levend water aan eb en vloed onderhevig is en dat het precies zo gaat in de levend gemaakte ziel. Nu eens is het ebslik der verdorvenheid zichtbaar, maar op een anderen tijd wordt zulks door de vloed van het water der genade bedekt. En dat hoor ik nooit van je; jij bent altijd in de wolken".
Jan: "Ik heb al lang gezien, Grietje, dat mijn vlieger bij jouw niet opgaat en dat jij mij wantrouwt, daarom zal "t beste zijn, dat wij er een spelletje bij steken".
Grietje: "Ik zie ook niet in, dat er nuttigheid in steekt om ons gesprek voort te zetten, want ik kan jouw toch niet van je grond afstoten".
Jan: "Neen, dat kun je niet, want ik sta op de eeuwige Rotssteen".
Grietje: "Dat is een vaste grond; doch jij hebt wel toe te zien, dat jouw gebouw niet op een zandgrond staat, want dan zullen de vloeden van Gods toorn het omver werpen".
Jan: *"Er staat geschreven: "Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt".*
Grietje: "Maar er staat wederom geschreven: *"Ik zal maken, dat ze een walg aan zichzelf krijgen".*
Jan: "Nu, jij hebt wel toe te zien. De Heere zegt*: "Die Mijn volk aanraakt, die raakt Mijn oogappel aan'.* Ik wil je groeten".
En hiermee eindigde het gesprek van beide buren, Jan blij dat hij weg was en Grietje bedroefd over de treurige zielentoestand van haar buurman.

HOOFDSTUK 2

Jan was in de Praatstad geboren; zijn vader was de alom bekende Nooitstil en zijn Moeder Maria Babbelziek, beide afstammende van het geslacht der Praters, die altijd leren, maar nooit tot kennis der Waarheid komen. De kleine Jan was juist naar het vormsel van zijn vader en moeder gegoten, want toen hij nog in de wieg lag, en nog niet verstaanbaar praten kon, noemden ze hem reeds het kleine rateltje, want nooit stond zijn mondje stil.

Toen hij op school was, had de meester altijd moeite met de jongen, want zwijgen kon hij niet, zo min als stil zitten en vaak moest hij om die reden school blijven.
Later, toen hij wat ouder was geworden, bleef hij dezelfde; altijd had hij het hoogste woord en in vrolijke gezelschappen, onder lustige drinkebroers, had Jan altijd de boventoon.
Zijn makkers mochten hem graag lijden, want hij kon een gezelschap vervrolijken, en hoewel hij wel eens wat diep in het glaasje keek en soms halve nachten uithuizig bleef, zo was hij toch altijd "s morgens weer present.

Jan had nog al een enigszins godsdienstige opvoeding gehad, althans zijn vader en moeder konden nog al over de Waarheid praten en als er vrienden bij tegenwoordig waren, dan kon het er nog al eens stichtelijk zijn. Als het huisgezin bij elkaar was, dan was over die stichtelijkheid zo erg niet te roemen.
Door dat Jan nog al veel hoorde spreken over hemel en hel, dood en oordeel en dergelijke zaken, had hij nu en dan wel eens ogenblikken, dat hij daar bevreesd voor was, maar die morgenwolkjes verdwenen weer spoedig.

Op zekere nacht, dat hij laat de herberg verliet en van zijn vrienden afscheid had genomen en bij het licht van de volle maan zijn woning opzocht, scheen hem dat maanlicht toe te roepen, dat hij zijn huis moest bereiden, want hij zou sterven. Dat scheen diepe indruk op hem te maken; zo zelfs, dat hij zich daarna verbeeldde dat hij de satan in levende lijve, nu eens als een molen, dan weer als een hond voor zich zag. Het een en ander had tengevolge, dat Jan aan zijn makkers ging vertellen, dat hij bekeerd was en dat zij ook bekeerd moesten worden; dat hij ging sterven en dat zij ook moesten sterven, en dat hij naar de hemel ging, maar zij naar de hel als ze zich niet bekeerde.
Jan keerde zich toen van zijn woeste makkers af en zocht de vromen op. Het moet echter van hem gezegd worden, dat hij het liefst verkeerde met dezulken, die alleen over de Waarheid spreken, maar die, vreemd zijnde aan datgene wat de Heilige Geest wrocht in het hart van de begenadigde zondaar, uit de Waarheid niet spreken kunnen, omdat ze niet uit de Waarheid zijn.
Jan had nu de kaarten met de Bijbel verwisseld, en hij vond er het meeste genoegen in, om de heerlijke beloften, die in dat Boek der boeken voor Gods erfdeel geschreven staan, op zichzelf toe te passen, zonder er behoefte aan te gevoelen, dat ze door de Heilige Geest aan zijn ziel werden toegepast.
Uit een en ander blijkt, dat Jan wel degelijk bekeerd was, namelijk van de zonde tot de deugd. Elk mensenwerk is maar lapwerk; vodden, die goed zijn om weg te werpen bij de mollen en vleermuizen. Gods werk is kenbaar, want het draagt het zegel des Heiligen Geestes en kan de toets weerstaan van de waren toetssteen der ware en valse genade.

Wat zal het Jan baten, dat hij de kaarten heeft weggesmeten, dat hij zijn goddeloze makkers heeft verlaten en lang en breed praten kan over de waarheden uit de Schrift? Zal hem dat troost kunnen aanbrengen als de dood komt? Zullen zijn vele woorden hem redden kunnen van de zeer verderfelijke pestilentie of van de pijl, die des daags vliegt? Zullen zijn gesprekken het rantsoen voor zijn ziel kunnen uitmaken? Zal het uitmeten van de zonden en gebreken van anderen één kwadrantpenninkje van zijn schuld kunnen afdoen? Neen, dat zij verre.
Niets minder dan een volkomen Christus zal enige ziel kunnen redden en verlossen; buiten Hem geen waarachtig heil. Verbeelding! die smelt, zoals de sneeuw voor de zon, en zij is alleen dienstbaar om een ziel dronken te maken, evenals de sterke drank het hoofd doet duizelen.

O, mijn lezer het gaat op een ontzaglijke eeuwigheid aan. Er moet wat anders gekend worden dan praten. Helaas! wat is de hedendaagse wereld met zulke praatchristenen opgevuld, die nooit hebben leren inzien hoe walgelijk ze voor God zijn. En dit toch is een verbondsbelofte voor het aan zichzelf ontdekte kind van God. De Heere zal het Zelf maken, dat ze een walg aan zichzelf krijgen. Bij het licht des Heiligen Geestes krijgt de begenadigde zulk een klaar gezicht van zijn algehele verdoemelijkheid, dat hij zich schaamt in stof en as en leert wat het is uit vrije genade gezaligd te worden.

De praatchristen daarentegen, bij wie het alleen in woorden bestaat, die niet uit het hart, maar uit het verstand hun oorsprong hebben, zijn gelijk aan de hoog opgeschoten populier. Deze boom groeit rechtop en prijkt met schone groene bladeren, die bij het allerminste koeltje hun geritsel doen horen. Vruchten draagt deze boom niet en het hout is nergens goed voor, dan om verbrand te worden.
Ziedaar, het juiste beeld van Jan Praatgraag. Zijn toestand is erbarmelijk en de Heere beware een iegelijk voor zulk een jammerlijk zelfbedrog. De Heere Jezus zei tot Nicodémus: *"Tenzij iemand wederom geboren wordt, hij zal het Koninkrijk Gods niet zien"*.
En dat woord is een eeuwigblijvend woord, dat ieder redelijk mens aangaat.

HOOFDSTUK 3

Het was dinsdagavond, en volgens gewoonte vergaderde enige vrienden en vriendinnen, om met elkaar de dingen te bespreken, die het Koninkrijk Gods en het heil van hun onsterfelijke ziel aangaan. Het gewone getal was tegenwoordig en onder deze ook Jan Praatgraag.
Doch er werd ook een vreemde opgemerkt, die door een der vrienden was meegebracht. Het was een oud Zeeuws boertje, met korte broek, lage schoenen en een kort jasje, waaronder vóór op het lijf, twee bij uitstek grote zilveren knopen of platen, zoals men aldaar gewend is te dragen; een rode das, boezeroen met gouden knoopjes en een ronde hoed op het hoofd, maakte het geheel compleet. Hij scheen ruim 60 jaar oud en had een hoog ernstig, maar nochtans zeer innemend voorkomen.
Toen hij door een van de vrienden werd aangesproken, zei hij, dat hij van jongs af een leergierige aard had gehad en daar hij hoopte hier ook nog iets tot lering te mogen opzamelen, zo was hij dan meegegaan om eens toe te luisteren, zich vleiende, dat de vrienden hem zouden vergunnen, dat hij als stille toehoorder in hun midden blijven mocht; hij was toch gedurende vele jaren tot de Waarheid toegekeerd, zodat de vrienden konden verzekerd zijn, geen vijand in hun midden te hebben.
Dit werd dan ook geredelijk toegestaan en, als naar gewoonte, werd door een van de vrienden een Psalmvers opgegeven en het gebed gedaan. Toen het 3e hoofdstuk uit de zendbrief van Paulus aan de Romeinen gelezen was, werden de onderlinge besprekingen aangevangen en voortgezet, en de rechtvaardigmaking door het geloof was en bleef het onderwerp, waarbij Jan, zoals gewoonlijk, de hoogste toon voerde.
Het dient echter te worden opgemerkt, hoe weinig hij te spreken had van de ellende door Paulus hier zo ontzettend waar geschetst, maar hoe vooral de rechtvaardigmaking op de voorgrond werd gezet.

Enigen waren er, die meenden, dat naar het voorbeeld van Paulus, de kennis van ellende moest voorafgaan en dat geen verlossing noch rechtvaardigmaking denkbaar was, wanneer men niet aan de ellendige toestand van zijn hart bekend was gemaakt. Jan

echter gaf het niet op en beweerde: *dat enige kennis van zonde genoegzaam was en dat het er maar op aan kwam, dat men gerechtvaardigd was voor de vierschaar Gods en dat, wanneer zulks had plaats gehad, de ziel voorgoed gered was.*
Bij de lust van Jan om altijd het hoogste woord te hebben, had hij nog een lelijke gewoonte, om door verheffing van stem anderen tot zwijgen te brengen en daardoor zelf aan het woord te blijven. Dit liep die avond dan ook bijzonder in het oog, hetwelk hem voor velen tot een aanstoot maakte, zodat de bijeenkomst weinig genot scheen op te leveren, of het moest zijn geweest voor Jan, die bijzonder op zijn dreef scheen.
Ruim een uur was er verlopen en tot zolang was de dood in de pot geweest, en wilde kolokwinten was al wat Jan totnogtoe had opgedist.

Toen vroeg de vreemdeling of het hem vergund werd een vraag te stellen, hetwelk hem geredelijk werd toegestaan. Daarop richtte hij zich tot Jan en vroeg of hij de zaken, die hij besproken had, ook bij ervaring kende en zo ja, of hij dan ook gezind zou zijn om daarvan iets mee te delen.
Dit was koren op de molen van Jan Praatgraag, die zich daardoor een wijde deur zag geopend om de avond pratende te eindigen. Jan begon zijn rede op de navolgende wijze: "Ik leefde midden in de zonde en was het beste thuis in de herberg bij de kaarten, onder lustige drinkebroers. Op zekere avond ging ik bij het licht van de volle maan huiswaarts en werd overtuigd van mijn vloekwaardigheid en doemschuld. Ik kwam beroerd aan mijn woning en keurde mijzelf onwaardig binnen te gaan, zodat ik geruime tijd aan de deur bleef liggen. Eindelijk verstoutte ik mij de woning in te gaan en dacht niet anders, dan te zullen omkomen. Toen ik mijn slaapkamer gevonden had, zag ik voor mijn bed de satan in de gedaante van een grote zwarte hond liggen, die mij brommende aangrijnsde. Door onderwijs in de Waarheid, begreep ik wie hij was, en hoewel hij mij enige vrees aanjaagde, zo stapte ik weldra in bed, terwijl het monster daar liggen bleef. Gedurende het overige van de nacht zag ik telkens het bed uit, doch vond hem altijd op dezelfde plaats liggen; toen echter de dag aanbrak was hij verdwenen.
Dit duurde verscheidene weken, waarin de wet mij veroordeelde en mijn consciëntie mij beschuldigde en ik niet anders verwachtte, dan voor eeuwig van Gods aangezicht verstoten te zullen worden. Iedere nacht had ik hetzelfde gezelschap voor mijn bed, hetwelk mij dikwijls de haren deed te berge rijzen van angst. Vanaf dat ogenblik verliet ik mijn oude vrienden, en deed niet anders dan prediken, overal en tegen iedereen. Ik kon nu de Bijbel niet langer missen en begon ijverig te onderzoeken. Zo was ik op zekere nacht in het lezen verdiept en stuitte op de woorden uit de profetie van Jesaja: *"Komt, laat ons samen richten!"* Toen werd de vierschaar gespannen en ik weet niet hoe lang ik op de knieën bleef. Eindelijk stond ik op, greep andermaal de Bijbel en las uit Jesaja 63 deze woorden*: "Gij, o HEERE, zijt onze Vader, onze Verlosser vanouds af is Uw Naam".* Ik kreeg daarbij te geloven, dat die woorden voor mij waren en heb mij sindsdien mogen verheugen met een onuitsprekelijke vreugde. De tranen zijn van mijn ogen afgewist; alle beloften, die in Christus ja en amen zijn, zijn voor mij en met de apostel mag ik het uitroepen: *"Dood! Waar is uw prikkel? Hel, waar is uw overwinning?'* Nu zijn mijn zonden voor goed uitgewist en het klagen is voorbij en wat zou ik vrezen? Nu God vóór mij is, kan niets tegen mij zijn".

Toen hij dit laatste gezegd had, was er een ogenblik stilte en de vreemdeling vatte het woord en zei: "Nu ik door mijn vraag u tot spreken heb uitgelokt, zal het mij wel vergund zijn iets in het midden te brengen. Ik heb zo het een en ander van uw ervaringen vernomen en naar ik gehoord heb, oordeel ik, dat gij nu langs een effen pad

wandelt en dat het twijfelen en vrezen bij u achter de rug is. Trouwens, het is dan ook geen aangename weg, om zo altijd en altijd over zichzelf te moeten klagen, nietwaar?"

"Dat is het zeker niet. Maar ik kan het daarom in anderen wel dragen, die zo ver nog niet op de weg zijn".
"Ja, er zijn kinderen en mannen in de genade, maar er zijn er velen, die mannen denken te zijn, terwijl ze mochten wensen kinderen te zijn".
"Dat is wel mogelijk, maar dat zal dan ook wel spoedig openbaar worden. Mij dunkt, als de bevinding zo helder is als de mijne, dan zal daar wel niemand aan twijfelen. Ik heb dit een en ander reeds zo menigmaal medegedeeld, en al de vrienden, die hier aanwezig zijn, dragen er kennis van en nog nooit is er een geweest, die er aan twijfelde of zij wel echt was. En ik veronderstel dat gij, mijn vriend, er evenmin aan zult twijfelen".

"Ik mis één zaak en hoewel ik hier vreemdeling ben, zo kan ik toch niet anders dan mijn gedachte zeggen. Indien ik mij niet bedrieg, dan ben ik niet geheel vreemdeling op die weg, en wil van mijn eigen ervaring niet spreken; doch zoals ik de mijne wens te toetsen aan de uitspraak van de Heilige Schrift, zo wens ik dat ook te doen met die van anderen. Onze mening komt niet in aanmerking; die is van nature verduisterden het hart is arglistig, ja dodelijk, wie zal het kennen? Daarom, als ik uw mededeling zo aanhoor en toets aan de onfeilbare Toetssteen, dan mis ik een voornaam stuk".

"En wat mag dat zijn, zo zou ik haast vragen?"

"Ik mis het kenmerk des Heiligen Geestes".

Dat woord deed een grote beroering ontstaan. Het scheen echter, dat Jan er niet van ontstelde; hij lachte en zei: "Het is mij om het even om van de mensen geoordeeld te worden, en vooral van een vreemde".
"Het moge zijn, vriend! dat ik u vreemd ben, maar door genade ben ik geen vreemdeling in Jeruzalem, en in het wetboek van de inwoners van die stad staat geschreven: *"De rechtvaardige sla mij en het zal olie op mijn schedel wezen".*
Ik ben echter dadelijk gezind om mijn woorden te bewijzen, misschien kan het zijn nuttigheid hebben".
Toen het Zeeuwse boertje deze woorden gesproken had, zei Jan, terwijl hij opstond: *"Zijt niet vele meesters",* zegt de Heere. Ik verlang van uw meesterschap verschoond te blijven en wens u allen 't beste".
Hierop verliet hij ijlings het vertrek, de deur hard achter zich toetrekkende.

Enige wilde hem volgen, maar werden door de anderen teruggehouden. Deze meenden, dat de vreemdeling veel te hard was geweest en zachte woorden had moeten spreken om hem te overtuigen.
Nadat men van de eerste ontsteltenis was bekomen, verzocht de oude man met elkaar te zingen het 7e vers van Psalm 72, waarop hij met spreken aanving.

"Ik ben aan deze plaats niet gekomen om te spreken, maar om te luisteren, maar van het eerste ogenblik, dat ik de man hoorde, kwam het mij voor, dat hij slechts een praatchristen was. Ik beschuldigde mijzelf, doch werd al meer en meer in mijn gevoelen bevestigd. Ik zuchtte er onder, totdat de Heere opening tot spreken gaf, en u weet, dat niemand sluiten kan, als de Heere opent. Ik zal u allen verslag geven van hetgeen ik zei, dat het zegel of kenmerk des Heiligen Geestes bij hem werd gemist. Het in de

vierschaar Gods gerechtvaardigd te worden, is een rechterlijke daad Gods, wanneer de mens gedagvaard wordt voor de onomkoopbare Rechter. Nu zal die dagvaarding moeten geschieden niet door een vreemde, maar door een rechtspersoon en wel door de derde Persoon in het aanbiddelijke Wezen. Geschiedt nu die dagvaarding door de consciëntie, dan is het geen bijzondere werking des Heiligen Geestes, dan zijn het slechts gemene overtuigingen, die de ziel wel in de benauwdheid, maar niet in de vierschaar Gods brengen.
Nu is het hart arglistig en wil graag uit de benauwdheid verlost worden, en de duivel, die mensenmoorder, is een sluwe schalk, en duwt zulk één een vertroostende tekst onder de neus. Deze staat uit de benauwdheid op, eigent zich die tekst toe en meent nu voorgoed geholpen te zijn. Het zegel des Heiligen Geestes wordt op dat werk niet gezet; dat is: zij blijven niet arm en behoeftig, krijgen geen verstand van kermen en blijven zich altijd helpen met een menigte Bijbelteksten, waar de Bijbel vol van is. Deze hebben gewoonlijk veel te praten en zijn altijd vol want de Heere heeft ze nooit ontledigd".

"Zij echter, die door de Heere Zelf voor de vierschaar worden geroepen, worden verbroken en verbrijzeld, billijken hun vonnis, hebben geen woord in te brengen, maar krijgen het oog op de tweede Persoon, Die tussen de Vader, de Rechter, en de ziel treedt en met een woord tot de ziel spreekt van verzoening. De Vader keurt het offer van Zijn Zoon goed en neemt er genoegen in, en de Heilige Geest richt de ziel op, doet haar wisselklederen aan en zet haar een reine hoed op het hoofd en getuigt er van, dat deze als een vuurbrand uit het vuur verlost is. En het zegel des Heiligen Geestes wordt spoedig kenbaar, want deze verloste is klein, nederig en behoeftig, en kan het wonder niet genoeg bewonderen, dat hij boven duizenden die genade heeft ontvangen, hij die de ergste en grootste der zondaren was. Deze verloste leert verder, dat hij als een levende steen gebouwd wordt, om aan het geestelijk huis te worden aangebracht, maar - let wel, -hij wordt gebouwd, hij is dus nog niet klaar, en als de jongste snik gegeven wordt, dan eerst is hij gereed".

"Ziet, vrienden! Wij zijn elkaar vreemd, doch zijn allen op reis naar de eeuwigheid. Daarom mogen wij niet nalaten elkaar te waarschuwen, wanneer wij zien, dat het niet goed gaat. Neem mij daarom niet kwalijk, dat ik op deze wijze hier stoornis heb gemaakt; de liefde Christus drong mij; ik kon niet anders.
De tijd, die wij beleven, is gevaarlijk, want de duivel gaat op listige wijze te werk: hij bekeert de mensen en maakt ze vroom, en of hij de zielen vroom of goddeloos naar de hel sleept, dat is hem gans onverschillig. Daarom zien we toe, een iegelijk voor onszelf, hoe het met ons staat, en bedenken we dat toegekeerd tot de Waarheid niets anders is dan onbekeerd Het kan een aanvang zijn, maar als het er bij blijft, is het voor eeuwig verloren.
Ik verzoek vooral de vrienden, om eens aandachtig na te lezen het 3e hoofdstuk uit de profetie van Zacharia; dat zal, wanneer de Heere het zegent, nog meer licht kunnen verspreiden over hetgeen wij hebben gezegd omtrent het gerechtvaardigd worden in de vierschaar Gods".

Een der aanwezigen vroeg: "Maar zou dan iedere ziel dat ondervonden moeten hebben eer hij verlost wordt?"
"Welnee, lief kind" beantwoordde de oude krijgsknecht, "er sterven immers wel kleine kindertjes, zowel als oude mensen. Zie maar toe, dat ge u niet groter maakt dan je bent. Ik zag eens een kleine jongen op een stoel klimmen en toen riep hij uit: 'Zó groot ben

ik'. Hij had het nog maar net gezegd, of hij viel van de stoel en kreeg een gat in zijn hoofd.
Zo gaat het met de geestelijke kindertjes ook; wee, wee, als ze groter willen zijn dan de Heere ze heeft gemaakt. Houdt je daarom maar laag, mijn kind! Als de Heere het goede werk in je begonnen is, dan ligt het voor Zijn rekening; sta dan maar niet naar hoge dingen, maar voeg u bij de nederigen".
Onder dergelijke gesprekken eindigde deze avond, terwijl het gewone uurtje geheel werd vergeten. En de Heere had getoond, dat waar men in Zijn Naam vergadert, Hij in het midden zijn wil, en op een wenk van Zijn almacht de ban uit het midden Zijns volks wil wegdoen.

HOOFDSTUK 4

Onze vriend Jan was verstoord in zijn woning teruggekeerd en begon al spoedig iets van zijn ervaringen op het gezelschap mee te delen. "Ik heb", zo sprak hij, "daar eens een oude Zeeuwse (toethaspel) terecht gezet, zodat hem de tranen over de wangen liepen. Die kerel wilde eens beproeven om mij te overbluffen, maar hij is er met beschaamde kaken afgekomen, dat verzeker ik je".

Dit laatste doet ons zien, hoe Jan niet anders is dan een gans bittere gal en samenknoping van ongerechtigheid en het is te vrezen, dat zijn sterven zijn zal zoals zijn leven geweest is. Maar wat zeggen wij --- het is te vrezen? --- Nee, wij moeten het een zowel als het andere meedelen, en dan komen wij vanzelf aan zijn einde, want hij is reeds de weg van alle vlees gegaan. Wij stonden eenmaal voor het bed waarop hij gelegen had en gestorven was, en met siddering herinneren we ons zijn leven en zijn sterven, dat een toonbeeld geweest is van de hooggaandste ellende.
Voor zoveel onze ruimte toelaat, wensen wij u een en ander daarvan mee te delen. Hij bleef altijd dezelfde: praten en weer praten en zich vooral toeleggende om het echte volk te lasteren.
De Zeeuwse boer moest dat ook van hem ondervinden, want gehele vertelsels werden van hem opgedist, waarvan geen woord waar was. Hij wist het echter zó in te kleden, dat het de schijn van waarheid had en dat hij altijd buiten beschuldiging bleef.
Op 46-jarige leeftijd, "s nachts om 12 uur, ontving Jan een bezoek, dat hem niet aangenaam was. De dood klom zijn venster in, voorafgegaan door ziekte en pijnen onder de verschrikkelijkste verschijnselen. Een hevige benauwdheid overviel hem; zijn lichaam zwol ontzettend op, zodat hij niet kenbaar was. Zijn vrienden kwamen aan zijn bed, vragende hoe het van binnen gesteld was, doch het antwoord dat hij gaf, was ontzettend. "Het gaat slecht met mij", zei hij, "Ik heb mijzelf en anderen bedrogen; ik ga voor eeuwig verloren".
"Maar Jan!" Zei een van zijn vrienden, "hoe kan dat waar zijn; jij hebt toch zoveel ervaringen gehad en hebt in je leven getuigd van datgene, wat God aan je ziel heeft gedaan".
"Ga weg, ga weg", zei hij; "t was alles verbeelding; ga weg!"
Vanaf dat ogenblik heeft hij niets anders gesproken en zodra iemand aan zijn bed naderde, was het niet anders dan het akelig geroep: "Ga weg, ga weg!"
Drie dagen en drie nachten lag hij daar in de hevigste folteringen naar het lichaam, terwijl de zielsangsten op zijn gelaat stonden uitgedrukt. Toen kwam de dood om de laatste knoop los te maken en de mond, die nooit gezwegen had, was nu voor eeuwig gesloten.

Ziedaar, het einde van de man, die getuigd had van hetgeen God aan zijn ziel gedaan had en zichzelf had bedrogen. Hij was dood in de zonden en de misdaden, maar zijn hoogmoed en zijn eigenliefde hadden, in vereniging met de macht der duisternis, hem verblind, terwijl hij meende te zien en nochtans nooit het licht had aanschouwd.
Waarom, zo vraagt wellicht de een of ander, waarom, die akelige geschiedenis ons meegedeeld? Waarom lezer? Wij zullen het u zeggen. Het is omdat dood en eeuwigheid zulke ernstige zaken zijn, en het gewicht er van ons op de ziel drukt. Vroeg of laat hebben wij allen met die zaken te maken en het vreselijkste wat denkbaar is zal wel zijn: wanneer iemand zich neerlegt om te sterven en het bed te kort en het dek te smal zal zijn, waarop hij zich neerlegt.
Vreselijk om te moeten sterven en niet te kunnen sterven. En of wij er nu al los over heen lopen, wat helpt het? Of men zich laat pleisteren met loze kalk, wat baat het? die wand zal instorten en geen steen zal op de anderen blijven.

"Maar", zegt u wellicht, "ik vind hier mijn beeld niet; ik ben die Praatgraag niet". Welnu dan, wat bent u dan? Wij hebben eens een geschiedenis gelezen van een beest, dat in de spiegel keek en verschrikt van zijn eigen gedaante dood neerviel. Hebt u uzelf al eens in de spiegel van Gods wet bekeken en uw afzichtelijkheid gezien? Velen zagen in die spiegel, maar ze hebben er spoedig een doek over heen gehangen, omdat dat gezicht veel te akelig was. Och! wat bent u een vijand van uzelf, want terwijl u aan deze zijde van het graf akeligheid vreest, bent u niet vervaard voor eeuwige en afgrijselijke akeligheid.
Misschien komt dit eenvoudige geschrift in handen van de een of ander, die spot met deze akeligheid, want het is de geest onzer wufte en lichtzinnige eeuw om alle waarheid te loochenen, alle ernst weg te dartelen en luid met woord en daad te getuigen*: "Wijk van mij, want aan de kennis Uwer wegen heb ik geen lust".*
O, wat we u bidden mogen, spot niet langer, en overpeins eens ernstig het woord, dat de Heere God, de Schepper van hemel en aarde, uw Schepper, o nietige aardworm, gesproken heeft: Dan, dan, als de dood komt, dan zal Ik lachen in uw verderf en spotten als uwe vreze komt (Spr. 1 : 26).
Hoort het, en legt het in uw hart. Ziet, wij hebben het u gezegd.

Grote gelovigen, rijken, *die geens dings gebreks hebt,* die altijd gezadeld en te paard zijt, die in elke omstandigheid, waar u het nodig hebt, zoals Jan, uw geloof, evenals uw geldbeurs, uit uw zak haalt, in het bijzonder hadden wij u op het oog, toen wij u in korte en zwakke trekken de man schetsten, die meende rijk te zijn, terwijl hij doodarm was. O gij, die op die hoge klip zijt gestrand en aldaar veilig op het droge meent te zijn; u bent in doodsgevaar en alleen een springvloed uit de hoge hemel zal u in vlot water kunnen brengen.
Waant niet, dat wij u een verdicht verhaal hebben meegedeeld; zeker niet, het is een feit dat onloochenbaar is en voor u zij het een leerbeeld, om uzelf er aan te toetsen. Och! Houdt u toch aan de Schrift en weet, dat de Heere Jezus de Man is, Die tussen de mirten wandelt. Wat hoog is, is een gruwel voor God en dat vernedert Hij; wat nederig is, wat klein is, wat zich als David met de knechten en maagden nog minder aanstelt, dat verhoogt Hij; dat brengt Hij in ere. De mirten zijn onaanzienlijke plantjes, die in de greppels geplant worden, in drassige grond en in de schaduw. Zij kunnen weinig zon verdragen en daar tieren ze dan ook het beste, en dan verspreiden ze een liefelijke geur, die, door de wind voortgedreven, uren ver wordt opgemerkt. Zulk een plantje is het beeld van de Kerk Gods, en al is het, dat de een of ander jaren lang op de weg des levens is, hij zal arm en behoeftig blijven, want de Man, Die tussen de mirten wandelt,

Hij is Dezelfde, Die van Maria zei, toen ze aan Zijn voeten zat, dat zij het beste deel verkoren had.

Het is de echte taal van het ware kindschap Gods, zij het veel de uwe en de mijne:

"Almachtig Koning! grijp mij bij de hand
En maak een eind aan al mijn dwazen wandel
Door eigen geest; en demp aan alle kant
Mijn eigen leven, opdat al mijn handel
In waarheid zij, in liefde en gelove,
Ontvonkt door "s hemels vuur, verlicht van boven.

"Verneder mij, verneder mij 't gemoed,
En leer mij als een kindje aan U kleven.
Zachtmoedig, stil, zeer buigzaam, klein en goed,
Dat zich aan Uw beleid wil overgeven.
Dat zich wil dragen naar zijn kleine krachten,
En de ijd'le eer blijmoedig kan verachten.

Ach! Heer' de schaamt' bedekt mijn aangezicht.
Ik monster, ik rampzalige, zou ik komen
Tot Gods gemeenschap, ik, ellendig wicht,
Zou ik mij door genâ zien overstromen?
En zal ik zien, Hem Wien ik heb doorsteken,
En Gij alzo door liefde "t harte breken?

"Verheven Koning! Doe zo 't U behaagt;
Wilt Gij een arme worm dan overstelpen
Met vrije gunst, daar Gij niets in hem zaagt
't Geen U bewoog, o Heer'! om hem te helpen?
En wilt Gij door Uw liefd' mij zo beschamen?
O God der liefde! Hallelujah. Amen!

DE OVERJAS

"En zonder gelijkenissen sprak Hij tot hen niet"

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2002

AAN DE LEZER.

"De overjas" zo zult u zeggen, *"wat vreemd opschrift, wat vreemd onderwerp".*

Daar hebt u gelijk in, maar lees eerst eens het motto op het titelblad. Wie was Hij, van Wie gezegd wordt, *dat Hij niet zonder gelijkenissen tot hen, dat is tot de schare sprak?* Het was immers de grootste Profeet en Leraar, de Christus Gods, toen Hij omwandelde op aarde. Welnu, is dan de Meester voorgegaan, dan mogen de leerlingen volgen.
En als de Heere reeds in het Oude Verbond door gelijkenissen Zijn volk leert, zoals in de gesprekken tussen de bomen van het woud en de doornbos, en als de Profeet Ezechiël als een levende 'gelijkenis', op bevel des Heeren zich aan het volk voorstelde, dan stoot het u niet, als wij de overjas laten spreken en zijn ondervindingen horen meedelen. Dan zuigt de bij honing uit dezelfde bloem, waar de spin haar venijn uittrekt, en dit nederige bloempje, dat geen aanspraak maakt op sierlijkheid of schoonheid, maar wel op waarheid, zij nog welgevallig in uw ogen en tot voordeel voor uw ziel. Dan zal er de gunst van God op rusten en de stille hoop zal niet beschaamd en het doel bereikt worden van de

SCHRIJVER.

DE OVERJAS

Zo ben ik dan netjes en in orde uit de handen van de kleermaker voortgekomen, en zie ik mij een ereplaats aangewezen in de hangkast van mijn nieuwe meester, in gezelschap van verscheidene jassen, broeken en vesten.

Mij dunkt, ik mag trots zijn op mijn voorkomen, mijn snede is naar de laatste smaak en mijn kleur deftig. Nu, ik heb mij mijn afkomst niet te schamen, van de ene zijde stam ik af van een schoon schaap van echt inlands ras en ik versierde en verwarmde eertijds door mijn wollige vacht het edel dier. Van de andere zijde ben ik afkomstig uit Zuid-Amerika en prijkte eenmaal aan de schone katoenboom met zijn grote, gele gevulde kelken. Zodat mijn oorsprong niet te verwerpen is. Hoewel ik onder de werklieden, onder wiens handen ik van kleur veranderde, gedurig heb horen mompelen dat er een oude akte bestond van de grote Koning, die eenmaal is afgekondigd, welke aldus luidde: *"een kleed van tweeërlei stoffen, dooréén gemengd, zal aan u niet komen".*

Men kan dit vinden in het aloude wetboek, Boek 3, kapittel 19 en daarvan paragraaf 19. Een van deze werklieden zei, dat dit ook herhaald werd in Boek 5, kapittel 22, paragraaf 11. Daar las hij de volgende woorden: *"Gij zult geen kleed van gemengde stof aantrekken, wollen en linnen tegelijk".*

Als dat nu waar is, dan zou mijn nieuwe meester daar nog wel moeite mee kunnen hebben, want er staat een zware straf op de overtreding van dat gebod, als ik het wel verstaan heb. Hoe het zij, ik kan er geen kwaad bij en zal daarom geduldig blijven waar ik ben, en waar men mij brengen zal. Ik ben verlangend om gebruikt te worden, want mij dunkt, daar ik het sierlijkste kleed in de kast ben van allen, zal ik wel op de voornaamste partijen gaan.

MIJN NIEUWE MEESTER

Voor de eerste keer ben ik van mijn plaats geweest en heb ik mijn nieuwe meester gezien. Hij is een zeer deftig heer, spreekt op afgemeten toon, wandelt met afgemeten tred, en schijnt zijn woorden goed te overdenken eer hij ze uitspreekt.
Ik heb een hele wandeling met hem gemaakt en merkte op, hoe aller ogen op mij gevestigd waren, want iedereen groette mij, of laat ik liever zeggen, groette mijn meester even beleefd. Echter kan ik niet anders zeggen dat het is, mij werd die eer bewezen, want als mijn meester in een grove pij had gewandeld, dan geloof ik niet, dat men zo beleefd was geweest, ook heb ik nooit gezien dat iemand voor een sjouwerspakje zijn hoed heeft afgenomen, maar wel voor een fijne jas. Die eer is dus aan mij en niet aan mijn meester.
Ik heb anders wel opgemerkt. dat hij een zeer vriendelijk heer is, en dat hij wel voldoet aan het woord dat ik wel eens heb horen uitspreken: *"uw bescheidenheid zij alle mensen bekend".*
Zodat ik alle reden heb om tevreden te zijn, dat ik bij zulk een goede meester gekomen ben. Jammer maar dat ik het grootste gedeelte van mijn leven in de kast moet hangen. Ik wenste wel, dat ik meer van de vrije lucht mocht genieten en ook zo nu en dan eens in de woonkamer doorbrengen kon, dan zou ik in dit laatste geval de huisgenoten, waar ik inwoon, beter leren kennen. Ik zal echter maar geduldig wachten en dan heb ik nogal hoop, dat de tijd rozen voor mij baren zal.

IN DE WOONKAMER

Ik ben andermaal uit geweest en heb, na de terugkomst, het genoegen gehad een hele avond over een stoel in de woonkamer te hangen en ben nu wat meer op de hoogte van het gezin, waarin ik een ereplaats bekleed.
Mijn meester heeft vrouw en kinderen en schijnt een heel vroom man te zijn, althans hij heeft de hele avond over niets anders gesproken dan over dominees en over mensen, die, zoals hij het uitdrukte, wat stijl in de waarheid zijn, en hij had er nog al veel op aan te merken. Hij zei, dat die soort van mensen altijd over onmacht klagen en dat ze daardoor in allerlei grove zonden vallen en tot een ergernis zijn van zulke mensen zoals hij is. Hij zei dat deze zo kittelachtig van gehoor zijn, dat ze de innigste leraars verwerpen, wanneer ze die stukken niet prediken, waarmee hij zich niet verenigen kan en die geheel in strijd zijn met zijn gehele bestaan, namelijk: *dat God van eeuwigheid heeft uitverkoren, die zalig worden zal en de andere in hun ellende laat liggen.* Dat is hem een revolterende gedachte, zegt hij, want daardoor wordt de mens zo geheel en al onbekwaam, om naar God te vragen en verliest daardoor alle mensenwaarde.

Wel gelooft hij, dat God van eeuwigheid wist wie zalig zou worden en wie niet, en dat Hij vooraf gezien heeft, wie al en wie niet geloven zou. En dan sprak hij nog over een ander leerstuk, dat hij maar niet dragen kon, dat die mensen altijd op de voorgrond plaatsen en dat was, *dat Christus Zijn bloed maar voor enkele personen en niet voor alle mensen had gestort.* "Als het waar was", zei hij, zoals die zwartgallige mensen het geloven, dan zou mijn mild Evangelie, dat ik overal prediken kan, niet veel nuttigheid hebben".

Ik heb verder opgemerkt dat mijn meester bijzonder mooi kan bidden, maar nog veel schoner kan danken, want dat geschiedde telkens hard op, vóór en ná het eten. Toen

werd er een gedeelte voorgelezen uit een groot Boek. Het was een treffende geschiedenis, waarin vermeld werd van twee mensen, die in de tempel kwamen. De een was een Farizeeër, de ander was een Tollenaar. De eerste dankte dat hij niet zo slecht was als die Tollenaar, want dat hij vastte en aalmoezen gaf. Maar de Tollenaar stond van verre en durfde zijn ogen niet opheffen naar de hemel, maar sloeg op zijn borst, uitroepende: *"O God! wees mij zondaar genadig!"*
En zo hoorde ik: de laatste ging gerechtvaardigd naar zijn huis, de eerste niet. Toen het lezen geëindigd was, knielden al de huisgenoten voor hun stoelen en mijn meester deed het gebed en ik dacht, het was eveneens, alsof ik die eerste in de tempel hoorde. Uit het avondgebed kon ik wel opmerken, dat mijn meester erg vroom is en dat hij nogal wat over heeft voor Bijbel, zending en tractaatgenootschap, voor uit- en inwendige zending, en dan dat hij voor vele zielen het middel tot bekering was geweest.

Toen de familie van het gebed opstond, verlieten allen de kamer, het licht bleef branden en ik behield mijn plaats over de stoel. Enige ogenblikken daarna kwam er een dienstmeisje binnen, die scheen te komen om één en ander op te ruimen. Het scheen, dat zij daar nogal vlug mee weg kon, hoewel ik bemerkte, dat alles niet op de bestemde plaats kwam, want een groot gedeelte verhuisde naar haar maag. Ik dacht, nu zal ik ook weer naar de hangkast verhuizen, maar ik had mij vergist, ik bleef waar ik was: in de donkere kamer, en weldra was alles in de diepste rust.

De volgende morgen was ik zeer verwonderd. Mijn meester zag mij hangen en riep met een vervaarlijke stem: *Mientje.* Toen deze binnen kwam, begon hij zo vreselijk tegen die arme meid uit te varen en te schelden, dat ik waarlijk medelijden met haar kreeg. Ik moet de waarheid zeggen, ik hoorde hem tweemaal vloeken, waarover ik zeer verwonderd was, en ik kon bijna niet geloven, dat hij diezelfde vrome man was van de vorige avond. Doch er bleef geen twijfel over, het was dezelfde persoon en de toorn was alleen veroorzaakt doordat de meid mij niet in de kast geborgen had. Ik werd toen weggenomen en hernam voor enige dagen mijn oude plaats.

OP REIS

Op zekere morgen, toen het nog donker was, werd ik uit de kast gehaald en kwam ik wederom in de woonkamer, waar het hele gezin reeds bij elkaar was. De Bijbel lag opengeslagen op de tafel, en ik zag duidelijk dat het ontbijt reeds gebruikt was en dat mijn meester zich gereed maakte om van huis te gaan.
De beurs werd goed gevuld en de sigaren-koker niet minder. Toen zei zijn vrouw: "lieve! vergeet toch vooral niet om zaad mee te nemen".
Ik dacht bij mijzelf: *zaad meenemen,* zou mijnheer dan uit zaaien gaan. Ik begreep er niets van, en nog veel minder toen mijn binnenzak met zaad gevuld werd. Ik was nieuwsgierig om dat zaad eens te bekijken en merkte toen dat het traktaatjes waren. Ik zag er de naam Kemink op staan, maar de stad waar het gedrukt was kon ik niet zien, omdat, juist toen ik het in het oog zou krijgen, mijn meester mij dichtknoopte. En zo gingen wij de deur uit toen het al dag geworden was, en zetten koers naar de kade waar de stoomboten gewoon waren af te varen. Enige ogenblikken later stoomden wij ferm door, terwijl ik al lang bemerkt had, dat men mij veel eerbied bewees, want alle aanwezigen groetten mij zeer beleefd en hoewel mijn meester zichzelf die eer toe-eigende, zo begreep ik zeer goed, dat het op mij gemunt was, wetende dat `t oude spreekwoord zegt: *"de kleren maken de man".*

Er waren veel mensen op de boot en al spoedig begreep ik dat het zaaien bestond in het uitdelen van traktaatjes, hetgeen mijn meester nu en dan met enige woorden deed vergezeld gaan. Het scheen, dat het zaad nogal in goede aarde viel, althans verscheidene mensen begonnen te lezen, misschien ook wel uit verveling of tijdkorting, want het was een lange reis, die van `s morgens vroeg tot tegen de avond duurde. Ik kan geen bijzonderheden van het begin van de reis vertellen, omdat er niets bijzonders te vermelden valt, evenwel na het eten had er een voorval plaats, dat mij vreemd deed opzien.
Eerst moet ik nog mededelen, dat ik mij zeer verwonderde, dat mijn meester begon te eten zonder te bidden. Dat kon ik mij niet verklaren, daar hij dat in huis wel hardop deed en op de boot in het geheel niet; misschien was het, omdat hij het geld er voor betaalde en dat hij er nu geen zegen bij nodig had, maar dat kon ik toch niet begrijpen, daar hij zijn eten thuis toch ook moest kopen. Nu, ik ontgaf het mij en dacht: het zal zeker wel een goede reden hebben, want mijn meester is toch een wijs man, dat heb ik al wel gehoord. Er was tegelijk met ons nog een heer op de boot gekomen, die, naar het mij toescheen, met weinig welgevallen het zaaien van mijn meester had aangezien en die zo nu en dan de korreltjes had bekeken, maar ze telkens smalend had weggeworpen.

Eindelijk knoopte deze een gesprek aan met mijn meester, door te zeggen dat hij zo wat aan `t zaaien scheen te zijn. Mijn meester zei: dat hij altijd zaad bij zich droeg, waarop de ander antwoordde: dat hij dan eerst wel eens nauwkeurig mocht onderzoeken, of het wel zuivere tarwe was die hij uitstrooide, want dat hij zeer betwijfelde of zijn zaad daar wel aanspraak op maken kon. Ik voelde, dat mijn meester warmer werd dan gewoonlijk en dat zijn hart ook harder klopte dan wel anders, en op bitse toon vroeg hij, wat of er dan op aan te merken was. Waarop die heer bedaard, maar ernstig zei, *dat er slechts een halve waarheid in verkondigd werd, want dat de mens niet werd bekend gemaakt met zijn gans verloren toestand en er zonder dat geen plaats was voor een volkomen Zaligmaker.*
Mijn meester antwoordde bits, dat hij niet van dat naargeestige christendom hield, dat maar altijd over ellende sprak en dat niets goedkeurde, dat niet met dat ouderwetse sop was overgoten. Toen volgde er een hevig gesprek over *verkiezing en verwerping en algemene verzoening,* en ik zag wel, dat mijn meester uit het veld werd geslagen, doch hij hield het lang vol, tot hij eindelijk van een geheel andere kant de genadeslag kreeg.
Er was iemand op de boot gekomen, die een schipper leek en het gesprek had aangehoord, terwijl hij nu en dan de zaadkorreltjes had bekeken en dan weer weggesmeten.

Toen het gesprek ruime tijd geduurd had, stond de man op en vroeg of hij, hoewel tegen de regels der beleefdheid in, zich wel in het gesprek mocht mengen, hetgeen door de beide sprekers werd goedgekeurd.
Daarop begon die man een diepzinnig gesprek, dat ik niet vatten kon, zodat ik dacht dat het een professor was, maar later bleek het dat hij maar turfschipper was. Het was verwonderlijk om die man te horen redeneren, en hoe hij alles wat hij zei met teksten uit de Bijbel bewees. Mijn meester had het er kwaad onder, dat voelde ik, hij werd er zelfs dik van, want hij moest mij losknopen. Ik bemerkte, dat hij wel probeerde om zich te verdedigen, doch hij kreeg het te kwaad tegenover die eenvoudige man, die zeker gestudeerd heeft, al is het niet te Leiden of Utrecht. Eindelijk zei de schipper, dat uit al zijn handelingen, zowel als uit zijn woorden bleek, dat hij wel *schijn,* maar geen *zijn* bezat. Ik kreeg waarlijk medelijden met hem, want, al zeg ik het zelf, ik ben onder de

jassen misschien wel een van de gevoeligste, waarom ik maar gewenst had dat mijn meester was weggelopen, maar dat ging niet best, want wij waren op de boot.

Maar er moest nog meer gebeuren. Toen de schipper lang en breed had gesproken en mijn meester aangezegd, dat zijn ziel op het spel stond, sprak hij op luide toon deze woorden, die door allen, die op de boot waren gehoord en verstaan werden: "Maar ik behoef er niets meer bij te voegen, u hebt u nog erger gedragen dan een beest, want toen u daar straks uw middagmaal hebt gebruikt, hebt u niet eens de Gever er voor erkend, en zonder bidden of danken werd door u deze spijs genuttigd".
Toen dacht ik, dat mijn naden zouden openbarsten, zo zwol het hart van mijn meester, zijn bloed kookte en bruiste, en ik geloof, dat hij wel lust zou hebben gehad om die man te vermoorden, als het althans waar is, wat die schipper zei, dat het menselijk hart zo'n vuil en onrein ding is. Hij zei, dat er moord en doodslag uit voortkomt, hoewel ik aan het spreken van mijn meester zou zeggen, dat zijn hart beter is als dat van die schipper. Dat moet dan een heel erge zijn, maar ik heb om de waarheid te zeggen, er niet veel verstand van en oordeel maar naar hetgeen ik van anderen hoor. Maar om nu het einde te vertellen.

Toen de schipper die woorden had gesproken, mompelde mijn meester iets tussen de tanden, dat ik niet verstaan kon, liep hard naar boven en ging in het achterste gedeelte van de boot zitten, hetgeen hem werd vergund voor enig geld, dat hij betaalde aan een man, die met een zak met geld rondliep, tegen wie hij zei dat er zo'n hatelijk gezelschap aan boord was, dat hij daarom op deze plaats was gaan zitten. Ik had er niets op tegen, want ik zit liever op een kussen dan op een harde bank. En zo kwamen wij in de stad waar wij zijn moesten.

Toen wij aan wal stapten dacht ik: mijn zak met zaad is wel gédund, maar mijn meester heeft er geen eer mee behaald. Wij gingen daarop enige straten door en kwamen toen in een grote manufacturenwinkel, waar mijn meester met open armen ontvangen werd en in de woonkamer werd gelaten. Wij scheidden toen van elkaar, hij ging op een stoel zitten en ik werd opgehangen aan een koperen knopje in de kamer.

BIJ DE VRIENDEN

Ik heb de hele avond in die vreemde kamer gehangen en was recht op mijn gemak, daar ik alles, wat er gesproken werd, kon horen en verstaan. Het gezelschap bestond uit acht heren, waarvan het scheen, dat mijn meester daar gekomen was om een compagnieschap of vereniging, of zoals men het noemt, op te richten. Hij sprak er van, *hoe Jezus voor hen zoveel had gedaan, en dat elk, die zich daarvan bewust was, ook graag wat voor Hem zou willen doen.* Nu, dat klonk nog al mooi, en al ben ik maar een overjas, ik dacht in mijn binnenste, dat vind ik nu eens recht lief en het beviel mij, om de waarheid te zeggen, veel beter dan hetgeen die schipper op de boot zei, dat de mens geneigd was tot alle kwaad, en onbekwaam tot enig goed. En als dat waar was, dan zou mijn meester niets voor de Heere Jezus kunnen doen, en dat doet hij toch wel degelijk, en hij is wel ijselijk vroom ook, dat heb ik dan die avond wel goed gehoord.
Wat sprak hij heerlijk over het geloof, en hoe roemde hij er op, dat hij een gelovige was, die door zijn geloof de muilen van de leeuwen had toegestopt. Zo vertelde hij nog, hoe op de boot zo'n leeuwenmuil die dag door hem was toegestopt en hoe hij een ouderwetse dweper tot zwijgen had gebracht.

Ik begreep eerst niet welke leeuw hij bedoelde, doch bemerkte, dat hij die schipper meende. Toen dacht ik, nu meester, als u niet geneigd bent tot alle kwaad, dan bent u toch wel geneigd tot leugentaal, want het is geheel anders als u het nu vertelt!
Ik zei bij mijzelf zou dat vertelseltje ook door het geloof geschieden? Maar het waren zo maar overleggingen bij mijzelf, ik heb geen verstand van die dingen, want ik ben maar een overjas en ben niet met de grondwet bekend, zo min als met het burgerlijk wetboek.

De heren waren het met elkaar eens. Al wat mijn meester zei, stemden zij toe, en de één voor de ander had veel te vertellen, wat hij voor Koning Jezus had gedaan, en ik ontdekte dat zij allen in die zaken ijverige werklui waren. Over hun zondagsscholen hadden ze `t bijzonder druk, en genoten veel zegen op hun arbeid, en door hun toedoen werden er onder die kinderen veel brave Hendriken en brave Maria's gevonden. En dan hadden die kinderen de Heere Jezus zo lief, dat ze zelfs hun spaarpenningen voor Hem over hadden, om ze aan de blinde heidenen te geven; ja, er waren er zelfs onder, die met een busje rondgingen om giften in te zamelen voor de uitwendige zending.
Nu kan ik al die zaken, van uit- en inwendige zending, wel niet begrijpen, maar ik zie toch wel, dat het alles er betrekking op heeft, om vrome mensen te maken. En dan moet ik daar uit besluiten, dat die heren zeer vroom waren, en veel over hadden voor de zaak, waarvoor ze werkzaam waren.
Eén zaak kwam mij wonderlijk voor, en ik kon het in mijn domheid niet vatten, dat vroomheid en kwaadspreken, of achterklappen kon samengaan. Zij hadden nu de één en dan de ander beet, wie, dat weet ik natuurlijk niet te zeggen, maar dat merkte ik wel dat het mensen waren, die zij dwepers noemden.
Mijn meester zei, *dat zulke tevreden waren als zijzelf maar zalig werden, al kwamen alle andere mensen om; terwijl hij wel de gehele wereld zou willen zalig maken, en dat hij er wel eens bij wenen kon, wanneer hij iemand in zijn zonde zag sterven, hij had hem zo graag in de hemel gehad. Maar die en die, zij verdoemen maar en zwaaien maar met hun zwaard van voorverordinering, en maken het daarmee voor anderen moeilijk om liefde voor Jezus te krijgen.* Er was nog meer, dat ik alles niet kan vertellen.

Zo ging die avond om, en toen de vrienden van elkaar scheidden, toen dacht ik: wat heeft mijn meester toch een ruim hart, als hij eens baas was dan geloof ik, dat alle mensen zalig zouden worden en dat hij zelfs de duivels zou bekeren, maar ik geloof dat de dwepers, volgens zijn plan, uit de hemel zouden blijven. Maar ik weet het niet, het is zo maar een gedachte: ik ben maar een overjas.

IN DE KINDERKAMER

Toen de heren gisteravond de ene fles voor de andere gekraakt hadden, terwijl ik daar op een droogje zat, ging het gezelschap uit elkaar, het vertrek werd leeg, de lichten werden uitgedaan en enige ogenblikken later werd ik zeer onzacht van mijn plaats genomen en in een andere kamer gebracht, waar een nachtlichtje stond te branden. Verscheidene kleine slaapplaatsen overtuigden mij spoedig dat ik in de kinderkamer was. Ik bracht de nacht door, waarin niets belangrijks voorviel.
Toen de dag aanbrak, ontwaakte de lieve jeugd, en ik dacht dat het er wel zeer stichtelijk zou toegaan, want de vader van die kinderen was een vrome man. Maar o wee! wat vergiste ik mij, want al spoedig had er een hevig gevecht op blote voeten plaats, tussen de lieve kleinen, en het bidden scheen daar vergeten. De kinderen werden, onder schreeuwen en plukharen, aangekleed, en toen dat bijna was afgelopen, kwam de vader binnen en het *"pa! lieve pa!"* klonk uit alle monden.

En toen de vader vroeg of de kinderen zoet waren geweest en of zij hun morgengebedje al gedaan hadden werd dit door allen toestemmend beantwoord, en de grootste, die de ondeugendste scheen, zei: *"O pa! ik heb de Heere Jezus zo lief!"* Deze ontving, om die reden, een bijzondere liefkozing, en ik dacht bij mijzelf: ik ben blij dat ik maar een overjas ben, anders zou ik zeker walgen van zo'n vergaande huichelarij en dat in zulke jonge kinderen. Ik dacht: dat zullen ook zeker zulke ijselijke vrome mensen worden, en ik begon te begrijpen, dat ik een geschikt voorwerp was om huichelarij te bedekken, en bevond dat ik mij niet zo zeer te verblijden had over de plaats die ik bekleedde, want ik heb een afkeer van schijnheiligheid. Ik laat mij net zien, zo als ik ben.

Weinige dagen na het vermelde, bevond ik mij weer op mijn oude plaats, in de klerenkast van mijn meester, en ik verlangde daar enige tijd te mogen blijven, want ik was moe van hetgeen ik gehoord en gezien had.

EEN BEZOEK

Ik had enige dagen en nachten in alle stilte doorgebracht, toen ik al weer tot mijn gewone dienstwerk van de kapstok werd genomen. Mijn meester scheen zich gereed te maken om uit te gaan. Ik werd over een stoel in de woonkamer gehangen, waar het huisgezin bij elkaar was. Mijnheer scheen bijzonder opgeruimd, hij vertelde hoe hem in zijn zaken een bijzonder voordeel was ten deel gevallen en deed daarvan mededeling in de kleinste bijzonderheden, die ik echter niet begrijpen kon, doch ik dacht, dat het niet strikt eerlijk was.
Hierin werd ik bevestigd, toen de huismoeder zei: "Maar lieve! is dat wel recht, mij dunkt je eigent je iets toe waar je geen recht op hebt, en ik geloof niet, dat het Gods goedkeuring kan wegdragen".
Mijn meester antwoordde daarop zeer bits en scherp: "Jij hebt daar geen verstand van, vrouw! ik ben een man van zaken, en in zaken kan men het zo nauw niet nemen. Sálomo zegt: *"wees niet al te goddeloos en wees niet al te vroom".*
Ik was niet op mijn gemak, en om de waarheid te zeggen, ik verwenste mijn lot, en beklaagde mijzelf, dat ik zó tot een dekmantel werd gebruikt.

Na dit gesprek werd er iemand aangediend om mijnheer te spreken, die kort daarop werd binnengelaten. Het scheen een fatsoenlijk man, doch, naar het mij voorkwam, tekende zijn aangezicht droefheid. Ik bedroog mij niet, zijn boodschap bevestigde dit, hij verkeerde in grote tijdelijke nood, en kwam bij mijn meester hulp zoeken. Ik dacht: *"Zo vriend! u komt juist van pas, mijn meester heeft daar zo even enige honderden verdiend, en zal u dus wel met die vijftig gulden uit de nood willen helpen".* Maar het kwam al weer anders uit, dan ik gedacht had.
Mijn meester zei, in de eerste plaats, dat hij hem op dit ogenblik niet helpen kón. Dat was althans een grove leugen, ik had het daar pas geheel anders uit zijn eigen mond gehoord. Maar er moest nog meer volgen. Hij overlaadde de bedroefde man met allerlei verwijten en zei dat het niets was dan eigen schuld, dat hem een Belials stuk aankleefde en hij daarom in zo'n nood verkeerde. Verder zei hij, dat de tegenspoed een slecht bewijs was van de godsdienst die hij beleed, en dat het hem wat beter naar de wereld zou gaan, als hij die strakke lijn liet varen, en hij een ruimer en milder Evangelie beleed; maar dat hij hem met die harde leer niet dulden kon, en dat hij, van zijn kant, nooit geen hulp te wachten had, zo lang hij die dweepachtige gevoelens vast hield, en dat, als hij een God voor zijn ziel had, die God hem dan nu ook maar helpen moest.

Het scheen dat de man nog treuriger was, dan toen hij kwam. Hij antwoordde niet veel op de schampere woorden, die hem werden toegevoegd, en sprak bij het heengaan alleen deze woorden: *"Als hij in de duisternissen wandelt en geen licht heeft, dat hij betrouwe op den Naam des HEEREN en steune op zijn God".*
Toen ging hij heen en ik werd alweer gebruikt als dekmantel voor de man die mij tegenstond, en van wie ik hoe langer hoe meer geloofde, dat hij een vroom kleed droeg, waaronder een goddeloos hart klopte.

Enige dagen later, toen ik met mijn meester over de straat ging, kwamen wij dezelfde persoon tegen, van wie ik daar zo even gesproken heb. Hij hield ons staande en zei: dat die God, die hij voor zijn ziel had, hem op een wonderlijke wijze had geholpen. Hij waarschuwde mijn meester, dat hij zichzelf nauw te onderzoeken had, of hij ook tot dat soort behoorde, waarvan geschreven staat, dat de Heere tot hen zeggen zal: *"Ik ben hongerig geweest en gij hebt Mij niet te eten gegeven; Ik ben dorstig geweest en gij hebt Mij niet te drinken gegeven; Ik was een vreemdeling en gij hebt Mij niet geherbergd; naakt en gij hebt Mij niet gekleed; krank en in de gevangenis en gij hebt Mij niet bezocht". Dan zal de Heere tot die boze dienstknechten zeggen: "Ga weg van Mij, Ik heb u nooit gekend".*

Ik moet bekennen dat ik bitter ben teleurgesteld, en dat ik niet geweten heb, dat een overjas daar ook al in delen moest. Ik had gedacht, dat ik een meester had gekregen, waarop ik trots mocht zijn, en nu schaam ik mij, want ik heb nu ontdekt, dat ik gebruikt word voor een dekmantel van allerlei goddeloosheid, en wenste liever het lichaam te dekken van een arme man, die zich niet anders voorgaf als hij was. Nu wenste ik liever mijn donkere plaats voor goed in de kast te zien aangewezen, en daar door de motten verteerd te worden, dan tot zo'n laag einde gebruikt te worden. Ik hang nu daar, terwijl de deur achter mij gesloten is en hoop dat ik daar te allen tijde mijn plaats behouden mag, opdat ik geen grovere dingen zou behoeven te vertellen, die onder mij gebeurden, terwijl ik was dichtgeknoopt.
Zo zwijgt dan de overjas voor ditmaal, terwijl zij hoopt voor altijd!

SLOTWOORD

Waarde lezer.
U zult de scherpe les vernomen hebben, die ons de overjas gegeven heeft. Zij gaf veel te overdenken. Helaas, de tijden die wij beleven, zijn rijk aan personen, die met een ingebeeld geloof menen grote daden te verrichten, terwijl zij nochtans verwerpelijk zijn bij de grote Hartenkenner. Menigeen gebruikt zijn geloof, als hij het nodig heeft, evenals bij buiig weer de paraplu uit een hoek wordt weggenomen, om zich te beschutten tegen de regen; of als een geldstuk, om in tijd van nood zich daarmede te helpen. Zo was de overjas het kleed, waarmee de vuile lompen werden bedekt, om de toevluchten van de leugens weg te moffelen, want niemand ziet wat er onder dat kleed is verborgen, behalve de Heere God.

Velen menen in onze dagen een rustpunt voor de eeuwigheid te bezitten, hetwelk echter bij de dood onder de voeten wegzinkt en niets anders is dan eigenwaan en hoogmoed, terwijl zij de enige grond van zaligheid kennen noch begeren.

En toch, de zaak is zo hoogstgewichtig en de eeuwigheid staat voor de deur. Ze vallen aan onze linker- en aan onze rechterhand, en weldra is het ook onze beurt, en als de dood komt krijgen wij met God te doen.
Wat zijn er in onze dagen vele vromen, die God niet vrezen en evenals de heer met de overjas hun enige grond van zaligheid maken in een leven, dat zij Christus toewijden, door Hem ijverig te dienen en zielen te bekeren.
Verstaat u dat?

1. Zich Christus toewijden.
2. Hem ijverig dienen.
3. Zielen bekeren.

Drie zaken, die even zo min aan 's mensen zijde mogelijk zijn, als dat de Paus de mensen de zonden vergeeft. En toch, de Paus doet het, en zal met al de Pausen vóór hem, in de eeuwige rampzaligheid zien, dat zijn gewaande heiligheid slechts schijnheiligheid was. Zo zullen, evenals de Paus, die dwaze arbeiders, die doen willen wat God alleen doen kan, eenmaal naakt voor God staan en hun vrome werken zullen dan net zoveel waarde hebben als de paternosters van de Paap.

Wee! Wee! Wee, waar de ziel op zo'n grond staat. Gij zijt het, waar Gods Woord van getuigt: *"Weent en huilt over uw ellendigheden, die over u komen"*.
Nooit hebt u, als een arme zondaar, in het stof gebogen, om ontferming geroepen, u spreekt over een Zaligmaker en u kent Hem niet. Nooit werd het bij u nood in de ziel, want u had genoeg aan uzelf en nam Jezus slechts als behulpsel, om in schijnbare gerustheid uw weg op te gaan, en door allerlei bijzaken uzelf een schat te vergaderen, die blijken zal slechts schijn te zijn geweest.
Zendelinggenootschappen, Bijbelverspreiding, jongelingsverenigingen, bezoekbroeders en zusters, enz., enz., enz., 't is een lange koralen ketting, die u langs bidt, terwijl het niets anders is dan een ijdel geroep, dat wegsterft in het luchtruim.

U wilt alle mensen bekeren en bent zelf onbekeerd; alle mensen in de hemel hebben en u weet niets af van de hemel en vergeet dat God een soeverein God is. U neemt Zijn Woord op de lippen evenals de duivelen, en als het: *"Er staat wederom geschreven",* u door de ziel klinkt, dan wordt vijandschap eerst recht openbaar.

Sta stil, reiziger naar de eeuwigheid! De mantel van schijnheiligheid wordt weldra aan flarden gescheurd, dat bedeksel baat niet, wanneer de ziel voor God verschijnt. O mocht het eens uw taal worden, niet de lippen, maar uit het hart opgerezen tot de Hemelse Majesteit:

Ach! Majesteit!
Hier staat er een, die om genade schreit,
Ach! Majesteit!
Vergeef mijn onbescheid,
Mijn harte loost
Zijn zucht, terwijl `t gezicht van schaamte bloost.
Mijn harte loost
Zijn zucht om hulp en troost.

Hier zink ik neer,
Hier dompel ik mijn ziel in `t levend meer.
Hier zink ik neer,
Dit water zuivert weer,
Vloei Siloa , (1*)*
Vloei Levenswel, wanneer ik trager ga,
Vloei Siloa,
Dat ik nooit stille sta.

Dan dringt deez' zucht,
Mijn Jezus, al dit aards gevoel ontvlucht.
Dan dringt deez' zucht ;"
Tot U door wolk en lucht,
Schiet Jonathan,
Een gladde pijl, die voor hem spreken kan,
Schiet Jonathan!
Zijn halsvriend weet er van! (2)

Mijn tranend oog,
Schiet straal op straal, gelijk een pijl omhoog;
Mijn tranend oog
Mikt U mijn God; gedoog
Dat maar één schicht
Ontlast van de aarde en 't drukkend zondewicht,
Dat maar één schicht
Mag treffen Uw gezicht.

(1) Jes. 8 : 6.
(2) 1 Sam. 34-39.

SAARTJE

OF
EEN WONDER VAN GODS GENADE

Door P. Los Gzn.

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2002

VOORWOORD.

Van de grote Godsdaden te spreken en de wonderen van de Almachtige, zo in de natuur als in de genade, te vermelden, is een profijtelijk werk, profijtelijk voor de verteller, maar ook voor degene, die er van hoort. De dagen, die wij beleven, kenmerken zich door de toeneming van het ongeloof niet alleen, maar ook door het openlijk uitspreken van en het pleiten vóór bet ongeloof.
Geen wonder, dat dan ook veelal de wonderen Gods worden weggeredeneerd; en waar men zich stoot aan die mededelingen en de waarheid daarvan in twijfel trekt, daar wordt de waarheid bevestigd van wat de grijze Simeon zei, toen hij het Kindeke Jezus in zijn lichamelijke armen, zowel als in de armen zijns geloofs droeg: *„Deze wordt gezet tot een val"*, enz.
Wie door genade jaren op de kruisweg heeft gewandeld en daarbij een opmerkzaam hart mocht ontvangen, kan, als hij teruggeleid wordt, vele van die wonderen uit eigen en andere ervaring verhalen, en de liefhebbers des Heeren kunnen daarin groot behagen scheppen, omdat het niet anders kan uitlopen dan tot ere Gods.
In dit boekje worden wij bepaald bij een gebeurtenis, die voor enige jaren plaats had. Moge de Heere het nog gebruiken als slijk tot opening van blinde zielsogen, is de hartelijke wens van

DE UITGEVER

HOOFDSTUK I.

In de huiskamer.

SAARTJE! Saartje! kindlief, wat moet er toch van je worden? Het is al wereld bij je, wat er aan is. Heb je dan nooit eens een ogenblikje van ernst? Kind! al ben je jong, je leven is zo kort en onzeker".
„Och, moeder! wat komt u toch altijd met die lastige praatjes. Ik ben immers nog jong genoeg om aan die dingen te denken, en als ik eens een vrolijk liedje zing, dan word ik dadelijk bestraft".
„Als je dan zingen wilt, zing dan een Psalm; dat hoor ik graag, maar die ijdele liedjes wil ik niet horen".
„U weet niet eens wat ik gezongen heb, en u veroordeelt het, zonder dat je er mee bekend bent wat het is. Ik zong deze regels:

AI wat jong en braaf is, zingt:
Zingen is de lust van 't leven.

Is dat nu zo ijdel moeder?"
„Och, kind! ik zou 't wel anders willen, maar ik kan je niet bekeren; dat moet de Heere doen. Maar ik heb verdriet van je".
„Maar, moe! waar doe ik u dan verdriet mee? Kijk eens rond in huis, of het er niet overal even netjes uitziet, en in onze kleren zult gij geen enkel scheurtje vinden".
„Neen, mijn kind! wat dat betreft, ben je te prijzen, maar hoe goed dat ook is, zo zijn het geen dingen, die voor de eeuwigheid gelden".
„Maar, moeder! ik kan toch me zelf niet bekeren".

„Zeg liever, dat je je niet wilt bekeren, want je weigert de middelen te gebruiken. Wat heb ik het al dikwijls begeerd, dat je Zondags met mij mee zou gaan, maar ik heb er je nog niet toe kunnen krijgen".
„Nu, dan zal ik morgen met u meegaan: ik wil u dan niet langer verdriet aandoen. Maar ik zeg niet alle Zondagen, hoor! Die prediker, bij wie u gaat, heeft niet eens gestudeerd".
„Ik geloof, kind! dat hij op de beste hogeschool gestudeerd heeft".
„Hou nu maar op, moeder! ik zal morgen met u gaan".

Dit gesprek had plaats in de huiskamer van het huis, waar de heer R. zijn zaken dreef en met zijn vrouw en 24-jarige dochter Saartje als gegoede burgers leefden. De man leefde alleen voor zijn zaken, en, tot grote smart van zijn vrouw, wilde hij niets weten van God of Zijn gebod. Geen wonder, dat Saartje zich aan de zijde van haar vader schaarde, en hoe lief zij haar moeder had, zo was ze toch afkerig van haar ernstige gevoelens. Juffrouw R. was de Heere zeer vrezende en beminde een bevindelijke prediking, waarom ze geregeld een bijeenkomst bijwoonde, waar geen geleerde, maar een van God geroepene het Woord verkondigde. Het waren dus niet vele edelen en machtigen, die onder dat gehoor opkwamen; vandaar dan ook, dat degenen, die daar vergaderden, veel smaad van de wereld hadden te lijden.
Het was Zondagmorgen. De moeder was, als naar gewoonte, bijtijds gereed en zat, met haar Psalmboek voor haar, te wachten op haar dochter, die beloofd had mee te zullen gaan; doch toen het tijd was, kwam Saartje ongekleed binnen en zei; Moeder! ik kan niet klaarkomen; ik zal vanavond met u gaan". De moeder zuchtte en ging heen; doch onder de prediking werd haar ziel zó getroost en verkwikt, dat alle pakken haar waren ontvallen.
s' Avonds ging Saartje met haar moeder mee, en bij het terugkomen zei ze, dat zij het niet mooi vond, dat moeder alles van haar aan die man verteld had, waarop deze antwoordde: „Kind! ik heb hem in het geheel niet gesproken en heb dus niets kunnen vertellen".
Saartje was die avond, tegen haar gewoonte, stil en afgetrokken en ging vroeg naar bed, „want", zei ze „ik heb zo'n hoofdpijn; het was ook zo benauwd in dat kerkje".
De volgende morgen kwam ze met rode ogen naar beneden en zei, dat ze niet had kunnen slapen. ‚De prediker", zei zij, „heeft mij zó benauwd gemaakt, dat ik er voor bedank, om er ooit weer naar toe te gaan. Ik zou zodoende al mijn genot verliezen en een onrustig leven krijgen, en, moeder! daar heb ik geen zin in".
Saartje had juist gezegd, dat ze er nooit weer naar toe zou gaan; ze is er ook nooit meer geweest.
De indrukken waren, zoals het scheen, spoedig uitgedoofd. Zij gaf zich nog veel meer dan vroeger aan luidruchtige vrolijkheid over en bleef dus hetzelfde wereldsgezinde Saartje.
Later zullen wij horen hoe het met haar gegaan is.

HOOFDSTUK II.

Kruis en smart.

De genoemde prediker was op zekere morgen op zijn kamer in de eenzaamheid. Hij zat met het hoofd in de hand, strak voor zich uitziende, en 't was zichtbaar, dat hij in droevige stemming verkeerde. Wat de reden was van zijn treurigheid? De nood was hem van de Heere opgelegd om het Evangelie te prediken, en zijn énige begeerte in deze was om dienstbaar te zijn aan de uitbreiding van Gods Koninkrijk. Geldelijk

voordeel zocht hij niet, integendeel, hij had er van het tijdelijke veel voor over, en werkende met zijn eigen handen, kon hij met vrijmoedigheid met de Apostel zeggen: „*Ik heb niet het uwe gezocht, maar u".*
Maar waren dat dan redenen om er zo treurig bij neer te zitten? Wel neen, zeker niet! maar prediken is een hoogst moeilijk en geen gemakkelijk werk.
Misschien zal de een of ander zeggen: „Dat strijdt tegen elkander;" en toch is het zo. Voor een prediker, die een sterk geheugen heeft en na het lezen van de een of andere predikatie die van buiten kent, is 't gemakkelijk; hij kan zichzelf best helpen en is dan ook altijd klaar. Maar als een prediker afhangt van de invloeden van Gods Geest, dan is het prediken een zeer moeilijk werk wanneer die invloeden niet worden ondervonden; als echter de Geest in de raderen is, dan ook gaat het zeer makkelijk. Dat was een der redenen van treurigheid bij de prediker. Eigenlijk was de prediker wat voorbarig; hij had het opdat ogenblik nog niet nodig, dewijl er nog twee dagen moesten verlopen voordat preektijd dáár was.
Maar er was nog een andere reden. Hij ondervond zóveel vijandschap en zag zó weinig vrucht op zijn werk, dat hij het wel eens had willen opgeven. Was hij dan nog voor geen enkele ziel het middel geweest? Dat wist hij wel beter; het was zo maar een vlaag van moedeloosheid. Een weinigje geduld maar en hij is zo moedig als een jonge leeuw.
Er werd op de kamerdeur geklopt; een juffrouw, een oude bekende, die tot zijn geestelijke familie behoorde, kwam binnen. Het gelaat van de prediker verhelderde een weinig, want zij, die daar in zijn kamer kwam, was er één, die ondervonden had dat zij nu eens in Gethsémané en dan weer op Thabor was. Nu, mensen van dezelfde soort kunnen het best met elkander vinden, en de arme is het liefst des armen metgezel.
Juffrouw H. had een bijzondere boodschap. Zij deelde mee, dat ze daar zo-even kwam uit het huis van de heer R. en dat Saartje sinds enige dagen door zo’n een hevige ziekte was aangetast, dat de dokter de schouders had opgehaald.
Dat is nu al vier dagen, zei ze, dat het arme meisje het zo benauwd heeft en hevige pijn lijdt. Haar moeder staat te wenen bij het ziekbed en is meer bezorgd voor de ziel dan voor het lichaam van haar kind.
Toen ik zo-even bij haar was, trok Saartje mij tot zich en fluisterde mij in, of ik eens naar u toe wilde gaan, om u te vragen of u eens bij haar wilt komen, daar ze zo'n grote begeerte naar u had; en", zo eindigde juffrouw H. „nu heb ik mijn boodschap gedaan".
Na het vernemen van die boodschap fronste de prediker het voorhoofd en zei: „Ja, ja, als de dood in ’t gezicht is, dan worden de mensen bang en dan zouden ze de slip van een Joodse man willen aangrijpen, om te beproeven of die hem ook in de hemel zou kunnen smokkelen. Je weet, juffrouw!- zo vervolgde hij, „dat Saartje in haar gezonde dagen niets van mijn prediking heeft willen weten en wat zou ze nu aan mij hebben? Bovendien, ik ben ook de geschikte man niet om daarheen te gaan; wat zou ik moeten zeggen?
Ik zou vrezen, dat ik niet getrouw was, en als ik dat van de Heere gemaakt werd, dan denk ik, dat ik alweer blakende vijandschap zou ontmoeten".
„Dat weet je niet", zei juffrouw H.: „de Heere is machtig om u getrouw te maken en ook om uw woorden te zegenen".
„O! dat de Heere machtig is, dat weet ik, maar de vraag is, of ik er wel toe geroepen ben".
„Als je daaraan twijfelt, zeg dan de Koning de dienst maar op, hoe eer hoe beter".
„Och, mijn lieve mens, je komt nog smart tot mijn smart toevoegen. Ik ben een ledig vat, en ik moet ronduit zeggen dat ik niets weet, niets heb, niets kan, en, wat het ergste is, dat ik niets wil dat goed is".

„Nu ledig, en straks vol, nietwaar? U hebt wel eens gezegd, dat het u gebeurd is, dat u met een vol vat bent gekomen, om water uit de fontein te scheppen en dat u leeg kon heengaan; maar op een andere tijd, als u naar de notenhof ging, om vruchten te plukken met een korfje zonder bodem, dat u in het heengaan zóveel had, dat u het nauwelijks dragen kon".
„Dat was toen. En al moet ik dat toestemmen, zo is het maar in de beschouwing; ik ben er niet, lieve juffrouw, ik ben er niet".
„Nu, de Heere kan er u brengen. Ik heb mijn boodschap gedaan".
Met deze woorden nam juffrouw H. afscheid en vertrok.

Slaan wij nog even een blik in het huisgezin van de heer R. Op zekere nacht was Saartje door een hevige benauwdheid op de borst aangetast; ze kon bijna geen ademhalen en het leek alsof ze stikken zou. Toen de dokter kwam, gaf hij de bedroefde ouders niet veel troost. De vader liep als een dwaze heen en weer; het was zichtbaar, dat hij geen hulp had, waar hij in tijd van nood toevlucht kon zoeken. En de moeder? Haar ganse ziel was één gebed.
En Saartje? Zij sprak niet, maar uit de benauwde borst hoorde de moeder gedurig deze zucht: „Och, Heere!"
Na het gebeurde, dat we vroeger mededeelden, met betrekking tot het horen van de prediking op zekere Zondagavond door Saartje, was ze nu eens stil en in zichzelf gekeerd, dan weer luidruchtig en vrolijk, en de moeder dacht, dat zij door die vrolijkheid haar geweten tot zwijgen zocht te brengen. Zij deed echter of ze niets merkte, maar dacht wel eens: „Zou een kind van zoveel gebed kunnen verloren gaan?"
De toestand van de zieke was gevaarlijk en de benauwdheden, die soms wel een kwartier aaneen duurden, waren van die aard dat de dood vaak nabij scheen, hoewel de dokter zei, dat er voor liet ogenblik nog geen vrees voor was.
En de prediker? Voldeed hij aan het gedane verzoek van Saartje? Neen, hij bleef op zijn kamer en ging niet naar de zieke.
„Dat is af te keuren".
Dat is 't ook: die man moest het zelf bekennen.
Wij hopen later te horen hoe de zaken afliepen.

HOOFDSTUK III.

De schemering.
Het was Maandagmorgen. De prediker zat weer op zijn kamer. De fronsels waren van het voorhoofd weggevaagd, en zijn gelaat tekende vrede en blijdschap.
Vanwaar die verandering? Die het vatten kan zal weten dat de toestanden van Gods kinderen zeer afwisselend zijn. Nu eens staat de thermometer onder nul, en dikwijls, op het onverwachts, is de rijzing van het kwik zei snel, dat het bloedwarm tekent.
De Zaterdag was in dezelfde droevige stemming voorbij gegaan. De prediker had weer, evenals de vorige dag, dezelfde uitnodiging van Saartje ontvangen, maar had weer niet aan haar verzoek voldaan.
Toen de dag des Heeren was aangebroken, was hij even bezwaard, en toen hij opging naar de plaats des gebeds en de kansel beklom, was er nog geen verandering. Maar de man had wel eens uitgedrukt, dat er medicijnen in de preekstoel waren, en hij zou zulks bij vernieuwing ondervinden.
Reeds onder zijn gebed kwam er opening; de lucht klaarde op, en onder zijn prediking was hij zó levendig gesteld, dat zijn hoorders moesten getuigen dat de Heere in het midden was.

En toen de Maandag was aangebroken, ondervond hij nog de zoetigheid van de vorige dag. Zo maakte hij zich gereed om uit te gaan en verliet spoedig zijn woning, zich spoedende naar die van Saartje.
Toen hij even weg was, kwam juffrouw H. met de boodschap dat Saartje had gezegd dat hij wel gelijk had dat hij haar niet bezocht, want dat zij in haar gezonde dagen hem steeds ontweken had wanneer hij een bezoek bij haar moeder bracht.
Hij vond Saartje nog in dezelfde gevaarlijke toestand, hoewel de benauwdheid op dat ogenblik niet zo hevig was, zodat ze zachtjes kon spreken. Zij deelde, zo het de prediker voorkwam, in alle oprechtheid mee hoe ze van tijd tot tijd, tengevolge van de gesprekken haar moeder, hevige priemen in de consciëntie had gehad, doch deze door haar vrolijkheid en dartelheid weer spoedig had verdoofd; maar dat, toen ze voor die enkele maal met haar moeder was meegegaan om hem te horen, zij zulk een slag in haar binnenste had gekregen, die ze wel gepoogd had als naar gewoonte te herstellen, doch dat het haar niet geholpen had, en hoe vrolijker ze zich aanstelde, hoe benauwder ze werd.
Daarop vroeg haar de prediker, of ze ook zeggen kon van welke aard die slag was en wat er de oorzaak van was.
„Ja", zei Saartje, „dat zal ik u zeggen. De woorden van uw tekst staan steeds als vlammend schrift vóór mij. Ze waren deze: „*Die de Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem".*
„En waar werd je toen bevreesd voor?
„Ik zag, dat ik geheel mijn leven de Zoon ongehoorzaam was geweest, en ik geloofde dat het waarheid was wat ik uit uw mond hoorde".
Hier werd haar stem door hevig snikken afgebroken, terwijl zij onder een vloed van tranen zei: „En nu weet ik, dat de vreselijke en ontzaglijke toorn van een Heilig en Rechtvaardig God op mij rust en dat ik voor eeuwig verloren ga. Ik lijd veel in mijn lichaam, doch dat is maar een klein sprankje van hetgeen ik lijd in mijn ziel en van wat ik rechtvaardig eeuwig in de hel zal lijden".
„Welnu, mijn kind! wanneer je overtuiging zaligmakend is, dan zal er zeker verlossing op volgen. Maar als de dood in het zicht is, dan is men allicht bevreesd, wetend dat de ziel voor de rechtvaardige Rechter verschijnen zal".
„Voor de dood ben ik niet bang, maar het is de toorn Gods die op mij drukt".
„Maar Saartje je bent nog in het heden der genade; de Heere zou nog in ontferming op je kunnen neerzien".
„Dat de Heere dat zou kunnen doen, dat geloof ik, maar of Hij het doen zal, dat geloof ik niet, want ik heb uit uw mond gehoord, dat de Heere geen enkele zonde ongestraft vergeven kan".
„Dat is ook zo; dat kan de Heere niet, aan Zijn recht moet voldaan worden; maar weet je dan niet dat Hij gezegd heeft: *„Al waren uw zonden rood als scharlaken, Ik zal ze witter maken dan sneeuw?"*
„Ja maar, dat is voor mij niet. Mijn zonden reiken tot aan de hemel, en ik heb altijd de duivel en de wereld gediend".
„Maar weet je dan niet *dat er nog een middel is, om van de toorn Gods verlost te worden en wederom tot genade te komen?"*
„Zou er dan voor mij óók een middel wezen??"
En hier begon de prediker haar te verkondigen dat God de Vader Zijn eniggeboren Zoon in de wereld had gezonden, opdat diegenen, die vermoeid en beladen waren vanwege hun zonden; die gebogen gingen onder de last van Gods toorn en de toevlucht tot Hem mochten nemen, genade zouden vinden in Zijn heilige ogen.
„Maar zou er wel ooit zulk een zondares zijn geweest als ik??."

„Al waren je zonden zo hoog als de hemel en zo diep als de zee, dan is het bloed van de Heere Jezus, dat Hij op Golgotha gestort heeft, voldoende om die zonden uit te delgen, zodat ze wel gezocht, maar niet zullen gevonden worden".
„Maar ach, de toorn Gods! de toorn Gods!"
Saartje de Heere Jezus heeft de ganse last des toorns op Zich genomen en die gedragen voor allen, die in oprechtheid tot Hem komen".
„Heeft de Heere Jezus dat waarlijk gedaan? Maar dan toch zeker voor degenen, die beter zijn dan ik!".
„Neen, neen, niet voor hen, die beter zijn, maar voor de allerergsten is nog raad; want, o Saartje! de Heere Jezus is zo vriendelijk, en met open armen ontvangt Hij zondaars, die, verlegen en verslagen, niet anders dan genade begeren".
Saartje zweeg; zij vouwde de handen, en een vriendelijk lachje speelde om haar jeugdige mond. Haar moeder stond van verre, zodat ze alles had kunnen horen, en 't was alsof er een straal van hoop op haar zachte trekken schemerde.
„Willen wij samen eens tot de Heere Jezus gaan, zo vroeg de prediker Dit scheen Saartje zeer aangenaam, en de man deed zoals hij gevraagd had. En toen het „Amen" door hem werd uitgesproken, werd dat „Amen" luid door Saartje herhaald.
„Komt u nog eens spoedig weer?" zo vroeg Saartje, en na een toestemmend antwoord op deze vraag vertrok de prediker.
En bij het heengaan vroeg de moeder: .„Wat denkt u van mijn kind?" Waarop hij antwoordde: „Wij hebben, lieve juffrouw, altijd voorzichtigheid nodig, om niet te haastig te zijn; want ziekbedbekeringen zijn wel eens bedriegelijk. Nochtans zou ik zo zeggen: ik zie de schemering van de dageraad. hoewel ik mij zou kunnen bedriegen. Een ding moet ik u raden: laat alleen ontdekte christenen bij haar, en nog beter is 't, om haar maar met de Heere alleen te laten. Die kan het werk alleen wel af, als het Hem behaagt.
De prediker ging heen met blijdschap in het hard, dat de Heere Zijn woord gezegend had, zodat het hem nieuwe moed gaf om het werk, dat de Heere hem op zijn hand had gezet. En om blijmoedig door te gaan, in de hoop om voortaan nog meer winst te doen voor het Rijk van zijn Koning.

HOOFDSTUK IV.

De volle dag.

Toen de prediker de zieke had verlaten, lag Saartje ge ruime tijd zonder zich te laten horen. De moeder zag alleen dat ze nu en dan haar lippen verroerde, welke beweging soms door pijnlijke trekken op haar gelaat werd afgewisseld. Volgens de raad van de prediker liet haar moeder haar stil liggen; zijn woorden bij het heengaan gesproken: „De Heere kan het werk alléén wel af!" waren haar in het hart gevallen.
Toen de volgende morgen de dokter kwam en naar de toestand van de zieke onderzocht, zei ze: „Dokter! ik ga sterven en ik ben nog niet bekeerd; ik moet voor God verschijnen, Die ik vertoornd heb".
„Saartje! je moet je daarover niet naar maken; je zou je ziekte verergeren, en je weet het immers wel: God is liefde".
„Ja dokter, dat weet ik, maar ik weet óók dat God heilig en rechtvaardig is en dat Hij geen enkele zonde ongestraft vergeven kan".
„Wel kind, wat praat jij over zonde? Je bent altijd een onberispelijk meisje geweest".
„ Ja, misschien voor de wereld, maar niet voor God".
„Nu kind, zet die nare gedachten maar uit je hoofd; wij zullen je wel zien op te knappen".

„Neen, dokter! dat geloof ik niet; maar als mijn ziel maar geborgen was, dan zou ik er niets tegen hebben om te sterven".
„Wij komen hier alleen Saartje voor je lichaam; over die dingen moet je maar met andere mensen praten. Maar boven alles moet ik je aanraden je zo stil en rustig mogelijk te houden".
Toen de dokter de kamer verliet en de moeder hem vroeg wat hij van de zieke dacht, zei hij dat er altijd hoop was zolang er leven is; waarop de moeder zei: „Dokter! wees zo goed om mij niets te verbergen; ik ben op het ergste voorbereid; vlei mij dus niet met haar herstel, wanneer gij denkt dat het einde de dood zal wezen, hoewel ik weet dat bij God alle dingen mogelijk zijn".
„Lieve juffrouw, als je dat verlangt, zal ik het u wel zeggen, maar hou het stil voor de zieke; het zou haar geen goed doen. Er is voor uw kind geen kruid gewassen, hoewel het nog wel enige weken, misschien maanden duren kan. Ik verwacht dat er inwendige krampen, vooral in de longvleugels, bij zullen komen. Maar je moet daarom de moed nog niet helemaal opgeven; wij hebben krachtige medicijnen voorgeschreven en ik blijf nog altijd hopen dat die gunstig zullen werken".
„Dokter, u spreekt jezelf tegen. Geen kruid voor mijn kind gewassen, en dan toch nog hoop?"
„Nu, wij zullen doen wat wij kunnen".
Daarop verliet de dokter dit klaaghuis, want dat was het. De vader kon door droefheid zijn werk niet meer doen, want Saartje was zijn afgod. De moeder zuchtte en bad en was meer bekommerd over de ziel dan over het lichaam van haar kind. En Saartje? Zij was in een treurige toestand, want zij leed grote smarten en haar ziel was niet gered, ze was bekommerd over haar zonden en riep uit dat het rechtvaardig was, indien zij voor eeuwig moest verloren gaan.
Er zijn echter mensen, die het met Salomo eens zijn, *dat het beter is in het klaaghuis dan in het huis der maaltijden.* Zo dacht ook onze prediker. Hij bezocht gedurig de jeugdige kranke en waar hij bij zijn eerste bezoek de schemering meende te zien, daar bleek het dat hij zich niet had bedrogen en hoe die later plaats maakte voor de volle dag.
Dagen achtereen had Saartje in hevige zielsangsten doorgebracht, steeds roepende om genade en geen recht. Wanneer echter de predikant bij haar kwam, was het alsof ze zich verlicht gevoelde, als ze voor hem haar ganse hart ontlastte en niets achterhield van hetgeen bij haar omging, terwijl uit die mededelingen duidelijk bleek dat het haar niet te doen was om van de hel verlost te worden, maar om in de Heere Jezus te worden geborgen.
Zo kwamen er haar dikwijls woorden voor die haar wel verkwikten, maar als ze dan dit mededeelde, liet ze er op volgen: „Maar ik heb de Heere Jezus nog niet".
Op zekere morgen, dat haar moeder aan haar bed kwam, zei ze, luider dan ze gewoonlijk sprak: „O, moederlief! wat heb ik een heerlijke nacht gehad".
„Hebt ge zo gerust geslapen, kind?"
„Neen, dat was het niet; ik ben de gehele nacht wakker geweest, maar toen ik zo in overdenkingen lag over mijn afgelegd leven, hoe ik vier en twintig jaren lang niets anders dan zonde had gedaan en hoe ik de tijdelijke en eeuwige straffen rechtvaardig verdiend had, toen werd ik bepaald bij het lijden en sterven van de Heere Jezus, hoe Hij van de Vader was gezonden, om voor schuldige zondaren als Borg en Middelaar Zichzelf op te offeren, als het Lam, dat de zonde der wereld wegneemt. En toen mijn smekingen tot die dierbare Persoon opgingen, was het mij alsof mij een helder licht omscheen en een vriendelijke stem, zoals ik nog nooit gehoord had, tot mij zei: *„Ik heb de pers alléén getreden, en dat voor u".*

Het was net alsof ik in een andere wereld was en ik was bang om in slaap te vallen, vrezende dat ik het zou kwijt raken; en nu heb ik nog een kwartier geslapen, en het is mij nu nog zo levendig"
Maar, mijn lieve! hebt je zo'n een vriendelijk bezoek gehad? Zou de Heere mijn gebed verhoord hebben?"
„Maar zou ik het mij niet kunnen verbeelden? Maar nee, 't is geen verbeelding; het was de stem van de Heere Jezus zelf'.
Dit alles werd gesproken onder hevige smarten, doch tijdens haar ziekte, die vier maanden duurde, heeft ze geen enkele klacht geuit.
Toen in de namiddag haar zielevriend aan haar sponde kwam, mocht zij het gebeurde met levendigheid mededelen, er bij voegende, dat met niet minder kracht die dag de woorden tot haar ziel waren gesproken: „*Ik delg uwe overtredingen uit als een nevel en uwe zonden als ene wolk".*
„Doch", zei zij, „het was alsof er toen iemand bij mij stond, die met een barse stem tot mij zei: „Verbeeldt je maar niets, dat staat niet eens in de Bijbel".
„Of het in de Bijbel staat? Dat zal ik u laten horen". En hierop las de prediker overluid het 44e hoofdstuk van de Profeet Jesaja, en toen was er geen einde aan 't roepen van Saartje : „Ja, dat aan mij; - *water gieten op de dorstigen en stromen op het droge*!"
En met luide stem loofde en prees zij de Heere, die dat grote wonder aan haar gedaan had.
Wij kunnen niet meedelen al de liefelijke woorden die tijdens haar ziekte uit haar mond kwamen, en de zalige ogenblikken die de prediker aan haar sponde doorbracht. Haar leger was een predikstoel; al haar vroegere vriendinnen moesten bij haar komen, en de een zowel als de andere werd getrouw door haar gewaarschuwd voor de eeuwigheid. Niet het minst richtte ze haar woorden tot haar vader, die dikwijls vreesde bij haar te komen.
De benauwdheden en smarten waren voor de omstanders bijna niet om aan te zien, doch geen enkele klacht kwam over haar lippen, en als er waren die haar beklaagden, dan zei ze: „Je moet mij niet beklagen; het zijn maar de overblijfsels; mijn Zaligmaker heeft het zwaarste voor mij gedragen".
Toen haar einde naderde en de prediker haar weer bezocht, werd door de hevige kramp haar rechter arm bijna geheel krom getrokken, toen zei ze: „Met die arm kan ik de Heere niet meer loven, maar toch nog met deze", en nu stak ze haar linkerarm in de hoogte, uitroepende: „Gij, Heere Jezus Gij alleen hebt het gedaan; Gij hebt al mijn zonden in Uw lichaam en ziel gedragen op het hout".
Acht dagen vóór haar dood geraakte ze in hevige zielsangsten. Nog een laatste pijl van de aartsvijand was deze:
„Gij hebt u alles maar verbeeld, want gij zijt niet uitverkoren". Uren achtereen werd zij hevig gefolterd en bleek het ook dáár, dat noch de vriendelijke toespraken en terecht-wijzingen, noch de letter van het Woord de ziel uit die strikken kunnen verlossen, maar dat Hij alleen daartoe bij machte is, die Zijn Woord te allen tijde zal bevestigen
„Zonder Mij kunt gij niets doen". Tegen de avond kwam er verandering; de grote Leraar der gerechtigheid sprak maar één woord, en de strik was gebroken, en zij was ontkomen. „*Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde en daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid".*
Op deze woorden liet de vorst der duisternis los en was voorgoed voor haar gescholden.
Van dat ogenblik af lag ze gerust en stil te wachten, steeds haar verlangen te kennen gevende dat de Heere maar komen mocht, daar zij er naar smachtte om bij Hem te zijn.
De laatste avond dat de prediker aan haar sponde zat, vatte zij zijn hand en zei: „Nu gaan wij scheiden; morgenochtend te negen uur breekt de eeuwige dag voor mij aan;

maar wij zullen elkander wederzien. Ik weet, de Heere heeft het gedaan, maar ook u breng ik mijn dank, dat gij in Zijn hand het werktuig waart tot mijn bekering, en voor de liefderijke bezoeken, die ik van u mocht ontvangen. De Heere vergelde . . . en uw loon zij . . .

Verder kon ze niet; ze viel achterover in het kussen en geraakte buiten kennis, hetgeen de gehele nacht duurde. Om zeven uur in de morgen kwam ze weer bij, nam een roerend afscheid van haar ouders, vouwde haar handen, uitroepende*: „Amen ja, kom, Heere Jezus!"* En toen de klok negen uur sloeg, gaf zij de laatste snik, en Saartje was niet meer.

Op de dag dat haar stof in de schoot der aarde zou worden geborgen, stond de prediker met de nabestaanden bij haar kil overschot. Die het niet had geweten, zou gedacht hebben dat het een vrouw van zeventig jaar was geweest, die daar in de planken woning neerlag, zó had de hevige ziekte dat jeugdig lichaam gesloopt.

't Is wonderlijk bij zulk een dode. Blijdschap en droefheid zijn daar samen gemengd. Toen zij bij de geopende kist stonden, zei de prediker:

Men klaagt, wanneer de kiele strandt.
Maar niet, wanneer ze, rijk belaán.
Uit de verbolgen oceaan
In een behouden haven landt.

Men klaagt, indien de balsem stort,
Om 't spillen van de dure reuk,
Maar niet, bekomt ook 't glas een breuk.
Als 't edel nat geborgen wordt.

Zo is 't ook hier. De schelp is slechts overgebleven; de parel is er uit, een parel aan de kroon van Koning Jezus Hem alleen de eer!"

DE "MEMORIES" VAN JANNES VAN DE LUYSTER 1829-1845

Te BORSSELE

door

dr. P.R.D. Stokvis

Overgenomen uit:

ARCHIEF

Mededelingen van het koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen

Jaargang 1980

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2007

DE "MEMORIES" VAN JANNES VAN DE LUYSTER 1829-1845

Het materiaal voor deze publicatie werd verzameld op een door ZWO gefinancierde studiereis naar de V.S. in de zomer van 1978.

door dr. P.R.D. Stokvis

Vanaf 1829 tekende de landbouwer Jannes van de Luyster bij de jaarlijkse afsluiting van zijn bedrijfsboekhouding zijn "memories" van het verlopen jaar op. Die memories hadden betrekking op de weersomstandigheden, de oogstresultaten, maar ook op gebeurtenissen in kerk en staat. Jannes van de Luyster was namelijk één van de leiders van de Afscheiding van 1834 in Zeeland en later in 1847 van de Zeeuwse landverhuizersvereniging2.

Hij werd geboren 12 maart 1789 in Cadzand. Na zijn huwelijk met Diena Naaije (geboren 20 april 1796) vestigde hij zich te Hoofdplaat. Toen door de misoogst van 1816 sommige agrariërs moesten liquideren, verhuisde hij van Zeeuwsch-Vlaanderen naar Zuid-Beveland, waar hij in het voorjaar 1817 in de omgeving van Borssele voor 34.582 gulden een landbouwbedrijf van 137 gemeten had kunnen kopen. Vanaf 1818 was hij ouderling in de gemeente Borssele, maar zijn bevindelijke oriëntatie bracht hem na bekering in 1834 tot afscheiding van de Nederlands Hervormde Kerk, op 30 april 1836. Als welgesteld ouderling speelde hij tot zijn vertrek naar de Verenigde Staten een belangrijke rol in de organisatie van afgescheiden gemeenten in Zeeland en daarbuiten3.
Volgen wij de memories in grote lijnen, dan krijgen wij een beeld van zijn preoccupaties en activiteiten. In het jaar 1829 werd een natte zomer gevolgd door een matige oogst. Van eind november tot maart 1830 hield winters weer aan. Ook 1830 bracht een matige oogst door wisselende weersomstandigheden en een slakkenplaag. In juni 1831 maakte Jannes van de Luyster een reis naar Leiden, waar zijn protégé Pieter van der Velde theologie studeerde. Deze rechtzinnige proponent bezweek in 1833 aan de cholera, hetgeen Van de Luysters hoop op herstel van de orthodoxie in eigen gemeente de bodem insloeg.
Gedurende het jaar 1834 ging hij bij andere huisgezinnen geregeld in gebed voor. De geloofscrisis die hij en zijn vrouw doormaakten, wordt in bevindelijke termen geschilderd. Eveneens maakt hij melding van godsdienstige bijeenkomsten en de omgang met gelijkgestemden zoals de oefenaar Vijgeboom. Deze Johan Willem Vijgeboom (1773-1845) had zich in de Franse tijd als tuinman in Schiedam gevestigd. In 1822 trad hij als oefenaar in Axel en omgeving op. De door hem gestichte "Herstelde kerk van Christus" leidde na het vertrek van enkele gegoede lidmaten eind 1824 een kwijnend bestaan. Hij bleef echter actief als oefenaar. Met ds. H.J. Budding ging hij voor in de afgescheiden gemeente van Middelburg. Ondanks zijn staat van dienst werd Vijgeboom wegens zijn ongeletterdheid door de afgescheidenen niet tot het predikambt toegelaten".

De genoemde ds. H.J. Budding (1810-1870) was een nogal excentrieke voorganger. Na zijn studie in Utrecht werd hij in 1834 beroepen in Biggekerke. In 1836 sloot hij zich bij de Afscheiding aan, maar zijn voorkeur voor de psalmberijming van Dathenus bracht hem al spoedig in een uitzonderingspositie. Nergens hield hij het lang uit, ook niet in

Amerika waarheen hij in 1848 vertrok. Met hem kwam Jannes van de Luyster vanaf 1836 veelvuldig in contact. In boerenschuren predikte hij voor honderden mensen, die soms op emotionele wijze van hun geloof of bekering getuigden. Deze ongeoorloofde bijeenkomsten werden door de overheid bestreden met politioneel geweld en processen-verbaal. Ondanks alles ging de stichting en organisatie van gemeenten gestadig voort.
Op één van de provinciale vergaderingen in 1837 werd het traktement van Budding op f 800,—plus f 200,— voor huishuur bepaald. Als Zeeuws afgevaardigde maakte Van de Luyster de tweede landelijke synode te Utrecht mee, waar na onenigheden een voorlopige kerkorde werd vastgesteld. In de kring van gezinsleden en bedienden was een bevindelijk ervaren bekering in dat jaar niet ongewoon.
In 1838 heerste een strenge vorst van januari tot maart. De aanplant en voorraden bevroren toen. Van de Luyster interpreteerde dit als de bezoekende hand Gods wegens 's mensen zondigheid. Ook in 1839 bracht de lang aanhoudende koude schade toe aan het gewas. Van de Luyster bezocht de provinciale vergadering te Dordrecht, die bijeengeroepen was om te bemiddelen tussen ds. H.J. Budding, die vasthield aan de psalmberijming van Dathenus, en een aantal gemeenten. Op raad van ds. H.P. Scholte6 werd een nieuwe provinciale vergadering te Goes uitgeschreven waar de band met Budding verbroken werd.
In 1840 werd een vries- en droogteperiode gevolgd door plensregens in mei. Het gewas leed schade van een storm. In hetzelfde jaar kwam C. van der Meulen (1800-1876) als voorganger ter sprake. Deze aannemer uit Middelharnis werd in 1838 door Scholte in Utrecht tot predikant opgeleid. Van 1839 tot 1841 ging hij voor in de gemeente van Middelharnis. Daarna bediende hij vanuit zijn standplaats Goes meerdere Zeeuwse gemeenten. In 1847 gaf hij samen met Van de Luyster leiding aan de landverhuizing.
Het jaar 1841 bracht opnieuw een strenge winter. Hagelbuien in mei en droogte tot eind juli waren niet bevorderlijk voor het gewas. In Goes werd een kerkgebouw gekocht en de gemeente Borssele verkreeg erkenning op 14 juli.
Van februari tot april 1842 regende het buitengewoon veel. De droogte tot juli die erop volgde, deed de oogst verdorren en bracht watergebrek voor mens en dier. Op een provinciale vergadering werden de proponenten C. Steketee en W. Gardenier geëxamineerd en bevestigd onder leiding van ds. H.P. Scholte, die in 1840 zelf door de landelijke synode was afgezet.

In 1843 maakte Van de Luyster melding van bekeringen. Zoon Jan ging in 1844 naar Ommen om door ds. A.C. van Raalte tot predikant te worden opgeleid. Budding keerde in dat jaar tijdelijk weer in de afgescheiden kring terug.
Tot eind maart duurde de vorst in 1845. In de zomer trof een ziekte de rijke aardappeloogst als een Godsoordeel. De armenstand, die gebrek leed, verviel hier en daar tot misdadigheid. Bij familieleden in de buurt van Oostburg werd ingebroken. De zachte winter van 1845-1846 bracht enig soelaas in de vorm van werkverschaffing. Op de provinciale vergadering te Arnhem 29-30 oktober werden in Van de Luysters aanwezigheid A.C. van Tris en A.G. de Waal geëxamineerd. Deze A.C. Tris (1817-1907) werd geboren in Zierikzee, waar hij het tot kantoorbediende had gebracht. In 1840 bekeerd tijdens een dienst van Budding begon hij in 1842 zijn predikantenopleiding. Na examinering in 1845 stond hij op de kansel in Groede, maar kwam door zijn ultra-Scholtiaanse opstelling in conflict met zijn bevindelijk gerichte gemeente. Na afzetting door de provinciale vergadering diende hij tot zijn vertrek naar Amerika (1851) in een Scholtiaanse gemeente. A.G. de Waal was onder meer predikant in Axel.
Niet alle in de tekst genoemde figuren zijn te traceren. Het zijn familieleden, personeelsleden, leden van afgescheiden gemeenten, waarvan velen Jannes van de

Luyster later naar de Verenigde Staten volgden. Afgezien van de interpunctie is de tekst met kleine weglatingen op de voet gevolgd. Spelling, woordkeus en zinsbouw geven een indruk van het Zeeuwse spraakgebruik in de eerste helft van de 19e eeuw.
Laten wij ons nu verplaatsen naar de wereld van Jannes van de Luyster, zijn preoccupatie met de weersomstandigheden in verband met het gewas, zijn godsdienstige overwegingen en bemoeiingen en zijn notities over familie-omstandigheden en andere zaken.

MEMORI (1829)
In februari en maarte en vooraan in april mooij droog weer, dan veel regen tot meije. Den 3 junij weer beginnen regenen, 8 dagen weer droog, maar weer nat weer en zoo al voort geduurd. Nat zaat gedossen en tarwe gemend. Zelfs zoo overtollig veel water dat het niemand heugd. Alles nat geploegt en veel onbezaaijd gebleven vanwege het water, niet alleen in ons land van Goes, maar na de berigten in alle landen.
Daar op den 26 nov. beginnen vriesen en sneeuwen en niet meer doordooied geweest tot maart 1830. Ook zoo lang de sneeuw gelegen en Kersdag een weeke lang sterk gevrozen. En van den 20 jan. tot den 28 dezer buijtenordenee sterk gevrosen, zoodat er veel aardappels genoegzaam op alle plaatsen vervrosen zijn. Daar er door de vries veel gerrot zijn en dus gebrek.
Broer Isac Naeije getrouwt den 25 sept. 1829.

MEMORI OVER 1830
Nat gedekt. De zomer verbazend met schokken, dan een lange tijd aan malkander nat weer en dan weer een lange tijd sterkte droogte. De tarweoogst voor in Borssele en de zware landen verbazend van de slakken gegeten en veel dun en dus een zwak tarweoogst. De zomervrugten ook maar zwak. Alleen de zaatoogst algemeen best goed van agter af aan te rekenen, en in lange jaren zo min niet geweest.

TOT MEMORI (1831-1833)
Den 14 junij 1831 's-morgens om 5 uuren op reijs gegaan na de stad [Goes] en vervolgens met Johannes Hogesteger, molenaarsknegt op de olijmolen, met de stoomboot na Rotterdam en wel aangekomen en om 10 uuren 's-avonds aangekomen te Delft. En gelozeert bij mijnheer van der Heys te Rotterdam. Pieter van der Velde ontmoet, daar de reijs om was
Den 15 voordemiddags de kerk van Delft bezien en bijzonder de graf- domp van ons prinsen. Alles met verwonderinge gezien, bijzonder hoe de Heere door haar zoveel heil aan Nederland gedaan heeft. En Nederlands volk begaafd heeft om alles zoo kunstig uijt marbelsteen na het leven uijt te houwen.
's Namiddags na den Haage en ook Scheveninge alles bezien. En 's-avonds om 10 uuren goed en wel met ons driejen tot Lijden aangekomen bij Pieters huijsbaas en bij hem gelozeert. Den 16 met hem na zijn vriend den heer G. Richter, koopman in nieuw en houd ijzer.
Vervolgens tot 's-maandags den 20 junij bij dien heer en vrouw gelozeert geweest en in uijtmuntende vreede en vrindschap verkeerd. En P. van der Velde fackancie hebbende daagelijks uytgegaan. En al de meuseum of raretijten van Lijden met verwonderinge gezien. Bijzonder wat een schat van reycdom en wijsheid de Heere aan Nederlans volk gegeven heeft.
Zaterdagsavonds den 18 bedestond in de Groote Kerk en de heer dr. Koets predikte en ontzettend menschen in de kerk, zoo dat wij hem niet konden best verstaan vanwege den afstand. Zondags 's-morgens om 7 uuren gehoord domini Berhhoudt in de

Hogerlandse kerk. Om half tien uuren gehoord domini Schagt in Marekerk. En 's-middags domini Berkhoudt in de Marekerk over den 33-ste zondag van de waarachtige bekeringe des menschen al wel behandeld.
's-Avonds open [godsdienstig] gezelschap bij den heer Kelderman, zeer vriendelijk ontfangen en behandelt. Maandagmorgen den 20 junij om alf vier uuren in vreede vertrokken met de heer Richter en zijn dogter Leena Cattriena Richter die nooijd Zeeland gezien hadden en P. van der Velde, die ons uijtgeleijde tot Rotterdam.
's-Avonds om 8 uuren in de stad [Goes] goed en wel aangekomen en in vreede de vrienden ontmoet. Ik bij Louwers van den Brink gelozeerd. Richter bij Johannes Hogesteger en Lena Catie bij H. Zwieter. Diensdag de vrouwe en kinders en moeder en broer Isak en zijn vrouwe in buijtengewoone vreede en blijdschap ontmoet. En 's-avonds met die wel thuijsgekomen en in vreede mogen verkeren 8 dagen lang.
Den 28 junij diensdags den heer Richter en zijn dogter Lena Catie na het Catsveer gebragt en zoo weer met de stomboot vertrokken. P. van der Velde 14 á 15 jaar houdt zijnde met zijn vader Filippus van der Velde bij mij gewerkt op den akker. En naderhand vertrokken naar de Klunder. Vandaar op steudie voor domini geraakt door goede vrienden.
En in meije 1829 bij ons op Borssele gepredikt over Openbaringen 2 vs. 17 van de witte keursteen, daar elk over verbaast stond en indruk had, niet alleen vanwegen de gave, maar bijzonder vanwegen regtzinnigheid in deze dagen.
In augustus daaraanvolgende in de fackansie nog 2 zondagen agtereen dus 4 maal gepredikt, dat ontzettend was voor alle liefhebbers der waarheid. Dit tegen de wet van de school zijnde heeft voor hem veel nadeel veroorzaakt, zoodat hij tot Lijden van de provessoren en studenten gescholden wierd. En is na Groningen vertrokken in 1831 en voor zijn vertrek met een andere dogter van de heer Richter getrouwd. In meije 1833 geexamineerd voor de provessoren en met zijn vrouwe en een kintje na de stad [Goes] gekomen, daar zijn vader woonde, en om de vrienden in Zeeland te bezoeken, die hem in zijn behoefte ook veel ondersteund hadden en mogt na meij prediken.
Het verheugde mij en veel met mij te meer daar domini J.A. Ansrosie den 30 junij 1833 zijn afscheid gepredikt heeft na 36 jaaren te Borssele gestaan te hebben en 54 jaren in het geheel. En ik juijst president houderling was, nu was er nog hoop, maar des Heeren weg was anders. Hij kwam op woensdag met zijn vrouwe en kintje in de stad [Goes] en donderdag overleden aan de colera of liever de pest. Zijn moeder zondags daaraanvolgende, de oppasser 3 dagen na de moeder. Zijn nagelaten vrouwe van haar vader de heer Richter gehaald na zijn huijs. En alzoo een treurig geval, en ook van veele beschreid, omdat er ten uijtwendigen aanzien wat goeds van te wagten was voor den Heere en Zijn volk.

MEMORI VAN HET VOOR GEVALLENE IN 'T JAAR 1834

[Bij begrafenis] verzogt als vriend ten huijse om het gebed te doen, -- veel ondersteuning van den Heere genoten. [Bij andere begrafenis] -- verzogt als vriendt ten huijse en om het gebed te doen bij gelegenheid zonder domini. Ook liet de Heere mij niet beschaamd worden--- Den 13 april I.P. Burgerhoudt beropen candidaat bevestigd door zijn neef Burgerhoud, predikend van schulden tekst 3 zendbrief Johannes vs. 8 en intrede uijt 1 Corinthe 15 vs. 14 over de opstandinge.
Den 1 meij Willem met Adriaan de Buck opgegaan 's-morgens om 4 uuren. De vrouwe 's Heeren weg in dezen niet kennende volgen, maar grootelijkst tegengestaan, is 's nagts bijzonder door Godts goedheid losgemaakt en alzoo bijde en ook hij gesterkt.

Den 5 junij met de wagen na Kruijningen na I. de Boe, broer en zuster mee naar de molenaar van Hierseke. 's-Avonds weer mee. Een gezegend reijsje met zooveel vreede. In vereenige malkander ontmoet en gelaten.
Den 21 junij met broer een uijtstapje na Zirxzee na Ten Have Landman; deftige vroome ontmoet. R. Kok mee na de meesters vader.
Den 24 de vrouwe ons in de stad [Goes] afgehaald en wel thuijs gekomen.
Den 25 junij voor mijn geestelijke toestand en ontsaggelijke duijsternisse ontmoet.
Den 27 J. B. Romijnsen uit de stad [Goes] bij ons gelozeerd, die niets aan mij hadde vanwege de beroeringe en aansporinge van den satan. Den 30 junij de Heere mij klaar licht in de zaake gevende, namelijk tussen mij en mijn vrouwe. Daar jaren door het ongeloof geslingerd zijn omtrent haar staat, ja zelfs dat de natuurlijke gemeenschap ook wegging, maar nu door 's-Heeren wondere weg uijt die vijandschap de vreede en uijt de zonde de vereniginge, die nu in natuurlijke en bijzonder in geestelijke gemeenschap veel grooter was als zij ooit geweest is. En hoewel de gevoelige gesteldheid wel weggaat en de vijand geweldige aanvallen doet, de zake blijf! En daar het te voren voor ons was een tijd om te zwijgen, die dikwijls vergeten werd, en uijt een woord om te spreken, ja door het zien bij tijden de vijandschap oprees, is het nu een tijd om te spreken en om het rijk des satans in ons en andere af te breken. De Heere vermeerdere het.
Den 5 julij broer Cornelis Naeije ontmoet om die boodschap mee te delen.
Den 26 julij Willem, van Harlem in het fort Bats gekomen.
Den 2 aug. met de vrouwe met de sees na Kruijninge na De Boe, 2 uuren verbeid en het oogmerk om 's-avonds bij hem te loseren bekend gemaakt, dat uijtnemend wel was. Om 10 uuren vertrokken en 12 uuren in het fort. Willem in vreede en gezondheid ontmoet, die ook voor 4 dagen verlof kreeg en kwam met ons mee tot Kruijningen en denzelfden avond vandaar huijs.
En wij 's-avonds met Jooris Maas en ook C. Donker ontmoet, in buijtengewoone vreede ons bevindende den andere dag geheel te kerk weest en de domini Dagevos uijtnemend dienstbaar en alzoo in volle vreede van malkander afscheid genoemen hebbende en ontmoetende alzoo een dierbaar blijk van 's-Heeren goedheid, ja liefde, om de weg in het roepen van onsen zoon tot den krijg, daar dat tot de oorzaak was van onze rijze. Den 25 sept. met Wisse Dekker na Axel gegaan bij zijn broer Pieter in 't koeijschuire geloseert. En met ons en zijn vrouwe na Sas van Gend gereen. Na Willem goed en wel ontmoet op de wagt aan den Zwarten Hoek te Axsel aangeweest bij Fijgeboom en B. de Zitter, kleermaker, vroome menschen, den 27 terug; een best reijsje.
Den 6 dec. weerderom een blijk van Heeren goedheid in het ontmoeten: Willem voor 14 dagen verlof, nog geen straffe gehad. Den 19 weer weggegaan. Maar de vrouwe alweer in vijands hand en niet los om aan den Heere over te laten, maar 3 à 4 dagen daarna weer een ander inzien en beklaagd over de vijand gehoor gegeven te hebben. Den 1 jan. Willem na Axsel in quartier bij W. Dekker, Zitter of C. Tielman.
Den 11 dec. neef Benjamin van Eenenaam getrouwd met Adriaanje Wisse, bijden nog jong. Den 17 dec. een visschuijt van Hardemuijen vergaan met 5 man, een vader met 3 zoons, nog van een ander schuijt één man, alle getrouwd en weduwen en wezen agtergelaten.

MEMORI VAN BIJZONDERE VOORVALLEN IN 1834

--- Den 6 junij Pinxteren, broer Cornelis Naeije overgekomen, den 8de Wisse Dekker en zijn vrouw, G. Sies en de schoolmeester B. Schreijenberg, alle in vreede ontfangen. Ook nog G. Leenhouts, ook oom I. Nortier, die met ons [godsdienstig] gezelschap niet was opgenomen, maar in dien opzicht vijand. Den 8de op het Nieuwedorp met haar geweest

bij Holle, wel met 30 en 40 kinders, jonglingen en mannen, alle om de zaak Gods en besef van haar verloren toestand. ---

MEMORIA VAN BIJZONDRE VOORVALLEN IN 1834
--- Den 30 april ik en de vrouwe afgescheijden van Hervormd Kerkgenootschap. Zondag den 1 Meije van den predikstoel de gemeente bekend gemaakt.
Den Weleerwaarde Domini Budding te Bekerke Pasen 3 april 1836 afscheijden, beroepen voor leeraar bij de afgescheijdene voor de provinsie Zeeland.
Den 7 sept. 1836 voor eerst gepredikt in de scheure bij Boudewijn Nieuwenhuijse in de Kraaijens, wel 400 menschen en met vreede en stigtinge afgelopen. Ik en de vrouwe ook bij gewoond. Vrijdag den 9 sept. met den domini Budding bij mij geloseert. Bij de weduwe L Hondersdijk 's-Heerenhoek met de afgescheijdene van Borssele en 's-Heerenhoek en Heijkenssante bij haar vergadert tot het verkiesen van ouderlingen en diaconen. En verkosen voor ouderlingen: mij J. van de Luijster te Borssele en Jacobus Rijke te Heijkensand, diacon Jan Steketee te Borssele, Dirk de Leeuw te 's-Heerenhoek, B.G. van Loon te Heijnkensand. Den 11 sept. bij mij in de scheure gepredikt en de voornoemde ouderlingen en diaconen bevestigd. En ons kind geboren den 22 april 1836 gedoopt Maatje, ook nog een kind van M. Rusten van de Ouwe Kaaij, gemeente Borssele. Op dien dag verbazend wind en plasregen. Evenwel nog 22 wagens en seesen en wel 300 à 400 men- schen. En met heel veel stigtinge en voor veel tot zegen geweest.
Den 18 sept. bij Stoffel de Mol te Houwelande gepredikt. Ik en de vrouwe en broer Cornelis Naeije met nog vijf broeders uijt de Groede bijgewoond. Mooij weer, wel 700 'a 800 menschen. Alles in vreede en tot stigting afgelopen. De ouderlingen en diaconen van de gemeente Houwelande, Ootjeskerk en Baarland en de stad [Goes} bevestigd.
Den 2 oct. den don-Uni gepredikt bij Jacob de Boe te Kruijningen en aldaar de ouderlingen en diaconen bevestigd.
Den 9 oct. gepredikt in de gemeente Werde op de hofstee van Jacob Blok te Gaweege. Hier was een groote benaoudheid en een geroep tot den Heere, die ook verlost heeft. De regeeringe van Krabbendijke had uijt het fort Bats 100 man mieleterre besteld, die 's-morgens om 8 uuren al op het dorp waaren en al wat drank gegeven om haar woede beter uijt te hoefenen. Maar de Heere heeft dat gestuijd door middel van de overheid. En nog wonderlijk in die benouwdheid is niemand teruggekeerd, maar uijt benouwdheid tot den Heere geropen. Het gevolg nu van het preken op de 5 onderscheijden plaatsen is geweest vervolgt van de heeren regters van Goes: den domini voor elke reijs f 100,— en de hou derlingen en diaconen ieder voor f 25,— en daar hij gepredikt heeft ieder f 50,— . Nu was er niemand die hem aan de onrigvaardige Franse wet wilde onderwerpen, maar de Heere heeft het anders bestierd.
Broer Isaak Naeye, Molenaar van ’s Heerenhoek, daar Fijgboom den 26 meij 1836 gehoefend en in de boete gedaan en niet willende betalen bij exsekeusie zijn paard verkogt en f 98,— onkosten, toen zijn alle gemoederen omgezet en elk ging betalen. Ik ben laaste staande gebleven in veel benouwdheid tot den Heere roepende, die mij voorkwam om den harden zoowel te gehoorsamen, als den zagten, en nog dit: Jesus ontweek het. Daaruijt verstaande dat de Heere ons in 't algemeen nog niet riep in gevangenhuijs of een ganse reuwiene. Nu hadden de regters het vonnes in soliderre of één voor al uijtgesproken. En mij voor domini f 100,— en voor 3 diakens elk f 25,— en voor mij f 75,— samen f 250,— en met onkosten van deurwaarder en inschrifsie op mijn vast goed samen betaald den 6 dec. 1836 f 275,—. De Heere heeft het zo bestierd daar ik op niemand rekende op datum van B. van Loo ontfangen f 25,—, den 8 dec. van J. Steketee, diacon, uijt liefde ontfangen 41,60. Den 9 dezer van zijn vader L. Steketee ontfangen f 52,— en van de gemeente N ieuwedorp — daar hadden zij het vonnis zo

niet uijtgewesen — uijt liefde ontfangen f 41,60. Samen terug f 160,—, en voor mijn hoofd f 115,—. En den domini [H.J. Budding] zijn gelopen tot f 2000,— met de kosten, zijn vader te Reene moeten betalen vanwege zijn moederlijke goed. En daarmee zij wij afgescheijdene gemeente in Nederland onder vervolging totdat de Heere zijn Siion zal redden, als de kerke genoeg gelouterd is en de vijanden verhoogd.

MEMORI VAN HET GEBEURDE 1N 1837

Den 8 maart provinsiale vergaderinge te Middelburg. Broeder I. Pijker, ouderling tot Emkenszand, allen van de gemeente geweest. Den domini Budding f 800,— traktemendt en f 200,— huishuure toegeleid.

Den 26 july de 2e maal provinsiale vergaderinge. Den 24 juni Anderies Doesselaar, schipper op het Zaamslagse veer, bij mij in vreede ontfangen, en bijzonder van de wonderen Godts door gena aan een zondig stof wil openbaren en heeft alzoo zeer tot stigting bij mij en ook voor de gemeente ook tot 's Heerenhoek geweest.

Den 26 vertrokken en uijtgeleid tot Driewegen. 's Middags bij het heten gelezen uijt Godts woord van mij zoon gelezen: "ik jage daar na of ik het ook grijpen mogt". En dat gaf zoo een indruk bij Jan, bij Johan Jonkheer, bij de knegt Pieter van der Maale, bij de meid Susanna Kalmijn, bij al de kinders, ook bij de vrouwe. 's Avonds thuijs komende en de groetenisse van Anderiesje doende begonnen alle en ik en de vrouwe weer te schrijen van 6 tot alf 8 uuren, en mijn zoon Jan verzogt dadelijk een briefje om af te scheijden en 's avonds nog na den domini te Borssele gebragt. Jan blijft tot heden den 19 dec. 1837 nog werksaam. Susanna getrouwd met Heubrecht Bomans en dezen dag van mij vertrokken en schreijd den Heere nog agteraan. Pieter vertrokken van de vaarte na Zirxzee en niet meer van gehoord. Den 16 febr. met broer Isak na Middelbuerg, den domini tot Bekerke gesproken, bij Dekker gelozeerd. Wijnshans den ouderling van Bekerk en Wisse den 9 febr. uijt de gevankenis verlost.

Den 18 febr. weer zoo een teken van bloed aan de lucht als den 18 nov. 1836.

Den 21 febr. ik en de vrouwe bij B. Romijnsen in de stad [Goes] geweest: braaf zwak, den 23 dezer zeer zagt in zwijm ontslapen in den Heere en geniet nu die vreugde volmaakt na de ziele, daar hij hier de beginseljes van gesmaakt heeft (71 jaar 3 maanden). Wij hier met de gemeente Borssele en de broeders in de stad Goes hebben dien broeder ouderling nogal agterna geschreijd.

Den 28 maart voor de eerste maal weer een nieuwe Vriesse jas aangedaan.

Den 21 junij Jan Steketee, diacon, en Dirk de Leeuw, ook diacon, 's avonds haare kinders gedoopt. Den 22 junij den domini na Ellewoutsdijk gebragt en schipper A. Steketee, den ouderling, mee na Zierxzee. Den 20 sept. 1837 plegtig voor eerste maal in ons leven een dank-, vasten bededag bij mij met de gemeente gehouwen. Ook alle de gemeenten in de provincie Zeeland in stilheid, dat zoo een goedheid Godts geweest is.

Den 29 sept. 1837 van Christiaan Steketee ontfangen een beker en een schotel voor het avondmaal, van A. Steketee, schipper, ontvangen een beker, dus 2 bekers en een schotel.

Den 25 sept. 1837 's avonds om 6 uuren kwam R.... per espeesje met een brief van domini Budding uijt naam van de kerkeraad van Middelburg, als dat ik verkozen was om met broeder I. Minderhoudt om als ouderlingen en afgevaardigden 's morgens om 5 uuren te vertrekken na Uijtrecht na de groote vergaderinge of nationale lijnode. Dat mij bezwarend voorkwam, zoo een onvatbare, maar vanwegen mijn roepinge niet durven nalaten. En alzoo in de vreese des Heeren opgetrokken. In vreede broeder Minderhoudt ontmoet op de stombood om elf uuren. Om 4 uuren te Dort, wel aangekomen. Bij juffrouw Broekhoven15 aangegaan, in vreede ontmoet en van wonderen Godts een uure gesproken, ook met haar dogter. 's Avonds om 10 uuren tot Gurkom wel aangekomen

en mijnheer de Winter wel ontmoet en geloseert. Den 27 's morgens om 8 uuren met de delisens vertrokken, om 12 uuren te Uijtrecht. De 6 dominies en 18 broeders ouderlingen ontmoet. 's Morgens om 28 donderdags de vergadering gehopend met psalmgezang en gebed en ook zoo gesloten en alzoo terkens. Daar zijn onenigheden verenigt, een nieuwe kerkordeninge gemaakt na de grondslag van de Dortse kerkordeninge van 1618 en 1619 en een vraagboekje tussen Heere mij goed in het geven van een gepaste vrijmoedigheid om zonder aanzien des persoon mijn gedagten te zeggen, en te kunnen schreijen over onenigheden, die er veel waren, maar verblijd dat toen mogt zien dat het fondement geleid was en ondervond ook mijn roepinge, daar ik al weg wou, maar de Heere maakte mijn los van vrouw en kinders en beroep. Ik kon dat alles zoo vertrouwend overgegeven en zoo was mijn vrouwe in alles ook gesteld en dat bevestigde de zaak nog meer, als ik thuijs kwam.
En alzoo vertrokken woensdag den 11 oct., dus 14 dagen aldaar gezeten van 's morgens 8 uuren tot 's avonds 10 uuren. 's Middags om! uure van Uijtrecht met dillesens en 's avonds om 7 uuren tot Rotterdam, geen broeder kunnen vinden. Den 12 oct. 's morgens na Dort, bij juffrouw B roekhoven gelozeert. Zaterdag om 6 uuren vertrokken en om 12 uuren in de stad van Goes in vreede broeder Louwers en de zijne oritmoet en mij tot het Nieuwedorp gebragt en om 6 uuren on volle vreede thuijs gekomen en alles in order bevonden.
En hoewel de buuren nabij klaar met zaaijen hadden, zoo gaf de Heere ons gelegenheid en gewilligheid en bekwaamheid en alles bekwaam gezaaijd en geploegd. De gemeente was ook verblijd en in welstand.

MEMORI VAN HET GEBEURDE IN 1838

Den 6 jan. beginnen vriesen, evenals 1740, als den oogst vervrozen is. De vorst heeft aangehouden tot maart allerstrinkst, zoodat het alle harde winters is te boven gegaan na het zeggen van de geleerden. Het is zoo geweest dat al het zant vervrozen is, uijtgenomen een enkel stukje laat of pootzaat. Maar er is weinig van gekomen, de wortel was nu dood. De wintergerste ook al dood, een enkel stukje agter een bos of dijk, daar een weinig sneeuw op was. De Zeelandtarwe, die vroeg en droog gezaaijd was, al ook vervrozen en nog al veel landmans niets overbehouden, zommige éénderde, zommige de elft en de gelukkigste 2 derde behouden, enkele nog geheel. Maar van al dat nog behouden is, veel te dun en gul gegroeid, maar door malkander weinig van gekomen. Ook zeer veel aardappels in potten en kelders vervrozen en alzoo heel veel schade door de bezoekende hand Godts, maar word van weinige opgemerkt, dat de zonde de oorzaak is, zelfs de kinderen Godts zijn zoo duijster, dat zij zelfs weinig opmerken. De werklieden verscheijde weken geen werk van wegen de vorst en na de vorst alles zo dood en maar nat in in meije beginnen wieden en al zoo veel agteruijt gegaan. Nogal veel zomerzaat gezaaijd, maar door het koud voorjaar nog veel mislukt en het overige niet best gegroeid zoo, maar door het ganse land op 11 á 12 Goese zakken van 't gemet.
Den 9 meije 2 1/2 zomerzaat overzaaijd en met junij maar opgekomen vanwegen de droogte, dus laate en den 10 oct. gedossen op 12 zak nog gegroeit. 4 gemete zomergerste gezaaijd, daar het zomerzaat mislukt heeft, ook niet opgekomen voor junij, nog al goed gegroeid zoo op 20 zakken.
Den 18 junij Willemijntie, de weduwe Smittinne van Beekerke, met Wijnants vrouwe en I. Boone in vreede ontfangen. Domini Budding van Baarland thuijsgekomen en dadelijk gevangen gezet. Den 18 junij 1839 losgelaten, maar ik weet niet hoe.
Den 8 aug. maar beginnen gerste sneijen, dus een heelen laten oogst. Wat mij betreft, ik heb maar 140 R. tarwe uijtgeslegt en zaland nog behouden, wel dun, maar nog wel

gegroeid tot 900 op gemet; Gerste, veel stroo tot 1200-1300 op gemet. Bonen gul en lank en de mijne goed geladen. Erwten al wel gegroeid, maar in het pikken veel regen en daarmeede veel geschoten en bedorven. Den 3 sept. beginnen tarwe sneijen en nog groen, nog 6 gemete Zeeland zaat gedossen voor L. Meeusen in de namiddagen.
Op het einde van aug. al veel regen, nog veel tarwe nat gemend. Den 10 sept: mooij weer geworden en dan best getroffen met sneijen, mennen, den l8de de laaste gemend, den 17 sept. beginnen bonen sneijen, het laaste zomerzaat gedossen den 12 oct.

MEMORI VAN HET BIJZONDER VOORGEVALLEN IN HET JAAR 1839

Den 5 maart beginnen bonen zaaijen en 's nagts volkomen een voet dik gesneeud. Den 29 maart beginnen bonen zaaijen: braaf nat en de grond koud. Den 17 meij tot hier toe aanhoudend kouwd en 's nagds knap gevrozen, het zaat temidden in de blomme, de rogge zooal in de nare. Volgens een classicaale vergadering, den 20 aug. benoemd met A. Steketee, schipper van Baarland, om na een provinsiale vergaderinge van Dord te gaan om raad te vragen tussen de gemeenten in Zeeland en ds. Budding, die zijn dienstwerk afgeleid heeft den 30 juni op de vergaderinge, omdat wij de psalmen van Date [=Dathenus] of genoemd ouwe psalmen niet verkozen te zingen.
Den 26 aug. vertrokken met broeder A. Steketee van de Zuijd Kraaijen 's avonds om 11 uren. Diensdag na de middag om 4 uuren den 27de te Dort, den 29 op de vergaderinge geweest en geraden van ds. A.P, Scholte [H.P. Scholte] en de broeders om in Goes een provinsiale vergaderinge te beleggen en 2 dominies daar te roepen. Zaterdag den 31 goed in vreede thuijs gekomen en alles in vreede gevonden. De tarwe was binnen gemend. Die provinsiale vergaderinge gehouwen in Goes ten huijse van den broeder P. Geensen. Den 23 oct. ds. Scholte vergadert, Meerburg" niet. 7 Geineenten van ds. Budding losgemaakt, ds. Scholte de kinderen gedoopt. Op donderdag den 7 november 's morgens om 7 uuren Jan op 't Hof in Borssele zijn scheure in brand geraakt niet wetende hoe, en niet verassureerd, alles verbrand, oost- en bouwgereedschap, het huijs en nog veel goud en zilver en nog al wat kleeren van de zoon, 150 zak ouwe tarwe van f 10,- de zak, 150 zak nieuw koolzaat en wat gerste. De scheure was 6 jaar nieuw gebouwd en heeft gekost f 9000,- en nog 2 á 300 aan het huijs vertimmerd en de schade is berekend op f 30.000,L. Was een ontzettende brand, van 8 tot 1 uure helpen blussen en het zomerhuijs of zijhuijs behouwen.

MEMORI VAN BIJZONDERE VOORVALLEN IN DE JAARE 1840

Mijn zoon Willem den 8 juni in huwelijk gegaan met Maattie Daane, maagd, wonende bij haar stiefvader Willemse en haar eigen moeder Maria van Kerkford, wonende in de stad Goes aan de Schreijnskinderse poorte op een koeijmelkersberoep. Willem en Maattie zijn op Borssele komen woonen in 't huijs van haar oom P. Naaije en werk bij mij. Den 25 febr. na de stad geweest en 's nagts enig gaan vriesen. Den 6 maart kon men nog op 't ijs lopen. Het koolzaat is al bevrozen en hetgeen nog blijven liggen is, heeft maar 1, 2, 3, 4 zakken van 't gemet opgebragt. Den 7 maart beginnen bonen onderploegen met de Waalse ploeg op de vorst. Den 1 meij mijn zaat in de krom uijtgeploegt en zomergerste gezaaijd. Op 23 om ons land laten liggen 3 zak van 't gemet gedossen. Na dat alles een zwaare droogte tot den 5 meij en al maar koude en vorst, zoodat het vlas nabij dood was en al veel uijtgeploegd. 's Avonds den 6 meij na 8 weken droogte zagtjes beginnen regenen en zoel weer geworden en vrugtbaar, maar veel regen. In 14 dagen niets op het land gedaan tot den 20 meij. Den 16 junij oom Nortier en Moeije 5 dagen bij ons geweest en kunnen over godtsdienst niet spreken. Zondag den 21 juny ds. van der Meulen bij ons gepredikt, mooij weer, wel 500 600 menschen met veel stichting en indruk geeindigt 's avonds om 9 uuren. Zaterdag den 15 aug. sterk

beginnen den 16 en 17 en diensdag den 18 heel den dag gestormd en sterk geregend; 1/3 van de tarwe gesneen, en al omver gewaaijd en veel schaa op die nog te sneijen was. Den 26 aug. klaar met tarwe mennen, redelijk droog en een schoone tarwe oogst. Allegemeen van deze zomer vikke stenen gehad en veel wind. Jan onze zoon den 27 oct. na school na de Hoge Zwaluwe bij meester A. van Malsen.

MEMORI VAN BIJZONDER VOORVALLEN IN 1841

Op zondagavond ten 7 uuren den 17 january 1840 is afgebrand de scheure van Jacob. Rijk van Wiel van 's Heerenhoek met 20 beesten, 10 paarden, 10 koeijen en de runders, en nogal tarwe en hooij en bonen en bouwgereedschap, niet verassereerd en denkelijk in brand gesteken. Het koolzaat is meer als de vorige winter algemeen vervrozen en dat blijven liggen is heeft maar 2, 3, 4, 5 zakken opgebracht door malkander gerekend.
Den 28 jan. de afgescheijde gemeente in de stad Goes de zeepiederij gekogt voor een kerk van de heer Ligtenberg van Tolen voor f 6500,- met heel den inboel.
Den 21 maart ds. C. van der Meulen bij mij in de scheure gepredikt, 9 kinders gedoopt. Den 7 meij wel broer Isaak Naaije na Middelburg om mijn capitaal bij A.P. Schorer af te leggen. Na de middag om 4 uuren een zware dondervlage uijt het zuijdwesten opkomende en over Borssele en inzonderheid over de Buck, J. Karelse en mij uijtgebroken in een zwaare hagel en groote steken zoodat de aarde bedekt was. Erwten en bonen veel afgeslagen, tarwe en gerste en klavers tot het gras op de wege, alles veel afgeslagen. En nadat het gedooid was, liep alles over van het water, daar goten in het land van gespoeld waren. De botten van de fruijtbomen afgehageld en de overige vervrozen, zoodat wij fruijt hebben gehad van beduijden. Daarop een felle droogte dat niets konnen in de vrugten kappen. Erwten en bonen storven, zoodat er veel schade door verhoorzaakt heeft. Evenwel heeft de Heere nog veel voorzien, tarwe en gerste is nog wel ontkomen, hoewel weinig stroo. Den 11 juli ds. Van der Meulen in de scheure gepredikt en avondmaal gehouden, een groote schare ook van Terneusen en Breskens en Groe- de. Den 14 july onse erkenninge als gemeente te Borssele van den koning ontfangen tot bescherming om vrij onse godsdienst openbaar uijt te oeffenen. Den 18 julij ds. van der Meulen in de Groede gepredikt in de scheure van kennissen, is de eerste predikkinge aldaar ik hebbe meede geweest voor gezelschap. De kandidaat C. Steketee bij mij gepredikt. Zondag den 18 july sterk geregend, zoodat alle dreven vol water, daarna gedeurig veel regen dat wij in 14 dagen met geen paarden op het land iets konnen doen. De rogge en winter gerste veele geschaad en verbroeid, de tarwe nog redelijk gemend, en de boonoogst droog. Den 7 oct. weer sterk beginnen te regenen tot Sintemaarten toe. Een natte zaaitild, zoodat veele laage landen niet gezaaijd en 1/3 van het gezaaijde van de natte en slikken mislukt. Op einde van dec. veel overzaaijd en in jan.
Den 26 sept. den ds. van der Meulen bij mij gepredikt in 't wagenhuys in 't Uijtlat. Den 30 julij de kerk besteed op het Nieuwedorp voor de afgescheijde gemeente voor f 3800,- zonder het binnenwerk.

MEMORI VAN DE GEBEURTENISSEN IN 1842

Den 15 febr. beginnen bonen zaaijen en 24 klaar. Den eigen dag beginnen regenen en nabij dag op dag tot april toe braaf nat voorjaar. De bonen nouwelijks kunnen slegten, omdat zij boven kwamen. En van april zoo een droogte gekregen, tot julij zeer weinig geregend, zoodat alle vrugten dor begonnen stuk en de vlasoogst mislukt op enkele gemeten na, die in nieuwen grond stonden. En tarwe en gerste en bonen zeer weinig stroo opgebragt, zoo 300-400 in de beste landen als in onze polder de Zeelandse tarwe 600 die er weinig was, maar dat er opgemend is, was al kostelijk van deugd.

Vermits het heele jaar droog geweest is, er veel gebrek aan water voor mensch en beesten. Den 25 jan. Janetie, de vrouwe, moeder en Maatje Daane, Willems vrouw en den 27 jan. ik ook, alle ziek van een zwaar kouw tot den 20 febr. en alledag den doctoor, hoewel door 's Heeren goedheid alle weer hersteld. Den 10 maart op donderdagavond om 10 uuren ds. Budding en bakker de Jonge en de wagenmaker van Krabbendijke, Kasje, in de gevangenisse gesteken en 's morgens om 4 uuren
na Middelburg. Zij blijven bij haar gevoelen om den koning die over ons regeerd om vrijheid te vragen om onder bescherminge haare godtsdienst openbaar te oeffenen, als wij en andere gemeenten, en scheuren haar van onse gemeenschap, daar zij meenen wij tegen het woord Godts handelen. Zij hebben 5 á 6 maanden in de gevangenisse gezeten en hebben ten laatsten aan den koning bij request om grasie gevraagd, ook van de boeten en hebben het verkregen, maar gaan dezelve weg weer in.
Den 9 febr. J. Bielo van Wolfaardijk de hofstee van de weduwe Paardekoper gekogt -- Den 11 april Sare gekaggeld van een zwaare hinkst met een blis en een wit pootje. Den 27 april den dijkgraaf C. van Stol overleden (75 jaar), goddeloos geleefd en gestorven. Den 11 meij Jan Rottier overleden (80 jaar), is bekommerd heengegaan, maar heeft de waarheid en de gemeenschap met de waare kerk gehouden en dus alle hoope van in de zalige ruste ingegaan. Ik ben met de vrouwe op de begrafenisre geweest. Den 6 julij provinsiale vergaderinge geweest te Goes tot het examineren van de kandidaten L. Steketee en Gardenier. Domini H.P. Scholte op de vergaderinge geweest, alles wel afgelopen en de kandidaten 's avonds door domini Scholte bevestigd. Den 7 donderdags voor de middag ds. Scholte te Nieuwedorp gepredikt en L. Steketee aldaar bevestigd. Den 1 sept. 's morgens om ½ 6 uuren moeder heel zagt ontslapen in den ouderdom van 86 jaar 1 ½ maand met zeer veel hoop in de zalige ruste gegaan.

MEMORI VAN GEBEURTENISSEN IN JAAR 1843

Den 9 febr. op donderdagavond bij het uijtdelen van het avondmaal te Nieuwdorp door domini Steketee heeft de Heere een wonder van genade bewezen in zijn geest uijt te storten over zijn volk van bijzonder licht en troost en bekeringe van onbekeerde, Ik was niet tegenwoordig, maar van de boodschap hebbe ik een gelovige gemeenschap ondervonden en die duidelijk na de gemeente van Axsel. Den 12 febr. domini Gardenier bij ons gepredikt en onder de avondtgodtsdienst over Spreuken 8 vs. 26 “Mijn zoon geeft Uw harte”. Marienis den Herder mijn knegt doorgebroken en zijn harte aan den Heere quijtgeraakt. Wij waren 's avonds verblijd en gezongen in veel gemeenschap en vreede. Den 25 febr. H. Zwieten, ouderling te Goes, zagt en zalig ontslapen in den Heere (70 jaar). Den 1 maart het overschot ter aarde besteld. Tot begraaffenisse verzogt, maar niet geweest vanwegen de sneeuw en koude.
De 8 meij domini Steketee ondertrouw met Johanna van Overbeke, oud 19 jaar. Den 26 meij het huwelijk voltrokken en door domini van der Meulen bij openbaare predikinge 's avonds te Nieuwdorp bevestigt. Den 24 aug. Jan den Herder met Janetie van de Luijster in het huwelijk getreden en voor de kerkeraad door mij als ouderling en broer M. Naaije diacon te Groede bevestigt. Op woensdagmiddag den 13 sept. om 2 uuren de vrouwe van Wingen haar schuure verbrand met den oogst erin op de boonen, die stonden nog op het velt en 2 tarwehopen. Het was heel droog en een sterke suijdoostewind. Het huijs is gered, de oorzaak is onbekend. Op den zelven datum Janna Rottier, in huwelijk met Jan de Mol, namiddag om 4 uuren overleden, haar geloof is haar ontvallen. Den 27 sept. Jan, oud 2 jaar, Willens zoon, bij ons overleden. Den 24 november L. Louwers, ouderling in de stad Goes, overleden in den ouderdom 57 jaar.

MEMORI VAN GEBEURTENISSEN 1844

Den 12 febr. Jan weggebragt na de stad [Goes] en den 13 's morgens om 8 uuren op de stoomboot na Rotterdam en 's avonds nog tot Amsterdam, 36 uuren vandaar weer op de stoomboot na Zwol en den 15 gezegend aangekomen tot Omme in Overijssel en in vrede ontfangen bij domini Van Raalte om leerraar opgeleid als een geropen van den Heere. Jan den Herder met Janetie van de Luijster onsse dogter in huwelijk den 24 aug. 1843 en den 28 febr. 1844 van ons verhuijst na het hoefje van zijn vader aan de Schreijskindersdijk kort bij de stad Goes. Den 6 maarte bij C. Meeuwsen koopdag. Voor die menschen een treurige dag, alles weg in zoo korten tijd van 14 jaar omtrend f 6000,—. Adriaan van Staringen ook koopdag gehouwen en is in het lot. Den 21 maart maar beginnen bonen zaaijen vanwegen zoo een nat voorjaar. Den 9 april Zus gekaggeld en zwarten hinkst met een bles. Den 7 meij Sare gekaggeld een vossenhinkst. Den 25 junij 's morgens beginnen regenen na een zware droogte. Sedert maart weijnig reghen gehad, zoodat veele vrugten schade geleden hebben en al veele heel bedorven.
Den 19 aug. domini Steketee met Pieter Oggel vertrokken na Omme om voor leerraar opgeleid te worden. Den 14 sept. domini Budding in de stad Goes, heel den dag gepreekt, en belijdenis gedaan van afzwerven, is in Groningen en bevestigt. Den 21 sept. Janetie gezegend verlost van een dogtertje. Den 30 sept. Jan Karelse zijn derde vrouw overleden, is roepstem op roepstem, maar nog verhard.

MEMORI VAN HET VOORGEVALLENE IN 1845

Den 13 jan. onse nigte Maria, die 3 weken haar zuster Janneke te Nisse in haar ziekte opgepast heeft is bij ons gekomen met haar vader M. Naaije om na huijs te gaan, maar ongesteld geworden en kon niet gaan na over en is zwaar ziek geworden tot den dood toe , maar de Heere was haar goed, zoodat zij verlangde ontbonden te worden, maar het was geen krankheid tot den dood. Wij hebben haar 3 weken nagt en dag bewaakt. Den 21 febr. is nigte vooreerst in huijs bij ons gekomen en den 3 maart nigte zelfs thuijs gebragt en haar vader ook al knab ziek, anders alles wel. Dus 3 maanden bij ons geweest, den doctoor Thylor over haar geprackieseert en f 39,— betaald, is zeer consensietieus. Den 30 april Sus goed en wel gekaggeld van een zwarte hinkst met een teken en wit pootje. Den 3 april beginnen erwten en bonen zaaijen vanwegen de harde vorst, die tot einde van maart gedeurt heeft, en het zaai nabij al vervrozen en dat blijven liggen is, heeft maar 4, 6 tot 10 zak opgebragt. Tarwe en gerste, boven de grond alles dood, doch alles uijtgesproten en matig gegroeid, niet veel stroo, maar goed van deugd en matig schot. Den 10 julij Cornelis Naaije in huwelijk getreden met de weduwe van Cornelis de Koster, dogter van Janis Bone, smitsbaas tot Nieuwdorp. Nigte Maria Naaije bovenvermeld is den 11 dec. 1845 in huwelijk getreden met Jan Nortier, jong man. In persoon op haar feeste geweest en voor de kerkeraad het huwelijk bevestigt. Alles stigtelijk en ordentelijk toegegaan en over haar en haar zaat, zoo het de Heere geeft, den zeegen afgebeden voor de tijd en in zonderheid. Op dien zelfden 11 dec. is broeder diacon P. Oggel tot Axsel voor de 2de maal in het huwelijk ingetreden met Kriena van Zuijen, nog maagd, 24 jaar, haar vader en moeder op de molen te Spuije. Met toestemming van ouders en naastbestaanden haar den zegen toegewenscht. Ds. Gardenier den 4 dec. getrouwd met dogter van Visser. Den 23 aug. een brief ontfangen, van oom J. Nortier van Oostburg, dat nigte Susanna Tellier overleden is den 9 aug. en laat 7 kinders na, 3 voor en 4 kinders van haar. Den 22 aug. maar beginnen tarwe sneijen, dus een laate oogst. Den 16 oct. de laatste bonen gemend. In aug. het begin is er ontdekt beginnen worden een sterfte in de aardappelen te velde die in geen jaaren algemeen zoo mooij en geel stonden en beloofden veel. Maar de Heere bragte er een algemeen oordeel over en zij storven en wierden onbruijkbaar. Alleen is er nog wat zaat

overgebleven. Dat niet alleen in ons koninkrijk, maar in alle koninkrijken in Europa, ja in Amerika. Dat heeft veroorzaakt een groote armoede onder de arme stand en men wist nouwelijks om haare behoefte te voorzien. En de arme onder het oordeel verharten meenden nu vrijheid te hebben om aan den roof te vallen, zoodat op verscheidene plaatsen en personen daar al wat van geleden hebben.
Maar de Heere heeft het tot geen doorbreken toegelaten. De hooge magt van regeringe heeft eenige die haar schuldig gemaakt hebben, gevangen gezet. De gemeenten ben gelast van de overheid om haar arme te onderhouwen. Het gebeurt is gewilligt en de Heere heeft zijn oordeelen gemengd met barmhartigheden: de winter is een lente geweest, zoodat de arme heel de winter gewerkt hebben. Dat heeft verhoorzaakt een deurte in de granen: tarwe f 10,—, rogge f 8,—, gerste f 5,50, bonen f 7,—, erwten f 15,—, alle de mud. De landman heeft veel laten werken. Den 22 oct. 's avonds twee van onse beste koejen gebosten van op de jonge klavers te lopen. Den 30 oct. nog op de reijs zijnde nog een koe gebosten, dus 3, die werd waren f 100,- het stuk, en nu een f 25,- van gehad. Dit is ontstaan uijt verheffinge des harten, zoo tien schoone beesten en zooveel melk gevende, wierd elk van dorp uijtgenodigt om maar melk te haaien. Dus, hoogmoet komt voor den val, de Heere doe verzoeninge over onse zonden, daar de vrugten bitter van zijn. Den 25 oct. op zaterdagmorgen om 5 uuren met ds. van der Meulen op reijs naar H... 's middags aldaar bij broeder Visser zondag gepreekt 3 maal. Maandagmorgen om 1/2 agt uuren op de stoomboot naar Arnhem om 7 uuren 's avonds wel aangekomen en Jan in vreede en welstand ontmoet. Woensdag den 29 de vergaderinge, de provinsiale vergaderinge, bijgewoond. Broeder de Waal en broeder Tris geexamineerd. Den 30 ook vergaderinge aan het school. Al de steuden[ten] haar les in de talen opgezegt. Voor de vergaderinge nog 6 leraars buyten Zijn Eerw. ds. van Raalte en Brummelkam '7. Den 31 ik en Poesenje en Scheele na huijs komende met stomwagen op Uijtrecht 10 uuren [gaans] in 11/2 uur afgezien. Zaterdag te Dort geen stoomboot na Zeeland en den zondag overgebleven bij Horst en juffrouw Broekhoven gelozeert. Zondag den ds. Diksterhuijs 18 gehoord met bijzonder genoegen. Maandag na Zeeland en dien dag wel thuijs gekomen en alles wel. Den 23 nov. 's nagts bij oom Nortier onder Oostburg de deure met een boom opengelopen, in huijs gekomen met een 20 man zoo men zegt. Al zijn gelt een 5 à 600 alles in huijs om stuk geslage uijtgenomen de klok en hem braaf geslagen om dood te slaan, maar de Heere heeft dat niet toegelaten. Den 24 nov. 's nagts bij zijn zoon Jan Nortier, maar niet in huijs geweest, maar geld doen geven en spek en brood. Zoo weet de Heere de zonde te bezoeken.

LITERATUUR

Beets, H. The life and times of Jannes van de Luyster, founder of Zeeland, Michigan. Zeeland Michigan 1949.
Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme. Kampen 1978.
Biografisch Woordenboek van protestantse godgeleerden in Nederland. 's-Gravenhage zj.

Brummelkamp, A. Levensbeschrijving van wijlen professor A. Brummelkamp. Kampen 1910.

Calvin College Heritage Hall, Grand Rapids, Michigan beschikt over een alfabetisch computerlijst van namen van geëmigreerde gezinshoofden en alleenstaanden tot 1877 die steeds bijgewerkt wordt. Ook zal men sornmige familienamen aantreffen in: Lucas, H.S. Netherlanders in America. Ann Arbor 1955.

Empel, M. van en Pieters, H. Zeeland door de eeuwen heen. 2 dln. Middelburg 1959.
Hyma, A. A.C. van Raalte and his Dutch settlements in the United States. Grand Rapids, Michigan 1947.
Lange, J. de. De afscheiding te Leiden historisch geschetst. Rotterdam 1934. Bladzij 54-58. Een verzoek om erkenning van de Leidse afgescheiden gemeente gedateerd 23 juli 1840 was onder meer ondertekend door G. Richter, hoofd van een gezin van 6 personen.

Netherlands Museum, Holland, Michigan. Kasboeken Jannes van de Luyster.
Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek. 10 dln. Leiden 1911-1937.
Oostendorp, L. H.P. Scholte. Franeker 1964.
Smits, C. De afscheiding van 1834.3 dln. Oud Karspel 1971. Dordrecht 1974 en 1977.
Stokvis, R.P.D. De Nederlandse trek naar Amerika 1846-1847. Leiden 1977.

Het leven en sterven

Van

PETRUS VAN DER VELDEN

Stichting "de Gihonbron"
www.theologienet.nl
Middelburg
2003

TEN GELEIDE

Bij deze herdruk van de levensbeschrijving van ds. Petrus van der Velden willen wij ter verduidelijking enkele dingen opmerken.
Petrus van der Velden moet ongeveer in 1656 geboren zijn. De namen van zijn ouders zijn niet bekend; wel die van zijn oom en die van zijn grootvader, die beiden Abraham van der Velde(n) heetten. Hoewel men zijn naam niet vindt in het Album van de universiteit van Utrecht, moet Petrus in 1679 zijn studie aldaar hebben beëindigd, want toen werd hij (en op 10 maart 1681 weer) beroepen als 'proponent van Utrecht'. Hij overleed te Nieuw-Lekkerland op zondag 1 juni 1723. De naam van zijn eerste vrouw was Johanna van Maastricht.

Dit boekje is geschreven door een eenvoudige schrijver, die kennelijk met liefde en eerbied over het werk Gods wilde schrijven, doch daarbij zozeer geen moeite gedaan heeft (of wellicht daartoe ook geen gelegenheid had) om uit andere bronnen na te gaan, of alle vermelde feiten wel nauwkeurig klopten.
Wij hebben de indruk, dat de tweede vrouw van Van der Velden, Christina Leenderts, op hoge leeftijd uit haar leven vertelde en dat degene, die dat hoorde, haar verhalen een aantal jaren daarna uit het geheugen vastlegde. Het wordt namelijk als een historisch gegeven vermeld dat zij in 1758 nog leefde en in Schoonhoven woonde.
Wij vertrouwen, dat de hoofdzaken in dit boekje met liefde en ook goed weergegeven zijn, maar enkele jaartallen zijn niet juist. Zo is de vermelde leeftijd van Christina niet juist: zij werd gedoopt op 9 met 1682 en haar zuster Lena in 1679.[9] Nu is Christina waarschijnlijk wel heel jong met ds. Van der Velden getrouwd, doch dan is nog het verhaal van het kind, dat op haar schoot plotseling overleed, wat moeilijk te plaatsen, gezien de leeftijden van de kinderen uit zijn eerste huwelijk.

We kennen van dit boekje een uitgave uit 1859 (Oskam te Nieuwpoort, bij Schoonhoven) en wij vragen ons af, of het voor die tijd ooit gedrukt is. Heeft de onbekende schrijver (uit Schoonhoven?) de verhalen vastgelegd toen alles al bijna een eeuw eerder gebeurd was en gingen zijn nazaten in 1859 er pas mee naar een drukkerij in de buurt? Vragen waarop we het antwoord schuldig moeten blijven.
Evenwel zijn wij zeer blij met deze herdruk want de gewichtvolle zaak, die in dit boekje verhaald wordt, namelijk de grote zegen, die Petrus van der Velden op zijn arbeid mocht hebben, is zeer de moeite waard om steeds weer bekend te maken aan de navolgende geslachten en dat wordt in dit boekje wel goed beschreven. Wij krijgen van de onbekende schrijver de indruk, dat hij met blijdschap had vernomen van dat grote werk Gods omstreeks 1688 te Nieuw-Lekkerland en dat hij daarom deze zaken ook vastlegde voor het nageslacht overeenkomstig Psalm 78:4-8, tot moedgeving en ook tot liefde voor Gods Kerk.
Het leven en sterven van Petrus van der Velden werd destijds beschreven zoals het in een handschrift nog terug te vinden is in het kerkelijk archief van Nieuw-Lekkerland, met als titel: *Uittreksel uit het leven en sterven van den weleerw. en nu zaligen heer Petrus van der Velden, in leven leraar in de gemeente J. C. te Lekkerland.* Het boekje dat onder de titel *De merkwaardigste lotgevallen van ... Petrus van der Velden* in 1859 uitgegeven werd, volgt dit handschrift vrij nauwkeurig maar is in een paar gegevens nauwkeuriger.

---

[9] Deze gegevens zijn uit het doopboek van Nieuw Lekkerland.

Bij uitgeverij Den Hertog verschenen vanaf 1920 verschillende herdrukken van dit boekje. De laatste herdruk verscheen in 1981 in Hollandse Geloofshelden, samengesteld en toegelicht door H. Florijn, blz. 247-275. Van deze uitgave verschijnt nu een herdruk.

In Nieuw-Lekkertand heeft men de nagedachtenis van ds. Van der Velden willen eren door de school die in 1990 geopend werd de Petrus van der Veldenschool te noemen. Aan de kinderen van deze school zal dit boekje worden uitgedeeld.

Als wij nu lezen dat er bijna geen rustdag voorbij ging, of er werden twee of drie, ja tot zes, onder zijn predikatie ontdekt en tot het gezicht van schuld voor God gebracht en dat er bijna geen huis op het dorp gevonden werd, of er waren aan zichzelf ontdekten enzovoort, dan moesten wij nu wel wenen, als we onze tijd daarmee vergelijken. Wat mochten wij dan door genade toch trachten aan te houden of de God onzer vaderen ook nu nog weer eens zo'n krachtdadige en gezegend werk zou willen schenken tot een nieuwe wonderbare vermeerdering van Zijn nu zo kwijnend Sion, tot een heerlijke bemoediging van Zijn knechten in deze eeuw en bovenal tot de verheerlijking van Zijn Naam.

Kinderdijk (gemeente Alblasserdam), november 1990

J. van Dam

Oude Paden 1-12-006 door Ds. M. Van Kooten

… Minder bekend en blijkbaar niet merkwaardig genoeg om in 'de merkwaardigste voorvallen' vermeld te worden is het feit dat hij op 16 juni 1718 voorging op een gezelschap bij Han Petersz. Dikkenrijst in Ederveen waar mensen uit Renswoude en Veenendaal bijeenkwamen, die de bevindelijke waarheid voorstonden en klaarblijkelijk iets misten in de prediking van de eigen predikanten. Ds. De Heurdt uit Veenendaal en ds. Cuylenburgh uit Renswoude bezochten dit conventikel en waren zo ontstemd over de komst van Petrus van der Velden dat ze de zaak voor de classis Rhenen brachten. Zij hadden grote zorg over deze gang van zaken. Het zou volgens hen allemaal grote opschudding en verdeeldheid in de gemeenten veroorzaken. Op het gezelschap hadden de bezoekers nota bene de tong naar de predikanten uitgestoken, hen nagewezen en uitgejouwd. De classis Rhenen schreef daarop aan de classis Dordrecht, waaronder Nieuw-Lekkerland ressorteerde, dat ze Petrus van der Velden maar eens moesten onderhouden over zijn optreden in Ederveen en dat wanneer zijn ernst groter was dan van andere predikanten hij daar in zijn eigen gemeente maar blijk van moest geven.
Op de kerkenraadsvergadering te Veenendaal werd onder anderen Jannigje Hendriksdochter (niet te verwarren met de latere 'zwarte' Jannetje Hootsen die eveneens uit Veenendaal kwam) onder censuur gesteld omdat ze conventikels bezocht en ten overstaan van de kerkenraad betuigde dat ze deze "oefeningen' voor niemand ter wereld wilde missen.

Twee jaar voor het overlijden van Petrus van der Velden werd de kansel voorzien van een fraaie koperen lezenaar waarop de Bijbel werd neergelegd. Vanachter die lezenaar bediende hij in 1723 voor het laatst het woord aan de gemeente en voelde hij zich

gedrongen te preken over Johannes 14: l6 "Ik zal de Vader bidden en Hij zal u een andere trooster geven."
's Avonds ging hij niet als gewoonte verder met de catechismus, maar preekte hij het vervolg van de tekst uit de morgendienst: "Opdat Hij bij u blijve tot in der eeuwigheid". In de gemeente werd een en ander opgevat alsof de dominee op zijn oude dag nog naar een andere gemeente zou vertrekken. Zijn vrouw was echter bang voor een spoedig aanstaande dood. Zij kreeg gelijk. De volgende zondag moest hij vanwege ziekte verstek laten gaan en hij ontsliep die dag in de Heere.
Helaas werd het zoete water dat in Van der Velde's dagen mocht vloeien op de duur weer zout. Dat was met name in de dagen dat ds. Gijsbert Boele van Schragen Nieuw-Lekkerland diende van maar liefst 1828 tot 1880. Van hem werd gezegd dat hij beter kon schaatsen dan preken. Hij was een puur modern predikant. In die dagen lieten er mensen hun kinderen in Oud-Alblas dopen bij de befaamde A.P.A. du Cloux die een Bijbelse prediking bracht. Hij klaagde zijn collega daarop aan. Opnieuw vloeide vanaf de kansel het zoete water weer door onder anderen ds. J.W.H. Kalkman en Pieter Segboer. Toen laatstgenoemde met de Doleantie meeging, leek het er op dat de kansel weer allerlei bitters voort zou brengen. De Heere waakte evenwel over Lekkerlands kerk en kansel. Want tot de dag van vandaag mag vanaf die oude preekstoel de prediking van zonde en genade uitgaan. En dat ondanks mensen!!

Het leven en sterven van Petrus van der Velden.

Jeugd en studie

Deze Petrus van der Velden werd geboren na zijn vaders dood. Het is zeer opmerkelijk, dat zijn godvruchtige vader zijn testament makende, zijn tijdelijke goederen vermaakte aan zijn toen levende kinderen. Doch de zegen Gods vermaakte hij biddend, aan zijn zaad dat was, en dat nog te komen stond.
Even opmerkelijk is, dat deze Petrus van der Velden verstoken is geweest van veel tijdelijke goederen, maar al van zijn jeugd af werd bedeeld met de zegeningen Gods in Christus. Hij werd opgevoed bij zijn getrouwde zuster, wonende te Haarlem, waar hij de korenhandel zou leren. Maar de Heere had wat anders voor hem te doen. Het beliefde Hem, de baker van het kind zijner zuster, een zeer godvrezende vrouw, te gebruiken als middel tot zijn bekering. Hij was nieuwsgierig van aard, en hoorde die vrouw gaarne vertellen van zijn voorouders. Ook verhaalde zij hem, op welke wijze God haar bekeerd had, hetwelk hij zeer aandachtig beluisterde. Daarop vroeg hij haar, of alle mensen, die zalig werden, van God zo getrokken moesten worden. Dit beantwoordde zij bevestigend, hetwelk hem op het hart bleef liggen. Sedert die tijd behaagde het de Heere hem krachtdadig te bewerken tot bekering. Dit werkte zo door, dat hij binnen korte tijd in een tedere wandel blijken gaf van zijn ware bekering, en een nauwe gemeenschap met God in Christus. Hij ontving zeer veel licht in de weg van verzoening, door het Evangelie.

In die tijd kwam hij te huis bij een heer van de regering te Utrecht, die zeer veel achting voor hem had, zodat hij daar was als een Eliëzer. Niettegenstaande zijn jonkheid, stelde deze heer een groot vertrouwen in hem. 't Gebeurde eens, dat hij met zijn mederegenten tezamen was en met hen sprak over de toestand van het land. Eén der heren wenkte, dat men die jongeling uit de kamer zou verwijderen, aangezien zij over geheime zaken spraken. Daarop zei zijn heer: “Ik behoef niets voor hem te verbergen en ben ten volle overtuigd van zijn bescheidenheid. Het is zelfs zeer nuttig, dat hij bekend wordt met de ongelukkige toestand des vaderlands, want de Heere verwaardigt hem, veel in de Geest der genade en gebeden voor land en kerk werkzaam te zijn. Laten wij hem gelegenheid geven tot zulk een arbeid voor de Heere.”

Hij raakte ook zeer bekend met de godvruchtige Jodocus van Lodensteijn predikant te Utrecht, die veel werk van hem maakte, en grote hoogachting had voor de naam en het geslacht van Van der Velden. Lodensteijn was altijd zeer gebonden geweest aan Van der Veldens oom, die met J. Teellinck om hun getrouwheid uit Utrecht verbannen waren.[10]

10

2. Abraham van der Velde(n) en Johannes Teellinck werden uit Utrecht verbannen vanwege hun klachten over het gebruik van de z.g. kapittelgoederen. Beiden keurden het privé-gebruik daarvan sterk af en streden ook tegen vele Middeleeuwse gebruiken en benamingen in de inrichting van die kapittels.
De zaak werd op de preekstoel gebracht en de kerkelijke beroering die eruit ontstond, eindigde met de verbanning van Teellinck en Van der Velde(n). Ze moesten zo snel de stad uit dat ze zelfs niet de tijd hadden om hun huiselijke aangelegenheden op orde te stellen. Het voorval veroorzaakte volgens A.C. Duker, Gijsbertus Voetius, dl. II, blz. 332 *“eenen dichten drom weeklagende mannen en vrouwen, van wie sommigen, haer aan den hals vielen en kusten.”* Johannes Teellinck mocht ook niet bij zijn vijfjarig dochtertje blijven dat op sterven lag.

Lodensteijn bemerkte, welke grote vermogens de Heere in deze jongeling gelegd had, en deed zijn best, hem tot de studie op te leiden. Hij wist, dat er in Zeeland op de Weeskamer geld stond, dat deze Van der Velden toekwam, en deed zijn uiterste best, dit voor hem te krijgen. Dit deed de Heere hem in zoverre gelukken, dat er zoveel geld was, om hem te laten studeren.[11]
Van der Velden, op studie zijnde, zette deze vlijtig voort en werd aan het einde daarvan beroepen door de kerkenraad van Lekkerland. Doch hij werd door de heer van dat dorp geschorst. De kerkenraad nam dit zo op, dat hij zijn heer een proces aandeed, dat bijna twee jaren duurde.[12] Dit proces werd ten voordele van de kerkenraad uitgewezen, waarop hij Van der Velden terstond weer beriep. Hij predikte juist die tijd te Zaltbommel, een grotere en betere gemeente dan Lekkerland. Terwijl hij daar tot groot genoegen van die gemeente predikte, kwam de kerkenraad van Lekkerland met het beroep. Dit bemerkte de kerkenraad van Zaltbommel, en haastte zich, na verloop van de godsdienstoefening, een vergadering te beleggen, om ook Van der Velden te beroepen. Zij verzochten hem, zich niet aan Lekkerland te verbinden. De uitslag was, dat hij het beroep naar Lekkerland met ruimte aannam, en dat van Zaltbommel afsloeg.[13]

Predikant van Lekkerland

Het dorp Lekkerland was een zeer goddeloos dorp.[14] Zijn inwoners waren berucht door hun grote onkunde en ongodsdienstigheid. Daar had de leraar, in wiens plaats Van der Velde kwam, veel aan toe gedaan. Deze was een vijand van ware godsvrucht.[15]
Bij zijn komst aldaar, deed hij zijn intrede uit 2 Kor. 5 : 20: *"Zo zijn wij dan gezanten van Christus' wege, alsof God door ons bade: wij bidden van Christus' wege, laat u met God verzoenen."* Deze predikatie maakte hem bij zijn gemeente, die hem voor een geheel ander persoon had aangezien, dan hij was, al aanstonds een gehaat voorwerp. Zo ver ging het, dat hij, toen hij uit de kerk kwam, aangesproken werd door sommigen van zijn kerkenraad, die hem vroegen: "Wel dominee, wat preekt gij voor een leer? Het schijnt ons toe, of gij op zijn

---

Volgens een pamflet uit die tijd is *"ver dit uytsetten door geheel Nederlandt veel geroep geweest, de een het selve laakende, d'andere het selve prijsende."* Duker, a.w., blz. 333.

[11] Een ander voorbeeld van Lodensteins bemoeiingen t.a.v. een financiële kwestie die met een erfenis in verband stond, zie Korte aanmerking op 't geen hem raakt in seker boekje onlangs uytgekomen. In: Uytspanningen , dl. II, Rotterdam 1739, blz. 73,74.
[12] Een duidelijk voorbeeld van de grote macht die de wereldse overheid in kerkelijke zaken had. Kwam Willem Sluiter ten goede, voor anderen is het zeer bezwaarlijk geweest. Niet ten onrechte hebben Koelman, Brakel e.a. zich hiertegen verzet.
[13] In Knuttel, Acta der part. Syn. V. Z. Holland, dl. V, blz. 363 wordt gezegd dat er tijdens de synode die gehouden werd in Groningen in juli 1681 enige vragen rond van de Veldens examinatie waren. Op de synode van Den Briel (juli 1682) blijkt dat zijn zaak afgedaan is. Knuttel, a.w., blz. 404.
[14] Zie de bijlage.
[15] De leraar die hier beschuldigd wordt is Johannis Brandolphus. Hij was op 27 oktober 1672 naar Lekkerland beroepen en vertrok vandaar naar Weesp, dat hem op 2 januari 1680 beroepen had. Zie het kerkenraadsboek van Nieuw-Lekkerland. Zijn hadtekening is te bewonderen op het facsimile dat G. Keizer geeft in zijn boek 'De Afscheiding van 1834' (….), Kampen 1934, tegenover blz. 192.

paaps predikt." Hij antwoordde met veel bedaardheid: *"Lieve vrienden, zegt mij eens, wat heb ik toch op zijn paaps gepredikt?"* Daarop zeiden zij: "Gij spreekt gedurig van Jezus Christus, en daar hebben de Papen ook altijd de mond vol van. Daarbij, dat gij ons wilt leren, op onze knieën te bidden, zie, dat is recht zoals de Papen doen." Hierop antwoordde de dominee: "Lieve vrienden, dat heb ik u ook gezegd en zal trachten, ulieden in het vervolg op diezelfde voet het Evangelie te verkondigen, zoals ik er rekenschap van zal moeten geven aan mijn hoge Zender, in de grote dag des oordeels."
Hij was hierover zeer aangedaan, en met grote ontferming vervuld omtrent die arme mensen. Hij zocht hen van tijd tot tijd van hun dwalingen te overtuigen. Doch zij vatten van die tijd af een dodelijke haat tegen hem op, en het berouwde hen, dat zij hem beroepen hadden. Waren zij beter met hem bekend geweest, zij zouden er zich wel voor gewacht hebben. Van der Velden verdroeg dit leed zeer geduldig en kreeg van de Heere veel vrijmoedigheid en genade, om getrouw te blijven in zijn werk, hoe het ook met hem gaan mocht. Maar de haat en nijd tegen hem werd hoe langer hoe groter, zo, dat zijn verblijf aldaar zeer gevaarlijk werd. Doch de Heere bewaarde hem op een zeer wonderlijke wijze. Toen de tijd van zijn eerste avondmaalsbediening naderde, kon hij geen ouderling krijgen, die met hem huisbezoek wilde doen, zodat dominee genoodzaakt was alleen te gaan. Inmiddels hadden enige boeren en boerinnen zich verbonden (waaronder zich een vrouwspersoon bevond, die uitmuntte in boosheid) om hem in een zeker huis, staande aan de dijk, op te wachten en hem het leven te benemen. Tot dat einde hadden zij zich gewapend met vorken en pieken en andere voorwerpen. Op de dag dat dominee aan die kant van het dorp huisbezoek deed en van geen kwaad bewust was, kwam hij in dat huis en ontmoette dat samengezworen gezelschap. Met een ongemene vriendelijkheid reikte hij hun de hand en vroeg naar hun welstand. (Hierdoor weerhield God hen, hem het minste kwaad te doen.) Hij deed kort, doch getrouw zijn boodschap van 's Heeren wege, en ging ongemoeid naar huis.
Nauwelijks was de dominee vertrokken, of dat gezelschap kreeg hoge woorden. De een zei tot de ander: "Waarom sloeg gij de hond niet op de kop?" en de ander: "Waarom deed gij het niet!" Doch zij wisten niet, dat de onzichtbare hand Gods hen belet had, iets kwaads aan Zijn knecht te doen. Inmiddels namen zij wederom voor, hem op de één of andere wijze om het leven te brengen. Dat vrouwspersoon, de voornaamste belhamel, verbond zich onder ede, om bij de eerste gelegenheid zulks uit te voeren.

Huwelijk en tegenspoed
Ondertussen had de Voorzienigheid Van der Velden een huisvrouw toegevoegd, die hem in zijn werk tot veel nut, bemoediging en opwekking was. Zij was een godzalige vrouw, begaafd met een doordringend oordeel en mannenmoed. Zij had veel licht, om kinderen te besturen, doch was voor zichzelf veeltijds duister. Zij gewonnen vier kinderen, die zij haar man heeft nagelaten.[16]

Het gebeurde hem eens, dat hij in zijn gemeente de eerste kinderen doopte en werkzaam werd omtrent een zeker kind, dat hij moest dopen met de naam Christina. Terwijl hij haar opdroeg aan de Drie-enige God kwam hem in gedachten: *Dit kind zal uw vrouw nog worden.* Aanstonds verfoeide hij deze gedachten en trachtte ze weg te werpen en nadat hij belijdenis deed van de ijdelheid en de zondigheid van die gedachten, verlieten zij hem voor een tijd.

[16] De vier kinderen uit dit huwelijk zijn volgens het doopboek: Petrus, gedoopt op 19 juli 1682; Abraham, gedoopt op 23 april 1684, Johanna Maria, gedoopt op 28 februari 1686 en Johannis, gedoopt op 10 april 1689.

Ondertussen werd de haat en nijd tegen hem hoe langer hoe groter. Dit ging zo ver, dat de schout van het dorp, die zijn ontdekkende prediking niet kon aanhoren, met zijn voeten in de bank trapte en schopte, om dominee maar niet te horen.
Het gebeurde op zekere tijd, dat de Heere Zijn dienstknecht vrijmoedigheid schonk, om de schout hierover van de predikstoel aan te spreken. Hij bad hem in de Naam van God, dat hij afstand mocht doen van deze ongerechtigheid, om zichzelf zodoende de weg der middelen en der zaligheid niet vruchteloos te maken. Maar dit was zonder enige vrucht. De boeren, welke zijn bitterste vijanden waren, kwamen echter nog al veel ter kerke en onder dezen waren er, die eindelijk overwonnen werden door zijn aanhoudende zachtmoedigheid. Dezen verlieten hun bittere haat. Anderen bleven hem over zijn leer lasteren. Degenen, die nu nog al voor hem waren, waarschuwden hem, om op zijn hoede te zijn, dewijl men het er op toelegde, hem van het leven te beroven.
De haat en boosheid van dat vrouwspersoon ging zo hoog, dat zij de boeren opruide, dat zij zich zouden bijeenvergaderen, om de dominee van het dorp te jagen. Tot dit einde nam zij een ketel en liep daarmee door het dorp, al slaande en schreeuwende, om meer hulp te verkrijgen.
Anderen begonnen de klokken te luiden, om alles op de been te krijgen, gelijk men op de dorpen gewoonlijk doet ten tijde van brand of ongeval. Doch de Heere beschikte dit geval ook weer ten goede en keerde die boze lieden van zijn huis af (gelijk eertijds de Sodomieten van Lots huis).Want de boeren van Lekkerkerk kwamen met schuiten op het gelui der klokken af, om hulp te bieden, menende, dat er ongemak aan de dijk was. Doch toen zij vroegen naar de reden van het tumult, en vernamen, dat het was om de dominee van het dorp te jagen, werden deze mensen zeer boos en geraakten met de anderen in een hevige twist. Dit liep zo hoog, dat van weerskanten messen getrokken werden. Zo dreven die twee partijen elkander van het huis van de dominee af, tot zij aan Streefkerk kwamen, waarop de zwakste zich terugtrok naar het raadhuis, waarvan men nog vele jaren daarna de sneden in de deur van het huis heeft kunnen zien.
Eindelijk geraakten de inwoners van Lekkerkerk weer naar hun dorp en het rumoer werd gestild, zonder dat de dominee enig leed wedervoer. Zo weet de Heere de Zijnen uit alle gevaren te verlossen.

Onder al die toestanden werd die getrouwe dienstknecht wel eens moedeloos, dat hij zolang het Evangelie tevergeefs moest prediken. Doch dan werd hij door zijn vrouw met vele bijbelplaatsen weer opgewekt, waardoor hij de moed weer opvatte. Zo bracht hij in die plaats omtrent zeven jaren door, zonder dat hij enige vrucht op zijn werk zag.
Ten laatste werd zijn moedeloosheid groter, zodat hij tot zijn vrouw wel eens zeide: “Kind, het schijnt mij toe, dat de Heere geen behagen heeft in mijn werk, want er is sedert ik hier gearbeid heb, niet de minste blijk geweest, dat mijn prediking enige kracht gedaan heeft. Daarom, zou het niet beter zijn, dat ik mijn bediening maar neerlegde, en weder tot de korenhandel overging?” Hierop antwoordde zijn vrouw met veel bedaardheid: “Wel man, zeg mij eens, in welke betrekking zijt gij hier? Immers als dienstknecht van de Heere? Wat is uw arbeid anders, dan zulke mensen het Evangelie te verkondigen? Doe dat maar naar de mate en gave, die de Heere u verleent. Is het ook uw werk, zielen te bekeren, of blijft dit voor rekening van uw Meester?” Meer zulke woorden voerde zijn vrouw hem in zijn moedeloosheid tegemoet, waardoor hij menigmaal beschaamd werd, en wederom met lust en ijver met zijn arbeid voortging. Maar hij zeide wel eens tot zijn vrouw: “Ik zou hier nog wel dertig jaren willen staan, als er maar één enige ziel tot God bekeerd werd.”
Ondertussen nam de vijandschap van zijn gemeente al meer en meer toe. Hiertoe werkte mede de omstandigheid dat degenen, die tevoren gewonnen schenen te zijn door zijn onverdroten geduld, uit de kerkenraad geraakten en zijn bitterste vijanden daarin bleven.

Op een keer kwam hij eens zeer bedroefd thuis. Terwijl hij zijn mantel en bef afdeed zei hij tot zijn vrouw: “Nu kan ik het niet langer uithouden; laten wij van hier gaan.” Zijn vrouw zag, dat haar man bitter bedroefd was en dacht, dat haar gewone opwekking nu niet zou baten. Daarom gebruikte zij de volgende list. Zij hield zich, alsof zij in zijn voornemen mede deelnam en zei tot hem: “Wij zullen zien wat de Heere doen zal; bedank dan voor uw ambt en wij zullen tot de korenhandel overgaan.” Dit was hem naar de zin.
Zij bleven nog enige tijd daarover spreken, totdat zijn vrouw eindelijk zei: “Kom, laat ons God om een zegen over ons voornemen vragen en zeg dan aan de Heere, dat gij uw dienst neerlegt, en dat gij niet langer Zijn knecht wilt zijn in het werk, waartoe gij u verbonden hebt.” Dit zeggen trof hem zeer. Want hij kreeg te zien, dat hij op zulk een wijze niet voor de Heere durfde te komen, omdat zijn moedeloosheid ten enenmale zondig was. Hij geraakte weer in vernedering voor de Heere en kwam daardoor tot zijn vorige ijver en lust.

De ommekeer

Kort daarna gebeurde het in een nacht tussen zaterdag en zondag, dat hij geweldig schrok in een droom, waardoor hij uit de slaap opsprong. Hij wekte zijn vrouw en zei tot haar: “Wat heb ik daar voor een wonderlijke droom gehad! Ik ben er ontsteld van. Ik droomde, dat ik stond te prediken en dat onder het prediken een bliksemstraal, dadelijk gevolgd door een donderslag, kwam, welke sloeg in de plaats, waar dat vrouwspersoon zit, die zich verbonden had, mij om het leven te brengen. Hij maakte een diep gat onder haar stoel in de grond.”
Hij wilde niet verder gaan slapen, maar stond op en ging naar zijn werkkamer. Daar raakte hij werkzaam en kreeg het zeer goed voor zijn gemoed, totdat hij 's morgens naar de predikstoel ging. Zijn eerste blik was naar die plaats, waar dat vrouwspersoon zat. Hij predikte zeer opgewekt en bemerkte onder zijn prediken, dat die vrouw zeer oplettend zat te luisteren en van tijd tot tijd voor zich keek. Toen dominee uit de kerk kwam, vroeg hij aan zijn vrouw, of zij dit wel had opgemerkt. “Ja,” zei zij, “wie weet wat de Heere voorheeft te doen.”
Des namiddags kwam zij weer ter kerke. Dominee bemerkte onder zijn prediking, dat zij zat te schreien, hetwelk ten laatste zo ver kwam, dat zij wegsmolt in tranen. Bij het uitgaan van de kerk wachtte zij de dominee op. Toen zij hem zag riep zij uit: “Ik ga verloren, ik ga verloren, ik monstrueuze zondares, ik ga naar de hel, dominee, dominee!….” en dergelijke woorden, die zij luidkeels uitriep, en waarover dominee innerlijk Heere lovende en dankende.
Hij vroeg haar: “Hoe weet gij dat, mens, dat gij naar de hel gaat?” Zij antwoordde: “Och dominee, waarom hebt gij altijd niet zo gepredikt, dan zou ik niet zover tot goddeloosheid gekomen zijn.” “Och,” zei dominee, “had gij altijd maar zo gehoord.”
Om nu het gerucht niet te vergroten, verzocht hij haar bedaard te zijn en zei: “Kom straks aan mijn huis, dan zullen wij verder met elkander spreken.” Daarop riep zij in de grootste verwondering uit: “Zou u zo een goddeloos monster in uw huis willen dulden?” “Ja,” antwoordde dominee, “met alle liefde!” Daarop verscheen zij een uur later aan zijn woning, alwaar zij opnieuw haar zonden uitschreeuwde en beleed, hoe dikwijls zij zich voorgenomen had, de dominee van kant te helpen, ja zich met dure eden daartoe had verbonden. Dat zij tot dit boze oogmerk hem menigmaal had opgewacht, om hem van de dijk in het water te werpen. Voorts, hoe zij dat ganse gezelschap in het huis, waar de dominee voor de eerste maal huisbezoek kwam doen, had opgehitst, maar hoe zij allen weerhouden werden, de hand aan hem te slaan. Zij beleed ook de voorgangster te zijn geweest van het rumoer, om hem van het dorp te jagen. En dan zulk een goddeloos monster nog met vriendelijkheid te ontvangen! Dat doorgriefde haar ziel.
De dominee zocht haar uit haar wanhoop te voeren en bracht haar onder het oog, dat Jezus Christus in de wereld gekomen is om goddelozen en in zichzelf verloren zondaars en zondaressen zalig te maken. Hij zei: “Die zich zo bevinden, als gij u bevindt, zijn de rechte

voorwerpen, om door Hem gezaligd te worden. Ik wens, dat de Heere die weg van verzoening door Zijn Geest aan uw ziel opene." Daarop geraakte zij enigermate tot bedaren en ging diep getroffen naar huis, roepende uit de diepte van haar ellende tot God. Men kan begrijpen, welke vreugde dit in het hart van de dominee en zijn vrouw verwekte.

Zegen op de arbeid

Sedert die tijd geliefde de Heere de arbeid van Zijn knecht zo te zegenen, dat er bijna geen rustdag voorbij ging, of er werden twee of drie, ja tot zes, onder zijn predikatie ontdekt en tot het gezicht van schuld voor God gebracht. Hieronder waren ook enigen van dat boze complot, tevoren vermeld. Het ging zelfs zo ver, dat er bijna geen huis op het dorp gevonden werd, of er waren aan zichzelf ontdekten. Hieronder bevond zich ook een Lena, zuster van Christina, die door de dominee gedoopt was, gelijk tevoren gemeld is. De boven vermelde vrouw en meer anderen braken ras door en gaven vele blijken van tedere godsvrucht. Deze vrouw in 't bijzonder was de dominee tot zijn einde tot veel nut. Zij behield wel haar ruwe taal en humeur, echter werd dit door genade meer beschaafd. Zij bleef zeer vrijmoedig, zodat het wel gebeurde, als zij onder zijn predikatie gezegend werd, dat zij onder een vloed van tranen uitriep: "Mijn vader, mijn vader, ik heb u zoeken te vermoorden, die mijn geestelijke vader nog geworden zijt! O wonderlijke weg van vrije genade!" In 't kort kreeg dit dorp een andere gedaante. Doch God, die Zich zo rijk in barmhartigheid had getoond, deed hun ook zien, dat Hij rechtvaardig is. Hij strafte sommigen van dat complot op een duchtige wijze. Zij werden aangetast door vreemde ziekten, welke geen doktoren ooit gezien hadden. Er waren er onder, wier lichamen openbarstten, zodat de ingewanden konden worden gezien. Anderen vielen de benen af en sommigen gingen verhard en schreeuwende naar de eeuwigheid. Onder dezen bevond zich de zoon van de schout. De vader ging naar de dominee en verzocht hem, of hij nog eens wilde komen. Dominee zei: "O ja, zeer graag!" Deze kwam in de kamer, waar de jongen lag te brullen als een beest. De schout zei: "Zoon, hier is de dominee, die komt u eens bezoeken." Doch deze gaf geen antwoord. De vader vroeg aan de dominee, of hij een gebed voor zijn zoon wilde doen. Dit beantwoordde hij bevestigend en zich tot de zoon wendend zei hij: "Wat zegt gij, mijnheer, is dat uw begeerte?" Hierop antwoordde hij met een holle stem: "Ja, maar gij moet het kort afdoen." De dominee ving het gebed aan, waarop hij begon te roepen: "Houd maar op, houd maar op!" Maar de dominee ging voort in het gebed. Toen begon hij zeer hard te schreeuwen: "Houd toch maar op! Houd toch maar op, want gij steekt de spranken der hel in mijn ziel aan." Hij maakte zulk een geweld, dat dominee genoodzaakt was, er uit te scheiden, waarop hij kort daarop in volle wanhoop stierf.
Toen deze beroering op het dorp wat begon te bedaren, werd het er zo aangenaam, dat de dominee zijn vorige droefheid vergeten kon. Zo leefden zij nog enige jaren samen.
Maar nu bezocht de Heere hem, door zijn vrouw weg te nemen, die hem menigmaal zo nuttig was geweest. Hij bleef met vier kinderen over, drie zonen en een dochter.

Tweede huwelijk

Onder degenen, die hij van tijd tot tijd bezocht, en die zeer aan hem verkleefd waren, behoorde ook die Lena, (zuster van dat gedoopte kind) die zeer teder voor de Heere wandelde, zodat zij weinig wist van het ondermaanse en wat daar gebeurde, maar ingenomen was met het hemelse. Op zekere dag, toen hij daar weer aanwezig was en zich met haar zuster Christina onderhield, kwam hem weer in de gedachten, dat is het kind, waarvan gij dacht, toen gij het doopte: "Dat zal mijn vrouw nog worden." Het was sedert die tijd niet meer in hem opgekomen. Hij ontstelde weer van deze gedachte, liet van haar af en ging heen. Ook nu

verlieten deze gedachten hem voor een tijd. Een aangenaam leven leidde hij toen en was nu in zijn gemeente veel meer bemind als tevoren gehaat.
Hij werd ondertussen op meer dan een plaats beroepen, onder andere in Londen. Doch hij sloeg alles af, want hij had zijn gemeente te lief, genoot veel zegen op zijn arbeid en kreeg hoe langer hoe meer betrekking op haar. Zijn kinderen groeiden op zonder moeder en waren menigmaal de voorwerpen van zijn overdenking. Hij zag, hoe noodzakelijk het voor hen was, weer een goede moeder te ontvangen. Hierdoor was hij ook veel voor het aangezicht des Heeren in arbeid met het huwelijk, of het de Heere mocht behagen, hem een goede vrouw toe te voegen, tot verdere opvoeding van zijn nog jonge kinderen.
Inmiddels werd de zuster van Lena bekwaam om school te gaan. Tot dat einde besteedde haar vader haar te IJsselmonde bij een oom en tante. Binnen korte tijd maakte zij veel vorderingen in alle dingen, die een jonge dochter nodig heeft te kennen. Ook nam zij zeer in kennis toe in Goddelijke waarheden. Men zag in haar een doordringend oordeel en mannenmoed doorstralen. Op die plaats vertoevende, waren er twee jonge heren, de één een Engelsman, de ander een Hollander, die met haar verkering zochten. Dezen lagen daar ook op school en waren beiden op haar verliefd. Zij was zeer schrander en begon bezwaard te worden, dat die jongelingen door haar in geschil zouden raken. Daarom besloot zij IJsselmonde te verlaten. Opdat die jonge heren haar niet zouden volgen, vertrok zij heimelijk naar Lekkerland en gaf in een brief aan haar oom en tante te kennen, dat zij naar haar ouderlijk huis vertrokken was, en om welke reden zij dit had gedaan.
Toen zij nu weer bij haar ouders was, bemerkte haar zuster Lena, hoever zij gevorderd was in de kennis en in verstand van de waarheid, maar dat zij bij dit alles geestelijk blind was. Dit zocht zij haar onder het oog te brengen, maar dan antwoordde zij: “Ik ben zo goed als gij en of gij nu al wat nauwer en gezetter leeft als ik, dat zal er ook zo nauw niet op aan komen.”
Hierop gebeurde het eens, dat de dominee hen weer bezocht. Een ieder deed wat voor zijn gezin, zoals het maken van kleding enz. Zo hadden Lena en haar zuster ook gedaan. Dit zou de dominee meenemen. Doch Lena verzocht haar zuster, dat zij het hem aan huis zou bezorgen. Hieraan voldeed zij, want zij hield veel van hem. Zij was één van zijn beste catechisanten. Lena verzocht dominee, dat hij haar zuster onderweg eens zou aanspreken. Dit deed hij en begon haar te vragen: “Hoe is toch uw naam?” “Christina,” was haar antwoord. “Och,” zei hij, “dat gij dat werd, en eens deel mocht krijgen aan Christus.” Op deze wijze geraakte hij met haar in 't gesprek, en het behaagde God, dit zo te zegenen, dat Christina van die tijd af werk met zichzelf kreeg. De Heere werkte door in haar. Zij kreeg niet alleen ruimte voor zichzelf in haar betrekking op een Drie-enig Verbondsgod, maar de Heere bevestigde haar ook in haar deel aan Christus met zoveel geestelijk licht, als het maar aan weinigen van Gods kinderen gebeurt. Zij was geworden een voorbeeld voor alle vromen. Over zo'n grote genade, aan haar geschonken, maakte zij de Heere groot. Zij werd verkwikt in het ondervinden van de liefde van Christus, zó, dat zij er onder versmolt. Het gebeurde eens, dat zij buiten het dorp was; in het terugkeren naar haar woning, werd zij met veel licht ingeleid in haar betrekking op de Drie-enige Verbondsgod. Dit werd haar bij herhaling geschonken, om zich te verbinden aan de Heere.
Ja, de Heere liet Zich op wonderlijke wijze aan haar uit, zodat zij eindelijk in verlegenheid begon uit te roepen: “Heere, wat zal ik U toch vergelden voor al die weldaden?” En dan gaf zij zich weer aan Jezus over. Doch het kwam haar voor, alsof zij daarmee niet voldeed. Het was, alsof de Heere iets van haar eiste, om zoveel goedheid enigermate te vergelden. Dit duurde zo die ganse weg voort, totdat er eindelijk een vraag in haar gemoed opkwam. 't Was, als vroeg de Heere: “Kind, wat zou gij wel voor Mij over hebben?” “Heere,” zei zij, “Gij weet alle dingen, ach, wat zou ik voor U te kostelijk achten, wat wilt Gij, dat ik doen zal?” Ondertussen kwam zij in het dorp, zonder dat deze werkzaamheden eindigden. Toen kwam deze vraag aan haar gemoed: “Zou gij dan Mijn knecht willen oppassen tot zijn dood toe en

zijn kinderen willen opkweken?" Hiervan schrok zij geweldig en zocht verzoening voor zulke ijdele gedachten, menende, dat het een ingeving des duivels was. Inmiddels was zij genaderd voor het huis van de dominee. Zij verbond zich opnieuw aan de Heere, waarop deze vraag haar al weer voorkwam: "Wel, hebt gij uw lichaam ook niet tot Mijn dienst overgegeven?" Zij zei: "Ja Heere." Daarop herhaalde 't zich weer: "Welnu, zou gij dan Mijn knecht wel willen oppassen tot zijn dood toe, en zijn kinderen opkweken?" Toen werd zij zeer bedroefd, dat die gedachten weer in haar opkwamen en bracht ze aan de voeten van Jezus, als Hem onterende gedachten. Doch aanstonds herhaalden zich diezelfde vragen weer en op 't laatst was het: "Wel zou Mijn knecht het niet inwilligen?" Zij zei: "Heere, zou dit Uw weg zijn, ik zo jong en die man al zo oud op zijn dagen; daarbij, hoe zou ik, een vrouw zijnde, die weg kunnen inslaan?" Daarop verwierp zij het alles weer. Zo kwam zij tenslotte thuis, zeer bedroefd zijnde, te meer, omdat zij deze dingen noch aan haar zuster, noch aan een ander durfde te openbaren.

Inmiddels geschiedden er bij de dominee niet minder wonderen. Op diezelfde dag was hij in het verborgen werkzaam en kreeg veel toegang tot God. Hij werd onder meer ook bepaald bij het stuk des huwelijks, daar hij wist, dat een vrouw hem hoe langer hoe noodzakelijker werd voor zijn kinderen. Hij bad gedurig tot de Heere, dat Hij hem een gepast voorwerp wilde doen ontmoeten, om zijn kinderen wel op te voeden. Terwijl hij ernstig aanhield, werd hij gewezen op Christina, het voorwerp, dat hem reeds tweemaal in de gedachten gekomen was: *Dit zal uw vrouw nog worden.* Maar hij wilde die gedachten weer verwerpen. Echter kon hij ze niet meer kwijt. Hij droeg het de Heere voor als ongerijmde gedachten. Daarop kreeg hij het volgende in zijn gemoed: *"Waarom bidt gij Mij?"* En hij zei: *"Om een vrouw, Heere."* Toen volgde: *"Als Ik u nu uw begeerte geef, wilt gij het dan aan Mij overlaten, het voorwerp te verkiezen?" "Ja Heere,"* was zijn antwoord. Maar hij dacht: Zulk een jong mens en ik een bejaard man; nee, ik kan niet geloven, dat zulks van de Heere is. Doch hij werd gedurig bij dit onderwerp bepaald. Eindelijk riep hij uit: *"Als het Uw weg dan is, Heere, dan wens ik er Amen op te zeggen, want ik ben Uw knecht. O, spreek dan zo in Uw voorzienigheid, dat ik overtuigd mag worden, dat het Uw weg is."* Hierop kreeg hij veel vrede in zijn gemoed. Eer hij zijn kamer verliet, tekende hij aan de dag en het uur, wanneer hem dit wedervaren was.
De week liep ten einde. 's Zondags na de godsdienst zag Christina er zeer bedroefd uit. Haar vriendinnen verwonderden zich hierover, omdat zij allen wisten, dat zij kort tevoren nog juichende was geweest. Men vroeg haar: *"Wat scheelt u toch?"* Maar zij antwoordde niet. Toen dachten zij dat Christina in de strikken des satans verward was. Daarom zeiden ze tot haar: *"Kom, laat ons naar de dominee gaan."* Doch daar wilde zij in het geheel niet van weten en antwoordde*: "Ik wil liever in mijn eenzaamheid thuis zitten*." Nu dachten haar vriendinnen, dat zij het geraden hadden en dwongen haar naar dominees huis te gaan. Terwijl zij nog in dit gesprek op het kerkhof stonden, kwam de dominee uit de kerk en deze drong er op aan, dat zij naar zijn huis zouden komen. (Het was de gewoonte, dat zij elke zondag na de godsdienst bij hem kwamen en spraken dan over de predikatie van die dag en van de zegen daaronder genoten en hoe zij die week in het gemoed gesteld waren geweest.)
"Komt kinderen, wat gauw, want het is hier koud om te blijven staan," drong de dominee vriendelijk aan. *"Ja dominee,"* was hun antwoord, *"maar Christina wil niet meegaan, daarom staan wij hier; zij is zo droefgeestig en wil ons niet zeggen, wat haar scheelt."* De dominee had haar droefheid wel opgemerkt. Al sprekende dreef hij haar naar zijn woning; dus kon Christina hem niet ontglippen.
Onder hun gezelschap was de dominee al biddende; daarna ging hij met hen spreken en een ieder sprak van haar toestand, uitgezonderd Christina; die zei geen woord. Zij deed niets dan schreien. Het gezelschap verwonderde zich, dat de dominee haar niet eens aansprak. Ten laatste zei er een uit hun midden: *"Dominee, spreekt gij Christina niet eens aan? Ziet gij niet*

hoe 't met haar gesteld is? Tot ons wil zij niets zeggen." Daarop zei hij: *"Christina wat scheelt er aan?"* Toen barstte zij in een vloed van tranen uit, maar sprak geen woord. De dominee merkte in dit alles wel op, dat de Heere spreken zou en begon haar op allerlei wijze te pressen tot spreken. Maar zij liet niets uit, alle moeite was vergeefs. Eindelijk zei hij tot haar: *"Is het ook iets, waarmee gij te doen hebt, dat gij zo niet in tegenwoordigheid van mensen kunt zeggen; wilt gij het mij ook alleen zeggen?"* Maar ook hierop gaf zij geen antwoord. Hij werd als overtuigd, dat het 't zelfde stuk was, waarmee hij voor de Heere werkzaam was. Christina was nu zeer benauwd. De dominee zei*: "Ik geloof, vriendinnen, dat ik wel weet wat het is."* Doch eer hij verder ging, bracht hij hen allen onder een verband, toch niet te spreken. Hij bad met hen tezamen nog eens de Heere aan, waarna hij tot Christina zei: *"Ik zal u mijn bevinding eens verhalen, die ik in mijn binnenkamer gehad heb."* Hij noemde toen de dag, het uur en de wijze, waarop hij dacht door de Heere bewerkt te zijn en hoe hij werkzaam was geweest omtrent het stuk van het huwelijk. *"En nu vraag ik u, Christina, in de tegenwoordigheid Gods af, of gij daar ook niet mee werkzaam zijt geweest?"* Maar zij antwoordde niet en wilde al heengaan. Toen de dominee zag, dat hij geen antwoord van haar kon krijgen, zei hij: *"Ik kan mij wel indenken, dat het u bekommerd maakt, te antwoorden op deze zaak. Ik zal het ook niet van u vergen. Maar ik zal het u nog eens vragen. En indien de zaken niet zo zijn, antwoord eenvoudig: "Neen". En zo gij mij niet antwoordt, dan zal ik uw zwijgen voor "Ja" aannemen."* Zij antwoordde ook hier niet op. Toen zei hij: *"Nu vraag ik het u af in de Naam des Heeren en verg van u, dat gij uw licht volgt. Ik zal, eer wij van elkander gaan, nog eens des Heeren aangezicht zoeken."*
Na dit verloop werd hem ten enenmale bevestigd, dat het Gods weg zou zijn, hetwelk ook beantwoord werd. Want na korte tijd trouwde hij met haar en de Heere gaf aanstonds blijken van Zijn hoge goedkeuring over dit huwelijk. Zelfs zijn vijanden zeiden niets over de ongelijkheid van jaren, noch iets dienaangaande.

Christina's werkzaamheden

Toen zij getrouwd waren, kreeg Christina een dubbele betrekking op hem. Zij had hem teder lief als haar man, bleef ontzag voor hem houden, als voor een dienstknecht van Jezus Christus en paste hem op, hetwelk haar door de Heere was opgelegd. Ook droeg zij tedere zorg voor zijn kinderen. Dit deed zij met zulk een liefde, alsof het haar eigen kinderen waren. Zij leefden tezamen zeer aangenaam en Christina leerde haar man zo kennen, dat zij hem in alles behulpzaam en van veel nut was.
Maar God, die Zijn verborgen doel in dit huwelijk had, voerde ook Zijn verborgen raad uit op een zonderlinge wijze. Ze kregen zeven kinderen uit dit huwelijk. De Heere bezocht het eerste kind al vroeg met een breuk. Maar zij was onkundig in het behandelen van dit kind en ging er mee naar Rotterdam en liet het daar door een vrouw, die in die zaak ervaren was, zwachtelen. Dit viel haar moeilijk, want zij moest nu om de andere dag met het kind naar Rotterdam. Zij vroeg daarom die vrouw: *"Wat moet ik u geven, als gij mij de kunst leert, breuken te behandelen?"* Deze vrouw was hiertoe niet ongenegen, maar zei: *"Of ik u dit kind al leerde behandelen, dat zou u in een ander geval niet baten, want er zijn velerlei soorten van breuken, die alle verschillend moeten worden behandeld; daartoe wordt ook vereist een bijzondere kennis van de delen van het lichaam."* Dit begreep zij ook volkomen. Maar zij was leergierig en schrander van oordeel en liet zich door deze moeilijkheden niet afschrikken. Zij kwam met deze vrouw overeen en zij leerde van haar binnen korte tijd het behandelen van breuken. Ook onderzocht zij boeken, die hierover schreven, die haar man voor haar aanschafte. Zij was in deze zaak onvermoeid werkzaam en vorderde zó in de kennis van de onderscheidene soorten en plaatsen van breuken, dat zelfs de professoren in Rotterdam zich daarover verwonderden.

Nu gebeurde het, dat zij geen kinderen kreeg, of zij werden bezocht met breuken, zodat zij de praktijk beoefende. Ook behandelde zij al de kinderen van het dorp, die zulke ongemakken hadden. Ten slotte was zij zo ervaren in die kunst, dat, als zij iemand aanzag, kon zeggen, of hij een breuk had en of een goede of slechte band gedragen werd. Zij maakte deze banden naar het model, zoals nodig was. Na verloop van tijd heeft zij meer dan honderd personen, zowel bejaarden als kinderen, geholpen.
Eens trof haar een bijzonder geval. Op een nacht droomde zij eens, dat zij één van haar mans kinderen op haar schoot had, om het aan te kleden. Toen zag zij haar mans eerste vrouw naar zich toekomen. Zij dacht: *Hoe zal dit gaan?* Zal ik mijn man moeten afstaan aan zijn eerste vrouw? Zij meende, dit was haar plicht, daar de eerste vrouw het recht op hem had. Daarop zag zij in de droom zijn vrouw naderen, die haar verzocht, het kind over te geven. Zij dacht: Heeft zij recht op haar man, dan heeft zij ook recht op het kind, en gaf het met ontroering haar over, waarop het haar nog eenmaal aanzag.
Juist ditzelfde kind sliep bij haar. Het raakte haar aan, waarop zij ontwaakte. Zij stond op, en kleedde de kinderen aan. Even later had zij dit kind op haar schoot; het zat met de rug naar haar toe en lachte en speelde. Even keert het 't hoofdje om, kijkt haar moeder aan en blijft zo zitten, zonder te spreken. Het kind veranderde enige ogenblikken daarna, viel tegen haar borst en bleef zo dood. Men kan begrijpen, hoe zij hierover aangedaan was. Maar zij gedroeg zich in dit smartelijk geval zeer bedaard en onderworpen aan Gods soevereine wil, gelijk ook haar man. Het kind werd begraven en in het graf gezet bij haar moeder. Voorts hadden zij geen zware kruisen in hun weg. Alleen de dominee had nergens zo mee te doen, als met een natuurlijke afschrik, die hij had van de dood, omdat die een scheiding was van ziel en lichaam. Hij zei wel eens tegen zijn vrouw, dat dit een harde scheiding moet zijn, daar ziel en lichaam zo nauw aan elkander verbonden waren, en dat de scheiding van die twee vrienden wel een scheuring moest zijn. Doch dan bemoedigde zij hem en zei: *"De scheiding is maar voor een ogenblik en er zal voor de ziel onmiddellijk op volgen dat gans zeer uitnemend gewicht van heerlijkheid."*

Ook had hij wel eens te doen met het stuk van het Avondmaal. Hieromtrent zei hij eens tot zijn vrouw: *"De Heere geeft mij zo niet wat Hij wel anderen van Zijn kinderen aan de verbondstafel geeft. Ik moet daar altijd donker en onvoldaan van heen gaan."* Daarop was haar antwoord: *"Wel mijn lieve man, wat handelt de Heere daar wijs in. Begrijp eens, in welke betrekking gij aan des Heeren tafel komt. Als een dienstknecht, of als een gast? Als de Heere nu door u, als door Zijn dienstknecht Zijn gasten wil verkwikken, is dat niet wel? Gesteld, dat gij eens zo verkwikt werd, als gij het wel zou willen ontvangen van uw Heere, zou gij dan zo redelijk en bedaard werkzaam kunnen blijven tot het einde toe en uw plicht als dienaar kunnen volbrengen, zoals het betaamt?"* Hij liet het zich door haar zeggen; doch het was niet altijd, dat hij hiervan overtuigd was, bijzonder omtrent de tijd van het Avondmaal.
De kinderen, en bijzonder die van zijn eerste vrouw, waren menigmaal voorwerpen van hun gesprek. Zelden bad hij met zijn vrouw, of hij bad zeer uitgebreid voor hun kinderen. Niet alleen smeekte hij om hun bekering, maar ook, of de Heere nog één uit hen beliefde te gebruiken voor Zijn kerk. Hiermede was hij steeds werkzaam, zo in 't openbaar, als in 't verborgen. Dit ging zo voort, totdat hij op zeker keer zijn uitdrukkingen veranderde en bad: *"Och Heere, gedenk aan het woord tot Uw knecht gesproken, waarop Gij hem hebt doen hopen."* Sedert die tijd bad hij op deze wijze voort.
Zijn vrouw merkte dit wel op, maar durfde hem niet naar de reden vragen. Want zij bleef altijd, hoezeer zij hem liefhad, met een diep ontzag voor hem vervuld. Daarom vroeg zij hem van zulke zaken nooit iets, maar bleef wachten, totdat hij haar het een en ander verhaalde. Van zijn bestaan zei hij haar niets, als dit, dat hij wel verzekerd was van de zaak, doch onzeker van de persoon. Hij zei wel eens tot zijn vrouw: *"Welke van deze twee zou het zijn,*

Benjamin, de jongste, of Johannes, de oudste?" Als hij in deze gesteldheid verkeerde, nam hij zijn oudste zoon wel eens bij de hand en zei: *"Wel Jantje."* Maar dan dacht hij meer, dan dat hij tot hem sprak. In al die tijd vorderde zijn vrouw hoe langer hoe meer in de kennis van de Anatomie, en was zeer begerig een dood lichaam te zien, en wel van haar mans eerste vrouw. Haar begeerte daartoe was hevig. Echter durfde zij het haar man niet te vragen, uit vrees, dat hij het haar misschien zou weigeren. Zij wachtte dan op een tijd, dat haar man van het dorp ging. Toen maakte zij haar begeerte bekend aan die vrouw, die op zulk een bijzondere wijze was bekeerd. Deze achtte zij de bekwaamste om behulpzaam te zijn bij zulk een werk. (Want deze vrouw had na haar bekering een onbevreesde natuurgesteldheid behouden.) Deze nam het aan en verzocht de koster om de sleutel van de kerk. Zij gingen de kerk binnen en sloten de deur achter zich toe. Daarna lichtten zij de steen van het graf en gingen daar in. Zij openden de kist en zagen de vrouw in haar geheel nog liggen. Zij zagen ook het kindje in het kistje, doordat het deksel vergaan was, in de armen van de vrouw liggen. Toen de vrouw van de dominee dit zag, werd zij indachtig aan haar droom. Zij wilde toen haar anatomisch onderzoek verrichten. Zij raakte het lichaam aan, en hetgeen haar toescheen vel en vlees te zijn, viel als stof en as in elkander. Hierdoor waren zij zo ontzet, dat ze de steen weer op het graf legden en naar huis gingen. Beiden waren zij angstvallig geworden van dat gezicht, hetgeen niet is te verwonderen, daar zij vrouwen waren.

Het einde

Het gebeurde zeven jaar voor zijn dood, dat de Heere Van der Velden bezocht met een breuk. Toen zag men achteraf, waarom de Heere haar die wijsheid gegeven had om breuken te genezen.
Zo werd zij ook gebruikt voor haar eigen man. Zij behandelde hem zo behendig, dat hij met veel gemak en kracht, zijn werk verrichtte als tevoren. Echter had zij ook de voorzichtigheid, haar man zelf die behandeling te leren, dat, indien zij voor haar man kwam te overlijden, hij in staat zou zijn, zichzelf te kunnen helpen. Doch dit is niet van node geweest. In die tijd van zeven jaar geschiedden er nog veel zaken, die hier niet vermeld staan. Nog één en ander zij meegedeeld.

Op een zekere tijd van het Avondmaal gebeurde het, dat hij zijn lang begeerde wens vervuld kreeg. Want bij die gelegenheid liet de Heere Zich zo aan hem uit, dat hij als buiten zijn zinnen was. Dit was in zulk een mate, dat hij vergat, de één het brood, de ander de wijn te geven. Toen hij na de dienst thuis kwam, was hij zeer vergenoegd en zei tot zijn vrouw: *"Kind, nu heb ik eerst recht Avondmaal gehouden; nu heb ik het recht volop gehad, ja tot dronken worden toe." "Ja man,"* was haar antwoord. *"Ik heb het wel gezien; maar hebt gij de tafel nu ook wel bediend?"*
"Wel ja, heb ik niet?" vroeg hij. Daarop zei zijn vrouw: *"Gij hebt de tafel zo bediend, dat er verscheidene gasten geweest zijn, die óf geen brood, óf geen wijn gehad hebben."* Toen bekende hij, dat zijn vrouw gelijk had en dat hij in zijn betrekking als dienstknecht tevreden moest zijn met datgene, wat zijn Heere en Meester hem beliefde te geven.

Kort daarop greep het plaats, dat terwijl zijn vrouw aan de was werkte, haar deze woorden in het gemoed kwamen: *"Staat op, laat ons van hier gaan."* Zij gaf daar eerst zo geen acht op, doch die woorden kwamen bij herhaling terug. Zij dacht: *"Zou de Heere mij hierdoor bestraffen, dat ik mijn ganse hart zo aan mijn werk geef?"* Maar zij bedacht ook, dat zij evenwel door haar arbeid op haar post stond. Daarom ontgaf zij zich deze gedachte. Maar die woorden kwamen al weer bij haar op, zodat zij haar bezigheden staakte, naar haar kamer ging en voor God op de knieën viel. Zij kreeg het daar goed voor haar ziel en ontving veel toegang

tot de Heere, zodat zij vergenoegd opstond. Echter, zij was nauwelijks opgestaan, of het was al wederom: *"Staat op, laat ons van hier gaan."* Zo ging zij weer aan haar werk. Doch die woorden bleven haar gedurig bij, zodat zij eindelijk besloot, dat de Heere iets met haar voorhad. Doorzicht had zij niet, wat het wel zijn mocht, maar bleef steeds wachten en zocht alles op te merken. De ganse week bleven haar die woorden bij. De zondag daarop volgende bleef de dominee op zijn kamer tot kort voor de dienst, totdat het tijd werd om naar de preekstoel te gaan. Zijn vrouw had de gewoonte, hem op zijn studeerkamer nooit aan te spreken, maar bracht hem 's morgens zijn ontbijt boven en ging dan weer, zonder tot hem te spreken, naar beneden. Zij wist, dat zulks hem het best behaagde. Dit was op die zondag ook geschied. Doch hij bleef nu langer dan naar gewoonte op zijn studeerkamer, zodat de koster al één- en andermaal had gevraagd, of hij niet zou beginnen de klok te luiden. Daarop kwam de dominee van zijn kamer en ging met zijn vrouw naar de kerk. Onderweg zei hij tot zijn vrouw: *"Ik weet niet, wat de Heere met mij voorheeft; ik heb in de ganse Bijbel geen stof kunnen vinden om te bestuderen; ik heb geen tekst en weet niet, wat ik zal prediken."*

Zij kwamen de kerk binnen. Dit woord: *Staat op, laat ons van hier gaan,* bleef zijn vrouw geregeld bij. Onder het zingen merkte zij wel op, dat de dominee de Bijbel gedurig doorbladerde. Nadat het Psalmgezang gedaan was, begon hij naar gewoonte zijn aanspraak. Daarna ging hij in het gebed, maar zo, als men het nog nimmer van hem gehoord had. Het was, alsof hij naar de hemel ging.
Zijn vrouw begon te geloven, dat het woord, hetwelk haar zo gedurig bij bleef, een waarschuwing was, dat haar man zou worden weggenomen. Na afloop van het gebed sloeg de dominee de Bijbel open en las de gemeente deze woorden voor, uit Joh. 14 : 16: *"Ik zal de Vader bidden en Hij zal u een andere Trooster geven."*
Hij predikte op zulk een wijze, alsof hij van zijn gemeente afscheid nam. Hierdoor vroegen hem velen van zijn lievelingen, of de dominee op zijn oude dag elders beroepen zou worden. Doch zijn vrouw bewaarde al deze woorden en overlegde die in haar hart.
Des namiddags, in plaats van de catechismus te verklaren, nam de dominee tot zijn tekst het laatste gedeelte van het 16e vers van Joh. 14: *"Opdat Hij bij u blijve tot in der eeuwigheid."* Hij predikte in het algemeen en vermaande zijn toehoorders, op welke wijze zij zich moesten gedragen, als hij er niet meer zou zijn. De meesten van zijn toehoorders smolten weg in tranen. Zijn vrouw kreeg de bevestiging van hetgeen zij 's morgens had gedacht in betrekking tot die woorden: *"Staat op, laat ons van hier gaan;"* namelijk, dat haar man zou worden weggenomen.

Toen hij uit de kerk kwam, liep zijn huis vol mensen. Al schreiend vroegen zij hem: *"Dominee, zijt gij elders beroepen in uw ouderdom, gaat gij ons verlaten?"* De dominee verwonderde zich over zulke vragen en zei: *"Wie haalt zich toch zulke dingen in het hoofd! Ik ben nergens beroepen en denk u ook niet te verlaten."* Toen zeiden ze: *"Dan zult gij weggenomen worden, dan is uw werk hier afgedaan."* De dominee werd nog al meer verwonderd en zeide: *"Hoe komt gijlieden toch aan zulke dingen?"* Hun antwoord was: *"Die predikaties van heden hebben ons dit doen denken."* Het wederwoord van de dominee was: *"Mij dunkt, dat ik in lang niet zo gemoedelijk gesproken heb. Ik dacht velen onder u een riem onder het hart gestoken te hebben, door middel van de troostvolle beloften, die de Mond der waarheid Zelf u kwam toe te roepen; ik heb nog nooit met meer kracht en sterkte gepredikt, dan op deze dag."* Zo gebruikte hij nog meer dergelijke redenen, om die bedroefde mensen op andere gedachten te brengen; doch alles was tevergeefs. Zij bleven er bij, dat de dominee niet lang meer zou leven.

Na hun vertrek sprak de dominee tot zijn vrouw: *"Kind, hoe komt u die dwaasheid van velen uit de gemeente voor?" "Mij dunkt,"* antwoordde zijn vrouw, *"dat God u van uw post zal aflossen en gij uw werk hier spoedig zult hebben afgedaan."*
"Wel kind," zei hij, *"dat verwondert mij nog meer, dat ook gij zulke gedachten hebt. Ik weet wel, dat ik elk ogenblik van de Heere afhankelijk ben en dat Hij mij kan wegnemen wanneer het Hem behaagt. Maar Hij geeft mij zoveel kracht en gezondheid, dat ik niet weet, in jaren zo gezond te zijn geweest. Daarom kan ik niet begrijpen, hoe gijlieden aan zulke dingen komt."*
Maar zijn vrouw werd hoe langer hoe meer bevestigd in hetgeen haar was voorgekomen.

De volgende dag ging de dominee naar de classis van Dordrecht. Deze reis deed hij tot Streefkerk op een wagen. Hij had plaats genomen voor in die wagen en er waaide een sterke noordoostenwind. 's Avonds kwam hij thuis, vermoeid en verkouden. Doch hij klaagde er niet over voor dinsdagmorgen. Toen zei hij tot zijn vrouw: *"Ik heb wat pijn in mijn hoofd en zal nog enige tijd blijven liggen."* Dit was hij nooit gewoon te doen. Kort daarna stond hij op en dacht wat beter te zijn; maar hij zag er niet zo goed uit als anders het geval was. Toen zijn vrouw dit zag, zei ze: *"Man, gelooft ge nu nog niet, dat gij gaat sterven?" "Neen,"* antwoordde hij, *"ik ben maar wat verkouden, stel u maar gerust."*
Tegen de avond kreeg hij meer pijn in het hoofd. Des nachts sliep hij niet en de volgende morgen kon hij zich niet oprichten zonder de hulp van zijn vrouw. Zij begreep dat zijn einde nabij was. Nogmaals vroeg zij hem, of hij nu niet geloofde, dat hij ging sterven, waarop hij antwoordde: "*Neen, ik ben wat verkouden en heb pijn in 'mijn hoofd; het zal wel weer beter worden."* Met veel moeite stond hij op en ging naar zijn kamer om te studeren.
Zijn vrouw zorgde er intussen voor, dat zondags een ander zijn beurt zou vervullen, indien hij niet in staat was te prediken. Maar zij deed dit zonder zijn weten. Donderdags vermeerderde de pijn in zijn hoofd en lendenen zeer, maar hij bleef nog een groot gedeelte van die dag studeren. Maar vrijdags moest hij te bed blijven. Die dag zei hij tot zijn vrouw: *"Ik wens zo gaarne die stof te prediken, die ik bestudeerd heb, maar ik vrees, dat het niet gelukken zal. Wilt ge zorg dragen, dat mijn dienstwerk waargenomen wordt?"* Zij antwoordde: *"Daar heb ik al voor gezorgd; maar denkt gij nu nog niet, dat gij gaat sterven?"*
"Kind," was zijn antwoord, *"het zou kunnen zijn, maar ik gevoel er niets van."*
Zaterdags kon men duidelijk zien, dat hij nog meer was verminderd. Die zondag werd zijn dienstwerk vervuld. Men kan wel indenken, met welk een droefheid zijn vrouw was aangedaan. Want de band der liefde, die de Heere gelegd had, kon zij onmogelijk breken. Zo zat zij onder een vloed van tranen aan zijn bed.
Omtrent half tien riep hij zijn vrouw toe: *"Kind! ik heb door des Heeren goedheid nog nimmer uit de kerk behoeven te blijven, als ik prediken moest. Maar ik heb nooit geweten, dat men het zingen in de kerk hier zo duidelijk kon horen, als ik nu hoor."* Zijn vrouw hoorde niets en wist ook wel, dat het met de godsdienst nog niet zo ver kon zijn, omdat het nog geen tien uur was. Zij meende dat haar man ijlde en zei: *"Man, hebt gij gedroomd? Er wordt niet gezongen."*
"Niet!" zei hij, *"hoor maar eens, het duurt zelfs nog voort, en het is veel lieflijker dan in de kerk."*
Hierop vroeg zij hem: *"Ben je ook bedwelmd?"*
"Och neen," antwoordde hij, *"hebt gij daar zoëven niet zitten lezen? Ik heb je de bladen horen omslaan."*
Toen zei zij: "*Wel man, dan geloof ik, dat de Heere u enige voorsmaken schenkt van het hemelse halleluja, dat je eerlang voor de troon zult zingen!"*
Daarop vroeg hij met grote verwondering: *"Zou dat sterven zijn? Zou de scheiding van ziel en lichaam zo gemakkelijk gaan? Ik moet nu haast geloven, dat de Heere mij zal wegnemen; laat*

mijn kinderen hier komen." (Deze waren de vorige dag van Rotterdam en van elders thuisgekomen.)

Toen zij voor zijn bed kwamen, bad hij voor ieder een zegen af. En in het bijzonder zegende hij zijn oudste zoon Johannes, die te Rotterdam woonde, gehuwd was en ook kinderen had. Daarna zocht hij zijn vrouw te troosten en beval haar aan de zorgen van haar hemelse Vader.
Na afloop hiervan bleef hij stil liggen en ontsliep des namiddags in zijn eeuwige Verbonds-God.

De losmaking

Toen de dominee gestorven was, brachten de kinderen hun moeder de kamer uit. Zij was afgesloofd door vasten en schreien, zo, dat zij bijna niet wist, dat zij uit het vertrek geleid was. Toen zij enige rust genoten had, kwam zij weer tot zichzelf en zei tegen haar kinderen: *"Nu moet ik mijn man nog eens zien, mij dunkt, God zal die liefdeband, tussen mij en hem gelegd, weer losmaken."*
De kinderen raadden dit haar af, doch zij sprak: *"Ik moet hem zien, vrees voor mij niet; ik zal tevreden zijn, als ik hem nog eens gezien heb."*
Daarop brachten zij haar naar het vertrek, waar hij lag met een vrolijk gelaat. In diepe overdenking bleef zij hem enige tijd aanschouwen. Het was voor haar alsof hij haar aansprak: *Mijn liefste, nu rust mijn vlees in hope; misgun mij het geluk mijner ziel voor de troon Gods en des Lams toch niet.*
Toen gevoelde zij ontbinding van haar man; het was alsof de Heere haar van hem losmaakte. Zij kreeg te zien het genadeloon, dat hij nu ontving en het was alsof tot haar gezegd werd: Misgun hem dat niet. Daarop riep zij uit: *"O nee, Heere, ik heb hem van U ontvangen, ik geef hem U ook weder, dewijl Gij die banden hebt losgemaakt."* Toen kreeg zij deze toezegging: *"Uw Maker is uw Man. Heere der heirscharen is Zijn Naam."*
Zij gevoelde, dat de betrekking op haar man ophield; dat zij nu maar alleen betrekking had op God in Christus. Nu zei ze tot haar kinderen: *"Brengt mij nu weer weg."*
Zij was niet voorzien van tijdelijke middelen. Echter kreeg zij deze belofte: *"Uw brood zal zeker zijn en uw water gewis."*

Enige tijd daarna vertrok zij naar Rotterdam en kreeg daar veel te doen met het genezen van breuken. Hierdoor kreeg zij middelen voor haar uitwendig bestaan. Haar enige dochter is vóór haar gestorven, in het jaar 1753. Zij woonde in het jaar 1758, in de ouderdom van 79 jaren, te Schoonhoven.

Haar zuster Lena, die drie jaren ouder was dan zij, leefde in het jaar 1758 ook nog en woonde te Lekkerland. Aldus wachtten zij beiden, in het geloof in hun Heere en Zaligmaker Jezus Christus, in een welgegronde hoop op het einde, dat hun vrede zou zijn.

Zie daar een schets van een Godvruchtig gezin, dat door lijden was beproefd, maar, met het oog op God, in het vertrouwen op Zijn liefde en barmhartigheid niet beschaamd is uitgekomen.

Toestand van de Gemeente van Nieuw-Lekkerland, in een preek beschreven door Jacobus Anthonius, die van 1634-1636 predikant van Lekkerland was.

De verdorvenheid heeft zich hier langzamerhand ingegeten als de kanker en heeft zich in alle ongebondenheid uitgespreid. De rijkdom baarde grootsheid en de grootsheid verachting van zijn naasten en dat was het fundament van haat, twist en een menigte van processen.
De een wilde voor de ander niet wijken, ja de een zocht de ander te onderdrukken en een ieder wilde over waar de tuin het leegste was. De ijdelheid werd hier gevoed. De gierigheid, die onrechtvaardig verzamelt en de eergierige kostelijkheid, die onnuttelijk, verkwist, die waren hier wel vast geworteld.
Het ging er voor velen alleen maar om hoe dat zij het goed kregen. Als zij maar raad wisten om het te krijgen: hebben was hebben, krijgen de kunst, en de oorzaak daarvan was dat men hier zo verdorven was, dat men zelfs in het huwelijk meer naar het goed als naar het geslacht, de persoon of deugd zag.
Het ging met velen naar het spreekwoord: *"Al zijt gij hoer of dief, hebt gij goed, ik heb u lief."*
Die dan door gierigheid veel goeds onrechtvaardig verzameld hadden, die verkwistten dat onmiddellijk door de eergierige kostelijkheid. Die timmerden huizen als paleizen, stelden ze toe en stoffeerden ze naar de wijze van de groten van deze wereld. Men deed voorraad van een grote kwantiteit van zware bieren en dat voor vele jaren. Men hield kostelijke maaltijden, zelfs de dodenmalen werden gehouden als vreugdemaaltijden en dat dagen lang. En dan maakten zij zich vroeg op in de morgenstond en jaagden sterke drank na en vertoefden tot in de schemering, totdat het bier en de wijn hen verhitten en zij niet meer laden konden. Hier zag men de helden van zware bieren en wijn te zuipen en de krijgers om niet vollen uit te drinken, en dronken vele van deze geëvalueerde dronkaards zo sterk alsof daar een prijs mee was te winnen geweest, zodat niet weinigen hun gezondheid en leven verdronken.
Men maakte speelwagens met de vorm van calessen en men bedreef daarmede grote pracht. De overdaad in de kleding was zo groot dat het einde daarvan weg was. Als dezen en diergelijken dan de pracht en de hovaardigheid gecanoniseerd en op het hoge altaar gezet hadden, zo wilde een ieder komen om daarvoor mede zijn offerande te doen en dat is ook niet vreemd want alle kwade exempelen geven krediet aan de ondeugd gelijk de goede aan de deugd.

De religie en de godsdienst was men hier vanouds gewend; daar hield men het uiterlijk mee (en velen zonder twijfel met een oprecht hart), maar gelijk als de milt zwelt, de rest van het lichaam vervalt, zo verviel ook bij velen de ijver tot de godsdienst en de praktijken of oefeningen van de Godzaligheid, die de ziel en het leven zijn van de godsdienst, die door de ijdelheid van deze wereld, gelijk de padden door hun venijn, waren opgezwollen.
Dezen hielden de dag des Heeren en andere publieke en algemene verordineerde preekdagen gelijk de heidenen de feestdagen van het vuilste gespuis van hun goden. Men ging 's morgens in de kerk. Onder de namiddagse predikatie begaven zij zich tot kaatsen, balslaan, klootwerpen, kaartspelen en dergelijke ijdele en kwade exercitie, en 's avonds in de herbergen daar ging het viooltje, daar sprong men en danste men als wilde, woeste mensen, daar hoorde men gezang uit Sodom en niet uit Sion, vleselijk en niet geestelijk, ter ere van Bachus en Venus tot vermaak van het vlees, de wereld en de duivel. Achterklap, eerschenderijen, kijven, vechten en doodslaan waren veeltijds de effecten, vruchten en werkingen van deze goddeloze samenkomsten.
Men hield de dag des Heeren in het algemeen genoeg voor een ledigdag, alsof men van alle christelijke plichten dan vrij geweest ware. Men bezocht dan zijn vrienden, men reisde, men roste, men viste, men hooide, men werkte alsof het een werkdag geweest was en wat nog erger was, men maakte van de zondag een zondendag.

Uit: L. F. J. van Vliet, Eén en ander van Nieuw Lekkerland en omgeving, 1913, blz. 36, 37.

Gods vrijmachtige genade betoond in

PIETER VERSLUYS

STICHTING DE GIHONBRON
www.theologienet.nl
MIDDELBURG
2003

I. AFKOMST EN UITWENDIG LEVEN.

"De gedachtenis des rechtvaardigen zal tot zegening zijn, maar de naam der goddeloze zal verrotten", spreekt de Heere in Zijn woord, wat wij wederom bevestigd zien in de gedachtenis van Pieter Versluys. En zoals de dichter zich uitdrukt in Psalm 37, zo vinden ook in deze bewaarheid: *"Let op den vrome en ziet naar den oprechte, want het einde van die man zal vrede zijn."*

Versluys werd geboren 10 Januari in Fijnaart. Hij was de zoon van Jan Versluys, die een man was, die een goed getuigenis wegdroeg en steeds in 's Heeren kracht een onergelijke consciëntie voor God en mensen zocht te bewaren. Het was dan ook zijn ijverig pogen om zijn kinderen in tucht en de vreze des Heeren op te voeden. Dit werd nog gezegd door zijn dochter Antonetta bij het afscheid nemen van haar stervende broer, zeggende, - nadat zij een liefelijke zegen uit de mond van haar broer had ontvangen, - dat haar vader zo menigmaal met gebeden en verzuchtingen de kinderen aan de Heere had opgedragen, en met dat verlangen, dat de Heere, zo goed mocht wezen, om te mogen en te willen wonen in zijn hart en huis tot in verdere geslachten. Psalm 37
Het was goed en aangenaam deze beide te horen, hoe zij nog mochten gedenken aan hun Godvruchtige vader en daarbij letten op het voorrecht een opvoeding te ontvangen in de vreze des Heeren en door de leer en voorbeeld door Godvruchtige ouders te worden voorgegaan op dien weg waarop de dwaas niet dwalen kan. Terecht zegt daarom Salomo; *"Leert den jongeling de eerste beginselen naar den eis zijns wegs, als hij oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken."* Dit werd ook aan Versluys bevestigd.

Nadat hij het nodig onderwijs op school had ontvangen, moest hij een keuze doen voor een beroep. Hij wilde broodbakker worden. Hij oefende zich dan ook getrouw in zijn vak, zodat hij na de volbrachte leerjaren zijn zaak goed verstond.

Een gedeelte van zijn leertijd bracht, hij door te Breda, waar het de Heere behaagde in 1816 op de jeugdige leeftijd van 18 jaar Zich over Hem te ontfermen en hem bekend te maken, dat zijn deugdzaam leven, toen naar zijn mening voor de eeuwigheid, ontoereikend was, er niet anders zou bevonden worden, dan een rietstaf die de handen zou doorboren. Dáár was het voor hem de tijd der minne, daar breidde de Heere de vleugelen Zijner genade over hem uit en bewees Hij hem Zijn eeuwige liefde.

Nadat zijn diensttijd te Breda was geëindigd keerde hij in de ouderlijke woning terug, waar hij met liefde werd ontvangen en zijn beroep voortzette, wachtende op de gunst des Heeren, die hij dan ook in ruime mate ondervond, terwijl hij niet weinig bijdroeg om het leven van zijn ouders, zo uit- als inwendig te veraangenamen, steeds de les van Salomo betrachtende : *"al wat uw hand vindt om te doen, doet dat met al uw nacht."*

Later begaf hij zich in 't huwelijk met Adriana Bresijn, die met hem van gelijke jaren was. Een reeks van ruin 25 jaar mochten beiden in liefde en vrede doorleven, en zagen zij hun huwelijk bekroond met vier zonen en een dochter, waaronder tot op de dag zijns doods geen *zoon der smart* werd gevonden. Integendeel, hij mocht zich er in verheugen dat al zijn kinderen hun wandel zo mochten inrichten als een rechtgeaard ouderhart verlangen kan.
Na de voltrekking van zijn huwelijk volvoerde hij zijn plan om zijn woonplaats te Klundert te vestigen. Waar hij zijn beroep uitoefende en kennelijk mocht ondervinden, dat zulks de goedkeuring door Heeren wegdroeg ja, dat zijn weg zo voorspoedig werd gemaakt, dat hij na

verloop van tijd een andere woning mocht betrekken, die meer naar zijn verlangen was, en zo werd het dan ook bewaarheid dat de plaats van ieders woning door de Heere is besteld.

Versluys was een man van een buitengewoon bedaard karakter en heeft steeds in zijn oprechtheid gewandeld, zoals beschreven staat Jesaja 57: 2. Hij leed liever schade en ongelijk, gelijk de Apostel zegt, dan zich te verzetten tegen de handelingen der goddelozen. Had hij gemeend iemand iets te hebben ontvreemd, zo zou hij het met Zachéus liever vierdubbel hebben wedergegeven dan zich op zodanige manier te verrijken. Neen, hij was niet gelijk Judas, die het een Godzalige Maria ten kwade duidde, dat zij de albasten fles met olie op het hoofd van de gezegende Godmens uitgoot, zeggende, onder schijn van recht, *dat deze zalf duur had kunnen verkocht worden en de penningen de armen gegeven.*
Zo was het niet met Versluys. Hij was oprecht gelijk de duif, volgens de les van onze gezegende Meester. In zijn omgang was hij deftig en stemmig, nooit hoorde men zot geklap uit zijn mond, geen gekkernij vloeide van zijn lippen, geen schaterend gelach had bij hem plaats en zijn bescheidenheid was aan alle mensen bekend, en zowel de geringen als de aanzienlijken, de ouden van dagen met de jeugdigen, de kleinen met de groten, allen ondervonden een burgerlijke beleefdheid. Zo sprak, zo leefde hij in bescheidenheid met zijn naasten. Daar hij geroepen werd liet hij zich vinden, waar hij geen noodzaak vond zich te laten zien, daar kwam hij niet. En op deze wijze heeft hij zijn weg tot aan zijn dood toe afgelegd.

Voor het uitwendige was zijn weg met weinig tegenspoed bezaaid, ofschoon hij ook wel, zoals alle andere mensen zijn dagelijkse bezwaren en moeilijkheden zal gehad hebben.
De zwaarste slag trof hem, toen op de 4 Oktober 1847 zijne echtgenote hem door de dood werd ontnomen en deze band werd verscheurd, terwijl hij onder dat leed echter krachtig heeft ondervonden hoe liefelijk de Heere Sion kan troosten. Zo genoeglijk als het mogelijk was bij het gemis van zijn echtgenote sleet hij zijn laatste dagen. En zijn lieflijke omgang met zijn vijftal kinderen deed niet zelden wanen binnen in die woning, dat er geen hamerslag van twist in de wereld was. Te allen tijde vond men die gulden les van Salomo in hem bewaarheid: "laat uw woorden weinig zijn", waardoor hij dan ook met weinig woorden veel kon zeggen. Waarom hij dan ook, wanneer hij over een of ander onderwerp het gesprek voerde, gewoon was dat kort en zakelijk te doen. Overigens wilde hij liever toeluisteren, dan zelf het woord voeren en altijd betoonde hij te wezen in een zacht, bedaard humeur. Zijn temperament was zeer gelaten, zijn houding eerbiedig en al eenvoudigheid tekende was aan en in hem.
Ziedaar weinig van het uitwendige van deze 'stille in den lande', doch genoeg voor ons om te weten dat, hij de Heere kende in al zijn wegen; dat Hij dan ook al zijn paden recht maakte.

II. Wedergeboorte en inwendig leven.

Het is waarschijnlijk niet juist bekend geweest welk tijdstip de nieuwe geboorte bij Versluys plaats heeft gehad; dit is echter zeker, dat hij in Breda reeds een nadere toebrenging gevoelde en wel terwijl hij, zich onder de prediking bevond van een onbekeerde predikant. Waaruit blijkt hoe vrij Jehovah God is in de bedeling van de genade en hoe Gods Woord in de hand des Geestes een kracht Gods is tot zaligheid voor een iegelijk die gelooft. Zo bleek het, dat hij enigszins geleek op de zoon, die Paulus door het Evangelium had geteeld namelijk Timotheüs, die óók van kindsheid af de Schriften had geweten tot zaligheid. Niet zelden liet hij zich aan een van zijn vrienden toen op des wijze uit, namelijk hoe hem Jezus hoe langer hoe meer dierbaar werd en hoe hij daarbij zich veel slechter waande dan weleer; weldra kon hij zichzelf weinig helpen en eindelijk in het geheel niet meer.

Achttien jaren had hij onberispelijk in het maatschappelijke geleefd, in de overtuiging dat de mens in het algemeen en hij in het bijzonder moest bekeerd worden, zoals zijn opvoeding hem dagelijks had gepredikt. Nochtans zondigde hij als alle anderen, want wij weten, er is niemand die goed doet, ook met tot één toe, maar hij deed dit niet gerust. Vandaar dan ook, dat hij zich zelden vinden liet op de plaatsen der ijdelheid. Dit was dan ook de oorzaak dat de getrouwe dienaars der wereld en de openbare goddelozen niet zoveel met hem ophadden, als wel met anderen, die meer getrouw voor hun koning uitkwamen. Hij was in zijn verkeer met de lieden der wereld, gedurende zijn jongelingschap, altijd meer bedaard dan een ander en voelde zich in het bijzonder heengetrokken naar zulke plaatsen, waar zich de gelegenheid opdeed om gesticht te worden.
Zo was hij op zekere dag te Breda in de kerk, hoorde daar prediken over Ruth en Naómi, en de Heere maakte deze prediking aan hem dienstbaar, maakte zich meer aan hem bekend en leerde hem daar - gelijk een andere Samuël - de stem des Heeren kennen. Hier werd Ezechiël 16 aan hem bewaarheid: *"Als Ik nu bij u voorbij ging, zag Ik u, en ziet, uw tijd was de tijd der minne; zo breidde Ik Mijn vleugel over u uit, en dekte uw naaktheid, ja Ik zwoer en kwam met u in een verbond, spreekt de HEERE Heere, en gij werd Mijne."* Toen werd het hem hoe langer hoe meer openbaar dat hij een zondaar was, hetwelk hij vroeger wel had beleden, doch nooit in waarheid geloofd. Hier leerde hij verstaan wat de dichter zegt (Psalm 72) *van het behoeftig volk, dat uit hun ellenden tot God roept.* Hij nam hij toevlucht tot Jezus als een arm zondaar en werd hem die Beminnelijke ten hoogste dierbaar. Dit alles geschiedde op een zachte en bedaarde, nochtans op de Bijbel gegronde wijze. Zo werd hij overtuigd van zonde, gerechtigheid en oordeel en overgebracht van de duisternis tot het licht, en ontrukt aan de macht des satans en tot de Levensvorst gebracht en in Hem overgeplaatst. Hoe menigmaal zei hij: "Was God niet zo neerbuigend geweest zich over mij te ontfermen, nimmer zou ik tot het licht der ware wijsheid zijn gekomen, want wij, mensen, liggen in zulk een lage staat gezonken, dat wij nooit naar Hem zouden vragen of omzien."

Ziedaar u de tijd en het middel medegedeeld, dat God in de hand des Geestes heeft willen gebruiken om hem te brengen onder de banier van Koning Jezus. Die het nu gegeven is dit te mogen verstaan die weet ook wat de profeet Jesaja zegt, hoofdstuk 65: "Die het heil des Heeren gedenken, laat geen stilzwijgen bij u wezen." En dit was dan ook het gevolg bij Versluys, want ofschoon het hem van natuur eigen was niet veel te zeggen, werd het van hem wel eens gehoord, zoals dezelfde profeet zegt: "Dat de verheffing Gods in zijn keel wordt gevonden." En zo zag men aan hem vervuld, hetgeen de Heere Jezus zegt: "Die in Mij blijft, draagt veel vrucht."

Thans gaan wij over om iets mee te delen aangaande zijn dagelijkse Christelijke wandel.
Hiervan kunnen wij echter geen geregeld verslag doen, nochtans genoeg meedelen om te bewijzen dat aan hem bevestigd werd wat geschreven staat (Jesaja 6): *"Allen die ze zien zullen ze kennen".* En dit werd in alle opzichten openbaar, want zowel in zijn inkomen kon men bemerken, dat hij een zaad was dat de Heere gezegend had. In alle opzichten tekende hij Christelijke stichtelijke eenvoudigheid.
De Heere had hem begunstigd met een gezond verstand. zowel in natuurlijke als in geestelijke zaken. Hij had een vatbaar, maar geen opsluitend vermogen, en zo miste hij zowel een zakelijk als een woordelijk geheugen. Hierover was vaak zijn klacht, vooral wanneer hij onder het gehoor van een leerzame prediking of in een Godvruchtige vriendenkring geweest was. Dan was gewoonlijk zijn zeggen: "ik verblijd mij zelden langer dan ik het hoor, want zo vernomen ras vergeten; ik kan maar niets opsluiten en hoe groot het genoegen is dat ik vaak hebben mag, spoedig heb ik de woorden en de zaken verloren."

Doch, was hij met deze gave niet bedeeld, hij bezat daarentegen dubbele talenten in ándere opzichten. Zeer stichtelijk was zijn verkeer te allen tijd, waar hij zich ook bevond. Terwijl hij geen omgang hield met de dienaars der wereld en geen zitting nam in het gestoelte der spotters (Psalm 1).
Hij wachtte zich zoveel mogelijk met de zodanige in aanraking te komen; dezulke waarvan vader Brakel zegt [hoofdstuk over de Wedergeboorte] *hen te schuwen als de pest,* was zijn doel te allen tijde. De meeste tijd bevond hij zich in zijn woning. Zijn huisgezin te stichten, ijverig te zijn in zijn beroep, zijn kinderen leren en op te leiden, dat was zijn doel en om hierin zo getrouw te zijn, zoals de onderwijzer in de Heidelberger Catechismus zegt, *als de engelen in den hemel.*

Wanneer hij zich in de gelegenheid zag, om door woord of geschift, door openbare prediking of onderlinge samenkomsten gesticht te kunnen worden, dan maakte hij hier getrouw gebruik van en nooit liet hij zich hiertoe te vergeefs uitnodigen. Wanneer hij maar enigszins kon berekenen, dat zijn beroepsbezigheden zulks toelieten. *"Menige reis"*, zo getuigt een van zijn vrienden, "heb ik met mijn onvergetelijke Jonathan afgelegd, ja nooit heb ik reden gehad mij over zijn tegenwoordigheid te bedroeven. Hoewel hij een aangeboren eigenschap bezat, die ik menigmaal heb bejammerd, namelijk, dat hij weinig sprak en vooral wanneer hij niet opgewekt was voor zijn gemoed.
Dan hoorde men van hem geen woorden; doch hiér stond tegenover, dat, wanneer des Heeren Geest hem eens verlevendigde, dan waren zijn woorden als met zout besprengd en zijn mond gelijk een bron op de velden. (Psalm 119). Dan zeide hij met tien woorden zoveel zakelijks als menig ander met vijftig.
Men kan wel denken hoe het mij dikwijls ging, wanneer ik, mij op het gezelschap of elders bevond, hoe ik naar hem verwezen werd. En wat de vijand mij van binnen menigmaal zei, wanneer ik in zijn bijzijn al stamelende over dat grote werk Gods sprak, daar ik hem tot aan zijn dood toe veel voortreffelijker achtte dan mijzelf, waarvoor ik trouwens dan ook alle reden had.

Versluys betoonde te allen tijde veel liefde te bezitten voor diegenen, die in hun gedragingen blijk gaven de Heere Jezus lief te hebben in onverderfelijkheid. Dezulken bewees hij alle achting en dat zonder aanzien des persoons, zowel de armen als de rijke, de dienstbare als de vrije en zo ver hij zich verenigen mocht, *als even dierbaar geloof ontvangen hebbende,* zoals de apostel Petrus zegt. Zo waren zulke hem zeer welkom en gaf hij ieder naar zijn behoeften een tijdelijk en geestelijk onthaal. Hij was zeer zacht en liefderijk tegen hen, die met hem als David zeggen mochten: *"Ik ben een metgezel van die U vrezen."*
Vele armen mochten het oog op, hem gevestigd houden, want hij gebruikte zijn bete niet alleen; daarvan getuigen de menigvuldige weldaden, die hij hun bewees, die de Heere Jezus in Zijn plaats had nagelaten. "Gaat henen en wordt warm" was een hem onbekende spreuk, want nooit was hij de laatste om Christelijke handreiking te doen. Altijd was hij bereid om naar zijn vermogen anderen nood te verlichten.

Was Versluys, zo als ik reeds mededeelde, meestal stil op de gezelschappen de Heere had hem daarentegen met buitengewone bidgaven toegerust. En wanneer de Heere hem gaf te bidden, betoonde hij zich, een jonge leeuw, vol kracht en vol moed en in dit gewichtig werk.
Dan was elk woord dat hij voortbracht een zaak, en ieder zaak een geheim en wist hij in diepe afhankelijkheid alle noden en belangen neer te leggen voor de troon der Genade en op te dragen aan Zijn getrouwe Verbondsontfermer.
"Hoe menigmaal", zo zegt een van zijn vrienden, "hoe menigmaal heb ik met hem mijn knieën gebogen, hoe dikwijls met hem voor het aangezicht des Heeren gestaan en vond ik stof

om zijn zacht en teder gevoel te bewonderen." Zeer zoet en liefelijk waren zijn gebeden die hij uitstortte voor het aangezicht des Heeren! Niet zelden waren zij het middel waardoor vele Godvruchtige en verslagenen werden opgebeurd.

III. ZIEKTE EN ZIELSTOESTAND.

Zeer langzaam en nauwelijks merkbaar begon zijn ziekte, doch nam weldra in hevigheid toe en bleek een kwaal aan den maag te zijn. Spoedig vermagerde bij op een buitengewone wijze, hetwelk zijn kinderen met vrees vervulde. Wat echter de lichaamssmarten betreft, de Heere maakte die voor hem zeer dragelijk, gedurende de vijf maanden die hij aan zijn ziekte geleden heeft.
Wat zijn zielstoestand aangaat, zo moeten wij mededelen, dat deze bij aanvang niet zo opgeruimd was; hij klaagde veel over doodsheid en koelheid. "Hoe koel is mijn gemoed en hoe ongevoelig mijn staat" zo zuchtte hij. *Ik kan nergens bij, wat is het een Godswerk zulk een terecht te brengen. Och, nooit werd ik zalig, ten ware de Heere zo goed had believen te wezen, het voor Zijn rekening te nemen!*
Dit duurde zo enige weken, waarna het den Heere behaagde, hem te verblijden met Zijne zalige tegenwoordigheid. O, welk een zalige verrassing was het hem, met David te mogen zeggen: *"Als Gij mijn hart verwijd zult hebben, dan zal ik het pad Uwer geboden lopen".* Onbeschrijfelijk was dan ook de verandering die met hem in die onvergetelijke nacht had plaats gehad.

O! onvergetelijke nacht!
De Heere is mij onverwacht
Als van de verste tijden.
Verschenen in Zijn eigen licht;
Hoe vind ik nu mijn ziel gesticht,
Hoe mag ik mij verblijden!

Weg zij mijn ongevoeligheid;
Nu voel ik weer mijn hart verwijd,
Om 's Heeren weg te wandelen;
Voorbij mijn lusteloos bestaan;
Mijn Goël, Losser, ziet mij aan,
'k Mag nu weer met Hem hand'len.

Voorbij de nevels van mijn oog,
O Liefde, eeuwig, die bewoog
Dat Hij kwam nederdalen,
En mij onthefte uit den drom,
Daar ik van zelf niet komen kon,
Wou Hij mij zelf ophalen.

Hoe zink ik in bewondering
Als weg; en juich, zo dat ik zing
Van 's Heeren grote daden!
Komt Englen! mensen! paart uw zang,
Voldoet een blik aan mijn verlang,
'k Mag mij in Jezus baden.

Groot is Zijn goedertierenheid
Die Hij nu over mij uitbreidt
En mij zo komt verrassen,
Met zulk een zalig Godsgeschenk,
Dat Hij mij toevoegt op Zijn wenk;
Niets kon mij beter passen.

Zo toont Hij weer Zijn trouwverbond
Dat ik zo menigmalen schond
Door tussenkomst van zonden,
Maar in geen Jakob ziet Hij meer,
Noch schuld in Isrel als weleer,
Houd Hem hier in gebonden.

En zulk een weldaad onverdiend,
't Ontvangen van mijn Zielevriend !
Hoe vallen mij de snoeren
Als in een plaats van lieflijkheid!
Zodat ik mij, door Hem geleid,
Tot Hem weer heen mag voeren.

Zo loop ik, en ik word niet moe,
Als ijlings naar mijn Jezus toe,
'k Vaar met arends-vleug'len omhoog!
Zo klimt mijn ziele zacht tot Hem,
Van Wie ik heb mijn kracht;
Wat kan mijn vreugd beteug'len!

O ! blijde heuvel schone top!
Uw lachend groen geeft mij volop;
Wie had dit durven denken?
Dat ik, die zo in 't duistere zat,
Zo lusteloos, zo afgemat,
Dat Gij mij dit zou schenken.

O! licht der lichten! bij U is
In 't minste nooit geen duisternis,
Gij komt het al opklaren.
Uw liefdegloed doortrek' mij 't hart.
Zodat ik angst gevoel noch smart
Als G' U komt openbaren.

De Heere verscheen hem 's nachts en verloste zijn ziel van de menigte van zonden en zo werd hij eensklaps ontdaan van al die ongestalten, zodat met de dichter mocht juichen: *Komt luistert toe, gij Godsgezinden! en ik zal u vertellen. wat de Heere aan mijn ziel gedaan beeft"*. Psalm 66.
Deze waarheid toch verslijt niet, naar blijft ook bij den voortgang gelden, zoals zulks in hem bevestigd werd; en tevens hoe alle Godsbeloften op hem van toepassing waren. *Zij zullen Zijn lof vertellen; spreekt de Heere.* Dat deed ook deze begenadigde.

Het was reeds in de vroege morgen na die zalige nacht, dat hij zijn Godvruchtige vrienden zou roepen. Hij was zo vervuld van de nabijheid des Heeren, dat hij uitriep: *"dat engelen en mensen zich samen verenigen om de grote rijkdom van Gods goedertierenheid te bezingen."* Toen een zijner vrienden, binnenkomende, hem vaagde: "Hoe staat het met u?" Ontving hij het antwoord der Sunamitische: "Wèl, heel wèl.
Toen begon hij te vertellen wat grote dingen de Heere aan zijn ziel gedaan had; hoe neerbuigend Hij zich aan hem ontfermd had en hem in een ogenblik verplaatst had uit alle ongestalten, op de wagenen van Zijn vrijwillig volk. Hoe hij in het wijnhuis en in Zijne binnenkameren geleid had en hoe een volle beek van wellust, hem in liefde had dronken gemaakt. Psalm 36.
Welk een wonderbare wending had hier plaats gehad, zodat hier ondervonden werd, dat het goed is dat het hart gesterkt, word door genade. Verslagen van bewondering en aanbidding over Gods ontfermende liefde zaten zijn vrienden rond zijn bed en ondervonden daar deze waarheid bevestigd: *"Hoe zoet, hoe liefelijk is het als broeders samenwonen,"* Psalm 133. Met verwondering moesten zij vragen: is dat nu dezelfde man die gister zei: *"Ik ben een leren zak in den rook gelijk*, Psalm 119? En nu zó verheerlijkt inwendig, ja als een gewaterde hof, want de tranen die in milde stromen uit zijn oogden vloeiden, waren de tolken die luide verkondigden, dat de Heere goed en recht was.
Zo ziet men dat 's Heeren wegen niet onze wegen zijn, want dit alles moest daartoe leiden, dat de Heere hem iets groots en buitengewoons, had mee te delen
Tot zijn dood toe is deze bijzondere genade, hem bijgebleven, zodat hij vijf á zes weken in het licht van 's Heeren aanschijn heeft mogen wandelen. Was in zijn gezonde dagen, weinig spreken zijn gewoonte, nu was dat geheel anders. Waaruit duidelijk zichtbaar was, dat de Heere hem met Zijn nabijheid begunstigde, zodat hij met de dichter zeggen mocht, Psalm 11: *"Welzalig is den mens die Zijn getuigenis zoekt, die Hem van ganser harte bemint."*
Nu hoorde men zijn tent weergalmen: ...

"Mijn God! niets gaat Uw roem te boven.
U prijs ik tot in eeuwigheid," Psalm 118.

Nu was zijn tong *als de pen eens vaardigen schrijvers*, Psalm 45, *en zijn hart vond zich vervuld met heilbespiegelingen.* Nu zei hij uit een dadelijk aanwezig genot: "bij deze dingen leef ik en dit zij het leven mijner ziele." Jesaja 38. Waarlijk, dit was in geen hoek geschied en zo kon ook deze stad op een berg niet verborgen blijven.

De zielsverwisseling die er met Versluys had plaats gehad, had dan ook ten gevolge, dat er tot het einde van zijn leven dagelijks van zijn betrekkingen en vrienden hem kwamen bezoeken waarbij vooral valt op te merken, dat hij slechts drie dagen bedlegerig is geweest en steeds in zijn stoel mocht zitten. In het begin wandelde hij nu en dan in de tuin rond en is hij zelfs nog enkele malen uit geweest.
Ook dan sprak hij tot hen, die hij ontmoette, onbewimpeld van Gods grote daden en werd hij bekwaam gemaakt om door zijn spreken op een zonderlinge wijze tot zegen voor anderen te zijn, zodat het aan hem openbaar werd, dat waar de Geest des Heeren is, dat daar ook vrijheid en vrijmoedigheid is.
Hij was gedurende de laatste dagen zijns levens mild met genade bedeeld, gepaard met een ruime mate van nederigheid en ootmoed, opgeluisterd door eerbied en ontzag. Met hem was het zoals de profeet Zacharia ons mededeelt, *dat de Heere was gezeten als een zilversmid voor de smeltkroes om het zilver te louteren, totdat er de werkmeester zijn beeld in ziet.* Zo ook hier de grote Smelter Christus Zijn beeld in hem en ontdeed hem van alle schuim van eigengerechtigheid, zodat hij dan ook tot zijn jongste snik kon uitroepen:

U, mijn Koning! zal ik eren
En bezingen Uwen lof,
Haast zie ik mijn vreugd vermeren,
Bij U in 't hemelhof.
Zoete Jezus! Liefdewezen!
Wel is 't mij, al wat Gij doet,
't Is Uw oog dat mij in dezen
Brengt tot enkel liefdegloed.
Lieve Borge! Gij zijt Schone !
Haast bevindt zich mijne ziel.
Spoedig bij U in te wonen,
Dat ik voor U nederkniel.

Zo hoorde men gedurig vernieuwde redenen uit zijn mond, die stof van bewondering gaven van de onveranderlijke Ontfermer. Dan rolden hem de tranen langs den wangen, bij het gezicht op de goedertierenheid zijns Gods.

Een vriend kwam hem eens bezoeken, hij klaagde zeer en zeide dat hij s'morgens de vogels had horen zingen en hun Schepper loven, en wie hij was, daar hij dat ook graag had willen doen. Waarop deze aanmerkte dat het dan nog zo laag niet was en, dat juist de meeste genade in *begeren* bestond. Hiervoor werd hij vatbaar, stemde het toe en werd van toen af meer verlevendigd. De dingen der wereld gingen hem niet veel ter harte was het zichtbaar dat hij er slechts reiziger was, hoewel hij belang in zijn tijdelijke zaken stelde, voor zover hij roeping had.
Zo sprak hij nog wel eens over de gewassen des velde, doch dit werd dan spoedig afgebroken op deze of dergelijke wijze, dat de Heere zo goed was, dat het rechtvaardig zou zijn, wanneer Hij alles zou hebben weggenomen en Hij nochtans Zijn vleugel ten goede over ons uitbreidde. Menigmaal zeide hij: "de Heere heeft mijn wil ten onder gebracht"; het was hem alles wel, zodat hij dan ook zijn mond niet tegen de Heere opdeed.
In al zijn lijden heeft hij slechts eenmaal gezegd: "wat ben ik toch een sukkelaar." Maar kort daarna kwam hij op dat gezegde terug en hernam: "foei mij, dat ik zo gesproken heb, ik ben een koningskind en niemand heeft zoveel reden te roemen in de trouwe Gods dan ik."

Gedurende zijn ziekte maakte hij veel gebruik van de brieven van Rutherfort; de inhoud was hem als een honigraat, daar hij even als deze in dat volle genot verkeerde. Met welk een vooringenomenheid sprak hij van die meerdere Boas en met welk een verfoeiing van zichzelf! Niet zelden zei hij tot een zijn vertrouwdste vrienden: *"en dat aan mij zulk een doemeling, die nooit naar God zou gevraagd hebben, zulk een hemelse weldaad te schenken en zo neerbuigend te zijn, dat Hij toont lust aan mij te hebben, dat wonder is mij te groot".*
Dagelijks ontving hij bezoeken van liefhebbers des Heeren en *altijd bracht bij uit den schat zijns harten oude en nieuwe geheimen te voorschijn.* Voortdurend bleef zijn Liefste hem nabij en het was alsof men een andere zegenende Jakob hoorde spreken, met zulk een bijzonder licht omscheen hem de Heere. Waardoor hij dan ook een ieder die tot hem kwam naar weg en vereiste getrouw wist te behandelen en volgens Salomo *den goddeloze niet te rechtvaardigen en den rechtvaardige niet te verdoemen.*
Zijn mond vloeide over van vermaningen en woorden van troost voor de vermoeiden er steeds op uit zijnde om winst te doen voor het koninkrijk der hemelen met de ontvangen talenten.

Ernstig en krachtig sprak hij tot onbekeerde zondaren hen aanwijzende de enigen en algenoegzame weg ter behoudenis.
Wanneer hem naar zijn ongesteldheid gevraagd werd, dan antwoordde hij: "zo de Heere doet is wel, doch zie ik op mijn kinderen dan zou ik nog willen blijven, doch sla ik een blik op de toekomst en op hetgeen ik zal afleggen, dan is het mij beter te sterven dan te leven. Want er is geen anderen weg verordend om van de driehoofdige afgod verlost te worden dan door de dood en wat zou ik nog langer willen blijven in een moeitevolle wereld? Het wordt er niet beter in en beter zal ik het er uit, of van mijzelf nooit maken."

Zijn mond was steeds vervuld van de verhoogde Christus en van Hem te spreken was zijn ziel tot spijze waarom hij in waarheid een hemeling op aarde mocht genaamd worden. Ja, hij was gelijk de profeet Zacharia zegt: "een wonderteken".
Op zekere morgen zei hij: "het gaat met mij voor en achteruit; naar het lichaam verminder ik zeer in krachten; maar naar de ziel ben ik gelijk de arenden, dan gevoel ik een lopen en niet moede worden, een wandelen en niet mat worden. Dan riep hij menigmaal uit: o die lieve Jezus! Hoe wonderbaar goed is Hij over mij!

Telkens voel ik mij beladen,
Doch Hij komt mijn ziel verzaden
Met Zijn liefde en Zijn trouw.
O, hoe zalig hier te zinken,
In Zijn kruisdood te verdrinken,
Niets zo schoon wat ik aanschouw.

En dan:

Was zijn oog vol tranenbeken,
Waardoor hij mede gaf een teken
Wat er in zijn hart omging
't Waren niet dan zoete woorden
Die wij uit zijn mond dan hoorden.
Van het éne nodig ding.

Dan zei hij : "O wie behoorde ik niet te wezen, alles verbeurd, alles verzondigd, een erfwachter der hel, niets waardig; een kind des toorns, van nature geneigd God en mijn naasten te haten; en nu, om het bloed des kruises een erfgenaam Gods en een mede-erfgenaam Christi!"

"Wie was er ooit zo rijk als ik".
Zo riep hij tot den jongste snik.

O, welke leerlingen waren daar te bekomen voor een ieder die even dierbaar geloof met hem had! Wanneer hij er uit sprak (want die er *over* spreken, worden er velen gevonden, doch die er uit spreken zijn weinigen) hoe het God behaagde Zich in genade aan een verloren zondaar te verheerlijken, en hoe heerlijk die vrije genade in de verhoogde Christus uitblonk, waar Hij zich aan een alles verbeurd hebbende zondaar openbaart.

Zo was het op zekeren morgen dat hij als wegsmolt in de liefde Gods, *terwijl de Heere hem de deur der hope opende in het dal Achors*, wanneer hij meedeelde welk een straf- dood- en doemschuldig zondaar hij was en hoe rechtvaardig God hem had kunnen laten liggen in zijn ellende, doch hoe hier tegenover stond de rijkdom van Gods genade. Nooit hoorde men de

rijkdom van Christus en de nietigheid des zondaars zo klaar en duidelijk tegenover elkaar stellen.
Dit gesprek was dan ook niet ongezegend voor anderen, die ook daardoor gesterkt werden, wanneer hij zei: "nooit zulk een diep inzien te hebben gehad in zijn onzalig bestaan, en dat hij niet had geweten zulk een groot beest voor God te zijn." (Psalm 73 : 22) Zo gaf hij hier al weer bewijzen dat genade de roem van alles zou wegdragen.

Twee jonge mensen uit een naburige gemeente kwamen hem eens bezoeken; hij zei tot hen "meent gij nu een heilig mens te zien? Dan vergist gij u; neen, het is een zwarte zondaar." Zo gaf hij eens ten aanhoren van velen een klare en op de Bijbel gegronde getuigenis aangaande de grondstukken van onze Gereformeerde leer, wegens de zo dierbare eeuwige verkiezing Gods, van de diepe onmacht des mensen, de volstrekte onmogelijkheid om zich geestelijk te kunnen roeren of bewegen.
Hoe klaar en duidelijk was hij in dezen, hij - en let daar vooral op, lezer! - hij, wiens mond na enige dagen een stervende mond was, zei: dat Gods kinderen met een van God uit genade ontvangen leven niet kunnen werkzaam zijn zoals zij willen. *Want dat het God was die in hun werkt, het willen en het werken naar Zijn welbehagen.*

Zo stond hij tot zijn jongste snik nog de ellendige dwaling tegen: "eens geloof altijd geloof, en dat men zich redden kan als men wil." "Nee, nee, geloof zulke geesten niet", sprak hij, "want zulk een gevoelen is in de hel gesmeed."

Hoe meer vruchten zich bij Versluys openbaarden, hoe meer hij zich vertoonde als aan de knotwilg gelijk, wiens takken naar beneden hangen. Hij sprak dan ook veel van Gods vertroostende en bijblijvende genade en van het eenzijdige werk Gods aan de verloren zondaar. Dan riep hij uit: "in mij is geen kracht, alles ligt in Hem, die Sions Koning is, Hij die leed in Gethsemané en stierf op Golgotha. Hij heeft de pers alleen getreden.
Zo vond men hem, dan gedurig werkzaam in heilige meditatiën, en wanneer men hem vroeg of de langdurigheid van zijn lijden hem niet zwaar viel. Dan antwoordde hij: "de Heere is goed en Hij doe wat goed is in Zijn ogen." Zijn hart was dan ook gesloten voor het schijngenot der wereld en voor hem van te weinig waarde, om er meer dan nodig was over te spreken en zeide:

'k Sluit mijn ogen voor 't gewoel,
'k Heb het aardse niet ten doel,
Al die glans en hoge pracht
In mijn schatting niet geacht,
't Aards gewemel is als as,
't Smelt als weg gelijk de was.
't Vuur van Jezus liefdeblijken
Doet mij van dit alles wijken.

Waren er echter zaken, die voor zijn dood moesten worden afgedaan, dan deed hij zulks moedig, zo kort mogelijk maar tevens getrouw, niet nalatende om bij deze gelegenheid met gepaste en liefderijke toespraken te vermanen en te wijzen op die eeuwig Gezegende des Vaders.
Dat deed hij zonder aanzien des persoons, zodat iedereen had toe te zien, hoe hij deel aan Jezus kreeg en hoe des zondaars vrijheid lag opgesloten in een gegeven, en niet in een genomen Koning, want *dat Jezus met een ruime hand zélf te nemen* de dood zelf was.
Kwamen er mensen bij hem, die niet tot de Gereformeerde Kerk behoorden, dan had hij vrijmoedigheid om hen de Christus aan te kondigen, als den enige Weg ten leven, en dat zij,

wiens verwachting voor de eeuwigheid niet op Hem was gegrond, voor eeuwig moeten omkomen. Dan sprak hij: "gij gaat met mij naar een gewisse eeuwigheid en zult in uw zonden stervende, verloren gaan. Gave God dat gij uw schuldige ziel op Hem leerde werpen, Die Zijn volk", zoals de apostel zegt, "is geworden tot wijsheid, rechtvaardigheid en volkomen verlossing". Werd u verwaardigd om door Hem voor Hem te leven, wat zou uw gelukstaat groot zijn, en indien u hiertoe nog niet gekomen bent, dat dit u spoedig mocht gebeuren."

Het mag hier niet verzwegen worden dat het bleek dat Versluys mens bleef en dat, zoals hij zei, de oude natuur niet wordt veranderd, hoewel zich deze door Gods genade, weinig openbaarde.
Zo had hij op zekere morgen zich toornig tegen zijn enige dochter uitgelaten, die hem alle kinderlijke en nodige hulp deed toekomen. Doch de Heere was wonderbaar neerbuigend met ten onder te brengen datgene wat zich tegen hem verheft en zo werd, bij het verergeren van zijn lichaam, de waarheid van de apostel Jakobus op hem van toepassing*: "Gij hebt de verdraagzaamheid Jobs gehoord en het einde des Heeren gezien".* En zo werd het in hem bewaarheid, dat de kracht van Gods genade alles vermag en werd het bevestigd hetgeen de dichter zegt, Psalm 33:

In de grootste smarten,
Blijven onze harten
In den Heer gerust.
'k Zal Hem nooit vergeten
Hem mijn Helper heten
Al mijn hoop en lust.

Slechts eenmaal klaagde hij: "ach mij!" als een gevolg der lichaamssmarten, doch in deze werd het zichtbaar hoe de Heere hem krachtig onderschraagde. Wanneer men hem naar zijn uitwendige toestand vraagde, dan was het: "de goede hand mijns Gods is over mij, Die geleid mij en maakt mij ook het uitwendige dragelijk, zodat ik mag volgen en zwijgen."
Op zekeren morgen zei hij: "de Heere is mij bij vernieuwing goed en gaf mij in de afgelopen nacht een zoete ruste voor mijn lichaam en mijn overdenkingen waren mij bij het ontwaken goed. Wat zijn Zijne goedertierenheden al weer vele aan mij, zodat ik zeggen moet met David: *"als ik wakker wordt, ben ik nog bij U."*

Gedurig sprak hij er van hoe goed het was nabij God te wezen, en hoe hij in alles de hand des Heeren mocht zien. Zo was het, dat bij het aanbreken van de dageraad, een vogeltje in de naast zijn huis staande bomen, had hoorde zingen. "O! hoe goed is het mij in de morgen van deze dag," riep hij uit, "ook ik mocht met het diertje mijn Schepper mijn stem doen horen!" Hij smolt daarbij weg in tranen over Gods onverdiende genade en zei op gevoelvolle toon: "mag ik, doemeling ook mijn stem tot mijn Schepper doen horen, ik, die oorzaak ben van alle ellenden en voor wie de Heere rechtvaardig Zijn vriendelijk aangezicht had kunnen verbergen!" Het was hem bij de dag eigen om met zijn God uit en in te gaan, en altijd stond bij hem op de voorgrond: *"niet ons niet ons, maar Uwen naam alleen zij eer!"* En was het steeds daarheen gericht: *"uit Hem, door Hem en tot Hem zijn alle dingen."*

Bij gelegenheid hem wijzende op, en zich tevens verblijdende over zijn gelukstaat, zei een van zijn vrienden tot hem: "lieve vriend! Wat ben je mij ver voor, haast ben je in de rust." Waarop hij antwoorde: "Misgun het mij niet, het is toch niet alleen voor mij, maar voor al degenen, die Zijn verschijning hebben liefgehad. Hij is immers ons beiden dierbaar geworden; Wacht dus een weinig en ook uw verwachting zal niet beschaamd worden."

IV. AFSTERVEN.

Zo zijn wij genaderd tot het zeldzaam en zalig afsterven van Pieter Versluys.
Zijn lichaamskrachten van dag tot dag verminderende, zo moest hij eindelijk drie dagen voor zijn dood in bed blijven, om niet meer op te staan. Het is niet mogelijk al de omstandigheden van deze drie belangrijke dagen te vermelden, doch allen die tegenwoordig waren en aan wie genade was verheerlijkt, moesten getuigen dat het zichtbaar was, dat de Heere hem onmededeelbare zaken openbaarde, zodat zijn lichaam het niet kon dragen. Waarover de omstanders meenden dat uitwendige benauwheden zulks veroorzaakten, maar hetwelk later bleek te ontstaan ten gevolge van Gods zalige nabijheid. Zo iets laat zich niet beschrijven, doch slechts enigszins verstaan door diegenen, die soortgelijke ervaringen kennen.

Toen zijn einde begon te naderen werd hij door een vreemde dokter bezocht die de Roomse godsdienst beleed. Versluys stak zijn hand uit, en zei: "wel ja, voel mij; voor het laatst nog eens de pols. Hebt gij in, het Oude Testament wel eens gelezen, dat Jakob zei: "*op Uw zaligheid wacht ik, Heere.*" Nu door genade mag ik dit ook zeggen." De dokter verklaarde later, dat hij nooit zulk een patiënt gehad had.
Zolang hij heeft kunnen spreken, heeft hij slechts zegeningen ontboezemd en openbaarde een grote mate van wijsheid, gepaard met getrouwheid, om elk zijn bescheiden deel te geven naar elks verschillende toestand.

- Tot hen van wie hij geloven mocht dat de wortel der zaak in hem was, zoals Job zegt, dan was het: "de Heere vergun u veel te verkeren in Zijn nabijheid; Hij zij u tot een Leidsman en tot uw Banier; Hij zij u ten allen tijde een licht op het moeilijke pad des levens."
- Waren het bedrukten of verslagenen, tot wie hij het woord richtte, dan sprak hij: "de Heere klare Zijn werk in u op, en brege uw begeerten tot daden en vervulle al uw verlangen.
- En wanneer het zodanigen waren die niet hoger bij hem volgens de Bijbel stonden aangeschreven dan toegekeerden, dan behandelde hij zulke zeer lieflijk maar nochtans getrouw en zei: indien u Jezus Christus nog niet in der waarheid hebt leren kenen, dan moge de Heere Zich van nu af over u ontfermen, om u te doen verstaan, wat tot uw eeuwige vrede dient, en Zijn Geest in uw hart uitstorten, opdat gij Hem recht moet leerde kennen."

Op die lieve Koning staarde zijn oog, van Hem was zijn hart vol en vloeide zijn mond over en verscheiden malen overstelpte hem zijn gevoel, wanneer hij als verslonden was in de liefde van dat enige, eeuwige gezegende Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt. Dan scheen hij boven het stof verheven, dan was zijn spraak. hemeltaal en de glans van vreze Gods straalde af van zijn aangezicht en gaf een vurig verlagen te kennen om met Christus te wezen, zijnde zeer verre het beste.

Toen een van zijn vrienden, die op reis moest, afscheid van hem nam zei hij: "Ik wenste wel dat u de tijd mijner ontbinding mocht meenemen," zo gevoelde hij zich van alles ontdaan en bleek klaar, dat zijn lichaam nog wel het omhulsel zijner ziel, maar zijn geest reeds boven was.
Een van zijn kinderen ziende zijn sterk verlangen om ontbonden te wormen, zei: "nu durf ik niet begeren om u nok langer te houden," liet hij er op volgen met een blijde uitdrukking op zijn gelaat: *Zou u het mij ook gunnen?*

Zo zijn wij genaderd tot de beide laatste nachten van zijn aardse leven, die onvergetelijk zullen zijn voor de vrienden die dezelve met hem doorbrachten. "Nooit", zo zegt een van deze, "had ik mij kunnen voor stellen dat een sterfbed een zegenend feestbed zou worden." Onze zielen waren diep verslagen van vanwege de grote mate van Gods vrije ontferming, als er op een buitengewone wijze aan hem werd medegedeeld, gepaard met de innerlijke betrekking die er bestond tussen hem en zijn Borg. Hij sprak dan over niets anders dan over het grote werk Gods. Onder dit alles verminderden zijn krachten zeer en was het zichtbaar, dat de uren zijner ontbinding met rasse schreden naderde.

De laatste nacht van zijn levens had hij het enige ogenblikken zeer benauwd na het gebruik van een dronk water. Toen het wat bedaarde zei hij: ik dacht dat ik reeds Boven zou geweest zijn." Toen daarna iemand tot hem zei: het had reeds met u gedaan kunnen wezen", zeide hij: "welnu, dan was ik reeds thuis geweest, wat is er tegen om een lichaam der zonde en des doods af te leggen?"
Tot een van zijn vrienden, zich bij hem bevindende zei hij zeer zachtjes: "den 10 Januari 1798," gevende hiermee de tijd van zijn ouderdom te kennen.
Deze vraagde daarop: "hoe is 't nu?" Hij antwoordde: "vrij wel, ik gevoel dat mijn einde nadert. O! hoe zalig is het gezicht, door de tijd in de eeuwigheid, ik zie mijn zegewagen tegemoet, maar mijn natuurlijke ogen zijn nog niet gebroken, want ik zie nog duidelijk de reten boven in mijn bedstede."
Zijn vriend zeide: "ik vertoef nog een weinig, haast wordt je afgelost." Waarop hij antwoordde: "was ik er maar!" Daarop volgde vele aandoeningen van Gods goedertierenheden over de bijzondere, verruimde en bijblijvende genade, die hij in ruime mate mocht genieten, waarop hij vervolgde: "o wat is God goed en goeddoende over zulk een zondaar als ik ben, dat Hij al de vijanden van mijn ziel, alle bestrijdingen zo gunstig opbindt, en betoont die allen aan banden te leggen!" Nu ondervind ik met nadruk, hetgeen de onderwijzer zegt: *dat zich niets kan roeren of bewegen, en er geen musje op aarde en geen haar van ons hoofd valt zonder Zijn wil."*

En nu werd dit zielsfeest van deze hemeling nog meer met een voorbeeldloos onthaal vergroot, door zijn uitnodiging om eens te zingen, welk verlangen hij aan een van zijn vrienden zachtjes mededeelde, omdat het overluid spreken hem niet meer mogelijk was. Waarover deze zeer verwonderd was, omdat Psalmen zingen aan een sterfbed nog nooit door hem gehoord was, zodat er met aanheffen enigszins gedraald werd.
Daarop zei hij met verheffing van stem, ziende dat men vreesde te beginnen; "laat de mensen eens teuten (met een afgebroken stem) mij zal 't niet schaden, ik ga toch naar den hemel."
Toen vraagde men wat er gezongen zou worden, waarop hij zei:

"Zingt eens van die lieve Koning
Van Wie ik verwacht mijn woning,
Haast is mijne ziele daar.
Binnen zal Hij mij geleiden,
Nimmer zal ik van Hem scheiden,
Hem aanschouw ik zonneklaar."

Hierop werd er aangeheven uit Psalm 17, het 8e vers.

Maar , blij vooruitzicht, dat mij streelt,
Ik zal, ontwaakt, Uw lof ontvouwen;
U in gerechtigheid aanschouwen;
Verzadigd met Uw Godd'lijk beeld.

Het was daar, rondom dat leger alsof men op Thabor was, en waarlijk de Heere was aldaar.

Op zijn verzoek werd voorts gezongen uit Psalm 89: 8.
Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht;
Uw vrije gunst alleen wordt d' ere toegebracht;
Wij steken 't hoofd omhoog en zullen d' eerkroon dragen
Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen,
Want God is ons ten schild in 't strijdperk van dit leven,
En onze Koning is van Isrels God gegeven.

Daarna zei hij: "ik zou het maar volmaken met 91 : 1."

Hij, die op Gods bescherming wacht,
Wordt door den hoogsten Koning,
Beveiligd in den duist'ren nacht,
Beschaduwd in Gods woning.
Dies noem ik God, zo goed als groot
Voor hen, die op Hem bouwen,
Mijn burg, mijn toevlucht in den nood,
Den God van mijn betrouwen.

Het is niet te beschrijven met welk een hemels gelaat hij daar neerlag, terwijl de blijdschap er op was uitgedrukt en het vurig verlangen naar de laatste ogenblik. En hoewel de vijand de omstanders vrees zocht aan te jagen vanwege het luide zingen in de stille nacht, gaf de gedachte, hoe de wereldling openbaar voor zijn koning uitkomt, vernieuwde moed, om de stemmen te verheffen en morgens om 4 uur Gods lof te zingen. Groenewegen zegt in zijn Lofzangen Israëls: …*"Zij dwongen God en bleven vrienden.*

Toen daaruit nog tot hem gesproken werd, zei hij "gij raad het alweer."
Meer dan eenmaal zeide hij die nacht: "o lieve dood", waardoor hij zijn verlangen al hopende, al hijgende, al uitziende, al biddende, al jubelende te kennen gaf naar die gegeven Koning door het vrijmachtig welbehagen.
Al de bijzonderheden mee te delen is niet mogelijk, genoeg echter om het vrome zaad jaloers te maken op zulk een zeldzaam zalig sterfbed.
Het was zichtbaar, dat zijn krachten afnamen hoewel hij zijn denkvermogen bleef behouden en de smarten bijzonder werden gematigd. Zijn kinderen schaarden zich om hem hij zag hen met een blij gemoed aan en zei, *dat hij geloofde er reeds één onder hen was, die den Heere had aangeschreven.*
(Deze toch had, bij gelegenheid dat er een predikant aanwezig was, door wie hij zeer liefderijk, en bescheiden werd aangesproken, aangaande de staat van zijn ziel een bewijs gegeven, dat hij de keuze had gedaan, om als een andere Obadja de Heere te vrezen. Welk een vreugde was het hem, zulks nog in zijn leven te mogen horen.)
Tot zijne enige dochter zei hij: de Heere zegene u met tijdelijke en eeuwige zegeningen," daarbij voegende, "dat de Heere van zijn huis niet zou wijken." Toen gaf hij te kennen dat zijn ure van vertrek gekomen was en zijn kinderen gaven hem de laatste afscheidskus, niet zonder smartelijke, nochtans zalige aandoeningen. Waarop hij stierf.
Was er in Israël een grote rouw, wanneer er Godvruchtigen vergaderd werden tot hun vaderen dan was het hier wel om het gemis van zo een dierbare vader en vriend. We mochten hem met jaloersheid nastaren als hij de laatste adem uit blies, en een afscheid nemen, in de hoop elkaar boven weer te ontmoeten. Amen.

Het gezin van Pieter Versluys (1798-1849) en Adriaantje Bresijn (1798-1847), gehuwd 1822 bestond verder uit:

1 Sijke Versluys , geboren Klundert 20 September 1823, overleden aldaar 1901

2 Jan Versluys, geboren Klundert 1825, overleden aldaar 1899, broodbakker te Klundert wiens oudste zoon Jeremias de bakkerij overneemt (zie foto) en wiens jongste zoon Cornelis bij gebrek aan plek in de bakkerij via klerk te Zevenbergen in lange avonduren doorstudeerde tot notaris te Leiden, wiens zoon Jan (vader van ondergetekende) vele jaren "Jannen-dag" vierde met de toenmalige bakker Jan uit Klundert en een gelijknamige neef.

Jan Versluys Pietersz. gehuwd met Elisabeth Cornelia Sonneveld.
Kinderen van links naar rechts:
1. Jeremias Jacob Versluys. 2. Pieter Versluys. 3. Willemina Adriaantje Versluys.

53

3 Cornelis Versluys , geboren 29 Maart 1830 te Klundert, broodbakker, overleden 1897.
4 Pieter Versluys, geboren Klundert 14 Mei 1832, landbouwer, overleden 1922, wiens Nazaten nog steeds boeren onder Fijnaart.
5 Nicolaas Versluys, geboren Klundert 20 Juni 1834, zie foto hieronder:

Nicolaas Versluys Pietersz., hoofd Christelijke Franse school te Zevenbergen, gehuwd met Joanna Antonia Korteweg.

73

Hieronder een stamboom van afkomst in mannelijke lijn van Pieter Versluys.

PIETER was de zoon van

Jan Versluys Cornelisz. geboren Fijnaart 25 juli 1743, gedoopt Fijnaart 28 juli 1743, belijdenis des geloofs gedaan na examen 29 maart 1763, kreeg in Rotterdam een opleiding tot mr. timmerman (architect), komt met zijn vrouw 20 april 1768 met attestatie van Rotterdam te Fijnaart.
Diaken in 1779, ouderling 1785/1787, betaalde in 1796 7 gulden aan kerkelijke belasting, Schepen 1800,1805, 1807 en 1810. Lid van het gemeentebestuur 1803/1805, Burgemeester van Fijnaart 1813, Mr. Timmerman 1769-1775, koopman-winkelier 1798, winkelier 1818. Overleden Fijnaart 19 juni 1818.
Hij huwde driemaal,
Ten eerste Rotterdam 16 augustus 1767, ondertrouw 2 augustus Clasijna Kerver, gedoopt Rotterdam 24 maart 1743, doopgetuigen: Jacobus en Jacomijntje van der Velden. Overleden Fijnaart 13 februari 1782, begraven aldaar 19 februari, dochter van Gijsbert Kerver en Magdalena van Utrecht, weduwe van Jan Kievit, mr. grofschilder (huisschilder die ook aannemer is).
Rechtelijk archief Fijnaart no 157,
16 maart 1769: Jan Versluys, mr. timmerman, wonende binnen Fijnaart en zijn vrouw Clasijna Kerver, testeren. Zij stellen tot voogd over hun kinderen aan, o.a. Cornelis Versluys junior.
Rechtelijk archief Fijnaert no 160, 14 februari 1783: Een staat en inventaris van de goederen, bezeten door Jan versluys, wonende binnen Fijnaart, en zijn overleden huisvrouw Clasijna Kerver wordt opgemaakt 19 september 1782. (Kopie 14 februari 1783).

Hij huwt ten tweede, Fijnaart 2 maart 1783, ondertrouw 15 februari, Anna Elisabeth Bresijn, gedoopt Fijnaart 29 september 1754, overleden Fijnaart 31 maart 1783, begraven aldaar 5 april. Dochter van Cornelis Bresijn en Pieternella Koomans. Rechtelijk Fijnaart 160, 14 februari 1783: Jan Versluys, weduwnaar van Clasijna Kerver, wonende binnen Fijnaart en Anna Elisabeth Bresijn, sluiten een huwelijksvoorwaarde.

Hij huwt ten derde, Fijnaart 2 november 1783, ondertrouw 18 oktober, Teuntje Tiggelaar, gedoopt Dinteloord 31 oktober 1762, winkelierster in 1825, overleden Fijnaart 6 april 1825, dochter van Willem Tiggelaar en Neeltje Schilperoort.
Rechtelijk Fijnaart no 160, 17 october 1783: Jan Versluys, laatst weduwnaar van Anna Elisabeth Bresijn, en Teuntje Willemsdr. Tichelaar sluiten een huwelijksvoorwaarde.
Rechtelijk Fijnaart no 160,
5 december 1783: Jan Versluys, timmermansbaas, weduwnaar van Anna Elisabeth Bresijn en bevorens weduwnaar van Clasijna Kerver, en Teuntje Willemdr. Tichelaar, echtelieden, testeren.
Zijn drie kinderen, bij Clasijna Kerver verwekt, zijn de enige erfgenamen, met name, Gijsbert, Adriana, en Magdalena. Hij stelt aan tot voogden over zijn kinderen, zijn twee halve broers, Christiaan en Leendert Versluys.
Notarieel Fijnaart no 1867,
10 december 1818: Op verzoek van Teuntje Tichelaar, weduwe van Jan Versluys winkelierster, wonende Fijnaart, wordt een inventaris opgemaakt van de goederen, nagelaten door Jan Versluys. Deze inventaris bevat 50 bladzijden.
Notarieel Fijnaart no 1874,

22 augustus 1825: Pieter Hubertsz. Maris, winkelier, weduwnaar van Kaatje Versluys, als vader en wettige voogd over zijn twee minderjarige kinderen, Huibert en Jan Maris, Meeuwis Cornelisz. van Dis, vrachtrijder, weduwnaar van Neeltje Versluys, als vader en wettige voogd over zijn minderjarig kind Neeltje van Dis, Antonetta Versluys, landbouweresse, wonende onder Willemstad, weduwe van Jan Meeuwisz. Oostdijck, overleden Willemstad 21 mei 1825, als moeder en voogdesse over haar vijf minderjarige kinderen, genaamd Jan, Kaatje, Teuntje, Adriana en Meeuwis Oostdijck,
Willem Versluys, mr. metselaar, wonende te Fijnaart,
Cornelis Versluys, landbouwer, wonende onder Fijnaart,
Pieter Versluys, mr. broodbakker, wonende te Klundert,
Gerrit Versluys, mr. broodbakker, wonende te Fijnaart, alle erfgenamen van wijlen hun moeder en grootmoeder Teuntje Tichelaar, weduwe van Jan Versluys, houden een scheiding en deling van haar boedel en nalatenschap.

In 1943 publiceerde Dr. W.J. Hartman in Sibbe, bladzijde 186-187, een genealogisch tijdschrift, gegevens over de familie Jan Versluys uit Fijnaart, die genoemde Hr. Hartman overgenomen heeft van een blad, gescheurd uit een ouden Statenbijbel, gevonden bij een vuilnisbak in Den Haag.
Deze gegevens bestaan uit trouwen, geboorten en overlijden van Jan Versluys. Waar de Statenbijbel gebleven is, is niet bekend.

Kinderen uit het eerste huwelijk:
1. Gaatje Versluys, geboren en gedoopt Fijnaart 26 juni 1768, doopgetuigen: Cornelis Versluys en Anneke de Glind. Overleden Fijnaart 11 juni 1769, oud 11 maanden en 19 dagen.
2. Gijsbert Versluys, volgt VIII a.
3. Caterina Versluys, geboren Fijnaart 14 september en gedoopt 20 september 1772, doopgtuigen: Cornelis Versluys en Anneke de Glind. Overleden Fijnaart 23 maart en begraven aldaar 26 maart 1777.
4. Aaltje Versluys, geboren en gedoopt Fijnaart 19 juni 1774, doopgetuigen: Willem Kerver en Aalbertje Kerver. Overleden Fijnaart 26 april en begraven aldaar 29 april 1782, oud 7 jaren, 10 maanden en 7 dagen.
5. Adriana Versluys, geboren Fijnaart 5 juli en gedoopt aldaar 7 juli 1776, doopgetuigen: Arij Schilperoort en Adriana Versluys. Belijdenis des geloofs aldaar 1796. Borgbrief van Fijnaart naar Klundert 5 december 1808, overleden Klundert 5 augustus 1811, huwde Simon van der Hoogt, geboren Alblasserdam 1775, mr. broodbakker te Klundert, overleden Klundert 30 april 1819, zoon van Jan van der Hoogt en Maria Bonte. Hij hertrouwde Cornelia Lips.
6. Cornelis Versluys, geboren Fijnaart 12 juni en gedoopt aldaar 14 juni 1778, overleden Fijnaart 19 augustus en begraven aldaar 21 augustus 1781.
7. Magdalena Versluys, geboren Fijnaart 11 october en gedoopt 15 october 1780, winkelierster, overleden Fijnaart 25 december 1834, oud 54 jaar. Huwt Fijnaart 13 mei 1814, Willem Wervers, gedoopt Dongen 20 april 1766, broodbakker-winkelier, overleden Fijnaart 3 december 1826, zoon van Johannes Marijn Wervers en Prijna Heijblom, en weduwnaar van Arjaantje Burgers. Notarieel Fijnaart no 1866, 15 december 1817: Magdalena Jansdr. Versluys, wonende onder de Fijnaart, maakt haar testament. Zij benoemt tot haar enige erfgenaam haar echtegenoot Willem Jansz. Wervers. Notarieel Fijnaart no 1889, 12 december 1828: Magdalena Versluys koopt een brouwerij, gelegen onder Fijnaart. Notarieel Fijnaart no 1895, 18 juli 1834: Magdalena Jansdr. Versluys, weduwe van Willem Jansz. Wervers, winkelierster, wonende onder Fijnaart, maakt haar

testament. Zij benoemt tot voogd over haar minderjarige kinderen haar broeder van halve bedde, Pieter Versluys, bakker te Klundert.
Kinderen uit het derde huwelijk:

8. Kaatje Versluys, geboren Fijnaart 19 september en gedoopt 26 september 1784, belijdenis des geloofs gedaan op 28 maart 1806, overleden Fijnaart 21 october 1821, oud 37 jaar, huwt Fijnaart 16 augustus 1806 Pieter Maris, geboren Fijnaart 13 maart 1786, koopman, winkelier, assessor in 1838, overleden Fijnaart 18 april 1838, zoon van Huibert Willemsz. Maris en Maaike Coomans.
9. Neeltje Versluys, geboren Fijnaart 3 juli en gedoopt 9 juli 1786, overleden Fijnaart 23 augustus en begraven 25 augustus 1786.
10. Neeltje Versluys, geboren Fijnaart 8 juni en gedoopt 10 juni 1787, belijdenis des geloofs gedaan op 28 maart 1806, overleden Fijnaart 15 october en begraven 20 october 1810. Huwt Fijnaart 25 maart 1810 Meewis van dis, geboren Fijnaart 12 november 1783, landbouwer, vrachtrijder, overleden Klundert 27 september 1853, zoon van Cornelis van Dis en Anneke de Man. Hij hertrouwt Fijnaart 28 februari 1822, Maria de Visser.
11. Cornelis Versluys, geboren Fijnaart21 maart en gedoopt 22 maart 1789, overleden Fijnaart 4 juli en begraven 7 juli 1790.
12. Antonetta Versluys, geboren Fijnaart 18 mei en gedoopt 22 mei 1791, overleden Willemstad 7 augustus 1865 oud 74 jaren. Huwde tweemaal: ten eerste Jan Oostdijck, geboren en gedoopt Fijnaart 13 augustus 1785, doopgetuigen: Jan Punt en Lena Koomans, landbouwer te Willemstad, overleden Willemstad 21 mei 1825, oud ruim 39 jaar, zoon van Méeuwis Oostdijck en Katalijna Jansdr. Punt. Zij huwt ten tweede, Willemstad 29 november 1827, Adriaan Timmers, geboren Willemstad 22 mei 1792, landbouwer, overleden Willemstad 23 december 1877, zoon van Adam Pietersz. Timmers en Teuntje Korteweg.
13. Cornelis Versluys, volgt VIII b.
14. Willem Versluys, volgt VIIIc.
15. **Pieter Versluys, volgt VIII d.**
16. Gerrit Versluys, volgt Vil] e.

Verder teruggaand in de tijd: de vader van Pieter Versluys was dus

[VII a] Jan Corneliszoon Versluys geboren Fijnaart 25-7-1743; Jan was het derde kind uit het eerste huwelijk van [VI] Cornelis Versluys Janszoon, gedoopt Fijnaart 1708, overleden 1776 en Cathalijna Coomans geboren Fijnaart 1712 en overleden aldaar ca 1747 toen VIIa dus 5 jaar oud was.
De vader was armmeester, kerkmeester, hulpschout en schoenmaker. Hij hertrouwde in 1749 en gewon totaal 9 kinderen.

zijn ouders:
Jan Corneliszoon was het 5de kind van [V] Jan Corneliszoon Versluys geboren 1676 te Heyningen (bij Fijnaart), overleden 1739 te Fijnaart en Adriaantje Blokland geboren 1672, overleden 1718 te Fijnaart dus toen VI 10 jaar oud was.
Vader was landbouwer, schepen, ouderling en gewon intussen 6 kinderen.

zijn ouders:
Jan Corneliszoon was het 7de kind van [IVc] Cornelis Janszoon Versluys geboren te Strijen in de Hoekse waard ca 1628 en Willempje Grootenboer geboren 1641 te Fijnaart (zijn 2de huwelijk).
Vader was landbouwer te Heyningen, armmeester, diaken, ouderling en hij kreeg 8 kinderen. Hij was dus vanuit de Hoekse waard verhuisd over het Hollands Diep naar wat nu West

Brabant heet maar toen onder Holland viel. Hij woonde bij de ***sluis*** van Strijen Sas en gaf zo de familie haar uiteindelijke naam: Versluys. Het was ook bij die sluis dat het veerpontje vertrok over het Hollands Diep naar de Klundert (bij Fijnaart) zodat de oversteek van de familie letterlijk en figuurlijk voor de hand lag. Grootschalige avonturiers waren de Versluyzen nooit, maar eenvoudigen in den lande.

zijn ouders:
Cornelis Janszoon was ± het 4de kind van [III] Jan Huighens Meintgens, landbouwer, geboren Ridderkerk op IJsselmonde 1593 en
Adraentge Cornelisdochter geboren Ridderkerk 1600, die de voornaam Cornelis in de familie bracht, een naam die sindsdien in de familie bleef.
Het gezin verhuisde naar Strijen in de Hoekse waard, enkele uren gaans, daarbij halverwege de oude Maas overstekend.

zijn ouders:
Jan Huighens Meintgens was het 4de kind van [II] Huigh Janszoon Meintgen, geboren Ridderkerk 1560, landbouwer onder Slikkerveer en
Adriaantje Bastaensdochter uit Ridderkerk (zijn 2de huwelijk).
Vader was ouderling en ook voogd over maar liefst 6 weeskinderen.

zijn ouders:
Huigh Janszoon Meintgen, was het enig kind van [I] Jan Janszoon Meintgen landbouwer, geboren ca 1525 te Ridderkerk
en Meintge Lenaersdochter geboren ca 1525.
Zij bezitten een boerderij onder Slikkerveer, die van haar kant komt en vandaar dat Jan Janszoon in het dorp ook genoemd wordt "die met Meintge getrouwd is". De boerderij in kwestie stond op de plek waar later de intussen ook al verdwenen "Kleine Donk" stond, vlakbij de rivier.
Dieper dan de wortels in de Slikkerveerse klei is de stamboom onzeker .
Dit was een samenvatting uit "Het West-Brabantse geslacht Versluys", Auteur: Jan Versluys Cornelis Janszoon. *Deze genealogie eindigt met:*

"O God die droeg ons voorgeslacht
in nacht en stormgebruis.
Bewijs ook ons uw trouw en macht.
Wees eeuwig ons tehuis."

Het boekje doorlezend kom je onder de indruk van de hoge kinder- en vooral zuigelingen sterfte en van de hoge moederlijke sterfte in de 16^{e}-18de eeuw, waardoor veel kinderen al vroeg hun moeder verloren en 2de en 3de huwelijken meer regel dan uitzondering waren. Dit moet hun leven en dus ook hun geloof getekend hebben.

Culemborg 26-7-2004

Cornelis Janszoon Cornelisz .Jansz. Pieter[17]szoon Versluys mede namens zijn zonen Pieter en Jan.

[17] De Pieter waarover dit boekje gaat

GODS WONDERLIJKE HAND

IN HET LEVEN VAN

AART VERRIPS

Uitgegeven bij Romeijn en van der Hoff

Gorinchem

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2005

De oude Psalmdichter zingt:

Gij zijt, o Heer zeer wonderbaar
In al de plaatsen daar Gij klaar,
Uw heerlijkheid toont krachtig. (Psalm 86 : 17a, Datheen)

In het Kuilenburgse veld woonde een eenvoudige landman, die zeer bemind en geacht was onder degenen, die de Heere vrezen. Op zekere dag bracht hij, gedreven door de begeerte zijns harten, een bezoek bij een zielsvriendin in een plaats elders in ons land, welke ernstig ziek was. Dat dagje uit werd een gezegende dag, want de Heere was in het midden. Hoe kan dan de gemeenschapsband gevoeld worden, waarmee dat volk aan Christus als hun Hoofd en zij als de leden van Zijn lichaam aan elkaar als tot één verbonden zijn.
Dan kan het soms ook een weldaad geacht worden, elkaar naar de laatste rustplaats te mogen brengen waar er dan wel eens over de dood heen gezien mag worden in dat land der belofte, waar niemand meer zeggen zal: „Ik ben ziek". En dan het wonderlijke dat de gemeenschap toch blijft al is het, dat de één nog in de strijdende kerk en de andere in de triomferende kerk verkeert.
Nu, Aart had daar ook iets van en hij beloofde bij zijn afscheid dan ook, dat als zij door de Heere mocht worden weggenomen, hij haar mee zou komen begraven.

Genoemde vriendin knapte echter weer wat op en vele maanden gingen voorbij zonder dat van elkaar werd gehoord.
Op zekere dag echter terwijl Aart op zijn land, in de vroege zomermorgen werkzaam was, openbaarde de Heere aan Aart met kracht in zijn ziel, dat zijn geliefde vriendin het tijdelijke met het eeuwige verwisseld had en deze dag werd begraven. Van ontzetting liet Aart zijn spade vallen en sprak: „Heere, daar moet ik dan naar toe, want dat heb ik haar beloofd".
Aart spoedde zich zo snel mogelijk naar zijn woning. Terwijl hij zich haastte om zich te kleden en gereed te maken, daar de trein vrij spoedig vertrok, werd hij nog beproefd, daar zijn vrouw hem toevoegde, dat de Heere toch zo iets op zo'n manier niet openbaarde. Maar het geloof redeneert niet en daarin is geen twijfel. Niets kon Aart er dan ook van af houden met spoed de reis te aanvaarden om toch niet te laat op het sterfhuis aanwezig te zullen zijn.
Maar terwijl hij trachtte zo snel mogelijk het station Kuilenburg te bereiken en er vlak bij was, zag hij ineens voor zijn ogen dat de trein zich in beweging zette en vertrok.
Dat was wat voor die oude Aart!
Zo gehaast en nu toch te laat!
In zijn gemoed ontsteld, zuchtte hij: „Heere, zo hard gehaast, nu toch te laat en als ik met de volgende trein ga, is ze al lang begraven".
Nu was hij inmiddels op het perron aangekomen en keek bedroefd de trein na.

Maar, … wat gebeurde daar? De trein, zojuist vertrokken, stond niet ver van het station ineens stil, terwijl toch de seinen op veilig stonden. Aart spoedde zich naar de chef en sprak: „Toe chef, geef mij eens gauw een kaartje, ik moet met de trein mee, die daar nog staat".
Maar de chef weigerde om een kaartje te geven voor een trein die reeds vertrokken was. Toch vond hij het vreemd dat die trein stilstond terwijl zijns inzien alles in orde was.
De chef verliet dan ook het perron om langs de lijn eens te gaan kijken, wat er toch aan de hand was, gevolgd door Aart. Wonderlijk toch, alles was in orde en toch, volgens mededeling van de machinist, was de trein ineens stil gaan staan en welke middelen en pogingen ook in

het werk gesteld werden om de trein weer op gang te krijgen, het bleek ondoenlijk. De chef stond verwonderd en begreep er niets van.

Toen echter was het de beurt van Aart. Hij sprak: „Och meneer, waarom moet ge nu allerlei moeilijkheden krijgen op de lijn? Geef mij een kaartje, dan zal de trein wel gaan en anders hoe vast alles ook zal lopen die trein gaat hier niet vandaan als ik er niet in zit".

De chef en al het volk dat in de trein uit de raampjes hing en er maar niets van begreep keken die eenvoudige Aart met verbazing aan, die zo in de kracht des geloofs kwam te getuigen.
Nu kwam het beslissende ogenblik. Hier dan zo sprak de chef. Hier hebt ge een kaartje. En zie, o wonder, toen Aart in de trein gestapt was, schoot de trein met een ruk los en kon zich verder in beweging zetten.

Het voorgevallene had Aart echter innerlijk ontroerd en vol zijnde van de goedertierenheden des Heeren, waarmee Hij zo kennelijk Zich in gunst tot hem wendde en zelfs wonderen deed, was aanleiding dat Aart dan ook in de trein van Zijn Koning moest getuigen. Hij kon het niet laten om midden in de doorlopende coupé met luider stem ervan te spreken wat een groot Koning hij mocht bezitten. Die getuigd: „Mij is gegeven alle macht in Hemel en op aarde." Dat was voor Aart geen zware taak, maar een liefelijke arbeid, omdat hij door het wonder zojuist geschied, moest wijzen op de goedertierenheden des Heeren.

Als Aart op de plaats ter bestemming in het sterfhuis was aangekomen, bevond hij het zoals de Heere tot hem gesproken had. Het was een aangename dag, de Heere wil toch menigmaal als Hij Zijn volk binnenhaalt, de smart en de droefenis van de overblijvenden matigen. Zijn volk wordt dan wel eens verleend iets ervan te mogen smaken wat het is, eens afgelost van een lichaam der zonde en des doods, eeuwig in Zijn gemeenschap te mogen verkeren.
Nadat dan ook de dag ten einde was, ging het volk, ook Aart vervuld van grote ontfermingen Gods, waarmede Hij Zich over Zijn volk ontfermt, huiswaarts.

Wij schreven boven dit verhaal: „Gods wonderlijke hand".
Wat was toch het geval? Enige jaren na het gebeurde zat de welbekende en bij zovelen geliefde leraar ds. Heikoop in de trein met iemand te spreken over de wonderlijke wegen die God met Zijn volk soms houdt. Ds. Heikoop deelde zijn reisgezel het bovengeschrevene verhaal ook mee. Terwijl ze met elkaar over deze zaken spraken, werd een andere reiziger, in dezelfde coupé, innerlijk ontroerd, zo zelfs dat de ontroering zich naar buiten openbaarde. Genoemde predikant vroeg hem of deze ontroering soms in verband stond met het verhandelde. En … o wonder van eeuwige ontferming, toen begon de vreemdeling te vertellen dat hij weleer geleefd had naar het goeddunken van zijn eigen verdorven hart, buiten God. Doch ook, hoe de Heere dat éénvoudige woord van die oude Aart gebruikt had om zijn blinde zielsogen te openen voor het eeuwige verderf waarheen hij van nature was reizende en eeuwig buiten God en Zijn gunst en gemeenschap onder Zijn toorn rechtvaardig zou moeten vergaan. Maar nu ook hoe de Heere hem Zijn eeuwige ontfermingen geopenbaard had en hem Zijn genade die in Christus is, heeft doen smaken.

Geliefden, zie nu eens hoe de Heere hemel en aarde beweegt tot verlossing van één zondaar. Ga maar terug in gedachten .. .
Ten eerste moest Aart bij die vrouw gaan beloven haar mede de laatste eer te zullen aan doen. Dan, want God is een jaloers God op Zijn eer, moet de familie, die Aart heel goed kende, vergeten hem een overlijdens bericht te zenden met kennisgeving van de dag der begraving. Want dat zal de Heere Zelf doen op zo'n ogenblik, dat Aart met al zijn haasten te laat bij de

trein komt, want de trein moet eerst weggaan en daarna stilstaan, opdat Aart gedreven door de kracht des geloofs vol van de goedertierenheden des Heeren, met grote vrijmoedigheid zal gaan spreken van Zijn Koning, terwijl hij toch maar als eenvoudig man tussen al dat publiek staat, nochtans - als der woorden vol - wel met Elihu zeggen kon: „Ik zal spreken opdat ik voor mij lucht krijge".

Waarom? Wel, het was voor die straks genoemde vreemdeling het uurtje van Gods welbehagen, dat hij uit de duisternis gevoerd moest worden tot Gods wonderbaar licht.
Ziet u nu wat een wegen en middelen de Heere dienstbaar wil stellen tot zaligheid van Zijn gunstgenoten?
Dat wij dan zouden instemmen met de psalmist:

Looft, looft de Heer' gij Zijne legerscharen,
Wier lust het is op Zijne wenk te staren.
Dat hemel, aard en zee en berg en dal,
Hoe ver men ook Zijn scepter ziet regeren:
Nu Zijne Naam en grote deugden eren:
En gij mijn ziel loof gij Hem bovenal.
(Psalm 103 : 11)

JAN UTENHOVE

Een eersteling van de Vlaamse Reformatie

Waaraan toegevoegd 18 Vlaamse martelaren

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2005

KORTE BIOGRAFIE

Zuid-Nederlands dichter en prozaschrijver Jan Utenhove (Gent?-Londen 1565) werd geboren uit een oud Gents patriciërsgeslacht. Hij was de zoon van ridder Nicolaas Utenhove (gest. 1527), een vriend van Erasmus en van Elisabeth de Grutere. Hij kreeg een verzorgde opvoeding en bezat o.m. een grondige kennis van het Latijn en het Grieks. Zijn vertrek uit Gent in 1544 moet in verband worden gebracht met de veroordeling van een door Utenhove in 1532 vervaardigd 'spel van zinne', dat in 1543 was vertoond en waarvan de tekst in een druk van 1570 bewaard is gebleven. Hij leidde verder een zwervend bestaan, in dienst van de nieuwe religieuze denkbeelden waarvan hij een overtuigd voorstander was. In 1549 bezocht hij de Zwitserse kerkhervormer Bullinger, wiens opvattingen over het avondmaal hij verdedigde in zijn *Rationes quaedam...* (1560). Hij verbleef o.m. in Straatsburg (1545-1548), Londen (1549-1553), Emden (1553-1556) en in Polen, samen met zijn vriend, de Poolse baron Johannes a Lasco. Huwde er in de lente van 1558 met Anna van Horne en woonde vanaf 1559 opnieuw te Londen.
Tijdens zijn twee verblijven te Londen speelde Utenhove een vooraanstaande rol in de Nederlandse vluchtelingengemeente. Een verslag hiervan is te vinden in de *Simplex et fidelis narratio*. Hij vertaalde voor haar vier Latijnse geschriften van a Lasco (één in het Frans en drie in het Nederlands), o.a. *De catechismus, oft Kinderleere* (1551) en bezorgde ook een psalmberijming, waaraan hij vijftien jaar heeft gewerkt en die in 1566 verscheen, nadat vanaf 1551 reeds kleinere en grotere verzamelingen psalmen waren gedrukt. De *Psalmen Davidis* (1566) werden voor de druk gereed gemaakt door de predikant Godfried van Wingen, die ook Utenhovens medewerker was geweest toen deze tijdens zijn verblijf in Emden de eerste zelfstandige Nederlandse vertaling bewerkte van het nt, rechtstreeks uit het Grieks: *Het Nieuwe Testament... Na der Grieckscher waerheyt in Nederlandsche sprake grondlick end trauwlick overghezett* (1556).
Zijn streven naar een zo letterlijk mogelijke weergave en een uitgesproken beredeneerd-renaissancistische weinig volkse taalbehandeling stonden echter een ruimere verspreiding van deze vertaling in de weg. Hetzelfde lot viel ook zijn psalmenberijming te beurt die, zowel in de Nederlanden als in Engeland, weldra door die van Datheen werd verdrongen.

Literatuur:

F. Pijper, *J.U. Zijn leven en zijne werken* (1883);
D.A. Brinkerink, in *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, 9 (1933);
C.C. de Bruin, *De Statenbijbel en zijn voorgangers* (1937);
H. Slenk, 'J. U.'s Psalms in the Low Countries', in *Nederl. Archief voor Kerkgeschiedenis*, 49 (1968-1969);
S.J. Lenselink, *De Nederlandse Psalmberijmingen van de Souterliedekens tot Datheen* (1983).
J. Decavele, *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*, dl. i (1975);

Citaat uit het prachtige werk van **JOHAN DECAVELE** :

De eerste protestanten in de Lage Landen. Geloof en heldenmoed
Uitgeverij Davidsfonds NV Blijde-Inkomststraat 79-81, 3000 Leuven. Exploitatierecht voor Nederland: Waanders Uitgevers, Zwolle. 2004

De Gentse edelman Jan Utenhove als gangmaker van het protestantisme in Oudenaarde, Ronse en de Zwalmstreek

Roborst is vandaag een dorp van zo'n achthonderd inwoners in de pittoreske Zwalmvallei tussen Oudenaarde en Zottegem. Vlak bij de Sint-Dionysiuskerk ziet men in het park van het landhuis, aan de noordzijde, nog enkele overblijfselen van een middeleeuws kasteel. Het voormalige gemeentehuis is het oorspronkelijke poortgebouw. Het kasteeldomein deed in de 16de eeuw dienst als buitenverblijf van een aloud Gents patriciërsgeslacht, de Utenhoves.

In de zomer van 1543 liet Jan Utenhove hier *een spel van zinne* opvoeren, waarin aan het *'Ongeleerd Volk',* dat onrustig zijn heil zoekt in aflaten en eigen verdiensten, de ware weg naar Christus wordt gewezen door de *'Evangelische Leraar'.* Na afloop ontstond er in Gent zoveel commotie rond de strekking van het toneelstuk en de geloofsovertuiging van initiatiefnemers en acteurs dat Jan Utenhove zich genoodzaakt zag uitte wijken naar het buitenland. Hij werd later de bekende voorman van de protestantse kerk voor Nederlandse geloofsvluchtelingen in Londen.

Jan Utenhove was de zoon van ridder Rijkaert, heer van Roborst, en Josine van de Woestine. Vader Rijkaert was in 1516 voorschepen, dat is burgemeester, van Gent. Hij was kapitein in het leger van Karel V toen de jonge keizer in 1521 vanuit Oudenaarde het beleg sloeg voor de stad Doornik, die in Franse handen was gevallen (en ten huize van zijn Oudenaardse gastheer bij Janneken van der Gheynst een kind verwekte, de latere Margaretha van Parma!). Ten laatste sinds juni 1523 woonde ridder Rijkaert, toen 63 jaar oud, met zijn gezin permanent op het kasteel in Roborst. Hij overleed er op 13 januari 1529 en liet vier kinderen achter, Nicolaas, Josine, Jan en Marie.
De oudste zoon, Nicolaas, geboren in 1499, was in 1525 afgestudeerd als jurist. Na zijn studies in Leuven had hij nog een universitaire rondreis van ruim zes jaar mogen maken in Frankrijk, teneinde er zich te specialiseren aan de rechtsfaculteiten van Orléans en Poitiers. Hij was nu werkzaam als raadsheer in de Raad van Vlaanderen, het hoge justitie- en bestuurshof met zetel in het Gravensteen in Gent. Van raadsheer in Gent promoveerde hij later, in 1547, tot raadsheer in de Grote Raad van Mechelen, het centrale vorstelijke gerechtshof voor de hele Nederlanden. Nicolaas Utenhove was door zijn huwelijk met Elisabeth de Gruutere de zwager van Karel Utenhove, uit een andere tak van de Gentse familie. Die Karel Utenhove was in zijn jonge jaren huisgenoot van Erasmus in Basel geweest. Vanaf omstreeks 1545 ging hij in Gent een soort geleerd salonprotestantisme propageren, maar in 1557 moest hij, zoals onze Jan voorheen, op zijn beurt het land verlaten op verdenking van ketterij.

Jan Utenhove was zeventien jaar jonger dan zijn broer Nicolaas. Hij was volgens akten opgesteld bij het overlijden van zijn vader toen dertien jaar oud, hetgeen ons brengt tot 1516 als zijn geboortejaar. Als knaap was hij in de school van Elooi Houckaert aan de Gentse Zandberg de studiegenoot van onder meer Joris Cassander uit Pittem, de man die later in Duitsland een zo vooraanstaande rol zou spelen als bemiddelingstheoloog.

Hoogstwaarschijnlijk heeft Jan korte tijd in Leuven gestudeerd. Zijn inschrijving is daar echter niet meer terug te vinden. In 1533, amper 17 jaar oud, ging hij in het voetspoor van Nicolaas naar de universiteit van Orléans. Een solide carrière zoals die van zijn broer sprak hem evenwel niet aan. Al in 1540 wilde Jan zich definitief losmaken van zijn familie om elders in Europa zijn geluk te zoeken. Daartoe had hij echter zijn erfdeel nodig, maar de oudste zoon hield de uitvoering van vaders erfenis tegen, naar eigen zeggen ook opdat men *'daerby te bet den zelven Jan Uutenhove zoudde houdden binnen den lande'*. Als goede katholiek zou Nicolaas er spoedig spijt van krijgen de plannen van zijn broer te hebben gedwarsboomd. Jan Utenhove ging zich immers ter plekke mengen in de evangelische beweging, die zich in die tijd niet enkel in de steden Gent, Oudenaarde en Ronse, maar ook op het hele platte-land tussen de Schelde en de Zwalm, ten zuiden van Gent, ging manifesteren.

In Gent zelf was het - begrijpelijk - op dat front tijdelijk erg stil. In 1540 had keizer Karel zijn grote straf opgelegd aan zijn rebellerende geboortestad. In de nadagen heerste daar een geest van terreur, ook op het godsdienstige vlak. De vorstelijke ambtenaren die belast waren met de toepassing van de strafbepalingen behielden een maar al te waakzame herinnering aan het geruchtmakende toneelconcours van negentien rederijkerskamers uit Vlaanderen, Brabant en Henegouwen, dat in 1539 vlak bij de trappen van het stadhuis was georganiseerd. Het Gentse toneelfeest was duidelijk veel meer geweest dan zomaar een gewone bijeenkomst van kunstminnende lieden. Het leek eerder een onverhulde provocatie gericht tegen het autoritaire gezag van vorst en regering, en niet het minst ook tegen de godsdienstige onderdrukking door de keizerlijke ketterplakkaten. De teksten van de negentien toneelstukken zijn bewaard, omdat ze onmiddellijk ter perse waren gelegd door de Gentse drukker Joos Lambrecht (en vervolgens even vlug op de index van de verboden boeken geplaatst). Men kan ze er dus nog op nalezen, en het is juist dat ze hier en daar fikse kritiek op geestelijkheid en kerkelijke praktijken bevatten. Op de vraag *'welc den mensche stervende den meesten troost es',* sloeg menige rederijkerskamer nogal opvallend de Kerk en haar genademiddelen over en verving die door het vertrouwen op Gods Woord alleen. Richard Clough, de zaakgelastigde van de Engelse regering in Antwerpen, schreef met enige overdrijving dat in de Gentse spelen het Woord Gods voor het eerst inde Lage Landen was geopenbaard - de reden waarom volgens hem de tekstuitgave van drukker Joos Lambrecht hier met meer gestrengheid verboden werd dan de boeken van Luther. Een regeringsman in Brussel sprak schande van het theatertoernooi. Aan keizer Karel schreef hij: 'De Gentenaren vonden geld in overvloed voor hun rederijkersfeest, maar blijkbaar niet voor het betalen van de door de vorst gevraagde belasting.' Die laatste zinsnede was een verwijzing naar de directe aanleiding van de Gentse opstand tegen Karel v. De keizerlijke administratie, met name hooggeplaatste Brabanders die niets moesten hebben van de eigengereidheid van de Vlaamse hoofdstad, heeft nadien haar stille wraak genomen. Zo kwam het dat in 1543 de plannen van Martin Snouckaert om in Gent een megadrukkerij op te richten, waar hij naar het voorbeeld van Lyon en Italië grote juridische verzamelwerken ter perse zou brengen, botweg werden afgewezen op last van Lodewijk van Schore. Als president van een regeringsraad wilde die invloedrijke man aan het onbetrouwbare Gent zulke drukkerij niet gunnen. Alleen zijn eigen geboortestad Leuven, of anders Antwerpen, kwam daar volgens hem voor in aanmerking.

Alleszins waren verdachte toneelopvoeringen nu wel erg riskant geworden. Het Gentse schepencollege vaardigde op 20 juni 1542 een reglement uit waarbij het zon-der voorafgaande toestemming verboden was *'vut te stellene, vertoghene ofte vut te ghevene eenighe spelen, refreynen, liedekins, loven of andere dichten van rethoricquen.'* Wie, zoals Jan Utenhove, in dat domein nog iets wilde ondernemen, deed dat dus beter buiten Gent, bijvoorbeeld in een klein, afgelegen dorp als Roborst.

De vertoning in Roborst in 1543 was nochtans niet zomaar een toevallig initiatief van de plaatselijke 'kasteelheer'. Ze mag beschouwd worden als een uiting van de nieuwgezindheid, zoals die sinds een aantal jaren in de betreffende streek aan het groeien was. Aan Jan Utenhove en zijn drie mede-initiatiefnemers werd later ten laste gelegd dat ze sinds lang onderling en met veel andere personen, *'wezende van der dwalinghe, erreure ende secte van Martinus Luther',* geheime vergaderingen hielden. Ze lazen er, zo heette het, in verboden boeken en bekritiseerden in hun gesprekken de heiligenverering, de bedevaarten, de offergaven en gebeden voor de overledenen, het vagevuur, en veel andere *erroneuse ende hereticque propositiën, al contrarie onzen kersten ghelove.*

In samenhang met het zinnenspel in Roborst dient de aandacht allereerst te gaan naar de evangelischgezinden van Oudenaarde. Daar was het immers dat Utenhove de auteur en de meeste acteurs had weten te rekruteren. Lieden uit de stedelijke middenklasse van intellectuelen, onder meer twee schoolmeesters en twee chirurgijnen, waren omstreeks die tijd in Oudenaarde bekend als aanhangers van de nieuwe religie.

- Zo was onderwijzer Pieter Scuddematte, zelf actief in rederijkersmiddens, in 1532 al een keer gestraft geweest wegens ketterij. Later hoopte hij als auteur in grotere vrijheid te kunnen werken in Antwerpen. Dat was de reden waarom hij Oudenaarde definitief verliet. In Antwerpen werd hij lid van de rederijkerskamer 'De Violieren', terwijl hij eveneens zinnenspelen en balladen schreef voor de kamer 'De Olijftak'. De kwalijke teneur van zijn stukken en ook nog het feit dat hij bezig was met een Nederlandse bijbelvertaling, leidden in januari 1545 tot zijn arrestatie. Na meer dan twee jaar gevangenschap werd hij op 26 mei 1547 in Antwerpen als ketter terechtgesteld.
- Nog in 1545 leed een tweede onderwijzer, Andries Aelshuut, eveneens onder de repressie. Hij mocht in Oudenaarde voortaan geen school meer openhouden omdat hij al sinds verscheidene jaren de heiligenverering belachelijk had gemaakt. Allicht moet hij eveneens in het rederijkersmilieu worden gesitueerd, hetgeen mag blijken uit het feit dat de literaire nalatenschap van de befaamde Matthijs de Casteleyn hem ten deel viel.
- Aelshuuts vriend en geestesgenoot was de Oudenaardse chirurgijn Jan van den Broucke. Bij een huiszoeking in 1544 vond men bij hem een grote hoeveelheid ('grande abondance') verdachte boeken. Tot twee keer toe werd de chirurgijn om zijn afwijkende geloofshouding gestraft. Vermeldenswaard is wel dat Van den Broucke de zwager was van Jacob Blommaert, in 1566 lid van de calvinistische kerkenraad van Oudenaarde en later een beruchte geuzenkapitein.
- Een andere chirurgijn in de stad was Adriaan Meynfroot.
- Samen met meester-tapijtwever Gillis de Waele, iemand die betrokken was bij de organisatie van het spel in Roborst, behoorde hij tot de kring van evangelischgezinden over wie informatie bekend is uit een ketterproces tegen Pauwels Tophuve.
- Die Tophuve woonde luidens het proces-verbaal van zijn verhoor niet alleen geheime vergaderingen bij in Oudenaarde, maar hij organiseerde er ook zelf in zijn huis en zijn tuin in Ronse. Hij is overigens een sprekend voorbeeld van de wijze waarop er, ondanks de vervolgingen van de jaren veertig, in bepaalde families een continuïteit bleef bestaan in de hervormingsgezindheid. Zo leest men met betrekking tot het protestantisme met een tussenpoos van soms vele jaren telkens weer over de familie Tophuve. Zelf was Pauwels in 1566 al overleden, maar de weduwe Tophuve nam toen actief deel aan de godsdiensttroebelen in Ronse. Om die reden werd zij door Alva Raad van Beroerten verbannen verklaard.
- Haar zoon Valeer Tophuve, bekend onder zijn verlatijnste naam Valerius Pauli Tophusanus, ging in 1568 voor in de hervormde kerk van Emden in Oost-Friesland.

Vervolgens was hij predikant van de kruiskerk van Gent en Antwerpen en vanaf 1575 diende hij in Rotterdam. Zulke familietraditie kan men in de ontwikkeling van het protestantisme in Vlaanderen dikwijls vaststellen.

Voor de stad van Pauwels Tophuve dient hier nog te worden aangestipt dat, zoals uit latere gegevens blijkt, het rederijkersmilieu daar al evenzeer als het Oudenaardse was doordrongen van het nieuwe ideeëngoed. Er is immers sprake van opvoering van ketterse stukken in Ronse in 1548, 1552 en 1562. De drie vertoningen leidden telkens tot zware vervolgingen. Na die van 1548 werd de plaatselijke schoolmeester Jan de Zuttere, afkomstig uit Zottegem, om zijn aandeel veroordeeld tot levenslange opsluiting. Veel erger verging het Lowijs Elinck. Voor zijn verantwoordelijkheid voor de opvoering van het spel van 14 augustus 1552 op het kerkhof belandde hij op de brandstapel. Joos Elinck, misschien een verwant, was tien jaar later hetzelfde lot beschoren, nadat Pieter Titelmans, deken van Ronse en geloofsonderzoeker voor Vlaanderen, diens teksten van een opvoering die gepland was voor 16 mei 1562 net op tijd had kunnen inkijken: *'ende waren quaet bevonden ende verboden te speelen'.*
Het valt op dat - weliswaar ruim een decennium later dan in Brussel, Antwerpen, Gent of Brugge - de hervormingsbeweging ook in kleinere steden als Oudenaarde en Ronse eerst ingang vond bij lieden uit de intellectuele middenklasse. Hun nieuwsgierigheid en vernieuwingsdrift richtten zich onder meer op de misstanden in de moederkerk, en vooral op de mogelijke antwoorden die daarop bestonden of ontwaakten. Jan Utenhove, die op dat moment in Gent zelf weinig bewegingsruimte vond voor zijn plannen, heeft daar zijn profijt uit gehaald.

Een opgemerkte deelnemer aan de heimelijke vergaderingen in het huis van Pauwels Tophuve en *in zynen lochtinc* te Ronsse was niemand minder dan de maker zelf van het zinnenspel van Roborst, namelijk Gillis Joyeulx, alias den Drom. Volgens de processtukken had hij het op zich *genomen te makene ende componere een spel vul heresizën (=ketterijen) ende dwalinghen, inhaudende de leeringhe ende secte vanden voirnomden Martinius Luther.* Jan Utenhove had hem daarbij een helpende hand geboden, allicht met inbegrip van het nalezen en wellicht wijzigen of aanvullen van de tekst.
Persoonlijk nam Utenhove het initiatief om het spel te laten opvoeren op zijn kasteel in Roborst. Het rekruteren van de geschikte acteurs liep aanvankelijk niet van een leien dakje, omdat sommige aangezochte personen weigerden, andere lang aarzelden. De jonge Gentse edelman gebruikte al zijn overredingskracht om hen over de streep te trekken. De voorstelling vond plaats op een zomerse maandag, 2 juli 1543, op de binnenhof van het slot. Het was het feest van Onze-Lieve-Vrouw-Visitatie en op die vrije dag kon er dus veel volk komen. Men speelde op een stellage die voor de gelegenheid op de binnenplaats was opgetimmerd. Het *Seer schoon spel van zinnen* werd gebracht door vijf acteurs.

- Simon de Dondere was de figuur van de Evangelische Leraar, met een in de hand getiteld *Gods Verholenheid.*
- Rijcxkin du Mont speelde de figuur van de Dienaar Gods en droeg het boek *Evangelische Waarheid.* Beide personages zaten neergeknield.
- De schrijver zelf van het stuk, Gillis Joyeulx, speelde de hoofdrol. Hij verbeeldde het Ongeleerd Volk. Tussen zijn vingers zat een rozenkrans die *Veel Woorden* heette en aan zijn gordel hing een bidsnoer met als naam *Kleine Aandacht tot God.* Hij droeg het boek *Betrouwen op Menselijke Scheppingen* bij zich. Arent de Kethele en Pieter van Rackelbosch, twee tapijtwevers uit Oudenaarde, hadden als taak zich voor te doen als personen die weinig verstonden van hetgeen er gezegd werd.
- Hanskin van der Schelden hield een boek vast *om also den speelders te assisteren.* Hij was dus wellicht de toneelmeester, ofwel degene die in de zogenoemde 'togen' de teksten

voorlas vanachter de schermen. De 'togen' waren gesproken evocaties, een soort historische scènes die tussen het verloop van het toneelspel werden ingeschoven.
In het stuk van Roborst waren er drie:
- het gesprek van Christus met de Samaritaanse vrouw bij een waterput,
- Christus die vanuit een deuropening een refrein declameert op de stokregel 'al zijt ge verdoemd, wijt het niet aan Mij',
- en tenslotte Christus die zijn hemelse Vader bidt voor de zondaars, waarna men in een kort antwoord de stem van de onzichtbare Vader hoort.

- Bij elke pauze zong Tijskin de Muldere een lied. Zulke pauzes waren zeker nood-zakelijk, want het stuk duurde vermoedelijk erg lang. Het telt immers 1515 verzen, dat is bijvoorbeeld drie keer zoveel als de meeste spelen die in 1539 in Gent waren opgevoerd.

Een gedrukt exemplaar van het zinnespel van Roborst is in 1957 teruggevonden in de Bibliothèque Nationale in Parijs door professor **Gerrit Kuiper** van de **Vrije Universiteit Amsterdam.** De inhoud is recentelijk toegelicht door Dirk Coigneau van de Universiteit Gent. (De Evangelische leeraar; 1989) Enkele van diens commentaren mogen hier samengevat worden.
Ongeleerd Volk is de Latijnonkundige leek. Hij is niet ongeletterd, maar wenst de Bij-bel en de liturgie in de volkstaal te kunnen lezen. Hij draagt een boek met gebeden en aflaten, en verder een rozenkrans en een bidsnoer. Die attributen typeren hem dus als een man die voor zijn zielenheil volop vertrouwt op zijn gedachteloos opgezegde ge-beden en op de pauselijke aflaten. In het begin spreekt hij dat vertrouwen op aflaat en eigen verdiensten ook duidelijk uit. Hij toont aanvankelijk wantrouwen tegenover de nieuwe leer, maar spoedig is zijn belangstelling gewekt en noemt hij zijn tegensprekers 'beminde vrienden', 'broeders' en 'Gods gezellen'. Er volgt kritiek op het vieren van heiligendagen, de verering van relikwieën en het versieren van altaren, beelden en kerken. Het vertrouwen op eigen verdiensten staat gelijk met een ontkenning van de verdiensten van Christus. De paus en de predikers die hun menselijke leugens voor waarheid verkopen, zijn valse draken en duivelsklerken. Het ware evangelische geloof staat gelijk met het vertrouwen dat de zich voor God schuldig wetende zondaar toont in de vrijspraak die Christus heeft verworven en aan de mensen heeft geschonken. De ware naastenliefde, bevrijd van de zorg om het eigen ik, komt uit het geloof in Christus. Van de pauselijke aflaat wordt *Ongeleerd Volk* bekeerd tot de ware aflaat, namelijk door berouw, bekering van zonden, het vergeven van de schuldenaren en het geloof in de vrijspraak die door Christus aan het kruis is verworven. De evangelische aflaatprediking valt niet in dovemansoren. Schreiend verklaart het personage *Ongeleerd Volk* zich nu zondig voor God en spreekt hij zijn verlangen naar genade uit. Na zijn katholieke attributen als puur bedrog van zich te hebben afgeworpen, belijdt hij zijn geloof in Christus. Dan komt de vraag: 'Hoe kan hij volgens het geloof verder leven in Christus' dienst?' Als een pasgeboren kind dient de nieuwe gelovige met zuivere melk, dat is het levende Woord Gods, te worden gevoed en gesterkt. Zijn naaktheid, de zonde, wordt bedekt met een wit kleed, Christus' gerechtigheid. De brandende fakkel die hij in de hand houdt, is het teken van de ware liefde.
De kernboodschap van het toneelstuk is dat het levende Woord Gods de scheppende kracht is die het waarachtige geloof met de ware liefde verbindt. Het Woord is de kracht waardoor het persoonlijke geloof en de individuele heiliging levend worden.

Met zijn duistere beeldspraak en zijn statische verloop bevat het stuk voor de heden-daagse lezer weinig opzienbarends. Ook voor de toenmalige toeschouwers zal het geen gemakkelijke materie zijn geweest. De vraag is dan ook in hoever veel aanwezigen zich echt bewust waren van het onorthodoxe karakter ervan. Alleszins verneemt men in de eerste weken en maanden na afloop van de opvoering niets van enig schandaal, noch welke andere reactie ook.

Pas een jaar na de feiten, in de zomer van 1544, kwam er een gerechtelijk onderzoek op gang, nog wel op uitdrukkelijk bevel van landvoogdes Maria van Hongarije. De opdracht zal zijn doorgegeven aan de procureur-generaal van Vlaanderen, de hoge gerechtsambtenaar wiens taak het was informatie te verzamelen over ketters en er rapport over uit te brengen bij de Raad van Vlaanderen in Gent. Die procureur-generaal was toen Ydrop van Waerhem (1489-1559). Hij was getrouwd met Catharina Ansins, weduwe van de voormalige baljuw van Oudenaarde, Jan Isaac, en het lijkt om die reden weinig waarschijnlijk dat hij totaal onwetend zou zijn geweest over wat er zich in de streek van Oudenaarde had afgespeeld. Vermeldenswaard is ook dat Ydrop van Waerhem sinds het huwelijk van zijn dochter Johanne in 1538 de schoonvader was van **Jan van Hembyze,** de latere sterke man van de Gentse Calvinistische Republiek.
Aan de andere zijde was er natuurlijk de persoon van Jan Utenhoves broer, Nicolaas Utenhove, raadsheer in de Raad van Vlaanderen. De veronderstelling dat hij uit familiezin aanvankelijk heeft geprobeerd de zaak toe te dekken ligt voor de hand. Dat kan een verklaring zijn voor een vol jaar uitstel.

Wie heeft er dan wél het initiatief genomen tot vervolging? Het bevel van Maria van Hongarije is misschien toe te schrijven aan een interventie van Lodewijk van Heylwighen, de president zelf van de Raad van Vlaanderen en vertrouweling van het Hof in Brussel. De Brabander Van Heylwighen was in 1541 in zijn hoge Vlaamse post benoemd door toedoen van de reeds genoemde Lodewijk van Schore, president van de Geheime Raad. Van Schore had na de Gentse opstand van 1539-1540 immers niet veel vertrouwen meer in Vlamingen. Door de benoeming van een Brabander aan het hoofd van de belangrijkste vorstelijke instelling in Vlaanderen wilde hij in dit gewest de greep van de centrale regering vergroten. Lodewijk van Heylwighen werd in Gent duidelijk niet gunstig ontvangen. Zijn mogelijke stappen in de zaak Roborst mogen blijken uit het feit dat hij persoonlijk het onderzoek volgde en in december 1544 gedurende dertien dagen aan het Hof te Brussel verbleef *'voor het beter benaarstigen van zaken van ketterij in Vlaanderen'.*

Procureur-generaal Ydrop van Waerhem, vergezeld van deurwaarder Ydrop Oste, deed een verkennende rondreis langs Roborst, Zingem, Asper, Oudenaarde, Welden, Mater, Beerlegem, Zottegem, Paulatem, Allerheiligenzwalm (nu Nederzwalm), Sint-Maria-Latem, Nederename en in de omgeving van Oudenaarde. Uit zijn bewaard gebleven rekeningen kan men zijn activiteiten gemakkelijk op de voet volgen. De enquête nam 45 werkdagen in beslag. De onderzoekers ondervroegen een groot aantal getuigen. Hun verklaringen besloegen vijf 'handen' dicht beschreven papier. In een aantal dorpen werd een vrijwilliger gezocht - en betaald! - die de huizen van de verdachten aanwees. De boeken die men tijdens huiszoekingen vond, werden per persoon in canvaszakjes gestopt en in koffers naar Gent vervoerd. Een lijst van de boeken en het verslag van de getuigenverhoren gingen naar president Van Heylwighen. Na controle stuurde die ze op zijn beurt door naar de Geheime Raad in Brussel.
Brussel vond de aangebrachte feiten ernstig genoeg om op 28 oktober 1544 de zaak in handen te geven van twee raadsheren in de Raad van Vlaanderen, namelijk meester Jacob de Blasere en meester Denijs Baelde. De Blasere werd later vervangen door meester Jacob Taccoen. Hun opdracht was door de regering zeer nauwkeurig omschreven: "Zij zullen een onderzoek instellen naar meerdere inwoners van stad en kasselrij Oudenaarde en elders, die de plakkaten op de lutherse en andere verwerpelijke sekten overtreden hebben. Het onderzoek zal in het bijzonder diegenen betreffen die enkele slechte, schandaleuze, verderfelijke, ketterse spelen hebben gemaakt en gespeeld, en tevens samenscholingen, conventikels en geheime

bijeenkomsten hebben gehouden die onwettig zijn en verboden door de vorstelijke ordonnanties."

De Gentse raadsheren namen de taak zeer ter harte. Gedurende 75 dagen, zon- en feestdagen niet uitgezonderd, waren ze voltijds in de weer. De door hen samengestelde bundel bevatte niet minder dan driehonderd folio's. Dat onderzoeksdossier is jammer genoeg nog niet teruggevonden. Intussen had de regering op grond van de toegestuurde informatie een lijst laten opstellen van 59 verdachte personen die onmiddellijk dienden te worden gearresteerd. Aangezien ze verspreid woonden in een vrij uitgestrekt gebied en er gevaar bestond dat ze al bij het minste onraad zouden onderduiken, werd beslist op verschillende plaatsen tegelijk te beginnen. In de winter-nacht van 29 op 30 december 1544 hielden 54 gerechtsdienders, verdeeld over 4 groepen, een klopjacht in het betreffende gebied. In hoogsteigen persoon leidde de procureur-generaal de operaties. Hij liet zich bijstaan door de baljuw van het Land van Aalst, onderbaljuw Adriaan van Mullem van Oudenaarde, de baljuw van Zingem en zeven deurwaarders van de Raad van Vlaanderen. Uiteindelijk konden 24 personen worden ingerekend. Ze werden naar Gent overgebracht. Van de gezochten hadden er zich 35 tijdig uit de voeten kunnen maken.

Twee arrestanten uit Welden kregen de doodstraf. Zij werden op 27 maart 1545 in Gent op het Sint-Veerleplein terechtgesteld. Negen anderen kregen een fikse boete opgelegd. Achttien vluchtelingen, onder wie Jan Utenhove en al degenen die hadden meegeholpen aan de opvoering van het zinnespel in Roborst, werden tussen 23 maart en 9 mei 1545 bij verstek verbannen verklaard. Enkel Tijsken de Muldere, de man die tussen de bedrijven in liedjes had gezongen, gaf zich vrijwillig aan. Als straf moest hij in Oudenaarde op een zondag in zijn onderkleed en met een kaars in de hand meelopen in de processie en vervolgens geknield voor het altaar de hoogmis bijwonen. Gedurende twee jaar mocht hij zich niet buiten de grenzen van de stad Oudenaarde en de baronie Pamele begeven.

Bij het inzetten van de repressie was Jan Utenhove ongrijpbaar, want hij was allang in het buitenland. Op 1 augustus 1543, amper enkele weken na de opvoering in Roborst, was ook zijn moeder **Josine van de Woestine** overleden. Jan had nu wél zijn deel van het familiebezit in handen gekregen, zodat niets hem nog weerhield om in 1544 het land te verlaten. Verschillende ballingen van 1545 zijn hem vermoedelijk achternagegaan *naer Duutsche landen.* Dat staat bijvoorbeeld uitdrukkelijk in het vonnis van Pieter Peyte.
Spoedig zouden er nog meer vluchtelingen volgen uit Gent zelf. Een incident tijdens de terechtstelling van de twee ketters uit Welden leidde immers in maart en april 1545 ook in de Arteveldestad tot een grootscheeps onderzoek, dat de namen van 27 nieuwe verdachten opleverde. Vier van hen werden op hun beurt op 8 en 9 mei 1545 terechtgesteld. Dit was het sein voor nog eens een lange reeks uitwijkingen. Gentse geestelijken, drukkers, chirurgijns, schoolmeesters en juristen trokken weg. Ze zouden vervolgens een vooraanstaande rol spelen in Londen, Emden en het gebied van de Neder-Rijn.

Van een aantal vooraanstaande emigranten kan men de omzwervingen tamelijk goed volgen. Jan Utenhove trok via Keulen begin 1544 naar Aken, waar hij de zorg voor een dertigtal protestantengezinnen op zich nam, vooral Franssprekenden uit Waals-Vlaanderen en Artesië. In het najaar van 1545 vestigde hij zich in Straatsburg. Dat was de start van een vier jaar durende verkenningstocht naar diverse hervormde centra in de Elzas, Zwitserland en Engeland, waar hij goede relaties wist aan te knopen met een aantal reformatorische kopstukken. Het meest nog kwam hij onder de indruk van de kerkelijke organisatie in Zurich. Alhoewel hij in 1549 in Genève een persoonlijk gesprek had met niemand minder dan Calvijn

zelf, zou hij tot het einde van zijn dagen niet zozeer het calvinisme dan wel de Zwitsers-Zwingliaanse kerkleer blijven aanhangen en verdedigen.

Drie ontmoetingen waren beslissend voor zijn verdere leven.

- Allereerst was er die in Canterbury met Thomas Cranmer, de grondlegger van de kerk van Engeland onder koning Hendrik VIII. Met diens hulp kon Jan Utenhove in die stad in 1549 de eerste aanzet geven tot de oprichting van een kerk voor protestantse vluchtelingen uit de Lage Landen.
- Nog hetzelfde jaar maakte hij in Keulen kennis met een tweede cruciale figuur, John Hooper, de latere anglicaanse bisschop van Gloucester. Ook Utenhoves stadsgenoot Maarten de Cleyne of Micron was erbij. Beide Gentenaren trokken daarop met Hooper mee naar Londen, waar ze enige tijd zijn gasten waren.
- Daar sloot Jan Utenhove definitief vriendschap met de Poolse reformator Johannes a Lasco, iemand die hij tevoren al bij Thomas Cranmer in Canterbury had leren kennen. De band met die nummer drie werd doorslaggevend, niet enkel voor de oprichting, maar ook voor het toekomstige reilen en zeilen van de zo uitzonderlijk belangrijke Nederlandse emigrantenkerken op vreemde bodem.

Op 29 juni 1550 kregen de geloofsvluchtelingen uit de Nederlanden in Londen door toedoen van Johannes a Lasco de beschikking over het schip van de kerk van de verdreven augustijnenbroeders, de Austin Friars.
Utenhove was een van de vier ouderlingen die op 5 oktober 1550 in de kerkenraad werden verkozen om de predikanten bij te staan in de leiding van de Nederlandstalige gemeente.
Zijn collega-ouderling was Hermes Backereel uit Ronse, die tevens optrad als schoolmeester voor de zonen van gemeenteleden.
Tot de diakens behoorden de tapijtwever Willem de Visscher uit Oudenaarde en Pauwels van Winghen uit Ronse.
Andere vooraanstaande lidmaten in de beginperiode van de Londense vreemdelingenkerk waren de geleerde Gerard Mortaigne en de ex-priester Karel de Coninck of Regius, allebei uit Gent.
Verder was daar de tapijtwever Hendrik Moreels uit Oudenaarde en de boekverkoper Bartholomeus Huusman uit Ronse. Uit deze gegevens blijkt overigens de onvergelijkelijk grote betekenis van Vlaamse emigranten uit Gent, Oudenaarde en Ronse voor de stichting van de Nederlandse vluchtelingenkerk van de Austin Friars in Londen.

Ten behoeve van het Londense gemeenteleven verzorgde Jan Utenhove in 1551 op eigen kostende Nederlandse vertaling van geschriften van Johannes a Lasco. Terzelfder tijd gaf hij zijn eerste metrische psalmberijming uit, een taak die hij trouwens zijn hele verdere leven zeer ter harte zou nemen. Maar al na enkele jaren, bij het aan-treden van de katholieke koningin Mary Tudor ('Bloody Mary'), werden de deuren van de Austin Friars gesloten voor de protestanten uit de Lage Landen.
Op 17 september 1553 trok Jan Utenhove weg uit Londen, samen met 175 gemeenteleden. De onfortuinlijke zeereis, de belevenissen in Noorwegen en Denemarken, de uitdrijving uit dat laatste land, de moeilijkheden en ontberingen tijdens de verdere zwerftochten langs de kusten van de Noordzee en de Baltische Zee, en uiteindelijk de gastvrije opname door gravin Anna van Oldenburg in Emden zijn later door Utenhove kleurrijk in een boek beschreven.
In Emden verscheen in 1556 ook zijn eerste volledige Nederlandse Psalmvertaling in verzen. De verkoop werd evenwel een fiasco.

Van 1556 tot 1559 verbleef Jan Utenhove in Polen om daar samen met Johannes a Lasco te ijveren voor de invoering van de Reformatie. Hij trouwde er met de Vlaamse Anna van Coyeghem. Maar zelfs Polen en wat de Gentenaar daar verrichtte, waren ook toen al niet ver genoeg om nog onverwacht voor flink wat deining te zorgen in zijn geboorteland zelf. Aanleiding was een rapport dat de reeds genoemde Gerard Mortaigne over Utenhoves ondernemingen in Polen schreef naar zijn vader Antoine in Mechelen. Die bezorgde er op zijn beurt een kopie van aan de priester-schoolmeester Stefaan Myelbeke in Gent. Het was in diens kantoor dat inquisiteur Pieter Titelmans op 7 september 1556 de brieven van Gerard en Antoine Mortaigne in beslag wist te nemen. De vondst gaf aanleiding tot de vervolging van de hele Gentse geleerdenkring rond de reeds genoemde Karel Utenhove, een verre neef van Jan.

In de zomer van 1559 was Jan Utenhove opnieuw in Londen. Daar was na de troonsbestijging van koningin Elizabeth de Nederlandse emigrantenkerk inmiddels heropgericht. Alhoewel hij slechts de functie van ouderling bekleedde, zou hij tot aan zijn dood de onbetwiste leider van de kerkgemeente blijven. Vanuit Londen behartigde hij de stichting van andere Vlaamse vluchtelingengemeenten aan de Engelse zuidkust, in Sandwich, Norwich en Colchester. Buiten de specifieke kerkelijke sfeer speelde hij onder meer een belangrijke rol in de verplaatsing van de Engelse wolstapel van Brugge naar het protestantsvriendelijke Emden in 1564, een aangelegenheid waarover hierna nog wordt gehandeld. Tegen de Antwerpse calvinistische predikant **Adriaan van Haemstede,** die in 1560 op beschuldiging van toenadering tot de doopsgezinden als prediker werd geschorst en geëxcommuniceerd, nam hij een onverzoenlijke houding aan.

Het is reeds gesteld: in zijn kerkleer leunde Utenhove aan bij de kerk van Zürich, veeleer dan bij het calvinistische model. Met name toonde hij zich in zijn geschriften een aanhanger van de Zwitsers-Zwingliaanse opvatting van het Avondmaal, waarin de zinnebeeldige betekenis van het altaarsacrament werd benadrukt. Met zijn opvatting over het altaarsacrament als gedachtenismaal had hij al in 1549 een goede indruk gemaakt op de reformator Heinrich Bullinger in Zürich.

Veel energie stak Jan intussen in de Nederlandse bewerking van de Franse psalmvertalingen van Clément Marot en Théodore de Bèze. Zijn psalmuitgave, verschenen in 1566, was ook nu weer geen succes, omdat ze spoedig verdrongen werd door de editie van een andere uitgeweken Vlaming, Pieter Datheen, die in hetzelfde jaar verscheen. Jan Utenhove heeft dat debacle niet meer zelf moeten beleven. Hij overleed kinderloos in Londen op 6 januari 1566, vijftig jaar oud. Zijn testament, opgesteld op 19 juli 1563, werd op 3 februari 1566 door de Londense notaris meester Huick uitvoerbaar verklaard. Het is bewaard in de Guildhall Library te Londen. De meeste bepalingen hebben eens te meer betrekking op het drukken van zijn psalm-vertaling, die hij zelf blijkbaar als zijn belangrijkste levenswerk heeft beschouwd.

Naast zijn nooit aflatende ijver voor de Reformatie is Jan Utenhove ook in een ander opzicht een opmerkelijke figuur. Hij was afkomstig uit een familie van geleerden waarin de Latijnse wereld van de humanisten *bon ton* was, maar hij heeft zich ingezet voor een volwaardige lekencultuur in het Nederlands, die zich moest kunnen meten met de Latijnse geleerdheid. Zoals veel andere reformatoren - Luther zelf is daar een eminent voorbeeld van - heeft hij het zijne bijgedragen tot de emancipatie van de geletterde leek, namelijk door hem in de eigen volkstaal te betrekken bij het geestesleven, dat tot dan tamelijk exclusief het voorrecht van de intellectuele elite was gebleven. In dat opzicht loopt er een rode draad van Utenhoves aandeel in het zinnenspel van Roborst naar zijn Nederlandse psalmvertalingen.

'Roborst' heeft ontegensprekelijk grote gevolgen gehad voor zowel de intensifiëring van de repressie tegen protestanten als voor de gereformeerde kerkopbouw in de Nederlanden. In het graafschap Vlaanderen werd de kettervervolging volledig geheroriënteerd om ze veel slagvaardiger te maken. Nu het gerechtelijk onderzoek een nooit vermoede uitbreiding van de nieuwe leer in het gebied Gent-Oudenaarde-Ronse aan het licht had gebracht, werd op initiatief van president Lodewijk van Heylwighen de bevoegdheid inzake overtreding van de ketterplakkaten teruggegeven aan de plaatselijke schepenbanken. Die werden immers geacht beter dan het gewestelijke justitiehof in Gent, de Raad van Vlaanderen, geïnformeerd te zijn over toestanden in
het eigen rechtsgebied. Maar tegelijk kwam er ook op het centrale vlak een nieuwe vervolgingsinstantie bij, waarvan veel meer efficiëntie werd verwacht. Dat gebeurde reeds enkele weken later, op 2 juni 1545, door de aanstelling van een bijzondere geloofsonderzoeker. Het was Pieter Titelmans, die met zijn rondreizende inquisitie-rechtbank bevoegd was voor het hele grondgebied van het graafschap Vlaanderen en spoedig een kwalijke faam zou krijgen als onverbiddelijke kettervervolger.

Daarnaast heeft de ballingschap van Utenhove en enkele van zijn geestesgenoten aanleiding gegeven tot het oprichten van protestantse vluchtelingenkerken op vreemde bodem. In die gemeenten in het veilige buitenland werd het latere gereformeerde kerkverband in de Nederlanden voorbereid.
In het brede perspectief van de kerkhervorming in de Lage Landen is 9 mei 1545 -het tijdstip van de verbanning van de voornaamste aanstoker van het spel in Roborst, Jan Utenhove - nadien gezien dan ook in verschillende opzichten een echte scharnierdatum geweest.

Lit.: F. Pijper, Jan Utenhove. Zijn leven en zijne werken, Leiden 1883; - Rutgers, Calvijns invloed; - F.C. Wieder, De schriftuurlijke liedekens. De liederen der Nederlandsche hervormden tot op het jaar 1566. Inhoudsbeschrijving en bibliographie, 's-Gravenhage 1900; - Theodor Wotschke, Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen, Leipzig 1908 (Archiv für Reformationsgeschichte, Ergänzungsband III); - Marten Woudstra, De Hollandsche vreemdelingen-gemeente te Londen, Groningen 1908; - Auguste A. van Schelven, De Nederlandse Vluchtelingenkerken der XVIe eeuw in Engeland en Duitsland, Beteekenis voor de Reformatie in de Nederlanden, Den Haag 1909; - ders. (Hrsg.), Kerkeraads-protocollen der Nederduitsche vluchtelingen-kerk te Londen, 1560-1563, Utrecht 1921 (Historisch Genootschap te Utrecht, 3rd Series 43); - L. Knappert, Het ontstaan en de vestiging van het protestantisme in de Nederlanden, Utrecht 1924; - C.C. de Bruin, De Statenbijbel en zijn voorgangers, Leiden 1937, 224-234; - W.A.P. Smit, Samenhang tussen de psalmberijmingen van Utenhoven, Datheen en Marnix in: Album Frank Baur, Antwerpen 1948, 235-243; - Johannes Reitsma, Jan Lindeboom, Geschiedenis van de hervorming en de Hervormde Kerk der Nederlanden, 's-Gravenhage ^{5}1949, 80-83, 90, 187; - Jan Lindeboom, Austin Friars, Geschiedenis van der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Londen, 1550-1950, 's-Gravenhage 1950; - Oskar Bartel, Jan Laski, Berlin (Ost), 1981; - Marten Micron, De christelicke ordinancien der Nederlantscher ghemeinten te Londen (1554), herausgegeben durch Wilhelm F. Dankbaar, 's-Gravenhage 1956, 1, 3, 7-11; - S.J. Lenselink, De Ned. psalmberijmingen van de Souterliedekens tot Datheen, Assen 1959, 247-432; - Akta synodów róznowierczych w Polsce, I, (1550-1560), herausgegeben von Maria Sypayllo, Warschau 1966; - Howard Slenk, J.U.'s Psalms in the Low Countries in: Ned. Archief voor kerkelijke geschiedenis, XLIX (1968-1969), 155-158; - Halina Kowalska, Dzialalnosc reformatorska Jana Laskiego w Polsce 1556-1560, Warschau/Krakau 1969; - Auke J. Jelsma, Adr. van Haemstede en zijn Martelaarsboek, 's-Gravenhage 1970; - H. Hasper, Calvijns beginsel voor

de zang in de eredienst, II, 's-Gravenhage 1976; - J. ten Doornkaat Koolman, J.U.'s Besuch bei H. Bullinger im Jahre 1549, in: Zwingliana, XIV/5 (1976), 263-273; - U. Gäbler, K.J. Rüetschi, Die drei Briefe Jan Utenhoves des Jüngeren an Bullinger (1564), in: Zwingliana, XV/2 (1979), 143-145; - G.P. van Itterzon, Art. U., in: D. Nauta et al., Biografisch Lexicon voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme, Bd. II, Kampen 1988, 427-430; - A.G., Art. U., DNB, Bd. XX, 73; - Wilhelm F. Dankbaar, Art. U. in: RRG[3] Bd. VI, 1216.
Auteur: Raingard Eßer

DE 12 ARTIKELEN DES CHRISTELIJKEN GELOOFS
door
JAN UITENHOVEN

Wij gelooven in eenen God allein,
Schepper des hemels en der aerde,
Onzer aller Vader gemein,
Die ons laat Zijne kinders werden.
Hij wil ons altijd geneeren,
Lijf en ziel ook wel bewaren;
All' ongeval wil Hij ons weeren,
Geen leed zal ons tegenvaren;
Hij bezorget ons dag ende nacht,
Het staat alles in Zijne macht.

2. Wij gelooven in Christus al gelijk,
Zijnen Zoon ende onzen Heere,
Erfachtig in Zijns Vaders Rijk,
'Gelijk God van macht ende eere.
Uit Maria der maagd zade
Ons een ware mensch geboren;
Door Gods Geest uit 'louter genade,
Voor ons door de zond verloren;
Aan 't kruis gestorven ende geleid
In 't graf, tot Zijns doods zekerheid.

3. Ten derden daag om onzer g'rechtigheid,
Van den dooden is opgestanden;
Door 's Vaders kracht en heerlijkheid,
Lossende ons uit 's vijands banden;
Is ten hemel op verheven
Van de aard in 't openbare;
Zit tot Gods rechterhand beneven,
Voor ons een recht Middelare;
Vanwaar Hij ten eind ook komen zal
Richten levend en dooden al.

4. Wij gelooven in den Heiligen Geest,
God met den Vader en den Zone;
Die ons troost en maakt onbevreesd;

Ende versiert met gaven schoone
Alle christenheid verheven
Tot recht eenigheid begeven,
Welker de zonde werd vergeven.
Dat vleesch zal nog weder leven;
Na dezen jammer is nu bereid
Ons een leven in eeuwigheid.

GEBED VOOR DE PREDIKATIE.

1.
O God! die onze Vader bist,
Door Jezus Christ,
Geef Uwen Geest ons algemein
Die ons ter waarheid leide;
Verhoor ons toch tot dezer stond,
Open den mond
Uws dienaars, dat hij Uw woord rein
En vrijmoedig verbreide.
Daartoe o Heer, genadiglijk,
Open ons hart en ooren,
Dat wij dat hooren vlijtelijk
En trouwelijk bewaren;
Opdat wij mogen vruchtbaarlijk
Uw lof altijd verklaren.

18 martelaren uit VLAANDEREN die om het Woord Gods en de getuigenis van Jezus Christus ter dood gebracht zijn.

Overgenomen uit het MARTELARENBOEK van Adriaan van Haamstede

Gerard Moyart en Pieter de Meulen

[JAAR 1570.]
Gerard Moyart, geboren te **Ronse,** werd om de getuigenis van Jezus Christus te Oudenaarde gevangen genomen, en zo wreed behandeld, dat zij hem zelfs zijn nooddruft van spijs en drank (die immers aan onredelijke schepselen niet geweigerd wordt) onttrokken. Niettegenstaande dit alles, was hij door Gods genade zo tevreden in zijn gevangenschap, dat hij onbewegelijk bleef in de waarheid van het Evangelie, zoals men uit zijn brief, die hier volgt, kan bemerken.

"Lieve broeders en zusters.
Aan u geliefden bericht ik bovenal, dat ik tot heden toe, door 's Heeren kracht, in mijn gevangenschap welgemoed ben, zo zelfs dat de dagen in de gevangenis mij niet verdrietig zijn geweest, en het mij is, alsof ik niet gevangen ben, en vertrouw, dat ik, door de barmhartigheid Gods, volstandig blijven zal tot het einde toe. Met groot geduld neem ik ook deze kastijding van de Heere aan, en twijfel niet, of zij zal mij tot mijn nut dienen. Ook heb ik Hem gebeden uit de grond van mijn hart dat Hij mij al mijn vroegere verborgen en openbare zonden wil vergeven, zoals Hij zich over mij eindelijk ontfermd heeft; want mijn smeken is tot Zijn oren gekomen, zodat ik niet twijfel, hetzij ik leef of sterf, dat ik altijd des Heeren ben. Al moet ik ook mijn leven in dit jammerdal verliezen, zo ben ik nochtans verzekerd, dat ik het hiernamaals boven in het rijk van mijn hemelse Vader zal terugvinden.
Och, lieve broeders, ik wenste, dat ik u schrijven kon, hoezeer ik in de Heere getroost ben, Die Zijn kinderen bewaart in gevangenissen, pijnigingen, ja, in het water en in het vuur, zodat de vlammen hen niet beschadigen, noch enigermate scheiden van de liefde Gods, die in Christus Jezus is.
En, nu mijn lieve broeders en zusters, ik neem afscheid. Het koninkrijk der hemelen wordt geweld aangedaan, en de geweldigers moeten het innemen, waarnaar ik van ganser harte verlang, en hoop weldra, door de kracht des Heilige Geestes, tot mijn God te gaan; want ik zie, dat de tijd van mijn verlossing nabij is, en dat ik de Heere mijn offerande naar Zijn wil brengen zal. Hiermee neem ik, mijn lieve broeders en zusters, mijn laatste afscheid, totdat wij volmaakt hierboven in het huis des Heeren tot in eeuwigheid elkaar zullen aanschouwen."
Toen hij nu langer dan acht maanden had gevangen gezeten, en vele aanvallen van de vijanden der waarheid had verduurd, liet men zijn vonnis van Brussel halen, wat inhield, dat men hem als een ketter levend moest verbranden.

Op dezelfde wijze werd ook **Pieter de Meulen,** te Lopigem geboren, nadat hij eenentwintig maanden had gevangen gezeten, met bovengenoemde Gerard Moyart, op dezelfde dag aan de Heere in de vlammen opgeofferd. Aldus eindigden deze beide vrome getuigen, onder aanroeping van de naam des Heeren, hun leven te Pamele, op de 11^{e} April 1570.

Jasper Stevens

[JAAR 1573.]
Jasper Stevens, geboren te **Oudenaarden** in Vlaanderen, was een bejaard man, en woonde te Brussel, waar hij ouderling der gemeente was. Hij beijverde zich bij voortduring de ere Gods en de opbouwing van zijn gemeente te bevorderen, waardoor hij dikwerf zijn leven nacht en dag in doodsgevaar bracht, doch hij verloor graag zijn leven, opdat hij dit, volgens het bevel des Heeren, in eeuwigheid mocht behouden. Toen echter de tijd vervuld was, die God bestemd had, dat hij als een vroom getuige de waarheid met zijn bloed zou verzegelen, en het getal der uitverkorenen zou helpen vergroten, werd hij onder Gods toelating, te Brussel op de 31ste December, des avonds omstreeks negen uren, zeer onschuldig gevangen genomen. Zij brachten hem in de gevangenis Vrunte genaamd, en op nieuwjaarsdag brachten zij hem naar een andere gevangenis over, Treurenberg geheten.

Op de 13de Januari kwamen tot hem een zeer goed bekend man, Morlion genaamd, de beambte en hun klerk, die hem ondervroegen, Vooreerst vroegen zij hem naar zijn naam, en vanwaar hij was, wat hij hun zei; ten andere, of hij in zijn jeugd gedoopt was. Hij antwoordde toestemmend, en zei, dat hij daarmee tevreden was. Vervolgens vroegen zij hem, of hij niet herdoopt was. Hij antwoordde, dat hij tevreden was met de doop, die hij in zijn jeugd ontvangen had, toen hij gedoopt *was in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes.*
Daarna vroegen zij hem, hoe lang hij in de roomse kerk verkeerd had. Hij antwoordde, dat dit omtrent dertig jaren geweest was, dat hij wel twintig jaren buiten zijn stad had gewoond, en wel in Waalsland.
Zij vroegen hem, waar hij voor het eerst zijn vrouw getrouwd had en in welke gemeente. Hij antwoordde, dat dit te Brussel was geweest en in de gemeente van onze Heere Jezus Christus, zoals dat, volgens Gods bevel, behoort.
Zij vroegen hem ook, of hij het avondmaal had bijgewoond en waar. Hij zei: Ja, en wel te Rijssel, Valenciennes en in meer andere plaatsen."
Zij vroegen hem naar de predikanten. Hij zei, dat zij niet meer in leven waren. Toen vroegen zij hem, of hij kinderen had, en waar die gedoopt waren. Hij zei: "Het een in Waalsland en het andere te Antwerpen." Zij wilden nu van hem weten, wie de leraar geweest was. Hij antwoordde: "Dit was Taffijn." "En waar is hij nu?" vroegen zij. Hij antwoordde, dat hij zich nu niet in deze streken ophield.
Toen vroegen zij hem, welke predikant zijn huwelijk had ingezegend. Hij zei, dat het er een was van God gezonden. Daarna vroegen zij hem, waar de kinderen gedoopt waren die hij van zijn laatste vrouw had gehad. Hij antwoordde: In de christelijke gemeente, zoals het behoort."
Zij vroegen toen, wie de doopgetuigen waren. Hij zei: "Allen, die toen tegenwoordig waren."
Zij vroegen, wie zij waren en wie de predikant was. Jasper antwoordde, dat het hem van God niet bevolen was iemand te verklappen, en dat hij daarmee niet geholpen zou zijn. Want God," zei hij, "gebiedt in Zijn heilige wet dat wij Hem boven alles zullen liefhebben en onze naasten als onszelf. Hoe zou ik dan mijn naasten verraden? Ik zou niet graag zien, dat men het mij deed."
Toen bedreigden zij hem terstond met de pijnbank, en zeiden: "Wij zullen het u wel op de pijnbank doen zeggen." Jasper antwoordde daarop: “Ik ken uw bedoeling wel, lieve mannen, en weet, hoe gij de zaak beschouwt."
Daarna vroegen zij hem, of hij zich bekeren wilde en terugkeren tot de roomse kerk, waaruit hij gegaan was. Vol goede moed antwoordde hij hun: "Neen, toch niet, maar ik wil zonder veinzen blijven bij die kerk, waarvan Christus het Hoofd is en niet de paus. Tegen deze kerk vermogen de poorten der hel niets. En, aangezien Zijn kerk door Zijn Geest en Woord wordt wedergeboren en geregeerd, zo houd ik mij alleen aan Zijn woorden vast, Die mij dat door

Zijn Geest heeft doen verstaan, en Die moet door mij eeuwig lof en dank worden toegebracht."
Toen zij zijn volharding bemerkten, gebruikten zij schone smekende woorden en zeiden al vriendelijk: "Lieve vriend, bekeer u, het is nog tijd genoeg, en de Heere zal u genadig zijn, zoals Hij door de Profeet Ezechiël zegt." Hij zei daarop: ”Ik dank de Heere, Die mij van de afgodendienst tot Hem, Die alleen de levende God is, bekeerd heeft. Doet ook alzo, bid ik u, lieve vrienden."
Toen zij nu zagen, dat hij zich niet naar hen wilde schikken, kwamen zij met de Schrift voor de dag, en zeiden, dat God, nadat Hij hemel, aarde en mensen had geschapen, de hemel daarna door Adams val had toegesloten, totdat Christus, Die beloofd was, zou verschijnen.
Jasper vroeg hun daarop, wat zij daaruit wilden besluiten. Zij zeiden, dat Christus na Zijn dood in de hel was neergedaald, om de mensen te verlossen.

- "Dit verkeerde gevoelen," zei hij, "hang ik niet aan, maar ik belijd, dat Christus in Zijn menselijke ziel en Geest de toorn Gods en de smart der hel gevoeld heeft voor onze onreine zonden, zoals Hij aan het kruis zei: *"Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?"* En dat Christus na Zijn dood niet in de hel geweest is, bewijzen Zijn woorden, daar Hij tot de moordenaar zei: Heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn." Verder, toen Christus de geest gaf, riep Hij: "Vader, in Uw handen beveel Ik Mijn geest."
- Ten andere, voor Adam is, nadat hij de zonden begaan had, door het woord der belofte en het geloof, de hemel weer ontsloten, niet allen, die tot het zaad erkend zijn, welk zaad Christus is, Die als een Lam van de grondlegging der wereld voor hen en ons allen is gedood, en zij derhalve al dadelijk de hemel zijn ingegaan, zoals blijkt uit de gelijkenis, waar de rijke man Lazarus zag in Abrahams schoot."

Verder vroeg hij hun: "Wat betekent het toch "ter helle gevaren," toen het lichaam van Christus aan het kruis hing, en de Geest Gode was bevolen? Wat was er nu in de hel?"
Zij antwoordden hem daarop niet, maar vroegen hem, of de ongedoopte kinderen ook zalig konden worden. Hij zei: Ja, ten minste die van gelovige ouders geboren zijn. Zulken, zegt Christus, komt het koninkrijk der hemelen toe. Er is geen onderscheid tussen oud of jong; zij zijn allen met één prijs gekocht, dat is, gewassen met het zuiver en dierbaar bloed van onze Heere Jezus Christus, uit genade, zonder verdiensten en niet door de doop, ofschoon deze nochtans de naam van zulk een heiligmaking draagt."
Na deze woorden vertrok de bisschop, en daarna kwam de priester van St. Goelen tot hem, die bijna met dezelfde woorden voor de dag kwam als de anderen, en wie hij ook op dezelfde wijze antwoordde.

Daarna kwamen tot hem twee predikmonniken, namelijk de overste van het klooster en de pastoor van St. Goelen. Deze vroegen hem, of hij zijn geloof wel van buiten en mondeling belijden kon.
Jasper antwoordde: Ja, God hebbe lof en dank!" Hij beleed het en zei: "Daarop wil ik, door Gods genade, leven en sterven." Men vroeg hem of hij niet geloofde in de roomse kerk.
Hij antwoordde, dat het hem door God niet geleerd noch bevolen was in die kerk te geloven; maar dat er een heilige christelijke kerk was, die vanwege God bezat gemeenschap der heiligen, vergeving van zonden, opstanding des vleses en een eeuwig leven. Zij vroegen hem hierop, waar deze kerk bestond, of zij zichtbaar of onzichtbaar was; "want," zei de priester, “Ik zou ook wel zalig willen zijn; wijs mij daarom de weg naar deze kerk."
Jasper bedroefde zich, daar hij hun spotternij bemerkte, en antwoordde: Mij dunkt, dat u tot het boze geslacht behoort, die tot onze Heere kwamen, meer om te vragen dan om onderwezen te worden, evenals zij, die tot Johannes kwamen om zijn doop te berispen, en lieten zich zelf niet dopen. Doch, toen Johannes dit zag, zoals ik ook u doorgrond, zei hij, wat ik ook tot u zeg: "Gij adderengebroedsels, wie heeft u gewezen te ontvlieden de toekomende

toorn? Brengt dan vruchten voort der bekering waarding, want de bijl ligt reeds aan de wortel der hoornen; alle hoorn dan, die geen goede vrucht voortbrengt, wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen." Daarom heeft Christus te recht gezegd, dat de tollenaren en hoeren u zullen voorgaan in het koninkrijk Gods, want zij hebben aan de prediking van Johannes geloofd.
Daarna vroegen zij hem, hoe hij dacht over het sacrament des altaars, of Christus daar niet corporaliter, dat is, lichamelijk, in de gedaante des broods tegenwoordig was, ja, zo volkomen en geheel, als Hij was, toen Hij uit de doden opstond. Hij zei: Dit strijdt met de artikelen des Christelijken geloofs, die zeggen, dat Christus opgevaren is naar de hemel en ter rechterhand des Vaders zit, wat wij naar Zijn mensheid moeten opvatten, tot de wederoprichting van alle dingen."
Zij vroegen hem verder, of hij niet geloofde, dat God almachtig is.
Hij antwoordde: "Ja zeker, want al de werken van God zijn openbaar en zichtbaar; maar, dat gij daaruit besluiten wilt, dat het natuurlijke lichaam van Christus in het brood zou zijn, dat geloof ik niet, want dit strijdt tegen de gehele Schrift en de rede."
Toen vroeg hij andermaal, - om zijn onwetendheid nog meer aan het licht te brengen, - of Christus niet zei tot de jongeling, dat het lichter, is dat een kameel gaat door het oog van een naald, dan dat een rijke ingaat in het koninkrijk Gods.
Jasper vroeg hem hierop, of de kameel door het oog van een naald gegaan was. De priester antwoordde. "Neen, maar God is machtig het te doen, zoals Hij machtig is het natuurlijke lichaam van Zijn Zoon Christus in het brood te doen komen, ofschoon dit met ons arm verstand in strijd is."
Jasper zei: Dat God op zekere tijd het lichaam van Zijn Zoon in het brood gezonden heeft of zenden wil, leest men in de gehele Schrift niet." De priester zei: Toen Johannes in de Jordaan doopte, zag hij de Geest neerdalen in de gedaante van een duif, Die toch onzienlijk is. Alzo kan Christus ook zichtbaar neerdalen, als wij als priesters in de mis het brood zegenen.
Jasper antwoordde: Ik belijd, dat de Heilige Geest niet was in de gedaante van een duif, maar veel meer in de duif verborgen, zoals volgens de leer van Panlus, de volheid der Godheid in het natuurlijke lichaam van Christus woont; maar dit bevestigt uw gevoelen niet.
Daarna vertrok de pastoor van St. Goelen.

Doch toen kwam de bisschop van Mechelen tot hem, die hem vriendelijk vroeg, of hij zijn geloof wel van achteren tot voren met de Schrift kou bewijzen, wat hij onmogelijk achtte. Jasper begon het van voren aan te bewijzen; maar hij viel Jasper terstond in de rede, en sprak over de neerdaling van Christus naar de hel, en vroeg: "Wat zegt u daarvan?"
Jasper vroeg op zijn beurt: En hoe denkt u daarover? De bisschop zei, dat hij geloofde dat Christus na Zijn dood was naar de hel gedaald, en het voorgeslacht daaruit verlost heeft en naar de hemel overgebracht.
Jasper zei: Dat hebben uw geestverwanten ook gezegd, maar mij niet met de Schrift bewezen, en ook niet, dat de hemel tot de komst van Christus was gesloten." Toen vroeg de bisschop, of de jonge kinderen wel zonder doop zalig konden worden.
Jasper zei: “Ik zeg als vroeger, dat de doop zalig noch onzalig maakt, maar dat hij voor de kinderen of de volwassen en verordend wordt tot verzegeling van de rechtvaardigmaking van het geloof in Christus, verder tot een teken der gehoorzaamheid."
Zonder verder veel te spreken, ging de bisschop heen, en betuigde, dat, indien hij zich niet wilde bekeren, hij de hand van hem zou aftrekken, en de zaak aan de wereldlijke overheid overgeven. Jasper antwoordde daarop: “Ik dwaal niet."
Toen zijn vijanden zagen, dat zij niets op hem winnen konden, lieten zij hem op wrede wijze pijnigen, en wilden van hem weten, wie de predikant was en wie zijn aanhangers waren, doch God sloot de mond van deze brave man aldus, dat zij niets van hem vernamen. Hij zei: "Zou ik mijn naasten benadelen? Daar beware mij God voor, want dat zou handelen zijn tegen het

tweede gebod, en het is een even grote zonde het tweede als het eerste te overtreden. Ik ben op de rechte weg. Wilt gij mij doen zondigen? O neen, o neen!"

Toen zij bij hem niet vorderden, veroordeelden zij hem op woedende wijze, om als ketter te worden verbrand. Daarna kwamen vele vijanden tot hem, die hem schone beloften deden, en hem door listige streken van betgeloof dachten af te kunnen trekken. Hij zei echter: "Gij verkwist uw tijd, en zijt mij moeilijk." Daarna kwamen er twee nonnenbroeders tot hem, die zeiden: Indien gij wilt terug keren, beloven wij u genade, volgens het bevel." Jasper antwoordde: "Het is mij hetzelfde, met welke dood ik mijn Schepper prijs, laat mij met vrede."
De volgende dag, zijnde de dag, waarop hij zijn offerande zou doen, kwam er andermaal een nonnenbroeder tot hem, die vele listen aanwendde om hem afvallig te maken, en tot hem zei: "Jasper, vriend, de tijd begint te korte, hebt gij u niet bedacht? Blijft gij nog bij uw gevoelen?"
Jasper antwoordde: "Ik dwaal niet, ik ben op de rechte weg; ik hoop en bid God, dat Hij mij daarvan niet laat aftrekken."
Intussen kwam de scherprechter, die voor hem op de knieën viel, en bad: "O vriend, vergeef mij de dood, die ik u moet aandoen."
"Sta op," zei Jasper, "ik vergeef u graag; volbreng uw werk."
De scherprechter sloot hem de mond, opdat hij niet zou spreken; en toch zong hij onderweg de 130ste psalm:
"Uit de diepte, o Heere;
Mijner benauwdheid groot.
Roep ik tot U gaar zeere
In mijnen angst en nood."
En, aangezien zijn mond gesloten was kon men niets horen dan de galm. Na dit gebed liet hij zich gewillig aan de paal binden, en terwijl daarna het hout aangestoken werd, verbrandde men hem, terwijl hij de naam des Heeren aanriep.
Dit geschiedde de 27ste Januari 1573.

Mauris van Dalen

[JAAR 1573.]

Mauris van Dalen werd, om de getuigenis van het heilige Evangelie, gevangen genomen te **Somergem,** in Vlaanderen, waar hij een ouderling der gemeente van Jezus Christus was, en wel in April van het jaar onzes Heeren en enige Verlossers 1573. Daarna werd hij door de gerechtsdienaren ongenadig gebonden, 's nachts naar Gent gebracht, en op bevel van de opperschout in de algemene gevangenis gezet. Toen de dienaren van de antichrist, die dag en nacht peinzen om het rijk van Christus geheel uit te roeien, dit vernamen, kwamen zij met de opperschout in de gevangenis om hem aangaande zijn geloof te ondervragen, waarvan Mauris zelf getuigenis gegeven heeft in een brief aan een broeder geschreven, die aldus luidt:

"Mijn vriendelijke groet aan u, mijn lieve vriend en broeder in den Heere!
Ik meld u, dat ik voor u niet kan verzwijgen, wat mij in de gevangenis door de opperschout, priester, enz. gevraagd is. Vooreerst vroeg de schout mij, of ik een vrouw had. Ik antwoordde ontkennend. "Hoe lang is het geleden, dat zij gestorven is?" "Een jaar." "Wie heeft haar begraven?" "Ik zelf." "Hoe, hebt gij haar doen begraven als een dier?" "Neen, maar zoals dit behoort."
Daarna vroegen de priesters, of ik herdoopt was. Ik antwoordde ontkennend, en verklaarde niet tot de wederdopers te behoren, zoals zij dachten. Toen zei de opperschout: "Gij bent de

bisschop van de wederdopers." Ik zei, dat dit bij onderzoek als onwaar zou bevonden worden, ofschoon dit in mijn afwezigheid van mij gezegd was door de bijslaapster van de priesters, Maye van Belle geheten. En deze valse getuigenis tegen mij wordt door ulieden aangenomen.
Toen vroegen de priesters mij, hoe ik dacht over de doop. Ik antwoordde, dat het een begraving was van de oude mens der zonden, die vroeger gedood is in het bloed van onze Heere Jezus Christus, zoals Paulus leert. Toen zeiden zij allen tegelijk: "Dat is juist de leer van Calvijn."
Verder vroegen zij mij, of ik niet geloofde, dat het gezegende brood des altaars, zoals zij dat noemen, waarachtig het vlees en bloed van Christus was. Daarop antwoordde ik hun: "Hoe zou ik dat kunnen geloven, aangezien dit in strijd is met de gehele heilige Schrift en mijn geweten."
Daarna spraken zij nog zeer uitvoerig over alles, wat echter de moeite niet waardig is mee te delen, en gingen vervolgens heen.
Dit is het voornaamste, lieve broeder, wat zij met mij bespraken. Bid toch de Heere voor mij, om mij in deze mijn moeilijke gevangenschap te troosten met Zijn Heilige Geest, zoals Hij in mij begonnen heeft. Hem zij alleen lof en prijs van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen.
Door mij, Mauris van Dalen, een gevangene in de Heere."

Nadat nu deze vrome getuige van Christus omstreeks vijf weken gevangen gezeten, en veel verduurd had van de afgodendienaren, werd hij daarna door de opperschout als een ketter veroordeeld, om buiten de stad met het koord aan een paal geworgd en daarna verbrand te worden. Met vrijmoedigheid nam hij dit vonnis aan, verzekerd als hij was, dat, als dit zijn aardse huis zou verbroken zijn, hij dan een nieuw gebouw van de Heere zou ontvangen, eeuwig in de hemelen.
Toen hij door de gerechtsdienaren op de wagen gebonden werd, om naar de strafplaats te worden gebracht, zei hij zeer vrijmoedig tot het volk: "Vreest toch niet, lieve vrienden, voor hen, die het lichaam doden, maar vreest Hem, die beide ziel en lichaam in de eeuwige verdoemenis kan werpen." Op de gerechtsplaats aangekomen, werd hij terstond door de scherprechter aan de paal gebonden; en, daaraan staande, hief hij de ogen naar de hemel en zei: "O Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest."
Daarna werd hij door de beul geworgd en verbrand, en gaf zijn leven, om Christus' wil, over, de 31e Mei in het jaar onzes Heeren 1573.

Lieven van de Meern

[JAAR 1573.]
Lieven van de Meern een zeer deugdzaam en godsdienstig man, was geboren te **Gent,** waar hij was aangesteld tot ouderling der gemeente van Jezus Christus bij hen, die daar onder het kruis en de verdrukking van hun vijanden woonden. Naar de gaven, die hij van de Heere ontvangen had, was hij in deze gemeente met alle ijver in zijn betrekking werkzaam. En, aangezien God, de almachtige Heere, hem niet alleen tot deze werkzaamheid geroepen, maar ook in zijn heilige raad besloten had, dat Hij een hunner zou zijn, die met hun bloed de waarheid en de getuigenis van Zijn Zoon Jezus Christus zouden bevestigen, geschiedde het, dat Lieven op zekere tijd reisde van Gent naar Honscoten en Vuren voor enige, zaken, die hij daar te verrichten had. Onderweg ontmoetten hem enige vijanden der waarheid, die in last hadden, vanwege de hertog van Alva en zijn bloedraad, om de gelovige christenen overal te vervolgen en te vermoorden. Door deze werd Lieven aangezien voor een ketter, en zij namen hem daarom gevangen, en lieten hem te Vuren in een welverzekerde gevangenis opsluiten, waar hij zeer karig werd voorzien van spijs en drank, zoals hij in zijn eigen brieven heeft getuigd. Niettegenstaande dit alles, loofde en dankte hij de almachtige God, dat Hij hem uit de duisternis der afgoderij had verlost, en door Zijn genade waardig gemaakt, om een getuige te

zijn der waarheid, zoals blijkt uit enige brieven, die hij uit de gevangenis aan zijn lieve vrouw en kinderen als tot een testament geschreven heeft, waaruit wij tot stichting van de christelijke lezer de voornaamste zaken ontleend hebben, zoals hier volgt:

"Zalig zijn zij die lijden om der gerechtigheid wil, want hunner is het koninkrijk der hemelen.
Genade en vrede zij u van God, de Vader, door onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus, met de vertroosting des Heiligen Geestes, Die ulieden en mij, mijn beminde vrouw en lieve kinderen, vertrooste in al de druk, die wij lijden om de heilige Naam en de getuigenis van onze Heere.
Nu dan, mijn beminde, acht het toch voor een grote blijdschap, als ons de goede God bezoekt met kruis en lijden, en dat om Zijns heiligen Naams wil, want dit is een zeker bewijs, dat wij tot zijn lieve kinderen en uitverkorenen behoren; want, die Hij liefheeft, kastijdt Hij tot hun zaligheid, zoals een goed vader zijn kinderen doet. Wat is toch de kastijding des Heeren, als Hij ons bezoekt met armoede, vervolging, gevangenschap, pijnigingen, doden en dergelijke anders dan een teken Zijner bijzondere liefde tot ons? Want wij zijn toch het uitvaagsel en het aangaapsel bij deze goddeloze wereld, en aan de dood overgegeven als slachtlammeren de gehele dag.
Doch, mijn allerliefste vrouw en kindertjes, laat ons daarom niet verflauwen, noch hen vrezen, die het lichaam doden, en niet anders kunnen. Laat ons Hem vrezen, Die machtig is beide lichaam en ziel in de eeuwige verdoemenis te werpen; daar er toch geen haar van ons hoofd valt zonder Zijn heiligen wil, want Hij bewaart ons Zijn kinderen als de appel Zijner ogen; en, al wat ons overkomt, geschiedt tot ons best en tot onze zaligheid. Want leven wij, wij leven Hem; sterven wij, wij sterven Hem, want wij zijn des Heeren. Wat zal ons toch van die liefde van Christus scheiden: verdrukking, benauwdheid, vervolging, honger, naaktheid, gevaar of zwaard? Niets; want in Hem overwinnen wij alles.
Daarom, mijn lieve vrouw en kindertjes, bid ik u, uit de grond des harten, u toch niet te zeer te bedroeven over mijn dood, en over de vervolging van ulieden, die gij ondergaan moet om der gerechtigheid wil, omdat dit nu de wil Gods over ons is, want Hij zal ons, die hier een korte tijd verdrukt worden, de eeuwige blijdschap deelachtig maken, volgens Zijn heilige beloften, welke geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, noch in het mensen is opgekomen, wat God bereid heeft dengenen, die Hem liefhebben.
Verder bericht ik u, beminde vrouw, dat ik gehoord heb, hoe genadig de Heere u bewaard beeft. Mijn hart verblijdde zich, toen ik dat hoorde, en wel, omdat de heren van Gent, toen zij mij kwamen ondervragen, zeiden, dat zij niet al de geheimen van de gemeente bekend waren; en toonden mij ook het boek met de namen der gemeente, het zegel en andere brieven, en berichtten mij, dat er nog enige andere geestverwanten van mij gevangen genomen waren, zodat ik wel bemerkte, dat het niet al te goed was toegegaan.
Daarna lieten zij mij zeer pijnigen, en vroegen mij naar vele dingen, waarvan ik niets wist. Ik heb ook, de Heere zij lof, niemand bezwaard, ofschoon zij mij naar vele personen vroegen en uit het gemeenteboek voorlazen. Zij vroegen mij, of ik een ouderling, was, waarop ik toestemmend antwoordde. Ook vroegen zij mij, of wij het avondmaal hadden uitgedeeld. Ik antwoordde toestemmend. Na meer dergelijke onnodige vragen gingen zij weg.
Hiermee beveel ik ulieden de almachtige Heere en het woord Zijner genade aan, en bid ulieden, mij te gedenken, in uw gebeden, gelijk ik doe, zolang ik in deze aardse tent wonen zal. Wees altijd goed getroost in de Heere, en groet alle kindertjes van mij met een heilige kus, en ik groet u allen evenzeer in de Heere.
Door mij uw lieven man en vader Lieven van de Meern, gevangene om de getuigenis van Jezus Christus. Geschreven 17 September 1573."

Nadat nu deze vrome getuige, van Christus velerlei aanvechtingen had verduurd, schreef hij vele troostrijke vermaningen aan zijn lieve vrouw en vooral aan zijn kinderen, waarin hij aandrong, dat zij dagelijks in de vrees Gods zouden toenemen, en zich wachten voor de schadelijke sekte der wederdopers, die altijd de eenvoudigen zoeken te verleiden en Christus in Zijn heilige menswording verloochenen, Die naar de beloften onze Immanuël en Broeder is, ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde. Desgelijks vermaande hij hen ook in allen ootmoed te wandelen, de brede weg van deze wereld te verlaten en de begeerlijkheden der jeugd te schuwen, en hen niet te volgen, die hen tot boosheid en zonden verleidden; maar dat zij elkaar zouden lief hebben, vooral hun moeder eren, en al de dagen huns levens gehoorzaam zijn in de Heere, zo ook hun meesters en vrouwen.
Daarna werd Lieven voor de overheid gebracht, voor wie hij zijn geloof zeer vrijmoedig beleed; en, aangezien hij daarin volhardde, werd het doodsvonnis over hem uitgesproken, om te worden verbrand, voor welk vonnis hij de almachtige God dankte.
Toen hij naar de gevangenis geleid werd, riep hij de Heere aan met de psalm:
"Als een hert gejaagd, o Heere.
Dat verse water begeert.
Alzo dorst mijn ziel ook zeere
Naar U, mijn God, hoog geëerd"
Vervolgens werd hij naar de gerechtsplaats gebracht, waar hij onder volharding de Heere zijn lichaam in het vuur opofferde, en zijn ziel in Diens hoede overgaf, de 15e oktober 1573.

Terwijl Lieven daar gevangen zat, werd Johannes Gijs, die te Sandwich, in Engeland, woonde, en nu gereed stond om zijn vaderland onder het kruis met de prediking van het heilige Evangelie te dienen, ook daar gevankelijk binnen geleid, terwijl hij naar Werveke reisde, om zijn moeder te bezoeken. Als een spion werd hij gevangen genomen, doch daarvan vrijgesproken door zijn broeder Willem Gijs, procureur van het hof van Vlaanderen. En, ofschoon men spoedig naar zijn woonplaats en zijn werk onderzocht, en vernam, dat hij in Engeland woonde, daar gehuwd was, en men daar op raad van het hof verzocht, of een jonkman, die in een ketters land woonde, volgens de gewoonte van een ander land mocht trouwen, en het hof dit toestond, werd hij na enige weken gevangenschap, zonder dat het minste onderzoek naar zijn geloof plaats had, uit de kerker ontslagen, en vervolgde hij zijn reis. Deze had vroeger tot zijn versterking de belofte van God ontvangen, dat hij niet moest vrezen, aangezien hij hier niet zou sterven, maar het rijk van de paus nog zou helpen verzwakken. Omdat Lieven naast zijn kooi gevangen zat, werd deze door hem met vele troostrijke redenen uit Gods Woord tot zijn doodsdag versterkt.

Antonius uit den Hove

[JAAR 1573.]
Wegens de belijdenis van de hervormde godsdienst heeft de hertog van Alva, in het jaar1573, een edelman uit **Gent,** Antonius Uit den Hove genaamd, levend geroosterd, en hem tot tijdkorting der Spanjaarden, aan een lang keten laten klinken, in een kring van vuur rondom een paal doen lopen, totdat dit de dienaars, die over deze gevoelige en langzame dood zelf jammerden, begon te hinderen, en deze, tegen de zin van de hertog, met hun zwaarden hem het leven benamen.

Jasper de Metser

[JAAR 1574.]
Jasper de Metser, in **Vilvoorden** geboren, was een metselaar van beroep, en omtrent zesendertig jaren oud. Toen hij te Antwerpen met groten ijver als ouderling in de christelijke gemeente was werkzaam geweest, opdat het rijk van Christus van dag tot dag mocht toenemen, en het rijk des satans teniet gaan, toonde hij de liefde voor zijn ambt niet alleen aan de levende leden van Christus, maar hielp ook hun lijken eerbaar zonder enige pauselijke bijgelovigheid, naar het voorbeeld van de lieve Tobias, begraven.
Op zekere avond gebeurde het, dat hij en twee van zijn medebroeders een hunner gestorvenen, een broeder in het geloof, wilden begraven; doch zij waren verraden, want, toen hij nog geen half uur in het huis vertoefd had, klopten er drie gerechtsdienaren op de deur, en riepen met luider stem: "Slaat de schelmen dood." Een broeder, die buiten de deur stond, antwoordde: "Schreeuwt toch zo niet, het zijn geen dieven noch schelmen." Zij grepen hem en trokken hem bij zijn mantel, doch door 's Heeren hulp ontliep hij hun, zo ook de andere broeder, die zij daarna wilden grijpen.
Jasper echter, aangezien zijn uur gekomen was, en de schout er bij kwam, werd gevangen genomen, stevig met touwen gebonden en naar de gevangenis gebracht. Terstond daarna ontkleedden zij hem, en wierpen hem met grote onbarmhartigheid op de pijnbank, en hoopten aldus van hem te horen, wie zijn medebroeders en zusters waren. Doch God, Wiens heiligen Naam hij tevoren zeer hartelijk had aangeroepen om Zijn vaderlijke hulp en bijstand in deze strijd, verleende hem Zijn genade, zodat hij over niemand een woord sprak. Wat meer is, hoe gruwelijk zij hem ook pijnigden, vernamen zij niet eens, waar zijn huis was geweest. Aldus belachte God hen in hun tirannische aanslagen, waarover zij op de tanden knersten. De schout zei: “Wacht wat, wacht wat! ik zal het u morgenavond wel doen zeggen," en aldus gingen zij heen. Doch Jasper dankte God voor Zijn genade, en vaderlijke bijstand. Des anderen daags wierpen zij het lijk, dat nog onbegraven was, op een kar, voerden het naar het galgenveld, en smeten het de dieren ten spijs voor.

De vrouw van Jasper, die zwanger was, hoorde dit aangaande haar man, beweende bitter haar lieve gevangen man, ten gevolge waarvan de barensnood haar overviel. En, als zij nu omtrent vier dagen met een vreselijk bedroefd hart in barensnood had verkeerd, sloot zich het hart van grote droefheid, en stierf zij in die toestand met haar ongeboren kind. Terwijl hij in de gevangenis vertoefde, kwamen verscheiden verleiders tot hem, die dachten hem van zijn geloof afvallig te maken, daar de één een afgodendienaar en de ander een dronkaard was. Op zeer moedige wijze zei Jasper: "Bekeert ulieden eerst van uw boos voornemen, komt dan terug, en laat ons dan tezamen spreken, want een afgodendienaar en een dronkaard zullen het rijk van Christus niet beërven. Wijkt daarom van mij, gij werkers der boosheid, ik ben op de rechten weg, en heb u niet nodig."
Toen hij nu omtrent vijf weken had gevangen gezeten, werd de 23^{e} December het doodsvonnis over hem uitgesproken, namelijk om als ketter rondom de stad op een stuk tiendwerk gesleept en daarna aan een paal verbrand te worden ten schouwspel van ieder. Hij dankte God, dat hij waardig bevonden was om Christus' naam te lijden.

Des anderen daags, 's morgens de 24ste December, kwam de scherprechter met al zijn dienaren, om het vonnis aan hem te voltrekken, die hem de tong tussen twee ijzers schroefde, en met een gloeiend ijzer overstreek, opdat deze zich niet zou loswringen, en sloot de mond met een doek, opdat hij als een lam zou zwijgen. Daarna brachten zij hem naar buiten, waar een stuk tiendwerk en slede gereed stond, om hem daarop te binden, en aldus werd hij, bebloed van het stoten en slaan, als een dier langs de straten gesleept. Ofschoon hij niemand onrecht had aangedaan, werd hij nochtans met Christus zijn Meester onder de kwaaddoeners

gerekend. Het volk, dat dit zag, liep hem na; enige spotten er mee, anderen sloegen op de borst, en beweenden in hun hart dit droevig schouwspel, en weer anderen zeiden in het openbaar*: "O God, zal het niet spoedig U verdrieten?"* Vele broeders sterkten hem in deze strijd, die hij dankte door zijn hoofd en handen, zo goed hij kon, naar de hemel te verheffen, en toonde daardoor tevens ook zijn verlangen om bij de Heere van de hemel te zijn.
Na hem geruime tijd te hebben voortgesleept, brachten zij hem op de markt, waar hij zijn offer volbrengen zou. Daar viel hij op de knieën om te bidden, wat hem echter niet werd toegestaan. De gerechtsdienaren dreven hem voort, bonden hem aan de paal, staken het vuur aan, en verbrandden hem op de 24e December, in het jaar onzes Heeren 1574.

Pieter Panis

[JAAR 1577.]
Het eerste wat Don Juan, na zijn komst in de Nederlanden, onder zijn bestuur met kracht voorstond, was de strenge handhaving van de roomsen godsdienst, waarop hij ook hij het bestuur van Holland en Zeeland zeer aandrong. Hij schreef ook aan alle oude en nieuwe bisschoppen, kettermeesters, raden en anderen, dat zij op de predikanten moesten letten, hun samenkomsten storen, en hun schapen voor deze wolven verzekeren, en die als verstoorders van de algemene rust straffen.

Op de 16de Mei nu, in het jaar onzes Heeren 1577, had er buiten **Mechelen,** in het kleine dorp **Bolheijn,** tot bijzondere troost van de christenen, die honger en dorst hadden naar de gerechtigheid, een christelijke predikatie plaats, onder de leiding van een bedienaar des goddelijke Woords. En aangezien de satan een erfvijand is van de Evangelische waarheid, ruide hij enige der zijn op, als mr. Jakob de Backer, schrijver van de schatbewaarders van Mechelen, en Jan Quant, een dienaar van die stad.
Laatstgenoemde kwam met Jakob op de plaats waar de samenkomst der christenen plaats had. Hij wist veel volk bij elkaar te krijgen door met luider stem te roepen: *"Goede mannen, komt toch, goede mannen, komt toch."* Toen de christenen dit vernamen, gingen zij uit elkaar, en verstrooiden zich, teneinde de wrede vervolgers geen gelegenheid tot enig kwaad te geven. Kort daarna werd een vroom christen en burger, Pieter Panis genaamd, een kleermaker van beroep, door genoemden Jan Quant bij de schout vals beschuldigd, namelijk dat hij de predikant bij de vergadering was geweest, en daar had gepredikt; waarom Pieter, op de 24e Mei, naar de grote gevangenis op de markt gebracht werd. En, aangezien deze Pieter een eerzaam en zeer geacht man was, vroom van leven, zoals een godzalige betaamt, en zeer bemind en aangenaam was bij zijn buren, gingen op Pinksteravond vier of vijf dezer naar de heer Willem de Klerck, ridder, heer van Boevekerke en schout van Mechelen, die sedert jaren een groot vervolger der christenen was, en verzochten hem ootmoedig deze vromen Pieter genade te bewijzen, en hem vrij te laten.
De heer Willem antwoordde: "Ja, hij behoort tot het volk, dat zich altijd wil laten ophangen en verbranden; hij wil van zijn ketterij geen afstand doen en blijft hardnekkig. Ik zweer u bij God, dat ik om mijn geloof geen vinger in een brandende kaars zou willen steken." Met zulke lasterlijke woorden wist hij de vrome buren en voorsprekers van Pieter van zich te verwijderen.

Op de 11e Juni van dat jaar, toen Pieter nog gevangen zat, kwam Don Juan van Oostenrijk, zijn biechtvader, een minderbroeder en de gezant van de paus te Mechelen. Bij deze vervoegde zich Petrus Lupus, anders Wolf, prior en geestelijke van de karmelieten, en gaf hun te kennen, waarom Pieter gevangen zat, benevens zijn ijver en vrijmoedigheid in het geloof, die hij openbaarde in de gevangenis. Toen nu deze vervolgers van Christus uitvoerig beraadslaagd hadden, hoe zij het met deze vromen man zouden aanleggen, om hem ter dood

te brengen, besloten zij eindelijk, volgens hun bloeddorstige aard, tot zijn doodsvonnis, en vermaanden de overheid daarin toe te stemmen. Door de bestuurders werd dit vonnis voor goed aangenomen, en op de 15de Juni uitgesproken. Zij dachten daarbij niet aan het vredesverdrag te Gent, noch aan hun eed en beloften, die zowel door Juan van Oostenrijk als andere heren, edelen en staten waren gegeven, evenmin aan het schrijven van de prins van Oranje, dat zij toch niet weer zulk een droevig schouwspel zouden herhalen.

Een paar uren nadat het vonnis was uitgesproken, werd Pieter als een getrouw getuige der waarheid, onder volstandigheid des geloofs, naast het stadhuis op een schavot gebracht, wat daartoe was op gericht, om zijn offer te brengen. Met de grootste vrijmoedigheid sprak hij met een vurige ijver voor het gehele volk het gebed van onze Heere Jezus Christus uit, en besloot dit met de twaalf artikelen van ons algemeen christelijk geloof, en beval aldus met grote standvastigheid zijn ziel aan de Almachtige God, en na onthoofd te zijn, ontsliep hij zalig in de Heere. Daarna hingen zij zijn lijk aan de galg op Romkensberg, aan de vogelen ten spijs.
De uitvoering van dit vonnis had plaats tot groot misnoegen der inwoners van Mechelen en wantrouwen van de hervormde christenen, die nu vroegen, wat men van de vrede, die nu voorgesteld werd, te wachten had; want zij zagen hier vervuld wat David van de goddelozen zegt, dat zij vriendelijk spreken met hun naasten en het boze in het hart hebben.

Simeon van Torre

[JAAR 1580.]
Daar de stad **Kortrijk** de 26e Februari 1580, des morgens om vijf uur, werd ingenomen, gedroegen zich de vijanden der waarheid jegens de hervormden zeer hard en bitter, en namen onder anderen gevangen zekere Simeon van Torre, een zeer oud, eerzaam en Godzalig man, ouderling van de gemeente van Christus daar. Bij dit oproer kreeg hij een slag met een wapen op het hoofd; en, terwijl hij meende naar huis te gaan, werd hij gevangen genomen. Toen de vijanden wisten, wie hij was, gaven zij hem menige zware slag, omdat hij op hogere leeftijd de ware godsdienst zo ijverig had voorgestaan. Zij trokken hem de grijze baard geheel uit, wondden hem met dolken op vreselijke wijze, en wierpen hem aldus in de gevangenis, waar hij hulpeloos en zeer ellendig stierf.
Nadat aldus deze vrome man zijn leven geëindigd had, werd zijn lijk door hen begraven op zekere plaats, de Broel genaamd, waar men de klederen bleekte, en wel met het hoofd boven de grond, tot spot van de christelijke godsdienst en tot grote verachting van zijn persoon.

Wouter Wilge

[JAAR 1581.]
Wouter Wilge was een bejaard aanzienlijk man van **Kortrijk** en een warm voorstander van de hervormde godsdienst. Nadat de stad door de vijand was veroverd, begreep hij zeer goed, dat zij, in geval zij hem in handen kregen, hun moedwil aan hem betonen zouden. Hij ontvluchtte daarom over een munt in een goot, doch werd gevangen genomen en in zijn woning teruggebracht, en nadat hij daar een zeker losgeld had betaald, vertrok hij in het geheim naar een hooizolder, waar hij enige dagen vertoefde. Vandaar wist hij ‘s nachts over een muur in zijn huis te komen, waar hij zich verborg in een groot duivenhok, en daar op ellendige wijze zeventien maanden doorbracht.
Op zekere Maandag werd hij echter ontdekt, vandaar gevoerd en voor de rechters gebracht. Na door hen te zijn ondervraagd, werd hij naar het kasteel in een donkere put geleid, waar hij omstreeks veertien dagen vertoefde. Daarna onderwierpen zij hem aan scherper onderzoek, teneinde van hem enige geheimen te vernemen. Van de pijnbank werd hij andermaal naar het

kasteel overgebracht, waar na enige dagen het doodsvonnis over hem werd uitgesproken, om namelijk te worden opgehangen.
Toen zij hem zeer mismaakt, bleek als de dood, met loshangend hoofdhaar, dat hem tot de schouders reikte, met een sneeuwwitte baard, die tot aan zijn middel hing, uit het kasteel op de markt brachten, waar hij zou worden gedood, boden zij hem tot drie malen genade aan, indien hij zijn geloof wilde laten varen, en hielden hem daarbij zijn hogen, ouderdom en vele andere dingen voor ogen, om hem aan het wankelen te brengen. Doch hij zag op de belofte van God en wat Hij zegt tot hen, die standvastig blijven in de waarheid tot het einde toe, en antwoordde hen, *dat hij liever in de handen der mensen wilde vallen, dan zijn geloof verzaken en te vallen in de handen van de vertoornde God, en dat hij liever met ere wilde sterven dan met schande leven.* Eindelijk lieten de vijanden hem, terwijl hij op de ladder stond, door de pastoor van Menen en een minderbroeder genade aanbieden, indien hij hun sacrament wilde ontvangen. Hij verzocht hun, dat zij hem niet meer moeilijk zouden vallen, en riep met het uitspreken van het Onze Vader de naam des Heeren aan; en, nadat hij de twaalf artikelen des geloofs had beleden, zei hij eindelijk: *"O, hemelse Vader in Uw handen beveel ik mijn geest;"* en ontsliep alzo in de Heere de 11de Oktober 1581.

Jan Missuens de Jonge

[JAAR 1582]
Jan Missuens de Jonge, ook van Diest genaamd, wiens vader te Antwerpen in het jaar 1571, om de waarheid van het Evangelie, werd opgeofferd, zoals boven is verhaald, was door zijn vader in de christelijke godsdienst als een Timothéüs van zijn kindse dagen derwijze onderwezen, dat hij, tot mannelijke leeftijd gekomen zijnde, een bedienaar werd van het goddelijke Woord, en vervulde eerst dit ambt in een dorp bij Oudenaarden, **Nuyse** genaamd, omstreeks het Jaar 1580. Doch aangezien men de gemeenten in die omtrek wegens de ontevredenen niet meer kon bedienen, vertrok hij met enige anderen vandaar, en bediende het predikambt des goddelijke Woords op het eiland Cadsant. Nadat hij daar enige tijd gestaan had, begaf hij zich naar Dordrecht, en verscheen daar de 1^{e} November 1583 in de classis, met het verzoek aan de broeders om hem de een of anderen kerkdienst in die classis te beschikken. Nadat zij hem hadden gezegd, dat zij hem in die tijd niet konden helpen, keerde hij terug, naar Vlaanderen; en, terwijl hij van Brugge naar Sluis met andere reisgenoten in een schuit voer, werd hij door de vijand gevangen genomen. De anderen moesten een zeker losgeld betalen, doch hem, vooral toen zij vernamen, dat hij een predikant was, brachten zij op het slot te Middelburg in Vlaanderen; waar zij hem spoedig daarna, uit bittere haat tegen de hervormde godsdienst, in een zak bonden, een zware steen daaraan hechtten, in het water wierpen en aldus verdronken, in het jaar 1583.

Johannes Florianus

[Jaar 1585]
In het jaar 1585 werd om de belijdenis der Goddelijke waarheid ter dood gebracht Johannes Florianus, in leven bedienaar van het heilige Evangelie, laatst te Brussel, in welke stad hij benevens twaalf andere predikanten, het Evangelie in het openbaar verkondigde, totdat de stad zich, door hongersnood gedreven, aan de prins van Parma moest overgeven. Daarbij was onder andere tot voorwaarde gesteld, dat de bedienaren des goddelijke Woords en het krijgsvolk, daar in garnizoen, mochten vertrekken, en onder zeker geleide zonden worden overgebracht naar Bergen op Zoom.
Toen zij op de 8e Maart 1585 uit Brussel vertrokken, kwamen zij omstreeks de middag van de volgende dag te Lier. Vergezeld van een zijner zonen ging Johannes Florianus met een troep

soldaten buiten de stad om. Toen zij op enige afstand van de stad waren gekomen, stonden daar twee vijanden te paard, die, aan hun kleding te zien, kapiteins of andere bevelhebbers schenen te zijn, en onze soldaten lieten voorbij gaan. Toen ook Johannes Florianus wilde voorbij gaan, spraken zij hem aan, en vroegen hem, wie hij was en of hij een burger was van Brussel. Hij antwoordde, dat hij een der predikanten van Brussel was. Zij vroegen hem naar zijn verlofbrief. En, toen hij zei, dat bij de overgave van de stad de voorwaarde was gemaakt, dat predikanten onder de soldaten zonder vrijbrief mochten uittrekken, greep een hunner hem van achteren in de hals en zei: "Geef u gevangen, als gij een predikant bent moet gij met ons mee gaan."
De predikant gedroeg zich zeer geduldig daaronder, doch verzocht hun hem niet zo bij de hals vast te houden, daar hij met hen wilde gaan, waar zij wilden. Zij plaatsten hem bij zich te paard, en reden met hem terug naar Lier, terwijl zij zijn zoon, die omtrent twaalf of dertien jaren oud was, en die hij bij zich had, wegjoegen, die zijn moeder deze droevige tijding met de grootste verbaasdheid terstond overbracht. Daar zij bij dit bericht zeer bedroefd en verlegen was, raadpleegde zij met de andere bedienaren des Goddelijken Woords, die ook uit Brussel gekomen waren, en men bepaalde zo spoedig mogelijk te vernemen waar men haar man gebracht had. Op bevel van de heer van der Tempele, die Gouverneur te Brussel geweest was, werd er ook een bode uitgezonden, die vernam, dat Johannes Florianus omtrent twee uren te Lier vertoefd had, en daarna overgebracht was naar een van de naastbij gelegen dorpen, waar men de bode wist te zegen, dat er een bejaard man door geleid was, maar men wist niet waarheen. Met deze berichten kwam de bode ditmaal terug.
Later vernam de vrouw van genoemde predikant, die te Bergen op Zoom was, dat haar man gebracht was naar zeker vlek bij Antwerpen, Leveren genaamd, waar toen de prins van Parma met zijn leger in bezetting lag, en dat hij daar in de gevangenis was opgesloten. Op bevel van de eerbare raadsleden van Bergen zond zij er verscheiden boden heen met brieven, waarin zij verzocht, dat haar man ongedeerd mocht terugkomen, doch tevergeefs.
Toen Johannes Florianus in de kerker zat, werd hij dagelijks door de priesters zeer gekweld, die hem bedreigden, dat, indien hij zijn godsdienst niet wilde laten varen, hij moest sterven, terwijl zij er bijvoegden. dat, wanneer hij zijn godsdienst vaarwel zei en de roomsen aannam, hij zijn leven zou behouden, en dat hem daarenboven een goed onderhoud zou gegeven worden. Ook beval de prins van Parma zijn luitenant, de vicomte de Gant, met hem te spreken.
Toen deze tot hem kwam, zei hij, dat het wegens zijn hoge jaren hoog tijd was zich te bekeren. Johannes Florianus antwoordde hierop, dat hij zich geen dwaalleer bewust was, maar zich veel meer ten enenmale verzekerd hield, dat hij niet anders dan de zuivere waarheid in oprechtheid bad gepredikt. Nadat hij op velerlei wijze zeer was bedreigd, verklaarde hij vrijmoedig, dat hij van harte bereid was bij zijn geloof te leven en te sterven. Toen de vijanden der waarheid zagen, dat zij noch door bedreigingen noch door schone beloften hem van zijn gevoelens konden afbrengen, verzwaarden zij zijn gevangenschap, en wierpen hem in een gat, waar hij enige dagen zeer veel ongemak uitstond, waardoor zij nog eens beproefden hem van gevoelen te doen veranderen. Doch, toen zij zagen, dat zij ook daarmee niets vorderden. zelfs nadat hij omtrent vier weken in de gevangenis had vertoefd, zei eindelijk de prins van Parma tegen de vicomte de Gant: "Laat de ketter in een zak stoppen en hem verdrinken."

Hierop werd Johannes Florianus in de avond van dezelfde dag aangezegd om zich te bedenken of hij van zijn ketterse gevoelens afstand wilde doen, onder bedreiging, dat, zo hij het niet deed, hij de volgende dag zou sterven. Enige tijd daarna kwam ook de vicomte de Gant tot hem in de gevangenis, en nadat deze vele scheldwoorden tegen de hervormden godsdienst had uitgebraakt, zei hij, dat hij zich verheugde zo lang te hebben geleefd om zulk

een verdorven ketter ter dood te mogen helpen veroordelen. Johannes Florianus zei daarop: "Gijlieden verdoemt mij als een ketter; maar God, Die een rechtvaardig rechter is, zal daarover te Zijner tijd oordelen."
In de vroege morgen van de volgende dag werd hij door enige soldaten stilzwijgend uit de gevangenis geleid. Dit zagen de inwoners van die plaats; en, daar zij wisten dat er een predikant gevangen zat, vroegen zij aan de soldaten, waar zij met de oude man heen wilden. Men maakte hun wijs, dat men hem een eind weegs uitgeleide deed, en hij werd dan ook een half uur gaans buiten het dorp gebracht. Terwijl hij tussen de soldaten naar de plaats gevoerd werd, waar men hem zou ter dood brengen, zond hij gedurig een gebed tot God op, en voegde ook anderen zulke vermaningen toe, dat enigen van hen, die hem geleidden, tot tranen toe bewogen werden, en onder elkaar begonnen te mompelen waarom men zulk een man doodde.
Op de bestemde plaats gekomen, was daar een zeer onreine put, waar hen door een van de oversten gezegd werd: "Zie hier de plaats, waar u sterven zult." Johannes Florianus haalde de woorden aan van Jezus Christus: *die zijn ziel vindt, zal dezelve verliezen, en die zijn ziel zal verloren hebben om mijnentwil, zal dezelve vinden."* Toen hij bij de put neerknielde om zijn ziel in de handen des Heeren, door het gebed aan te bevelen, werd hem een zak over het hoofd gesmeten, en, nadat die was toegebonden, werd hij in de put geworpen, waar nauwelijks zoveel water in was, dat hij daarin bedekt kon liggen. Toen zij zagen, dat hij zich nog lang bewoog, doorstaken zij hem eindelijk met een spies, en aldus ontsliep hij in de Heere.

Nadat deze getrouwe dienaar van Christus aldus door zijn dood der waarheid getuigenis had gegeven, liet men zijn bedroefde weduwe, die nog acht kinderen van hem in leven had, door een bode weten, dat haar man in het leger van de prins van Parma voor Antwerpen aan de pest zijn eigen dood was gestorven; doch later vernam zij van geloofwaardige getuigen het tegendeel. Eerst uit de mond van mr. Hendrik Hennincy, bedienaar van het Goddelijke Woord, vroeger te Brussel doch later te **Middelburg,** in Zeeland, die van alles wat hier boven is meegedeeld, zeker was onderricht door lieden, die op die tijd in het leger van de prins van Parma waren, vernam zij, hoe haar man omwille van het evangelie was gedood, en aldus de kroon der vrome getuigen van Christus had ontvangen.
Later hoorde zij het ook van zeker edelman uit Vlaanderen, alsook van enige aanzienlijke kooplieden, die verklaarden, dat zij Johannes Florianus hadden zien ombrengen, alsook, dat zij hem nog in de zak, voor hij in de put geworpen werd, hadden horen spreken en betuigen, dat het om de goddelijke waarheid was, waarom hij leed. Zij voegden er nog bij, dat de vicomte de Gant, van wie boven gesproken is, nog op die dag, als door de rechtvaardige wraak, die de almachtige God over hem had beschikt, wegens zijn goddeloze taal, is gestorven. Hij was namelijk te paard aan de brug over de Schelde gekomen, en werd daar, met nog enige anderen, eensklaps in de lucht gesmeten, toen de brandschepen aankwamen, die de lieden van Antwerpen hadden afgezonden, om genoemde brug te vernielen.

Aldus eindigde Johannes Florianus, bedienaar van het goddelijke Woord, die uit Brussel kwam, door de valse daad van de prins van Parma, zijn leven in de ouderdom van drieënzestig jaren. Hij was te Antwerpen geboren, en verliet in het jaar 1560 zijn vaderstad, en wel wegens de vervolging van de antichrist, daar hij enige stichtelijke boeken uit het Latijn en Frans in onze Nederlandse taal had overgebracht, die dienden tot onderwijs en troost voor allen, die de zaligheid van hart liefhebben, en tot weerlegging van de dwalingen en bijgelovigheden van het pausdom, welk werk te verrichten in die tijden zeer gevaarlijk was.

Margriete Pieronne

[JAAR 1593.]

Wij kunnen niet nalaten hier te beschrijven, wat enige jaren daarna te **Valenciennes** door toedoen der Jezuïeten teweeg gebracht is bij een zeer deugdzame vrouw, met name Margriete Pieronne, die geboortig was van Sausay, een dorp in het bisdom Kamerijk. Zij ging met haar man, **Ambrosius Marchaut** genaamd, te Valenciennes wonen, waar zij enige tijd gerust leefde. Later wilde zij niet langer de weerbarstigheid van haar dienstbode verdragen, en werd door deze bij de vaders Jezuïeten beschuldigd, dat zij in vele jaren de mis niet had bijgewoond, en dat zij in haar huis een bijbel bewaarde, in welke te lezen al haar genot en vreugde was. De Jezuïeten gaven dit terstond aan de wereldlijke overheid te kennen, en beijverden zich, dat zij terstond gevangengenomen en in de kerker gezet werd. Enige van haar vrienden lieten haar waarschuwen, dat zij zich enige tijd moest verbergen, doch door de onachtzaamheid van hen, die tot haar waren gezonden, was zij hiervan onkundig gebleven, terwijl het de almachtige God behaagde, dat zij om de waarheid van het Evangelie zou lijden, en het getal der martelaren vol maken.
Toen zij in de gevangenis was, ontboden de rechters haar voor zich, en vroegen haar: "Wel, Margriete, zoudt gij niet weer naar huis willen gaan, bij uw man en kinderen?" "O ja, indien dit God behaagt."
Zij zeiden daarop: "Bij de vaders Jezuïeten hebben wij zoveel teweeggebracht, dat gij de gevangenis zult verlaten, wanneer gij slechts een geringe zaak wilt doen."
"Dat wil ik graag doen, in zoverre dit niet strijdt met de eer van God en de zaligheid van mijn ziel."
"Neen, toch niet, Margriete," zeiden zij: "Men zal een schavot oprichten op de grote markt voor het stadhuis, waarop men u brengen zal. Wanneer gij daar bent, moet gij vergeving vragen aan God en aan de rechters. Daarna zal men vuur ontsteken, waarin gij uw bijbel tot as verbranden zult, zonder een woord te spreken."
"Mijn heren," zei zij, "zegt mij eens te goeder trouw, is mijn bijbel niet goed?"
Tezamen antwoordden zij: "Ja, hij is goed."
"Aangezien, gijlieden, mijn heren, bekent, dat hij goed is, waarom moet ik hem dan in het vuur werpen."
"Om de vaders Jezuïeten tevreden te stellen," antwoordden zij. "Bedenk dat het anders niet is dan papier, wat gij verbranden zult. Doe het alleen om uw leven te redden, en gij zult wel doen. Daarna zult gij een anderen bijbel kunnen kopen, zoals gij zult goedvinden."
Zij waren meer dan twee uren bezig om haar dit aan te raden en voegden er bij, dat het was om groter genot te smaken. Doch deze goede vrouw, versterkt door de Heilige Geest, antwoordde vrijmoedig: Ik zal dit nooit doen. Wat zou het volk zeggen, als het zag, dat ik mijn eigen bijbel verbrandde? Zouden zij niet zeggen: "Zie eens, welk een ellendige vrouw, die haar bijbel in het vuur verbrandt, waarin de leer vervat is, nodig tot haar zaligheid? Ik verkies liever zelf verteerd te worden, dan mijn boek te verbranden."

Toen de heren zagen, dat zij naar hun raad niet wilde luisteren, lieten zij haar in een strenge kerker sluiten, en men gaf haar alleen water en droog brood, en meenden, dat zij door deze wreedheid haar zouden kunnen aftrekken van haar goede gevoelens, doch alles was tevergeefs. En, aangezien zij geruime tijd gevangen zat, zonder dat men wist, waar zij gebleven was, dachten velen, dat zij in het geheim in de gevangenis was omgebracht. De rechters deden hun best om haar van de ware godsdienst afvallig te maken, en zonden daartoe bij herhaling tot haar een leraar, Vibenoyne genaamd. Het was hem echter onmogelijk deze vrouw daartoe te bewegen; en later betuigde hij bij herhaling, dat hij geen reden vond om haar te doen sterven.
Op een Vrijdag eindelijk, de 22e Januari 1593, veroordeelde men haar om op een schavot te worden geleid, opgericht voor het stadhuis te Valenciennes, om daar haar bijbel te zien

verbranden, en daarna zelf aan een paal te worden geworgd, terwijl het lijk buiten de stad naar het galgenveld gesleept zou worden.
Toen zij op het schavot stond, zei zij zeer duidelijk op het gebed van onze Heere: *"Onze Vader,"* enz. Toen zij werkelijk haar bijbel zag verbranden, riep zij met luider stem: "Gijlieden verbrandt het heilig Woord des Heeren, dat gij vroeger heilig en goed genoemd hebt."
Nadat zij andermaal het "Onze vader" had gebeden, werd zij geworgd, en gaf zij haar geest zeer liefelijk in de handen van haar hemelse Vader zo zelfs, dat na haar dood haar gelaatskleur niet veranderd was. Zij gaf daardoor aan de lieden van Valenciennes een bewijs en spiegel van het onrechtvaardig vonnis, en een bevestiging, dat de dood der martelaren van Jezus Christus kostelijk is in de ogen van Zijn hemelse Vader, tot schrik der rechters, en tot een eeuwige gedachtenis aan de barbaarse wreedheid der beulen de Jezuïeten.

Jan Cateau

[JAAR 1595.]
In hetzelfde jaar van onze Heere en Zaligmaker 1595, werd ook Jan Cateau, pachter te **IJperen,** een stad in Vlaanderen, om de belijdenis van het heilige Evangelie gevangen genomen. En, daar hij standvastig bij zijn geloof bleef, en alle valse leringen en bijgelovigheden tot het einde versmaadde, werd hij eindelijk in de stad opgehangen en geworgd.

Anneken uit den Hove

[JAAR, 1597.]
Toen het in het openbaar verbranden en doden wegens de godsdienst enige tijd in Brabant was gestaakt, dat misschien plaats had uit vrees voor het volk of uit enige ongerustheid wegens het plegen van een zo kwade daad, gaven de vijanden der waarheid zich eindelijk weer aan het volbrengen van een zeer moorddadige zaak over.
Op de 19^{e} juli 1597 namelijk, vergrepen zij zich aan een vrouw, Anneken uit de Hove genaamd, die dienstbaar was bij twee gezusters, dochters van zekere Kampart, van Antwerpen, die geruime tijd, wegens de hervormden godsdienst, te Brussel gevangen hadden gezeten, doch door het betalen van enig losgeld, raad en hulp van vrienden, weer waren ontslagen.
Dit viel echter deze Anneken haar dienstbode niet ten deel, daar zij standvastig bleef in het geloof, en eindelijk door de Jezuïeten, na vele ondervragingen, als een ketterin werd beschuldigd, en door de bloedige bevelschriften veroordeeld om levend te worden beoraven. Dit geschiedde ook, niettegenstaande zij zeer nederig, op de knieën, zo de Jezuïeten als de overheid bad, haar geweten toch niet te willen dwingen, en haar een mindere dan de doodstraf op te leggen. En, ofschoon zij daarin enige zwakheid aan de dag legde, wegens haar vrees voor zulk een verschrikkelijke moorddadige dood, bleef zij nochtans standvastig.
Toen de Jezuïeten namelijk haar vele listige strikken spanden, waardoor zij dachten haar van het ware geloof in Christus af te trekken, wat zij tot in het laatste ogenblik van haar leven volhield, betuigde zij niets anders te kunnen geloven, dan wat God in Zijn Woord bevolen had, en zoals in de twaalf artikelen des Christelijken geloofs vervat was. Zij stelde dit alles tegenover de pauselijke mis, het vagevuur, de aanroeping van de heiligen, de aflaat van zonden en voorts tegenover alles, wat men haar van de bedriegerij des pausen wilde wijsmaken. De Jezuïeten streden hevig daartegen, en vermaanden haar, afstand van haar geloof te doen, en bedreigden haar, dat, indien zij dit niet wilde, zij dan niet alleen te rekenen

had om levend begraven te morden, maar ook op een eeuwige verdoemenis, en een eeuwige begrafenis der ziel in de eeuwige helse gloed.
Hierop verklaarde Anneken, dat zij de Heere bij herhaling om de verlichting des Heilige Geestes had gebeden, opdat zij, zo zij in enig opzicht op een dwaalweg was, terecht mocht komen en dat zij zich ten gevolge van haar gebed, en nu bij haar eenvoudige kennis, zeer gesterkt en getroost bevond, om de moorddadige dood te ondergaan, waarmee zij haar bedreigden, zonder te vrezen dat haar ziel in de helse gloed zou begraven worden, zoals zij haar zochten wijs te maken.
Toen zij zagen, dat zij niets op haar winnen konden, en zij hoe langer hoe standvastiger werd, gingen zij met de uitvoering van het vonnis voort, leidden haar terstond tussen twee Jezuïeten, die door enige Minderbroeders gevolgd werden, naar de plaats **Varen Heyvelt** genaamd, tussen Brussel en Leuven. De Jezuïeten, die nevens haar liepen, zeiden tot haar, dat zij het aas des duivels en eeuwig verdoemd was, zo zij zich niet bekeerde. Zij gaf hun echter geen gehoor, daar zij van haar geloof verzekerd was, en zei, *dat zij evenals Stéfanus de hemel geopend zag, waarin de Engelen haar brengen zouden, en voor het geweld des duivels beschermen.*
Op de plaats gekomen, maakte men een kuil in de grond, waarin de buil haar leidde, en haar met aarde begon te bedekken van de voeten naar het hoofd, waarbij de Jezuïeten bij herhaling vroegen, of zij haar geloof niet wilde laten varen. Toen de aarde haar mond zou bedekken, vroegen zij het haar andermaal. Maar als uit de mond van Christus antwoordde zij hun*, dat al wie zijn leven op aarde zocht te behouden, dat namaals zou verliezen.* Daarna bedekte de beul haar de mond en het hoofd, zodat haar gehele lichaam bedolven was. Daarna sprong de beul met kracht op het begraven lichaam, ten gevolge waarvan zij erbarmelijk onder de aarde zuchtte, en de geest gaf.
Aldus eindigde deze vrome dochter, als een getrouwe getuige van Jezus Christus, haar leven, en bevestigde de leer van het Evangelie met een moorddadige dood.

Naar men meent, was zij verraden door een pastoor van de Sabelkerk te Brussel. Toen de vijanden der waarheid nadachten over de moorddadige dood, trachtten zij deze vrome getuige van Jezus Christus enige zaken aan te wrijven, teneinde daardoor de moord enigermate te vergoelijken. Doch, gesteld eens, dat er iets van deze beschuldigingen waar was, zo kon daardoor toch deze moorddadige moord niet worden verschoond. Het doodsvonnis kon onder geen voorwendsel over haar worden uitgesproken; maar de uitkomst daarvan en de daad zelf, die door vele lieden niet zonder grote droefheid werd aanschouwd, heeft genoeg bewezen, wat haar doodsvonnis was.

Pieter Motte

[JAAR 1600.]
In het jaar onzes Heeren 1600 werd Pieter Motte, een wolwever, geboren te Mouvans, niet ver van de stad Rijssel, wegens de belijdenis van de hervormden godsdienst, gevangen genomen. Na enige tijd gevangen te hebben gezeten, werd hij in het openbaar op een schavot te Rijssel met roeden gegeseld en uit de stad gebannen. Later werd hij weer gevangen genomen, en in hetzelfde jaar opgehangen en geworgd.

Antonius Moreau

[JAAR 1601.]

Antonius Moreau, geboren te **Monue,** een dorp niet ver van **Kortrijk,** in Vlaanderen, werd om de belijdenis der waarheid gevangen genomen, en te Doornik in de bisschoppelijke kerker gebracht, waar hij vele jaren in grote ellende werd gevangen gehouden en zeer gekweld door de Jezuïeten en andere geestelijken, wier aanvallen hij alle op vrome wijze doorstond.
Toen deze verleiders zagen, dat er geen middel meer uit te denken was, om deze man van de waarheid af te trekken, behandelden zij hem in de gevangenis op de ongenadigste wijze, en lieten hem eindelijk van honger sterven.
De geestelijken van Doornik lieten het lijk onder de galg van een dorp, in het bisdom van Doornik gelegen, omtrent een mijl van de stad begraven. Toen men het lichaam van de kar zou trekken ter begrafénis, begon het zeer overvloedig uit de neus te bloeden, tot grote verwondering van alle omstanders. Dit geschiedde in Januari van het jaar 1601.

Nicolaas de Soignie

[JAAR 1605.]
Nicolaas de Soignie, geboren te **Doornik,** was reeds een bejaard man en een hoefsmid van zijn handwerk. Hij woonde buiten de poort St. Martin daar. Deze werd door de bisschop in de gevangenis geworpen, omdat hij zich tegen enige pausgezinde stellingen verklaard had, en beschuldigd werd vlees gegeten te hebben in de vasten. Gedurende zijn gevangenschap kwamen hem de menseneters dikwerf overvallen, vooral de geestelijke van de St. Nicasiuskerk en de Jezuïeten, die met geweld wilden hebben, dat hij zou bekennen een ketter te zijn. Hij wilde hun echter niet gehoorzamen, en betuigde, dat hij een christen was, en bereid was te sterven voor tiet zuivere en onvervalste Evangelie van Jezus Christus.
Wegens zijn standvastigheid in het ware geloof werden zij zeer tegen hem verbitterd, en bevalen, dat men hem door honger, dorst en andere ellende in de gevangenis moest laten sterven. Dit geschiedde ook, terwijl zijn lijk begraven werd onder de galg in een dorp, omtrent een mijl van de stad gelegen, in Maart van het jaar onzes Heeren en Zaligmakers Jezus Christus 1605.

Antoine Mibais

[JAAR 1619]
In Februari van het jaar 1619 gebeurde het dat een burger te **Luik,** Antoine Mibais genaamd, een verzoekschrift aanbood aan de Heren Generale Staten van de Verenigde Provinciën, waarin hij zich beklaagde over de grote overlast en het onrecht, dat hem en enige andere burgers te Luik werd aangedaan, en wel wegens de hervormden godsdienst, waarvan zij belijders waren; doch dat deze overlast en vervolging jegens hen plaats had onder de naam en het voorgeven, dat hij en zij onder elkaar beraamden, om zich met de hulp van de Staten, meester te maken van de stad Luik, enz.
Toen de overheid van de stad dit vernam, liet zij verscheidene burgers gevangen zetten; zelfs werd er een als een oproermaker opgehangen, die dit echter tot de dood toe ontkende. Uitgeleid wordende om de straf te ondergaan, beleed hij voortdurend, dat hij stierf in de hervormde godsdienst. En, ofschoon de priester die bij hem was, met vele woorden zijn best deed, om deze man van zijn godsdienst afvallig te doen worden, wilde hij in geen dele naar zijn woorden luisteren maar bleef in de waarheid volharden, en offerde daarin zijn ziel aan God op.

Een ander, die het ontlopen was, werd door de overheid van Luik vervolgd en te Herstal gevat; maar het is niet bekend, hoe het met hem is afgelopen.

DE TWEELINGBROEDERS
GIJS EN BART,

OF

EEN WONDER VAN GODS GENADE

"Jakob heb Ik liefgehad en Ezau heb Ik gehaat". Romeinen 9 : 13.

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2010

INHOUD

1. Geen verschil
2. De Rechter van hemel en aarde
3. Een gelukkige val
4. Voor de krijgsraad
5. Ingekwartierd bij Gods volk
6. Het Bijbeltje van een stervende
7. “Alle instrument, dat tegen u bereid wordt, zal niet gelukken”
8. Een belofte ingelost
9. De trommelslager leert Gods Woord lezen
10. “Vertrek, ga uit van hier”
11. Uit alle nood gered
12. Vriend en broeder
13. “De zangers, de speellieden en de trommelende maagden”.

1. Geen verschil

In het laatst der zeventiende eeuw leefde er in het stadje H. in Zuid-Holland in een achterbuurt een arme weduwe. Haar familienaam kunnen wij niet noemen. Zij was overal bekend onder de naam van *"de sulfervrouw".* Hoe ze aan die naam kwam?
Men weet, dat er in die dagen nog geen lucifers waren, maar dat in geen enkel huisgezin de zwavelstok ontbrak, die destijds nog veelal met het oud- Hollands woord "solferpriem" werd aangeduid. En deze solferpriemen te vervaardigen en dan langs de huizen te verkopen, leverde haar een schrale bete, welke ze met haar enig kind trouw deelde. Het waren benauwde dagen voor de oude vrouw, wanneer ze de hennepstengels moest zwavelen, en menig kuchje en menig zuchtje werd er dan van haar gehoord. Ze was arm maar eerlijk, en zei weleens: "Liever dood dan een duit schuld te maken." De arme ziel had er niet het minste besef van, wat er na de dood volgde. Zij was als het veulen van een woudezel opgevoed en heeft die weg tot aan haar einde toe bewandeld.
Haar kind, haar Neeltje, was haar oogappel, haar afgod. En geen wonder, want het was een beeldschoon kind, en bij verdere ontwikkeling kwam dat nog meer uit. Daarbij bezat ze een uitnemende lieftalligheid, die haar voor menige jongeling bekoorlijk maakte, zodat zij al spoedig vele begerige ogen op haar gevestigd zag, hetwelk voor haar moeder een grote vreugde was, daar het mens niet begreep, dat haar kind juist daardoor naar de afgrond kon worden gevoerd.
Het beeldschone meisje moest al spoedig mee aan de arbeid, hoewel haar moeder niet wilde, dat zij haar aan het sulferbranden hielp, omdat zij vreesde, dat dit haar schoonheid zou doen verminderen. Aan leren werd niet gedacht. Zij moest mede haar kost verdienen en ging dan ook elke morgen met een vracht zwavelstokken de deur uit; en wanneer ze dan heenging, lag haar moeder over de onderdeur, haar kind met welgevallen nastarende, totdat zij haar uit het oog verloor.

Dit gewaande geluk duurde echter niet lang. Op tweeëntwintigjarige leeftijd was Neeltje getrouwd met een man, die een zeer losbandig leven leidde en haar verliet toen zij moeder stond te worden. Zij keerde daarop naar haar ouderhuis terug. De oude sulfervrouw werd nu

de beul van haar afgod; zij kon het niet verkroppen, dat haar kind haar die last aan deed, en dikwijls vloeiden haar lippen over van verwensingen.
Neeltje werd moeder en schonk het leven aan twee zonen, hoewel zij haar eigen leven er bij moest inschieten. Radeloos en als in wanhoop stond de oude vrouw bij het lijk van haar kind, terwijl zij zich belast zag met de zorg van twee kinderen, die bij de geboorte met de moeder de moedermelk moesten missen. Het waren twee stevige jongens, rechte Ezau's, want beiden kwamen harig ter wereld.
De oude vrouw schikte zich ten slotte in haar lot, en zo goed en zo kwaad als ze kon, bracht ze de kinderen groot, die, toen ze groter werden, wel schoon van aanzien waren, maar beiden de rechte Ezau's aard openbaarden. Zij werden een schrik voor de buren en een last voor hun stadgenoten. En het was wel te verwonderen, dat zij geen kennis met de justitie maakten, daar de één al bekwamer was dan de ander, om allerlei ongerechtigheden te bedrijven, zijnde het hun enige lust om kwaad te doen.

Het was een verlossing, toen ze beiden op zestienjarige leeftijd als tamboers bij het leger werden ingelijfd. Niet minder was het voor de oude vrouw een verlossing, toen ze de beide woudezels kwijt was, hoewel ze het niet lang overleefde. De sulfervrouw ging de weg van alle vlees, onbeweend, en was weldra vergeten. Haar leven was vol ellende, haar sterven niet minder.
Hoe doelloos zouden we zeggen, was het leven van deze vrouw, en niet minder dat van haar kind. Wat al duisters is er in de handelingen Gods. Waarvoor, zouden we vragen, hebben die mensen op aarde geleefd? Het was nochtans in Gods eeuwige raad bepaald, en hoewel wij slechts zien wat voor ogen is, zo gaat de Heere echter Zijn eigen weg en blijkt het, dat Zijn wegen niet zijn als onze wegen en Zijn gedachten niet als onze gedachten.
Die beide woudezels moesten ter wereld komen, en de vorst der duisternis nam ze in zijn bezit, waarop hij dan ook recht had, zoals op ieder mens, daar wij hem allen in Adam vrij- en moedwillig zijn toegevallen. Maar hoewel de duivel een sterke held is, zo is er nochtans Eén, Die sterker is dan hij; en wanneer Deze aankomt met besprenkelde klederen van Bozra, Die rood is aan Zijn gewaad als iemand, Die de wijnpers treedt, dan moge de helse leeuw brullen en briesen, hij moet zijn prooi loslaten, omdat de Heere Jezus van eeuwigheid reeds deze tot Zijn eigendom had, die Hij met Zijn bloed gekocht heeft, en de duivel heeft toegelaten hem voor een tijdlang te bezitten.

2. De Rechter van hemel en aarde

Zo gingen dan de beide broeders, die iets bijzonders hadden, dat zelden voorkomt, de wijde wereld in. Ze waren, zoals wij weten, tweelingen en leken op elkaar als twee druppels water. Ze hadden beiden schone, welgevormde gelaatstrekken, zwart krullend haar en een paar donker bruine ogen, die woest in de oogkassen rolden en een minder aangename uitdrukking aan hun gezicht gaven. Deze buitengewone gelijkheid wekte zelfs ieders bewondering, en toen zij zich aan de keuring moesten onderwerpen, trok dit zo de aandacht, dat zij tegelijk gekeurd werden. De officier van gezondheid moest constateren, dat zij over het hele lichaam volkomen op elkaar leken, maar dat **Gijs** op zijn borst een moedervlek had, ter grootte van een dubbeltje die bij **Bart** niet gevonden werd.
Deze sterke gelijkenis was niet zelden oorzaak, dat er verwarring ontstond, terwijl zij haar niet zelden dienstbaar maakten, om de één of andere grap uit te halen, die echter niet altijd even onschuldig was.
Wanneer zij op latere leeftijd van hun ontmoetingen verhaalden, dan kwamen die zaken ook weleens te berde. Zo herinneren wij ons, dat Gijs ons meedeelde hoe ze in een stad in Frankrijk het middagmaal wensten te houden, terwijl hun geld niet toereikend was, om voor

beiden een maaltijd te doen aanrichten. Gijs ging in een koffiehuis en zette zich aan tafel. Toen hij goed verzadigd was, kwam er een jongen in de zaal, die zei dat hij door een officier buiten werd geroepen. Hij stond op, liet zijn shake[18] achter en verwijderde zich een ogenblik, waarna Bart blootshoofds binnenkwam en zich aan tafel zette. Beiden aten totdat zij verzadigd waren, zonder dat de hospes het bedrog merkte, alleen zei hij dat die tamboer een buitengewoon grote maag scheen te hebben.
Maar al leken ze ook sprekend op elkaar, ze waren het daarom niet altijd eens, zo zelfs, dat er soms een hevig plukharen op volgde, hetwelk niet zelden met bebloede gezichten eindigde. In één woord: het waren een paar woestelingen die van God of Zijn gebod niets wisten dan alleen, dat ze die Naam vreselijk misbruikten, hetwelk met allerlei ongebondenheid en goddeloosheid vergezeld ging.
Men zou zeggen: de geschiedenis van deze twee broeders heeft niets uitlokkends. En wij zouden dat gewis moeten toestemmen, indien wij niet wisten hoe de Heere zich in de grootste en snoodste der zondaren wil verheerlijken, hetwelk uit het vervolg van deze geschiedenis zal blijken.
Wij zullen in korte trekken iets van hun levensloop mededelen, waaruit blijken zal hoe de Heere God ook de goddelozen beschermt en bewaart.

De beide broeders werden dan ingelijfd bij het Franse leger en waren deelgenoten aan de voor Napoleon noodlottige, maar voor geheel Europa gezegende tocht naar Moskou. Wanneer die snaar in latere tijd even werd aangeroerd, dan waren hun monden vervuld van de bloedige en jammerlijke tonelen, die ze daar hadden gezien, waar duizenden kloeke jongelingen, ook van onze natie, het leven hebben gelaten.
Toen het leger van Napoleon tot Moskou was genaderd en daar niets voor hen te vinden was dan een vuurzee (de Russen hadden, zoals we weten, de stad in brand gestoken) werd het Franse leger door hun vijanden vervolgd; ieder die kon, haastte zich om te ontvluchten. Ook Gijs en Bart wierpen alles af wat hen hinderde, en door de besneeuwde vlakten ijlden zij zo snel mogelijk voort, tot ze gekomen waren aan de oever van de Beresina. Toen konden ze van vermoeidheid niet verder en trachtten zich te verschuilen onder de brug, die over die rivier ligt. Maar het duurde niet lang, of de Russen kregen hen in het oog; zij werden krijgsgevangen gemaakt, en hun juiste gelijkenis was oorzaak in 's Heeren hand, dat hun leven werd gespaard niet alleen, maar ook dat hun krijgsgevangenschap lichter was dan van anderen hunner lotgenoten. Nochtans waren ze niet op hun gemak in het barre Noorden, en de middelen werden beraamd om te ontvluchten, hetwelk hun ook lukte, hoewel met vele gevaren vergezeld. De Heere had hen bewaard, maar ze erkenden het niet, omdat zij Hem niet kenden.
Zo kwamen ze na vele vermoeienissen in hun vaderland aan, waar ze zich alweer spoedig bij het leger lieten aannemen.
Wij zullen hen op die verschillende tochten niet volgen, maar delen mee, hoe ze bij de slag van Waterloo zich in het leger bevonden. Had het dodend lood hen al zo menigmaal gespaard, terwijl
zij ter linker- en ter rechterhand duizenden hadden zien vallen, hier werd Bart getroffen door een kogel in zijn been. Zijn lichaam was geraakt, maar zijn hart bleef als een steen, en onder de hevigste lasteringen werd hij naar de ambulance vervoerd, waar de kogel, die in het dik van het been was blijven zitten, gemakkelijk kon worden uitgesneden, zodat hij weldra het veldhospitaal genezen kon verlaten.
Ook Gijs was getroffen. Een kogel was hem rakelings langs het hoofd gegaan en had zijn rechteroor meegenomen. Toen één van zijn makkers het zag, zei hij: "Zo, maat! daar was je haast om zeep geweest."

[18] militair hoofddeksel met klep

Gijs antwoordde niet, maar was stil en in zichzelf gekeerd; de gedachte kwam voor de eerste keer bij hem op, wat er toch wel op de dood zou volgen. Ook hij werd naar het veldhospitaal vervoerd, maar daar zijn wond van weinig betekenis was, werd hem nu en dan eens de vrijheid vergund om zich in de buitenlucht te begeven.
Zo was het dan op zekere namiddag, dat hij bij een armoedig huisje zich bevond, waar hij binnentrad, met verzoek een weinig drinken te mogen hebben.
De oude bewoonster voldeed op vriendelijke wijze aan zijn verzoek en vroeg hem naar zijn wond. Gijs deelde haar alles nauwkeurig mee, waarop het oude vrouwtje zei: "Wel, jongen! dan heeft de Heere nog geen lust in uw dood gehad, want als de kogel je in het hoofd had getroffen, dan zou je zo eensklaps voor de Rechter van hemel en aarde zijn verschenen."
Gijs antwoordde niet, maar alsof hij met koud water overgoten was, zo rilde hij over zijn hele lichaam; een nooit gekende onrust maakte zich van hem meester, en telkens weerklonken in zijn binnenste de woorden van de oude vrouw: *"De Rechter van hemel en aarde! De Rechter van hemel en aarde!"*

3. Een gelukkige val
Er was verschil gekomen tussen de beide broeders. Bart was en bleef dezelfde goddeloze zondaar, terwijl Gijs indrukken had ontvangen, die bij zijn broeder niet gevonden werden. Hij zocht zoveel hij kon de eenzaamheid, en wat daar dan plaats had, kon hij zelf het best meedelen, zowel als de weg, die de Heere met hem gehouden had. ***Daarom zullen wij van heden af hem zelf laten spreken, zoals wij de woorden en de zaken uit zijn mond hebben vernomen.***

De woorden van die vrouw en de gedachten aan dood en eeuwigheid hadden een onrust in mij verwekt, die ik te voren nooit gekend had. Tegen niemand kon ik er een woord van spreken, en als ik die snaar bij mijn broeder aanroerde, beantwoordde hij dat met vloeken en schelden. Om die reden ging ik, zoveel ik kon, het bos of het veld in en zat daar dan neder en overdacht dingen, waarvan ik niets begreep. Ja, dat er een God moest zijn, durfde ik niet ontkennen, waarin ik bevestigd werd, als ik bedacht, hoe mijn kameraden, zowel als ik, in tijd van nood en gevaar altijd God en geen mens te hulp riepen. Maar wie die God was en waar Hij was, dat wist ik niet; en als Hij er was, dan kon het met mij niet anders dan slecht aflopen.
Nu eens stond ik op met het vaste voornemen, om nooit meer te zondigen, terwijl op andere tijden mijn boze natuur de overhand kreeg en ik besloot, om mijn hart maar aan de zonde op te halen, daar ik er toch niets aan kon veranderen. En tot mijn schande moet ik zeggen, dat ik vaak aan die stem gehoor gaf, hoewel dat sinds die tijd altijd vergezeld ging met hevige kloppingen van mijn consciëntie.
Later begon die onrust weer zo wat te verminderen door de verstrooiingen en afwisselingen, die het soldatenleven meebrengt, hoewel de gedachte aan God mij vaak deed opschrikken als een opgejaagde vogel. Dan gelukte het mij niet zelden, dat de drank het middel was, om mijn onrust te stillen.
Als ik aan die tijden denk, dan weet ik niet waarover ik mij het meest moet verwonderen: over de gruwelijke boosheid van mijn bestaan, of over de lankmoedigheid Gods jegens zulk een ellendig, verdoemelijk zondaar. En gewis, wanneer de afgrond van genade niet dieper was dan de afgrond van ellende, dan was ik al lang in de onderste diepte der hel neergestort, want groter zondaar, groter klomp van zonde dan ik, was er in de wereld niet. Maar geprezen zij de ontferming Gods, Die de goddeloze rechtvaardigt.

Ruim een jaar heb ik in die toestanden verkeerd, wanneer mij vaak de dood beter was dan het leven en ik niet zelden het voornemen opvatte, om door verwurging er een einde aan te

maken. De gedachte, dat er een God was en er na de dood een eeuwigheid volgde, hield mij steeds van dat voornemen terug, hoewel ik een aandrijver had, die ik toen nog niet kende, die mij gedurig influisterde: "Maak er een eind aan, zo is 't geen leven; dood is toch dood."
Dan dacht ik weleens waar het toch vandaan kwam; dat ik geen lust meer had in de goddeloosheid en waarom ik zo onrustig was, en dan zat ik vaak te suffen alsof ik waanzinnig was.
En onder dat alles was er een oog, dat mij gadesloeg en over mij waakte, hoewel ik niet wist, noch Hem kende. Mijn lieve Borg en Zaligmaker had mij met Zijn bloed gekocht, en hoewel de duivel mij tijdelijk in zijn bezit had, zo was ik toch het eigendom van de Heere Jezus Christus, Die op Zijn tijd de duivel zou gebieden zijn prooi los te laten, opdat ik als een vuurbrand uit het vuur zou worden gerukt. Dat was van eeuwigheid besloten, en het besluit zou in de tijd worden uitgevoerd, opdat de Drie-enige God zou verheerlijkt worden.

Het was op een liefelijke lentemorgen in de maand april, dat wij op weg gingen, om een lange mars af te leggen. Al mijn kameraden waren vrolijk en wel te moede, en ik ... ik dacht: zou er onder al die honderden wel één zijn, die zo ongelukkig is als ik? Wij hadden al enige uren verder gemarcheerd, toen wij een smalle dijk moesten passeren. Terwijl ik, in gedachten verzonken, voortliep aan de zijde van de dijk, verzwikte ik mijn voet en tuimelde naar beneden. Daar lag ik zonder te kunnen opstaan, en of het willens en wetens geschiedde, kan ik niet zeggen, maar er was niemand, die naar mij omzag; geen mens had medelijden met mij. Maar dat behoefde ook niet, want er was er Eén, Die sterker en medelijdender was dan alle mensen; Die zag mij daar liggen op de vlakte des velds.
Ik kon niet verder, mijn gekwetste voet weigerde mij de dienst, en ik dacht: nu kan ik niets doen dan hier liggen sterven, want geen menselijk wezen was er te zien. Uren heb ik daar gelegen, mijn tong kleefde aan mijn gehemelte, mijn hoofd gloeide als vuur, terwijl de gedachte aan dood en eeuwigheid de toestand niet weinig verergerde.
Eindelijk zie ik een man boven op de dijk, die mij vriendelijk toesprak, terwijl ik zoveel mogelijk hem mijn toestand meedeelde.
"Maar, vriendje! je kunt daar niet blijven liggen," zei hij.
Ik antwoordde, dat ik niet voort kon, waarop hij hernam: "Wacht! wij zullen je wel helpen." Daarop verdween hij en kwam enige ogenblikken daarna met zijn vrouw terug. Tussen hen beiden in strompelde ik toen tot op de dijk en zag, wat ik onder het marcheren niet had opgemerkt, een net huisje. Onder veel pijn en afmatting kwam ik daarin, en wat mij in die stille woning is wedervaren, zal ik nooit vergeten.

4. Voor de krijgsraad

De beide lieden, man en vrouw, leefden in die stille woning zonder kinderen en waren in mijn ogen, als een paar engelen; ja, ik dacht in mijn dwaasheid, dat zij voor mij uit de hemel gezonden waren. Want de liefde, waarmee ze mij bejegenden, kan ik niet beschrijven en wanneer ik hun eigen kind was geweest, hadden zij mij niet met meer zorg kunnen behandelen.
Het gekneusde been was deerlijk geraakt, waarbij kwam, dat ik door een hevige koorts werd aangetast. Onder dat alles ging er heel wat binnen in mij om. Nooit had ik moederlijke zorg en veel minder moederlijke liefde genoten, en waar ik die nu ervaren mocht, daar smolt ik weg in tranen en voelde voor het eerst in mijn leven wederliefde. Ik had nooit iemand lief gehad dan mijzelf, en nu was het of innige kinderliefde bij mij ontwaakte; ik vroeg maar gedurig, hoe ik toch die arme mensen dat alles zou vergelden, en ik kon het maar niet verklaren, wat de reden zijn mocht, dat ik, die een monster was van goddeloosheid, daar zoveel weldaden genoot.

De behandeling in de woning van **Simon van Oort** en zijn huisvrouw Neeltje vertederde mijn hart zodanig, dat ik bij mijzelf het besluit opmaakte, dat ik geloofde, hoe die God, Die zo wonderlijk voor mij zorgde, nog geen lust had in mijn dood.
De eerste nacht, in die woning doorgebracht, waar mij een gemakkelijk bed was bereid, ging voorbij onder hevige angsten, daar ik vreesde, dat ik als deserteur aangemerkt en ter dood veroordeeld zou worden, om dan zo plotseling te verschijnen voor de Rechter van hemel en aarde.
's Morgens, voordat er iets gebruikt werd, bogen man en vrouw de knieën en dacht ik, dat ze Rooms waren, maar toen ze geen kruisje maakte, geloofde ik het niet meer. Daarop ging de man in het gebed. Dat had ik nog nooit gehoord, en toen er voor mij gebeden werd en gevraagd, *dat mijn ziekte niet mocht zijn tot de dood, maar als een middel, om mij als een arm zondaar aan de voeten van de Heere Jezus te brengen.* Nee, toen kon ik mij niet inhouden, maar barstte in luide jammerklachten uit. Waarop Simon mij vroeg wat mij scheelde. Hierop zei ik, dat ik zelf niet bidden kon, *dat er nog nooit iemand voor mij gebeden had en ik zulk een slecht mens was, dat mijn oordeel nu nog wel zwaarder zou zijn.*
Simon antwoordde daar niet op, maar zei: "Wij zullen Gods Woord lezen."
Toen las hij en ik luisterde aandachtig. Het was Spreuken 8. Ik at de woorden op, en toen hij aan 't slot gekomen was en deze woorden las: "Die Mij vindt, vindt het leven .., maar allen, die Mij haten, hebben de dood lief," vroeg ik wie het was, die daar sprak, en of ik Hem ook zou kunnen vinden.
Toen zei de vriendelijke man, met een gelaat, waarop de hemelse vreugde als te lezen was: "Dat is de beminnelijke Heere Jezus, Die van de Vader gezonden is, om te zoeken en zalig te maken wat verloren is."
Die woorden klonken mij als hemelse muziek in de oren, en toch wist ik niet wat ze betekenden. Ik vroeg wat dat alles beduidde en zei: "Dat ik verloren ben, dat weet ik; maar wie de Vader en wie de Heere Jezus is, dat weet ik niet."
Simon liet daarop volgen: "Nu, mijn jongen! daar hopen wij later over te spreken; nu roept mij mijn arbeid, en die niet werkt, zal ook niet eten."
Terwijl de man buitenshuis zijn werk verrichtte en de vrouw met haar huiswerk bezig was, lag ik in stille overdenkingen; en toen zij dicht bij mijn bed kwam, vroeg ik wie de Vader was. Zij zei: "De Vader is God."
En op mijn vraag, wie de Heere Jezus was, antwoordde ze: "Deze is de waarachtige God en het eeuwige Leven."
Toen zei ik: "Zijn er dan twee Goden?" "Nee, mijn kind!" antwoordde ze, "er is maar één God." En dan begreep ik er niets van dan alleen dit, dat ik verloren was en er voor mij nooit raad of redding zou te wachten zijn.

Als Simon van zijn werk terugkwam en het avond was geworden, kwam hij bij mij zitten en onderwees mij, op voor mij zeer bevattelijke wijze, uit de Schrift. En van achteren bezien, mag ik zeggen, dat de Heilige. Geest dat onderwijs zegende; Simon was voor mij de Filippus, tot wie de Heilige Geest zei: "Voeg u bij deze wagen."
Ik kreeg te zien, hoe ik in Adam verloren en een kind des duivels was; hoe ik met een rechtvaardig God te doen had, Die van Zijn recht niet kon afstaan, en hoe ik tijdelijke en eeuwige straffen verdiend had. Maar o, eeuwig wonder! Ik kreeg ook te zien, dat er nog een middel was om die straffen te ontgaan en wederom tot genade te komen.
Er waren reeds meer dan zes weken verlopen, dat Simon mij elke avond in de waarheden onderwezen en reeds meermalen van de Heere Jezus tot mij gesproken had, toen, ik kan 't niet anders uitdrukken, er een lichtstraal in mijn hart en op de Heere Jezus viel, zodat ik Hem in 't oog kreeg als de Middelaar en Zoenborg. Ik was niet tot zwijgen te brengen, om nog meer van Hem te weten.

Mijn leermeester sprak met zoveel liefde van Hem; zijn ogen straalden alsof het duivenogen waren, en ik werd zo jaloers, dat ik uitriep: "Och! of ik Hem vinden mocht."
De nacht maakte een einde aan ons gesprek, maar ik bleef wakende, terwijl ik gedurig de handen omhoog stak, alsof ik Hem op die wijze vinden mocht, in Wie ik zoveel begeerlijks zag, dat ik er mijn leven voor zou hebben willen geven.
Als ik aan de toekomst dacht, dat ik deze lieve mensen zou moeten verlaten en als een deserteur behandeld worden, dan brak mij soms het zweet uit van angst: "Maar als ik Jezus maar tot mijn Deel mocht hebben," dacht ik, "al moest ik dan door de kogel sterven, dan was 't mij toch goed." Maar ik miste Hem en wist niet of ik Hem ooit zou vinden. Hoewel ik er echter onbewust van was, toch had de lieve Heiland mij voor Zijn rekening genomen, en de golven en de baren, die over mijn hoofd stonden te komen, zou Hij mij alle ten goede doen medewerken.
Door de moederlijke zorg van de vrouw des huizes herstelde ik weldra van mijn wonde en had ik mijn voet weer tot mijn dienst, zodat, hoe zwaar het mij ook viel, ik aanstalten moest gaan maken om te vertrekken en weer tot mijn korps terug te keren. Wat ik echter toen nog niet zag, is mij van achteren klaar en duidelijk geworden. Ik was in de woning van Simon van Oort een ander mens en, door de krachtdadige en onweerstaanbare werking van God de Heilige Geest, een arm zondaar geworden aan de voeten van de Heere Jezus. En hoewel ik Hem nog niet mocht omhelzen als *mijn Heere en mijn God,* was mijn hart nochtans vervuld van liefde tot en vond ik zoveel dierbaars en beminnelijks in Hem, dat de keuze bij mij beslist was, om Hem te volgen, al was het door smaad en schande.
Simon van Oort en zijn huisvrouw hadden geen kinderen; ze waren hun door de dood ontnomen; maar nu hadden zij mij door het Evangelie geteeld, en de wederzijdse banden, die gevallen waren, konden nooit meer verbroken worden.
De ene dag na de andere werd mijn vertrek uitgesteld; eindelijk durfde ik niet langer blijven, en de volgende morgen zou ik vertrekken. Nooit, nooit zal ik het dierbaar gebed vergeten, dat Van Oort de laatste avond opzond, en was ik tot tranen bewogen, de beide mensen niet minder.

De volgende morgen wakker wordende, meende ik te dromen en het gekletter van wapenen te horen. Ik rees overeind en wreef de ogen uit; maar nee, het was geen droom, het was werkelijkheid. Weldra waren er enige gewapende mannen in huis gekomen om de deserteur te zoeken, die zij nu in mij gevonden hadden. Het treurig toneel, dat toen volgde, kan ik niet beschrijven, veel minder het roerend afscheid, dat door de barsheid van de onderofficier niet anders dan zeer kort kon zijn. De boeien werden mij aan de handen gelegd, en tussen de gewapende manschappen werd ik naar de garnizoensplaats getransporteerd. Wat mij het zwaarste viel, het was de scheiding van Van Oort en zijn huisvrouw, want de boeien knelden mij niet; integendeel, in die banden voelde ik mij vrij, daar ik er niet van tussen kon, om bij ogenblikken te geloven, dat de banden des satans mij waren ontnomen.
Zo werd dan de gevangenis mijn verblijf, en water en brood mijn spijze. Er was wellicht geen koning in zijn paleis zo op zijn gemak als ik in mijn eenzame cel, waar de leringen van Simon mij als in een boek werden voorgehouden en het mij meer en meer duidelijk werd, hoe God de Vader, als de rechtvaardige Rechter, niet anders kon verzoend worden dan door de dood Zijns Zoons. En wanneer die Zoon zich over mij zou ontfermen, het zou een eeuwig wonder zijn, terwijl ik de Heere niets ongerijmds zou toeschrijven, indien ik voor eeuwig van Zijn aangezicht zou verstoten worden.

Verscheiden weken gingen voorbij, eer ik voor de krijgsraad moest verschijnen. Wat ik in die weken heb geleerd, maar ook welke bange ogenblikken ik heb doorgebracht, wanneer de kogel mij werd voorgesteld en hoe dood en eeuwigheid mij wachtte, kan ik niet beschrijven.

En dan weergalmde vaak mijn kerker van de smekingen en het kermen tot de Heere Jezus, en dan zei ik: "Als ik U maar hebben mocht als mijn Borg en Zaligmaker, dan zou ik de kogel niet vrezen, want dan zou ik spoedig voor eeuwig bij U zijn, Die ik zo hartelijk liefheb."
Met de boeien aan de handen werd ik voor de krijgsraad gebracht, en hoewel ik een weinig ontroerde op het gezicht van die heren, die mij allen even stuurs aanzagen, zo herstelde ik mij spoedig en verkreeg vrijmoedigheid, om op al de vragen, die mij gedaan werden, bescheiden te antwoorden.
Toen het verhoor was afgelopen, werd mij gevraagd of ik nog iets in te brengen had. Ik vroeg of het mij vergund was te spreken, wat mij werd toegestaan, waarop ik zei: "Ik ben mij volkomen bewust, dat ik geen deserteur en voor deze rechtbank niet schuldig ben, maar voor een hogere rechtbank, voor de Opperste Majesteit, ben ik schuldig aan de overtreding van alle geboden, maar door de aanbiddelijke ontferming Gods ben ik daaraan ontdekt geworden. En waar ik altijd onder het zwarte vaandel van de duivel heb gediend, zo ben ik van daar gedeserteerd en heb mij geschaard onder het vaandel van de beminnelijkste Koning, namelijk van de Heere Jezus."
Daarop volgde een losbarsting van spot en smaad, en de voorzitter maakte een einde, door op strenge en barse toon te gebieden: "Breng hem weg!" Ik meende echter te hebben opgemerkt, dat één der heren met zichtbaar welgevallen mijn woorden had aangehoord.
Ik werd dus weer naar mijn stil verblijf teruggebracht, mij verblijdende, dat ik vrijmoedig de Heere Jezus voor de mensen had mogen belijden en voor Zijn Naam openlijk was uitgekomen; maar het duurde niet lang, of de zaken namen een gans andere keer.

Mijn zondige afkomst en geboorte, mijn snoodheden en gruwelen van mijn jeugd af aan, werden mij als een zwart register voorgesteld. Mijn vloeken en lasteringen, mijn ontuchtigheden, oneerlijkheden en opstand, kwamen met ontzettend gewicht voor mij, en de toorn Gods en de vloek der Wet lagen op mij. Ik durfde niet denken, dat zulk een monster als ik was, ooit genade zou verkrijgen; en waar ik de Heere Jezus voor de krijgsraad had beleden, zo meende ik zeker te zijn, dat die heerlijke Persoon eenmaal tot mij zeggen zou: "Ga weg van Mij! Ik heb u nooit gekend."
De slaap week van mij; de eenvoudigste spijze durfde ik niet gebruiken, want het was of er van rondom vloeken op geschreven stonden, en ik vreesde er de dood aan te zullen eten. Daarbij was het mij of duizenden stemmen al de vloeken in mijn oren bulderden, die ik vroeger had uitgestoten, en ik meende door een macht van duivelen omringd te zijn: Dit duurde drie lange dagen en drie lange nachten, waarin mij vaak de keel als werd toegeknepen en ik ieder ogenblik dreigde te stikken.

De vierde nacht sliep ik zacht in op mijn stroleger en droomde hoe ik mij alleen in een liefelijk bosje bevond; hoe mij eensklaps een helder licht omscheen en een heerlijk Persoon tot mij naderde, die op zachte, innemende wijze tot mij zei: "Vrees niet! Ik heb u als een vuurbrand uit het vuur gerukt; gij zijt voor eeuwig de Mijne."
Toen ontwaakte ik, en hoewel het slechts een droom was, zo gevoelde ik mij toch in meer kalmer stemming; en toen ik mijn voedsel ontving, was het alsof iemand tot mij zei: "Vervloekt om uwer zonden wil, maar gezegend om des Bloeds wil." De hoop verlevendigde; ik kon weer bidden en mijn hart voor de Heere uitstorten, en na het gebruik van mijn voedsel was het alsof ik nieuwe krachten kreeg, en ik bleef aanhouden in het gebed om genade.
In de namiddag, terwijl ik bij vernieuwing schreiend om genade bad, kwamen mij woorden voor, die ik nooit gehoord had. Ze waren deze: "Vrees niet, gij wormpke Jakobs! Ik helpt u; Ik sterke u met de rechterhand Mijner gerechtigheid." Dit was met zoveel kracht vergezeld, dat ik niet wist hoe ik het had. Ik dacht: zouden die woorden in de Bijbel staan? Als dat waar is, dan zijn er twee Bijbels: één, die gedrukt is, en één in mijn hart.

Enige ogenblikken daarna werd mijn kerker geopend, en de kapitein, die in de krijgsraad was gezeten en mij zo vriendelijk aanzag, toen ik van Koning Jezus getuigde, kwam binnen. Hij vroeg mij van waar het kwam, dat er zulk een verandering bij mij had plaats gehad, daar ik vroeger als een woest en onbeschoft mens was bekend geweest, terwijl ik mij nu zo bescheiden had gedragen. Hierop antwoordde ik naar waarheid en deelde hem alles mee; hoe mijn vroeger levensgedrag was geweest, maar ook wat mij sinds de val van de dijk wedervaren was en hoe ik hoop had, dat de Heere Jezus in genade op mij had neergezien.
In het begin scheen hij een weinig achterdochtig, menende, dat ik mij maar zo had gehouden om de straf te ontgaan. Langzamerhand scheen hij meer vertrouwen in mij te stellen, toen hij eindelijk mijn hand vatte en die hartelijk drukte, zeggende: "Nu, mijn jongen! je hebt de beste keuze gedaan, en die Jezus, Welke gij beleden hebt, zal het wel voor u maken."
Het was mij alsof ik een bezoek van een engel uit de hemel had gehad, en zijn laatste woorden waren als balsem in mijn ziel gevallen.
Ik had gedurende mijn gevangenschap niets dan brood en water gehad, maar die avond ontving ik warm eten, terwijl de cipier, van wie ik nooit een vriendelijk woord gehad had, tot mij zei: "Het zal je laatste maal hier in het hok wel zijn, maat!"
Of nu die boodschap al dan niet gunstig was, kon ik niet gissen, en bij ogenblikken dacht ik het ergste; maar dit duurde niet lang, want ik kreeg zulk een goed toevoorzicht, dat de Heere het maken zou, terwijl ik was alsof ik geen wil meer had, daar ik het volkomen er mee eens was, hoe het zou aflopen. Ik had toch bij mijn lieve vrienden uit de Bijbel horen lezen, *dat zelfs de haren mijns hoofds geteld waren en dat niemand mij een haar krenken zou buiten Gods wil.*
Ik sliep die nacht gerust en lag zo zacht alsof mijn stro dons was geweest, en 's morgens ontwaakte ik met deze woorden: "Ik help u."
Buitengewoon was ik naar het lichaam verkwikt, en het was van binnen in mij zo vredig, als ik het in lange tijd niet ondervonden had.

Toen de kerktoren tien uur had geslagen, werd mijn cel geopend en ik werd andermaal in de boeien voor de krijgsraad gebracht. Zo verscheen ik dan weer tussen de wacht in dezelfde zaal. Dezelfde heren waren gezeten. Toen ik daar even stond, knikte de bekende kapitein mij vriendelijk toe; dit gaf mij een weinig moed, want het was of gedurig iemand mij in de oren fluisterde: "De kogel! De kogel!"
Eén der heren zei daarop tot één der manschappen: "Doe hem de boeien van de handen."
Dit verlichtte mij nog meer. Toen begon één der heren, die in het midden zat, een groot papier voor te lezen. Wat het alles behelsde, kan ik niet zeggen. Er kwamen zoveel stadhuiswoorden in voor, en dan van artikel zoveel, dat het mij als een doolhof scheen. Het voornaamste echter heb ik goed verstaan. Het was na gedaan onderzoek gebleken, dat ik geen deserteur, maar een achterblijver was, tengevolge van een kwetsuur en daarop gevolgde ziekte, maar dat ik mij aan verregaande nalatigheid had schuldig gemaakt, door er geen rapport van te laten maken aan mijn korps, en dat dientengevolge de krijgswetten op mij moesten worden toegepast.
Daarop volgden enige ogenblikken stilte; de heren fluisterden onder elkaar. Ik verwachtte, dat mijn vonnis niet meer de kogel, maar minstens vijf jaren vestingstraf zou zijn.
Toen vervolgde de officier de voorlezing en sprak het vonnis uit, dat behelsde, dat ik veroordeeld werd tot zes weken verblijf in de kazerne, zonder mij naar buiten te mogen begeven; dat ik, wanneer ik mijn straf geduldig had gedragen, weer als tamboer bij het korps zou worden ingelijfd en dat de opgelegde straf van dit ogenblik af inging.
Toen ik mijn vonnis had vernomen, barstte ik in tranen uit. Ik was zo vol, dat ik het niet kon houden; het moest er, uit! Eerder zouden de stenen hebben gesproken, eer dat ik zwijgen zou. En openlijk verklaarde ik, dat de lieve Heere Jezus dat gedaan had; dat Hij mij uit de kaken

der hel had verlost en nu van een smadelijk vonnis bevrijd, dat ik duizendmaal om mijn zonden verdiend had.
Ik bedankte mijn rechters vriendelijk voor het uitgesproken vonnis, dat voor mij geen vonnis, maar een weldaad was. En was ik diep geroerd, de stuurse mannen waren ook getroffen. De meergenoemde kapitein stond op, reikte mij de hand en zei: "Nu, mijn jongen! Houd wat gij hebt, opdat niemand uw kroon neme."
Toen zei één der heren: "Uw vonnis wordt nu voltrokken; gij kunt in de kazerne gaan waar gij wilt."

Ik ging, en daar gekomen, werd ik door velen hartelijk verwelkomd ontvangen. **Mijn broer** was één van de eerste, die mij met een zware vloek welkom heette. Ik sprak niet; maar toen ik in de zaal was gekomen, waar vele militairen bijeen waren en de één dit en de ander weer wat anders te vragen had, zei ik: "Makkers! eer ik u antwoord, zal ik Hem erkennen, Die mij niet alleen van de kogel, maar van het eeuwig verderf gered heeft."
Ogenblikkelijk viel ik nu op de knieën en dankte en loofde mijn Koning, Die mij uit zulk een grote nood en dood gered had. Toen ik het "Amen" had uitgesproken, bemerkte ik, dat er velen waren weggegaan; anderen, die gebleven waren, stonden als aan de grond genageld. Hoe kon het ook anders? Zij hadden mij altijd gekend als een woedende leeuw, en nu was ik een lam geworden. Nooit zal ik die zes weken in de kazerne vergeten. Ik had niet anders te doen dan de grote daden Gods te verkondigen en allen, van de hoogste tot de laagste in rang, dood en eeuwigheid aan te zeggen, maar ook welk een zaligheid er in de dienst van Koning Jezus gelegen is.
Ik zag mij echter daarin teleurgesteld, want in plaats dat zij graag de blijde boodschap des heils vernamen, barstten zij uit in vijandschap, die ik wel het allermeest van mijn eigen broer ondervond. Nochtans konden zij mijn vrede mij niet benemen: Jezus was in mijn hart, en daar had ik genoeg aan. Gedurende die zes weken kwam er geen twijfel bij mij op, en ik dacht, dat zulks nu mijn hele leven zo zou blijven. Ik heb later echter anders ondervonden.

Mijn ontmoetingen in de kazerne waren niet altijd even aangenaam, hoewel ik, tegenover al de smaad en hoon, die ik ondervond, zeer veel vrede in mijn hart had, die mij door niets kon ontnomen worden. Wanneer ik midden onder de soldaten vrijmoedig voor mijn Koning uitkwam en hen wees op het gevaar, dat hun ziel voor eeuwig zou verloren gaan, indien ze niet als arme zondaren aan de voeten van de Heere Jezus leerden smeken en kermen om genade, dan was het soms of de hel op mij losbrak, en ik geloof, als ze stenen hadden gehad, dat ze mij zouden gestenigd hebben. Nu liep het er maar mee af, dat ik nu en dan eens een ransel of patroontas tegen mijn hoofd kreeg; maar ik droeg dit alles met geduld.
Het waren niet alleen mijn medemakkers, die mij niet konden dulden, van de onderofficieren had ik niet minder te lijden. Eén was er onder hen, op wiens gelaat te lezen was, dat hij mij haatte. Op zekere morgen was ik weer bezig met het "wel of wee" aan te zeggen, en ik richtte mijn woorden ook tot gemelde onderofficier. Eensklaps buldert hij los en zegt: "Fijne ... hou je ..."
En meteen gaf hij mij met zijn vlakke hand een slag in 't gezicht, er een vreselijke vloek bijvoegende. Ik keerde hem mijn andere wang toe en zei: "Indien het u lust, sla dan ook op deze."
Toen ging hij weg, en hij het heengaan - dat vertelde mij later één van mijn kameraden - zei hij tot de soldaten: "Jongens! laat ons hem maar geen kwaad doen; ik geloof, dat hij beter is dan wij."
Het was mij altijd tot vreugde, wanneer ik de kapitein zag. Hij kwam niet dikwijls, maar als hij kwam, dan was 't feest voor mij. Eens riep hij de manschappen bijeen en zei: "Kom, tamboer! Sla nu eens op uw trom."

"Maar, kapitein!" zei ik, "ik heb mijn trom nog niet terug."
"Ja maar," hernam hij, "ik meen een andere trommel. Ik lees in mijn Bijbel, toen de kinderen Israëls uit Egypte waren gegaan en de Rode Zee voor hen gekliefd was, zodat ze er droogvoets door waren gegaan, dat Mirjam een trommel nam en ze daarmee God verheerlijkte. Nu zou ik willen, dat je aan al je kameraden eens vertelde, hoe je ook uit Egypte bent geleid."
Dat was koren op mijn molen, en ik deelde alles mee wat de Heere aan mijn ziel gedaan had. Het was zo stil, dat men wel een speld had kunnen horen vallen. De onderofficieren waren er ook bij tegenwoordig, en ik zag, dat hij, die mij geslagen had, met aandacht luisterde, terwijl ik brandende was van liefde tot mijn Koning en mijn ziel als een gewaterde hof. Toen zei de kapitein: "Hoort het, mannen! Het zijn de getrouwste en wakkerste soldaten, die in dienst zijn van Koning Jezus." En tegen de onderofficieren was het: "Gij behandelt hem toch niet als een gevangene?"
Eer hij wegging, vroeg hij mij of ik ook nog iets aan hem te verzoeken had. Met bescheidenheid naderde ik en zei, dat ik niet kon schrijven en dat ik zo graag aan die lieve mensen, die het middel waren geweest tot mijn bekering, wilde doen weten, hoe het met mijn vonnis was afgelopen. Hij stelde mij gerust, door te zeggen, dat hij er voor gezorgd had, dat ze 't alreeds wisten. Ik bedankte hem daarvoor zeer vriendelijk. Toen drukte hij mij hartelijk de hand en verliet de kazerne.

Van die tijd af scheen het, dat er wat meer ontzag onder het volk was, althans, terwijl ik voortging met vermanen en waarschuwen, ondervond ik niet meer die uitwendige vijandschap, hoewel ze niet zelden op veler gelaat was te lezen.
De vijandigsten van allen was hij, die mij het naaste was, te weten mijn eigen broer. In tegenwoordigheid van anderen bleef hij bedaard, maar wanneer wij samen waren, barstte hij vaak hevig uit. Op zekere tijd zei hij met een vreselijke vloek: "Ik zou je willen vermoorden."
Ik antwoordde: "Als ik met mijn bloed je ziel van de eeuwige rampzaligheid kon verlossen, dan zou ik zeggen: "Steek maar toe!" maar dat zou je niet helpen, maar wel je oordeel verzwaren; niets anders dan het dierbaar Bloed van de Heere Jezus kan je ziel redden van het eeuwig verderf."
Het baatte mij echter niet; hij bleef tot mijn smart dezelfde woesteling, zoals ik vroeger was.
De reeds genoemde onderofficier was sedert geheel veranderd. Het scheen, dat ik het kwade door het goede had overwonnen, want hij bewees mij van die tijd af de meeste vriendschap en toegenegenheid. En onder al de soldaten was er één, die mij graag scheen te horen. Hij nodigde mij weleens, wanneer hij tijd had, naar een eenzaam plekje op de binnenplaats, en dan konden wij daar lange tijd zitten praten, totdat zijn dienst hem riep. Ik heb na vele jaren hem weer ontmoet en mocht toen uit zijn mond horen, dat ook hem de Parel van grote waarde was ten deel gevallen.

Op zekere morgen werd mij gezegd, dat er twee mensen naar mij vraagden. Ik spoedde mij henen, en tot mijn grote blijdschap waren zij het man en vrouw, die mij niet alleen zo liefderijk hadden verpleegd, maar die in Gods hand ook het middel waren geweest, dat ik een ander mens was geworden.
Ik viel hen om de hals en kuste hen, alsof het mijn eigen vader en moeder was geweest, en wij schreiden alle drie van blijdschap. Wij mochten enige uren op een eenzaam plekje doorbrengen, waar wij niets hadden te doen dan Gods grote goedertierenheden te vermelden; en waarlijk, onze mond werd vervuld met lachen, want de Heere had grote dingen gedaan. Hoe ongraag ook, wij moesten scheiden, en ik behoef niet te zeggen, dat het afscheid roerend en hartelijk was.

5. Ingekwartierd bij Gods volk

Toen mijn straftijd uit was, werd ik bij het leger ingelijfd. Toen ik voor de eerste maal de trom had omgehangen, was het eveneens alsof iemand mij achter in de lendenen vatte, mij voortduwde en tot mij zei: "Zo gaat ge dan nu weer de wijde wereld in." Ik verschrikte, zag om, maar ontwaarde niets. En toen ... toen kwam het eerste wolkje weer voor de zon!
Zo stond ik dan weer midden in de wereld en in dezelfde zondige omgeving als vroeger. Na het eerste wolkje bij het verlaten van de kazerne volgden er nog vele, en bij ogenblikken dacht ik er nooit te zullen doorkomen. Met de zonden van mijn kameraden kon ik geen gemeenschap hebben, en als ik er tegen getuigde, was het alsof al de duivels uit de hel losbraken, wat dan ook dikwijls mij de mond stopte.
Hoe graag ik de eenzaamheid zocht, zo mocht het mij zelden gelukken; het was alsof mijn kameraden er lucht van hadden. Zij vervolgden mij bijna overal. De nachten waren voor mij het aangenaamst, dan liet men mij met vrede en was het mij soms alsof het helder dag was. Dan gevoelde ik van binnen een vuur branden en was het mij alsof de liefelijke zon mij met haar verwarmende stralen koesterde en verkwikte. Het was soms echter ook heel anders; dan lag ik hulpbehoevend en moedeloos; dan dacht ik, dat ik mij alles maar verbeeld had en was het of iemand aan mijn leger stond en zei: "Dwaas, die je bent! Vroeger had je een veel beter leven. Keer terug, geniet en wees vrolijk!"
Nu en dan herhaalden zich die verleidende woorden, die op zekere nacht mij zo hevig aanvielen, dat ik hardop uitriep: "Ga weg! Dan sterf ik liever."
Toen was het alsof er opeens een lichtstraal in mijn ziel kwam, zo vredig en zo aangenaam, als ik in lange tijd niet gehad had, en mij kwamen deze woorden voor: "En zie Ik ben met u overal, en Ik zal u behoeden overal, waarheen gij trekken zult, en Ik zal u niet verlaten, totdat Ik zal gedaan hebben hetgeen Ik tot u gesproken heb."
Deze woorden waren met zoveel kracht vergezeld, dat ik niet durfde twijfelen, of het was een woord uit de hemel. Dit duurde echter niet lang, of het werd van binnen zeer bestreden: dat ik ze maar in mijn gedachten had; dat het niet in de Bijbel stond en het niet anders dan dromerijen waren. Ik kon ze echter niet kwijt raken, ze vergezelden mij overal, en ik begon te geloven, dat ik, toen ik nog bij Van Oort in huis was, ze hem uit de Bijbel had horen lezen.

Het was misschien veertien dagen na die onvergetelijke nacht, dat ik mijn begeerte zou vervuld zien en in de gelegenheid zou gesteld worden, om de openbare prediking van het Woord te horen. Het was zondagmorgen, en een grote menigte mensen kwam in het kerkgebouw samen. De gedachte, dat al die mensen dezelfde begeerte hadden als ik, - want zei ik bij mijzelf, wat zouden ze er anders doen? - maakte een diepe indruk op mij. De leraar, een oud eerwaardig man, trad op. Zijn roerend gebed was uit mijn hart gesproken, en ik smolt als was, toen hij als arme zondaars zich en zijn hoorders de Heere voorstelde. Hij had de grote Bijbel voor zich, stond daar met alle eerbied en deftigheid, en zei welk gedeelte van Gods Woord hij zou behandelen. Het stond geschreven in Genesis 28 : 15. En de woorden waren dezelfde, die mij in die nacht waren voorgekomen. Ik had van blijdschap het wel willen uitschreeuwen; het was mij als koud water op een dorstige ziel. Wat ik nooit gehoord had, hoorde ik toen. Jakob en Ezau, tweelingbroeders, de één geliefd, de ander gehaat. En de woorden en zaken waren mij zo verstaanbaar, hoe mijn broeder de woedende Ezau was en ik de geliefde Jakob. Hoe de eerste zich sterk waande in eigen kracht en de laatste in de Heere de kracht zocht. Hoe Ezau Jakob vervolgde, maar hoe al zijn pogingen mislukten en de Heere Jakob beloofde, dat Hij overal met hem zijn zou en hem, in plaats van de woedende Ezau, Christus en het eeuwig leven deed ontmoeten.
Ik was verblijd en verwonderd en kon maar niet begrijpen, hoe die leraar alles zei, wat er in mijn hart was, ja, hoe hij de kleinste bijzonderheden was te weten gekomen. Nooit, nooit zal

ik dan ook die ure vergeten. Het was een rechte hartsterking, en hoewel het mij speet, dat de kerk zo spoedig uitging - hoewel ik mij dat maar verbeeldde, want bij het uitgaan hoorde ik iemand zeggen: "Hij heeft het wat lang gemaakt, 't is laat geworden," - zo ging ik met de buit weg.
Ik heb weken achtereen op die stevige kost moeten teren, en des nachts was het mij, alsof ik die leraar weer hoorde. Later heb ik te zien gekregen, dat ik toen herkauwde als de reine dieren.

Ik werd dus dagen achtereen met een liefelijke zonneschijn begunstigd, maar daarna stak er zulk een scherpe wind op, dat ik vreesde te zullen worden weggeworpen. Ik moest een nieuwe les leren. Op zekere nacht lag ik in overdenking, wat er al bij mij veranderd was: ik was van een vloeker een bidder geworden, en sedert ik de woning van Van Oort had verlaten, was er geen vloek over mijn lippen gekomen. Toen was het van binnen: "Je bent al heel wat vooruitgegaan, als je op je kameraden ziet, dan ben je de beste van allen. Je vloekt, drinkt, speelt en liegt niet meer; gije zult een groot christen worden."
Ik luisterde met genoegen naar die inspraak en begon waarlijk te geloven, dat het waarheid was, toen mij voorkwam: "Het hart des mensen is arglistig, meer dan enig ding, ja dodelijk; wie zal het kennen?" Ik meende, dat ik al een heel eind gevorderd was in de kennis van mijn hart. Nee, ik vloekte niet meer, maar de daaropvolgende nacht was het of al de vloeken uit de hel in mijn hart waren; ik legde de hand op mijn mond, vrezende dat ik die vloeken zou uitbraken.
Maar de Heere is mij telkens weer verschenen en heeft ook in deze nood voorzien. Ik moest leren, al deed ik uitwendig de zonden niet, dat zij toch in mijn hart waren, hoewel tegen mijn zin en wil. Hij gaf mij te zien, hoe God alleen goddelozen rechtvaardigt om Christus' wil, en hoe ik, arm zondaar, alleen voor God bestaan kon in de gerechtigheid van Zijn lieve Zoon.
Misschien zal de één of ander wel denken, hoe ik van die dingen zo onderricht werd, zonder dat ik er in onderwezen was. Ik moet hen alleen dit antwoorden, dat de Heere Zijn woord aan mij bevestigde, *dat al Zijn kinderen van Hem geleerd worden,* en dat ik de Bijbel in mijn hart had, voordat ik hem lezen kon.

De uitwendige omstandigheden in mijn militaire loopbaan ga ik liefst met stilzwijgen voorbij. Ik was tamboer en bleef tamboer. Tussenbeide maakte ik weleens een uitstapje en werd dan prediker van het Evangelie. Ik heb in de herberg van de wereld zelden op dons gelogeerd, veeltijds op een strozak, dikwijls op het veld, dat soms doorweekt was van de regen en van boven bevochtigd door de nachtelijke dauw. Ik heb het gebulder van het geschut meermalen bijgewoond; heb duizenden mensen en paarden om mij heen zien vallen; ben in handen der vijanden geweest, maar altijd gered door Jakobs God Die steeds Zijn woord vervulde: "Overal, waarheen gij trekken zult, zal Ik bij u zijn."
Omstandigheden, waarin ik klaar en duidelijk des Heeren hand mocht opmerken, waarvan er mij vele onvergetelijk zijn, wens ik mee te delen tot roem van Gods genade.
Het was al lang een stille begeerte in mijn hart, om onder Gods volk te verkeren, maar zolang ik soldaat bleef, zou dat wel nooit kunnen. En om de dienst te verlaten, dat ging toch ook niet, want ik kende geen ambacht, en ik zou dan tot de bedelstaf geraken. Zo wisselden licht en donker gedurig bij mij af, terwijl steeds mijn verzuchting bleef Gods volk te mogen ontmoeten. Ik wist er echter geen raad op, maar de Heere wist wel raad.
Op zekere vroege morgen in de maand november gingen wij op mars. Wat het doel der onderneming was, wist ik niet. Ik was er ook niet nieuwsgierig naar.
Mijn uitwendige roeping was om te gehoorzamen aan het bevel van degenen, die over mij gesteld waren; en waar ik vroeger altijd wat te twisten had tegen iedere weg, die ik gaan moest, zo was dit nu geheel anders. Ik was nu als een lammetje, dat zijn moeder volgt, en elk

commando was mij welkom, daar ik geloofde, dat alles onder het gebied stond van Hem, Die mij beloofd had, dat overal, waar ik gaan zou, Hij mij zou vergezellen. En ik bevond mij zo veilig onder die hoede, dat ik op die koude, gure en nevelachtige novembermorgen, waartegen mijn kameraden twistten, mij zo gelukkig bevond als niet één van hen begrijpen kon.

Er was op die dag in de stad L. heel wat drukte, zoals ik later vernam, die voor velen niet van de aangenaamste was. De rustige burgers stond een menigte logeergasten te wachten. Ons regiment moest daar ingekwartierd worden, en bij ondervinding weet ik, dat over het geheel zulk soort van logeergasten niet begeerlijk is. Ja, tot mijn schande en schaamte moet ik zeggen, dat ik menigmaal, in mijn droevig eertijds, mij aan grove baldadigheden heb schuldig gemaakt en het goede, dat ik van de burgers, bij wie ik ingekwartierd was, genoot, met schandelijke ondank beloonde. Ook te L. was ik meermalen in kwartier geweest en ook daar waren de beide gebroeders tamboers, die op elkaar leken als twee druppels water, zeer berucht en gevreesd als grote woestelingen. De natuur had mij sprekend op mijn broeder doen gelijken, maar de genade had van mij een ander mens gemaakt.
Gedurende de vermoeiende mars had ik niet weinig overlast van mijn broer gehad, die het er op toegelegd scheen te hebben, om mij toornig te maken. Al zijn pogingen daartoe waren echter tevergeefs. Waar hij schold, daar zweeg ik, en waar hij met zijn herhaalde plagerijen voortging, daar antwoordde ik niet, maar verdroeg alles met geduld en lijdzaamheid. Het werd mij duidelijk, dat waar hij zijn doel niet bereiken kon, zijn toorn hoe langer hoe meer begon te ontbranden, tot hij eindelijk met vreselijke vervloekingen tegen mij losbarstte, zeggende: "Wacht maar! Ik zal je vannacht wel krijgen."
Hij wist, dat wij altijd in hetzelfde kwartier kwamen. Na een vermoeiende mars kwamen wij des na- middags vier uur in de stad L. aan. Zoals ik gevreesd had, moest ik met mijn broer in hetzelfde kwartier. Maar wat gebeurt er? Nauwelijks hadden wij ons biljet ontvangen, of de trommelstokken vallen uit mijn broeders handen; hij zakt ineen; een hevige zenuwtoeval overviel hem, en bijtende, slaande en schoppende om zich heen, was hij nauwelijks te temmen. Vier sterke mannen hadden werk om hem in bedwang te houden.
Het bevel van de overste luidde in mijn voordeel, en het gevolg was, dat ik alleen mijn kwartier betrekken kon. Ik stond stil voor een kleine, nette woning. Het nummer op mijn biljet was eensluidend met dat van het huis, waarvan mij al spoedig de deur werd geopend door een reeds enigszins bedaagde vrouw.
Toen ik werd binnengelaten, bemerkte ik al spoedig dat mijn huiswaardin zeer ontzet was, terwijl zij vroeg, of de andere tamboer ook nog komen moest. Ik antwoordde haar, dat zij voor ditmaal mij alleen had, en deelde haar mee wat er geschied was, hoewel ik mij niet uitliet over hetgeen van binnen bij mij plaats had. De vrouw onthaalde mij allervriendelijkst en deed alles wat zij kon, om het mij aangenaam en gemakkelijk te maken, wat ik steeds met dankbaarheid beantwoordde. Toen het eten voor mij gereed stond en ik de ogen sloot en de handen vouwde, werd onder mijn gebed mijn gemoed overstelpt vanwege de liefde en trouwe zorg, die de Ontfermer aan zulk een nieteling bewees, zodat mij een paar grote tranen langs de wangen biggelden. De vrouw zag het, maar kon volstrekt niet gissen wat de oorzaak was; zij dacht, dat het was om het geval, mijn broer overkomen.

Enige tijd daarna zei zij, dat ik het niet bijzonder had getroffen, want dat er die avond gezelschap bij haar aan huis was, maar dat ik dan wat vroeger naar mijn logement kon gaan, daar ze mij wel bij dag, maar niet des nachts kon huisvesten. Ik vroeg wat voor gezelschap dat was. Het was een godsdienstig gezelschap, en zij vergunde mij, op mijn verzoek, dat ik er bij mocht blijven om te luisteren. Mijn hart sprong op van blijdschap, maar ik zei alleen dit: "Ik zou liever bij u op de planken slapen dan op dons in een herberg."

Toen ik na het appèl weer in huis kwam, vond ik ook de huiswaard, die mij vriendelijk toesprak en vroeg of ik niet dezelfde tamboer was, die met nog een ander hier in de buurt was ingekwartierd geweest.
Ik herinnerde mij die geschiedenis nog zeer goed. Zij is te schandelijk om te vertellen.
Ik antwoordde, dat ik één van die beide monsters was. Hij vroeg mij of ik nu nog zulk een monster was. Ik zei, dat ik nog even slecht was, maar dat er toch wel wat bij mij veranderd was. In ons gesprek werden wij gestoord. Enige vrienden kwamen binnen, en langzamerhand liep het vertrek vol. Ik denk, dat er een twintigtal bijeen waren. De één keek me al schuwer aan dan de ander, en ik zag duidelijk, hoe er twee jonge meisjes bij tegenwoordig waren, bij wie de angst op het gezicht te lezen stond.
Eer men tot de godsdienstplichten overging, zei mijn huiswaard tot de vrienden, dat ik verzocht had er bij te blijven, om toe te luisteren. Niemand antwoordde, maar ik zag duidelijk, dat ik geen welkome gast was. Er werd gezongen en gebeden en een hoofdstuk gelezen. Ik was in mijn element en kon mij nauwelijks inhouden; ik was der woorden vol, als een kruik, die barsten zou. Toen er enige tijd over Gods Koninkrijk gesproken was en het scheen, dat er niet veel opening was, zei een oud, eerwaardig man, het woord tot mij richtende: "Wel vriend! Hoe komt het zo, dat gij begeerde in ons midden te blijven? Zou je misschien ook lust hebben om van koning te verwisselen?"
Waarop ik antwoordde: "Ik zal u zeggen, dat ik nooit, nooit van Koning hoop te veranderen."
Het was alsof er een schrik door de gelederen ging, zou de soldaat zeggen, en één onder hen slaakte een kreet van ontzetting.
"Ik moet u zeggen," zo ging ik voort, "dat de Heere mijn gebed verhoord heeft; want reeds zeer lang had ik Hem er om aangelopen, of het Hem behagen mocht mij onder Zijn volk te brengen, en nu mag ik zeggen: *Hoort toe, allen gij, die God vreest, en ik zal u vertellen wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft*."
Nooit heb ik mensengezichten zo plotseling zien veranderen. Ik zag hoe de verrassing op ieders gelaat te lezen stond, en bij die beide meisjes zag ik de angst verwisselen door een allerbevalligste innemendheid. Eensklaps gingen de monden open en allen betuigden, dat zij met schrik hadden gezien, dat ik in hun midden bleef. In plaats van onder vreemden bevond ik mij onder vrienden, ja onder mijn eigen volk. Toen ik vrijmoedigheid ontvangen had, was de blijdschap onder elkaar groot, en nooit heb ik zo krachtig als die avond ondervonden dat de Heere in het midden was. Nu was het voor mij dan ook onvergetelijk en alles even verrassend. En dat kan ik zeggen, dat voor mij, zowel als voor de anderen, de avond was omgevlogen. Eén was er, die begeerde, dat wij een versje van Groenewegen zouden zingen. Wie nu Groenewegen was, dat wist ik niet, maar dat weet ik, dat de woorden in mijn hart gegrift werden en ik ze nooit heb vergeten. Ze waren deze:

Zoete banden, die mij binden
Aan des Heeren lieve volk;
Wis zijn zij mijn hartsvrienden,
Hunne taal mijn 's harten tolk.
't Zijn de kind'ren van mijn Vader
En van 't zelfde huisgezin;
Wij bestaan malkander nader
Dan de band van aardse min.

Het scheidingsuur was aangebroken, en wij gingen van elkaar, alsof we jarenlang elkaar gekend hadden. "Misschien zien we elkaar hier beneden niet weer, maar toch eenmaal hiernamaals," zei één hunner. Het was bekend, dat wij de volgende morgen zouden opmarcheren. De Heere had het echter anders besloten. Oversten en hele regimenten heeft Hij

in Zijn hand, om één van Zijn kinderen een weldaad te bewijzen, en daartoe worden dezen zelfs dienstbaar gemaakt.
Tot mijn blijdschap behoefde ik naar geen logement. De huiswaard zei: "Je bent een ingeborene des huizes, en die sturen we naar geen herberg. Wij zullen ons wel behelpen." En zo geschiedde het. Een zacht bed werd voor mij op de grond gespreid en ik sliep als een roos; ja, ik sliep, maar mijn hart waakte. Toen ik de volgende morgen (het was zaterdag) op het appèl kwam, vernam ik, dat de Koning der koningen de zaken zo had geregeld, dat er die dag aan geen opmarcheren te denken was. Met die blijde tijding keerde ik weer tot mijn vrienden. De vrouw des huizes zei mij, dat als ze zich niet bedroog, ik de rustdag zou overblijven. Haar was voorgekomen: "Gij zult sabbat met hem houden." En hoewel dit ook zien kon op de eeuwige Sabbat, zo lag het haar bij, dat ik de zondag zou mogen overblijven.

Wat mijn broeder betrof, hevige koortsen hadden hem aangetast, terwijl de bewakers moeite hadden om hem vast te houden. In zijn ijlen sprak hij de hevigste godslasteringen uit en bedreigde mij met de dood. Het was te vrezen, dat de dood aan zijn leven een einde zou maken. Dit is echter niet geschied, zijn leven is verlengd geworden en hij is, na een langdurig ziekbed, weer hersteld.

6. Het Bijbeltje van een stervende

De dagen van liefelijke rust, vrede en zoet genot met de lieve vrienden te L. werden gevolgd door hevig rumoer. Ik zal geen beschrijving geven van de verwoestingen, die mensen tegen mensen in de oorlog aanrichten, zoals ik meer dan eens en toen ook heb bijgewoond. Sinds ik de wapenen heb mogen werpen aan de voeten van mijn Koning, tegen wie ik zo woedend gestreden had, heb ik altijd meer van vrede dan van oorlog gehouden, en onder al de soldatenbeweging, hetzij in oorlogs- of in vredestijd, begon ik zeer te verlangen naar een meer rustige en stille omgeving. Vooral ook, om de openbare prediking te kunnen bijwonen en met des Heeren lieve volk te verkeren. Maar dit was nog niet voor mij weggelegd; nog veel jaren gingen voorbij, eer ik er toe kwam, dat ik, zo ik meende, op mijn lauweren zou gaan rusten. Want ik dacht in mijn dwaasheid, dat, wanneer ik van die zondige omgeving verlost zou zijn, ik dan ook wel van eigen zonden verlost zou worden.
Een bijzonderheid gedurende die heftige worstelstrijd wens ik mee te delen, omdat ze wel van vrede, maar niet van oorlog getuigt. Ik bevond mij te midden van doden en gekwetsten. Wonderlijk werd ik bewaard, want de kogels snorden vlak langs mij heen. Ik denk altijd, dat de engelen mij bewaakt hebben en een hemelse lijfwacht mij heeft omringd, anders hadden zeker de kogels moeten treffen.

Onder de vele gekwetsten zag ik er één, die met gevouwen handen en naar boven geslagen blik op het slagveld neerlag. Deze trok mij bijzonder aan. Ik sprak hem vriendelijk toe; het bloed vloeide uit een wond in de borst. Daar ik jong en sterk was, nam ik hem op en droeg hem in een nabijgelegen kreupelbosje, waardoor een liefelijk beekje ruiste, en ik dacht aan Hagar, die zo dicht bij de bron was, zonder dat ze 't wist. Het koele water verkwikte de gekwetste; ik waste zijn wonden, wat hem veel verzachting scheen aan te *brengen. Hij sloeg zo vriendelijk zijn ogen op mij en zei:* "Zie, Hij komt. Ja! Amen."
Alles trilde binnen in mij van vreugde, hopende, dat hij van mijn Jezus sprak. Ik vroeg van wie hij sprak, waarop hij antwoordde: "Van mijn Heiland, Die mij uit de duisternis heeft getrokken tot Zijn wonderbaar licht en Wiens eigendom ik ben in leven en in sterven."
"Wel," zei ik, "mijn lieve en dierbare vriend! Dan zijn wij kinderen van hetzelfde huisgezin; ook mij, ook mij heeft Hij met Zijn dierbaar bloed gekocht."

Hij hief zijn hoofd op, en vreugdetranen biggelden langs zijn wangen Toen zei hij: "Dat had ik niet gedacht, dat de Heere mij nog één van Zijn kinderen zenden zou, om mij de ogen toe te drukken."
Hoewel stamelend en afgebroken, want ik zag, dat zijn einde nabij was, deelde hij mij liefelijke ervaringen mee en gaf mij een levendig getuigenis van de hoop die in hem was, leunend en steunend alleen op de aangebrachte gerechtigheid van zijn Borg en Zaligmaker. Hij had nog één bede en één last, die hij mij opdroeg. In zijn ransel was een Nieuw Testament, dat ik er uit haalde. Toen zei hij mij, dat zijn naam daarin geschreven stond en de naam van haar, die behalve de Heere Jezus, hem het liefste op aarde was. Hij verzocht mij haar op te zoeken en dit boek haar ter hand te stellen, "waaruit wij beiden," zei hij, "onze lieve Jezus hebben leren kennen. Zeg haar," vervolgde hij, "dat zij niet om mij wenen moet; dat ze mij haast zal volgen en dat ik haar boven in het Vaderland zal wachten. En nu," dus ging hij voort, terwijl zijn stem al zwakker en meer afgebroken werd, "en nu, mijn vriend, mijn broeder! De Heere heeft u tot mij gezonden; ook wij zullen elkaar weerzien. *Nu, nu leg ik mijn hoofd aan de borst van mijn lieve Zaligmaker, want zie, Hij komt, ja... A... m... en!"*
En zijn reine ziel ontvlood haar aardse kerker.
Roerloos stond ik hij zijn lijk, dat ik met hete tranen besproeide, en het was mij of de innigste vriend van mij was weggenomen. En toch, ik had hem voor de eerste keer gezien, en nu al zulke banden! Ja, dacht ik, dat zal wel wat zijn van de gemeenschap der heiligen.
Ik had in mijn leven al veel stervenden gezien, maar nooit had ik gezien hoe een christen sterft. En hoe smartelijk ook, dat ik hem nu al missen moest, zo verblijdde ik mij toch in zijn uitgang.
Ik pakte het Bijbeltje zorgvuldig in mijn ransel, om het als een dierbaar kleinood te bewaren, totdat ik het aan de eigenares in persoon zou kunnen ter hand stellen, indien de Heere mij in het land der levenden liet, want de oorlog was nog niet aan 't eind.
Toen bedekte ik het lijk met de kapotjas[19], nadat ik nog een laatste blik op het stoffelijk overschot had geslagen, en ging vervuld met hemelse gedachten, mijns weegs, tot ik mijn regiment had gezocht en gevonden.

Toen ik bij mijn regiment was teruggekomen, bleek het op 't appèl hoe velen mijner strijdmakkers op 't slagveld waren gebleven, wier lot voor eeuwig was beslist en van wie ik zeker was, dat velen met een vloek op de lippen de eeuwigheid waren ingegaan. Ik sidderde bij de gedachte welk een vreselijk lot nu hun deel was, terwijl ik levendig besefte, hoe rechtvaardig het zou zijn geweest, wanneer ook ik in de eeuwige rampzaligheid gezonken was. En dat de Heere nu aan mij, als de grootste der zondaren, genade bewezen had, dat deed mijn hart smelten als was, en ik zei bij mijzelf: *"Ik zal U hartelijk liefhebben, Heere, mijn sterkte!"*

7. **“Alle instrument, dat tegen u bereid wordt, zal niet gelukken”**

Na verloop van enige maanden werd ik bij een ander regiment ingedeeld, en tot mijn blijdschap, dat hij nog in het land der levenden was, vond ik mijn broer weer. Aan de andere kant had ik wel begeerd, dat ik niet meer met hem samen had moeten gaan, omdat ik zijn woestheid kende en de haat, die hij koesterde tegen het nieuwe leven, dat God in mij gewrocht had. Nochtans scheen het, dat hij enigszins was veranderd; hij was stil en ingetogen en sprak niet meer tegen mij dan hoog noodzakelijk was, hoewel ik ontdekte, dat hij onder zijn makkers nog dezelfde was, die hij altijd was geweest.
Wanneer ik hem wees op de goedheid en lankmoedigheid Gods, die ons nog gespaard had, daar zovelen uit het leven waren weggemaaid, dan antwoordde hij niet. Soms echter met een

[19] Soldaten overjas

gesmoorde vloek. Ik vond het daarom het best, om 't er voor te houden, dat het nu voor mij een tijd van zwijgen was.
Zo waren we dan weer in de kazerne en hadden, na zoveel woelige en onrustige weken en dagen, rust. Maar ik bevond mij midden in Sodom, mijn ziel steeds kwellende over de ongerechtigheid, terwijl er niemand was, die mij verstond. En was de Heere niet mijn hulp geweest, dan was ik zeker in mijn druk vergaan.

Op zekere morgen dat ik ontwaakte, was het met deze woorden: "Alle instrument, dat tegen u bereid wordt, zal niet gelukken." Ik zat overeind en dacht, dat zulks een waarschuwing was, dat mij enig kwaad van mijn vijanden zou overkomen.
Kort daarop was in de kazerne alles in rep en roer. Er was een horloge gestolen. Ransels, kribben en alles werd onderzocht. Eindelijk werd het vermiste gevonden, en wel, - stelt u mijn ontsteltenis voor! - in mijn krib.
Een luid gejuich ging onder mijn vijanden op, en niet het minst van mijn broer. De scheldwoorden, die mij naar het hoofd werden geslingerd, waren legio. En ik, bewust van mijn onschuld, stond als een stomme te midden van de drom mijner vijanden. En hoewel ik betuigde niets van het gestolene te weten, zo getuigde het gevondene tegen mij, en ik werd op een zeer onzachte wijze in boeien gesloten en in de gevangenis gebracht.
Daar lag ik verscheiden dagen, ellendig naar het lichaam, maar met een geruste consciëntie en met mijn Getuige in de hemel.
Wat er buiten mijn cel geschiedde, daarvan wist ik natuurlijk niets. Toen de tiende dag was aangebroken, werd mijn gevangenis geopend; de boeien werden mij van handen en voeten gedaan, en mij werd aangezegd, dat ik vrij en de schuldige gevonden was.
Daarna vernam ik het volgende. Drie dagen na het gebeurde werd een soldaat door hevige zenuwkoortsen aangetast. In zijn ijlen in de koorts bracht hij zulke vreemde zaken voort, dat de oppassers opmerkzaam werden en rapport uitbrachten. Gedurig riep hij gillend uit: "De tamboer is onschuldig! De tamboer is onschuldig!" Wanneer hij bij zijn verstand kwam, scheen het, dat hij in hevige angst verkeerde, maar op de vragen, hem gedaan, gaf hij geen antwoord.
De achtste dag sprak de dokter hem vriendelijk aan en zei: "Jongen! wees eens eerlijk; ik geloof, dat gij één of ander gewetensbezwaar hebt." In het begin kon de dokter hem niet tot spreken krijgen, maar daar deze volhield hem op zachte wijze uit te lokken, barstte hij opeens uit in deze woorden: "De tamboer is onschuldig!"
"Dat dacht ik wel," zei de dokter, die het eindelijk zover bracht, dat hij hem de ganse toedracht der zaak meedeelde, welke hij dan ook later aan de officieren herhaalde.
Mijn broeder had in de nacht zich van het horloge meester gemaakt, niet om er zich mee te verrijken, maar blijkbaar om van mij, zijn lastige metgezel, ontslagen te worden, daar hij zeer goed wist, dat op zulk een misdaad een langdurige gevangenisstraf zou volgen.
De zieke echter had hem in zijn verfoeilijk werk bespied, en toen hij zulks bemerkte, dreigde hij hem met de dood, als hij iets verklapte.
Zo had dan mijn eigen broeder een put voor mij gegraven, waar hij zelf in gevallen is, en de Heere bevestigde Zijn woord, *dat alle instrument, dat tegen mij bereid werd, niet zou gelukken.*
De vijanden die gejuicht hadden, werden beschaamd en ik weer in mijn eer hersteld, zo zelfs, dat mij de officieren in de mond gaven, om de één of andere gunst te vragen. Ik deed zulks, en wat ik vroeg was dit, dat mijn broeder de misdaad niet zou worden toegerekend. Dit was echter te veel gevraagd. Het recht moest zijn loop hebben, hetwelk dan ook later geschiedde, en mijn broeder werd veroordeeld tot twaalf jaren gevangenisstraf.

Toen het vonnis was uitgesproken, werd het mij vergund, om mijn broeder te bezoeken. Ik sprak hem vriendelijk toe en zei hem alles te willen vergeven. Maar hij was en bleef verhard, ja zo zelfs, dat hij mij dreigde, als hij loskwam, mij wel te zullen vinden. Ik wees hem er op, hoe hij niet zeker was ooit los te komen, daar de dood, voor het einde van zijn straftijd, zijn leven weleens zou kunnen afsnijden, en hoe hij dan voor een heilig en rechtvaardig God zou moeten verschijnen. Het was echter alles tevergeefs, en bedroefd verliet ik zijn somber verblijf, ziende hoe hij met de ketenen des satans gebonden was.
Toen ik dus de uitslag had vernomen en de schuldige naar zijn gevangenis was weggeleid, meldde ik mij aan om enige dagen verlof te vragen, daar ik mij ook nog te kwijten had van de last, mij door een stervende wapenbroeder opgelegd. Terstond werd mijn verzoek toegestaan, en niet voor enige dagen, maar tegen mijn verwachting kreeg ik voor drie weken verlof en daarbij van ieder der officieren een goede reispenning. Toen ik 's morgens vertrekken zou, kwam er vooraf een rapport van de commandant, dat ik mij eerst bij hem zou vervoegen.
Ik giste wat dat zijn mocht, terwijl de vijand mij influisterde, dat stellig mijn verlof zou worden ingetrokken; maar een andere vriendelijke stem zei: "Die zijn weg wel aanstelt, die zal Ik Mijn heil doen zien."
Ik meldde mij bij de commandant aan, werd binnengelaten en vriendelijk toegesproken, terwijl hij herhaaldelijk betuigde, dat het hem speet, dat ik onschuldig in de boeien had gezeten, maar dat hij verblijd was; dat mijn onschuld aan het licht was gekomen.Ik zei: "Ja, commandant! Dat heeft God gedaan, Die mij dan ook beloofd had, dat geen enkel instrument, dat tegen mij bereid werd, zou gelukken." Toen haalde hij een groene beurs te voorschijn en gaf mij een mooie, gerande Zeeuwse rijksdaalder, zeggende: "Nu, jongen! Veel genoegen op je reis." Daarop bedankte ik hem voor zijn goedheid, nam beleefd afscheid en spoedde mij voort.

8. Een belofte ingelost

Ik stond weldra tegenover de heer van het huis en zei, dat ik een gewichtige last te vervullen had, een last, die mij d oor een stervende was opgelegd, terwijl ik mij niet meende te vergissen, dat ik hier ter rechter plaatse was. Ik vroeg of hij ook een dochter had, die Maria heette, hetwelk hij toestemmend beantwoordde, er bijvoegende: "Mijn enig kind, dat ik weldra zal moeten missen, daar het de Heere behaagt dit dierbaar pand, de vreugde mijns ouderdoms en van mijn geliefde vrouw, door de dood van ons te zullen wegnemen."
Dit bericht trof mij zeer, wat ik niet onduidelijk te kennen gaf, terwijl het mij toescheen, dat mijn verdere mededelingen met gespannen verwachting werden verbeid. Verder vroeg ik, of zijn dochter niet in nauwe betrekking had gestaan met Karel..., die op het slagveld gesneuveld was. Toen riep hij uit, zeggende: "Weet je iets van hem?"
Nu bracht ik het Testamentje voor de dag en vroeg, of hij daar ook kennis aan had, waarop hij in tranen uitbarstte en plotseling de kamer verliet. Enige ogenblikken daarna kwam hij met zijn vrouw binnen, en ik mocht hun toen de hele ontmoeting vertellen, welke door beiden onder een vloed van tranen werd aangehoord. Onder de gesprekken werd het mij duidelijk hoe de beide oudjes meer hadden dan de wereld geeft en dat hun uitzicht was op een eeuwige vereniging met allen, aan wie ze in Christus waren verbonden.
Tevens vernam ik, dat de laatste begeerte van de zieke steeds was, om voor haar dood nog iets van haar Karel te vernemen, alsook dat zij werkelijk geloofde, dat de Heere die belofte zou vervullen, wat nu zo heerlijk werd bevestigd.

Er werd besloten de zieke met voorzichtigheid de zaak bekend te maken. Wij zouden samen in de kamer gaan. Ik zou mij op een afstand houden, zodat ze mij niet kon zien, en de vader

zou haar langzaam voorbereiden. Wij kwamen binnen, maar zij sliep, en duidelijk hoorden wij haar in de droom zeggen: "Karel! Karel! Zonder te scheiden meer." Het duurde een geruime tijd, eer ze ontwaakte. Toen naderde haar vader het bed, en ik hoorde het volgende.
Op zijn vraag, of zij een weinig had gerust, zei zij met een zwakke, maar verstaanbare stem: "Ik heb zo aangenaam gedroomd; ik was met mijn Karel in de hemel, en wij konden ons niet verzadigen in het aanschouwen van de Schoonste der mensenkinderen. Ik kan niet beschrijven hoe schoon Hij was, en wij zeiden tegen elkaar: Ja, alles wat aan Hem is, is gans begeerlijk. En wat onze zaligheid verhoogde, het was, dat wij nooit meer zouden scheiden."
Haar vader vroeg, of zij nog niet liever wat bij haar ouders zou blijven, waarop zij antwoordde: "Als de Heere dat gewild had, ja; maar Zijn wil is anders, lieve vader! Ik ga sterven. Ik heb niets meer, dat mij naar de aarde trekt, daar ik toch zeker weet, dat ik u en moeder maar een weinig vooruit ga en wij elkaar spoedig zullen weerzien."
"Heb je dan niets meer te begeren?"
"Ik had nog één begeerte, dat weet u; ik had graag nog iets van Karel vernomen; maar de Heere doe wat goed is in Zijn ogen. Ik ben volkomen met Zijn wil verenigd."
"Maar het zou toch tot blijdschap zijn, als je nog iets van hem hoorde, nietwaar?"
"Dat zou het zeker."
"En als ik je dan eens zei, dat ik iets van hem wist?"
"Vader! weet u iets van hem? Zeg het mij dan toch."
"Ja, lief kind! ik zal 't vertellen, maar ik vrees, dat het je te veel zal schokken."
"Ik kan 't alles dragen. Och! vertel het mij."
"Ik heb de man gesproken, die Karel de ogen heeft toegedrukt."
Toen zei haar vader, dat ik in de kamer was, en ik naderde tot haar bed. Daar lag ze met een licht blosje op haar bleke wangen en met een gelaat, waarop de vrede was uitgedrukt. Wat er toen volgde, kan ik niet beschrijven; het was een hartroerend toneel.
Toen ze het Testamentje in haar magere handen nam en doorbladerde, zei ze met een afgebroken stem: "Dank, lieve Heere! Dat Gij mijn laatste begeerte nog hebt vervuld." Toen stak ze mij haar beide handen toe en zei: "En ook u, mijn lieve onbekende vriend! mijn dank. De Heere vergelde u uw daad."
Toen zonk ze achterover in het kussen, zeggende: "Op Uw zaligheid wacht ik, Heere!"
Wij dachten, dat haar laatste ogenblikken gekomen waren, maar zij kwam weer tot bewustheid, en met een aangename glimlach op haar gezicht zei ze: "Ik ben zo gelukkig."

Maar ik zal kort zijn. Toen ik weer met de heer des huizes alleen was, deelde hij mij zijn verlangen mee, dat ik mijn verlofdagen bij hen zou doorbrengen. Ik zei, dat ik graag mijn vrienden nog eens zou bezoeken. Maar dezen waren ook innige vrienden van hen geweest.
Hij zei "geweest", want ruim zes weken geleden waren ze, acht dagen na elkaar, de eeuwige rust ingegaan, eerst de vrouw, en toen de oude Simon, die met deze woorden afscheid nam: "Ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen; ik zal verzadigd worden met Uw beeld, als ik zal opwaken."
Dit was een zware slag voor mij. Ik was zo innig aan hen verbonden, en dat ze me nu waren ontnomen, dat kon ik haast niet dragen. Mijn gastheer zocht mij zoveel mogelijk te troosten en had niet veel moeite, om mij over te halen om te blijven. Waar zou ik zijn heengegaan? Ik had niemand en stond alleen op de wereld. Mijn vader had ik nooit gekend; mijn moeder had mij verlaten. De enigste bloedverwant die ik had, was mijn ergste vijand. En de omgeving waarin ik mijn thuis had, was Sodom.
De droefheid overmeesterde mij, en wat ik nog nooit gekend had: ik kreeg zulk een medelijden met mijzelf, dat ik wenste nooit geboren te zijn geweest. Daarbij liet mijn aartsvijand niet af, om met zijn inblazingen mij nog moedelozer te maken, en als de Heere mij niet met Zijn verborgen hand ondersteund had, ik was in mijn druk vergaan

De liefde echter, die ik in dat huis genoot, de tedere gehechtheid, die de zieke mij betoonde, en daarbij de innemende woorden van de vrouw des huizes waren in 's Heeren hand zoveel middelen, om mij in 's Heeren wil te doen berusten, zodat ik wel bezwaard, maar niet hopeloos was.
Ik bracht dan daar mijn verloftijd door, nu eens onder en dan eens boven. Nu eens droevig en dan eens blijde, terwijl de huiselijke kring mij zo uitlokkend was, dat ik die voor mijzelf hartelijk begon te verlangen.
De zieke scheen weer enigszins te worden opgericht, en hoewel er niet de minste hoop op herstel was, zo heb ik haar toch nog menigmaal in haar leuningstoel zien zitten en vele aangename woorden uit haar mond mogen horen, die tintelden van liefde tot haar Borg en Zaligmaker.
Aan alles hier beneden komt een eind, ook aan mijn zoet verblijf daar. Met een gebroken hart nam ik afscheid van de zieke en haar ouders, en stond weldra weer geheel alleen.
Droevig zette ik mijn weg voort. Ik voelde mij zo verlaten, zo eenzaam, terwijl ik mijn klachten tot de Heere opzond in deze woorden: "Ach, Heere! Neem mijn ziel maar weg." Het was een donkere, bewolkte lucht, toen ik het huis verliet. Even donker was het mij van binnen. Nadat ik enige uren in stille, droevige overpeinzingen had neergezeten, brak de zon aan de hemel door en scheen het van binnen ook op te klaren, toen mij zo zoet en liefelijk deze woorden werden toegesproken: "Vrees niet! Ik ben met u." Het was mij een zoete en versterkende teerkost op de reis, en ik zei: "Wel, Heere! Met U zal mij niets ontbreken, en aan U heb ik genoeg in leven en in sterven."

9. De trommelslager leert Gods Woord lezen

Tot hiertoe, hebben wij de trommelslager laten mededelen hetgeen wij uit zijn mond hadden vernomen. ***Wij willen nu zelf de draad weer opvatten en nog enige trekken van zijn veelbewogen leven meedelen.***
En dan verzoeken wij onze lezers zich te verplaatsen in één der steden van Zuid-Holland en brengen u in een klein straatje of steegje. Dat daar niet vele edelen, niet vele machtigen wonen, laat zich verstaan, en de rijken van de wereld zouden het niet willen geloven, dat er grote kapitalisten huizen, wier schatten echter niet bestaan in glans en uitwendige praal, maar in verborgen dingen, welke zij, die er verstand van hebben, alleen waarderen kunnen. Het Koninkrijk Gods komt dan ook niet met uiterlijk gelaat, maar is binnen in het hart van die rijke Koningskinderen.
Wij gaan dan dat nauwe steegje binnen, slaan nog eens links en dan nog eens rechts om, en blijven staan voor een nederige woning, die uitwendig getuigt, dat de eigenaar er niet bijzonder op gesteld is, dat alles goed in de verf zit en de kalk tussen de voegen van de stenen. Eer wij de deur openen, merken wij nog op, dat er, om haar voor instorten te behoeden, van buiten een ruwe plank op getimmerd is.
Zo treden wij dan de woning binnen, die wel van netheid, maar niet van weelde getuigt. Aan een geverfde tafel zijn drie personen gezeten. De huisvader, een bejaard man, daarnaast zijn huisvrouw, een bejaard vrouwtje, zichtbaar iets jonger dan haar echtgenoot, vervolgens een jongedochter van naar gissing ruim 20 jaren. Bij het binnentreden staan wij niet eerbied stil, want de huisvader is bezig in de Bijbel te lezen, en wij horen hoe hij duidelijk verstaanbaar leest: "Om Jakobs, Mijns knechts wil, en Israëls, Mijns uitverkorenen. Ja, Ik riep u bij uwen naam. Ik noemde u toe, hoewel gij Mij niet kendet."
Hier pinkte de lezer een traan weg en ging voort met lezen. Het was Jesaja 45. Met aandacht luisterden wij, tot hij met deze woorden eindigde: "Maar in de Heere zullen gerechtvaardigd worden en zich beroemen het ganse zaad Israëls."

Wij waren in de woning van de ons bekende tamboer. Doch, zo vraagt men, wij hebben toch vernomen, dat de man niet lezen kon. En dat was ook zo, maar ook weten wij, dat hij tweeërlei begeerten had. De eerste, dat hij Gods Woord mocht kunnen lezen, en de tweede naar een huiselijke kring. De Heere heeft die begeerten vervuld, en hoe hij er toe gekomen is, zullen wij vertellen.

Wij hebben hem verlaten, toen hij weer op weg was naar de kazerne, nadat hij de last had vervuld, die hem door een stervende was opgedragen. Kort daarop kwam hij in aanraking met een korporaal, die, hoewel onbekeerd, nochtans uit kracht van opvoeding liefde voor de Waarheid had. Deze nam op zich hem te leren lezen, en het akkoord werd gesloten. Voor elk vers uit de Bijbel, dat de tamboer zou kunnen lezen, moest hij vier duiten aan de korporaal betalen en een stuiver voor een heel hoofdstuk. Een a-b-boek wilde hij niet hebben, want, zei onze tamboer: "De Bijbel is een a-b-boek en een spelboek voor eerstbeginnenden, een lesboek voor meergevorderden en een studieboek voor de geleerden."
Nu, de leermeester had genoegen van zijn leerling die goede vorderingen maakte. Het was vreemd om de plek te zien, waar de oefening plaats had. Nu reeds zat de één op zijn krib en de ander er op zijn knieën voor. Op een andere tijd, om 't rumoer te ontwijken, waren ze op de plaats gevlucht; dan lag het Boek op de bank en zij beiden op hun knieën er voor, en dan wees de leerling met een zwavelstokje bij de letters en de woorden. Al spoedig kon de tamboer enige verzen lezen en betaalde hij voor ieder vers eerlijk zijn vier duiten, wat hij gemakkelijk kon doen van zijn karige soldij, daar hij niet de minste verteringen maakte, maar alles zorgvuldig bespaarde, om zijn schoolgeld te kunnen betalen.
Er waren zo drie maanden verlopen, dat onze vriend met zijn leermeester en ook alleen, wanneer er maar een ogenblik tijd was, zich had geoefend en de Heere op zijn gebed verhoring had gegeven, zodat hij op zekere morgen het achtste hoofdstuk uit de brief aan de Romeinen duidelijk en verstaanbaar gelezen had. Zijn hart sprong op van blijdschap, en hij had zijn leermeester wel willen omhelzen, die zich met hem in zijn goede vordering mocht verheugen. Nu had het zwavelstokje zijn dienst gedaan; het werd weggeworpen.
De vinger werd nu gebruikt om de regels aan te wijzen, totdat zulks niet meer nodig was en hij de hele Bijbel lezen kon. Wie het gehoord had, zou gedacht hebben, dat hij van jongs af er in onderwezen was. Alleen als hem, zoals hij zei, kwade namen voorkwamen, dan hoorden wij hem die wel eens radbraken. En wat nu het voornaamste was: hij had er de grote Uitlegger bij, en bij de dag verwonderde hij zich al meer en meer, dat er zulke schatten in dat Boek waren verborgen.
Het was niet te verwonderen, dat onder zulk een ruwe omgeving die stille leeruren voor velen een doorn in het oog waren. Voornamelijk was er één, en wel een sergeant-majoor, wie het tot grote ergernis was. Hij was een man, die wel stipt was op zijn dienst, maar overigens een ruw, goddeloos mens, een ergerlijke spotter en vloeker. Deze had het dan bijzonder op onze tamboer gemunt en was er steeds op uit, om te beproeven hem in het één of ander te kunnen beschuldigen, waarvoor hij hem straffen kon. De Heere beschikte het echter altijd zo, dat hij geen vat op hem krijgen kon, waarvoor onze vriend Hem steeds mocht erkennen, Die in dat alles zo goedgunstig voorzag.
Wij delen dit mee, omdat wij later diezelfde onderofficier weer zullen ontmoeten.
Sinds de trommelslager zo vlug in de Bijbel lezen kon, waarvoor hij de Heere alleen de eer toebracht, was hij altijd zeer hard tegen mensen, aan wie de Heere genade had bewezen en die niet konden lezen. Dan hoorden we weleens, hoe hij tekeer ging, zeggende: "Het is onwil, luiheid, onverschilligheid, gij berooft uzelf van het heerlijkst genot en zijt evenals een mens, die in een vreemd land komt en de spraak niet verstaat; deze moet altijd een tolk hebben, want een ander moet u de brieven van de Koning voorlezen."

En als dan zulk één daartegen inbracht, hoe de Heere Zelf wel tot de ziel kan spreken, dan ging hij voort: "Dat weet ik; dat weet ik bij eigen ondervinding, toen ik nog niet lezen kon; maar in dat Boek staat: *Zij zullen kennen en vervolgen te kennen.* En zal nu een geestelijk mens in die kennis toenemen, dan moet hij het Boek kunnen lezen, want dat is het middel, dat God ons daartoe gegeven heeft; en zonder dat zult gij wel in de hemel komen, maar gij blijft met dat al een botte duif. En," zo vervolgde hij dan, "het is Gods bevel, want er staat: Houdt aan in het lezen. En als gij dan niet lezen kunt, dan is het uw zonde, dat gij aan dat bevel niet kunt gehoorzamen." Als hij daarmee doende was, dan werd hij gewoonlijk heftig en sloeg zo hard op zijn trom, dat ik dacht, dat het vel zou barsten.

10. **Vertrek, ga uit van hier!**

Sedert onze trommelslager bevoorrecht was Gods Woord te kunnen lezen, werd zijn begeerte al sterker, om van de dienst te worden ontslagen. Maar veel bezwaren deden er zich op, en wat wel één van de voornaamste was: hij kende geen ambacht. De binnenpraters hadden ook zeer veel in te brengen, en in een levendig schilderij werd hem als voorgesteld, hoe hij als een nietsdoener zou moeten voortleven en gebrek lijden, en wat dan nog het ergste was, dat de Naam des Heeren om Zijnentwil zou gelasterd worden. Het kostte hem menige slapeloze nacht en vele zielsworstelingen. Zijn goddeloze omgeving werd hem hoe langer hoe meer benauwd, hoewel hij bevreesd was, om zijn eigen en niet Gods weg te gaan,
Zo was 't op zekere nacht, dat hij wakend op zijn krib lag, steeds werkzaam zijnde met de lang gekoesterde begeerte, toen hem plotseling in de ziel viel: *"Vertrek; ga uit van hier."* Dit was hem een aangename boodschap, maar daar die zo geheel met zijn zin overeenkwam, was hij in twijfel, of de tijding wel van Boven kwam. Dit bracht hem tot onderzoek, en diezelfde dag kwamen die woorden tot driemaal toe met dezelfde kracht op zijn hart Hij geloofde, dat de Heere tot hem gesproken had, maar de twijfelingen waren nog niet ten einde, en hij kwam alweer met hetzelfde bezwaar: de vrees, dat hij gebrek zou lijden en te schande worden. Toen was het, dat de Heere aan zijn twijfelingen een einde maakte met deze woorden: "Vrees niet! Ik ben met u; uw brood is zeker, en uw water is gewis."

Nog diezelfde dag meldde hij zich aan met verzoek om zijn paspoort, waarop hij reeds lang aanspraak had. En hoewel zijn superieuren hem graag wilden behouden, omdat het bij onze vriend was: "Spreekt alzo en doet alzo!" zo bleef zijn besluit vast, omdat hij wist, dat het Gods weg was. Niet lang daarna ontving hij het verlangde paspoort, en met een ruime afrekening, daar hij steeds zuinig geweest was, verliet hij niet zonder aandoening zijn regiment. Hij werd nog eens teruggeleid langs de weg, die de Heere met hein gehouden had van het ogenblik af, dat hij als tamboer werd in dienst gesteld. Hij dacht, hoe hij als een woedende leeuw zich met verheven schilden tegen de Heere verzet had, hoe God hem te sterk was geworden en hij eindelijk als een schuldig zondaar aan de voeten van de Heere Jezus mocht neervallen, Die hem genadig had opgericht en hem met lichaam en ziel voor Zijn rekening had genomen, voor tijd en eeuwigheid. En bij het verlaten van de poort zei hij: "Ja, de Heere heeft alles wel gemaakt."

Toen hij een kwartier buiten de stad gekomen was, zette hij zich op een paaltje aan de weg neer, overzag de omtrek en zei: "Wel jongen! Daar zit je nu geheel alleen in de wijde, wijde wereld, zonder bloedverwanten of vrienden. Waar nu heen?"
Hij zat daar lang in gepeins, maar hij was niet alleen, want de aartsvijand liet hem niet met rust, en hij zag in de geest een sissende slang, die vuur en venijn naar hem spuwde, maar ook hoe een sterke leeuw de voet zo stevig op de slang zette, dat zij niet tot hem naderen en haar venijn hem niet raken kon.

Hij vatte nieuwe moed. De Leeuw uit Juda's stam, Die de slang de kop vermorzel d had, zijn dierbare Borg en Zaligmaker, was met hem. "En nu," zei hij bij zichzelf, "zou het toch louter ongeloof zijn, en ik zou Hem oneer aandoen, wanneer ik Hem op Zijn woord niet geloofde."
Maar waar nu heen? 't Kwam hem in zijn hart, om te gaan naar de woning van Maria, aan wier ziekbed wij hem vroeger gezien hebben. Zijn besluit was genomen, maar alweer bezwaren: "De ganse familie," zo dacht hij, "kan wel dood zijn; er zijn al zoveel jaren voorbijgegaan." Wel was hem de tijding gebracht, dat Maria zacht en zalig in de Heere ontslapen was, maar van de beide oude mensen had hij sedert niets meer gehoord.
Nochtans zette hij zijn reis voort, en onder vele aanvallen, bestrijdingen en bemoedigingen kwam hij aldaar aan. De vrouw des huizes was haar dochter spoedig gevolgd; de heer B. was echter nog in leven en sleet zijn dagen in gezelschap van een huishoudster die met hem de Heere vreesde.
Onze vriend was niet alleen welkom, maar werd met de innigste hartelijkheid ontvangen, en de oude heer had veel te vertellen van de zalige uitgang van zijn vrouw en dochter dat dan ook, en niet zonder reden, zijn lievelingsonderwerp was.
Eindelijk kwam dan ook ter sprake de toestand en het verlangen van de trommelslager, en met verwondering zei de heer des huizes op te merken, hoe het scheen, dat de Heere Zelf reeds alles voor hem klaar had gemaakt.

De vorige avond had hij, zoals niet zelden gebeurde, een bezoek van zijn vriend H. gehad, een voornaam kaashandelaar in die stad, en onder vele gesprekken deelde deze hem mee, hoe hij al geruime tijd gesukkeld had, om een vertrouwde pakhuisknecht te vinden, en dat het hem een ernstige behoefte was geworden, dat de Heere er in mocht voorzien.
"Komaan," zei de heer B., "wij gaan samen naar de heer H., en ik geloof, mijn vriend! dat gij al verhuurd zijt."
Zo gingen zij dan samen, de trommelslager nog altijd in zijn militair pakje.
Toen ze het kantoor binnenkwamen, zei de heer "Ziedaar, mijn vriend H.! Hier hebt ge uw nieuwe pakhuisknecht."
Deze zag vreemd op, maar na van één en ander onderricht te zijn, bleek het, dat onze trommelslager reeds verhuurd was eer hij zijn nieuwe patroon had gezien. En zo zei hij: "De Heere is mijn grote Verhuurder geweest."
Nu werd de oude kleding afgelegd en onze vriend in een burgerpak gestoken, en reeds de volgende dag kwam hij in zijn nieuwe betrekking.
Er was nu een tijd van rust voor onze vriend aangebroken. In de woning, waar hij zijn intrek nam, vreesde men de Heere niet alleen, maar zij was een herberg voor het arme volk van God.
Als de zon onder was, was zijn arbeid afgelopen, en daar hij spoedig met des Heeren kinderen in kennis geraakte, zo sleet hij onder hen menige aangename avond, ook niet zelden ten huize van de heer B., wiens getrouwe huisvriend hij tot diens dood toe bleef.
De rustdagen waren verlustigingsdagen, en behalve de kwellingen van de inwonende verdorvenheden had onze vriend als de hemel op aarde.
Maar het woord van de Heiland zou ook bij hem waarheid blijven: "In de wereld zult gij verdrukking hebben."

11. Uit alle nood gered

Zo was dan onze trommelslager uit Sodom verlost; zijn uitwendige trommelstokken had hij voorgoed achter zich, maar hij werd veel verwaardigd, om evenals Mirjam, de geestelijke trommel te nemen en te getuigen van de grote Godsdaden aan hem, de grootste der zondaren, bewezen.

Meer dan een jaar achtereen mocht hij dagelijks als met verse olie worden overgoten, en behalve de geestelijke boosheden in de lucht, die nu en dan haar pijlen op hem aanlegden, waren zijn dagen hem onvergetelijk zoet. Daarbij was zijn patroon naar genoegen van hem gediend, en hij verrichtte zijn arbeid met blijdschap en vergenoegdheid.
Maar hij begeerde niet alleen de weg op te gaan. De Heere had gezegd, *dat het niet goed was, dat de mens alleen zij.* Eén van de beide meisjes, die in het godsdienstig gezelschap aanwezig waren, toen hij daar in kwartier was, mocht hij, zoals de mens zou zeggen, toevallig, maar in de eigenlijke zin door Gods beschikking, ontmoeten, en... de bijzonderheden zullen wij niet meedelen. Cornelia R. werd zijn wettige huisvrouw, welk huwelijk met één kind, een lief, aanvallig meisje, werd gezegend.
Zo rolden hun dagen zachtkens voort, onder licht en donker, gezondheid en ziekte, voor- en tegenspoed. Hoewel zware rampen genadig van hem en zijn huis werden afgeweerd, terwijl vrede en eensgezindheid in hun huis woonde en niet zelden de Heere zich verwaardigde, om onder hun nederig dak in te komen.

Twaalf jaren was hij in zijn betrekking geweest, toen zijn patroon stierf en diens zoon de plaats van zijn waardige vader aanvaardde. Maar de waarheid van het spreekwoord, dat er weinig jongen zijn, die het de ouden verbeteren, werd ook hier bevestigd, zoals we later zullen horen.
Zijn oude vriend, de heer B., was in de Heere gestorven, en op de avond van zijn begrafenis zaten de beide echtgenoten 's avonds stil en weemoedig over het verlies bijeen, toen er op de deur geklopt en deze weldra geopend werd door een man met een woest uiterlijk en zeer haveloze kleding.
Cornelia ontstelde, en haar man niet minder, want het was ***zijn eigen broer,*** die, nadat zijn straftijd ten einde was, hier en daar ellendig had rondgezworven, totdat hij eindelijk zijn broeder wedervond.
Was hij jarenlang van deze doorn in het vlees bevrijd geweest, nu kwam deze met vernieuwde scherpte hem steken, want Bart was dezelfde gebleven, die hij altijd geweest was. Hij werd echter met de grootste liefde ontvangen; alles was voor hem ten beste, en het mocht, na enige moeite, onze vriend gelukken, dat hij voor hem enig werk als sjouwer vond. Als deze nu zijn weg goed had aangesteld, zou hij, hoewel schraal, met ere zijn brood hebben kunnen verdienen; maar dat was er verre van af, wat voor onze vriend en zijn zachte huisvrouw een gedurige kwelling was, waarvan ze hun hele leven niet verlost werden. Echter mag het gezegd worden, dat het scheen, dat Bart de vroegere moordlust, die hem jegens zijn broeder bezielde, voorgoed had afgelegd.

Drie maanden na de dood van de heer B. werd onze vriend op het kantoor geroepen en hem door zijn nieuwe patroon aangezegd, dat er een hele verandering komen zou en dat in het vervolg de knechten en dus ook onze vriend zondags moesten werken.
Wat daarop volgde, willen wij liefst onze oude trommelslager zelf laten meedelen.

De boodschap van mijn nieuwe patroon trof mij als een donderslag. Wel had ik ondervonden, dat hij bij zijn vader ver ten achter was, en reeds menigmaal was het mij gebleken, dat hij een grote afkeer had van het volk van God. Dit echter had ik niet verwacht, en toen ik de tijding ontving, was het of ik voor en achter mij een grote afgrond zag. Voor mij, om mijn Koning Jezus te verloochenen; achter mij armoede en ellende. Maar de keus was spoedig gedaan, en ik antwoordde mijn patroon, dat ik van Gods wege moest weigeren aan zijn bevel te gehoorzamen.
Toen ontwaakte zijn toorn, en vele en verscheidene verwensingen braakte hij uit tegen mij en het arme volk van God. Nu had ik, als een schaap van de kudde van de goede Herder, dit met

geduld en lijdzaamheid moeten dragen, maar tot mijn schande moet ik bekennen, dat dit zo niet was. Mijn oude, boze natuur werd eensklaps gaande gemaakt, en allesbehalve met bescheidenheid beantwoordde ik zijn smaadredenen. Het gevolg was, dat ik mijn loon ontving en tevens de tijding, dat ik voorgoed uit mijn betrekking werd ontslagen.

Ik kwam bij mijn vrouw in een toestand, waarin ze me nog nooit gezien had. Ik had gemeend, dat de oude ranken van boosheid, haat, wrok en toorn voorgoed bij mij dood waren, maar nu kwamen ze weer levend te voorschijn, en hoewel de Heere mij bewaarde, dat ze niet over mijn lippen kwamen, zo was echter mijn hart vol vloeken tegen de onrechtvaardige man.
Met zachte toespraken en Gods Woord zocht mijn vrouw mij tot bedaren te brengen; het was echter alles tevergeefs. Het was dan ook niet gering; op een ogenblik, niet om enig plichtsverzuim, maar om het houden van Gods geboden, te worden ontslagen en midden in de winter met vrouw en kind zonder brood te zijn. Het bracht mij zeer in de engte, en 't was of alles op mij losstormde, terwijl ik daarbij hevig geschud werd omtrent mijn staat voor de eeuwigheid.
Was ik nu maar als een gespeend kind geweest, en dat had ik moeten wezen; maar het was het tegendeel. Ik geraakte in een vreselijke opstand tegen de Heere, die bijna acht dagen duurde. Wie zijn eigen hart kent, zal weten, dat in zulke wegen de Heere alleen de Machtige is, om de ziel stil te doen zijn.
Zo zat ik op de achtste dag in stil gepeins neer, toen mij levendig deze woorden voorkwamen: "De vossen hebben holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des mensen heeft niet, waarop Hij het hoofd kan nederleggen." Dit brak mijn vijandschap. Ik zag hoe het de goedertierenheden des Heeren waren, dat ik niet vernield was, en dat alles wat mij overkwam strikte rechtvaardigheid was. Mijn wapenen tegen de Almachtige werden mij uit de hand geslagen, en door genade mocht ik het onderspit voor mijn Koning delven. Hij zwaaide Zijn gezegend zwaard in mijn ziel, zodat mijn opstand plaats maakte voor vernedering en verbrijzeling, en met een levendig besef van mijn diepe schuld en ellende kwam de tollenaarsbede uit het hart en over de lippen. Mijn ziel werd als een gewaterde hof; alle bekommernissen waren als geheel opgeruimd; alle vrees voor de toekomst werd weggenomen, terwijl ik mijn vijand aan de ontferming Gods mocht opdragen.

De vrede keerde weer in mijn huis, maar het was duidelijk, dat er spoedig gebrek zou volgen. Nochtans mocht ik in stilheid daaronder verkeren, en ik billijkte de weg, die de Heere met mij hield. Mijn vrienden verstonden het niet allen, hoe ik in zulk een weg stil berusten kon; de Heere echter maakte het alles met Zichzelf goed.
Hoewel ik alle middelen aanwendde om werk te bekomen, was het des Heeren tijd nog niet. Mijn nood klaagde ik niet aan de mensen, maar aan de Heere alleen. Gewillig zag ik nu het één, dan het ander van mijn huisraad versmelten, en van achteren moet ik zeggen, dat de ogen van mijn vrienden werden gehouden, dat ze het niet zagen. Als een bijzondere goedheid Gods bleef mijn svrouw in een onderworpen gestalte, en zij was mij veel tot bemoediging, hoewel het niet te verwonderen zou zijn geweest, indien zij moedeloos bij de pakken was neergezonken.

De vele en velerlei bemoeienissen en uitreddingen, die wij gedurende die winter ondervonden, kan ik niet vermelden; ze zijn te veel om te noemen. Een enkele dus.
Op zekere avond, dat wij ons laatste maal gedaan hadden en er geen vooruitzicht was tegen de volgende dag, besloten wij ons klein, lief klokje te gelde te maken. Terwijl wij daarover handelden, kwam mij voor: "Zijt niet bezorgd voor den dag van morgen; de morgen zal voor het zijne zorgen." Dit was een riem onder 't hart, en steunende op de trouw Gods, legden wij ons ter rust.

Vroeg in de morgen werd de deur geopend en een zak aardappelen, een stuk spek en een rijksdaalder in ons huis gebracht. De gever was onbekend, maar de grote Gever kreeg er de eer van.
Toen wij ons met spijze hadden versterkt, ging ik de deur uit, en na nauwelijks enige minuten gelopen te hebben, zag ik iets op de grond liggen. Ik raapte het op; het was een leeg geldzakje, meende ik, maar nee, toen ik het van binnen bekeek, was er een bankbiljet in van f. 60,—.
"Nu," zei de duivel, "nu ben je voor lang geborgen."
Hij had echter geen vat op mij, en ik peinsde op middelen, om de eigenaar op te sporen, toen mijn oog viel op een naam, die van buiten op het zakje stond. Het was die van een bekend handelaar in manufacturen. Ik spoedde mij ogenblikkelijk daarheen.
Toen ik in de winkel kwam, hoorde ik hoe de koopman achter zijn toonbank hevig uitvoer tegen een jongeling, die er voor stond en onder een vloed van tranen aan zijn smartgevoel lucht gaf.
Ik hoorde dat alles aan, want men scheen niet spoedig notitie van mij te nemen. Eindelijk werd mij gevraagd: "Wat mot je?"
Ik begreep, dat ik de rechte man had gevonden, en zei: "Heeft mijnheer iets verloren?" Hij antwoordde: "Dat zal me ook niet veel helpen of jij dat weet. Wat mot je?"
Ik glimlachte en zei: 'Wat ik mot, mijnheer? Het verlorene terecht brengen."
De gezichten veranderden eensklaps, alsof na een hevige onweersbui de lucht was opgehelderd. Ik verlangde te weten wat er verloren was, en toen het mij duidelijk was beschreven, reikte ik het zakje over, waarin het bankbiljet zat.
Toen riep de eigenaar verbaasd uit: "Je bent een eerlijke vent! Je had het net zo goed kunnen houden."
'Nee, mijnheer!" hervatte ik, "dat zij verre van mij: het was het mijne niet. Ik was blij met de vondst, maar niet minder, dat ik het aan de rechte eigenaar kon ter hand stellen".
"Nu," zei hij, terwijl hij naar zijn geldlade ging, omdat je zo'n eerlijke kerel bent, déâr!" En hij gaf mij vier rijksdaalders. Ik bedankte vriendelijk, terwijl hij in het heengaan nog zei: "Nu, vriend, één ding verzeker ik je: je zult nooit gebrek hebben; eerlijk duurt het langst."
Hoe ik naar huis ging, kan ik niet zeggen; het was of er vleugels aan mijn voeten waren, en toen ik de vier rijksdaalders op tafel legde en mijn ontmoeting aan mijn vrouw mededeelde, toen vielen er meer tranen dan er rijksdaalders op de tafel lagen.
Wij hadden niet bezorgd behoeven te zijn tegen de dag van morgen; de Heere had Zijn Woord opnieuw vervuld, en onze harten vloeiden over van de goedertierenheden Gods.

Zo ging dan die winter voorbij onder veel zuur, maar niet minder zoet, want de bemoeienissen Gods waren zo menigvuldig, dat de wanden van onze schamele woning niet zelden weergalmden van lof- en dankpsalmen. Intussen was het ene stuk huisraad na het andere dezelfde weg gegaan. Ons lief huisklokje was er echter nog, en mijn vrouw, die het even ongraag miste als ik, had, toen het laatst door de wonderlijke vondst van die banknoot was behouden gebleven, te geloven gekregen, dat we 't zouden mogen behouden. Ik deelde echter niet in dat geloof, te meer, daar alle pogingen om werk te bekomen, mislukten. Wel mocht ik zo nu en dan door arbeid iets verdienen, maar dat was dan zo maar als noodhulp voor een enkele dag. Bij ogenblikken werd ik heftig aangevallen, dat ik de oorzaak was van de nood, waarin vrouw en kind verkeerden, maar het duurde zelden lang, want mijn trouwe Helper kwam telkens weer, zodat de strikken gedurig werden gebroken.
Onder dat alles heb ik veel mogen leren, want had ik meermalen ondervonden wat ik aan mijn God had, in deze diepe wegen heb ik het nog meer geleerd. Het geloof wordt dan meer geoefend, en het steunen op het zichtbare maakt plaats voor het zich verlaten op de trouw van een onveranderlijke Verbonds-God. O, het is gemakkelijk op God te vertrouwen, als alles voor de wind en naar onze zin gaat; maar als wind en stroom tégen zijn, de golven in 't schip

slaan en het één na het ander over boord wordt geworpen, dan is er geloofskracht nodig, om met Habakuk in zijn God op te springen. Ik mocht echter veel dat voorrecht genieten, terwijl ik het als een bijzondere weldaad van de Heere mocht erkennen, dat mijn lieve vrouw, met haar zachte en stille geest, zo lijdzaam en onderworpen was, dat ik niet zelden door haar werd beschaamd gemaakt.

Geruime tijd mochten de vier rijksdaalders dienst doen; nochtans, ze begonnen van lieverlede te versmelten, en toen het laatste geld uitgegeven en het laatste maal er van genuttigd was, zagen wij elkaar aan en keken op ons klokje, toen mijn vrouw mij vriendelijk toelachte en zei: "Nee, man! de Heere heeft het mij beloofd; Hij zal het voorzien."
De volgende morgen ging ik weer uit, en ziende op de goede hand mijns Gods, waren mijn pogingen niet tevergeefs. Zolang dat gevonden geld had gestrekt, had ik steeds vergeefse moeite aangewend, om werk te bekomen; maar toen het op was, gelukte het dadelijk, en veertien dagen achtereen mocht ik wel geen ruim loon verdienen, maar toch zoveel, dat ik mij en mijn gezin kon onderhouden.
Eén bijzondere zaak moet ik hier nog vermelden. De huishuur is voor een arm mens een gedurige zorg. De Heere echter had die zorg op Zich genomen. Toen ik de eerste maal kwam betalen, nadat mij mijn vaste betrekking was opgezegd, zei de huisheer, dat de huur al betaald was. Ik keek verwonderd op, en toen ik de oplossing van dat raadsel wilde weten, zei hij: "Dat komt er niet op aan, 't is betaald, en wie 't gedaan heeft, behoef je niet te weten."
Hoe wij hierin de hand des Heeren zagen, kan iedereen begrijpen, die dergelijke bemoeienissen Gods bij ervaring kent.
Toen ik de volgende week weer kwam betalen, was het evenzo, en toen ik voor de derde maal terugkwam, zei de huisheer: "Gij behoeft niet terug te komen; de huishuur is betaald, tot u weer vast werk hebt."
Ik ging er echter van tijd tot tijd heen, maar ontving steeds dezelfde blijde tijding. Wie dit gedaan heeft, heb ik nooit geweten, maar wel, dat het 's Heeren werk was. Het verkeer onder Gods volk was mij die winter, zoals altijd, tot bijzonder genot. Die avonden vlogen gewoonlijk snel voorbij, en als 't had geholpen, dan hadden wij zeker de klok doen stilstaan; maar al stond dan ook de wijzer stil, de tijd ging toch voort.

12. Vriend en broeder

Op zekere avond zaten wij onder een aangenaam en levendig gesprek over Gods leidingen bij elkaar, toen er een persoon binnenkwam, die ik dadelijk herkende en die een rilling over mijn lichaam deed gaan. Het was dezelfde sergeant-majoor, die mij tijdens mijn diensttijd zoveel lagen gelegd had en, evenals ik in mijn eertijds, in allerlei goddeloosheid leefde. Hoewel hij in burgerkleding was, waren zijn trekken toch levendig in mijn ziel geprent, zodat mijn mond gesloten werd, toen ik hem zag.
Hij herkende ook mij en zei: "Ben jij niet de bekende trommelslager? En hebben wij niet bij hetzelfde regiment gediend?"
Toen ik dat toestemde, hoewel ik met die nieuwe kennismaking niet was ingenomen, nam hij het woord op en zei: "Ja, vrienden, ik ben een grote kwelduivel voor onze tamboer geweest. Ik diende toen zeer gewillig de vorst der duisternis, maar ik ben van korps veranderd; ik ben van onder zijn zwart vaandel gedeserteerd, en het is nu ruim vier jaren, dat ik mij geschaard heb onder de banier van Koning Jezus, of laat ik liever zeggen, dat Hij mij te sterk is geworden en mij heeft overmocht. Want ik zou nooit, nooit naar Hem gevraagd hebben, maar Hij heeft mij, ellendige, Zelf opgezocht en uit de kaken der hel verlost."

De verandering, die er bij deze tijding in mijn ziel plaats had, kan ik niet beschrijven, want schrik en afgrijzen maakte plaats voor blijdschap en verwondering.
Hoe het bij hem was toegegaan, wenste ik graag van hem te weten, waarop hij in 't kort ons mededeelde, hoe hij met één zijner makkers de avond in brooddronkenheid en goddeloosheid doorbracht, toen deze plotseling onwel werd en dood aan zijn zijde neerviel. Dit was een ontzettende slag op zijn hart, en het was of iemand hem zei, dat zijn makker in de hel lag en hij nu aan de beurt was. Onder hevige zielsovertuigingen had hij lange tijd verkeerd, terwijl hij al dadelijk zijn slechte wegen verliet en er een gehele verandering in zijn gedrag plaats had. Nergens vond hij rust; hij leerde God billijken in Zijn recht en riep om genade, maar zag geen uitkomst. Dit duurde, totdat hem, onder de predicatie, de weg der verlossing werd geopend, en nu kwam er hoop in zijn ziel, en hij werd van toen af een kermer aan Jezus' voeten. "En nu," zei hij, "voor ruim twee jaren mocht ik door genade de Heere de hand geven en als met mijn hand onderschrijven: *Ik ben des Heeren!"*

Die avond zal ik nooit vergeten, en ik denk geen van de vrienden, die tegenwoordig waren, want de Heere was kennelijk in ons midden, en aller monden en harten waren vervuld met lof en aanbidding van Hem, Die van en verscheurende wolf een zachtmoedig lam gemaakt had.
Toen wij van elkaar scheidden, zei mijn oude vijand, nu mijn vriend en broeder, dat hij voornemens was de volgende dag mij te komen bezoeken, daar hij bijzondere zaken met mij te bespreken had. Wat dat zijn mocht, wist ik niet, maar ik was zeer begerig om het te weten. En zonder nu op de mens te steunen, zo was het mij toch alsof hij mij aan werk zou helpen. En hoewel ik daartoe niet de minste grond had, zo was het mij voor het uitwendige, zowel als naar het inwendige, zo gemakkelijk, alsof er voor de toekomst geen wolkje aan de lucht was.
Met verlangen verbeidde ik de komst van mijn vriend, die zich niet lang liet wachten. Toen wij geruime tijd met elkaar hadden gesproken over de wonderlijke leidingen Gods die wij samen hadden ondervonden, vraagde hij naar mijn uitwendige toestand, zeggende, dat hij het wel kon zien, dat wij het niet al te breed hadden. Ik mocht des Heeren grote daden roemen, maar hield ook niet achter, hoe ik verlangend naar vast werk uitzag, om in de behoefte van mij en mijn gezin te kunnen voorzien, hoewel dit niet gemakkelijk gaan zou, omdat ik geen ambacht kende, maar dat ik wist, dat bij de Heere alles mogelijk was, op wie dan ook onze ogen gericht waren.

Toen deelde hij mij mee, dat hij, sinds hij de dienst had verlaten, als schrijver op een kantoor was werkzaam geweest, maar dat hij, door de dood van een oom uit Oost-Indië, die zijn neef enig erfgenaam van zijn nalatenschap gemaakt had, nu een welgesteld man geworden was. Dat hij een grote zaak in de stad gekocht had, waarvan gisteren de koop was doorgegaan, en hij nu in de gelegenheid was het kwaad, dat hij mij vroeger had aangedaan, zoveel mogelijk goed te maken, waarom hij mij van nu af in zijn dienst nam, indien ik er althans toe genegen was.
Ik hoef niet te zeggen, met welk een blijdschap ik met mijn vrouw die tijding vernam. Zo zouden wij dan van die drukkende banden worden ontheven, en mijn vriend, nu mijn patroon, nam dadelijk alle geldelijke bezwaren weg; hij voorzag in alle behoeften en verlangde zelfs, dat wij ruimer zouden gaan wonen. Dit laatste begeerden wij niet. "Onze stille woning", zei mijn vrouw, "was zo dikwijls getuige van onze worstelingen geweest, en de Heere kwam zo vaak onder ons schamel dak in, dat ik mij aan dit huisje gebonden gevoel." Dit is dan ook zo gebleven, en wij hebben nooit naar ruimere omgeving verlangd.
Toen ik voor de eerste maal mijn wekelijks loon ontving, dat veel ruimer was dan dat ik bij de heer H. had genoten, ging ik de huishuur betalen. De huisheer ontving het geld en zei, dat ik nu weer wekelijks kon betalen. Toen ik hem naar de gever vroeg, zei hij: 'Wees daar maar niet

nieuwsgierig naar; gij zult het nooit weten." Ik verzocht hem de edelmoedige gever toch wel hartelijk voor mij te bedanken. Toen zei hij: "Dat hoeft niet; die heeft al dank genoeg."
Het was en bleef mij vreemd, maar het was mij tot versterking, hoe de Heere de harten der mensen in Zijn hand heeft en ze neigt als waterbeken.

Nog één bijzonderheid mag ik niet vergeten omtrent een gezegende uitredding in de bange dagen, die wij doorleefd hebben. 't Was wel te denken, dat er van onder- en bovenkleding geen mime voorraad was, en mijn vrouw keek mij weleens bedrukt aan, als ze het ene lapje naast het andere zette en niet zelden haar het garen en het nodige verstelgoed ontbrak. Maar wij moesten het er mee doen, want de middelen waren er niet om het te kopen.
Drie dagen na de liefelijke ontvangst van die vier rijksdaalders, uit 's Vaders hand, werd ons 's avonds een groot pak thuis gestuurd. Het scheen, dat de koopman, bij wie ik het gevonden geld terugbracht, goed onderzocht had wat er zoal bij ons nodig was; althans, hij bad ruim voorzien in onder- en bovenkleding, die wel gedragen was, maar niet versleten. Tevens was er aan toegevoegd: garen, band, spelden en naalden, zodat mijn vrouw er zo rijk mee was als een koningin.
En zo mocht ik dan, uit de knellende banden verlost, een stil en vredig leven genieten en het brood van mijn bescheiden deel met een lieve levensgezellin delen die met mij het aangezicht naar Jeruzalem gewend had.
Een lief kind, onze oogappel, die de zachtheid en lieftalligheid van haar moeder bezat; daarbij vele lieve vrienden en een patroon, die mij meer als vriend en broeder dan als zijn knecht behandelde, terwijl het lichtste werk altijd voor mij was.

Maar zonder een doorn in het vlees leeft er, geloof ik, geen enkele wandelaar naar Sion. Ik behield dan ook steeds een zeer scherpe doorn in mijn broeder. Soms maakte hij mijn vrouw en mijn kind angstig, wanneer hij beschonken aan de deur kwam en met dreigementen een gift eiste. Meer dan eenmaal heb ik van het mijne bijgedragen, om hem de schande te besparen van buiten de deur te worden gezet.
Niet zelden was 't mij een stof van verwondering, wanneer ik dacht, dat de Heere letterlijk Zijn woord vervuld had: "Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat." Ik was toch van nature dezelfde; vrijmachtige genade was het alleen, die mij van een doorn een dennenboom, van een distel een mirtenboom maakte, en ik geloof, wanneer ik zal verwaardigd worden, dat de Heere mij tot Zich nemen zal, er niemand van de verlosten harder zingen zal van de goedertierenheden des Heeren dan de oude trommelslager.
Om in Gods vrijmacht te berusten, wanneer wij hem, niet wie wij onder hetzelfde hart gedragen zijn, zien weg gestoten van voor Gods aangezicht en zinken in de poel, die van zwavel en sulfer brandt, daar is genade voor nodig. Ook dat heb ik ondervonden.

De maat was vol en Gods lankmoedigheid jegens mijn broeder ten einde. Onder de ruwste omgeving te zijn, was zijn lust en leven. Zo was hij werkzaam aan het heiblok, toen één der touwen brak, waarmee het vaststond. Hoe het nu gebeurd is, kan ik niet juist zeggen; dat weet ik, dat bij de val mijn broer getroffen en hij meer dood dan levend werd thuis gebracht.
Ik heb geen lust om de vreselijke tonelen te beschrijven, die ik de twee dagen, die hij daarna nog geleefd heeft, heb bijgewoond. Het is hartverscheurend een verstokte zondaar de eeuwigheid te zien ingaan, vooral wanneer het ons eigen vlees en bloed is.

En nu eindig ik. Ik heb in niets anders te roemen dan in de Heere en in Zijn vrije, soevereine genade en van mijzelf te getuigen, dat ik een bederver gebleven ben en de aanbiddelijke Ontfermer er alleen de eer van hebben zal, wanneer de arme trommelslager de kroon aan de

voeten van het Lam zal mogen neerleggen; want noch hij, noch iemand heeft een draad aan het witte kleed toegevoegd, waarmee hij zal aanzitten aan de Bruiloft des Lams.

13. De zangers, de speellieden en de trommelende maagden

En hiermee zijn wij aan het slot gekomen van het verhaal, wat de oude trommelslager ons zelf heeft meegedeeld. Hij is reeds voor enige jaren de weg van alle vlees gegaan, en zijn geliefde Cornelia is hem spoedig in de eeuwige rust gevolgd.
Jaren achtereen bleef hij in dezelfde werkkring, totdat de ouderdom en de grijsheid 't noodzakelijk maakte, dat hij zijn arbeid staakte. Drie maanden was hij aan zijn woning gebonden, zich in het blijde vooruitzicht strelende, dat hij weldra zijn gemakkelijke ziekenstoel, hem door zijn beminde patroon bezorgd, zou verwisselen met de plaats, die zijn Goël voor hem hierboven had bereid.
Hij mocht in die dagen veel, zeer veel van de Heere genieten, en niet zelden was zijn stille woning vol van dat volk, dat niet tot de wereld behoort. Hoewel zwak naar het lichaam, scheen, met het afnemen zijner krachten, de geest vaardiger te worden en was het soms, alsof zijn gereinigde ziel worstelde om ontboeid te worden; en dan riep hij vaak in blijde verrukking uit: "O, die vrije, die souvereine genade! Mij, de grootste der zondaren, van zulk een. vervloekte stam: mijn vader een Amoriet, mijn moeder een Hethitische; mij, die het grootste monster was, dat de aardbodem betrad; mij, een hellewicht, een lasteraar, in één woord: een klomp van ongerechtigheid. Mij uitverkoren, van eeuwigheid geliefd, tot een toonbeeld gesteld van vrije genade, en dat alleen om 't eeuwig welbehagen! O, eeuwig wonder!"
Deze en dergelijke ontboezemingen had hij veel, en gewis, menigeen moest getuigen, dat het daar een voorportaal des hemels was.

Op zekere avond had hij vele van zijn vrienden om zich heen. Hij was bijzonder levendig gesteld en had voor ieder een woord: voor de bekommerden en vreesachtigen tot moedgeving; voor de meer verzekerden tot besturing. Dan was het vooral zijn woord: "Houdt u toch laag bij de weg; zorg, dat gij uw kleed van ootmoed en nederigheid niet bezoedelt; verheft u vooral niet op uw ontvangen genade en waakt tegen geestelijke hoogmoed, die de kanker is aan het leven des geloofs." Dan weer was het: "Houdt toch vooral uw voorgangers in ere en vergeet nooit ze in uw voorbede te gedenken; draagt ze in hun zwakheden, want ze dragen hun schat maar in een aarden vat, en vooral: hebt vurige liefde tot elkaar; draagt elkaars lasten en vervult alzo de wet van Christus."

Wanneer hij een poosje had gerust, begon hij weer en zei: "Nu, vrienden, mijn tijd kort op. Aardse goederen heb ik niet te vermaken, want die heb ik niet; toch heb ik in mijn testament mijn beschikkingen gemaakt omtrent hetgeen ik bezat. Ik heb mijn vrouw vermaakt aan mijn Bloedvriend, Die de erfenis aanvaard en mij beloofd heeft, dat Hij haar Man zou zijn; en mijn kind heeft Hij eveneens als het Zijne aanvaard, zodat beiden goed bezorgd zijn. En al het arme volk van God laat ik Hem gerust achter, want hun namen staan op Zijn heilige borstlap en zijn in Zijn handpalmen gegraveerd. En nu zullen wij ras scheiden, maar wij zullen elkaar weerzien, en dan, vrienden, zal ik met Mirjam samen op mijn trommel slaan. Dan gaan de zangers vóór, de speellied en achter, in liet midden de trommelende maagden, allen in witte klederen, met de palmtakken in de hand, de gouden harpen tokkelende. Dan zal de beminnelijke Koning eeuwig in het midden zijn, en dan..., ja, dan zullen wij ons hart aan Hem ophalen."

Wij zaten en stonden met tranen van blijdschap rondom zijn ziekenstoel, die terecht een predikstoel was.

Toen zat hij even stil en zei: "Laat me nu mijn laatste pijpje nog eens roken." Aan zijn begeerte werd voldaan; hij rookte met veel smaak en zei: "Wat al verkwikkingen voor een arm mens!"
Toen liet hij er op volgen: "Ja, eertijds was ik een slaaf van mijn pijp; later kreeg ik haar als een gift en een verkwikking uit de hand mijns Vaders."
Daarop deelde hij nog mee, hoe hij eens uit gebrek zijn pijpje missen moest en er bij bepaald werd, dat, wanneer het voor de Heere niet te gering was om hem een pijp en tabak te geven, het voor hem niet te gering moest zijn om de Heere er om te vragen. Hij bad om een pijpje, en al spoedig werd hem een grote zak tabak thuis gebracht. "Och!" zei hij, "al de weldaden, die mijn vriendelijke Verbonds-God mij in natuur en genade geschonken heeft, op te sommen, daar zal de eeuwigheid niet te lang voor zijn!"
Wij verlieten het huis des vredes, en menende voorgoed afscheid te nemen, zei hij: "Nog een weinig tijd; nu ga ik nog niet weg, maar 't zal niet lang meer duren."
Het was ook zo, hij bracht een geruste nacht door, en de slaap scheen hem geheel verkwikt te hebben. Hij kwam dus weer in zijn stoel te zitten, en toen wij tegen de avond weer rond hem heen gezeten waren, scheen hij meer inwendig werkzaam; althans, hij sprak weinig, en wat hij sprak, was niet meer tot de mensen.
Nu eens was het: "Op Uw zaligheid wacht ik, Heere!" Dan weer: "Welkom, dood! blijde bode!"
Een kort ogenblik scheen het, dat de vijand nog een laatste sprong op hem waagde, toen hij uitriep: "Weg, satan!"
Toen wenkte hij zijn vrouw en dochter. Hij kuste ze beiden teder en zei: "Nu ga ik heen, maar de Heere blijft. Hij zonk achterover en zei duidelijk verstaanbaar: "Amen!" En zonder de minste doodstrijd ontsnapte de ziel uit haar kerker.

Blijdschap en droefheid overmeesterden ons. De één zei: "Let op de vrome en zie op de oprechte; het einde van die man zal vrede zijn."
Een ander: "Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven."
Een derde: "O, men zou hier haast vergeten, dat men bij een sterfbed schreit."
Zijn nalatenschap, door de Heere aanvaard, heeft doen zien, dat het licht voor de rechtvaardige is gezaaid en vrolijkheid voor de oprechte, en dat zij, die de Heere vrezen, geen gebrek hebben.

Geen marmeren grafsteen dekt zijn kil gebeente; het rust in de schoot der aarde onder de groene zoden, totdat het bij het laatste bazuingeschal heerlijk zal verrijzen.

Enige aantekeningen over ouderling Arend Baan (Eskerk)

En ouderling Hendrikus Ligtenberg (Walkerk)

Met verslag rouwdienst van Hendrikus Ligtenberg

door

Ds. W.C. Lamain

F. N. Snoek – Ermelo. Z.j.

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2020

Enige aantekeningen over ouderling Arend Baan (Eskerk)
En ouderling Hendrikus Ligtenberg (Walkerk)
Met verslag rouwdienst van Hendrikus Ligtenberg
door ds. W.C. Lamain

F. N. Snoek – Ermelo. Z.j.

A. BAAN

1857 -1937

Het heeft den Heere behaagd woensdag j .1. uit dit leven weg te nemen Arend Baan, die meer dan 50 jaren de Gereformeerde Gemeente te Rijssen in het ambt van diaken en ouderling dienen mocht. Ook heeft hij vele jaren in den gemeenteraad als wethouder zowel als gewoon lid van Rijssen standvastig het pleit gevoerd voor Gods Woord en de handhaving Zijner geboden. Een kenmerkend voorbeeld daarvan werd wel gegeven in de dagen, toen het bouwen van een gasfabriek aan de orde was gesteld. Onder de invloed, die van Baan uitgaan mocht, viel het lofwaardig besluit, dat de fabriek des zondags niet werken zou. De eis van Gods gebod, was richtsnoer voor het leven en handelen van onzen ontslapen vriend en broeder. Van wijken wist Baan niet. De vastheid van zijn karakter deed hem ook onbewegelijk zijn in de handhaving van Gods rechten.
Door de genade en gaven, die de Heere hem verleend had, verwierf hij hoge achting op geheel de plaats zijner inwoning. De belofte is aan hem vervuld: "De Heere zal genade en ere geven".
In het kerkelijk leven bekleedde Baan een vooraanstaande plaats. Op classen, Particuliere en Generale Synoden werd zijn oordeel op hogen prijs gesteld.
Onder zijn invloed werd "de Haarschool" der Geref. Gemeente te Rijssen gesticht, die enkelen tijd later door een tweede "de Banisschool" gevolgd werd. Met Baan is de laatste der oude en onvergetelijke vrienden heengegaan, die ik in mijn jeugd te Rijssen heb ontmoet en met wie ik enige voor mij onvergetelijker tijd mocht verkeren. Het waren mensen, die God rijke oefeningen des geloofs en vele zielservaringen gegeven had en van wie ongemene kracht uitging. Hoe diep de Kerk ook in verval moge zijn, dit verval kan niet verhinderen, dat van de genade getuigenis uitgaat, die eerbied afdwingt.
Thans is ook Baan de ruste ingegaan, die Christus Zijn uitverkorenen bereid heeft. Met weemoed vervult ons dit heengaan, als wij het gemis gedenken, dat daardoor ontstaan is. Ik schrijf dit niet om den mens te verheffen. Baan was een mens van gelijke bewegingen als ieder ander. Maar het betaamt ons de genade en de gaven te erkennen, die de Heere verleend heeft. Deze erkenning zou ons van den Heere doen begeren mannen met dezelfde Geest bedeeld, om de Kerke Gods te dienen en het volk te leiden.
Wij twijfelen niet, of de belangstelling bij de begrafenis a.s. maandag, zal groot zijn. De Heere geve familie en vrienden een diepen indruk van het eeuwig heil, dat de uitverkorenen bereid is, die God leidt naar zijn raad en daarna opneemt in heerlijkheid.

Nu wil ik nog proberen om enige regels te schrijven over de nu reeds lang ontslapen **Arend Baan,** wiens naam en gedachtenis nog in ere gehouden wordt in Rijssen. Arend Baan leeft nog voort. Ik denk dat er nog een straat is in Rijssen die steeds herinnert aan de tijd dat Baan leefde. Ouderling Hendricus Ligtenberg was een man die in het kerkelijk leven een grote

plaats had. A. Baan was niet alleen ouderling in de Esch-kerk, maar ook wethouder in de gemeenteraad van Rijssen, en had voor jaren een grote plaats in het publieke leven.
Van oktober 1925 tot de dag dat hij in de Heere mocht ontslapen, hebben wij gedurig in zijn huis en in zijn gezelschap verkeerd. Bij één van zijn dochters die getrouwd was met Wessels hebben wij jaren gelogeerd. Het was een man voor wie vanwege de genade grote achting was onder het volk. Het was een man die nooit met pluimstrijkende woorden omging. Wanneer het de ere Gods betrof of de waarheid die naar de godzaligheid is, dan was hij moedig als een jonge leeuw. Hij wist niet van toegeven, of naar de mond praten, maar hij ging recht door zee, wat het ook kostte. Hij wist ook met de moede een woord ter rechter tijd te spreken. Hij mocht getrouw zijn in het behandelen der zielen.
Wanneer wij in Rijssen enkele dagen doorbrachten hadden wij gezelschap en bezochten wij met hem Gods kinderen. Hij is nooit groot geworden met de genade en gaven hem geschonken. Hij had twee zonen.
Toen ze nog jong en thuis waren, voor ze getrouwd waren, vroegen zij eens om een rijksdaalder. Dadelijk was, hij genegen om dat geldstuk te geven, maar toen zij het in hun handen hadden, zei hij: jongens, wat moet je met dat geld nu doen?
Ja, wat wij er mee doen willen? Wij willen naar de kermis.
Hij zei, dan zullen we samen eerst op de knieën gaan, want de Heere zegt in Zijn woord, *Ken Mij in al uwe wegen, en Hetzij dat gijlieden eet of drinkt, of iets anders doet, doe het al ter eer van God.* Opgestaan van hun knieën, gaven zij het geld aan hun vader terug. Van het gaan naar de kermis kwam niets meer.
Zijn kinderen drongen er vaak op aan dat hun vader een portret liet maken van zichzelf. Hij hield dat altijd tegen. Toen zij het op een keer weer vroegen zeiden zij, Vader, we hebben hier in de woonkamer een foto van Ds. C. Pieneman, en ook van Ds. E. Fransen, waarom niet van U? Hij zei, 'Kinderen, dat waren waardige mensen, dienstknechten Gods, maar ik ben geen waardig mens.' Toch hebben ze eens een foto van hem genomen op het onverwachts, toen hij ergens op de straat liep.
En nog wat: Vaak heb ik in hun huis, ook in de tijd dat zijn geliefde echtgenote nog leefde, met hun samen en met Dina hun dochter die nooit getrouwd geweest is, aan dezelfde tafel gegeten en gedronken, en mogen luisteren naar zijn ootmoedig gebed als hij z'n hart mocht uitstorten voor de Heere.
De laatste woorden van zijn kinderlijk gelovig gebed waren dan: *Heere, dat Uw Naam verheerlijkt, en wij beschaamden verootmoedigd mogen worden. Amen*. Vaak dacht ik, waarom toch gedurig met dezelfde woorden eindigen? Maar die man was geoefend door Gods genade en Geest in Godskennis, in zelfkennis en in Christuskennis. Onvergetelijke tijden hebben wij met die onvergetelijke vriend mogen beleven.
In het kerkelijk leven nam hij een grote plaats in. Op Classes en Synoden werd naar hem geluisterd. Van schipperen en plooien wilde hij niet weten. Hij was niet beschroomd om voor recht en gerechtigheid op te komen. Hij pleisterde niet met loze kalk, en dreef de mensen niet naar de bloemhoven.
Met alle vrijmoedigheid kan ik nu, zoveel jaren na zijn verscheiden schrijven dat de liefde van Christus hem drong. 2 Cor. 5:14. Het zaad der gemeente was op zijn hart gebonden. Ook onder zijn leiding en op zijn advies is de Banisschool opgericht, die gevolgd werd door de Haarschool. Rijssen zal weten dat er zulke mannen in hun midden geweest zijn, die tot een zegen geweest zijn in het midden van hen, maar ook vrouwen wier namen nog genoemd worden.

HENDRIKUS LIGTENBERG

De Heere zegt in Zijn dierbaar Woord *dat de gedachtenis des rechtvaardige tot zegening zal zijn*. Spr. 10:7.

Aan deze waarheid mocht ik denken toen het verzoek tot mij kwam om nog een enkele regel te schrijven ter begeleiding van wat gesproken werd op de begrafenis van de geliefde vriend en broeder H. Lichtenberg die jaren Gods kerk in Rijssen mocht dienen als ouderling, als ook nog één en ander van ouderling A. Baan, met wie we in aanraking mochten komen in augustus 1925.

De eerste ontmoeting met Baan was op de boerderij van ouderling Nijhof in Nijverdal. Het was na de ramp van Borculo, een dorp in de omgeving van Rijssen in Overijssel, dat door een cycloon getroffen werd, waardoor die plaats grotendeels vernield en verwoest werd. Het kerkgebouw van de Nederlandse Hervormde Kerk, gebouwd, als ik het me nog herinneren kan in ongeveer het jaar 1300, werd met de grond gelijk gemaakt.

Ik kwam 's morgens op de boerderij, en 's middags kwam op de boerderij een autobus met mensen uit Rijssen om het verdere van de dag met ons door te brengen. De kerkeraad van de Esch-gemeente met enige andere vrienden, en de onder het volk des Heeren bekende Dieka Mientje Vrijdag en haar broer Jan met anderen waren daar tegenwoordig. Nijverdal was de eerste gemeente die ons uitgenodigd had om een stichtelijk woord te spreken, nadat we daartoe toestemming verkregen hadden.

In Rijssen wilden ze eerst eens kennis met ons maken: niet uit nieuwsgierigheid, maar uit ware belangstelling voor het heil van Sion en de vrede van Jeruzalem. Ouderling Lichtenberg was daar niet tegenwoordig omdat hij behoorde tot de bekende Walkerk. Het was wel dezelfde waarheid die in beide gemeenten beleden en verkondigd werd, maar kerkelijk lag er een scheiding. In het dagelijkse leven, en in betrekking tot het waarachtige leven Gods was er geen scheiding. Op begrafenissen en gezelschappen ontmoeten zij elkander, doch kerkelijk lag er al voor jaren een verwijdering.

Er was een tijd dat de onder het volk des Heeren bekende Ds. P. van der, Heyden in de Walkerk stond. (1901-1905) Die leraar verzocht eenmaal de latere Ds. G.H. Kersten voor te, gaan als een bewijs dat wat de waarheid betrof er.,geen verschil was.

Later kwam wijlen Ds. E. Fransen preken in de Esch-Kerk. Voor jaren heeft Baan die gemeente mogen dienen. Ook Ds. B. Van Neerbos en Ds. M. Hofman hebben in de Esch-Kerk als leraar gediend. In die jaren waren er in beide gemeenten veel van Gods kinderen. Er is een tijd geweest dat in twee bekende straten, de Bouw- en de Haarstraat, naar verklaard werd, in bijna elk huis een of meer van God bekeerde mensen woonden. Eindelijk kwam in 1932 een vereniging van de beide gemeenten in één kerkverband.

Na 1932 hebben wij ouderling H. Ligtenberg ontmoet en leren kennen. Als jongen van 18 jaar, werkzaam in een fabriek, werd zijn ene arm afgeslagen. God bekeerde hem in die tijd, en enkele jaren later mocht hij het bewustzijn ontvangen van de verheerlijkte genade in zijn hart.

Onder oud en jong had Ligtenberg de achting vanwege de genade hem geschonken.. Zijn leven was in de vreze Gods. Zijn leven was in overeenstemming met zijn belijdenis, en dat leven en die wandel dwong eerbied af. Hij was een leesbare brief Christi, een navolger van Christus, een vader in de gemeente. Wanneer hij soms op een ledenvergadering zijn mond mocht openen, dan legde dat aanstonds beslag omdat het openbaar kwam dat hij niet zichzelf zocht, maar de ere Gods en het welzijn der zielen.

Hij had een spraakgebrek, en in het dagelijks leven stotterde hij in het spreken, maar niet wanneer het ging over de waarheid, en in het gebed. Eenmaal was ik met hem in de trein, terugkomend van een kerkelijke vergadering. Daar begon een atheïst proberen te bewijzen dat er geen God was.

Daar begon Ligtenberg te bewijzen dat er wel een God was en is, en dat met zulk een ernst, en vrijmoedigheid dat de ere Gods en de grootheid van zijn Koning zijn hart vervulde, en de mond van die man gesnoerd werd. De arme man werd verslagen, helaas, niet als in de Handel. 2:37, maar uitwendig. Wat een kracht ging er uit van dat spreken van onze vriend. Het was in de trein tussen Amersfoort en Deventer. Het is vanzelf vele jaren geleden, maar nooit ben ik het vergeten.
Wij lezen in Ps. 69:10 van de Koning der Kerk, de Heere Jezus Christus, "De ijver van Uw huis heeft Mij verteerd". Daar mocht Ligtenberg ook iets van in zijn hart hebben. Wanneer het de waarheid betrof, dan ging hij voor niemand uit de weg.

Na vele malen beroepen te zijn, zo wel in de Esch-Kerk als in de Walkerk, moest ik in 1943 Rotterdam-Zuid verlaten om in Rijssen de herderstaf op te nemen. Het was in de jaren dat we in de oorlog zaten. Mijn begeerte, was om in Rotterdam-Zuid te mogen blijven, maar Gods weg was anders. De Heere zegt in Jes. 46:10: "Mijn raad zal bestaan, en ik zal al Mijn welbehagen doen." Wat een strijd en wat een opstand en tegenstand inwendig! Op een keer moest ik met mijn vrouw naar Zeist, om een en ander te gaan bespreken over enkele tijdelijke dingen in verband met de verhuizing De avond te voren had ik gesproken in de gemeente van Zeist. De andere morgen zouden we dan vertrekken met de tram van Zeist naar Amersfoort, om dan van Amersfoort verder te reizen naar Rijssen. Doch er was in die morgen zoveel oponthoud met het vervoer van soldaten dat we te laat in Amersfoort kwamen met de tram. Ik zag de trein nog vertrekken, doch te laat. Er was weinig vervoer meer in die dagen, dus ik besloot om maar terug naar Rotterdam te gaan. Van binnen zei ik: "Gelukkig dat de trein weg is!" Van binnen was ik nog onverenigd met de weg des Heeren. Wat is de mens toch ellendig. Vechten, dat is ons eigen, maar verspelen is het werk van een Almachtig God, naar Ps. 68:11, "Het is God, Die in stukken breekt den kop, ja in den grond versteekt 't Getal onzer vijanden."
Ik belde van het station in Amersfoort naar ouderling Haase in Rijssen dat de trein weg was, en dat ik maar besloten was om naar Amersfoort terug te gaan; en dat ik later wel eens hoop te komen.
Neen, zei die ouderling, dat gaat niet. Om 11 uur is er nog een sneltrein die stopt in Deventer. Mijn zwager heeft nog een auto, en daar wordt je afgehaald, en zo gaan wij door naar Rijssen, waar u vanavond ook verwacht wordt en vele kinderen moeten er daar gedoopt worden. Mijn rekening kwam ook weer niet uit. 'k Zal er maar niet over schrijven, het zou meer onstichtelijk zijn dan stichtelijk. I
n Deventer werden wij verwelkomd. Zondags was er een collecte gehouden in de Walkerk, de opbrengst was groot, doch daar stap ik ook maar over heen. Wat een gedachten vermenigvuldigen! We kwamen ongeveer 2 uur in Rijssen, en daar zat de kamer al vol met kerkeraadsleden en vrienden.
Daar stapte ouderling Ligtenberg binnen. Hij begon te spreken, en zei op zijn eigen wijze van spreken, "Ja, ja, het wordt nu werkelijkheid dat je onze leraar wordt. Menigmaal hier beroepen: u bedankt. Viermaal zei ik, Heere, moeten wij die man nu weer beroepen uit Rotterdam-Zuid? Maar op een nacht viel Rotterdam-Zuid weg en Rijssen kwam naar voren. Ik zei (zo waren zijn woorden), 'Nu zullen wij de leraar krijgen'. Nu gaan we eerst met elkander zingen, Psalm 138:2:

Door al Uw deugden aangespoord,
Hebt Gij Uw woord
En trouw verheven.
Gij hebt mijn ziel op haar gebed
Verhoord, gered,
Haar kracht gegeven.

En die regel: *Gij hebt mijn ziel op haar gebed*
Verhoord, gered, enz.

dat sloeg in. Wat ging er een kracht van uit!
Ds. Fraanje kwam om mij te bevestigen. De voorlezer vroeg wat er gelezen en gezongen moest worden. De Dominé zei, Lees Johannes 14, en zing Psalm 20:1. Toen Ds. Fraanje bij de regel kwam, *De God van vader Jakob beure U in een hoog vertrek*, lei hij zijn handen op mijn schouders en zei: Nu, Rotterdam-Zuid moet u laten gaan, het is Gods wil dat u hier komt; nu opgebeurd. De tekst was Jesaja 50:6. Het getuigenis van de grote Knecht des Vaders, *Ik ben niet wederspannig geweest.*
Met liefde werden wij omringd, met weldaden overladen - doch ik bleef met Rotterdam worstelen. Totdat, ja totdat op een zondagmorgen de Heere mijn gevangenis wendde. Het zou voor de eerste maal de bediening van het Heilig Avondmaal zijn. Nog maar vechten. Terwijl ik daar aan de avondmaalstafel stond, was er een stem die zei: 'Zo lang je zo onverenigd blijft met Gods wil en raad, dan bent U de, oorzaak dat Gods volk geen zegen zal ontvangen onder de bediening van het sacrament.' Dat werd mij te veel. Thuis gekomen ging ik aanstonds naar de studeerkamer, en daar boog ik mijn knieën. Waarom? Om mijn schuld voor God te belijden, dat ik zo halstarrig, zo opstandig was tegen Gods wil en weg. 'Heere, breek de vijandschap in mijn hart, maak mij gewillig, verenig mijn hart tot de vreze Uws Naams.'
Toen ik 's middags de pastorie verliet om naar de kerk te gaan, kwam daar juist ouderling Ligtenberg, met wie ik verder ging. Ze zeiden van binnen, (ook ben ik in mijn leven wat vermoord door de binnenpraters) nu zal die ouderling wat tegen je zeggen dat niet mee zal vallen. Doch nee, hij zei tegen me, *de Heere was zo goed deze morgen dat Hij uit soevereine goedheid en genade het verbond dat Hij jaren geleden met mij had gemaakt, vernieuwd heeft.* Ik zei, is dat waar? En ik moest geloven dat het waar was. O God, dan is er nog hoop dat Hij mij, diep ellendige, ook nog op de plaats kan brengen waar Hij mij hebben wil. In de middagdienst kreeg ik een weinig verbreking des harten.
Maar in de avonddienst werd het anders. Toen heb ik een weinig leren zien van het verschil dat er is tussenin een weg neergezet te mogen worden, of onze zaak in God kwijt te mogen worden.
We hadden na de laatste dienst deze zondagavond nog bezoek van enkele van de kerkeraad, ook ouderling Ligtenberg en sommige van Gods kinderen. Daar gaf de Heere een opening. De banden waren inwendig gebroken. Vereniging met de Heere en met Zijne wegen, dat geeft rust en vrede.
Twee jaar hebben wij die broeder nog mogen hebben als ouderling. Wat een bezoeken hebben wij samen mogen afleggen. Wat een lessen en onderwijzingen hebben wij van hem mogen ontvangen. Hij was een vader in de genade, en ook in de gemeente, ook voor ons in al den arbeid die te verrichten was.
Eenmaal kort voor dat de Heere hem van ons wegnam waren wij op een middag op huisbezoek bij een diaken en zijn vrouw. En onder de gesprekken over het leven Gods, daalde de Heere af in zijn ziel. Het werd die middag: Aan onze deuren zijn allerlei edele vruchten, nieuwe en oude. (Hoogl. 7:13) De Heere gaf licht over de weg van Sittim af tot Gilgal toe. (Micha 6:5) Ligtenberg kreeg een klaar inzicht in het bestaan van een drieenig God, en in het werk van de drie Goddelijke Personen.
Toen ik tegen de avond thuis kwam zei ik tegen mijn vrouw, nu hebben wij van middag een wonderlijke middag gehad. De Heere kwam in ons midden, en het hart van Ligtenberg *werd vervuld met peilbespiegelingen om het hoogste lied van Sions Koning te zingen*. Een hemelse glans lag op zijn aangezicht. Ik denk dat wij hem niet lang meer in de gemeente zullen hebben. Die man is rijp voor de hemel.

Twee of drie weken later heeft de Heere hem, niet in een storm, maar in het suizen van een zachte stilte, opgenomen in Zijn heerlijkheid. Wat gebeurde: op een zondagmorgen was zijn plaats niet bezet. In de kerkeraadskamer vroeg ik of ze wisten wat er aan scheelde dat Ligtenberg er niet was. Zijn plaats was altijd bezet, zijn leven was naar Psalm 26, 27, 84 enz. in Gods huis. Eén van de kerkeraad zei, Ligtenberg is ziek, niet zo ernstig, maar hij heeft pijn in zijn hart, en zal vandaag maar thuis blijven.
's Maandags morgens vroeg was ik al in zijn huis. Hij is nooit getrouwd geweest, en leefde met een ongetrouwde broer en zuster op de boerderij. Toen ik hem vroeg hoe het ging, zei hij, het is niet erger als gisteren, maar ik blijf maar in bed vandaag. Hij vroeg mij 's avonds terug te komen. Ik deed het, en toen ik weer vroeg naar zijn welstand zei hij: Hetzelfde als vanmorgen, maar ik mag straks gaan sterven. Ik heb hier Gods raad mogen uitdienen, en nu mag ik straks opgaan tot Gods altaren, en voor eeuwig zijn waar geen inwoner meer zeggen zal: *Ik ben ziek, want het volk dat daar is zal vergeving van ongerechtigheid hebben.* Wij moeten nu samen nog zingen Psalm 66:6, en dan doet u een gebed, en dan is mijn pelgrimsreis geëindigd. Wij zongen met ons vieren die Psalm. Ik deed een kort gebed, en nadat ik Amen gezegd had blies hij den adem uit en ontsliep hij, zoals wij dat lezen in Gods Woord van de eerste bloedgetuige, Stefanus. Wat een zalig sterven: wat een zalige uitgang en ingang.
Met de begrafenis heb ik gesproken uit Psalm 37:37. Ik heb aan dat gesprokene dat opgetekend is geen woord toegevoegd of afgelaten. Het geslacht dat nu leeft heeft die ouderling nooit gekend, wel door vaders en moeders van hem gehoord.
Wat nu zal verschijnen in druk mocht de Heere zegenen en heiligen aan vele zielen. Het mocht nog tot jaloersheid verwekken. Zijn gebeden in de huizen en in de kerk waren over het algemeen zeer kort maar krachtig. Zijn woorden waren met zout besprengd in zaken van de grootste betekenis.

TOESPRAAK
Gehouden op zaterdag 13 januari 1945 te Rijssen, door Ds. W.C. LAMAIN predikant aldaar bij de begrafenis van
HENDRIKUS LIGTENBERG
in leven ouderling der Gereformeerde Gemeente te Rijssen, welks ambt hij op 26 december 1944 juist 40 jaar mocht bekleden.

Zingen: Psalm 68:2
Gebed
Lezen: Psalm 37.

Wij zijn in dezen middag samen familie, om het stoffelijk overschot van uw geliefden broeder, maar ook vrienden om onzen onvergetelijke vriend aan de groeve der vertering straks prijs te geven.
Het heeft God behaagd na zulk een kortstondige ziekte hem uit het midden van ons weg te nemen. Weggerukt uit het leven is hij niet, want hij had een hogen leeftijd bereikt. Maar toch, al wordt deze man niet betreurd door vrouw of door kinderen, hij laat zulk een lege plaats achter in het midden van Gods Kerk. Want hij was nog één van degenen aan wie God getuigenis had gegeven, dat God hem van eeuwigheid had gekend en in den tijd gekocht, maar ook in den tijd geroepen en in de tijd gerechtvaardigd op grond van het bloed des Lams. Eén van de weinigen; één van de weinigen, die zulk een getuigenis had ontvangen, niet alleen hier in de gemeente, maar die ook een goed getuigenis had van degenen die buiten zijn.

Want wie twijfelde er aan, dat God dien man had opgezocht en wie twijfelde er aan, dat God Zijn genade rijkelijk in hem had verheerlijkt. O, wanneer wij zien op den slag, gemeente, wanneer wij zien op den slag die thans weer is gevallen, o, dan kan niet anders dan droefenis ons hart vervullen. Rijssen heeft er jaren geleden zo veel gehad, die als steunpilaren hebben gestaan in het midden van Gods Kerk, waar een naam van uit ging, waarom?, omdat God ze zelf een nieuwen naam had gegeven, en vriend en vijand onder beslag lag vanwege de genade, die God in hun ziel had verheerlijkt. Denk ook aan het sterven, nu enkele jaren geleden, van onzen ook onvergetelijke vriend BAAN, die hetzelfde getuigenis had, dat LIGTENBERG ook onder het volk van Rijssen had gekregen.
En ziet, hij ging, maar LIGTENBERG bleef nog, al was het te zien dat hij ouder werd. En voor drie weken werden wij op een middag innerlijk gewaar, dat het niet lang meer zou duren, dat hij met ons op de wereld zou verkeren, met zulk een ruimte en met zulk een vrijmoedigheid sprak hij over dat moment in zijn leven, toen God alles afsneed en hij verloren ging voor God en hij de gerechtigheid van Christus leerde omhelzen, en Gods Geest het aan zijn ziel verzegelde uit Jesaja 54: *Want dat zal Mij zijn als de wateren van Noach, toen Ik zwoer, dat de wateren van Noach niet meer over de aarde zouden gaan, alzo heb Ik gezworen, dat Ik niet meer op u toornen, noch u schelden zal,* en ik ben in mijn hart gewaar geworden, dat het niet lang meer zou duren, dat hij spoedig zou worden weggenomen.
Ik werd innerlijk gewaar, dat God hem inwon voor de heerlijkheid. En den eersten avond toen wij aan zijn ziekbed zaten, toen heeft hij ook met zo veel opening gesproken, dat God voor 58 jaar een slag in zijn ziel had geslagen.
En ziet, wat wij hebben gelezen uit Psalm 37: "Let op den vrome en zie naar den oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn, dat kunnen wij vanmiddag met volle vrijmoedigheid wel overnemen van hem die uit het midden van ons is weggenomen. Hij behoorde tot de vromen en tot de oprechten. En wat betekent nu dat woord "vroom"? Dit betekent eigenlijk, Volmaakt in Christus. Geheel anders dus als de broeders van Jozef, want die zeiden tegen Jozef, dat ze vroom waren, maar ze verkochten hun broeder aan de Ismaëlieten. Zo zijn de ware vromen niet, maar ze zijn volmaakt in Christus Jezus, gelijk de Apostel daar zo duidelijk van spreekt, en gelijk het niet anders in dezen tekst wordt bedoeld. Van nature zijn wij het niet uit kracht van Adams val, want dan zijn wij buiten God in de wereld niet anders dan verdoemelijk en verwerpelijk voor God. Maar er is een volk op de wereld dat volmaakt is, omdat God ze uit soevereine genade verkoor in Christus, omdat Hij hen van eeuwigheid lief had met een eeuwige liefde. Omdat Hij ze bekleed had met de gerechtigheid van Christus, en versierd met Zijn volmaakte heiligheid, wat toch de enige grondslag van hun ziel is. In die gerechtigheid is toch Gods Kerk opgenomen, en daar zullen zij, als zij sterven mee voor God verschijnen. Want zo staat er in Psalm 118:
Ontsluit, ontsluit voor mijne schreden,
De poorten der gerechtigheid;
Door deze zal ik binnen treden,
En loven 's Heeren majesteit.

Maar er wordt ook gesproken van oprechten, en wat betekent het woord "oprechten in dezen - tekst? Dat betekent niet anders, dan dat zij in een rechte verhouding tot God zijn gezet. Dat zij behoren tot zulken, die door God zijn opgeraapt, en die hun doodvonnis hebben Ieren onderschrijven, en die gerechtvaardigd zijn door het geloof en in Christus voor het aangezicht des Vaders gesteld, als een gemeente zonder vlek en zonder rimpel. En ziet, die genade had hij, die nu straks wordt begraven. Het was niet alleen een man, waarvan men kon zeggen: God had hem uit de wereld gehaald, maar God had ook groter en meerder genade aan zijn ziel verheerlijkt. Gods gerechtigheid was in zijn ziel verheerlijkt, en dàt lag in zijn leven vlak, dat

God hem had overgenomen voor tijd en eeuwigheid beide, zodat God in stede van zijn Rechter, zijn Vader in Christus was geworden.
Let op den vrome en zie naar den oprechte, want dit einde van dien man zal vrede zijn. Och nee, dat wil niet zeggen, dat ook dezen man dat had ontvangen, omdat hij dat gezocht en gegrepen had, och neen, er is niemand die naar God vraagt, en er is niemand die Hem zoekt. In den val van Adam hebben wij allen de hel gekozen boven den hemel, alhoewel een mens zoekt zijn eigen gerechtigheid op te richten, omdat zijn grondslag waar uit hij leeft, niet anders is dan vijandschap tegen God. Uit genade zijt gij zalig geworden, en dat niet uit u, het is Gods gave, niet uit de werken, opdat niemand roeme. En al dat volk dat eenmaal zal zalig worden, dat zal nooit getuigen dat zij het zelf begeerd hebben, doch dat zal de kroon werpen voor de voeten van het Lam.
Dat het niet was om hun willen, dat het niet was om hun verdienste, och, zij hebben het tot hun dood toe moeten onderschrijven, dat zij verdoemelijk waren voor God. Let op den vromen en oprechten. Weet gij wat dat voor een volk is? Dat is een volk, dat uitwendig precies eender is als inwendig. Er zijn zo veel mensen die uitwendig anders zijn als inwendig, en waarvoor men niet het minste crediet kan hebben. Let op den vromen en zie naar den oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn. Als God Ruth uit Moab haalde, had zij in haar hart reeds afscheid van Moab genomen. Daarom, scheidt u af van de wereld, in handel en wandel moet het zich openbaren, zoals het dat wordt met de vromen en oprechten.
Dat volk heeft in hun leven betrekking op God gekregen, op God en, op de zaligheid, en een betrekking, "waarop"? op hetzelfde wat de apostel Paulus zegt: Niet dat ik alrede volmaakt ben, maar ik jaag er naar, of ik het ook grijpen mocht, waartoe ik van Christus Jezus ook gegrepen ben".
Zij hebben betrekking op de volmaaktheid; als de zonden zullen afgestorven zijn, en als zij volmaakt zullen leven voor den troon van God en het Lam. Dat zijn degenen die in de praktijk van het leven openbaren, dat zij in de wereld niet met alles mee leven en niet met alles mee doen, maar betonen dat zij een zaad zijn van den, Heere gezegend. Waar. houden wij het nu mee in ons leven? Waar zoeken wij het? Waar gaat ons hart naar uit? Als die vrouw van David, die dochter van Saul in vijandschap daar tegen David uitvaart, dat hij daar huppelde voor de Ark, wat zegt hij? "'k Zal mij nog geringer houden dan alzo, want met deze dienstmaagden, waarvan gij gezegd hebt, met deze zal ik verheerlijkt worden". En als deze dochter van Saul hem nooit meer aan gekeken had, dan zou hij daar nooit over getreurd hebben, want dat volk van God, dat was het volk van zijn hart. Bileam wou er mee sterven, maar hij wilde er niet mee leven. Maar al dat ware volk wil hier ook met Gods volk op aarde leven.
Let op den vromen en zie naar den oprechten, want het einde van dien man zal vrede zijn. Wat wil dat zeggen? Kijkt dat volk eens na. Kijkt dat volk eens na in hun handel en wandel, kijkt dat volk eens na in hun gehele levens-openbaringen. Want die kennis heeft aan die verlossing, waarvan Paulus spreekt; Die God, Die ons uit zulken groten nood en dood heeft verlost en nog verlossen. zal", het is een volk waar God voor waakt, een volk waar God voor zorgt, een volk dat nooit zal omkomen. Die jongelingen gaan naar Babel, maar komen zij om in den vurige oven? Daniël moet naar de leeuwenkuil, maar wordt hij verslonden? O nee, God Die helpt in nood, is in Sion groot. Och nee, het bestaat niet daarin, dat, dat volk altijd maar praten kan, want dat kent tijden van spreken en van zwijgen, maar dat heeft ook ogenblikken, dat God hun mond eens open doet, en als God hun mond gaat openen, dan gaan zij Zijn lof-vertellen.
En wie is er nu in Rijssen niet, die dat ook heeft gehoord uit den mond van hem, die thans is heen gegaan. Er zijn momenten geweest, dan stotterde hij niet, dan had hij geen last van al die stopwoorden die hij meestal gebruikte. Als hij op zijn plaats was en voor den Naam en de zaak des Heeren uit kwam, als het er op aan kwam om voor de waarheid te staan, dan kon hij

vrijmoedig en vurig daar van spreken. Daar van zouden ook allen kunnen getuigen, die kort geleden nog zulk een ernstige waarschuwing uit zijn mond hebben ontvangen. Ik beefde er van toen ik er bij zat, zulk een krachtige vermaning als hij gaf om toch de wegen der ongerechtigheid te verlaten. O, ik wenste wel, dat jong en oud verliefd werd op de genade die God aan dezen man had geschonken. Och, het was een mens van gelijke beweging als wij, en die roemt, roeme in den Heere. En God mocht ons bewaren om een schepsel te gaan verheerlijken in plaats van den Schepper. Alleen wat God gewerkt en gelegd heeft, dat zal juichen tot Zijn eer. O, als we daar op zien, Rijssen, wat mochten allen wel met jaloersheid vervuld zijn. O, daar gaan er massa's langs onze straten, die aan God en de eeuwigheid niet meer denken, en als ge spreekt over het geluk van Gods volk, er niet door bewogen worden.
Maar zou het niet noodzakelijk zijn dat een mens jaloers werd op het geluk van dat volk? O, hoe veel zijn er al niet heen gegaan van het Rijssense volk, die juichen voor Gods troon. En wat ons drukt, dat is dit, dat de ledige plaatsen niet worden vervuld, en dat de een na de ander wordt weggeraapt voor den dag des kwaads en dat niemand er op let, en dat niemand er op merkt, dat de rechtvaardige wordt weggenomen voor den dag des kwaads.
Let op de vromen en zie naar de oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn. Dat we letten zullen op de genade die God heeft verheerlijkt in dat volk, maar ook dat wij letten zullen op het einde daarvan, want het einde van dien man zal vrede zijn. Het einde dat wil eigenlijk zeggen het laatste, gelijk het in den oorspronkelijken tekst van den Bijbel staat, het laatste van de mens. Het laatste, dat zal vrede zijn. Het laatste, het einde zal vrede zijn. En als gij nu het leven van de vrome opneemt, hoeveel smart en hoeveel onvrede is daarin. Ziet eens een Jozef, wat een verdriet in zijn leven, maar het einde was in vrede ontslapen. En David wat een smart en wat een leed in zijn leven, maar wat zegt hij? "Alhoewel mijn huis alzo niet is bij God, nochtans heeft Hij mij een eeuwig verbond gesteld, dat in alles wel verordineerd en vast is".
En als ge toen aan David gevraagd had: "David, is er nog bekommering of smart in uw ziel?" dan zou hij gezegd hebben: "Nee, het is volle vrede". Zijn schuld was verzoend, zijn ongerechtigheid weg genomen, en hij had ook vrede met zichzelf. Want zo lang Gods volk hier op de wereld is, dan hebben zij met zich zelf maar oorlog, dan moeten zij den strijd tussen de ouden en de nieuwen mens tot het einde toe strijden. Vrede met zichzelf, vrede met de heilige engelen, waar zij hier soms reeds naar verlangen. Zij krijgen vrede met al hun onvrede, die op den wereld hun hart vervult. Hun einde zal vrede zijn. Zij krijgen zelfs vrede met den dood. Zij krijgen zelfs vrede met het graf, zij hebben straks deel met het volk, dat met vrijmoedigheid den dood tegemoet ging.
Dat wil niet zeggen, dat ze allen even ruim naar den hemel gaan, maar dat zij toch stil zijn, en dat zij geen beroering in hun hart hebben, maar stil berusten in Zijn beleid, van nu aan tot in eeuwigheid. En dat in deze hoop en die verwachting, dat zij straks zullen zijn verlost en dat hun druk zal veranderen in eeuwig geluk. Zij zullen met vrede heengaan, omdat zij hier in den tijd vrede met God hebben ontvangen. Zij hebben in den hemel vrede met den God des Vredes. Zij hebben in den hemel vrede met den Vorst des vredes, dat is Christus, want Hij is de God des vredes, En zij hebben ook vrede met den Heiligen Geest, omdat Hij is de Geest des vredes, en God des vredes wordt genoemd. Zij hebben vrede met al dat volk, waarvan de dichter zingt in Psalm 122
Daar zal dat volk komen te saam,
De stammen Israëls met één,
Om God te prijzen in 't gemeen,
Naar Zijn lieflijk gebod bekwaam.

Let, op den vrome en zie naar den oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn. Och, dat wij tot lof en tot verheerlijking van den Drie-enige God dat getuigenis in uw midden van

onze overleden vriend en uwen broeder mochten geven. Och, gij zijt veel kwijt uit uw huis, het kostelijkste meubelstuk dat gij ooit hebt gehad. Die man deed een gebed als gij ging eten, en na het eten sprak hij een dankgebed uit. Gij hebt wel eens een boodschap van hem gekregen, familie, en wel eens een waarschuwing voor de eeuwigheid ontvangen. Want die man zweeg niet, en dat gebed zult gij niet meer vernemen. O, wat is het een verlies als God Zijn volk uit uw huisgezin weg neemt, als gij dat moet missen, dat opdragen aan Gods troon. O, dat God in uw ouden dag u nog gedenken mocht en ook in die familie Zijn Naam nog verheerlijkt en verhoogd mocht worden.
Gelijk ik vanmiddag reeds opmerkte een zware slag is er gevallen voor geheel Rijssen, want het;. is geweest een voorbidder die de noden aan Gods genadetroon heeft opgedragen. Een zware slag voor u, gemeente, 40 jaren heeft hij in het ambt van ouderling gediend. Hij had in die jaren, die hij als ouderling diende een getuigenis gekregen, dat hij Gode behaagde. Het is een zware slag, ook in den kerkeraad.
Het is een zware slag, ook voor hem die thans voor u staat. Want zulken zijn steunsels, ook voor een leraar. Gij leest in Gods getuigenis van Mozes, den knecht des Heeren, dat Aaron en Hur zijn handen moesten ondersteunen, anders liet hij ze hangen. En als gij eens wist, gemeente, van welk een betekenis zulke mensen zijn ook voor Gods knechten, en hoe nodig zij het hebben om ze op te dragen aan den troon der genade, en ook om ze te onderwijzen en te sterken in de zware bediening, die God aan hen heeft toe vertrouwd.
Het is met zulke mensen zo als een oude leraar uit Zeeland zei: "Die tellen voor honderd." Ja, die tellen voor honderd. Zulke mensen, die zulken oefeningen hebben en wie God op zodanige wijze in het heiligdom heeft ingeleid, zulken kunnen met raad en daad ook leraars nog terzijde staan. Maar in Gods Kerk wordt het leeg. In Gods Kerk wordt het leeg, wanneer zulk een stut en steunpilaar weg valt. Waar zullen wij vervulling vinden, zo God er Zelf niet aan te pas komt, en zo Hij Zijn genade niet verheerlijkt aan zondaren, om ze te trekken uit de tegenwoordige boze wereld naar den wil Gods des Vaders?
Och, of wij Gods troon als een waterstroom mochten aanlopen, of God Zich nog ontfermen mocht naar den rijkdom van Zijn barmhartigheid, en dat Hij nog mensen mocht verwekken met genade en gaven, die ook zouden dienen in Gods Kerk. En volk van God in het bijzonder. Uit ons midden is er één weg gevallen, die zulk een grote plaats in uwe harten heeft ontvangen. Hij is verlost, deze man, hij is thans bij God Drie-Enig. Maar hij is ook bij al dat volk dat reeds is heen gegaan en die reeds staan voor den troon Gods.
Augustinus zei eens van een kerkvader, die was gestorven: "Hij is niet verloren, maar hij is u vooruit gegaan." En wat dat sterven ons nu toe roept, volk van God in ons midden?
„Wacht op den Heer, godvruchte schaar, houdt moed.
Hij is getrouw, de Bron van alle goed."
God kroont Zijn eigen werk, dat alleen zal juichen tot Zijn eer en tot Zijn heerlijkheid. En nu zullen wij beter kunnen zeggen, wat in den hemel niet zal zijn, dan wat er wel zal zijn. Want geen oor heeft het gehoord, geen oog heeft het gezien en het is in het hart van geen mens opgeklommen wat God bereid heeft dien, die Hem lief hebben. Maar dat onze zielen meegedeeld mochten worden, bevestigden en bekommerden en dat het eens waar mocht zijn, dat God ons een inleiding schonk in die zaligheid, o, dat zou ons in al onze moedeloosheid kunnen sterken en dat zou in alle droefheid ons kunnen bemoedigen. Dan zou het zijn:
„'k Zal met d'oprechten onderling
Vereend, in hun vergadering
En raad, Hem plechtig eer bewijzen."
O, daar is voor hem een eind gekomen aan zijn vertoeven in dit Mesech en er zal ook voor u, die deze hoop op God gekregen hebt, straks een eind aan komen. Het zal niet altijd zwerven, het zal niet altijd dolen zijn, want wat het grootste voorrecht voor de Kerk Gods is, dat is dit,

dat het in God vast ligt. Als het in ons vast lag, dan was er geen hoop, maar het ligt vast in Hem Die Zijn volk heeft lief gehad met een eeuwige liefde.
En als nu straks de dag des doods komt, dan zullen de engelen van den hemel neder dalen en uwe zielen opvoeren naar de gewesten der eeuwige heerlijkheid. En het einde zal zijn: Overwonnen door het bloed des Lams. Zij zullen straks instemmen met de eeuwige Hallels die daar in den hemel gezongen worden door al de ontslapenen.
Geliefden dat is een kerk die wel zal beginnen, maar die nooit weer zal eindigen. Daar zijn al de gezaligden, die dan vol zullen worden en waar nooit meer beleefd zal worden, wat wij na de dierbaarste genade hier wel moeten beleven, dat de Koningin van Scheba in haar land terug kwam. Gods volk komt straks nooit meer in hun land terug, maar zij zullen eeuwig God verheerlijken.
En zo gaat het naar het einde der eeuwen. Zo gaat het naar het einde van de tijd. God is aan het opruimen, en God is aan het afbreken. Hij verzamelt Zijn uitverkorenen, tot dat straks de laatste zal zijn toegebracht. En dan vergaat de wereld en Christus gaat met Zijn Kerk de heerlijkheid binnen. God mocht er iets van doen uitgaan van het sterven van dezen ouderling.
God heilige het aan onze harten. Daar mochten er nog eens in Sion geboren worden. God mocht de wonderen van Zijn genade verheerlijken om uit een ruisende kuil en uit modderig slijk onze zielen te verlossen, en Zijn volk vrij te maken en te verzeilen door den Heiligen Geest, opdat Zijn Naam zal ontvangen de dankzegging en aanbidding tot in eeuwigheid.
AMEN.

LEDIGE PLAATSEN IN DE KERK

(EEN DROOM)
EEN WOORD TOT ALLEN.

Gevolgd door

EEN GESPREK MET DE DUIVEL OP WEG NAAR DE KERK.

In dichtvorm.

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2002

LEGE PLAATSEN

Lege plaatsen worden soms gevonden, omdat het niet anders kan, maar ook wel eens terwijl het wel anders kan, ja anders moet zijn. *"Davids plaats werd ledig gevonden."* 1 Samuël 20 : 25. Ieder Bijbellezer is bekend met de geschiedenis en de reden, waarom Davids plaats ledig gevonden werd in het paleis van Koning Saul te Jeruzalem op 't feest der nieuwe maan. Reeds meer dan eens had Saul gepoogd om David uit de weg te ruimen. David had hierna kennis gegeven aan zijn vriend Jonathan, mar die kon het nauwelijks geloven Naar een beraamd plan werd het echter voor Jonathan openbaar waarheid te zijn, en het kwam juist uit volgens de gezegden van David. Een ieder leze dat geschiedverhaal in het boek van Samuël en overtuige zichzelf.
Dat Davids plaats ledig was, daarvoor bestond goede, geldige, verantwoordbare reden. Maar in onze dagen van overdrukte, beslommering en wereldzin, wordt menige plaats leeg gevonden, waar God wil dat men samenkomen zal en waar Hij beloofd heeft tegenwoordig te zijn, *wanneer er maar twee of drie in Zijn naam vergaderd zullen zijn;* en die plaats is de kerk, of die van openbare samenkomst om Gods Woord te horen
Wanneer men thans die plaatsen van openbare samenkomsten gadeslaat, zou men gaan denken, dat het er zo nauw niet op aankomt, en 't voldoende is als men zich van tijd tot tijd maar eens laat zien. En wat kan ook daarvan de reden zijn, wat is daarvan de verborgen inwerkende oorzaak? Laat ons, om dit aanschouwelijk voor te stellen, eens voor een ogenblik beluisteren wat in een huisgezin over deze zaak voorviel, en zien of wij hier ook een staaltje vinden van velen in onze tijd.

"Jans, wat is je plan, ga je naar de kerk vanmorgen?" Vroeg Dr. Vrijman, liggend in zijn leuningstoel en lezend het nieuws in zijn morgennieuwsblad. Vanzelf kan van een dokter, die dag en nacht uit moet, niet verwacht worden dat hij naar de kerk zal gaan.
"Nee," zei Jans, "ik ben gisteren zó druk bezig geweest om groenten in te maken, en ik ben moe; ik zal toch trouw gerekend worden, al blijf ik deze morgen thuis," zei Mevrouw Vrijman. En zij vlijde zich zeer gemakkelijk neer op de canapé, met de Bijbel in de hand, die ze echter geheel de verlopen week niet had gezien, niet had geopend. Het duurde niet lang of de Bijbel viel uit haar hand, zij viel in slaap.

Zij raakte in dromende toestand, zodat het haar voorkwam te midden van de geestenwereld te zijn aangeland, waar zij iets waarnam dat haar aandacht trok. Daar zag zij Vorst Beëlzebul op zijn troon gezeten, omgeven van een menigte van zijn dienaren, boze geesten, of duivelen.
"Wel mijn goede dienaren," was de vraag van Beëlzebul, wat hebben jullie vandaag uitgericht om het Koninkrijk Gods te verslappen?"
Velen van die hem omgaven schenen wel officieren te zijn; zij zagen er allen vervaarlijk uit. Sommigen van hen droegen hoeden met een plaat er voor, waarop uitgedrukt was wat hun taak omvatte, hetwelk door een ieder moest uitgevoerd worden. Het algemene antwoord, dat gegeven werd, was als volgt:

"Wij zijn allen bezig geweest om ledige plaatsen in de kerken te maken" zei er een.
"Niets kan mij meer genoegen geven dan dat," antwoordde hun Koning.

"Ik overreedde een man dat hij hoofdpijn had," zei een ander, "dat het beter voor hem was maar thuis te blijven, dat hij toch niets aan de preek zou hebben, wanneer hij ging, en ik hield hem terug van een preek, die mogelijk zijn hele levensloop had kunnen veranderen, waardoor hij voor onze zaak was verloren geweest."

"En ik," riep een ander, "bewoog een man van zaken, wiens boeken niet al te best in orde waren, om stilletjes er naar om te zien, en zijn boeken in orde te brengen, aangezien het voor zijn belang zo nodig was, en hij morgen toch geen tijd had."

"Dat is braaf," zeide Beëlzebub, "die man zal spoedig vergeten dat er een Zondag is; die dag wordt hem een zondedag en hij is dan een van de onzen, jij hebt goed gedaan."

"Ik slaagde erin een jongen, die een trouw kerkganger was, er toe te brengen, om een vriend te gaan bezoeken, en zo bleven er twee thuis," zei een ander.

"Ik bracht een goede oude zuster in grote bezorgdheid over haar oude hoed, dat die er toch te kaal uitzag voor een vrouw van haar stand; dat de mensen er zeker schande van zouden spreken, wanneer zij met zulk een oude hoed in de kerk kwam. Zij besloot om thuis te blijven, totdat zij een nieuwe hoed had, en dat duurde enige weken, ik maakte dat zij wel een paar weken nodig had om te besluiten wat soort hoed zij hebben wilde, en zij moest nog een paar weken wachten eer die hoed klaar was, want de hoedenmaakster had het druk".

"Dat was dus een goede slag," zeide er een met een plaat op zijn hoed, waarop het woord "hoogmoed" stond getekend.

Een andere duivel zei: "En ik zag onderscheidene arme vrouwen, die zeer begerig waren om Gods Woord te horen maar ik maakte haar wijs, dat de rijke lui, die naar de kerk kwamen, zo trots waren, dat ze hen nauwelijks wilden aanzien, omdat ze zo arm en schamel gekleed waren; op die wijze hield ik menige arme vrouw thuis, die toch door de rijken graag zou gezien zijn geworden.

"Bravo, de armen tegen de rijken opzetten, afgunstig maken, verbittering aankweken dat is een van de beste middelen om arme mensen uit de kerk en uit de hemel te houden," zei de Vorst der hel met een blik van bijzondere goedkeuring.

Toen kwam er weer een hellegast en zei: "Ik deed menig man en vrouw geloven dat ze te zwak waren om naar de kerk te gaan. Enigen gaven voor tot verontschuldiging wanneer hun gevraagd werd waarom ze niet naar de kerk kwamen, dat ze pijn in 't hoofd hadden; anderen dat ze zenuwachtig waren; sommigen dat ze pijn in de rug kregen op die harde moeilijke banken; en zo wisten mijn medehelpers hen te helpen iets vals te verzinnen, om zogenaamd *wettig verslag* tot verontschuldiging te leveren van hun nalatigheid in het kerkgaan.

Vanzelf, al deze mensen denken er niet om, de volgende dag thuis te blijven van hun werk, al gevoelden ze zich haast half ziek, dat kon niet. Maar wel konden ze niet naar de kerk waar ze toch overigens geen bijzondere krachtsinspanning voor nodig hadden De mannen waren de volgende dag wel in staat voor hun werk, en de vrouwen goed in staat om uit te gaan op visite, of om hun huiswerk te doen; maar ik deed ze geloven dat ze te zwak waren om naar de kerk te gaan, en dat de kerklucht nadelig was voor iemand die zich niet al te best gevoelde. Ik deed ze begrijpen dat zoiets hun, als zij morgen niet konden werken, schade zou geven. Ik liet mij door de Mammon helpen, en het gevolg was, zij bleven thuis, en van lieverlee meer en meer."

"Welgedaan," zei de hellevorst met een helse glimlach op zijn gelaat. Zondagse hoofdpijn zou wel ophouden met in de frisse lucht te komen en in de kerk wat goeds te horen en rugpijn zou vergeten worden, wanneer de hersenen en het hart met hogere met hemelse dingen werden bezig gehouden. Maar het spreekt van zelf, mijne heren dat het onze plicht niet is om hen die dingen wijs te maken, dat zou ons zeer benadelen; wij moeten alle middelen aanwenden, die voor ons dienstbaar zijn en ons best doen om de plaatsen in de kerk ledig te houden en dat zal het beste middel zijn om ons gezelschap in de hel te vermeerderen.

Bemoedigd door deze rede van de overste van de duivelen, kwam een andere boze geest voor de dag om zijn loze streken te melden, en zeide: "Ik heb een manier om mensen uit de kerk te houden, en wel deze: ik stel voor aan deze en gene, dat 't toch wel tijd wordt om broer of zuster, buur of vriend eens te bezoeken, dat het al zó lang geleden is sedert men elkander gezien heeft. Ja, men stemt al spoedig toe dat zulks waar is, dat het niet nobel is. Maar wanneer zal men eens gaan?

"In de week kan het niet" dat spreekt van zelf, want men kan er geen dag werk voor verletten, dat kan de dagloner niet, noch ook de man die zaken doet, dat is te schadelijk (de mammon helpt mij weer), maar zondag, ja dat is prettig, dan zullen wij eens uitgaan en bezoek brengen. En nu spreekt het vanzelf dat men hun, bij wie men bezoek denkt te brengen, het moet laten weten, dan kan men zich er op voorbereiden. En ja, dan denkt men allicht, hoe mooi, hoe aangenaam zou het zijn als broeder, of vriend of buurman daar ook nu eens kwam. Men geeft de wenk, en ja, zij worden ook genodigd; buurman of vriend was wel voornemens om naar de kerk te gaan, maar och, als men weigert, dan ergert men anderen, en het is dan ook maar voor één keer. Moest dat nu iedere zondag gebeuren, dan zou dat niet gaan, maar nu, ja, men moet het maar doen om niemand te ergeren en een ander een plezier te doen.
Nu komt men samen; men vraagt naar elkaars welstand, men heeft een of ander nieuwtje te vertellen, en nu is men spoedig gereed, om over alle dingen, behalve geestelijke, te spreken. De vrouwen hebben het spoedig over de kleding, eten en drinken, over anderen te spreken, maar niet in de geest der liefde; de mannen over hun zaken, over wat in hun dagelijks werk te pas komt, en de kinderen vermaken zich op hun wijze, en achten het prettiger dan de kerk en Zondagsschool te bezoeken. Dienstmeisjes, die anders gewoon waren geregeld naar de kerk te gaan, moeten nu druk in de weer zijn om met moeder en dochters een bijzonder middagmaal, en wie weet wat al meer, klaar te maken. Op die wijze blijven er vele plaatsen in de kerk ledig."
"Welke manier ook," zeide Vorst Satan, "als jullie er maar in slagen om lege plaatsen te krijgen. En natuurlijk, vooral in die kerken waar de waarheid wordt verkondigd en geleerd, want dat zijn de sterkten van Vorst Immanuël en je weet het, Hij is zo sterk waar Hij Zijn rekruten werft. Velen zijn reeds zover voor Hem gewonnen, dat ze zich zouden ontzien om op zondag met open pleziertrein uit te gaan, maar om zowat bedekt naar een vriend te sporen, daarin zien sommigen nog zoveel kwaad niet. En zo ze daartoe kunnen, worden overgehaald, gaan ze straks wellicht ook mee op een pleziertochtje en zo worden ze zachtjes aan deze dingen gewoon, en weldra zijn ze voor goed voor onze dienst gereed, in de week en op zondag.

"Het zou een goed iets zijn, zei een ander, wanneer wij de vrouwen kunnen doen verstaan, dat hun dienstboden 's zondags geen vrijaf mogen hebben, op die wijze ware ook veel gewonnen.

Een andere duivel zei: "Wij moeten alle plannen beramen om zoveel mogelijk mensen in de uren van kerktijd aan het werk te houden.'
"Ha! Ha!" Zei Beëlzebul, daar heb ik het al lang op toegelegd. Ik zag de geest van ijver en vooruitgang en ik heb ze geholpen met hen iets van onze macht in handen te geven. Denk maar eens wat gewin ons fietsen en plezierplaatsen aanbrengen; wat een puik middeltje voor de haastige mensen om weg te blijven uit de kerk, en naar plaatsen van zondig vermaak en zogenaamde uitspanning te rijden of te gaan. Jong en oud, allen doen er aan mee, zie eens wat een aantal mensen dat uit de kerken houdt!"

Een ander zei: "Ik ben een *weerduivel* en ik ga in de gemeente en de omtrek rond om de mensen op zondagmorgen te overreden, dat het zal gaan regenen, of dat het te koud of te heet, te vochtig of te beslijkt is, - naar omstandigheden van tijd, - dat het toch zo geen weer is om naar de kerk te gaan, en zeer veel geven er gehoor aan zonder tegenspreken. Het is genoeg om zelfs uw helse majesteit te doen schateren van lachen, om de volgende dag deze mensen te zien gaan door weer en wind, met regenjassen en slijklaarzen aan, mensen die op zondag niet graag gezien willen worden met regenjassen en slijklaarzen. De mammongod, een van de onzen, geeft daar niets om, maar ik maak hun wijs dat de kerkgang zoveel moeite niet waard is en niet past, en … zij blijven thuis, … lege plaatsen."

"En ik," zei een die op de plaat aan zijn hoed het opschrift had: *Het snode van de wereld.* "Ik ben in staat om een grote invloed teweeg te brengen bij de trotse en hoogmoedige, ja zelf nog wel andere vrouwen van de gemeente. Ik kan sommigen thuis houden, omdat haar nieuwe hoed niet gekomen is, of omdat hij niet juist naar haar zin is, of er nog eerst iets aan veranderd moet worden, of, om dat één of ander kledingstuk oud en het nieuwe nog niet ontvangen is. Of wel, men moet nog beslissen of het gekocht zal en ook kán worden, en om dan de oude kleding te gebruiken, dat lijkt te kaal en te onfatsoenlijk. Of ik maak ze wijs, dat het voor die kleding te koud is. En hebben ze nieuwe, die goed bevallen, dan maak ik hen wijs, dat het weer niet betrouwbaar is en hun nieuwe kleren zouden bederven. Daar zijn ze bang voor en luisteren naar mij; en het slot is: zij blijven maar thuis, … en de plaatsen in de kerken blijven leeg.
"Dat is juist wat ik begeer," zei de oude Satan.

Nu komt een andere duivel met zijn plan, want zij merken dat de oude heer terdege in zijn schik is, dat zijn onderdanen zo vernuftig zijn om de mensen tot schade van hun eeuwig heil, in te rekenen.
"Ik ben er op uit", zegt deze, "om het de mensen zaterdags overdruk te maken. De vrouwen in huis met wassen, schrobben, schuren, poetsen, klaarmaken voor de zondag; de modenaaister laat ik hard werken om het bestelde klaar te krijgen voor hare klanten om het op zondag te kunnen dragen; zij moeten werken tot middernacht. En dan leg ik het er op toe velen wat te doen vergeten, zodat men zaterdagavond nog laat naar de een of andere winkel moet, en behalve de winkelbedienden en winkeljuffrouw's ook tot middernacht werkzaam moeten blijven. Ook breng ik op zaterdagavond buren bij elkaar. Men drinkt koffie, men rookt een pijpje, en praat tot bijkans middernacht; morgen is het toch zondag en dan kan men wat uitslapen. Maar jawel, men verslaapt zich ook wel, en dan is er een grote kans, dat ze het verslapen hebbende, zich geheel ontstemd gevoelen om naar de kerk te gaan. En als ze gaan zijn ze toch te slaperig om er enig nut van te hebben, terwijl ze anderen afleiden met hen, door hun slaperigheid te ergeren. En waneer ze in die toestand zijn, dan preekt de leraar allicht te lang, of de preek is te droog, en men toont het ongeduld door gedurig te kijken hoe laat het is, want o, men voelt zich zo slaperig. Zo iemand spreekt nooit met lof, zelfs niet van de beste predikatie, maar wel het tegendeel en zulke mensen worden dan puike helpers voor lege plaatsen in de kerk.

Zij helpen ons ook bij een zeker soort mensen, die wel eens graag thuisblijven, als anderen het ook maar eens deden. Bijvoorbeeld, wanneer door een of andere omstandigheid de dominee elders moet preken, of door ziekte, of wat ook, er een ouderling in de gemeente voorgaat, dan maak ik ze wijs, het is maar lezen, je kunt thuis evengoed een preek lezen, en dat is net zo goed. Velen luisteren daarnaar, en ik zorg wel dat zij niet bedenken, hoe verkeerd zij doen met thuis blijven en niet op te komen, met de gemeente in het Huis des Gebeds, tot het gemeenschappelijk gebed. En waar zij nu thuis een goede preek lezen, en die voor een van God tot hun gesproken woord houden, vergeten zij dat de preek die door de ouderling wordt voorgelezen dat óók is, en die ouderling door de gemeente en dus als van God zelf geroepen is, en dus als zodanig de predikant vervangt. Dit alles evenwel, dit begrijp je wel, maak ik hun niet wijs, maar zij blijven thuis, en ik heb mijn zin; … lege plaatsen."

"Jongens," zegt de vorst der hel, "jij bent van zessen klaar; ga maar verder in je werk."
"Ja, het werkt probaat," hernam de duivel, die aan het woord was, "wanneer men de mensen zaterdagavonds lang van bed kan houden, en ook door hen dan zogenaamde vrome praatjes te

laten houden, die eigenlijk maar bestaan in het lasterlijk bedillen van anderen, of wel zelfs in het afkerig bespreken van dominee zijn preken of zijn handelingen.
"Wat tegenwoordig het beste werkt is: een beetje godsdienst in schijn, en dan zoveel vrij als je maar wilt, in je eigen zin. Zo praat men almaar door, en je merkt hoe schoon wij ons doel bereiken: … lege plaatsen in de kerk."

"Jullie doen het allerbest," zei zijn helse majesteit, met een warm hart; want zijn adem was gelijk een vuurvlam. "Leraars mogen hard werken en bidden, dat hun woorden ingang mogen vinden, maar er zal weinig voordeel behaald worden, waar de plaatsen leeg zijn. Dat is een van de voornaamste middelen, spaart dus maar geen moeite, om mensen uit de kerk te houden. Ik moet je waarlijk prijzen, want je hebt het al ver gebracht.
Maar laat ik je nog op een ander punt opmerkzaam maken, en dat is dit. Leraars zijn ook mensen en dus niet volmaakt. Het komt voor, hetzij in hun spreken, of gebaren, of in iets anders, hetzij dat zij te zacht of te luid, te snel of te langzaam spreken, de preken zijn te scherp of te zacht, te droog óf te bloemrijk, te lang of te kort, te veel lezen of te veel herhalen; wat 't ook zij, dat scheelt niet. Zie dat je de Christenen, die nogal trouwe kerkgangers zijn, er toe krijgt dat ze het een of ander te veroordelen vinden in hun leraar en dat ze daarover gedurig spreken in het bijzijn van anderen dat zal een heilzaam middel zijn, om thuis te blijven, en zelfs jonge mensen van de catechisatie en het doen van belijdenis terug te houden.
Zo je iets kunt doen, dat onwil en verdeeldheid, of vooringenomenheid aanbrengt tegen leraar, kerkenraadsleden of leden van de gemeente onderling, dan is het dit. Vooral moet je het daarop toeleggen zoiets te doen, juist vóór het Avondmaal; dat zal hen uit de kerk houden, vooral op die voor de christen zo gewichtvolle en begeerlijke dag. Want je weet dat het minachten van het Heilig Avondmaal regelrecht strijdt tegen hetgeen onze grote tegenstander, Christus beveelt, namelijk om dat te doen tot Zijn gedachtenis. En velen zijn, zo zij menen nogal consciëntieus op dat gebied.
Men denkt bij zichzelf dat men met geen verdeeldheid onderling mag aanzitten; wanneer mensen boos zijn op elkaar, dan komen ze liefst op die dag maar niet naar de kerk. Wel deden ze beter met elkaar zich te verzoenen, wat hun roeping ook was, en wat hun Meester hun ook geboden heeft, maar daar denken zij niet aan. En zorgen jullie nu toch vooral om ze zoiets niet wijs te maken, maar veelmeer wanneer zij er over beginnen te denken, hun dat uit het hoofd te praten, door hen in te fluisteren, dat zij gelijk hebben en aan die verdeeldheid geheel onschuldig zijn, en … zij zullen hun plaatsen leeg laten staan. De leraar mag aan zijn preek zijn uiterste best gedaan hebben, zijn onderwerp zo lerend aangenaam en zalvend mogelijk gemaakt hebben, en het volk dringend uitnodigen; hij mag zelf in de kerk komen met een biddend, warm hart, als ware hij in vlam, toch kunnen de lege plaatsen wel het middel zijn om een koude rilling door al zijn leden te doen gaan, en het gevolg is mogelijk een koude dorre preek. Waren er soms uit belangstelling, vreemdelingen gekomen, dan werden zij teleurgesteld en kwamen later niet meer."

Verder zei Satan:
"Het zijn niet de prachtige, keurig net en doelmatig ingerichte kerkgebouwen; noch de welsprekende over de waarheid, naar de Heilige Schriften; noch de lerende en dienende leraars die een gemeente voorspoedig maken, doen opgroeien en vooruitgaan - alhoewel dit een grote kracht is, om de bloei en het welzijn van de gemeente te bevorderen, - maar wat veelmeer zegt, is de getrouwe waarneming, het getrouw bijwonen der godsdienstoefeningen door al de leden van de gemeente. Natuurlijk uitgezonderd wanneer een valse leer gepredikt wordt. Zij zijn het aan hun God verplicht Zijn Woord, de verkondiging ervan, te komen horen, getrouw ten allen tijde. Ook strekt het tot opbouw van de gemeente, wanneer het gehoorde in bespreking met elkaar zó wordt nabetracht dat, - evenals de honig door de bijen uit de bloem,

- zo ook de geestelijke honing uit het gehoorde wordt getrokken, waardoor de broederliefde en eensgezindheid zowel tussen de leden onderling, als tussen hen en de predikant, aangekweekt wordt niet alleen, maar steeds inniger en inniger zou worden. Dat zou ook anderen die dat van die gemeente zagen en hoorden, met belangstelling aandoen, om toch ook eens te gaan luisteren
En als iemand met een indruk naar de kerk gaat, dat hij wat goeds zal horen dan kan er soms heel wat gezegd worden, dat niet zo buitengewoon is, en het is en werkt toch goed, en zo iemand is weldra gewonnen. Maar jullie begrijpen wel, dat dit niet de les is, die je de mensen leren moet. Integendeel, ik zeg dit alleen opdat jullie weten zou wat voor ons schadelijk is, en wat jullie, met alle duivelse krachten, moeten proberen tegen te staan.

Maar, die toch naar de kerk willen en zullen gaan, maakt ze wijs zoveel je kunt, dat er geen zo geleerd zijn als zijzelf. Dat er geen meer orthodox, beter gereformeerd is, geen die meer en betere bevinding hebben dan zijzelf. En wanneer de leraar dan iets zegt, dat juist niet op hun leest past, dan weten zij beter, dan deugt het niet, hoe goed het ook mag zijn volgens de waarheid die hij verstaat. Ja, als jullie maar één man in een gemeente zover kunt krijgen, waarvan men algemeen gelooft, dat hij nogal geleerd en vroom is, en men hoort dat hij het niet eens is met leraar en kerkenraad dan heb je heel wat gewonnen. Dan komt er verdeeldheid, en men gaat naar ergens anders, of wel men blijft meestal thuis en men begint dan meer er tegen te spreken en tegen te werken.
Zij verwijderen zodoende zich van elkaar en in plaats van met de Emmaüsgangers te bidden: *"Heere Jezus blijf bij ons,"* brengen zij er aan toe, dat die Jezus Die wij bestrijden, ten laatste zo'n verdeelde gemeente heeft, dat Hij ze, hopen wij, aan de verharding overgeeft.
Jullie moeten de onkruidzaaiers zijn, misschien wordt de goede tarwe door het onkruid verstikt. Op dát alles moet je streven gericht zijn, overal waar je kunt afbreken en de kerk door Vorst Jezus gesticht, proberen te verstoren, zoveel als je maar enigszins kunt doen.
Nu, neem de lessen goed in acht, die ik jullie gegeven heb. Wees overal op je hoede en geef op alle gelegenheden acht, en doet al wat je kan om het grote doel, wat ik je geboden heb, te bevorderen en tot onze winst aan te leggen en te doen zegepralen.
En dat is … de mensen zoveel enigszins mogelijk is, uit de kerk te houden, en … LEGE PLAATSEN."

"Maar, mij niet," riep Jans overluid, die verschrikt van haar droom ontwaakte en tot bezinning kwam, en inzag hoe verkeerd zij ook altijd gedaan had. Onder inwerking van die verschrikking mocht zij het Godonterende van haar vroeger gedrag inzien en leren beseffen. Zij stond direct op, besloot om naar de kerk te gaan, wat zij ook deed. Waar zij in die ure zoveel zegenende genade mocht ontvangen, dat haar plaats nooit weer leeg werd gevonden.

Mochten na lezing van bovenstaande, maar velen berouwvol worden gevonden. We hopen, dat het getal van zulke schuldigen niet groot moge zijn. Maar mochten er onder de schuldigen dan veel zijn die wanneer zij evenals onze droomster Jans, door genade ook zo mogen worden wakker geschrikt, dat zij niet alleen uitroepen zoals Jans: "Maar mij niet!" Maar dat zij ook evenals Jans hun plaatsen nooit meer leeg laten staan, tenzij wettige redenen, die voor God verantwoordbaar zijn, hen daarin verhinderen.

Ieder zij in zijn gemoed ten volle verzekerd, maar ik nodig ieder uit, zijn onwettige lege plaats voor God te verantwoorden.
Onderzoekt een ieder zijn geweten en er zullen wel een aantal bedenkseltjes en vijgenblaadjes gevonden worden, die verdienen weg te vallen.

K. van de W.

EEN GESPREK MET DE DUIVEL OP WEG NAAR DE KERK

Door K. van de W.

Een zeker man, die meerder zag
En hoorde, zo het scheen,
Dan menigeen,
Ging eens op zeek’re Sabbatdag,
Des morgens kerkwaarts heen.

Op d' ouden weg en wandeling,
Die naar het Godshuis lei,
Ontmoette hij
De duivel, die ook kerkwaarts ging;
Zoals hij zelf hem zei.

Door die ontmoeting zeer verrast,
Sprak hij de Satan aan;
"Gij kerkwaarts gaan?
Mij dunkt dat is toch niet gepast,
Hoe moet ik dat verstaan?"

"Mag ik niet komen in de kerk?"
Zo vraagt de Satan weer,
Waar z' immermeer
Bestrijden mijn persoon en werk,
Zo door gebed als leer?

Indien ik-zelf daar niet verschijn,
Waar men ten allen tijd
Mijn rijk bestrijdt,
Wie zal mijn advocaat dan zijn,
Die voor mijn zaken pleit?"

"Zeg mij," zo vroeg de man toen, "hoe
Bepleit g' uw zaak en recht?"
De boze zegt:
"'k Heb duizend middelen daartoe,
U liefst niet bloot gelegd.

Al mijn geheimen wil ik nu
Niet mededelen maar,
'k Zie geen gevaar,
Al zeg ik iets daarvan aan u.
'k Hoop 't wordt niet openbaar.

Hoor toe: ik tracht er voor te zorgen,
Dat ik reeds vroeg op zondagmorgen,
Vóór kerktijd in elks woning kom.
'k Zoek daar een kleine twist te stoken,
En, d' echte stemming is verbroken,
Om op te gaan naar 't Godsgebouw.

Een overhemd niet recht in orde;
Een handschoen kwijt en zoek geworden;
Een knoop gesprongen van de jas;
Een nette muts, die 't hoofd moet tooien,
Valt van de stoel, verliest haar plooien;
Een laars, die wringt, niet recht van pas.

Zie, met die opgenoemde zaken
Kan ik mij wonderwel vermaken,
Daar ik die gaarne zie en hoor.
Want weet, door al die kleine dingen
Wordt 't hart der dwaze 'stervelingen
Vaak afgeleid van 't. rechte spoor.

Gelukt het mij niet van tevoren
De goede stemming te verstoren,
Waarmede and'ren kerkwaarts gaan,
Dan zoek ik weer wat t' ontdekken,
Dat in de kerk, hen af kan trekken,
Zodat zij horen noch verstaan.

Zie daar dat meisje kerkwaarts wand'len;
Hoe zal ik, denkt u, met haar hand'len,
Wanneer zij zit in 't bedehuis?
Ik, trek haar ogen af ter zijde,
Op buurmeids hoed en mantel beide,
En …'t boeit haar meer dan Christus' kruis.

Sla 't oog daar op dat tweetal heren
Die kerkwaarts spoên, - vaak kritiseren.
Ik weet, daar houden zij zo van.
Nu zorg ik dat in 's leraars rede,
Of voorgebed of zegenbede
Iets zogenaamd hen erg'ren kan.

En als zij straks de kerk verlaten,
Dan hoort men hen aldoor maar praten
Van 't stotend woord, en van niets meer.
Zo, zonder dat zij 't zelve weten,
Is 't goede van de preek vergeten,
En zonder vrucht was 't kerkgaan weer.

Aanmerk die kleine bleke dame,
Zij vreest voor tocht door deur of ramen;
Zit z' in de kerk, 'k breng z' in de waan,
Dat z' een verkoudheid op zal lopen
Want 't raam dat staat een weinig open,
En, … met haar aandacht is 't gedaan.

Zie ginds twee brave burgermensen,
Zo ik kan slagen naar mijn wensen,
Dan maak ik aan die lieden wijs,
Dat al de zonden en gebreken,
Waarvan de leraar straks zal spreken,
Hen niet betreffen voor deez' reis.

De prediking van deze ure,
Gaat hen niet aan, maar wel hun buren.
En vang ik hen in deze strik,
Gerust gaan zij dan huiswaarts henen:
Voor Freek is 't goed, zal Jacob menen,
't Geldt Jacob, - zo denkt Frederik.

Daar komt een man, - wie zal hem laken?
Hij leeft voor geld en handelszaken
Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat.
Ook hij treedt 't huis des Heeren binnen,
En 'k boei zijn hart en ziel en zinnen
Aan alles, wat hij achterlaat.

Ik spoor hem aan om te bedenken,
Wat hem de meeste winst zal schenken
In deze aangevangen week.
Hoe hij moet hand'len en verkeren
Om zijn vermogen te vermeren;
En, … zonder invloed blijft de preek.

Een moeder zit in 't Godshuis neder,
Haar kroost verzorgt en mint zij teder,
Waaraan zij al haar krachten wijdt.
Zoveel ik nu maar ben bij machten
Kweek ik onrustige gedachten
In 't moederhart, - daar zij de meid

Niet streng genoeg op deze morgen
Bevolen heeft toch goed te zorgen
Voor 't kleintje, dat in 't wiegje ligt,
En al is z' in de kerk aanwezig,
z' Is niet met 't Woord des Heeren bezig,
Maar immer met haar dierbaar wicht.

En kan ik in de kerk niets vinden,
Dat hunne ogen kan verblinden,
't Hart aftrekt van de prediking.
'k Doe dan mijn best, om na het horen
De goede indruk te verstoren
Die deez' of geen in 't hart ontving.

Wanneer zij naar hun woning treden,
Breng ik 't gesprek op bezigheden,
Op landbouw, handel, visserij.
En als zij maar aan 't spreken raken
Van werk en winst, geld en vermaken,
Dan gaat 't gehoorde ras voorbij.

't Verheugt mij daarom, 'k moet 't zeggen,
Als z' uit de kerk bezoek afleggen.
Bij deez' of geen' 't zij vriend of buur.
't Gehoorde wordt meestal verzwegen,
Men spreekt van droogte of van regen,
Van 't graan op 't veld, van 't vee in schuur.

Zie al deez' dingen, sprak de Boze,
Heb ik als middelen gekozen;
En kies die nog, om jong en oud
Voor mijn persoon en dienst te winnen,
'k Ga zo te werk, 'k trek hart en zinnen,
Van Gods Woord af, hoe goed ontvouwd.

'k Kwam u dit in 't geheim vertellen,
Wil het niet elk voor ogen stellen."
Zo sprak de duivel, en ging door.
Maar zie, die man nu deelde 't mede,
Voor allen, die nog kerkwaarts treden,
En fluisterde 't ook mij in 't oor.

Zo wij nu inderdaad geloven,
Dat Satan onze ziel wil roven,
Aftrekt van Jezus en Zijn Woord,
Hoe nodig is het dan in dezen.
Om biddend waakzaam toch te wezen,
En toe te zien steeds hoe men hoort.

En treedt ook Satan in Gods tempel,
Dat wij dan, eer wij d' ouden drempel
Van 't huis des Heeren overschreên,
De Heiland toch ootmoedig smeken;
"Heer'! wil des duivels werk verbreken,
In mij, en allen om mij heen.

Wil mij niet in verzoeking leiden,
Van Satans list mijn ziel bevrijden,
En geef mij toch een open oor
En een opmerkzaam harte tevens,
Opdat de vrucht van 't Woord des levens
Niet ganslijk voor mij ga teloor."

Wat de Heere een soldaat te proeven en te smaken gaf, op post

Een woord van vermaning aan het Nederlandse volk in deze bange dagen voor de komende Rechter en van vertroosting voor hen, die verwachten de wederkomst van de Vredevorst.

Door een Landweersoldaat

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2004

Het was Zondagmorgen 20 December, dat ik van 4 tot 6 uur op post stond. Toen gaf de Heere mij de behoefte en begeerte in mijn hart om van Hem te smeken of ik, eenzaam, met Hem nog mocht gemeenzaam zijn. En de Heere ontfermde Zich op het gebed om mij, nietige worm, in te leiden in Zijn dierbaar Woord, en wel in Mattheüs 25: *De man, die één talent van zijn heer ontvangen had en de man, die er twee ontvangen had. Hoe die er één ontvangen had, het in de aarde had verborgen en de Heere des huizes kwam, dat hij zijn rentmeesterschap moest afleggen en hij veroordeeld werd om in het eeuwige vuur geworpen te worden.*

Toen werd ik er zo op gewezen, dat wij van nature allen gelijk zijn aan die man, die zijn talent in de aarde verborg en het daarin liet, totdat zijn heer kwam om van hem zijn rentmeesterschap af te vragen, of hij er winst mee had bedreven. Daar werd ik met mijn gedachten teruggeleid naar het Paradijs, daar God de mens goed en volmaakt had geschapen en de mens door zijn moedwillige val van God is afgevallen, door zijn ongehoorzaamheid en zonde het beeld Gods heeft verloren en die gaven, dat talent, dat God hem geschonken had, heeft verloren, is geworden vervreemd van God en het burgerschap Israëls. Wat had de Heere hem schoon geschapen, wat was kennis en verstand verlicht. Hij sprak met God van mond tot mond en kende Hem aan het suizen der wind; als hij Hem hoorde, ging hij Hem tegemoet. En, daar de Heere hem zo schoon en heerlijk geschapen heeft, komt de Heere het van hem eenmaal te eisen, wat hij daarmede heeft gedaan, al is het ook door eigen schuld, dat de mens zijn ware gedaante verloren heeft, zijn verstand is nu verduisterd, zijn wil verkeerd en hij een andere koning heeft gekozen en nu zich voldoet, waartoe hij geschapen is, n.l. om zijn Schepper en Formeerder te prijzen en te verheerlijken. Daar werd ik op gewezen, hoe dat kostelijke lichaam en de ziel, geschapen tot eer van God, nu verwoest worden in de aarde, zonde en ongerechtigheid, nu gebruikt worden tot smaad en oneer van den Schepper.

- Met zijn *verstand* doet de mens nu niet anders dan in de wereld wroeten en alle begeerlijkheden, zonden, bedenken en doen om de duivel, wereld en eigen wellusten te dienen in plaats van over God te denken en Hem te zoeken; in één woord: het gans en al buiten Hem verkwist.
- Zo ook met zijn *mond* doet hij niet anders dan over de wereld en wereldse zaken, allerlei onpasselijke dingen spreken, *lastert zijn Schepper, gebruikt Zijn Naam ijdel;* ja, het is als een geopend graf, waar allerlei vuile dingen en gruwelijkheden uitkomen.
- Zijn *ogen* staan altijd naar de aarde en het aardse om rijkdommen en schatten te begeren, waar hij allerlei overtredingen mee doet, als overspel, moord en allerlei gruwelen, te veel om op te noemen.
- Zijn *oren* horen naar allerlei zonden en overtreden in werelds vermaak, smaadheid en ellende.
- Zijn *handen* gebruikt hij om in de wereld te wroeten en zijn rijkdom of goederen te vermeerderen; aan te tasten wat het zijne niet is en tot allerlei zonden en gruwelen te gebruiken.
- Zijn *benen* en *voeten* zijn haastig om alles, wat van de wereld begerig is, na te lopen, om op allerlei zondige wegen en paden te gaan, om op verboden gronden te gaan en zo tot eigen verderf te gebruiken.
- Zijn *hart* is een modderpoel van allerlei gruwelen en ellende, waar allerlei boze dingen uit voortkomen, Godonterende gedachten. Het is zo arglistig als enig ding, wijl het zo zondig is, dat nooit iemand het in woorden zal kunnen brengen. In plaats van te trachten naar God te zoeken en te vragen met zijn verstand en wil, met zijn mond God te prijzen, met zijn ogen opwaarts naar boven te zien, met zijn oren naar Gods stem en waarschuwingen te horen, zijne handen naar de hemel te heffen en voor Hem in eerbied te vouwen, zijn knieën voor Hem te buigen, zijn benen en voeten te gebruiken om op Zijn wegen te gaan en zijn hart aan Hem toe te vertrouwen en Hem te geven, geeft hij alles over aan de wereld, zonde en ongerechtigheid en blijft het alles haar toewijden.

Als God niet tussen beide treedt, blijft hij in zijn treurige staat, totdat die Rechter van hemel en aarde komt om van hem rekenschap te vragen. En Die komt als een dief in de nacht en vraagt aan hem: Legt

nu eens rekenschap af van Uw rentmeesterschap. En het antwoord was: Daar ik wist, dat gij een streng en rechtvaardig man zijt, zo heb ik mijn talent genomen en het in de aarde verborgen. Zie, hier is het. En de Heere antwoordde: Gij ontrouwe en boze dienstknecht, daar gij uw talent in de aarde verborgen hebt en er geen bij verworven hebt; — zo bindt hem aan handen en voeten en werpt hem in de buitenste duisternis, waar wening is en knersing der tanden.
Zo is nu het vonnis van alle mensen, die zichzelf naar ziel en lichaam verwoesten en daarmee doorgaan.

Maar nu moest degene komen, die twee talenten ontvangen had en moest ook rekenschap afleggen van zijn rentmeesterschap.
Maar, daar deze twee talenten had, zullen wij eerst eens nagaan wat deze zijn. Het ene talent is, evenals het talent, dat die man ontvangen had, die er maar één ontving. Deze had ook zo blijven doorgaan en het in de aarde, duivel, wereld, zonde en ongerechtigheid blijven doorbrengen, zo de Heere zelf hem niet een talent er bij had gegeven, en wel dit talent, van Gods vrije genade, om naar de Heere te zoeken en te vragen, om voor Hem te belijden en te betreuren zijn zonden en overtredingen en zijn Godsgemis te belijden. Dit is dat talent, dat de Heere door Zijn Geest in het hart werkt, dat het naar God vraagt en zoekt, waarin de Heere verheerlijkt wordt en dat juichen zal tot Zijn eer, waarvoor de Heere zelf instaat en dat blijft tot in alle eeuwigheid. Maar dat andere talent, dat door de zonde en wereldsgezindheid zo in de aarde verborgen lag, dat talent wordt bij tijden en ogenblikken gebruikt tot eer van zijn Schepper en Formeerder.

- Dan wordt dat *verstand* verlicht door Gods dierbare Geest en heeft kennis van God en Goddelijke zaken;
- zijn *wil* en *begeerte* wordt om God te dienen, naar Zijn Wet en inzettingen te leven;
- zijn mond en *tong* spreekt bij tijden en wijlen Gods eer en heerlijkheid, Zijn deugden en wonderen om Zijn genade groot te maken en Zijn dierbaarheid en onmisbaarheid te vermelden;
- zijn *ogen* richt hij ten hemel om van Hem zijn hulp en redding te verwachten, totdat Hij hem genadig zij, en om bij ogenblikken zijn blik van wederliefde op Hem te vestigen; zijn oren horen naar Zijne stem en klanken, naar Zijn waarschuwingen, om te luisteren wat God tot hem te zeggen heeft;
- zijn *handen* vouwt hij bij tijden om ze op te heffen naar omhoog met eerbied en ontzag en om Zijn Woord aan te vatten en te openen en te onderzoeken;
- zijn *knieën* buigt hij om voor Hem met eerbied voor Zijn troon te smeken en Hem zijn noden bekend te maken;
- zijn *benen* en *voeten* leiden hem naar Gods huis en Zijn dierbaar volk om met elkaar Zijn Naam groot te maken en om in het verborgen en openbaar in Zijn vreze te wandelen;
- zijn *hart* begeert in waarheid en oprechtheid alle dingen naakt en open voor Hem neer te leggen, om tot Zijn eer te leven en te sterven, om Zijn Naam groot te maken, om rein en heilig voor Hem te leven — hoewel het hier in dit benedenrond alles bij ogenblikken en ten dele gaat — en Zijn wet dag en nacht betracht.

Zo komt ook de Heere om van hem rekenschap te vragen van zijn rentmeesterschap en vraagt hem, wat hij gedaan heeft met de talenten, die Hij hem geschonken heeft. En het antwoord is: Hier zijn de twee talenten, die Gij mij gegeven hebt en nog twee welke ik met deze heb gewonnen, waar ik woeker mee gedaan heb. En de Heere zeide: Gij getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest en over veel zal Ik u zetten. Dan zal degene, die dit ten antwoord krijgt, zeggen: Waar ben ik getrouw geweest? Indien ik getrouw was, was het door U alleen!
Toen leidde de Heere mij door Zijn Geest in, wat het te zeggen heeft: „Over veel zal Ik u zetten". Ik werd bepaald bij het uiteinde van die mensen, dat hem gegeven werd na dit leven.

Als zo iemand in mag gaan in de vreugde des eeuwigen levens, als die Rechter van hemel en aarde op de wolken komt en allen voor Zijn rechterstoel roept en zij Zijn stem horen, dan staan zij op met een verheerlijkte ziel en lichaam, hun aangezichten stralen van hemelse zaligheid en vrede, hun lichaam is zo sierlijk en welgevormd, schoon en heerlijk, als er nooit een mensenkind op aarde geweest is. Dan is hij als een wel toebereide bruid zonder vlek of rimpel, zijn klederen wit en rein gewassen door Zijn dierbaar bloed, gekleed met de mantel der gerechtigheid en gekroond met de kroon der overwinning, die zijn Verlosser voor hem verkregen heeft. Dan heeft de sterflijkheid het onsterflijke aangedaan om zo Zijn heerlijke paleizen in te gaan. Dan roept de Bruidegom hem tegemoet; Komt in, gij gezegenden mijns Vaders en beërft het Koninkrijk en goed, dat Ik u gegeven heb. Dan gaan die hemelse deuren open en zij wordt ingeleid in de zalen van Zijn heerlijke stad, dan aanschouwt zij Hem, Die in Zijn heerlijkheid en majesteit op Zijn troon zit. Dan ziet zij Hem, Die haar liefhad met een eeuwige liefde. Zo'n gedaante heeft zij nooit gezien, zo heerlijk en schoon, die een mensentong niet bekwaam is uit te spreken, want alles, wat aan Hem is, is gans begeerlijk. Nu mag zij de stad aanschouwen, welke voor haar bereid is, zo schoon zijn haar straten en fundamenten en haar woningen van kristal en goud. Een tempel wordt in haar niet gevonden, want God is zelf haar tempel en het licht, dat van Zijn aangezicht straalt, verlicht haar gans en al. En het volk, dat er is, is verheerlijkt, vol van liefde, vrede en zaligheid en zij zingen Hem ter eer, zo schoon en heerlijk als haar oren nooit gehoord hebben; zij huppelen van vreugde en blijdschap *en* geven Hem alle eer en roepen uit: Dat Lam, dat geslacht is, komt alle lof en eer toe tot in alle eeuwigheid. Alles wat er leeft, juicht op een volmaakte wijze, hand aan hand, door een en dezelfde Geest geleid, want dan is alles één. Maar de Bruidegom zegt: Al het Mijne is het uwe! Ziet het, hoe groot is het goed, dat Ik voor u verworven heb en u gegeven.
Toen werd ik ingeleid, hoe deze wereld, die om de zonde en vloek zo bedorven is, zal gezuiverd en gereinigd worden. En alles, wat er gevonden wordt, zal vergaan en er zal een nieuwe hemel en aarde komen, zo heerlijk en schoon als het Paradijs ooit is geweest; de aarde zal een schoon lusthof zijn, waar alles zo volmaakt en heerlijk is, een lust der ogen, waar vrede, liefde, zaligheid zal wezen.

Als wij nu de wereld in de zomer gadeslaan met haar sierlijk groen en pracht in de natuur, zodat degene, die er ogen voor krijgt om te zien, in verwondering en verbazing wegzinkt; — als zij dan voor vijanden zo schoon is, wat zal dan toch dat gezegende aardrijk zijn voor des Heeren vrienden, voor Zijn uitverkoren volk. Daar zullen Zijn dierbaren wandelen in haar heerlijke pracht, waar alles tot vermaak en wellust van Zijn bruid is gemaakt, waar hun heerlijke zielen en lichamen zo heerlijk bij uitblinken, — daar hun tranen zijn afgewist. O, waar zij heerlijk is, zodat haar Koning Zichzelf daarin verlustigt en een sieraad Zijner ogen is, dat Hij zegt: *O Mijn bruid, Mijn beminde, wat zijn uw gangen schoon, uw ogen zijn duivenogen, uw mond is als fijn uitgegraven goud en uw stem is zo liefelijk en schoon en uw haarlokken zijn als golvende baren,* — dat Hij getuigt: *Gij zijt de sieraad Mijner ogen!* Dan wordt het verslaan, zoals de Heere in Zijn Woord zegt: *Dat Hij spelende was in den schoot des aardrijks met de mensenkinderen.* Daar in de gedachte Gods zag Hij Zijn verheerlijkte Kerk op de verheerlijkte aarde, want daar zal de bruid de Bruidegom prijzen en de Bruidegom de bruid.

De Heere God zeide tot Abraham: *Uw loon is zeer groot.* Is dan het loon niet ontzettend groot voor Zijn volk? Waar wij maar een titteltje van kunnen vermelden. Daar is hemel en aarde een, daar zullen haar poorten dag aan dag geopend zijn en de gemeenschap met hun Koning zo zalig zijn, dat zij uitjubelen:

Maar het vrome volk, in U verheugd,
Zal huppelen van zielevreugd,

Als zij hun wens verkrijgen, enz. (Ps. 68:2).
Dan zal hun blijdschap ten toppunt stijgen. Daar hebben zij altijd naar uitgezien en op gehoopt en het nu verkregen! Zij zullen Gode de eer geven: *Door U, door U, om het eeuwig welbehagen!*
Welgelukzalig zijn degenen, die God als hun Koning en Verlosser mogen noemen, wien het te beurt mag vallen om uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht te worden overgebracht.
Och, kon ik het eens uitdrukken, het heerlijk voorrecht, dat zij hebben, die een Verlosser en Zaligmaker voor hun ziel hebben. Daar zal de eeuwigheid, ziel en lichaam voor nodig zijn om Gode daar lof, dank en eer voor toe te brengen, als zij zoveel liefde en zaligheid reeds van Hem ontvangen, daar zij Hem niet zien; — waar zij uit moeten roepen*: Wat is het vooruitzicht schoon, en zalig lot, dat er te wachten staat*! Wat zal het dan toch zijn, als zij daar zijn, waar Hij is, daar zij nu getuigen: *Wat zijt Gij mij dierbaar! Mijn Liefste draagt de banier boven tienduizenden! Hem zij alle eer tot in eeuwigheid!*

Maar — daar werd ik teruggeleid, wat het zal zijn voor diegenen, die hun talent in de aarde verborgen hebben en alles tot eer van de duivel, zonde, ongerechtigheid en eigen wellusten over hebben gebracht, — hoe zij, als de Rechter van hemel en aarde op de wolken kwam, uit hun graven opstonden. Daar moest hun sterflijkheid de onsterflijkheid aandoen. En dan zullen zij hun vonnis horen: *Gaat weg, in het vuur, hetwelk den duivel en zijn dienaren bereid is!* En ziet, zij kruipen als een worm op aarde, daar zij hun Rechter niet durven aanzien, waar Hij zo vertoornd en verbolgen op hen is, dat Zijn ogen hen doorboren en zij leren, dat God een verterend vuur is, bij welks gloed niemand het houden kan. Dan zullen zij brullen, gelijk een leeuw van weedom des harten en spijt, dat zij hun talent in de aarde, duivel, zonde en ongerechtigheid hebben verborgen. Dan roepen zij: *Bergen valt op ons, heuvelen bedekt ons!* Zij zullen de dood zoeken, maar niet vinden. En dan zal er een engel met een vlammend zwaard in de hand hen voor eeuwig in de eeuwige rampzaligheid storten. Daar zullen zij eeuwig op hun tanden knersen, hun tongen kauwen en uitroepen: *Te laat, voor eeuwig te laat!* Daar zullen hun zonden, waarin zij hier lust en behagen hadden, hen tot een eeuwige wroeging zijn; daar zullen zij als bittere gal voor hen wezen. Dan zullen zij het verstaan, welk een verkeerde weg zij zijn ingeslagen, waarover zij eeuwig zullen wanhoop hebben en de satan zal het hun verwijten.

O, wat kreeg ik daar met mijn medereizigers naar de eeuwigheid medelijden, hoe zij hier blind en onbedacht, onbezorgd voortleven, zonder gevoel en besef van hun toestand en het gevaar, waarin zij verkeren. Dikke tranen liepen mij langs de wangen, dat ik uitriep : O Heere, geef hen hun gevaar en hun toestand eens te kennen, open hun ogen en breng ze in ootmoed des harten tot U. Ik dacht zo om degenen, waarmede ik om moet gaan, daar zij zo onbesuisd voortgaan en het zwaard zo boven het hoofd hangt, daar de oordeelsdag en de dood elk ogenblik kunnen komen—ook aan degenen, die mij lief en dierbaar zijn, mijn kroost en riep uit: *o Heere, mocht Gij hen eens in het hart grijpen, opdat zij U mogen vrezen, gelijk een Obadja, van hun jeugd aan!* Wat zal het zijn met elkaar omgegaan en geleefd te hebben—en dan voor eeuwig van elkander gescheiden, de een in de grootste rampzaligheid en de ander in de grootste gelukzaligheid!
Dat de bede uit mijn hart ging: *Och, Heere, dat Uw Koninkrijk worde uitgebreid op aarde, dat er velen voor U de knieën buigen in Geest en waarheid, velen overgebracht worden uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht.*

Och, wat kreeg ik te doen met land en volk, dat zo in de zonde en ongerechtigheid voort leeft, zonder besef van hun gevaarvolle toestand. En wel in deze onze dagen, daar Gods oordelen zo openbaar geworden zijn en de Schrift zo vervuld wordt,—dat ik zeide : Arm land! Arm volk!

o mocht gij heden uw overtredingen voor God belijden en betreuren! Hoe zult gij het maken, als de Heere komt? Waar zult gij u bergen? Wat moest gij voor de Heere nedervallen in stof en as, daar Hij ons tot hiertoe nog bewaard heeft! Wat toont de Heere het nog geen lust in de dood van Neêrlands volk te hebben, maar zo klaar roept Hij het toe: *Bekeert u en gij zult leven!*
Maar ach, wat weinig opmerking en vernedering! Wat gevoelen zij weinig hun armzalige toestand! En ik gevoelde zo'n medelijden met hen, dat ik zeide: *Och dat mijn hoofd water ware en mijn ogen springaderen des levenden waters om te bewenen de breuk der dochteren mijns volks.*

Ik stond zo op post, dat de tranen op de grond vielen, en zeide zo bij mij zelven: Nu ligt het merendeel rustig te slapen en ik sta hier te wenen over uw arme toestand. Ik dacht: Gij moest het eens weten, Neêrlands volk, dat er geen dag voorbij gaat, dat ik niet mijn knieën voor u buig, in alle gebrek de troon van Gods genade aanloop om voor ons allen van Hem genade en geen recht af te smeken, of Hij ons nog behoeden en bewaren wil, dat Hij Zijn vleugelen over ons land en volk uitbreide en ons daaronder bedekke.
Het is niet, dat ons land en volk beter is dan andere landen en volken, maar het zijn des Heeren goedertierenheden, dat wij nog niet vergaan en vernield zijn.
Want, indien de Heere met ons in het gericht moest treden, — wie zou dan bestaan? Dan zou Hij ons verdelgen van voor Zijn aangezicht. Wat zou het ons in nederigheid des harten voor Hem op onze knieën moeten brengen, daar de Heere ons nog gespaard heeft, daar het gebulder der kanonnen van onze naburen bij tijden in de oren klinkt en *wij* tot hiertoe nog in vrede mogen verkeren. Maar ach, wat is de mens, indien de Heere zijn ogen er niet voor opent, blind voor alles.
Het deed mij zo'n leed over mij zelf en over ons land en volk, dat wij in onszelf zo blind, arm, naar en ellendig zijn. Zien wij op de toestanden en op ons zelf, dan is het buiten hoop, maar mogen wij op Hem zien, Die alle macht in de hemel en op de aarde heeft, dan zijn er nog uitkomsten voor de dood.
O land! O volk! Buigt u dan nog biddend voor Hem neer, breekt met de zonde en ongerechtigheid en keer weder tot God.

En gij, die bidden geleerd hebt, och tracht te zuchten en te vluchten tot Hem, Die op hun noodgeschrei, grote wonderen doet. Och, dat u op het hart gebonden en gedrukt worde om in Geest en waarheid tot Hem te vluchten en dan zult gij, indien gij in het recht moogt komen, het recht noemen en goedkeuren als God het zwaard over en in Neêrland zendt. — Maar vraagt nog of de Heere het nog genadig wil zijn om Zijns Naams wil alleen.

O, daar ik mijzelf de armste en geringste acht, daar ik niet waardig ben om onder 's Heeren volk gerekend te worden, toch kan ik het niet nalaten tijdig en ontijdig de Heere te smeken om genade en vergeving, om dan ons land en volk, onze geliefde Vorstin en die met haar in hoogheid zijn gezeten aan 's Heeren voeten op te dragen, dat zij verstand en wijsheid van God moge ontvangen om ons land en volk op te leiden. Het behage Hem om onze lieve koningin aan Zijn rommelende ingewanden op te dragen of het Hem behagen mocht haar te veranderen en te bekeren, dat Zij met mond en hart voor God en mensen getuige, dat God haar uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht getrokken heeft. Daar de last en de verantwoording voor haar zo groot is en vooral in deze donkere dagen, is het mij menigmaal en ook terwijl ik op post stond, een behoefte, haar met al haar noden en behoeften voor Hem op te dragen. Wat zal het voor haar ook zijn, als zij zonder Borg en Middelaar eenmaal van haar rentmeesterschap rekenschap af moet leggen. En ik gevoelde zo haar grote verantwoordelijkheid, dat ik uitriep: *o Heere, mocht Zij nog als een sierlijke kroon worden in de hand onzes Gods.*

Daar ik gisterenavond weer op wacht stond en er zo toe gedrongen werd om dat eens op te schrijven, zo heb ik, met biddend opzien tot Hem, die alles vermag en mij de bekwaamheid kan geven om dit te schrijven tot Zijn eer en als het wezen kan tot waarschuwing voor mijn land- en natuurgenoten, medereizigers naar de nimmer eindigende eeuwigheid, waar wij allen straks voor die Koning der koningen zullen moeten verschijnen — en ik zo'n diep medelijden met hen gevoelde, durfde ik en kon het niet nalaten,— te schrijven welk een omgang de Heere door Zijn lieve en dierbare Geest met arme mensenkinderen kan houden.
En daar over het algemeen niets of weinig verwacht wordt van hetgeen onder een soldatenrok huisvest, heb ik met Gods hulp getracht, te tonen, hoe het de Heere behaagt daaronder en in met Zijn Geest werkzaam te zijn, hoe daar ook een verbroken en verslagen hart kan wonen en de Heere daar Zichzelf nog in en aan verheerlijken wil.

Daar ik nu met mijn naam onbekend wens te blijven, opdat niet een nietig mensenkind, maar God van alles de eer zal ontvangen, die Hem toekomt tot in alle eeuwigheid, zo onderteken ik mijzelf met de naam: EEN LANDWEER SOLDAAT.

Bekeringsschets van een visser uit Zoutelande

na de tijd van de Afscheiding, ca 1836

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2016

Bekeringsschets van een anoniem inwoner van Zoutelande
na de tijd van de Afscheiding, ca 1836

Eigenhandig handschrift waarvan het begin ontbreekt

… Maar och helaas, het duurde niet lang of dat leven begon bij ogenblikken weer zo te verduisteren, dat ik moest gaan vragen en uitroepen, of het nog wel ware genade was. Waarop ik de Heere heilig drong om te weten of het nog wel genade was of niet. Ik wenste geen stap verder te gaan voordat Hij mij dat toonde. Hetwelk de Heere beliefde te doen des morgens om 3 uur. Als ik mijn vissers beroep uitoefende was het als ik naar de hemel zag, of er een ladder van de aarde naar de hemel geplaatst was waarop ik mijn netten uit de hand liet vallen en uitriep van verwondering, dat de hemel was geopend.
Toen kreeg ik het vorige weer te ondervinden en te geloven. Ja zelfs zó, dat ik uitriep, dat zelfs geen 10 leraren het mij meer zouden afnemen. O, ik mocht leerde meer en meer zien hoe eng dat de weg is die ten leven ligt en dat het in het begin, midden en einde genade zal moeten wezen.
Na dit nu weer genoten te hebben kwam er deze woorden met kracht op mijn gemoed: *gij zijt gewogen en te licht bevonden*. En in die toestand leefde ik wel een maand lang, zodat ik nauwelijks kon eten of drinken en had ook geen vrijmoedigheid om er uit te spreken. Tot zo lang dat de Heere Zijn gerechtigheid in mijn hart indaalde waardoor mijn ziel weer met blijdschap vervuld werd. Want ik ondervond als Christus gerechtigheid niet in de schaal gelegd werd tegenover mijn zonden, ik altijd te licht zou bevonden worden.
Maar ik moest ondervinden en iedere mag er wel op bedacht zijn, als er iets van dat hemels vuur in de ziel daalt, de draak er ook spoedig bij is om hetzelve, was het mogelijk, geheel uit te blussen. Want daar leven is daar is ook een wettige strijd aanwezig; want daar geen strijd is, daar is ook geen leven geweest.

Het gebeurde ook in deze tijd dat de Heere om der zonde wil met Zijn oordeel over de aardappelen kwam en wij geen eten meer konden krijgen.[20]
En zo besloten de kerkenraad[21] en degene die veel goederen hadden om op een zekere dag bij malkander te komen; hetgeen ook gebeurde. Maar ik werd voor mij zelf een gewaar, dat die weg vleselijk en diensvolgens buiten God was. In welke weg de Heere mij ook voorkwam, dat ik niet gaan moest.
Maar die dag komende hebben zij mij ook ontboden om voor de vergadering te komen. En daar gekomen zijnde werd mij gevraagd, of ik voor mijzelven kon zorgen. Waarop ik antwoordde, dat ik nog nooit voor mijzelven had kunnen zorgen, maar dat ik een man had die voor mij zorgde, maar dat zij die man niet kenden.
Toen zeiden ze, dat ik middellijk moest spreken.
Waarop ik hem antwoordde, dat zij voor hen zelven niet recht middellijk in dat stuk konden spreken.
Toen vraagden ze mij, waarom niet?

[20] Aardappelziekte vond plaats in 1845 en 1846
[21] Predikanten van Zoutelande

B. Fijnebuik	1833 -1836
P. Hagoort	1836 -1839
A.J. Molenaar	1839 - 1843
A.C. Montijn	1843 - 1851
D.Niessen	1852 - 1856
J.Ch.S. Thomas	1857 - 1859

Waarop ik het uit de volheid van mijn gemoed hen openlijk moest aanzeggen, dat zij onbekeerd waren. En een gevolgelijk veel te middellijk te werk gingen en niets anders kon doen als menselijk te werk gaan.
Maar zij wilden toch tegen de winter in mijn nood voorzien, zodat wij om de 3 dagen een dag werk kregen. Maar voor de tweede maal komende zeiden zij, dat ik naar de schoolmeester moest gaan. En daar kreeg ik ten antwoord dat ik niet meer moest werken, omdat ik een man had om voor mij te zorgen.
Toen vroeg ik, wie die man was die voor mij zorgen zou. En hij zei van P. Vrage naar wie ik toen ging en vroeg hem of hij voor mij gesproken had? Want zei ik hem, gij zijt zelf van uw brood niet verzekerd. Dat zien wij in Job die de ene dag de rijkste was en de andere dag de armste.

In die tijd voelde mijn ziel behoefte om in het kerkelijk standpunt de rechte weg in te slaan. Waarin de Heere mij voorkwam met deze woorden: *gaat op de vorige weg en vraagt naar de oude paden van uw vaders en wandel is in dezelve.* De Heere deed ze mij vinden daar mijn ziel rust in vond. Toen voelde ik begeerte om niet weer tot de Baäl daar ik uitgelopen was terug te keren uit vrees van mijn armoede.
Maar toen ging ik mijn uitvluchten zoeken bij Vijgeboom,[22] om redenen dat ik daar de oude waarheid gevonden had. En bij hem komende zei ik tot hem mijn gehele weg.
Waarop hij mij de woorden zei die ik zeggen moest. Maar ik was geen 10 minuten van hem vandaan, of ik was alles vergeten en met veel angsten en bestrijdingen tot bij Zoutelande komende kon ik bijna niet meer lopen vanwege de ziele banden die om mij geslagen werden. En tot de hemel roepende sprak de Heere met deze woorden tot mijn ziel, uit de Hebreeën het 10e kapittel het laatste vers. *Maar wij zijn niet van degenen die zich onttrekken ten verderve maar van degenen die geloven tot behoudenis der ziel*. O, Heere maak dit dienstbaar om van de mensen af te leren zien!
Maar och, de Heere doet nooit geen werk of de duivel is onder Gods toelating er aanstonds bij om het te beproeven.
Want het werd winter en begon sterker te vrezen, zodat mijn gewin ophield. Want ik kon niet vissen, waardoor de nood zo hoog geklommen is, dat ik mijn laatste maal kleine aardappels op ging eten. Maar o, mijn geliefde vrienden, nooit heb ik beter maal gehad dan toen. Want ik moest maar aanzitten en de Heere diende mij.
Maar mijn verspieders met mijn toestand bekend gemaakt zijnde, gingen zij naar de domenie en maakte hem mijn toestand bekend. En zij boden mij 3 gulden in de week aan als ik weer naar de kerk wilde komen.
Toen heb ik die dagen met veel bekommernis doorgebracht. Maar toen het zaterdag aankwam en ik in de donkere begon te komen was mijn roepen tot God om bijstand. Maar bevond die avond een gesloten hemel en kon die nacht ook niet slapen. En 's zondags morgens om 4 uur opgestaan. En daar was het of de hemel werd geopend en toen sprak de Heere met deze woorden uit de profeet Jeremia, het 23e kapittel het 23e en 24e vers. *Ben Ik een God van nabij, spreekt de Heere en niet een God van verre. Zou zich iemand in verborgene plaatsen kunnen verbergen dat Ik hem niet zou zien, spreekt de Heere. En vervul Ik niet de hemel en de aarde, spreekt de Heere.*
Toen ondervond en geloofde ik met toeëigening voor mijzelven dat ik de ganse wereld met Hem bezat. Waarop ik roepende bleef aan de troon der genade. En de Heere beliefde ook mijn gebed te verhoren. Want 2 uren van de plaats af daar ik woonde, daar woonde een zuster in

[22] Johan Willelm Vijgeboom was een van de eerste afgescheiden oefenaars, wonend te Axel. In 1835 vestigde hij zich in Middelburg. Oop verzoek van Jhr. Versluijs preekte hij in zijn Buitenverblijf op St. Jan ten Heere. Van 18441-1845 diende hij de Afgescheiden gemeente te Zierikzee. Zijn laatste levensjaren verbleef hij in Middelburg waar hij op 22 juli 1845 stierf.

den Heere, dewelke deze woorden kreeg: *gedenk uwen armen broeder;* en tevens openbaarde de Heere haar ook wat mijn gebrek was. En tot beproeving zond zij 2 personen om te komen zien naar mijn toestand. Dewelke zij overeenkomstig vonden zoals gezegd was. O, wat ondervond ik veel leven in God als ik zag dat Hij Zijn volk als dienstknechten wilde gebruiken om in mijn nooddruft te voorzien. En gij die veel goederen hebt boven uw medebroeders en zusters, zult ook wel eens ondervonden hebben, hoe zalig het is om blijmoedig de Heere te dienen in de behoeften van Zijn arm volk te vervullen; en indien gij het nog nooit ondervonden hebt, bid er dan de Heere om dat Hij u losmake van uw goederen, opdat gij er Hem mee moogt dienen. In deze en meer andere wegen ondervond ik de kracht van deze woorden: *vele zijn de tegenspoeden des rechtvaardigen maar uit alle dezen redt hem de Heere.*

Want het gebeurde ook met een storm dat ik mijn boot verloor en ik alzo weer in grote nood kwam waarin mij enige boeren kwamen opzoeken en mij aanraden om met een bedelschrift rond te gaan; tot hetwelk ik ook veel zin gevoelde om te doen. Tot hetwelk ik echter niet kon overkomen door de kinderlijke vreze die ik voor God had en het bezwaar dat ik er tegen gevoelde. Waarop ik mijn toestand voor de Heere moest brengen. Waarop ik deze woorden kreeg: *wat gemeenschap heeft de gelovige met de ongelovigen*. Toen ondervond ik dat ik die weg die zij mij hadden aangeraden niet mocht inslaan. Waarop ik naar Vlissingen toeging waren mij een boot werd toegezegd waar ik *f* 36 onkosten aan had; en had zelf geen cent er aan te geven; en nochtans eer het avond was geworden was alles voldaan. Zo beliefde de Heere Zijn eigen werk te bekronen.
Och, zo kan een mens een weg hebben die recht schijnt, maar van welke het einde paden des doods zijn. Och, mochten wij in veel ons natuurlijk beeld zien in de vervloekte vijgeboom van welke geen vrucht meer voortkomt in der eeuwigheid.
In die weg van afhankelijkheid van 's Heeren zorg heb ik 3 jaar geleefd. Zodat ik kon zeggen, *dat mijn broodkast in de hemel was.* Maar ik moet getuigen nooit geen zaliger leven te hebben gehad. Door ondervinding kan ik een ieder aanraden die in zulke wegen verkeert om toch hun noden alleen aan God te openbaren. Want anders verliezen de wij Hem in Zijn uitredding in onze wegen. Ik kon ook mijn zaken wel aan anderen geopenbaard hebben waarnaar zij mij ook wel eens vroegen, maar dan ondervond ik klaar als ik dat deed, dat ik de Heere in Zijn nabijheid verloor. Het is mij onmogelijk om alles op papier te zetten hetgeen ik in die tijd heb mogen genieten.

Nu zou ik verder iets van mijn zielstoestand schrijven.
Ik heb nu 3 jaren op de beloften geleefd en indien ik ze in haar vruchten genoot dan dacht ik dat mijn geloof goed was. In die tijd zeiden ze tegen mij, *dat het mij nog alles moest ontvallen.* Nochtans geloofde ik dat er geen groter geloof bestond. En toch als het duister werd dacht ik nog verloren te zullen gaan.
Het gebeurde eens dat ik op het strand was, dat de Heere aan een mij vroeg: Simon, zoon, hebt gij Mij lief? Tot 3 keren toe, zodat mijn ziel eronder van liefde wegzonk en ik uitriep: *Heere Gij weet alle dingen,* Hij (= *Gij*) *weet dat ik U liefheb.* Zo heb ik een geruime tijd geleefd. Dan was het donker en dan licht.
De Heere is wonderlijk in alle Zijn doen. Indien de Heere u een belofte schenkt wees dan toch voorzichtig want gij zult bevinden dat het uw ziel verzwaart, namelijk als het in ons voordeel is. Want mijn ziel kreeg de belofte door deze woorden: *een vreemd volk dat U niet kende zal tot U lopen om de Naam des Heeren wil.* Och, ik ondervond dat de duivel maar tot nut is voor Gods volk. Want het duurde een lange tijd dat de woorden mij te groot voorkwamen, namelijk *om de Naam des Heeren wil.*

In deze weg heb ik 10 jaren moeten wachten eer die belofte vervuld is. Toen ondervond ik als Hij komt om de zelve te vervullen, dat wij niet naar de belofte behoeven te zoeken. Maar schaamte moest mijn aangezicht bedekken over mijn wantrouwen aan God en blijdschap vervulde mijn ziel over Zijn getrouwigheid.
Toen begon de Heere mij voor te bereiden om de vrije genade te leren kennen, in een groter trap en mate. Hiertoe beliefde de Heere te gebruiken de woorden uit Johannes het 14e kapittel het 1e vers. *Uw hart worde niet ontroerd; gijlieden gelooft in God, gelooft ook in Mij. In het huis Mijns Vaders zijn vele woningen; anders zou Ik het u gezegd hebben. Ik ga heen en om uw plaats te bereiden,* en wat er meer volgt in het 3e en 4e vers. Waardoor mijn ziel zo met de liefde vervuld werd, dat ik meende de hemel in te gaan.
Maar als die woorden met kracht op mijn gemoed kwamen, was het alsof ik weer genadeloos raakte, zodat ik uitriep: *och, wat heb ik spijt dat ik bij Gods lieve volk geweest ben;* en mocht bijzonder ondervinden de uitspraak van Maria: *Heere, waart Hij* (= Gij) *hier geweest, mijn broeder was niet gestorven.* Waarop ik uitriep: *dat het voor eeuwig verloren was.*
En ik openbaarde aan Maatje Willeboordse de angsten daar ik in verkeerde. En die antwoordde mij, *dat ik in goede handen gevallen was.* Waarop ik uitriep: *dat ik niets kon aannemen als het mij uit de hemel niet gegeven werd.*
Dit duurde tot het gemis van Hem op het zwaarst was. En toen kwamen deze woorden mij voor: *wist gij niet dat Ik deze dingen moest lijden en alzo in Mijn heerlijkheid ingegaan?* Waarop mijn nood nog al hoger kwam. En op het hoogste kwamen die woorden op mijn hart: *ziet waarlijk een Israëliet in welke geen bedrog is.* Waarop ik uitriep, *dat Hijzelf het bedrog eruit gedreven had.* Waarop ik weder een gesloten hemel vond. En het was even eens of ik door een muur moest heen dringen. Waarop die woorden op mijn hart kwamen, *dat Hij gekomen was om de gebondenen te ontbinden en de gevangenen opening te geven en hen een blijde boodschap te brengen.*
Toen was mijn uitroepen: *och, mocht dat mij eens gebeuren.*
En de Heere beliefde mijn geroep te verhoren; op Zijn eigen tijd stak Hij Zijn hand tot mij uit en schonk mij een hand des geloofs. En bij het overgaan toen leerde ik vrije genade kennen en ondervinden. O, toen heb ik mijzelf duizendenmaal overgegeven en ben toen uit vrije genade overgenomen.
Indien ik ooit Avondmaal heb gehouden en dan is het toen geweest. En onder die woorden: *neemt, eet, dat is Mijn lichaam dat voor u gebroken is,* ontving mijn ziel grond. Toen zat mijn ziel aan in het gelove. En ik ondervond de vastigheid van het Verbond.
Zo ondervond ik ook de kracht van die woorden Psalm 16 vers 6: *de snoeren zijn mij in liefelijke plaatsen gevallen, ja een schone erfenis is mij ten deel geworden.* Toen moest ik uitroepen: *de hemel en de aarde daar ik opsta, is nieuw geworden. Ziet het oude is voorbijgegaan, het is alles nieuw geworden.*
Want ik kon met Paulus zeggen: *dat ik niemand naar het vlees kende.* Want ik dacht niet meer de zondige aarde te bewandelen. Dat woord: *Ik ga heen was mijn dood en het woord Ik kom weder, was mijn verlossing.*

Toen werd ik in dat Vaders huis ingebracht waarop die plaats zo vervuld werd met de Heilige Geest, dat ik niet weet of het in het lichaam of buiten hetzelfde geschiedde. God weet het. Maar toen ik daar in verkeerde sprak de Heere deze belofte tot mijn ziel: *de Heilige Geest zal over u komen en de kracht des Allerhoogsten zal u bevestigen.* En nu stond ik op de rechte plaats daar ik was aangesloten in die belofte krijgende: *alles wat gij in Mijn Naam zult bidden zal u gegeven worden.* Toen riep ik uit: geen mens meer nodig te hebben. want dat ik de Vader in de hemel had.
O mensen, gij zijt zo blij als ge hier beneden aan een kerk aangesloten zijt. Maar ik zegge u als gij Boven niet aangesloten zijt met uw zielestaat, dat het u niet zal baten.

Toen kreeg ik te zien hoeveel ik mijn leven in het genieten had gevonden. En dat is ook Gods gewone weg om het schadelijke dat wij als grond voor onze ziel ervan maken te ontdekken. Want dan ondervinden wij ook dat wij geen kracht in onszelf hebben om de zonden te laten, maar dat wij de weg en de kracht buiten onszelf moeten zoeken.
Toen werd ik ingeleid Openbaring 22e kapittel het 8e vers, laatste gedeelte, deze woorden: *en viel ik neder aan de voeten des engels die mij deze dingen toonde.* En toen kreeg ik te zien en moest uitroepen, dat er nog nooit groter beeldendienaar zoals ik mijzelf bevond, in de Roomse kerk geweest was. Want ik zag dat ik maar voor engelen en niet voor Hem, die de Engel des Verbonds is, neer gevallen was.[23] Zo mocht ik ondervinden nog nooit de taal van Petrus gekend te hebben, daar hij zeide: Hij (= *Gij*) *zijt de Christus de Zoon des levendigen Gods.* Waarop hij ten antwoord kreeg: *vlees en bloed heeft u dat niet geopenbaard maar Mijn Vader die in de hemelen is.*

Het gebeurde ook op een zekere keer dat ik op een reis zijnde van Zoutelande naar Westkapelle door de Heere bepaald werd bij Zijn oordelen over ons land en volk. Zo werd ik op dat ogenblik gelovig werkzaam gemaakt met het teken dat God gaf door Zijn oordelen over de aardappelen en om te bevestigen dat Hij met Zijn oordelen zou doortrekken. Zo bepaalde de Heere mij bij de regenboog van Noach waardoor de Heere mij als aanwees Zijn vast en onveranderlijk voornemen om niet meer op te houden om zijn oordelen over ons land en volk uit te storten. Toen moest ik ondervinden dat er voor de kerke Gods voortaan geen betere weg zou wezen als in dezen met al Gods oordelen eenswillend te zijn.
Toen beliefde de Heere mij ook te bepalen bij de oorzaken van de oordelen, namelijk de zonden en de goddeloosheid van ons land en volk. Door welk gezicht ik zo eenswillend met Hem ben geweest dat ik volkomen ons land en volk met Hem kon veroordelen. Toen heeft de Heere het gebed van mij weggenomen, zodat ik de oordelen niet meer kon afbidden; maar in deze weg, hoe zwaar ook, eenswillend moest wezen.
Maar wat Gods kerk aangaat daarvoor geloof ik, zal een gebed blijven zolang als er een kerk op aarde is. En wat de leden der kerk aangaat toonde mij de Heere dat degene die alleen van de leugen tot de uitwendige waarheid zijn gekomen, zullen afvallen en de kerk vervolgen. Dat toonde mij de Heere in de grote schare in die van de broden gegeten hadden van welke er geen bij Hem bleven dan Zijn discipelen die konden betuigen: *tot wien zullen wij heengaan? Hij (Gij) hebt de woorden des eeuwigen levens.* En al degenen die dat niet kunnen zeggen in waarheid, zullen zeker weggaan.
En omdat het einde nabij is zal het nodig zijn dat wij onszelven onderzoeken of wij dat onveranderlijke teken van Gods liefde tot ons in waarheid deelachtig zijn; tot een teken dat onveranderlijk is voor mijn ziel is ook het oordeel over de aardappelen. Want geen zomer gaat er voorbij of mag mijn ziel gevoelen vastigheid in Gods trouw in het uitvoeren van Zijn oordelen.
O, wat is het nodig vanwege onze blindheid om met ware bekommernis uit te roepen: *ben ik het Heere die U zal verraden?* En dat vindt men ook in de ware bekommerde zielen die het om geen uitwendige voordeel te doen is.
Gij zult vragen welk voordeel dat wij ons alleen maar verblijden in de uitwendige waarheden en voordelen van Gods kerk. Want voor een waar kind Gods is dat niet meer dan een lamp zonder licht.

Het beliefde ook den Heere om mij op die plaats te brengen daar zij riepen: *Hij werpt de duivelen uit door Beëlzebul de overste der duivelen.* En door mijn blindheid kon ik niet geloven dat er een overste der duivelen was. Waarop de Geest mij beliefde te ontdekken dat ik zelf een Beëlzebul, een bevelhebber of overste der duivelen was. Want ik leerde uit Davids

[23] Bedoelt wellicht, dat Johannes afgoderij bedreef met de engel, en hij met de gevoelige genadeweldaden

toestand dat hij mij wel kon aanporren maar mij niet kon dwingen om te zondigen. Maar dat ik zelf de uitvoerder der zonde was.
En wat mijn grond aangaat, waar ik vroeger van geschreven heb, was nog niet meer als de boog in de wolken. Want ik ben nog gebracht in de schepping en ik mocht ondervinden dat het nog voor mijn vaste grond niet bestond in Christus met het verbondmaken.
Maar ik werd door Christus in de schepping gezet en dan mocht ik ondervinden dat ik de aarde bezat; en dat wij de ganse schepping van natuurlijk verloren hebben, tenzij wij door Christus wedergeboren worden. Daar wordt dat woord meer van toepassing: *zie het is al God en Hem*, namelijk Christus. Want God is onveranderlijk en Zijn woord dat Hij gesproken heeft dat kon niet veranderen. En om dat woord moest Christus komen om hetzelfde te vervullen. *Ziet het oude is voorbijgegaan, het is alles nieuw geworden*. En in een grote bestrijding voor mijn ziel zijnde op een zondagmorgen bad ik tot God en toen kwamen die woorden mijn ziel verlossen: *Let op de vrome en ziet op den oprechten, het einde van dien man zal vrede zijn.*
Och bid toch veel om kruis te dragen in Zijn kracht en niet om van onder het kruis te zijn. Want dan is het 4e vers van Psalm 138. *Als ik door angst en tegenspoed, Ben in kleinmoed*; en wat meer volgt, zeer troostvol voor de ziel.

Dit geschrift hoort toe aan de Wed. C. de Bruijne

Psalm 38 vers 4, berijming Datheen

Als ik door angst en tegenspoed
Ben in kleinmoed,
Gij mij verkwikket;
Ook tegen mijn wreedsten vijand
Uw rechterhand
Mij hulp beschikket.
Gij zult mijn kruis eindigen hier;
Want goedertier
Zijt Gij gestadig;
Het werk Uwer handen zult Gij
Volvoeren vrij,
O Heer genadig.

vaste Grond niet bestond in Christus met het verbond
maken maar ik wierd door Christus in de Schepping gezet
en dan mogt ik ondervinden dat ik de aarde bezat en
dat wij de gansche Schepping van nature verloren
hebben en dat wij door Christus weder geboren worden
daar word dat woord weer van toepassing dat het is
al God in Hem namelijk Christus Want God is onver-
anderlijk En zijn woord dat Hij gesproken heeft
dat kon niet veranderen en om dat woord moest
Christus komen om het zelve te vervullen dat het
Oude is voorbijgegaan het is al nieuw geworden
En in een groote bestryding voor mijn ziele zijn de
op een Zondagmorgen bad ik tot God en toen kwam
die wooiden mijn ziele verlosten Het op den vrom en
en zit op den opregten het einde van dien man zal
vrede zijn Ook bid tog veel om kruis te drage en in
zijn kragt en niet om van onder het kruis te zijn
want dan 4 vers van Psalm 138 Als ik doorangst
en tegenspoed ben in klein moed. en wat meer
volgt is zeer troost vol voor de ziele.

Dit geschrijft kwam tot
aan zeeed C de Breijne

Bekeringsgeschiedenis

van een stervende Rover

Een treffend verhaal voorgevallen in een stad in Frankrijk.

Met nog een verhaal van de Colporteur en de Rover.

Uitgegeven door K. Heerschap
Uitgever te Ouddorp

Stichting de Gihonbron
Middelburg
2003

In een stad van Frankrijk leefde een burgerfamilie, welke door de Heere gezegend was met een zoon; een zoon, waar de beide echtgenoten hun enigste hoop op stelden. Zoals het vaak

gaat, werd hij door de overgrote liefde van moeder, daar het haar enigst geborene was, in de grond bedorven. Werd hij wegens baldadigheid door de vader bestraft, zo werd de bestraffing door de moeder verzacht of verijdeld; deze opvoeding bracht het kind in alle soort van baldadigheid, ja zelfs tot kleine dieverijen, die voor de, naar moeders zeggen, strenge vader, zoveel mogelijk bedekt bleven.
Toen hij de jongelingsjaren bereikt had, werd hij een volslagen booswicht, die zijn ouders ontvluchtte, en door armoede en ellende (want hij kende de les van de verloren zoon niet) gedrongen een rover, die zich met verscheidene medegezellen aansloot.

In de tijd dat de cholera in Frankrijk heerste, die ontzettende akelige bezoeking, waardoor zovelen op het onverwachts ten grave werden gesleept en voor Gods rechterstoel gedaagd, had in een der voornaamste steden het volgend voorval plaats, hetwelk wordt meegedeeld als een nieuw en treffend bewijs van de kracht van Gods opzoekende liefde en Zijn vrije genade tot behoudenis des zondaars.

De eerwaarde O...., een van de leraars in die stad besteedde tijd aan het bezoeken van cholerazieken, en om tot hen te spreken van het dierbaar Evangelie en van Christus als de enige toevlucht en troost voor de arme en doemschuldíge zondaar. 's Avonds, vermoeid zijnde, ging hij vroeger dan gewoonlijk naar bed, na vooraf enige tijd te hebben doorgebracht in het gebed, om zegen af te smeken over de woorden door hem gesproken, en tot aanbeveling van zichzelf aan de zorg van Hem, die nooit slaapt noch sluimert. Te bed liggende, was het hem niet mogelijk in te slapen; de tonelen en de gesprekken van de afgelopen dag hadden te diepe indruk op hem gemaakt en zijn zenuwgestel zo aangedaan dat het scheen alsof de slaap van hem geweken was.

Ach, dacht de heer O.... dat men wijs ware en op zijn einde merkte. Hoe zalig toch is het volk hetwelk het blijde en zielzaligende geklank van het Evangelie kent; en zij alléén staan en wandelen in het licht van Gods vriendelijk aangezicht; *wanneer zij door het dal van de schaduw des doods gaan, zullen zij niet vrezen, want de Heere is met hen.* Met deze en dergelijke gedachten vervuld, schrok hij bij de herinnering van de troosteloze en wanhopende taal, welke hij de afgelopen dag uit de monden van vele stervenden had vernomen.

Het uur van middernacht sloeg, de eerwaarde heer O…. was even tevoren ingeslapen, toen een kloppen op de buitendeur hem deed wakker worden, hij hoorde de deur opengaan, en enige ogenblikken daarna de dienstmaagd zijn slaapvertrek binnen komen.
„Mijnheer" zei zij, „daar is iemand om u te spreken," De leraar vroeg naar de naam van de persoon; zij antwoordde dat hij mijnheer zelf verlangde te spreken.

De heer O…. stond op, kleedde zich en ging naar beneden. In de gang komende, zag hij een man tegen de voordeur staan. Terwijl hij nadert, houdt hij het licht zo dicht mogelijk bij het gezicht van de hem onbekende, die, als uit verlegenheid en angst, zich scheen te verbergen. Het voorkomen van de man was inderdaad schrikwekkend: een dikke knevel dekte zijn bovenlip, een lange baard hing haveloos langs zijn kin, en in zijn diep gezonken ogen las men de mens, die met het plegen van misdaden gemeenzaam is geworden, zonder over de gevolgen zich te bekommeren.

„Wat is uw verlangen?" vroeg hem de leraar.
„Een stervende laat u verzoeken bij hem te komen," antwoordde hij.
„Wat is zijn ziekte?"
„De cholera," zei de onbekende.

Op dit antwoord schrok de heer O.... en zei na een ogenblik te hebben gedacht, dat hij niet meeging, zo hij niet de naam van de zieke noemde, en zijn woonplaats opgaf.
„Wees niet bang," was het antwoord, „u hebt niets te vrezen, waarom zou ik u kwaad doen, neem geen geld of iets van waarde mee, en ga gerust met mij, op mijn eer, u zal geen leed geschieden."
Het woord „eer" in de mond van deze man dwong de leraar een glimlach af, hij dacht nog een ogenblik wat te doen, en zei tot hem: „zit daar wat en rust, ik zal met u gaan," ging daarop naar zijn kamer, beval zich aan de bewaring van zijn Hemelse Vader, bad om zegen over dit onverwachte nachtbezoek bij een stervende, en gevoelde zich bij het opstaan zo gesterkt in zijn God, dat alle vrees was verdwenen, en hij met volle gerustheid zijn leidsman vergezelde.

De onbekende leidde de leraar door vele straten van de bevolkte stad. Overal heerste een doodse stilte; het scheen hem, dat hij de stad in de lengte doorsneed. De tijd viel hem lang, de klok sloeg één en nog was men er niet; eindelijk kwam men in een lange nauwe straat, die berucht was wegens de zedeloosheid en armoede van haar bewoners.
De leraar volgde zijn gids, in een lange, donkere poort, die uitliep op een vierkant plein; daar hield men stil.
De onbekende nam uit zijn zak een mes en maakte daarmee een teken in de grond. Hier overviel de leraar een huivering, welke hem deed aarzelen verder te gaan, maar bedenkende, dat hij geheel in de macht van de onbekende was, verbeidde hij met ongeduld wat verder geschieden zou. Na enige ogenblikken wachten, opende zich een smalle trapdeur, welke hem een diep gewelf ontdekte, waarin geen straal van licht te bespeuren was.
„Wees niet bang," zei de man, terwijl hij zich langs een koord op de grond neerliet. Nu voelde de heer O…. al het akelige van zijn toestand, en zou de vlucht hebben genomen, ware het hem mogelijk geweest; dan, zich opnieuw sterkende in zijn God, besloot hij het einde van dit zonderling en raadselachtig voorval af te wachten. Hij bleef staan op de rand van het gewelf, zag eindelijk een flauw lichtje dat dichterbij kwam, een ladder werd geplaatst, en hij hoorde zijn gids hem toeroepen af te klimmen, met de vernieuwde verzekering, dat hem geen leed zou wedervaren.

De leraar klom af en dacht daarbij aan de nederlating van de profeet Daniël in de kuil der leeuwen. Toen hij op de grond gekomen was, zag hij zich omringd van een aantal lieden, die in verschillende richtingen door elkander zaten en lagen, en wier aangezichten gelijk waren aan dat van zijn leidsman.

Dit toneel deed de heer O.... van schrik en aandoening verbleken, het was hem als bevond hij zich op de plaats der rampzaligen in de hel; het gewelf was diep en een flauw licht vermeerderde het akelige. Met dit flauwe licht nu bracht men de leraar aan het andere einde van het hol, bij een man, die de cholera had en bijna stervende was. Alles wat men hier zag, leverde het beeld van menselijke ellende, zoals de heer O...., die toch aan vele ziek- en sterfbedden geweest was, dit nog niet had aangetroffen.

Hij vroeg de zieke, of hij verlangd had hem te zien, hetwelk hij met een vrij duidelijk „ja mijnheer", beantwoordde.
„Waarom hebt u naar mij gevraagd?" vroeg de leraar.
De zieke: „Enige dagen geleden dwaalde ik door de stad, volgens gewoonte; ik vond een kerk openstaande, ging die binnen en hetgeen ik toen hoorde, wens ik nog eenmaal van u te horen vóór ik sterf, want ik ben in grote onrust; uw stem klinkt mij nog in de oren. Ik heb nooit aan God gedacht en van u heb ik gehoord, dat de duisternis voor God niets bedekt. Waar berg ik mij nu? Ik sta gereed met al mijn misdaden voor Zijn rechterstoel te verschijnen. Nog hoor ik

u zeggen, mijnheer! dat God de goddeloze zal verdelgen en tot hem zeggen zal: ga weg van mij in het eeuwige vuur. O, God, ik ben een goddeloze, U bent rechtvaardig, voor mij is geen hoop meer,"

Terwijl de man deze woorden met diep gevoel sprak, beefde zijn gehele lichaam, en in zijn ogen, waarmee hij de leraar sterk aanzag, was de begeerte te lezen, om nog eens te horen, hetgeen zo krachtig op zijn gemoed had gewerkt en hem in zijn eigen ogen een zondaar had doen worden.

„Zeg mij," zei de leraar, „iets meer van hetgeen gij van mij hoorde, opdat ik het mij thans te binnen breng.
„Het was," antwoordde hij, „over de alwetendheid Gods, *dat Hij mijn zitten en mijn opstaan weet, dat Hij al mijn gedachten verstaat, dat mijn wegen Hem bekend zijn, dat God vooruit weet wat ik spreken zal en dat hemel en hel voor Hem openleggen . . . .*"; meer kon hij niet zeggen. Het was meer dan genoeg, om de leraar te doen bemerken welk woord van het Evangelie bedoeld werd, en biddende, dat de ontstane overtuiging het werk van de Heilige Geest zijn mocht, haalde de heer O…. zijn Evangelie uit zijn zak, las en bad de zieke iets voor en aan het einde gekomen, zei de zieke met een zwakke stem; „ja, dat is het, God dank, dat ik het nog eenmaal heb mogen horen."

De leraar zei vervolgens: *het bloed van Jezus Christus reinigt van alle zonden, en dit is een getrouw woord en Liter aanneming waardig, dat Jezus Christus in de wereld is gekomen om zondaren zalig te maken.*

„Om zondaren zalig te maken," hernam de stervende, „maar met zondaren zoals ik?"
„Jawel, zondaren zoals u," antwoordde de leraar, „luister maar: *„zo iemand gezondigd heeft, wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de Rechtvaardige, en Hij is een verzoening voor de zonden. Kom, zegt God, laat ons tezamen richten; al waren uw zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw, al waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol"*

„Hou op, hou op," riep met verheffing van stem de zieke, „zeg mij, mijnheer! wat moet ik doen om zalig te worden?"

„Geloof in de Heere Jezus Christus en gij zult zalig worden," gaf de leraar ten antwoord, „uw verleden zonden zullen u dan niet meer verdoemen, Jezus is machtig om zalig te maken allen, die door Hem tot God gaan." Daarop vouwde de stervende zijn beide handen, zei met een verflauwde stem: *„O God, wees mij, arme zondaar, genadig!"* en stierf.

Vol aandoening stond de leraar bij het lijk van deze hem onbekende, zich verblijdende, dat het licht van het Evangelie deze verblijfplaats van misdaad had bestraald en de genade zich aan een in volle nadruk in duisternis en schaduw des doods gezetene verheerlijkt had.
Daar de getuigen van dit treffend en leerzaam schouwspel op een afstand waren gebleven, zo wilde hij niet heengaan zonder vooraf een woord van vermaning te hebben gesproken. Hij stelde zich in hun midden, sprak over de rampzalige toestand, waarin zij allen verzonken waren, nodigde hen tot Jezus te gaan, om volle en vrije vergeving en kwijtschelding van al hun misdaden en zonden.
„Weet, mijn medezondaren," aldus sprak de leraar, „weet dat een ieder van u, even spoedig en onverwacht als nu deze metgezel, u in het kwaad voor den vreselijke rechterstoel van God kan worden gedaagd. De cholera is in de stad, haar besmetting is reeds tot u doorgedrongen, ook

voor mij wellicht een middel tot de dood, en misschien is het de laatste keer dat ik het Evangelie aan arme verloren zondaren verkondig. Ik zelf ben een stervende, die tot stervenden spreek. Ach, mocht de liefde van Jezus, die voor arme dood- en doemschuldige zondaren Zijn bloed aan het kruis heeft vergoten, ulieden bewegen en dringen om deze schuilplaats van verderf te verlaten; zij is een beeld van de hel; op de weg, waarheen gijlieden thans zijt. Keert terug in de maatschappij, waarvan gij uzelf door de misdaad hebt uitgesloten,"

Hier viel degene die de leraar had gehaald, hem in de rede en zei: „ja mijnheer! het kwaad heeft ons hier gebracht, wij zijn een bende rovers, ons leven is nu in uw hand, u kunt ons verblijf bekend maken, maar wij hopen dat u het niet doen zult. Wat willen wij beginnen, wanneer wij ons tegenwoordig verblijf laten varen, want niemand zal ons vertrouwen schenken."

„Vertrouwt op de Heere," antwoordde de leraar, *„en die gestole heeft stele niet meer, maar arbeide, werkende dat goed is met zijn handen, opdat hij heeft mede te delen degenen, die nood heeft"....*
„Vaart allen wel! In deze wereld zien wij elkaar waarschijnlijk niet weer, maar de dag zal éénmaal komen, dat wij tezamen voor Gods rechterstoel zullen staan; mocht dan blijken dat de woorden van genade, welke ik tot ulieden sprak, voor uw zielen gezegend zijn geworden tot uw behoudenis en zaligheid."

De leraar werd daarop weer naar buiten gebracht, en begeleid tot voorbij de donkere nauwe straat, die bekend was als niet verlicht te zijn en van daar vervolgde hij alleen de weg naar zijn woning, verbaasd zijnde over het zonderlinge en buitengewone van deze ontmoeting. Alles scheen hem een droom, terwijl zijn gewaarwordingen zich oplosten in dank aan God, voor het voorrecht en de eer aan zulk een arme van geest, de blijde en rijke boodschap des heils te hebben mogen brengen.

Voor elk die dit verhaal (hetwelk geen verdichtsel is, maar waarheid) leest, kan hetzelve strekken tot een merkwaardig getuigenis van de kracht van het Woord, wanneer hetzelve door de Heilige Geest tot het hart wordt gebracht. Dan ziet en ondervindt men, dat *hetzelve krachtig en sterk is, scherpsnijdender dan een tweesnijdend zwaard, doorgaande tot de verdeling der ziel en des geestes, en een oordeler is der gedachten en der overleggingen des harten.* Dit woord had aan deze rover, even als aan de Samaritaanse vrouw, gezegd, alles wat hij gedaan had. Toeval was het, zoals hij meende, dat hij in de kerk ging, maar God zelf bracht er hem.
De gezegende Jezus ging, als de goede herder, het verloren schaap achterna, want de hemelse klokslag was geslagen, dat het tot de kudde moest worden gebracht. Een dienaar van het Evangelie werd tot hem gezonden, om tot zijn ziel woorden van vrede te spreken, en om in zijn ontwaakt geweten de genadebalsem te storten, en, wat hier het minst opmerkelijk is: Hij, in wiens hand de harten van alle mensenkinderen zijn, neigde het hart van zijn metgezel in het kwaad, om de leraar te willen gaan roepen, niettegenstaande hij, zoals hij zelf zei, zijn leven en dat van anderen in gevaar bracht. Het was vrije genade, die zich even als aan de moordenaar aan het kruis, verheerlijkte. Merk op voor uzelf dat de vrede van God verkrijgbaar is door het toevluchtnemend geloof in de gerechtigheid Christus, als de gekruisigde Zaligmaker, wiens Goddelijk bloed van alle zonden reinigt.
Als u dat toevluchtnemend en heilbevattend geloof nog niet kent, weet dan dat u hetzelve evenzeer behoeft, als degene van wie u leest. Want dat u nog voor eigen rekening staat, en

wat het is voor eigen rekening te leven en voor eigen rekening te sterven, wil ik niet trachten u te beschrijven.
Liever roep ik u toe: „*Zoekt de Heere, terwijl Hij te vinden is*, Hij roept, en zegt: *A1 wie* (let wel: al wie) *tot mij komt, zal ik geenszins uitwerpen, en die in Mij gelooft, komt niet in de verdoemenis.*

DE COLPORTEUR EN DE ROVER,

In zekere landstad in Frankrijk zaten enige burgers in een herberg te samen kaart te spelen. Een van hen, een koopman in kramerijen, toonde bij dit spel een ontembare hartstocht. Het geluk, zoals men zegt, was hem tegen en hoe meer hij verloor des te doller werd zijn speelwoede.
„Ziedaar," zei hij, met een geweldige slag op de tafel slaande, terwijl hij een kaart neerwierp, „met deze gaat het op leven of dood."
Zijn makkers legden hun kaarten bloot. Hij had het verloren.
De arme man. Zijn laatste penning was daarheen, en hij, die nog enige weken van tevoren een welgezeten man geweest was, stond nu met vrouw en kinderen arm en beroofd in de wereld.
Krampachtig greep hij naar zijn hoed, en zonder te groeten verliet hij somber de gelagkamer. Daar sluipt hem een van zijn speelgenoten achterna, wiens uitzicht niet veel goeds verried.

„Pierre, ben je alles kwijt?" vroeg hij hem, toen zij op de straat gekomen waren.
„Tot mijn laatste cent," was het antwoord, „Ik heb zelfs niet een penning om een glas brandewijn te betalen, anders had ik mij zeker dood gedronken."

„Domoor, je hoeft niet armer te zijn dan je wilt. Op de landweg naar X, is nog menige frank gemakkelijk te bekomen."
„Hoe bedoel je dat?" vroeg Pierre onthutst.

„Wel," hernam de andere, terwijl hij een groot mes voor de dag haalde, dat hij onder zijn kleed verborgen had, „hiermee heb ik reeds menige frank op de landweg in mijn zak overgelicht."
„Foei!" riep Pierre verschrikt uit, en alsof hij van een adder wegvluchtte, snelde hij naar huis.

Maar thuis gekomen, vond hij vrouw en kinderen, die hem om brood vroegen, Hij had het niet, en wist het hen ook niet te bezorgen. Hongerig ging hij met zijn gezin naar bed, en hongerig sleet hij met hen de volgenden dag. Zijn winkel was leeg, want het laatste voorwerp had hij gisteravond voor een spotprijs verkocht, om slechts geld te hebben voor zijn kaarten. Zijn vrouw overlaadde hem met hevige verwijten. Hij antwoordde haar bars en onstuimig, en eindelijk liep hij balorig de deur uit.
Onwillekeurig begaf hij zich naar de landweg. Dieper dan hij het zichzelf bewust geweest was, was de heilloze raad van gisteravond in zijn hart gezonken. Met terneergeslagen ogen wandelde hij in wrevelige stemming een eind weegs voort. Het was schemeravond, en geen levend wezen was in de nabijheid te bespeuren, Daar hoort hij voor zich enige voetstappen. Hij heft de ogen op, en een man, niet groot van gestalte, met een zak op zijn rug, nadert hem. Het was een colporteur, die Bijbels verkocht.

„Vriend," zei Pierre, „wilt u mij uw pas wel eens tonen?"

„Mijn pas?" vroeg de colporteur verwonderd, „wie zijt gij, mijnheer? Heeft u recht mij daarnaar te vragen?"
„Recht of geen recht," antwoordde Pierre, hem bij de kraag vattende, „maar zo gij geen pas hebt, geef mij uw beurs dan maar,"

De colporteur was in het minst niet onthutst. Hij greep de arm van Pierre, en aan de kracht, waarmee hij hem drukte en zich losmaakte, bemerkte deze, dat hij toch met sterker tegenstander te doen had, dan hij van die kleine gestalte zou verwacht hebben.
Nu haalde Pierre zijn mes voor de dag.
„Man," zei de colporteur, „ben jij een rover en moordenaar?"
„Wat ik ben raakt u niet, uw beurs! of u bent een kind des doods."

„Vreest u dan de gerechtigheid niet?"
„Wat zal het gerecht mij doen? Wij zijn alleen, en u kunt immers niets bewijzen."

„Zo, dan bent u een leugenaar en een mensenmoorder; nu weet ik ook wie uw vader is."
„Mijn vader? Kent u die?" vroeg Pierre, door deze opmerking van de colporteur nieuwsgierig gemaakt.

De arme man bewees wel, dat hij het straatroven nog niet gewoon was, anders had hij zich niet zo lang in gesprek met hem ingelaten.

„Welzeker ken ik uw vader, hernam de colporteur, ik heb hier in deze zak een boek, waarin zijn naam staat."
„In een van die boeken?" vroeg Pierre nieuwsgierig. „Mijn vaders naam? Wel, dat zou ik dan toch wel eens willen zien,"

„Zeer gaarne", hernam de colporteur. Hij nam daarop de zak van zijn rug, zette die op de grond, nam er een Bijbel uit en las voor Pierre uit Joh. 8:44 de volgende woorden: *Gij zijt uit de vader de duivel, en wilt de begeerten uws Vaders harten doen. Die was een mensenmoorder van de beginne en is in de waarheid niet staande gebleven, want geen waarheid is in hem. Wanneer hij de leugen spreekt, zo spreekt hij uit zijn eigen, want hij is een leugenaar en een vader der leugen.*
„Ziet u," vervolgde de colporteur, „daar staat uw vaders naam geschreven. Hoe hij heet, en hij heeft u zeker door armoede en gebrek er toe verleid om zijn begeerten te doen. Maar nu wil ik u ook zeggen wat die vader en zijn kinderen te wachten staat. Zie, dat staat op deze bladzijde.
Met deze woorden sloeg de colporteur Matth. 25:41 op en las hem de volgende woorden voor: *Gaat weg van mij, gij vervloekten, in het eeuwige vuur, hetwelk den duivel en zijne engelen bereid is.*
„En nu," zo ging de colporteur voort, „arme man, ik wil u mijn beurs wel geven, maar weet dit, dat u met het weinige geld, dat er in is, u niet zult kunnen loskopen van dat eeuwige vuur dat u te wachten staat, indien gij u van deze weg niet bekeert."

Getroffen stond Pierre voor hem.
„Hoe heet dat boek, waaruit u mij dat voorgelezen hebt?" zei hij.
„Dat is het Woord van God," antwoordde de colporteur, „en indien ik er u een genoegen mee doen kan, wil ik u er wel een van schenken. Indien u dat boek kende en verstond wat er in geschreven is, dan zou u een andere vader gaan dienen, die u betere dingen zou leren dan de uwe, en die u wel zo overvloedig van alles voorzien zou, dat u niet zou nodig hebben uw naaste, die niets tegen u misdaan heeft, met een moordstaal in de hand aan te vallen."

Met deze woorden las de colporteur hem Jak. 1:17 voor: *Alle goede gave en alle volmaakte gift is van boven, van de Vader der lichten afkomende, bij welke geen verandering is of schaduw van omkering … …*
„Zie," vervolgde de colporteur, „dat is een betere Vader, en ik wens het u toe, dat u Zijn kind worden mag, want dan zult u leren niet alleen heilig te leven, maar ook zalig te sterven. Dit kunt u nu niet, want ik weet dat u in uw geweten ongerust zijt, omdat u wel gevoelt, dat u eenmaal zult moeten verschijnen voor de rechterstoel van God, die al uw daden kent en uw gangen bespiedt."

Deze woorden van de colporteur maakten een diepe indruk op het hart van de arme 'rover'. Verwonderd zag hij hem aan en zei: „Hoe weet u zo juist wat ik in mijn hart denk? Weet u dan ook, hoe ik er toe gekomen ben om u op de weg aan te vallen?"

„O ja, dat weet ik zeer wel," hernam de colporteur, „dat staat ook op deze bladzijde."
Hierop las hij, zo goed de schemering het toeliet, de rover uit Jak. 1:14 en 15 voor: *Een iegelijk wordt verzocht, als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt. Daarna de begeerlijkheid ontvangen hebbende, baart zonde, en de zonde voleindigd zijnde, baart de dood.*
„Gij zijt tot armoede gekomen," vervolgde de colporteur, „en misschien wel door uw eigen schuld, door drank of lichtzinnigheid,"
„Ja dat is waar," zei Pierre, en nu vertelde hij de colporteur zijn levensgeschiedenis.

Dat hij hierbij zijn mes al lang weer dichtgeknipt en in zijn zak gestoken had, zal ik wel niet behoeven te zeggen.
In ernstige gesprekken wandelde de colporteur met hem naar de stad en begeleidde hem naar zijn huis. Daar vond hij alles zoals Pierre het hem beschreven had. Vrouw en kinderen zaten radeloos en hongerig terneer. Terstond liet de colporteur brood halen en hij genoot geen kleine vreugde, toen hij zag, hoe gretig de kinderen er in hapten.

Van nu af kwam de colporteur dikwijls bij Pierre. Hij bewoog enige vrienden de arme man in staat te stellen zijn handel weer te beginnen, en weldra was hij weer bij machte om zijn gezin te onderhouden. Maar dit alles was niets, in vergelijking met de weldaad, die aan zijn ziel geschiedde. Zo hongerig als zijn kinderen geweest waren naar het aardse brood, zo begerig werd zijn ziel naar het hemelse.

Hij leerde de Zaligmaker van zijn ziel kennen en werd een oprecht kind van die goede Vader, van Wie de colporteur tot hem gesproken had.
„O," zei hij bij zekere gelegenheid, toen hij het hierboven verhaalde nog eens overdacht, *„welk een genade heeft God aan mij, grote zondaar, bewezen! Ik had in de handen van beide de menselijke en Goddelijke gerechtigheid kunnen vallen, en Hij heeft mij geleid in de liefdesarmen van Christus; mij genade bewijzende en geen recht."*

BRIEVEN VAN 6 GODVREZENDE VROUWEN

MAARTJE BEKET

WEDUWE ENSINK

ZUSTERS DEN HOLLANDER

VROUW HENTINCK

GEDICHT VAN Mevr. F. DE VRIES

GEDICHT VAN AALTJE ZUIDAM

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2007

MAARTJE BEKET

Mijn geliefde kinderen, of mijn geliefde vrienden of vriendinnen. Daar ik enige werkzaamheden wilde aantekenen, die ik tussen den Heere en mijn ziel ondervonden heb, en misschien na mijn dood door u mocht gelezen worden, dan is mijn wens en bede dat de Heere het nog eens wilde zegenen aan uw harten; want Hij, Die toch alleen maar Machtig is om zelfs het tegenstrijdigste middel te gebruiken, nam maar slijk om de blindgeborene zijne ogen te openen; er was van alle eeuwen zulks niet gehoord. En och! mocht het dan nog zijn dat Die grootmachtige God het zegende, tot eer van Zijn grote en nooit genoeg volprezen Naam.

Mijn onbekwaamheid en mijn uitwendige bezigheden, waar de Heere mij in geplaatst heeft na het overlijden van mijn man, heeft mij lang opgehouden, en dan wist ik niet hoe ik zou moeten beginnen. Maar daar ik die woorden niet kon weg krijgen, en mij gedurig opnieuw in mijn hart kwamen: Jesaja 44 : 5: „Deze zal zeggen: Ik ben des Heeren, en die zal zich noemen met de name Jacobs, en gene zal met zijn hand schrijven: Ik ben des Heeren", zoo werd ik er toe gedwongen. Eer ik dan door de hulpe Gods en met de liefderijke invloeden van Zijn indachtigmakende Geest wens te beginnen - zo staat er duidelijk, Jesaja 54 : 13, dat alle kinderen Gods, *kinderen van den Heere geleerd zullen zijn,* en de vrúcht van die lering zou zijn, grote vrede. Het zijn dezulken die door den Heiligen Geest zijn wedergeboren, en dus dezulken die geestelijk leven, en in wier harten Gods Geest woont. Die kinderen zijn uit en van zichzelf onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad; zij zijn onmachtig om een gebed of zucht tot God te doen, en daarom zegt de Heere dat Hij zal maken dat haar werk in waarheid zal zijn, en dat zij in Zijne inzettingen wandelen. En dan zegt de Heere ook: „Dit volk heb Ik Mij geformeerd; zij zullen Mijn lof verkondigen." En zij zeggen ook met de man naar Gods hart: „komt, hoort toe, gij allen die God vreest, ik zal u vertellen wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft."

Toen ik 10 of 11 jaren oud was, had ik des avonds, als ik naar bed ging, veel overdenkingen hoe het toch gaan zou in dien grote en vreselijke Dag aller dagen, als de Heere Jezus zou komen op de wolk met de bazuinen van groot geluid, en dat dan al de doden zouden komen uit de graven en zouden rekenschap moeten geven van hetgeen zij in hun leven zouden gedaan hebben, hetzij goed, hetzij kwaad. Dit verwekte in mij wel eens schrik en vreze, en wilde dan altijd beginnen met de ijdelheden van de jeugd, waarin ik geheel verslonden was, te verlaten. En als ik ziek was deed ik vele beloften; als ik nu maar beteren mocht, o! dan zou ik wel een ander mens worden. Want zó sterven! Dat kon ik toch niet; dan zou ik die vreselijke sententie moeten horen: „Gaat weg van Mij, gij vervloekte, in dat eeuwige vuur hetwelk den duivel en zijn engelen bereid is!" En zo bleef het van het een tot het andere. Ja, als ik maar getrouwd was.

Maar ach, wat is toch de mens! Toen ging het met mij gelijk het met andere mensen ging: „Niemand, zegt Job, vraagt: Waar is God, mijn Maker, Die psalmen geeft in de nacht?" Geen zegeningen, noch tegenspoeden, noch verlies van kinderen (want van niets ging ik vrij, zodat mijn man wel eens tot mij zei: ("Er valt geen steen, of hij valt op ons.") Och! wat is de mens toch dood door de zonde en de misdaden. Het harde hart kan niet breken, noch voor God in de schuld vallen; hij is zelfs zo vijandig, dat de Heere Jezus met waarheid zegt: „Gij wilt tot Mij niet komen opdat gij het leven hebt," tenzij Hij Zelf met Zijn machtwoord tot het hart van de arme zondaar komt en hem trekt met koorden der liefde.

En hoewel ik zelf niet wist wat het was dat er aan mij gebeurde, kon ik het onmogelijk van mij weg krijgen. Ik was nu 27 jaar en dacht veel over mijn armoedig getob in de wereld om er met eer door te komen, (want het ging heel slecht met de visserij, zodat ik de minste verkwikking voor mijn zieke kinderen niet kon krijgen, en vragen durfde ik niet, zodat ik mijn dagen, ja nachten, met zuchten doorbracht), zo was het eens op een vroege morgen dat ik een heerlijk en dierbaar gezang hoorde, mij dacht dat het mensen waren in mijn buurt, hoewel ik daarna vernam dat er niet gezongen was. En hoewel het mijn ganse hart aandeed, kon ik het niet van mij weg krijgen.

Het was een vers uit Psalm 73:

„ Wien heb ik nevens U omhoog,
Wat zou mijn hart, wat zou mij oog
Op aarde nevens U toch lusten?
Niets is er waar ik in kan rusten."

En wat er verder op volgt. O! wat zag ik groot op die mensen die dat konden zingen of zeggen in waarheid; ik zag hen aan als heiligen van hoge plaatsen, als het gelukkigste volk dat op de ganse aarde was. Ik zag mijzelf aan als een vreemdelinge aan dat alles, als verduisterd in mijn verstand, vervreemd van het leven Gods; geen deel aan een belofte, ja, zonder hope, en was nu geen ellendiger op de ganse aarde dan ik; wat zou ik nu in zulk een naren toestand beginnen! Ach, ik wist het niet! Maar kreeg grote lust om Gods Woord te onderzoeken, waarop ik nu aan het werk ging en vele dingen liet, daar ik anders mijn vermaak in zocht. Ja ook in verborgen plaatsen waar ik mijn knieën voor God kwam te buigen om mijn benauwde hart voor de Heere uit te storten. Daar heb ik dan wel een jaar in geleefd zonder dat het iemand wist. Ik wist ook niet dat de vorst der duisternis rondom mij ging om mij van die weg af te trekken, want ik dacht dat alles uit mijn eigen hart opkwam. Dan was het: wat hebt gij nu een ongelukkig leven; uw arme man en kinderen hebben ook geen verzet meer, want gij zit altijd te suffen. Wat moet er nu van je worden? O, zei ik dan, dat is waar. Gaat je maar verzetten in de wereld en geeft het maar op, want daar komt toch niets van." En zo werd ik dan heen en weer geslingerd, zodat het mij bij ogenblikken zeer bang was, en ik wel een moest uitroepen: „O God, moet ik dan bekeerd worden, o, help mij dan toch, want ik lig als een gebondene. Verbreek dan toch de koperen deuren en de ijzeren grendels van mijn hart; want ik kan niet en ik wil ook niet." Hoe nu de satan mij kwam te bestrijden kan ik in geen woorden brengen. Dit duurde wel een half jaar. Ik was nu als een voortgedrevene en kon nergens in rusten.

Toen was het op een Pinksteren, in het jaar 1849, dat er een hevige ziekte uitbrak, de cholera, die vele mensen naar het graf rukte rondom mijn woning, ja, zelfs buren die ik hielp, werden met manden weggesleept naar een ziekenhuis. Och! Hoe was ik nu ontsteld. Nu was ik onbekeerd en zoveel tijd gehad en nu te laat. Het was mij nu zeer bang. De kortstondigheid van het menselijk leven omringde mij: „Laat ons naar onze ouders gaan, want daar is toch de ziekte nog niet." Ik ging nu ook met dit voornemen uit mijn huis om met mijn moeder daarover te spreken.

Maar ach! Het was, toen ik half op weg was, of er een stem uit de hemel uit mijn hart kwam: „Al verbergdet gij u in het diepste van den afgrond, daar zal Mijn hand u vinden." Er kwam een vreze over mijn ganse lichaam. Ik kreeg ook te zien met welk een Alwetend en Overaltegenwoordig God ik te doen had, Wien ik niet kon ontvluchten. Ik ging wel door maar niet met dat voornemen; ik zweeg van alles. Toen zeiden mijn broers tot mij: „Wij zullen vanavond je bed halen en blijf dan bij ons tot de sloepen uit de Noordzee komen."

„Och, zei ik, ik kan toch God niet ontvluchten." Ik wist niet hoe gauw ik in mijn huisje moest komen om mijn benauwde hart voor de Heere uit te storten en te roepen om genade voor mij en mijn arme kinderen, die er ook zoveel werden weggerukt. Ik kon toch voor God niet bestaan met zoo een onbereide ziel voor die grote eeuwigheid, waarop die woorden in mijn

hart kwamen: „Uw toeverlaat zal zijn onder Mijn vleugelen," waarop ik in waarheid een hope kreeg dat God mij bewaren zou. Ik nam mijn Bijbel om te zien of die woorden er ook in stonden, want ik wist van niets, nooit had ik met zulk een opmerkzaamheid Gods Woord gelezen. Toen sloeg ik Psalm 91 op. Dit was iets bijzonders voor mij, het was of God Zelf tot mij sprak en ik geloofde het als Gods Woord. Dit gaf mij bijzonder veel troost; maar ook zag ik mijzelf aan als een onwaardig schepsel, die van een kind af aan nog niets had gedaan dan tegen God zondigen. Dit deed mij menigmaal uitroepen: „O Heere! Wat hebben die mensen gedaan? Die hebben zoo zwaar niet gezondigd als ik. O Heere! Ik ben Uw straffe dubbel waardig. Hoe kunt Gij mij nog weldoen! O Heilige, Rechtvaardige God!" Ik zag nu dat het mijn eigen schuld en zonde, al zou de Heere mij voor eeuwig verstoten, en zo moest ik nu de Heere gedurig rechtvaardigen. In die toestand bracht ik twee maanden door, en toen begon de ziekte zeer veel te verminderen, er stierven nu weinig mensen meer; maar mijn onrust werd niet verminderd, want ik was nog niet gered voor de eeuwigheid!

De vijand kwam mij zeer bestrijden, als de Heere met Zijn oordelen geweken was, dan zouden bij mij ook al die werkzaamheden weer over gaan, want het was bij mij nooit uit de ware vreze Gods, het was alles maar uit slaafse vreze. Dat bracht mij zo in de nood, dat ik den Heere aanliep als een waterstroom, waarop mij deze woorden krachtig in mijn hart kwamen: „ Ik zal u niet begeven, Ik zal u niet verlaten, maar Ik zal u Mijn Woord openbaren." En toen kreeg ik te zien *hoe dat het Woord Vlees geworden was en onder ons gewoond had, en Zijn heerlijkheid aanschouwd hadden als den Eniggeborene van den Vader, vol van Genade en Waarheid.* O! nu gevoelde ik zulk een begeerte en uitgang des harten tot Hem als de enige Weg, de Waarheid, en het Leven, waardoor wij konden zalig worden. Dan zag ik Hem met de doornenkroon op Zijn Heilig hoofd. Ik gaf mij wel honderdmaal aan Hem over om Hem eeuwig lief te hebben en te dienen. Dit werd nu al mijn lust. Nu kreeg ik veel bestrijding op die weg. Dáár was het, gij denkt dat het een Goddelijk werk is, maar gij zult u bedrogen vinden. Dán weer: *gij zijt gewogen en te licht bevonden.* Het was mij nu van alle kanten benauwd. Zo was het op een avond dat ik mijn hart voor de Heere kwam uit te storten, dat het was of er een stilte in mijn hart kwam. Toen werd ik bepaald bij het wonderlijke gezicht dat Mozes zag in de woestijn, waartoe hij naderde, en zag dat het een braambos was, die wel brandde, maar niet verteerde. Nu ondervond ik dat de Heere tot mij riep: „ Doe de schoenen van uwe voeten, want de plaats waarop gij staat is heilig land." Toen gaf ik de zonden en de wereld een eeuwigen scheidbrief en gaf mij voor eeuwig aan God over, al was er geen hemel tot beloning, noch hel voor straf. O, daar dacht ik niet eens om. Ik zag nu zoveel zaligheid en heerlijkheid in den dienst van God, dat ik het in geen woorden kon brengen. Het was nu of ik met God in een verbond kwam en mij gans aan den Heere verbond, waarop er een stem uit den hemel in mijn hart kwam: *„Ik ben de God Abrahams en de God Izaks en de God Jacobs, en Diezelfde God is uw God; wandel voor Mijn Aangezicht en wees oprecht."* Toen werd ik zo overstelpt van de liefde Gods dat ik als wegsmolt in mijn nietigheid. Het was nu alles vrede en ik dacht nu nooit geen wereldse gedachten meet te zullen hebben, want ik had nu een nieuw harte en een nieuwe Geest van de Heere gekregen en dacht nu voort te gaan van kracht tot kracht en van deugd tot deugd. Nu kreeg ik grote lust om mij bij het volk des Heeren te voegen.

Geboren te SOMMELSDIJK 11 Maart 1820;
overleden te ROTTERDAM 24 november 1900.

BRIEF VAN WEDUWE ENSINK

Groningen, 1 juli 1857.

Veel geachte Vriend en Vriendin,

Daar ik niet U deel heb in zware en diepe droefheid des harte wegens uw veel geliefden zuster **Ida** en voor mij de aller dierbaarste vriendin die ik in de wereld had, zoo wens ik U ook mede te delen de vertroostingen des Heiligen Geestes die mij de Getrouwe Jehova heeft geschonken.

Maar geliefde vrienden, zoo zal ik eerst wat moeten schrijven van hare zware strijd die al wel 4 maanden geduurd heeft. Hare strijd was menigmaal zoo hooggaande dat ze niet één ogenblik meer kon leven, maar sterven moest onder het rechtvaardig oordeel Gods, want ze lag onder zware aanvallen en bestrijdingen dat zij van God verlaten en overgegeven was, en de Heere hield Zich voor haar verborgen zodat zij niet anders zien kon of de Heere was tegen haar.
Maar ik had haar zoo lief in mijn hart, en in deze weg werd ik nog zooveel te meer en nauwer aan haar verbonden, want de Heere leidde ze mij op het harte, zodat ik met haar en voor haar heb moeten worstelen dag en nacht voor den Heere. Maar o wat had zij een zachtmoedige geest in al haar benauwdheden. Alle die haar kwaad bejegende die deed zij goed. En de Heere deed mij gelovig zien dat Hij die roede voor haar besteld had tot hare heiligmaking, zodat ik alles deed om haar op te beuren en te vertroosten wat in mijn vermogen was met het openen van des Heeren Woord dat ik haar dan aanwees dat Gods liefste kinderen meest de donkerste wegen door moesten, omdat den Heere ook Zijne bijzondere Genade aan dezulken kan en wil verheerlijken.
Ja zo groot geliefde waren hare benauwdheden menigmaal dat ze mij kwamen roepen en zeiden: *Ida vraagt of je nog bij haar wil komen want ze denkt dat ze dadelijk sterft en de Heere houdt Zich verborgen voor haar.*
Ik stortte toen eerst mijn hart voor den Heere uit in deze klachten: *O Heere, hebben dan Uwe Goedertierenheden een einde, en zult Gij U voor haar verborgen houden altoos.* Maar toen ontving ik in de kracht des Geloofs deze woorden: „Ik zal de donkerheid voor haar aangezicht doen opgaan nam het zo gelovig aan dat ik antwoordde: *Het is goed Heere.*
Toen ging ik haastig naar Ida toe en vond haar op den grond uitgestrekt liggend en roepend: *ik sterf vrouw Ensink, ik sterf onder het rechtvaardig oordeel Gods.* Toen nam ik haar bij de hand en richtte haar op en zeide tot haar: *Staat op mijn liefste Ida en heb goede moed, want den Heere zal de donkerheid voor uw aangezicht doen opgaan, en zij stond op en was getroost want den Heere gaf haar kracht des Geestes om het aan te nemen.*
En op zodanige wijze heeft den Heere mij menigmaal gebruikt tot hare vertroosting en opbeuring. Ook eens met deze beloften, nog een kleine tijd en Ik zal Mijzelven aan haar openbaren. Och hoe menigmaal zeide ze met bedruktheid des harten zou die kleine tijd haast vervuld zijn dat den Heere Zich aan mij zou openbaren. Ja vrouw Ensink, laatst toen ik mijn knieën boog voor de gootsteen daar ik de schotels wies, kwam mij ook zoo voor als den Heere Jezus komt zal Hij alles meebrengen. O mijn geliefden, wat gevoelde ik een dankbaarheid voor den Heere als zij een vertroosting mocht ontvangen. Maandagmiddag heb ik haar voor het laatst gezien en gesproken, toen vroeg zij mij kan U de hoop altijd nog wel vasthouden dat den Heere mij nog redden zou?
O ja mijn liefste Ida, het is den Heere die U in de smeltkroes heeft en Hij zal al het schuim voor U wegdoen, maar den Heere houdt Zich voor U verborgen, doch Hij is toch uw Heiland,

want Zijn arm is niet verkort dat Hij niet zou kunnen helpen en Zijn liefde neemt niet af. Ja vrouw Ensink zeide ze, ik dacht ook aan Nebukadnézar dat den Heere hem zijn verstand weder gegeven had en de mens, die in de graven was, zoo zou den Heere mij ook nog kunnen verlossen, en toen nam ik afscheid van haar omdat zij den volgende dag naar een buitenplaats ging waar zij des zomers woonde. Ik beloofde haar dat ik bij leven en welzijn donderdag met haar zuster Anna bij haar zou komen op de buitenplaats.

Maar dinsdagmorgen om tien uur kwam uw zuster Anna bij mij aan en vroeg mij hebt U nog een boodschap aan mijn zuster Ida, ik ga er nog gauw heen eer zij weggaat. O ja, gij moet haar zeggen dat zij goeden moed houdt want den Heere gaat met haar, want zoals ik in deze morgen in het gebed geweest ben, dan is zij tot volle ruimte gekomen of hare verlossing is nabij.
Maar o geliefden, gij kunt het best met ons gevoelen welk een pijl van droefheid en angst mijn hart doorgriefden toen uw zuster dadelijk terug kwam en riep Ida was weggegaan.
Toen zijn we voorts uitgegaan om haar te zoeken en. mijn hart riep tot mijnen God: O mijn God,geef ze mij weder en liet niet af te smeken bij dagen en bij nachten.
Maar hier was ik zeker van dat zij de handen niet aan zichzelven zou slaan, want zij had vreze voor de dood. En ik stortte mijn hart uit voor den Heere met deze belijdenis: *O Heere, mijn hart is vervult met droefheid en met smart, naar ook met vrede want Uwe ogen zijn op haar, en mijn geweten spreekt mij vrij want ik heb met haar gehandeld naar Uwe wil en naar Uwe bevelen, want Gij Heere beveelt ons: Troost, troost Mijn volk, en spreekt naar het harte van Jeruzalem. Gij Heere, Gij weet dat ik ze lief had als mijn eigen ziel, ik heb niet afgelaten nacht en dag tot U op te zenden mijne smekingen en mijne gebeden. Waar blijven dan Uwe beloften die Gij, o Heere voor haar gedaan hebt.*

O mijn geliefden vrienden, ik blijf nog biddende voor mijn geliefde Ida als nog levende. Maar van woensdag op donderdag tussen 3 en 4 uur werd mij het gebed voor haar leven weggenomen, zodat ik geen woord meer voort kon brengen. Maar toen kwam er stille vrede en zachte kalmte in mijn gemoed en den Heere sprak door het geloof tot mij: Ik die den adem geschapen heb, heb haar weder genomen, Ik heb haar uit het gericht en uit hare angst weggenomen. Ik heb den Doorbreker voor haar aangezicht doen opgaan, de tijd was vervuld. Ik heb Mij Zelfs aan haar geopenbaard. En het was mij niet anders als hoorde ik onze geliefde Ida zingende en den Heere lovende voor den Troon, zodat mijn hart zoo verblijd was dat ik den Heere lofzang en aanbad.
En toen dacht ik bij mijzelf, zal ik nu niet uitgaan en het aan diegenen boodschappen die haar liefhebben? Maar ik vertoefde en legde mij weder neder, maar een half uur later werd het mij weder even zoo krachtig en met dezelfde woorden zodat ik niet langer kon zwijgen. Maar ik bleef nog smekende dat het den Heere mocht behagen dat wij haar lichaam mochten vinden en het ter aarde bestellen. De groetenis van uw zwager en zuster Anna en van

Hooistra, en van mij,
wed. Ensink.

Deze jonge dochter was 42 jaar en is gevonden 2 uur buiten Groningen in een land in zittende houding wat voorover.
Toen de dokters haar zagen zeiden ze dat het een meisje van 25 of 26 jaar was, zo veel glans en blijdschap had op haar aangezicht gelegen, en hoewel ze al 5 dagen dood was, was er nog geen beschadiging of verderf aan haar te vinden en is met vreugde van den Heere ter aarde besteld.

BRIEF VAN DE ZUSTERS DEN HOLLANDER

Werkendam, 6 mei 19l6.

Geachte Vriend met de Uwe,

Ik heb reeds enigen tijd uit zitten kijken naar een brief van U, maar tot nog toe tevergeefs. Ge zult misschien zeggen: het schrijven is voor mij een zwaar werk.
Nu vriend, als ik in mezelf zit te kijken, dan zou ik ook maar niet schrijven, den enen tijd heb ik geen hart, den anderen tijd geen lust, en zo is het altijd wat. O, dat vruchten zoeken in zichzelf, dat is toch zo'n dodend werk. De vijgeboom die vervloekt werd door den Heere, verdorde terstond en bracht nu ook geen vruchten meer voort tot in eeuwigheid.
Alzo ook wij uit het verbond der werken gevallen zijnde, zullen nooit één goede daad of gedachte kunnen voortbrengen. Wij zijn toch ten enen male het ganse beeld Gods kwijt geworden en satan toegevallen, wiens wil wij van nature komen te doen en uit te voeren. Wij staan nu in blakende vijandschap tegen onzen Maker en Formeerder over en er is een kloof tussen ons en het Hoge Wezen, die van onze zijde niet is te overbruggen, een breuk, die niet is te helen. Hier zouden alle mensen moeten omkomen onder het rechtvaardig oordeel Gods. Vandaag dacht ik zo: deze dingen te weten, dat is niet voldoende.
Ik kreeg toen zoo het een en ander te overdenken wat er van tijd tot tijd gepasseerd was. Onder andere ook dit: hoe ik een tijdje heb gehad, dat het onmogelijk voor mij was om zalig te kunnen worden, door de werken der Wet, omdat ik het beeld Gods was kwijt geworden en er nu geen greintje rechte kennis over was geschoten en ook geen macht om mezelf te bekeren tot God. In deze onmacht en onmogelijkheid niets te zeggen, zijn ganse macht was verbroken onder de macht van onzen dierbaren Koning. Wij waren door den Geest des Heeren tot U gebracht en daar de Geest is, daar is vrijheid, dat hebben wij klaar ondervonden.

De Heere heeft ons vrij en veilig thuis gebracht en zij waren allebei zeer verblijd, dat zij ons weer zagen. Nu, geliefde vriend, het verheugd ons te vernemen, dat U armer wordt, wij moeten alles verliezen, wij moeten leren uit genade zalig te worden; wij moeten een dienende Jezus leren kennen, alles van Hem, door Hem en tot Hem. Wij moeten alles leren op den weg en al verder de diepte in; dat leert elke ziel, die 't om de gemeenschap van een Drie-eenig God te doen is. Wij zijn op een wereldzee en leren hoe langer hoe meer kennen, dat wij op gevaarvolle klippen zouden stranden; als de Heere niet getrouw was, zouden wij omkomen. Maar de Heere zegt in Zijn dierbaar Woord „Ik zal u niet begeven en niet verlaten". Wij moeten tot den dood toe leren, dat wij van nature midden in den dood liggen. En daarom is het alles tot ons nut, om dood en leven te leren kennen; licht en duisternis; zomer en winter; de tijden des jaars.
De weg is nauw die ten leven leidt en weinigen zijn er, die dezelve vinden. In de rechten zin moeten wij dagelijks een rouwkleed dragen en klagen over alles wat den Heere onbehagelijk is. Hoe meer licht, hoe armer in zichzelf; de weg wordt hoe langer hoe nauwer, als wij in ons zelven zien.
‚O' en ‚och' wordt dikwijls gezegd; hoe kom Ik er nog door. Hoe zal ik nog eens in dat beloofde land komen. Ja lieve vriend, de Heere moet uit eeuwige zondaarsliefde ons weer komen halen en zeggen: Adam, waar zijt gij, door Zijn levendmakende Geest en trekkende liefde. Dan leert een ziel wat zij aan haar God heeft.

Dit heb ik laatst weer eens mogen ontmoeten, met deze waarheid: „Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop." En daar overheen een bestraffende waarheid, waarvan ik wel mocht beven. En toen weer, waakt en bid zonder ophouden. En daar kwam die dierbare Koning van mij weer neder. En dan kan een ziel weer zeggen, „Ik zal, nu ik mag adem halen, na zoveel bangen tegenspoed, al mijn geloften U betalen, U, Die in nood mij hebt behoed.

Dan zingen zij, in God verblijd,
Aan Hem gewijd,
Van 's Heeren wegen;
Want groot is 's Heeren heerlijkheid
Zijn Majesteit
Ten top gestegen;
Hij slaat toch, schoon oneindig hoog,
Op hen het oog
Die needrig knielen;
Maar ziet van ver met gramschap aan
Den ijd'len waan
Der trotse zielen.

Dus, vriend, ik hoop dat wij en al het volk des Heeren, bij den dag mogen leven en blind volgen; dan zijn wij er het best aan toe. Volgen waar wij door moeten gaan, in voor en tegenspoed. Elke dag brengt zijn bezwaren en merendeels meer doornen dan rozen; de weg is niet anders. Het is zoals de Waarheid zegt, dat wij door vele verdrukkingen zullen ingaan in het Koninkrijk der Hemelen, Dat wij de wegen dus maar goed mogen keuren, alles is tot ons nut. Als wij het zien mogen, dan is alles goed en nuttig. Daar is overal nog honing aan de roede. Wij komen overal vrij door, en daar zegt de ziel: *Amen, Heere, dank; alles is goed en wijs.*
U moet het maar begrijpen met mijn schrijven; ik kan het zoo slecht. Zeg onzen neefs en nichts goedendag.
Ik hoop nog een briefje te schrijven. Doe de groeten aan allemaal, aan N. en mui van oom Adriaan en al de kinderen. Wij spreken nog dikwijls over de reis.

Nu, dag vriend. De nabijheid des Heeren tot troost op den weg, dien wij nog door moeten gaan.

p.s. *Die hier bedrukt met tranen zaait,*
Zal juichen als hij vruchten maait

Van beide zusters,
Pieternella den Hollander.

Brief van Vrouw Hentinck te Amsterdam
aan een onbekende vriend op Walcheren.

Amsterdam, 30 september.

Beminde vriend en broeder!

Nog ben ik met u in den Geest. De Heere zegt: *zal ik voor Abraham verbergen wat Ik doe?* De Heere had mij voor ruim een jaar zo krachtig zijn toezeggingen geschonken te midden ener diepte die voor mij onoverkomelijk was. En God bereidde mij voor Zijn sterke toespraak. *Ik ben uw God, de God des eeds en des verbonds; Ik ben uw heil.* En ziet, geen twee dagen of de Heere toonde het te zijn, in redden en dragen. Daarna legde de Heere, die trouwe Verbondsgod, mij op een ziekbed, zodat ik door de zwakte mij met niets meer bemoeien kon. En ziet, drie dagen en nachten een inleven uit God, zodat één enige, oude Christin mij bevatten kon. Ik lag op een Huwelijksverbonds bed. Waar ik geen geloof meer bezat, maar liefde uit het triomfantelijk leven. Wat eenmaal genoten zal worden, geen druk, geen leed, geen lichaam der zonde zat mij in de weg. Hooglied 2, bevestigd. Mijn eigen leven was ik voor die tijd kwijt geraakt. O wonder Gods. Het volk dacht elk ogenblik, *daar gaat ze.* Maar neen, neen ik kwam weer tot mijzelf. En ziet daar werd er een weg gebaand door den HEERE. Kosteloos naar Weesp, drie dagen. En wij hadden daar drie sabbatten feest. En o, die zaligheden werden mijn met volle bekers ingeschonken. Kom, beminde broeder, zingen psalm 36 vers 3. Een eeuwigdurend zingen. Wie zal Zijn lof verheffen naar waardij?

Kort daarop kwamen Vreemdelingen uit Purmerend, die wilden mij spoedig voor hun rekening halen. Daar ik vertrokken was zonder schoenen, buidel of male, *want daar blaast de hoge God maar in,* en de geest werd vaardig. Daar werd in mij bevestigd Jesaja 62: *Gij die des Heeren doet gedenken, laat geen stilzwijgen bij u wezen.* O wonder Gods! Mijn weg kunt gij vinden voor deze reis in Mattheüs 10. Mijn boodschappen voor vader verricht hebbende, zat ik neder om te bewonderen; hoe ik menigmaal dacht, zó een uitgewerkt vat, ontledigd zitten, vruchteloos aan den grond. Maar zalig uitgewerkt. Dan zette de Koning de zilveren trompetten aan de mond en de Geest blaast daar nu in. In 't kort wilden zij mij bij een ouderling van Ledeboer hebben. Zij kunnen de reis niet betalen en deze wurm had er niets voor. Maar de Man Christi gaf Zijn ellendige een reispenning. En ach met diepe bewondering moeten wij God bewonderen over Zijn verborgen leringen aan Zijn voeten. Zij verheugden zich het meest, omdat ik uit de weg was gezet. En de Heere leidde mij in, van Sichem tot Gilgal. O mijn beminnelijke Bondsgod! Mijn lichaam werd zwak, want ik stip u maar even aan.

Te Leiden hadden wij bruiloft, en te Zoetermeer vereniging des harten. En nu moest ik met al deze ontvangen genade nog zeggen: *ik weet nog niets. Wonderlijk,* zeide de HEERE tot Manoach, *is Mijn Naam.* Wonderlijk is dat volk. *Zij komen aan door 't Goddelijk licht geleid. Hoe menigmaal* zeide de apostel, *zijn wij in perikelen.* Maar ook wij, dure tijden, armoede, ziekte, diepte, diepte en de grootste hel, het lichaam der zonde. Dat broeinest van walgelijkheid. Maar toch toenemen, en het rechte toenemen, is een uitgang uit onszelven. God de Drieënige in Zijn vrije giften te omhelzen. Verborgen Godzaligheid, wordt aan den Middelaarstroon genoten. *Al Mijn kinderen zullen van den Heere geleerd worden.* De Heere oefent Zijn deugden en ambten in zulke harten uit, maakt de wegen recht geschikt. Voor elke waarheid moet een gepaste ziel zijn. Heilig zijn de wegen, die de Heere God met mij houdt. Zie ik met een oog des geloofs op mijn Jezus, en ligt mijn verwachtingen in God, dan zeggen

wij: *Uw doen is majesteit en heerlijkheid.* Maar verbergt de Heere Zijn aangezicht en wordt de hemel koper, en de aarde ijzer, och dan zit ik weer eens bij de pakken neer. En toch met Job, *ik weet mijn Verlosser leeft.* Maar om in alles den beelde Zijns Zoons gelijkvormig te worden en nauwelijks zalig te worden. Met Paulus te zeggen: *ik jaag daarnaar, of ik het ook grijpen mocht, hoewel ik door Jezus Christus gegrepen ben.* Heilig zijn de wegen, dien mijn Vader met mij houdt. Hij plaagt of bedroeft niet van harte. En al zou God mij nu nog al doden, ik zou evenwel op Hem hopen.

Wij worden maar, lieve broeder, voor- en toebereid. Maar te zitten aan de ronde tafel in het Koninkrijk Gods, daar zullen wij met al het Erf- en Bondsvolk en Keurvolk den Drieënige toebrengen, de lof, dank en aanbidding tot in alle eeuwigheid. *Amen*

Nu beminde broeder en zuster, de lampe Gods lichte over uwe tenten en Zijn vriendelijk aangezicht over uw zielen. Zijn kruisverdiensten uwe en mijn staf. Zijn eeuwiggeldende gerechtigheid uw en mijn reismantel door deze woestijn. Dat zij zo.

Na enige heilbiddende en verbondene groeten van mij en mijn man, uw zuster in den Algenoegzamen.

Vrouw Hentinck.

Schrijf mij nu spoedig, anders plaagt mij de vijand, met mijn gebrekkig schrijven. Groet Sion.

P. s. *Deze brief is afkomstig uit familiepapieren van Fam. Verhage, afkomstig van Zacharias Verhage, molenaar te Meliskerke.*

Dit gedicht is gemaakt door

Mevr. F. de Vries uit Hasselt.

Vele jaren geleden, over onze dierbare Zaligmaker de Heere Jezus Christus.

Die in oprechtheid klagen
Dat zij veel in duister gaan
Blijf volhardend, biddend, wakend
't Volle Licht zal ééns opgaan

A. Laan Jr. Bussum

Hebreeën 12:2 1
Ziende op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs, Jezus, welke om de vreugde die Hem voorgesteld was het kruis heeft verdragen en de schande veracht, en gezeten is aan de rechterhand des troons van God.

1 Thess. 1:10. *Waar Hij altoos leeft om voor de Zijnen te bidden.*

Eenzaam zit de moede pelgrim, neergebogen, moe van smart,
peinzend, zuchtend, klachten slakend, uit het fel beproefde hart.
Maar wat baat u al dat klagen, al dat zuchten in 't verdriet.
Gij moet denken: "O mijn lieve, 't is hier 't land der ruste niet",
want de wereld baart verdrukking voor al het lieve volk van God.
't Zal hier zijn, met tranen zaaien. Maar hierna het zaligst lot.
Jezus, onze dierb're Heiland ging ons in die wegen voor.
't Zwaarste lijden moest Hij torsen. 'd Aller-diepst' valleien door.

Al in Zijn prille jeugd werd Hij wreed gezocht door moord'naarshand,
maar ontkwam door Gods bescherming veilig in Egypteland.
Eenzaam was Hij in woestijnen veertig dagen lang verzocht
van de satan die Hem kwelde, echter Hem niet overmocht!
Talloos vele kranken heeft Hij gans genezen door één woord
en een legio van duiv'len uitgeworpen, zoals nooit gehoord.
Doch de Farizeeën schimpten: " Het is een zuiper en een vraat,
een Beëlzebul der duivelen stelt Hem tot dit werk in staat".

Denk wat grievende miskenning dit voor de Heiland was,
Die uit liefdesdrang gedreven door de almacht Gods genas.
Ja, Zijn leven was één lijden, maar gedragen met geduld.
Tot den kruisdood zelfs vernedert, om te boeten onze schuld!
Na vooral het angstvol lijden in den hof Gethsémané,
tot den dood bedroefd deed slaken, driemaal Zijn herhaalde beê.
"Vader, als het moog'lijk ware dat deez' beker ging voorbij.
Doch niet Mijn wil, maar 'd Uwe, Vader, die geschiedde Mij".

En in zware strijd daar zijnde, bad Hij met te meerder moed,

en Zijn zweet geperst door lijden werd als grote dropp'len bloed.
Aan Zijn jong'ren vroeg Hij vriend'lijk: "Blijf glj hler en waakt met Mij."
Maar Hij vond hen allen slapend. Niemand waakte. Alleen Hij!
Toen kwam Judas met de bende, kuste Hem. Hoe vals en laf.
Petrus greep het zwaard en hieuw het oor van Malchus af.
Doch uw Heiland heeld' het spoedig, sprak tot Petrus: "Keer uw zwaard
in de schee, want die 't gebruiken, zullen ook vergaan door 't zwaard.

Hierop vluchtten al Zijn jong'ren. Allen lieten Hem alleen,
en de hel en satan lachte, nu Hij overwonnen scheen.
Maar uw Midd'Iaar liet Zich binden, wijl Hij 't ware Paaslam is,
dat vrijwillig wilde sterven tot Zijns volk behoudenis.
Zij brachten Hem naar Annas en daarna naar Kajafas.
Hij werd gehoond, geslagen, of Hij de allerslechtste was.
Kajafas, vol haat en gramschap zwoer zelfs in den Naam van God,
of de Heiland durfd' verklaren, dat Hij is de Zoon van God.

En de Heiland sprak: "Gij zegt het." En let op, van nu af aan zult gij zien,
de Zoon des mensen, zittend aan Gods Rechterhand.
Om te komen op de wolken. Maar Kajafas riep ontsteld:
"Mannen, hoort gij de Godslast'ring." Vlug werd het doodvonnis geveld.
Hierop werd Hij wreed geslagen en gespogen in 't gelaat.
Doch uw dierb're Goël droeg het. 't Was bepaald in Godes raad.
Petrus, één der liefste jong'ren, die verloochende Hem met klem.
Maar zijn Meester zag vol liefde en ontferming neer op hem.

Hierop moest Hij naar Pilatus, drager van 't Romeinse recht,
om de Zijnen te bevrijden van het strenge Goddelijke recht.
Doch Pilatus is in twijf'ling, is niet van de zaak gediend.
Wel gelooft hij Jezus' onschuld, maar bleef graag des keizers vriend.
Breng Hem dan maar naar Herodes, die verblijd was Hem te zien.
Niet uit liefde, maar hij hoopte dat een teken zou geschiên.

Echter toen zijn wens niet lukte kwelde hij de Heiland wreed.
Deed een spotkleed om de schouders, Hem, die nimmer iets misdeed.
Doch uw Heiland zweeg in liefde, Lam van God, zo rein en zacht,
werd ten tweede male weder naar Pilatus heen gebracht.
Daar opnieuw begon de marteling. O het griefde de Heiland zeer
dat zij riepen: "Weg met Dezen, geef ons Barabbas weer".
En uw Goëls smart werd zwaarder. Naar de geselpaal werd Hij gebracht,
spoedig striemden Hem de slagen, doch men hoord' geen enk'le klacht.

Als deez' mart'ling is ten einde, trekt men Hem de kleed'ren uit
en men neemt een purp'ren mantel, die men om Zijn leden sluit.
Nu werden scherpe doornen saam gevlochten tot een kroon,
die zij op de slapen drukten van Gods Eéngeboren Zoon.
Daarop sloeg men, hoe vrees'lijk met een rietstok, keer op keer
en men riep: "Gegroet Gij Koning." Knielde spottend voor Hem neer!
En Pilatus wees op Jezus: "Zie uw Koning. Zie de Mens!"
Doch de Joden riepen: "Kruist Hem, want hun woede kend' geen grens.

O mijn ziel, aanschouw uw Redder. Valt aanbiddend Hem te voet,
Die om mijne schuld en zonden, zo onduldbaar lijden moet.
Want dat weergaloze lijden deed ik mijn Goël aan.
Toch stierf Hij voor mij uit liefde. Wie kan dat wonder ooit verstaan?
't Wrede spel loopt straks ten einde, Jezus werd nu weggeleid.
Van Jeruzalem naar Calvarië, waar Hem wacht den bangste strijd.
Maar eerst werd Hem 't kruishout smadelijk op de schouderen gedrukt.
Afgemat door al 't lijden. Ziet uw Middelaar gaan, gebukt.

En Jeruzalems dochters weenden. Volgden Hem met een droevig hart.
Maar de Heiland sprak: "Ween niet om Mij, maar om eigen smart.
En om 't leed van uwe kind'ren als gij hen in nood zult zien.
Daar dit geschied aan 't groene hout, wat zal dan aan het dorr' geschiên".
En uw Redder moest weer verder. Eind'loos scheen de weg te zijn.
Onder 't kruishout schier bezwijkend van vermoeienis en pijn.

Daar komt Simon van Cirene van den akker naar zijn huis.
En men dwong hem om te dragen achter Jezus, Zijn zware kruis.
Eindelijk is men nu genaderd aan den heuvel Golgótha,
waar het laatste hartbrekend' lijden voor uw Heiland aanvangt, dra.
Want uw Middelaar legde Zijn gezegend lichaam op het vloekhout neer.
Als een Lam liet Hij zich slachten, stemmeloos voor dien die 't scheert.
En Zijn handen en Zijn voeten, werden smartelijk doorboord.
Maar geen klacht van 't bitterst lijden werd uit Zijnen mond gehoord.

Neen, Hij bidt voor Zijne beulen. Wil hun kwaad met goed vergoên.
"Vader wil het hun vergeven, die niet weten wat ze doen".
Het drietal kruisen staat daar opgericht. O gruwelijk lot!
Twee er van voor moordenaren. And're voor de Zoon van God!
De knechten zaten neder, vol van zotternij en spot.
Deelden vrolijk Zijne kleed'ren. Om den rok wierp men het lot.
Die voorbijgingen en die stonden, last'ren en beschimpen Hem.
Ook Zijn mede-kruis'ling verhief honend zijne stem.

"Gij die and'ren kon verlossen, verlos nu Uzelven maar,
en ons, en kom af van 't kruis. Doch dat kunt Gij niet, voorwaar!"
Maar de and're sprak vol eerbied: "Vreest gij nu ook God nog niet?
Zie, gij zijt in 't zelfde oordeel, waar als gij den Heiland ziet!
Doch wij krijgen straf rechtvaardig naar dat wij hebben misdaan.
Maar Deez' heeft niets onrechtvaardigs in Zijn leven ooit gedaan".
En nu bidt hij tot den Heiland, 's Heeren Geest schonk hem hulp daarbij.
"Heere, als Gij in Uw Koninkrijk gekomen zijt, denk dan aan mij!"

En uw Midd'laar vol ontferming hoorde deze beê, hoe klein.
"Heden," sprak Hij, "zult gij met Mij in het Paradijs ook zijn".
En uw 's Heilands duld'loos lijden en Zijn folterende smart.
werd vergeten toen Hij blikte in Zijns moeders brekend hart.
Ja, Hij peilde hare droefheid, werd diep met haar smart begaan.
Wees haar op Zijn vriend Johannes "Vrouw, zie uw zone aan."

En nu zag de Man van Smarten op Johannes neer van 't kruis:
"Zoon, zie daar uwe moeder, en hij nam haar in zijn huis.
Zo vol liefde was uw Middelaar dat Hij in deez' schrikkelijke stond'
Zijn moeder nog verzorgde, dat z' een zoon en een huis weer vond.
En nu werd de smart het vrees'lijkst toen Zijns Vaders Aangezicht
Zich verborg voor Zijn Geliefde. Hij moest missen Godd'lijk Licht.
En uw Goél vol ontzetting en benauwdheid riep: "Mijn God! Mijn God,
waarom hebt Gij Mij verlaten? O, wat een allerschrikk'lijkst lot.

Ja, dat alles wilde Hij lijden gans uit liefde tot Zijn Bruid,
opdat Zij nooit werd verlaten. Zelfs den Hemel haar ontsluit.
O mijn ziel, aanschouw uw Redder. Valt aanbiddend Hem te voet.
Die om mijn schuld en zonden, zo onduldbaar lijden moet.
Want dat weergaloze lijden, deed ik mijn Midd'laar aan.
Toch stierf Hij voor mij uit liefde. Wie kan 't wonder ooit verstaan?
Duisternis kwam over 'd aarde, duurde zelfs drie uren lang,
want de zon dook weg uit schaamte. Enk'le spotters werden bang.
Doch weer and'ren riepen tergend: "Houdt op, laat ons nu eens zien l
of Ella op komt dagen om Hem zijn hulp te biên.

Zeg mij, wie zou zulk een terging ooit verdragen, als men weet,
dat er legioenen eng'len staan ter onzer hulp gereed?
Maar uw Midd'laar droeg geduldig. Gaf het over aan Zijn God,
Die eenmaal rechtvaardig oordeelt naar Zijn rechten en gebod.
En nu riep Hij bijna stervend tot de menigte: "Mij dorst!"
Zeg mij, wie heeft ooit geleden zoals uw Vredevorst.
Neen, dat lijden was onpeilbaar diep. Was een zee van smart en strijd.
Doch Zijn grote zondaarsliefde maakte Hem tot dit werk bereidt.
En dat weergaloze lijden deed ik mijne Redder aan.
Toch stierf Hij voor mij uit liefde. Wie kan 't wonder ooit verstaan?

Nu werd een spons met edik naar Zijn droge mond gebracht.
't Was Zijn enigste verkwikking na deez' smartelijke klacht.
Hierop riep met grote stemme, 't Lam voor ons geslacht,
nu in spijt van hel en satan, 't heerlijkst woord: "Het is volbracht!"
En nog éénmaal spreekt de Heiland, 't woord van Vader treft ons 't meest,
"Vader," zegt Hij, "in Uwe handen beveel Ik Mijne Geest."
En Hij boog het hoofd voorover, legde het neder op Zijn borst.
En uw Midd'laar was ontslapen. Wonderlijk, Hij, de Levensvorst.

'd Aarde beefde, rotsen scheurden. Heil'gen stonden op uit 't graf
en 't voorhang des tempels scheurde van boven tot beneden af.
Want de toegang tot den Vader werd geopend door Gods Zoon.
Voor een gans verloren zondaar, die leert te knielen voor Gods troon.
De hoofdman gaf God d'ere, hij riep het uit op luiden toon:
"Waarlijk, Deze was Gods Zoon".
Nog liet men Hem nog niet rusten, men doorstak Hem met een speer.
En terstond stroomde bloed en water. Ten teken dat Hij is niet meer.
Jezus werd van 't kruis genomen. Jozef brengt het lijnwaad, zie!

En gelegd in 't graf der rijken naar Jesaja's profetie.

Tot het derde daglicht gloorde. Toen wierp Hij Zijn kluisters af.
En uw Midd'laar had overwonnen, hel, satan, dood en graf.
Straks verschijnt Hij aan Maria en beloont haar liefdegloed.
Petrus, Thomas en de and'ren schenkt Hij elk Zijn Vredegroet.
En na veertig dagen vaart Hij zegenend ten Hemel heen.
In triumf der zaal'ge eng'len. Want de strijd is nu gestreên.
Waar in Hemelglans gezeten, Hij verhoogt ten hoogsten stand.
Nu als voorspraak voor de Zijnen, biddend aan Gods Rechterhand.
Deeld' vandaar Zijn milde gaven aan een wederhorig kroost.

Zend Gods Geest in onze harten, tot verlichting, hulp en troost.
Nu kan satan u niet meer hind'ren. Aan het recht Gods is voldaan.
Juich nu blij, Gods lieve kind'ren. Nu kunt gij ten hemel gaan.
Maar eerst moet gij het pad bewand'len wat voor u het heilzaamst is.
Zij het smartvol, zij het eenzaam, 't zij door licht of duisternis.
Maar Zijn liefde zal u leiden, Zijn trouw houdt eeuwig stand.
En Hij voert u eenmaal vellig naar het Hemels Vaderland!
Dus mijn lieve, moed gegrepen, draag een weinig nog uw kruis.
Zijn verdrukking van tien dagen en dan zijt gij eeuwig Thuis!

Daar geen zonden, daar geen satan, daar geen hartzeer, rouw of pijn.
Daar geen eenzaamheld of scheiding. O, wat zal dat zalig zijn!
Dragend daar de witte kleed'ren en de palmtak groen en fris,
spelend op de gouden citers. Daar waar eeuw'ge blijdschap is.
Daar van maand tot maand verzadigd met vruchten van de Levensboom.
En gedrenkt met volle teugen uit de kristallijnen stroom.
En vereend met al Gods kind'ren aan uw Goëls Bruiloftsfeest.
Met Gods eng'len, hulde brengend aan den Vader, Zoon en Geest!
Als een stemme veler waat'ren klinkt het machtig lofakkoord
van het onbeschrijflijk wonder, dat men tot dit feest behoort!

Dat de zondaar gans verloren door God Zelf werd opgezocht,
en Hij van de helse straffen werd door Jezus vrijgekocht.
Zie, dat geeft stof tot aanbidding tot in d' eindeloze eeuwigheid.
Hallelujah! Looft den Heere! Die ons zulk een feest bereidt.
En straks zal Hij wederkomen, dan als Rechter van 't heelal,
Die de schapen van de bokken dan voor eeuwig scheiden zal.

Zeg mij, lieve! Is uw harte al gereinigd door dien Borg?
of leeft gij nog rustig verder voor uw ziel zonder zorg?
O, mijn lieve, wilt u haasten. Nog is het genadetijd.
Laat u toch door Jezus redden eer dat gij voor eeuwig schreit.
Doch, hebt gij de beste keuze door genade reeds gedaan?
Dan zal ook die trouwe Herder, zeeg'nend aan uw zijde gaan.
Blijf dan wakend, biddend werken door geloof in 's Heeren kracht.
Strijdend om de Kroon des Levens, die eens al Gods kind'ren wacht.
Zalig zij die leerden zoeken naar dat Hemels Koninkrijk,
Zijn gerechtigheid en Vrede maken u voor eeuwig rijk.

GEDICHT VAN AALTJE ZUIDAM

UIT GROTE VERDRUKKING

Wie zijn zij en vanwaar zijn zij?
Dat groot getal der vromen?
Gekleed in 't rein-wit gewaad,
En zaal'gen glimlach op 't gelaat,
Vanwaar zijn zij gekomen?

Zo klonk het uit des engels mond
Johannes in de oren,
Die gans verbaasd in deze stond,
Door alles wat hem werd verkond,
Zijn stem aldus liet horen:

Ik, Heere, weet het niet.
Gij kunt alleen het antwoord geven,
En hij, die waardig werd gekeurd
't Aanschouwen, wat hierna gebeurt,
In 't eeuwig zalig leven,

Vernam het woord: Uit leed en druk;
Vanuit het aards gewemel,
Zij streden moedig om de kroon,
Verworven door Gods eigen Zoon,
Op hunne weg ten hemel.

Nu schreien zij geen tranen meer,
God wiste z' uit de ogen,
Hij, Die hun bijstond in de nood,
Tot over graf en over dood,
Hij wild' hun tranen drogen,

Nu hongeren zij, nimmermeer
Geen dorst doet hen versmachten,
Geen zon, geen hitte hen verschroeit,
Nu zijn zij nimmermeer vermoeid,
Bezwijken nooit hun krachten.

Nu dragen zij de kroon op 't hoofd,
De palmtak 'in de handen;
Het Lam heeft voor hun schuld geboet
Zij zijn gewassen in Zijn bloed,
Geslaakt zijn hunne banden,

En daarom zijn zij voor Zijn troon,
Bij dagen en bij nachten,
Waar Hij hun steeds ter schaduw strekt,

Wijl bange zorg hen niet meer wekt,
Tot loon van hun verwachten.

Het Lam in 't midden van de troon,
Zat hen nu altijd weiden,
Hij zal hen tot een Leidsman zijn,
Tot ene levende Fontein
Waarin zij zich verblijden.

Hoe heerlijk klonk die profetie,
In des apostels oren.
Hij schreef het voor het nageslacht,
Dat steeds op Gods ontferming wacht
En naar Zijn stem wil horen,

Gij kleine schare, die verkeert
In druk en bitter lijden,
De tranen, die gij schreit op aard'
Houdt Hij in Zijne fles vergaard,
Blijf Hem dan stil verbeiden.

Dat Woord, zo vol van troost en licht
Werd ook voor ons geschreven;
Straks zult ge na het bangst gevaar,
Verenigd met die blijde schaar
Voor eeuwig met Hem leven,

Het ene wee is weggegaan,
Het andere zal komen;
Hij scheidt het koren van het kaf,
De schapen van de bokken af,
De bozen van de vromen,

Doch vreest gij niet, bedrukte schaar
In déze bange tijden,
Hoe ook met smart en zorg belaán,
Uw Koning zal steeds met u gaan,
Na lijden komt verblijden.

Uw pelgrimsreis is haast ten eind,
Dan zult gij zonder vrezen,
Verlost van zonde, smart en pijn,
Voor eeuwig bij uw Koning zijn
Ja, altoos met Hem wezen.

AALTJE ZUIDAM

Zie voor korte levensschets van Aaltje Zuidam:

TWAALF VROUWEN VOLGEN JEZUS

Bekeringsgeschiedenis van vrouwen, deel 2. www.theologienet.nl

VEERTIEN BRIEVEN
van
ARNOLDA SONNEVELDT
te Rotterdam
aan
JAN VRIJDAG
te Rijssen

BOEKHANDEL P. STUUT - RIJSSEN – 1978

1.
Rotterdam, 10 december 1943

Zeer geachte vriend met al uw huisgenoten,
In mijn gedachten was ik al gedurig met u aan het praten. Het is al een tijd geleden, dat ik u voor de laatste keer schreef. O, Jan, ze zeggen gedurig in mijn hart, dat u moedeloos terneder zit. Ik hoop dat het niet waar is, maar dat u zich in de God des levens mag verblijden en verheugen.
O, Jan, zie maar niet teveel op het gemis van zulk een lieve zus. Het is waar: ze heeft voor u en het gehele gezin geleefd en zich opgeofferd, maar nu mag ze rusten en de Heere grootmaken.
O, Jan, een ouderling van dominee Middel zei, toen dominee Middel zo diep bedroefd was over het verlies van een ouderling en zo weende: "O, dominee, wat doet u toch? Hij is zalig in aanschouwen en wij zijn in hope zalig!" En de Heere beliefde het te zegenen, zodat de dominee hoger op mocht zien.
Och, we moeten gedurig maar bewonderen de wondere we- gen_ des Heeren. Een jaar vóór u zo'n pijnlijk verlies overkomen is, heeft de Heere uw ziel lieflijk willen verlossen. O, wat groot nu te mogen getuigen: Hij is de mijne en ik ben de Zijne. O, Hij zal gewis voor u zorgen en u leiden, niet alleen tot de dood, maar er over tot in de eeuwige heerlijkheid. Hou maar moed, het zal voor u ook niet zo lang meer duren!
Gisteren was Lena de Reuver hier, en die vertelde, dat maandag een vrouwtje van 80 jaar haar ziel gered is; ze ligt nu op sterven. Ze was haar hele leven lang zo'n teer bekommerd mens en nu slechts één dag in de benauwdheid verkeerd! Ze kan niet alles uitbrengen vanwege zwakte, maar ze roept gedurig: "Hij is gekomen en nu mag ik naar huis!" De glans ligt erop, zei Lena, die was er zo vol van en had er zo'n arbeid mee mogen hebben.
O, Jan, mocht het mij ook eens te beurt vallen! O, het is wel waar: Zou de Heere Zijn eer te kort doen? Hij onderhoudt mij geduriglijk, maar dat mis ik toch - en o, daar ziet mijn ziel naar uit! Zondag heb ik nog moed mogen scheppen, dat het nog eens gebeuren zal. De dominee preekte uit Psalm 85: Hij zal tot Zijn volk en gunstgenoten van vrede spreken. Dierbaar werd de Persoon erin verklaard; o, ik had zo moed geschept! Zondagavond een preek gelezen van Smytegelt over: Uw wil geschiede. O, Jan, daar heb ik zo veel schuld in beluisterd. Ik had niets liever gedaan, dan met de ganse Kerk vlak voor de Heere neer te vallen en samen onze schuld te bewenen. O, er was zo'n liefde tot de Heere en al Zijn deugden, en daar legert mijn ziel nog.
O, welk een bange toekomst ligt er voor ons. Och, dat we samen met al onze noden maar dicht bij de Heere mogen schuilen. O, daar, ja daar alleen is het veilig!
Nu, geliefde, de Heere zij met u, Hij beware en ondersteune u en zij u nabij. Al de uwen de hartelijke groeten, ook van Cor en Naatje. Ook de groeten aan de zwakke Diena en alle anderen.

Nu ligt dominee Baay weer zo ernstig; hij is geopereerd. En dominee Groen moest zo weer naar huis. U hebt het zeker wel gehoord?
Als u lust heeft, laat dan nog eens wat van u horen. Dag, hoor! Uw liefhebbende, maar onwaardige vriendin,
ARNOLDA.

2.
Rotterdam, 6 januari 1944
Geliefde vriend in de Heere met al de uwen,
Uw brief mochten we ontvangen, hartelijk dank ervoor. Ik was zo blij weer eens iets van u te horen. Ik heb gezien, hoe het met u gaat en hoe de Heere u bij tijds komt te ondersteunen. O, Jan, ik was daar zo blij mee. Neen, de Heere laat Zijn kwijnend volk niet eeuwig in verdriet.
U schreef ook hoe ons bedorven deel niets anders dan vuil kan opwerpen. Neen, uit die bron in der eeuwigheid geen vrucht meer! O, Jan, maar dat maakt nu net het wonder uit, dat de Heere naar dezulken heeft willen omzien. Dat Hij voor vloek- en doemwaardigen Zijn dierbaar bloed heeft willen storten om hen van de vloek te verlossen. O, als de ziel er weer eens iets van mag hebben, dan kan het niet anders of de ziel zakt in verwondering en aanbidding weg. O, zoet buigen voor dat lieve Heilige Wezen. O, mochten we er met de ganse Kerk maar veel verkeren! Maar ach, dan moet ik van mezelf maar klagen er weer niet te zijn. Maar daarom is het zo'n wonder als de Heere weer naar ons omziet. O, Zijn getrouwheid is zó groot, nooit om te peilen.
Nieuwjaarsnacht was ik zo ontdaan, ziende op de oordelen; alles was donker van binnen en van buiten. Ik moest zo zuchten en klagend ben ik in slaap gevallen. Nieuwjaarsmorgen werd ik wakker met deze woorden: Zijn doen is rein, Zijn vonnis gans rechtvaardig. O, wat een diepe indruk mocht ik ervan hebben. O, dat de Heere toevallen in al Zijn doen; o, dan is alles goed. En hoe bang de toekomst dan ook is, als de ziel aan de zijde Gods mag vallen, dan kan hij overal door.
Verleden week donderdag is Roest een dag bij ons geweest. We zijn aangenaam samen geweest. O, die zoete vereniging! O, wat mag Roest veel van de Heere hebben; het is om jaloers op te worden. O, hoe wonderlijk wordt hij bewaard en onderhouden. O, 's Heeren oog is over degenen die Hem vrezen. Dat uw en onze geliefde - nu zalige - Mientje ook het onderwerp van onze gesprekken was, behoef ik u natuurlijk niet te schrijven. O, Jan, ik heb nooit geweten, dat ik zoveel van Mientje gehouden heb, als nu ze weg is. O, wat is zij gelukkig! Wat zal het eens zijn, als we weer allen tezamen verenigd zullen zijn, om samen de Heere eeuwig de eer toe te brengen. Och, laat ons elkaar maar opwekken om gemoedigd 's Heeren weg, die Hij over ons besloten heeft, te lopen. De Heere zal ons niet te veel opleggen.
Ik heb na de feestdagen de Heere nog mogen ontmoeten. Eerste Kerstdag mocht ik er wat van hebben.
Nu, geliefde, ontvang de hartelijke groeten met al de uwen van Cor en Naatje. Mocht de Heere u ondersteunen naar ziel en lichaam, is de wens en bede van uw onwaardige, maar liefhebbende
ARNOLDA.

3.
Rotterdam, 14 januari 1944

Geliefde vriend in de Heere met de uwen,
Hedenmorgen heb ik uw brief ontvangen en daaruit vernomen, dat uw vader ziek is. O, Jan, ik ben ontroerd! Net zoals u schrijft: de hoogste top mogen beleven en nogal ernstig aan te

pakken. O, de Heere mocht het nog genadig voorzien. O, u zou er alles aan missen; het was zo'n vriendelijke oude man. Ik hield veel van hem. O, Jan, mocht het eens waar worden, dat we samen de troon der genade mochten bestormen, o, de Heere mocht Zich nog over uw geliefde vader ontfermen; hij leeft nog!
Jan, we zullen met u zuchten, maar o, mocht het ons geschonken worden om een gebedje van de Heere te ontvangen. Dat alleen zal toch maar verhoord worden. We voelen met u waar u in verkeert. O, nu is het gemis van uw zeer geliefde zus Mientje nog groter; nu staat u zo alleen. Als het niet zo ver was, kwamen we gauw eens naar u toe. O, ik kan zo gevoelen uw zorgen van alle kant. Maar, Jan, ik ben vanmorgen toch blij geweest, dat onze geliefde Mientje thuis is. O, nu wordt haar dit leed onthouden. En Jan, de Heere leeft nog en weet al uw verdriet. Hij zal u niet laten verzocht worden boven vermogen.
O, ik heb zo over u lopen denken. Het was net of het in mijn' hart was, dat het voor u niet zo lang meer zou duren. O, hou maar moed. Nog een weinig lijden, nog een weinig strijden, dan ben je eeuwig bij de Heere en Zijn geliefde volk.
O, Jan, wat is u te beurt gevallen! De Heere verwaardige u veel op dat geluk te mogen zien, en op Hem, Die die dure prijs betaald heeft door Zijn verzoenend lijden en sterven, en nu gezeten is aan de rechterhand Zijns Vaders, om al de belangen van Zijn arme volk de Vader voor te stellen.
O, de Heere verlene u kracht om uw geliefde vader op te passen. En Hij verwaardige u, Gode te zwijgen; hoe Zijn wegen ook mogen lopen.
O, dat dat heil ook aan uw neef Jan geschonken mocht worden. Wat zou dat een blijdschap wezen. O, er is maar een ogenblik nodig, als het de Heere behaagt hem neer te vellen. lk kan hem nooit loslaten, maar moet gedurig maar voor hem vragen. O, de band, die wij aan zijn geliefde moeder hadden, leeft nog voort.
Wij zijn de laatste weken erg zwak en ik heb zo'n pijn in mijn arm. Het schrijven valt me moeilijk, maar ik kan het toch niet nalaten. De Heere zij u goed en nabij, Hij zij uw vertroosting. Laat nog eens horen hoe het met je vader gaat. Van harte beterschap!
Uw liefhebbende vriendin,
ARNOLDA.

4.
Rotterdam, 12 februari 1944

Geliefde vriend in de Heere met al de uwen,
Uw brief heb ik met blijdschap ontvangen. U schreef, dat uw vader zo mooi vooruitging en dat de wond kleiner werd. O, het valt me zo mee! Want uw vader is toch al zo oud. Ik was er door ontroerd. Och, dat het nog eens wat na mocht laten! Maar o, wat zijn we diep gezonken, zonder gevoel. Ja, we zijn, net zoals u schreef, vijanden Gods geworden. O, daarom zal het wonder zo groot zijn voor degenen die binnen mogen komen. Wat zal de kerk het straks uitgalmen: *Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen.*
O, wij hebben deze week zulke bange dagen doorgebracht. We werden hevig aangevallen, dat we ons bedrogen hadden voor een eeuwigheid. En o, er was geen opening in het gebed; het was van alle kanten bang. Daar kwam nog bij, dat we naar het lichaam helemaal niet goed waren; zo beklemd op de borst. Ik vrees, dat het van 't hart komt. Nu heeft het de Heere behaagt weer ademtocht te schenken. Onder het gehoor van Ds..Kersten over Genesis 17, waar de Heere het verbond met Abraham weer komt te vernieuwen, werd ons hart zo verklaard. Ja, ons versje, waar we zoveel aan mogen hebben, heeft hij laten zingen. Het eerste vers al: Psalm 103 vers 9, waar we mee in de nooit begonnen eeuwigheid mochten blikken toen we nog maar 28 jaar oud waren. O, Jan, wat kreeg het die avond een waarde!

Och, één ademtocht is al zo groot als men denkt om te komen. Maar met dat alles - hoe groot ook - o, er blijft zo'n leegte over. O, wat bent u gelukkig! Vooral nu u uw geliefde zus in alles zo missen moet, o, als u nu nog onder zoveel strijd en aanvechtingen moest verkeren! O, zeg eens, wat is de Heere wijs en goed in al Zijn doen. O, neen, Hij legt de mens niet te veel op. De Heere heeft mij wel eens beloofd, mij niet boven vermogen te verzoeken. En dat zal Hij doen voor Zijn ganse Kerk in deze bange, ja zeer bange dagen. Over al wat heerlijk is, zal een beschutting zijn.
Cor en Naatje zijn vanmiddag naar 't graf; Jan Lodder wordt begraven. O, zo heengegaan! Hij was 45 jaar, en heel zijn leven ziekelijk geweest. Naatje is er wezen condoleren.
Ontvang de hartelijke groeten, ook van Cor en Naatje. Al de uwen gegroet. Gedenk onzer in uw gebeden.
Uw onwaardige vriendin,
ARNOLDA.

5.
Rotterdam, 14 maart 1944

Zeer geliefde vriend met al uw geliefden,
Uw brief heb ik in dank ontvangen, en met de hulp des Hee` ren zal ik trachten terug te schrijven. Ik begrijp, dat u het druk hebt met al de zorgen van de bonnen voor het gezin, en dat u hoe langer hoe meer uw geliefde zus gaat missen. O, ik kan het begrijpen. Ze was zo'n zorgzame vrouw; alles rustte op haar. En dan haar gebed! O, wat ging onze geliefde Mientje gebogen onder de lasten van haar huis, de gemeente en van ons diep gezonken vaderland. Nu behoeft ze gelukkig al die ellende, waar wij inzitten en nog door moeten, niet meer mee te maken. O, laat ons het haar maar gunnen; nu mag ze eeuwig uitrusten.
Met mij gaat het ook niet erg goed. Ik heb al 14 dagen in de kamer gezeten. Ik heb geen lust in eten en heb overal pijn, en ook wat koorts. Nu is gisteren de dokter geweest en die zegt, dat vanwege zwakte mijn hart niet goed kan werken en daarom te groot wordt. Hij zegt, dat ik me heel kalm moet houden. Dat is niet zo'n mooie boodschap Maar Jan, ik ben zo wonderlijk kalm. Ik ben mezelf een raadsel, daar ik me goed bewust ben voor eigen rekening te liggen. Nu wil ik gedurig proberen mezelf in onrust te brengen, maar dat gaat niet. Ik voel me zo gerust in de Heere en ik heb zoveel vrijmoedigheid om het voor 's Heeren aangezicht neer te leggen, en te vragen, als de tijd er nog niet is, of het de Heere dan mocht behagen mij weer wat kracht te schenken, om nog voor de Heere te mogen arbeiden en nog lasten te mogen dragen. Zoals ik nu ben, laten mijn krachten dat haast niet toe.
Toen ik u laatst schreef, had ik ademtocht mogen scheppen, maar die zondag daarop is de Heere zo krachtig overgekomen met deze woorden: En ze worden in de kracht Gods bewaard, door geloof tot de zaligheid. O, toen heeft mijn ziel gehuppeld van zielevreugd en zongen ze in mijn hart: Dat zal de Heere veel aangenamer zijn, dan os of var. die hunne klauw verdelen. Dat hele vers, iedere regel was een zaak. O, de Heere toonde mij toen, hoe verwoed de duivel op mij was, omdat ik mee mocht arbeiden om zijn rijk afbreuk te doen. Ja, de duivel heeft geprobeerd me van kant te maken, want de dinsdag daarop stond ik bij de tramhalte - hoe het gegaan is, weet ik niet - maar ineens viel ik achterover vlak voor de tram. O, dat ik nog leef, is een groot wonder! Ze hebben me opgeraapt en schoongemaakt, en toen was het: Ze worden in de kracht Gods bewaard. Jan, ik geloof nog de kracht ervan te hebben.
Nu, de Heere zij met u en de uwen. Hij zij u goed en nabij.
O, zeg eens tegen Jan van Mientje, dat ik hem het deeltje gun van zijn nu zalige moeder.
Nu, dag hoor! De hartelijke groeten van Cor en Naatje en van mij, uw liefhebbende,
ARNOLDA.

6.
Rotterdam, 21 november 1944

Zeer geliefde zielevriend met vader en tante,
O, wat is het lang geleden, dat we wat van elkaar gehoord hebben. Ik ben veel met mijn gedachten bij u geweest. O, hoe gaat het met u tesamen? Hebt u al wat van Jan gehoord? O, mochten deze wegen eens aan zijn hart geheiligd worden, en dat de belofte - aan zijn geliefde moeder gedaan - eens in vervulling mocht gaan! O, Jan, wat wordt toch vervuld, hetgeen onze geliefde - en nu zalige - Mientje gezegd heeft. O, wat is het bang op de aarde, en het wordt met de dag banger!
Wij mogen naar omstandigheden nog wel zijn. Tot .hiertoe zijn we gedragen en onderhouden. O, geliefde, is het geen wonder, daar zo velen niet weten wat ze moeten eten, en ons ontbreekt het nog aan niets. Ja, de Heere is een Waarmaker van Zijn Woord, zowel in bedreiging als in belofte.
In onze stad is het ook heel erg. Nu tien dagen geleden (o, wat een toestand!) werden alle mannen en jongens van 17 tot 40 jaar weggehaald. O, eerst liepen de soldaten al maar schietend door de straten en daarna kwamen ze in de huizen. Bij ons zijn er vier boven geweest, maar ook in dezen is er voor ons wonderlijk in voorzien; ze zijn maar twee minuten boven geweest. Bij onze dominee Kersten is het heel erg geweest. Alles hebben ze afgezocht: bedden en kasten, en ze hebben wel honderd maal geschoten vanaf het balkon en in de tuin; maar er was niemand. O, wat een diepe vernedering! Heel onze stad is in droefenis. Er zijn huizen waar er wel zes weggehaald zijn; velen van vrienden en bekenden. En waar zullen ze blijven?
En nu zitten we ook nog zonder licht en met maar weinig gas. O, wat is het bang dat donker! Maar Jan, zondag zei ds.. Blok zo in de preek, dat het eens onze grootste droefheid mocht zijn, dat we de Heere weggezondigd hebben. O, Blok heeft zondag zo dierbaar gepreekt uit Micha 7 : 7. 't Was al geest en leven; o, zo dierbaar! Ik heb het in geen jaren zo gehoord. De voorrede was uit Psalm 62: Doch, gij mijn ziel, het ga zo 't wil, stel u gerust, zwijg Gode stil. O, wat zijn we verkwikt en versterkt. We waren weer voor het eerst in Gods huis. Nu zijn we weer zo vreselijk moe, maar toch ben ik blij er geweest te zijn.
Van Roest krijgen we nog gedurig bericht. O, die wordt toch zo wonderlijk geleid, bewaard en onderhouden. Zat ik even bij u, dan zou ik u alles wel vertellen. Het is daar zeer bang, al maar bommen en vol met soldaten en vluchtelingen en stellingen. Roest is bang, dat hij er niet zal kunnen blijven. O, de Heere zorgt zo wonderlijke voor hem!
U weet toch zeker ook wel, dat onze geliefde Ds. Heikoop zo ongelukkig aan zijn eind is gekomen? Roest ging hem begraven. O, wat is onze Mientje toch gelukkig, dat ze dit niet mee behoeft te maken.
Nu, Jan, de Heere zij u en de uwen nabij.Degroeten van Cor en Naatje. O, toe, schrijf gauw eens terug!
Hartelijke groeten van uw liefhebbende,
ARNOLDA.

7.
Rotterdam, 19 juli 1946

Geliefde zielevriend met de uwen,
Door 's Heeren goedheid mogen wij nog wel zijn, en van Roest hebben we gehoord, dat het bij jullie ook nog wel mag zijn. Roest schreef, dat de Heere in- en uitwendig goed voor jullie was.
O, Jan, wat is Mientje gelukkig, dat ze thuis is. O, wat staat ons nog te wachten? Het wordt al banger op de wereld, en er is nog gans geen vernedering. De Heere wordt gedwongen om met

zwaardere oordelen te komen. Ja, hier en daar is er nog wel een persoonlijk bukken en buigen, maar voor 't land hoor je het nergens meer.
Dina is zeker wel bij u geweest om onze groeten over te bren gen, en om te vertellen hoe het ons ging? Nu, vanaf die woensdag gaat het aardig wel naar 't lichaam. O, wat was het me toen een wonder, en nog. Ik was toen dood moe en was wat gaan rusten terwijl zij naar de kerk waren. Maar ik kreeg er tegenzin in, om het lichaam zo te voeden. Ik rees op, boog mijn knieën en ging lezen het preekje van Ds. Fraanje van de hemelvaart. O, ik heb het nooit eerder zo gelezen; alles was persoonlijk voor mij. O, ik heb het in verwondering en aanbidding gelezen. Toen het donker werd, lag ik het weg en kreeg toen pas erg in mijn lichaam. O, Jan, ik had me in geen jaren zo gevoeld en riep in verwondering uit: Hoe ben ik aldus! En toen was het met kracht: De geest van vader Jacob werd weder levend, want Jozef leeft. O, die blijdschap, dat Jozef leefde, is in geen woorden uit te drukken. In die blijdschap heb ik verkeerd tot maandag. Toen kwam er weer een kleine ritseling tussenbeide en week het leven.
Nadien heb ik zware strijd gehad, teveel om op papier te zetten. Woensdagavond preekte De Ketterij. O, 't was zo ver weg, ik durfde niet meer te zuchten. Zo ben ik in de kerk gaan zitten en was zeer bedroefd. Ik sloeg mijn psalmboekje open bij (o, lees het eens!) het vijfde vers van psalm 59. En daar beliefde de Heere in mee te komen. Iedere regel werd een zaak. O, ik zakte er onder weg. De Ketterij nam tot tekst Psalm 73 : 24: Gij zult mij leiden naar Uwen raad. O, Jan, alles was net van pas voor me. Ik mocht het met de Heere eens worden en ik ben mijn pakje kwijtgeraakt. O, wat hebben we toch met een wonderdoend God te doen! Het is enkel liefde al wat de Heere doet, maar het is enkel zonde wat ik doe. O, die smart bij ogenblikken! Daarom zou ik wel eens weg willen.
Nu, mijn papier is vol, de hartelijke groeten van Cor en Naatje. Wees allen de Heere aanbevolen. De hartelijke groeten van uw liefhebbende,
ARNOLDA.

8.
Rotterdam, 1 september 1946

Geliefde zielevriend met de uwen,
Wij mogen door 's Heeren goedheid nog wel zijn, en hopen van u en de uwen hetzelfde. Ik heb in uw laatste brief gelezen, dat u ook erg bezwaard bent over de toekomst. Ja, Jan, het ziet er maar bang uit. Wie God verlaat, heeft smart op smart te vrezen.
Ja, onze geliefde Mientje en Lieske zijn nu driewerf gelukkig. Ik denk zoveel aan hen, want ik mis hen zo. Verleden week heb ik nog geweend om het gemis van deze geliefden; het waren zulke getrouwe raadgeefsters.
O, Jan, ik meen u met de feestdagen geschreven te hebben. Eerste Kerstdag heeft de Heere het zo wonderlijk met ons gemaakt. O, ik heb nog weer eens een keertje op mogen gaan en 's Heeren dood mogen verkondigen. O, Jan, de liefde was de banier over me! De Heere was in mijn hart, en ik heb gemeenschap met Zijn lieve volk mogen hebben.
Acht dagen lang hebben we lief volk onder ons dak mogen hebben; in liefde en vrede hebben we samen mogen zijn. O, het was zó goed al die dagen. Daarna ben ik in een donkerheid gekomen. O, ik voelde me zo leeg, zo hol, zo onnut op de aarde. O, en dan die neep, dat ik me bedrogen had voor zo'n grote eeuwigheid. O, Jan, het was me bang; alles was toegesloten, maar van de week op z'n onverwachts kwam de Heere in Zijn onbegrijpelijke zondaarsliefde het Borgtochtelijk werk zo ruim voor mijn ziel te ontsluiten. O, ik kan het niet weergeven! Ik mocht met al mijn zonden en noden in Hem rusten. Ik was al mijn last kwijt in dat volbrachte werk.
's Avonds in het verborgene zocht ik het weer, maar het was weer weggesloten. O, wat was ik toen bedroefd; ik kon niet slapen. Dit duurde tot vier uur in de nacht, toen ben ik in slaap

gevallen, en heb toen zo zoet gedroomd: 'k Was op een groot gezelschap en de Heere was in ons midden. O, zoete harmonie! O, zoete eenheid! Zo zoet ontwaakt, en toen was het: Gewis het zijn mijn hartevrienden, hunne taal mijn hartetolk. 'k Heb er nog een paar dagen de zoete nasmaak van gehad.
Nu, ontvang samen de hartelijke groten van Cor en Naatje. Het goede u telamen toegewenst door uw liefhebbende,
ARNOLDA.

9.
Rotterdam, 30 september 1946

Zeer geliefde zielevriend met de uwen,
Met de hulp des Heeren hopen we u een paar letteren te schrijven. Ik was het al lang van plan, maar ik heb zeer veel volk gehad en zo kwam er niet van.
Maar Jan, nu heb ik gisteren zo aangenaam avondmaal mogen houden. Ik ben er nog geheel van vervuld, en dat wekt de liefde tot elkaar zo op, want dan gevoelt de ziel, dat de Heere en Zijn volk één zijn. O, Jan, heel de week had ik dan hoop dan vrees. Zag ik op mijzelf, dan kon het niet, maar mocht ik zien op de bemoeienissen, die de Heere hield, o dan had ik hoop. Dan waren de uitgangen en begeerten om eens iets van die schoonheid van die Koning te mogen aanschouwen. En o, eeuwig wonder! onder het lezen van het formulier bij die woorden: Waar Hij gebonden werd, opdat Hij ons zou ontbinden - o, daar ben ik weggezonken in verwondering en aanbidding. Ik mocht als was voor het vuur smelten. Zo'n grote liefde! O, mijn ziel ontstak in wederliefde. Dat is in geen woorden weer te geven; en dat aan zulk een, die het zo diep voor de Heere komt te verzondigen! O, ik heb zo met zoete vrucht aan die heilige Dis mogen aanzitten.
De dominee verklaarde Joh. 17 van vers 17 tot 19: *Heilig ze in Uw waarheid; Uw woord is de waarheid.* O, die zoete vrede, die daar afstraalde. O, dan ligt alles eens aan banden.
Uit de kerk is Frans Mallan meegegaan, nu die was ook lief gesteld. Alle vijanden lagen aan banden, ook bij Frans. Ik had zo'n medelijden met hem gehad, daar hij zo gedurig onder de bestrijding was geweest. Later kwam Heerschap nog; we zijn zo zoet samen geweest. 's Avonds hebben nog zo gelovig mogen zingen twee versjes van Psalm 57.
O, Jan, dat de Heere er alle eer en dankzegging voor ontvangen mocht, maar o, daar ben ik weer veel te arm voor. O, dat die grote Voorbidder, Die alles verworven heeft, ook de dank-4, zegging er voor mocht doen, opdat God in alles geprezen worde. Amen.
Hartelijke groeten van uw liefhebbende,
ARNOLDA.

10.
Rotterdam, december 1946

Geliefde zielevriend met uw huisgenoten,
Het is al weer lang geleden, dat wij iets van u allen hoorden. O, ik ben zo benieuwd hoe het met u allen gaat, naar ziel en lichaam in deze veel bewogen dagen. O, Jan, als we zien, hoe het verleden jaar was en nu, dan zijn de goedertierenheden des Heeren nog groot en vele over ons. O, Jan, dan moet ik wel eens getuigen: de Heere heeft het in een weg van goedertierenheid nog wel met ons willen maken. Maar Nederlands volk heeft zijn nek verhard. En als we dan alles om ons heen zien, dan krimpt ons hart ineen. O, wat een zware oordelen hangen boven ons hoofd. Ik vrees, dat de Heere met Zijn Kerk gaat richten. O, wat is Sion de aardse flessen gelijk geworden. Zondag acht dagen geleden heb ik in Erskine gelezen

van de vervallen hutten van David, o, het is net onze toestand. Ik heb zo met aanbidding mogen lezen. O, neen Jan, als de Heere met harde slagen komen zal, dan doet Hij geen onrecht. O, mochten we zo de Heere toevallen!
We zijn met ons drieën nog een paar dagen bij Roest geweest. O, Jan, de Heere heeft alles wel gemaakt. Roest en de kinderen waren zo blij.
Maar Jan, nu moet ik u in stilte wat meedelen. Bij Dirk Roest heeft een grote verandering plaats gehad. En hoewel hij nog geen woord zegt, spreekt hij met daden. Met de wereld gebroken, zoekt het bij Gods volk en in stilte leest hij veel in Gods Woord. Zijn meisje heeft hij afgezegd, en gedurig zie je een traan rollen. Zijn woorden 'verloren:« o, het beloofd wat goeds, maar nog even geduld. Maar ik kon het toch voor u niet verbergen, zo wij hem aangetroffen hebben. Hij was de laatste tijd verkeerd. Hij bad niet meer, en was zo lastig omdat hij, niet naar Indië mocht, dat zat hem zo verkeerd. En nu is hij zo lief en vriendelijk. Hij geeft vrede van hem af.
O, Jan, zou de tijd daar zijn, dat het openbaar mocht worden, wat uw geliefde zus Mientje met Dirk doorleeft heeft? Het is een lief huis om er te wezen. U kunt u indenken hoe blij Roest er mee is, maar ze doen of ze niets zien. Je bederft het zo gauw, en de Heere helpen is niet nodig.
Ik heb nu het doodsbericht gehad van juffrouw Roggeband. O, die is verlost. God heeft haar welgedaan. En zo gaat er veel volk naar huis. O, wat zijn ze gelukkig die de Heere thuis haalt! Ik heb gehoord, dat bij u een jongen zijn ziel gered is, o, wat groot!
Ontvang nu de hartelijke groeten van Cor en Naatje en mij. Uw liefhebbende,
ARNOLDA.

11.
Rotterdam, 2 juli 1947

Geliefde zielevriend met de uwen,
Hedenmorgen mochten wij in blijdschap uw brief ontvangen,. hartelijk dank ervoor. O, Jan, het is waar, het is al zo lang geleden, dat we u schreven. Het is niet goed van mij, maar Jan, ik heb zo veel doorgemaakt en zo veel in de strijd verkeerd! En de laatste maanden was ik weer gedurig zwak naar het lichaam, en daarbij heel de zomer veel volk gehad. Het was gedurig nog wel aangenaam, maar als je niet sterk bent is het ook vermoeiend. En zo heb ik het alsmaar uitgesteld.
Maar Jan, nu heden uw brief kwam, heb ik toch weer mogen ondervinden, dat de gemeenschap niet verkoeld is. O, ik had daar veel van. Ik was net van plan om vandaag aan u te schrijven. Zondag heb ik zo lief avondmaal mogen houden. Het ongeloof lag aan banden, en o, dat weer eens adem te mogen halen! Verleden week veel in de strijd geweest. Ik kon niets, noch naar het lichaam, noch naar de ziel. Toen op een nacht ben ik Beer bepaald bij een hoer op ons dorp, die de Heere op haar sterfbed krachtdadig bekeerd heeft; en o, zo ruim is ze de eeuwigheid ingegaan, nu al weer 20 jaar geleden. Ik werd er bij bepaald, dat ze nu niet meer de vuile Mien was, maar gewassen in dat bloed des Lams. O, ik werd zo in dat vrije soevereine welbehagen geleid, en Jan, daar heb ik een ruimte in mogen zien voor mezelf. Ja, ik ben mezelf er in kwijt geraakt en er bleef niets over dan aanbidden en bewonderen. Daarin heb ik de week in mogen doorbrengen.
Maar nu was het zaterdag zó warm, dat ik zei: Zo kan ik niet de straat op. En och, van binnen begonnen ze ook weer op te staan. Dat dreef me weer uit naar de Heere, en ik mocht de Heere

als een tekentje stellen, dat als ik op mocht gaan, de Heere dan wat koeler weer mocht geven. En o, wonder! de Heere gaf het. Dat was me al zo groot.
Toen naar Gods huis en daar begon de dominee met dat vrije welbehagen en haalde Rachab de hoer nog aan. O, Jan, heel mijn hart werd verklaard, 't was of de dominee alleen voor mij sprak. Hij nam tot tekst: Ik heilige Mijzelf voor haar. O, ik kon het wonder niet uitgewonderd krijgen, en dat voor zulk een! O, ik heb zo met stille vrede aan de Verbondsdis mogen aanzitten. O, Zijn vlees te eten en Zijn bloed te drinken! 's Avonds heb ik thuis een preek van Justus Vermeer gelezen over: Ik heb de vermoeide ziel dronken gemaakt. Och, 't paste allemaal! Ik was zo vol, dat ik gedurig het boek moest neerleggen. Ik kon het maar niet op, dat de Heere naar mij, een diep onwaardige, had omgezien. Ik mag er de vrucht nog van proeven en smaken. O, er is zo'n heimwee in mijn ziel naar de volle Heere Jezus. Och, Hij mocht Zich eens kwijtschenken!
O, het deed mij zo goed, toen u schreef, dat u zo avondmaal mocht houden. O, de Heere is nergens aan verbonden. Ja, geliefde, wij voelen ook veel smart over het gedurig ver weg zijn van de Kerke Gods. De wereld daar is nooit verbetering van te verwachten. Maar Gods lieve volk, o, dat is zo erg! Och, het is overal hetzelfde: verdeeldheid onder elkaar. Och, u zult uw geliefde zus ook zo missen.
Nu, geliefde vriend, een paar lettertjes uit de dadelijke gemeenschap. De Heere zij u goed en nabij. De hartelijke groeten van Cor en Naatje en van mij, uw liefhebbende,
ARNOLDA.

12.
Rotterdam, 11 december 1947

Zeer geliefde vriend met al de uwen,
O, Jan wat is het nu toch lang geleden, dat wij wat van elkaar gehoord hebben. Hoe gaat het met u allen naar de ziel en het lichaam? Door 's Heeren sparende goedheid mogen wij nog zijn die we zijn. Het is heel de zomer aardig gegaan naar het lichaam, maar nu enige weken is het weer veel tobben. Ik zit weer geheel aan huis gebonden. Niet ziek, maar als ik loop, krijg ik zulke hartkramp en dat in huis en dat neemt mijn krachten zo weg. 0 Jan, het is wel een beetje eigen schuld. 't Ging zo goed en dan doe ik al weer gauw te veel. O, de Heere weet zo goed wat een ieder nodig heeft. O, ik moet altijd maar ingekort worden; 'k ben zo voortvarend.
Verder is de Heere geen land van uiterste duisternis voor me. O neen, Hij handelt nooit met mij naar mijne zonden, maar komt steeds te betonen dat Hij ons kent en weet te wonen.
Ik mag nog al eens aangenaam lezen. Zondagavond heb ik met gevoel een preek gelezen over de voorzienigheid. Nadat ik een versje gezongen en mijn plicht gedaan had, zat ik zo even, en o Jan, daar komt de Heere over en komt me terug te leiden in wie en wat Hij voor ons geweest is, in en uitwendig. O, ik ben zo laag weggezonken, want dat aan zulk een die niet anders kan dan zijn weg voor de Heere bederven, o, dat doet zo laag bukken. Dan kan ik het in de eenzaamheid best houden.
O, wat is het donker en bang op de aarde. Als de Heere doortrekt, o, dan zal het niet meevallen. En was het de wereld maar alleen, dan zou het nog wel gaan, maar 's Heeren lieve volk, o, die zijn in de meeste gevallen zo ver van huis. Liefde en vrede wordt er onder hen zo weinig meer gevonden. O, de Heere mocht weer eens naar Zijn Kerk komen om te zien.

Veel van Gods lievelingen worden thuis gehaald. O, 't wordt zo leeg op de aarde. Een lieve vriendin van ons ligt ook zeer erg ziek. Ik ben bang, dat de Heere ze weg zal gaan nemen. Daar leven we al veertig jaar zeer nauw mee. Zij is haar hele leven zo bevreesd voor de dood geweest en nu ligt ze daar zo vredig en stil, onderworpen aan de wille des Heeren. Zij heeft veel voor de Kerk mogen zuchten. O, het is een wonder! O, Jan, ik zou er zo graag eens heen willen, maar ik kan niet, ze woont in Maassluis. O, ze is zo teer in haar leven geweest. O, het is zo moedgevend! Een half jaar geleden is ze uit alles uitgezet en in een volbracht werk opgelost. Ze weet van geen begin, spreekt al van haar 4e jaar. Het is een lieve Heintje. Uw geliefde zus heeft haar bij ons ontmoet, dat ging samen zo goed.
Onze dominee hoopt zondag weer te preken, maar het is nog niet erg goed met hem, als dat maar goed afloopt.
U hebt zeker al wel gehoord, dat wij een gast hebben? O, Jan, dat is zo wonderlijk gegaan. Wij werden er door de woningwet toe gedwongen. Er was weer een juf geweest en die zei: Beneden één kamer en boven twee kamers. O, Jan, ik wilde nog wat zeggen, maar tot drie maal toe zei ze: Wij beslissen alles, en zo is ze weggegaan, ons verslagen achterlatende. Ik ben op de canapé gevallen en zo werd ik verwaardigd om de Heere toe te vallen en toen durfde ik niet meer af te bidden. Wel heb ik gezucht om bewaard te worden voor NSB of radio en zondagsontheiliging en kreeg er opening in. Ik heb Gods Woord opengeslagen en mijn oog viel op: Wie ulieden aanraakt, raakt Mijn oogappel aan. O, dat was te veel voor me en toen zei ik: Ik Uw oogappel? Ik die het zo slecht voor U kom af te brengen? Maar hoe meer ik het wegduwde, hoe meer kracht het deed. Zo heb ik twee uur gezeten, mezelf verfoeiend en van de andere kant de Heere bewonderend. Toen werd er gebeld en toen stond Kieboom van Barneveld voor de deur, met groeten van ds. Fraanje. Hij kwam boven. Och u kunt zich indenken, dat ik niet bekwaam was hem te ontvangen. Ik had een paar uur geweend. Ik zeg tegen hem: 'k Heb een overstelpt gemoed. Hij zegt: Hoe zo. Daarna vertelde ik het hem. Hij kreeg de tranen in zijn ogen en zei: Ik geloof dat ik op de rechte plaats ben, want daarvoor kom ik hier. 't Was 5 uur en om 10 uur lag hij al bij ons op bed. Samen hebben we geweend over zulke grote zorgen Gods over ons. Het is een tere man, hij eet bij ons aan tafel en we buigen 's morgens en 's avonds te samen onze knieën. Hij is nu tien weken bij ons, drie dagen in de week.
Toen hij drie weken bij ons was, o, toen hebben ze me van binnen zo geplaagd (hoewel door de wet er toe gedwongen), maar toen toonde de Heere me, dat het ook een deel van het oordeel was en hoe ik het mee had vol gezondigd. O, dat doet zo laag bukken. En Hij toonde mij hoe wij nog geen lasten van de oorlog gedragen hadden. Toen vroeg de Heere of Hij om niet zacht met me handelde. O, Jan, daar zijn geen woorden voor te vinden wat er dan in me omgaat. Het is nu zo'n liefdessmart geworden, en nu zijn we blij, dat Kieboom bij ons is en hij is ook blij. Nu wil de woningwet hem er uit hebben en anderen er in, maar de Heere staat boven alles. Ik kan in geen bezwaar komen.
Nu is 't jaar haast ten einde er kan nog wel veel in gebeuren en de feestdagen staan voor de deur. O, dat de Heere Zijn zegen ruim over u mocht uitstorten. U met al uw bezwaren staat zo alleen. O, de Heere ondersteune u en o, het mocht eens gebeuren, dat de Heere dit jaar naar Jan van Mientje kwam om te zien, en ook de oudjes genadig mocht zijn. O, wat zouden wij daar blij mee zijn. Bij Roest is alles wel, Roest mag veel de Heere ontmoeten.
Ontvang de hartelijke groeten van Cor en Naatje en van uw liefhebbende
ARNOLDA.

13.
Rotterdam, 21 december 1948

Geliefde vriend met de uwen,

Daar het al zo lang geleden is, dat wij wat van elkaar hoorden zo hoop ik de pen op te nemen en u enige letteren te schrijven.
Hoe gaat het met u en uw oude vader en tante en met Jan van Mientje? O, toen onze geliefde Mientje nog leefde, wat schreef ze ons veel! Nu spreekt ze nog, al is ze boven. O, Jan, de band, die we aan haar hadden wordt nog gedurig gevoeld.
O, toen u een tijd geleden in Rotterdam geweest bent bij ds. Heerschap. O, wat was ik bedroefd, dat u met de anderen niet aan geweest bent. O, ik heb gezegd: Als Mientje geleefd had, zou het niet gebeurd zijn. En nu denk ik wel eens, zouden we elkaars aangezicht, nog wel ooit zien? Wij zijn nu al ruim drie maanden aan huis gebonden, en we worden zwakker. O, Jan, ik heb zulke bange weken achter mij. De dood zat me op de hielen en een verbergend God. O, 't was nu zo bange! Maar het heeft de Heere behaagd me weer uit die poel van modder en slijk op te halen. Ik heb dat wonder niet op gekund. O, ik heb weer eens mogen geloven, dat ik straks eens volkomen zal mogen bukken, uit Psalm 110 vers 5 en 6. Dat Zijn rechter hand mij zou geleiden en o, wat zo eeuwig groot werd, was te geloven om straks volmaakt te mogen zijn.
O, Jan, ik heb weken in ootmoed mogen verkeren. O, wat wordt het waar: Ontberen doet pas waarderen en nu is er een uitzien naar wat de Heere doen zal. Ik durf nu ook wat mijn lichaam aangaat, mijn mond niet open te doen. O, ik had gisteravond op bed er zo'n indruk van, wij mochten nog warm en zacht liggen en die arme jongens in Indië waren in de strijd. O, de Heere mocht nog eens voor hen strijden; zo kan het ook niet langer.
Cor is nog goed gezond, maar Naatje hoest veel, ze heeft een zwakke borst; we worden oud.
O, wat is er veel gebeurd in dit jaar, dat haast weer achter ons ligt. O, de Heere mocht met u allen het oude uit gaan en het nieuwe weer in. O, het is toch ieder jaar een wonder als we er allen nog wezen mogen. Vader en tante zijn zo oud en de dood wenkt ieder uur.
Onze geliefde leraar ook zo plotseling weggenomen (ds. G.H. Kersten). O, wat heeft hij meegenomen. Gedurig is er verwarring, en wie zal nu op tweetal komen? O, ik ben zo bevreesd en het is veel mijn vragen, of de Heere zelf de wacht over de kudde mocht houden.
Het oude tere volk wordt veel thuis gehaald. Nu ligt er weer een lieve vriendin zeer min. Ze is 72 jaar, maar o, Jan, dat is een ziekbed om jaloers op te worden. Ze heeft kanker, maar de Heere heeft beloofd de kwaal stil te zetten. O, ze ligt in zo'n stil kinderlijk vertrouwen. Veel mag ze in dat dierbare Bloed zien, veel in Psalm 72 ingeleid worden. O, het is een lief ziekbed, maar straks moeten we haar missen. Ze kwam veel bij ons, zo'n lief teer vrouwtje, een vrijgemaakte ziel. O, Jan straks weer een lastdraagster minder, maar een juicher meer.
Nu Jan de hartelijke groeten van Cor en Naatje en van mij, uw liefhebbende
ARNOLDA

14.
Rotterdam, 10 januari 1949

Geliefde zielevriend met de uwen,
Uw twee brieven mochten wij in hartelijke dank ontvangen, en al was de brief weer terug geweest was ik toch blij, dat u toen geschreven had. En wel omdat ik toen zo veel met mijn gedachten bij u was en iedere dag wilde schrijven. Maar ja, als je niet sterk bent, er is hier ook altijd wat en dan ook nog veel post ontvangt, wat dan niet noodzakelijk is, moet blijven liggen. Maar nu heb ik toch ondervonden, dat de band van twee kanten trok, en dat is toch van de Heere.
Ik ben blij, dat u zo aangenaam Avondmaal mocht houden en dat de Heere u in uw druk nog zo lief ondersteunt. Ook ben ik blij, dat u zo met de breuk van land en kerk mocht te doen hebben. O, Jan, mocht dat eens waar worden, dat we als een enig man aan 't wenen en 't

worstelen mogen raken. Want zwarte wolken hangen niet alleen over de wereld, maar ook over de kerk, er is schier geen verbinding meer.
Bij ons is ook weer een ouderling weggegaan. Hij zegt, dat hij gehad heeft: Gaat uit haar midden, opdat ge aan hare zonde geen gemeenschap hebt en van hare plagen niet ontvangt. O, hoe erg de breuk ook is, toch vrees ik, dat het van zijn eigen is; ik heb niet zo veel achting voor hem. Het is bij ons wel erg en ik vrees wel, dat het misloopt als de Heere Zelf de wacht niet houdt over de kudde. Maar als we weg lopen, dan geven we allen over. Van der Groe zegt: Liever op de puinhopen blijven zitten wenen, dan weglopen.
Roest is ook heel niet goed. Hij is bij de dokter in Hilversum geweest, moet denkelijk geopereerd worden. Hij moet veel rust houden, maar doet gewoon zijn werk. O, Jan, Roest heeft gehuppeld van zielevreugd. Hij dacht, dat hij gauw naar Huis mocht, maar een dag later kwamen zijn kinderen, de gemeente, de jeugd en de jongens uit Indië en de vrienden op hem af, toen mocht hij zeggen: *Heere, hier ben ik; wilt U, dat ik nog wat blijf, doe maar wat goed is in Uwe ogen*. Hij schreef ons: Ik blijf nog even en dan straks naar God Drieënig en al de gezaligden. O, Jan, 't gaat naar 't lichaam niet goed met Roest. O, 't is te hopen, dat de Heere hem hier nog wat mocht laten.
Ontvang nu de hartelijke groeten van Cor en Naatje. Des Heeren zegen u toe gebeden. Gedenk ook onzer! Wij zijn maar zwak en bedroefd. Dag, uw onwaardige maar liefhebbende
ARNOLDA.

Gezin van Jan Sonneveldt

Hij is getrouwd met Hendrica Wilhelmina van der Schie.

op 16 november 1881 te Appeltern, Gelderland, Netherlands, hij was toen 28 jaar oud.Bron 3

Kind(eren):

1. Cornelia Arnolda Sonneveldt 1882-1887
2. Wilhelmina Naatje Sonneveldt 1883-1883
3. Antoon Sonneveldt 1884-1885
4. Arnout Johannes Marinus Sonneveldt 1885-????
5. Cornelia Arnolda Davina Mattijsia Sonneveldt 1887-????
6. Hermina Anthonia Sonneveldt 1888-????
7. Anna Maria Sonneveldt 1890-1975
8. Antonia Sonneveldt 1891-1892
9. Henri Johannes Sonneveldt 1892-????

10. Antoon Pieter Sonneveldt 1894-????
11. Thijsina Sonneveldt 1895-????
12. Hendrica Wilhelmina Sonneveldt 1897-1897
13. Jan Sonneveldt 1899-1960
14. Pieter Hendrikus Sonneveldt 1901-1901
15. Davina Mattijsia Sonneveldt 1904-
16. N.N. Sonneveldt 1904-1904